UNIVERSITEIT GENT

Academiejaar 2006-2007

De kronieken van Vlaanderen

Uitgave en studie van het handschrift 436 van de Stadsbibliotheek te Brugge

Band A

Verhandeling voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte voor het verkrijgen van de graad van licentiaat in de Geschiedenis, zwaartepunt middeleeuwen

door Eline Loncke

Promotor:
Dr. J. Dumolyn
Co-Promotor:
Prof. dr. S. Vanderputten

Woord vooraf

Ik maak graag van de gelegenheid gebruik om een aantal mensen te bedanken die medeverantwoordelijk zijn voor de totstandkoming van deze dissertatie, maar vaak ook voor mijn volledige opleiding … en meer.

In de eerste plaats gaat mijn dank uit naar de Universiteit Gent, meer bepaald de Vakgroep Middeleeuwse geschiedenis, voor de opleiding die ik heb kunnen genieten. Met betrekking tot deze licentiaatsverhandeling bedank ik uiteraard mijn promotor dr. J. Dumolyn voor zijn enthousiasme en begeleiding tijdens dit twee jaar durende onderzoek. Tevens wil ik mijn co-promotor, prof. dr. S. Vanderputten, en commissaris, prof. dr. T. de Hemptinne, bedanken voor hun hulp bij het concipiëren van deze scriptie. Verder bedank ik ook prof. dr. J. Reynaert voor de ondersteuning bij de codicologische studie van het handschrift 436.

Vervolgens dank ik de Stadsbibliotheek van Brugge, meerbepaald Dr. L. Vandamme en de medewerkers van de leeszaal.

Verder, maar vooral, wil ik mijn lieve moeder Ingrid, zus Lara en vriend Jochen bedanken voor de financiële ondersteuning en de enorme lading aan morele steun en onvoorwaardelijke liefde die ze mij de afgelopen jaren hebben geschonken. Tevens wil ik mijn vriendengroep en kennissen danken voor de mooie momenten van ontspanning en afleiding.

Eline Loncke

INHOUDSTAFEL

BAND A

INLEIDING 7

DEEL I
CODICOLOGISCHE STUDIE VAN HET HANDSCHRIFT 436

1. Het boekblok 10

   1.1. Formule en opbouw van het manuscript
   1.2. Reclamen, custoden en signaturen
   1.3. Aflijning en liniëring
   1.4. Foliëring
   1.5. Watermerken

2. Het schrift en de versiering 14

   2.1. Schrifttype
   2.2. Inktgebruik
   2.3. Onderstrepingen
   2.4. Lombarden en initialen
   2.5. Verluchting

3. De band 18

4. De geschiedenis van het handschrift 20

   4.1. Herkomst van het handschrift
   4.2. Colofon
   4.3. Eigendomsmerken
   4.4. Sporen van gebruik

5. Uitgaven van het handschrift 22

   5.1. In catalogi
   5.2. In literatuur

DEEL II
SITUERING VAN HET HANDSCHRIFT 436 BINNEN ZIJN TRADITIE

1. Het ontstaan van en de bronnen voor de Flandria Generosa 25
2. De tradities binnen de Flandria Generosa C 29
3. Voortzettingen op de Excellente Cronike 32

DEEL III
THEMATISCHE STUDIE VAN HET HANDSCHRIFT 436

1. Conflict 35

    1.1. Filips de Stoute
    1.2. Jan zonder Vrees
    1.3. Filips de Goede

2. Politiek 73

    2.1. Filips de Stoute
    2.2. Jan zonder Vrees
    2.3. Filips de Goede

3. Economisch bestuur 91

    3.1. Filips de Stoute
    3.2. Jan zonder Vrees
    3.3. Filips de Goede

4. Kerk en geloof 93

    4.1. Filips de Stoute
    4.2. Jan zonder Vrees
    4.3. Filips de Goede

5. Stad Brugge 98

    5.1. Filips de Stoute
    5.2. Jan zonder Vrees
    5.3. Filips de Goede

6. Natuurverschijnselen, wonderen, rampen 101

6.1. Filips de Stoute
6.2. Jan zonder Vrees
6.3. Filips de Goede

BESLUIT 104

BIJLAGEN 106

BIBILIOGRAFIE 112

BAND B

DEEL IV
TRANSCRIPTIE VAN HET HANDSCHRIFT 436

Inleiding 3

1. Inhoudstafel 5

2. Filips de Stoute 1384-1404 15

3. Jan zonder Vrees 1404-1419 42

4. Filips de Goede 1419-1466 61

Glossarium van de toponiemen 312

INLEIDING

Ondanks de schatkamers aan informatie die de kronieken van Vlaanderen ons bieden over de geschiedenis van dit graafschap, bleven ze gedurende lange tijd een onderbelichte bron.

Een oorzaak hiervoor is het ontbreken van uitgaven van de betreffende handschriften. En zijn er uitgaves beschikbaar, dan zijn ze vaak erg gebrekkig. Een wetenschappelijke uitgave van elke historische bron veronderstelt namelijk onder meer een goede methodiek, een degelijk kritisch apparaat en een codicologische beschrijving. Uitgaves uit het verleden beantwoorden echter niet altijd aan de criteria die vandaag algemeen gelden en aanvaard worden.

Om aan het tekort aan degelijke uitgaves tegemoet te komen, hebben we een transcriptie gemaakt van het handschrift 436. Dit handschrift is eigendom van de stadsbibliotheek van Brugge. We hebben echter niet het ganse handschrift uitgegeven; een integrale uitgave zou niet zinvol zijn omdat het begin van de kroniek weinig origineel is. De vroegste periodes zijn namelijk ontleend aan andere, verwante kronieken en bevatten dus weinig originele informatie, toevoegingen of interpretaties. Vanaf de Bourgondische periode was de kroniekauteur echter aangewezen op zijn persoonlijke kennis en ervaring of op deze van ooggetuigen. Dit komt omdat hij voor die periode geen rechtstreekse bron meer had. Hij was daardoor ook verplicht een eigen stijl te ontwikkelen. Men zou bovendien zelfs kunnen stellen dat het pas vanaf de Bourgondiërs is dat men de indruk krijgt met een echte kroniek te maken te hebben. Doordat de auteur op zijn eigen kennis en ervaring steunt, wordt de kroniek een contemporain manuscript. Om deze redenen vatten we de transcriptie aan bij Filips de Stoute, in 1383. Het eindpunt van de transcriptie valt samen met het einde van het handschrift, 1466. De uitgave van het handschrift 436 vormt het zwaartepunt van onze scriptie en is vanwege de omvang in een tweede band, zijnde Band B, opgenomen.

Als eerste deel in onze verhandeling geven we een codicologische beschrijving van het handschrift 436. Hierbij zetten we alle formele aspecten op een rijtje. De afmetingen, de foliëring en bijzonderheden betreffende de structuur van het manuscript komen hier onder meer aan bod. Ook de watermerken onderzoeken we, hoewel we hier reeds willen aangeven dat dit niet zonder problemen is. De handen worden er besproken en de wijze van schrijven, het onderlijnen en de lay-out worden belicht. Verder worden de initialen beschreven; verluchting is niet aanwezig in het handschrift. Vervolgens beschrijven we de band waarbij we onder meer aandacht hebben voor de restauratie van het handschrift. Ten slotte pogen

we, aan de hand van resultaten na studie van de stadsbibliotheek, eigendomsmerken en sporen van gebruik, een deel van de geschiedenis van het manuscript te ontsluieren en onderzoeken we het opzet van de auteur. Dit alles gebeurt conform de codicologische methodiek.

Na een formele studie, bieden we een algemene situering van het handschrift binnen zijn traditie, de Flandria Generosa C. We zullen duiden wat onder deze naam wordt verstaan, hoe de traditie zich heeft ontwikkeld en op basis van welke bronnen de evolutie zich heeft kunnen voltrekken.
Het is onze opzet in dit hoofdstuk een zo helder mogelijke evolutieschets te geven. Hierin hebben we een gulden middenweg gezocht tussen overzichtelijkheid, volledigheid en duidelijkheid enerzijds, en het geven van voldoende aandacht aan de aparte factoren en details anderzijds. Het was onze ondervinding dat er in de bestaande literatuur al heel wat aandacht is besteed aan deze traditie, maar dat het voor de lezer niet altijd even makkelijk is de samenhang tussen deze verschillende documenten te ontwaren. We hadden daarom een overzicht voor ogen dat voor iedereen, ook voor wie nog niet met deze materie vertrouwd is, begrijpbaar is en alle relevante informatie die vandaag gekend is, bevat.
Binnen de specifieke schrifttraditie van de Flandria Generosa C kunnen verder een aantal ‘sub’-tradities worden onderscheiden. Deze zijn de pseudo-Jan van Dixmude, de Kronijk van Vlaenderen en de Excellente Cronike. We zullen de kronieken die tot deze drie behoren, kort toelichten. Het handschrift 436 valt binnen de groep van de Excellente Cronike. Om niet te ver van het onderwerp van deze scriptie af te wijken, zullen we voor meer informatie betreffende de eerste twee tradities verwijzen naar de studies die erover zijn gemaakt. Ook de voortzettingen op de kroniek worden belicht.

Vervolgens willen we met deze scriptie een degelijke kennisbasis betreffende het handschrift 436 afleveren zodat de toekomstige onderzoeker een goed beeld heeft van de inhoud van deze kroniek. Om dit te verwezenlijken hebben we een studie gemaakt van de verschillende thema’s die aan bod komen in de kroniek. Hierin zullen we aantonen dat ‘conflicten’ het belangrijkste topic vormen bij de drie Vlaamse graven. Verder kijken we ook naar voorbeelden van zowel politiek als economisch bestuur van de vorst uit, maar ook de verhouding van de vorst ten opzichte van zijn onderdanen. De Rooms-Katholieke Kerk is eveneens aanwezig doorheen het discours van de kroniek. Een vijfde thema dat we onderscheiden is de materie die specifiek de stad Brugge aanbelangt. Zoals reeds gesteld, wordt het handschrift 436 als een kroniek gezien die de geschiedenis van de Vlaamse graven en het graafschap benadert vanuit het perspectief van Brugge. Wanneer we het over dit thema hebben zullen we dan ook proberen te onderzoeken in hoeverre dit perspectief duidelijk wordt en welke plaats de informatie over de stad Brugge inneemt tussen de andere

thema's. Een laatste thema is 'natuur'. Hierbij nemen we alle fragmenten en anekdotes in beschouwing die natuurverschijnselen en –rampen beschrijven.
Het is in dit hoofdstuk niet onze bedoeling om de geschiedenis te herschrijven, maar om de informatie die aan de lezer van de kroniek wordt aangereikt, in contact te brengen met de basisliteratuur die over de Bourgondische periode is geschreven. We hebben geopteerd voor de drie werken van Vaughan, die respectievelijk Filips de Stoute, Jan zonder Vrees en Filips de Goede behandelen. Door het kaderen van de verschillende fragmenten uit de kroniek in de context van de literatuur, pogen we enerzijds een aantal markante zaken en grote lijnen, eigen aan de kroniek en zijn auteur, en anderzijds de kenmerken en de verschillen in thematische benadering tussen de desbetreffende graven te onderkennen.

We merken op dat we aanvankelijk een vergelijkende studie met de verwante kronieken van het handschrift voor ogen hadden. Het probleem hierbij was dat lang niet alle verwante kronieken zijn uitgegeven. Het plan tot een comparatief onderzoek hebben we bijgevolg laten varen omdat het ons onvoldoende nuttig leek een slechts gedeeltelijke studie te kunnen maken en telkens tot hypothetische resultaten te moeten komen.

DEEL I
CODICOLOGISCHE STUDIE VAN HET HANDSCHRIFT

Het handschrift *De Chronijcke van Vlaenderen* is sinds 1829 te vinden in de Stadsbibliotheek van Brugge onder het nummer 436. De afmeting ervan bedraagt 367x260 mm. Het manuscript bestaat uit 230 papieren folio's[1] waarvan een titelblad en voor- en achteraan telkens twee schutbladen. Elke folio bestaat uit twee kolommen van ca. 30 regels.[2] Het manuscript is gesteld in het Middelnederlands en vertelt de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen van 621 tot januari 1466[3]. Het verhaal is opgedeeld in hoofdstukken per graaf. De eerste vier folio's vormen een inhoudstafel; de eigenlijke kroniek begint op f°5 r°. Het incipit luidt als volgt: *"Dit es de tafle van der Cornicke[4] van Vlaenderen ende van den forestiers ende princhen, te wetene VI forestiers ende XXVII graven van Vlaenderen ende hoe langhe dat elc regneirde ende in wat tblat dat elc zijn regnacie beghint ende hoe langhe dat zij forestiers of graven waren."* Het excipit *"Ende mijn gheduchtich heere beloofde alle zijn garnisoenen uten landen te leedene, daer hij groote heere an beghinc, want zij waren des anderdaechs snoens al uuten voors. lande van Ludeke, in laumaent LXV."* sluit de kroniek af op f°238 v°b.

1. Het boekblok

1.1. Formule en opbouw van het manuscript

De formule van de samenstelling is (VI+1) (13) + 3VI (49) + 2(VI-1) (71) + 3VI (107) + (VI-2) (117) + [VI (129)] + (VI-1) (140) + VI (152) + (VI+1) (164) + 5VI (225) + (VI+1) (238).

Er zijn drie bijzonderheden betreffende de opbouw. Ten eerste ontbreekt er een groep van twaalf bladen, namelijk f°118 tot en met f°129; de foliëring springt hier dus van *CXVII* naar

[1] In theorie zijn er 238 folio's maar de facto (zie de bijzonderheden aan de opbouw van het handschrift): 238 - 12 + 1 - 2 + 4 schutbladen + 1 titelblad = 230

[2] Zie ook DE POORTER A., *Catalogue des manuscrits de la bibliothèque publique de la ville de Bruges,* 1934, 761 p.; LAUDE P.J., *Catalogue méthodique, descriptif et analytique des manuscrits de la bibliothèque publique de Bruges*, Brugge, De Tanghe, 1859, 552p. (is een oudere versie van De Poortere) en DELEPIERRE O., Bibliothèque manuscrite de la ville de Bruges, Messager des sciences historiques de Belgique, 1839, pp.161-170.

[3] Band B, p. 306, (f°238 v°b): "(…) in laumaent LXV". Het manuscript eindigt dus, na omrekening naar de Nieuwe Stijl, in januari 1466 en niet - zoals het merendeel van de literatuur schrijft - in 1465.

[4] Cornicke *sic*.

CXXX. We moeten hierbij wel opmerken dat er sporen van uitscheuring van slechts één blad zijn.[5] Daarom dat in de formule een (VI-2)-katern voorkomt: oorspronkelijk was het een (VI-1)-katern, maar omdat er één blad is weggescheurd, wordt het (VI-2).
Verder zijn er twee folio's met foliëring *CLXIII*. De foliëring van de tweede f°163 werd namelijk aangepast naar *CLXIII* met een donkerder inktsoort. We vermoeden dat hier eerst *CLXIIII* heeft gestaan. Wat de reden van de aanpassing is, is ons niet duidelijk.
Bovendien neemt de nummering verder in het handschrift nogmaals een sprong, namelijk van f°168 naar f°171; de folio's f°169 en f°170 ontbreken dus. Nochtans is er geen onderbreking van de tekst.[6] In dit geval zou het gewoon om een foute foliëring gaan.

1.2. Reclamen, custoden en signaturen

Er zijn geen reclamen, custoden of signaturen te vinden. Dit kan het gevolg zijn van het bindproces waarbij het handschrift werd hersneden.

1.3. Aflijning en liniëring

De aflijning van de kolommen is zichtbaar. De aflijning is niet gebeurd in (lood)potlood of in inkt, maar door middel van de techniek van het 'blind' aflijnen, met een droge stift. Op elk blad zijn dus vier verticale lijnen en twee horizontale lijnen getrokken. De aflijnig loopt door in de marges en is ongeveer gelijk op elk blad: bij hand A – van f°1 tot en met f°117 – is kolom a op de recto zijde ca. 73 mm breed en kolom b ca. 76 mm. Op de versozijde is dit omgekeerd, want de aflijning werd niet hertrokken. Men (her)gebruikte immers de aflijning van de rectozijde die ook zichtbaar was op de versozijde. De ruimte tussen de kolommen bedraagt ca. 16 mm. Bij hand B – van f°130 tot en met f°238 – meet kolom a op de rectozijde ca. 77 mm en kolom b ca. 81 mm. Op de versozijde zijn de afmetingen dan opnieuw omgekeerd en ook de tussenruimte bedraagt bij hand B ca. 16 mm. De lengte van de kolommen is zowel bij hand A als bij hand B 250 mm. De eerste regel van een kolom wordt op de bovenste horizontale aflijning geschreven.

[5] Oosterman spreekt in zijn artikel *De Excellente Cronike van Vlaenderen en Anthonis de Roovere* over een tekort van twee bladen na f°117. In voetnoot vermeld hij hierbij dat in de contemporaine foliëring f°128 en f°129 worden overgeslagen. Dit lijkt ons een onjuistheid van Oosterman: de contemporaine foliëring in het handschrift springt van f°117 naar f°130, maar we herhalen dat er slechts één folio lijkt te zijn uitgescheurd. OOSTERMAN J., De Excellente Cronike van Vlaenderen en Anthonis de Roovere, in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, pp. 22-37.
[6] f°168 (Band B, p. 81) eindigt met de zin "§ Item int jaer XIIII^{C} ende XXX so trac", en f°171 (Band B, p. 81) begint met "die hertoghe Philips van Bourgognen voor Compiengen andisside de Somme ende de Inghelschen laghen an dander zide ende…".

Er is geen liniëring te bespeuren; er is dan ook geen vast aantal regels per bladzijde. Wel komt het aantal regels, dat telkens rond de dertig schommelt, van de beide kolommen op elke afzonderlijke bladzijde overeen.
Er zijn geen sporen van *pricking*. De afwezigheid hiervan is vermoedelijk opnieuw het gevolg van het hersnijden van het manuscript voor de inbinding. We vermelden hierbij wel dat, van de recto-zijde bekeken, er vanaf f°192 tot het einde van het handschrift bovenaan de a-kolom op iedere folio op dezelfde plaats telkens een gaatje zit. Vanaf f°193 tot het einde van het handschrift zitten er gelijkaardige gaatjes centraal onderaan de folio's. Deze lijken geen verband te hebben met de aflijning omdat ze niet gelijk vallen met de grenzen van de kolommen en niet regelmatig terugkomen over het ganse handschrift.

1.4. Foliëring

De schutbladen en het titelblad zijn niet genummerd. Folia 1 tot en met 10 zijn in de rechterbovenhoek afgesleten, waardoor de – waarschijnlijk ooit aanwezige – foliëring van f°1 en f°2 amper tot niet meer te zien is. Vanaf f°3 tot het einde van het manuscript is de foliëring steeds zichtbaar. Het lijkt ons onwaarschijnlijk dat de foliëring gebeurd is door een moderne hand.[7] Oosterman schrijft met betrekking tot de aanduiding van de folia in de inhoudstafel dat men deze naderhand in de inhoudstafel invulde[8], wat wij beamen. Vermoedelijk gebeurde de foliëring door de kopiist(en) na voltooiing van het schrijven van de tekst.
Er zijn een drietal bijzonderheden. Opmerkelijk is dat op f°19 de Romeinse schrijfwijze *XVIII* werd doorstreept en erboven met inkt in Arabische cijfers het getal *19* werd geschreven. Verder komt de foliëring *CLXIII* tweemaal voor. We hebben het tweede blad met die foliëring in onze studie en transcriptie gemakshalve f°163 bis genoemd.
Ten slotte is het laatste beschreven folio aan de rechterbovenhoek op een onevenwijdige manier afgesneden waardoor het bladnummer deels is verdwenen. Enkel de Romeinse cijfers *CC* en een rest van een *X* zijn overgebleven. Op de versozijde van dat folio werd in potlood en vrij groot het Arabische cijfer *222* geschreven, maar dit is niet het juiste getal, gezien het vorige folio f°237 is. Mochten er bladen zijn uitgescheurd, dan nog is het uiteraard onmogelijk dat het volgende blad een kleiner cijfer heeft dan het vorige. Wat de bedoeling van dit Arabische getal dan mag zijn, blijft een raadsel.

1.5. Watermerken

Er komen drie verschillende types watermerken voor in het manuscript. De kwaliteit van de watermerken laat echter te wensen over, waardoor we heel wat problemen hebben gehad

[7] Een uitzondering hierop is waarschijnlijk f°19 waar het getal 19 in Arabische cijfers werd geschreven. Ook De Poorter meent dat het een oude foliëring betreft (DE POORTER, op. cit. p. 492).
[8] OOSTERMAN, op.cit. p. 27.

met het identificeren ervan. We hebben de wrijfseltechniek toegepast, maar deze leverde onzes inziens onbevredigende resultaten op. Door gebrek aan betere middelen hebben we dus geen goede beelden van de merken en zijn we dus niet in staat om een degelijke studie ervan te geven. We hopen dat men ooit een moderne techniek zal kunnen toepassen op het handschrift, maar in afwachting daarvan bespreken we hier alvast onze voorlopige bevindingen.

Het eerste watermerk is te vinden op de vier schutbladen (twee vooraan en twee achteraan), telkens centraal op de bovenste helft van het folio. We hebben van dit merk geen goed wrijfsel. Door de schutbladen tegen het licht te houden kunnen we een grove beschrijving van het watermerk geven. Het bestaat uit een hoofd met een soort helm op, met daaraan 7 pieken met telkens een bol aan het uiteinde. Vanuit de vierde, middelste piek vertrekt een lijn met aan het uiteinde 3 bollen, evenwichtig geschikt, namelijk 1 bol direct verbonden met de streep, en de andere twee rustend op die ene. Er lijkt geen verbinding te zijn tussen het voorhoofd en de helm. Het hoofd is weinig gedetailleerd en aan de kraag hangen opnieuw twee pieken, gelijkaardig aan deze op de helm. Het betreft een type nar. Vermoedelijk is dit watermerk en het papier van een jongere datering gezien het voorkomt op de schutbladen, die meestal nadien ter bescherming aan het manuscript werden toegevoegd.[9] Wanneer men ooit een moderne techniek kan toepassen zal men dus een ander werk dan Briquet moeten gebruiken om het watermerk te identificeren.
Het tweede watermerk bevindt zich in de folio's f°1-117, zijnde de folio's geschreven door hand A. Van dit type hebben we wel een goed wrijfsel kunnen maken. Het is een cirkel met erop een kruis en links een vlaggetje eraan, overeenkomend met Briquet 2989[10]. Het is vooral dit watermerk dat leidt tot de veronderstelling dat het manuscript geschreven is in 1483 of kort daarna.[11] Dit kunnen we concluderen op basis van het gegeven dat het watermerk 2989 gemaakt werd te Damme in 1483. Damme ligt in de nabijheid van Brugge dus lijkt het ons zeer aannemelijk dat in Damme geproduceerd papier, gebruikt werd voor dit Brugse handschrift. Bovendien is de afmeting van het oorspronkelijke blad van het type 2989 kleiner dan de afmetingen van het handschrift 436 uit de Brugse Stadsbibliotheek, wat mogelijk is als we in rekening brengen dat het handschrift 436 vermoedelijk hersneden is bij de inbinding[12].
Het derde watermerk bevindt zich in de folio's f°130-238. Dit zijn de folio's die werden beschreven door hand B. Ook dit type is moeilijk te herkennen en het is ons niet gelukt een wrijfsel ervan te maken, maar het sluit wel aan bij Briquet 8580[13], een watermerk dat werd

[9] Mogelijk dateren de schutbladen uit de 17de of 18de. De Stadsbibliotheek gaat er namelijk vanuit dat de band van het handschrift dateert uit die tijd en het kan dat toen de schutbladen werden toegevoegd.
[10] We hebben van dit watermerk de prent van Briquet in bijlage 1 opgenomen, omdat we hier zeker zijn van de absolute overeenkomst tussen het watermerk van het handschrift en het nummer 2989 van Briquet.
[11] Dit wordt bevestigd door OOSTERMAN p. 36, voetnoot 31.
[12] Zie hierboven 1.2. en 1.3.
[13] OOSTERMAN, op cit., p. 36, voetnoot 31.

aangetroffen in Brugge tussen 1483 en 1494. Aangezien hand A een oudere periode beschrijft en hand B inpikt op hand A, is het aannemelijk dat Briquet 8580 inderdaad het correcte watermerk van f°130-238 is, omdat dit een jonger watermerk is dan het watermerk van f°1-117. Grof gesteld betreft het een P-kapitaal, maar het is voor ons niet mogelijk om dit watermerk verder te bestuderen zonder een goede afdruk van het merk.[14] We merken op dat Oosterman in de folio's van hand B twee watermerken onderscheidt, maar zijn bevindingen stroken niet met de vaststellingen die wij zijn bekomen.
Er lijkt helemaal geen regelmaat te zijn in zowel de plaats van de watermerken op de folio's, als in de opeenvolging van de folio's die al dan niet een watermerk bevatten.

2. Het schrift en de versiering

2.1. Schrifttype

Het betreft het gotische schrift, dat definitief op de voorgrond kwam in de 12de eeuw. Het fundamentele onderscheid met de carolina – het dominante schrifttype in de 9de tot 12de eeuw – vertaalt zich in een systematisch en gelijktijdig voorkomen van het breken van de bogen van de letters en het gebruik van aanzetstukken onderaan de schachten van de letters. Naast deze geposeerde gotische minuskel evolueerde men ook tot een cursief gotiektype. Het cursief was sinds de Karolingische renaissance wat in onbruik geraakt, maar kent nu opnieuw een opmars. Dit kan vrij makkelijk verklaard worden door het toenemende gebruik van het schrift voor administratieve doeleinden.
Het gotische schrifttype kent een vrij verwarde typologie: er was vanaf de 12de eeuw plaats voor zowel unificatie als diversificatie. De scribent begint zich te tonen in het schrift met een persoonlijkere inbreng, waardoor het niet altijd even makkelijk is een duidelijk afgebakende systematiek te ontwikkelen waarbinnen alle schrifttypes zich makkelijk onderscheiden. G.I. Lieftinck was zich bewust van deze moeilijkheid en stelde in 1954 een nieuwe systematiek voor die toelaat laat-middeleeuwse schrifttypes te identificeren aan de hand van objectieve kenmerken en deze in te delen in vrij brede categorieën.[15] Voor de identificatie van de schrifttypes van handschrift 436 baseerden we ons hierop en dit leidde tot volgende bevindingen:
Zoals hierboven reeds vermeld, kunnen we twee handen onderscheiden.

[14] Ook Oosterman kan dit watermerk vooralsnog niet situeren. We hoopten dat hij misschien al modernere technieken had kunnen laten toepassen op het manuscript, maar dit bleek niet het geval. OOSTERMAN, op.cit. p. 36.
[15] LIEFTINCK G.I., Pour une nomenclature de l'écriture livresque de la période dite gothique, *Nomenclature des écritures livresques du IXe au XVIe siècle*, 1954, pp. 15-34.

- Hand A[16] is een stuk eleganter dan hand B en kan volgens Lieftincks systematiek als *littera cursiva* worden benoemd. Dit wil zeggen dat de letter a niet in twee verdiepingen wordt geschreven, dat de f en s onder de schrijfregel gaan, dat de lus van de g niet gesloten is, én dat er lussen zijn aan de letters b, d, f, h. Bij dit schrifttype zien we dus duidelijke boogligaturen. Meer specifiek gaat het om een *cursiva libraria*, wat een typische vorm is voor boeken. Hand A schrijft veel breder en dynamischer dan hand B, waardoor er minder woorden op één regel staan dan bij hand B.
- Hand B[17] is eerder een *littera hybrida*. Dit betekent dat hand B dezelfde kenmerken heeft als hand A, maar geen lussen aan de letters b, d, f, h heeft. Toch moet dit genuanceerd worden: af en toe worden er toch lussen geschreven aan b, d, f, h, maar omdat dit echt niet zo vaak voorkomt, noemen we hand B een *littera hybrida*. Het gaat hier om een *currens*-vorm.[18] De echte plaats van overgang van hand A naar hand B is niet vast te stellen omdat deze zich moet bevinden in de vermiste folio's f°118-129.

In het manuscript komt naast de doorlopende tekst in respectievelijk *littera cursiva libraria* en *littara hybrida currens*, nog een derde schrifttype voor. Dit type wordt gebruikt om de titels, vreemdtalige citaten en incarnacioenen aan te duiden. Het betreft hier een *littera hybrida formata*.[19]

2.2. Inktgebruik

Er worden drie kleuren gebruikt in het manuscript: bruinzwart, rood en blauw. De eigenlijke kopiist schreef de tekst in een bruinzwarte inkt. De aanduiding van een nieuwe rubriek gebeurde op drie verschillende manieren die elk op een ander niveau in de tekst wijzen, namelijk door middel van een initiaal, door een lombarde of door een paragraafteken[20] en deze drie vormen worden dan afwisselend in rode of blauwe inkt geschreven.

2.3. Onderstrepingen

Namen en andere gegevens worden in het manuscript benadrukt door een rode onderstreping. Ook de regelvulling was het werk van de persoon die de rode inkt hanteerde en ze is – waar mogelijk – steeds aanwezig.

[16] Voor een foto van hand A zie bijlage 2.
[17] Voor een foto van hand B zie bijlage 3.
[18] Met dank aan prof. dr. J. Reynaert (vakgroep Nederlandse literatuur, Universiteit Gent).
[19] Voor een foto met een voorbeeld van het derde schrifttype dat werd gebruikt voor titels, incarnacioenen en anderstalige citaten, zie bijlage 4.
[20] Het paragraafteken heeft telkens de vorm van een dubbeldoorstreepte C-kapitaal.

We voegen hieraan toe dat de onderstreping van woorden of woordgroepen in het deel van hand A eerst werd aangeduid met zwarte inkt, waarna deze werd overtrokken met rode inkt. Bij hand B is de combinatie van zwarte en rode inkt op één en dezelfde plaats uiterst zeldzaam, om niet te zeggen niet voorkomend.
Het is onze mening dat het schrijven van de tekst en de onderstreping in rode inkt bij hand A door twee verschillende personen gebeurde. Bij hand B is dit volgens ons door één en dezelfde persoon gebeurd. Het contrast is vooral duidelijk bij de inhoudstafel: de echte opsomming van de verschillende graven gebeurde door hand A, waar de rode onderstreping werd voorafgegaan door een zwarte onderstreping; bij de verduidelijking van het handschrift die door hand B is geschreven op f°4 r°b gaat het om een directe onderstreping in rode inkt.
We staven onze conclusie niet enkel met het voorbeeld van de inhoudstafel. In het tekstuele deel van het handschrift dat door hand B werd geschreven, namelijk vanaf f°130, zijn er geen voorbeelden die duiden op een eerste, zwarte onderstreping en een tweede, rode onderstreping. Integendeel, wanneer er een zwarte onderstreping is – wat overigens vrij zelden voorkomt – dan lijkt deze onderstreping voldoende voor de scribent (of rubricator indien men ervan uit zou gaan dat het toch om twee verschillende personen gaat) en is een extra rode onderstreping overbodig. In het tekstuele deel van hand A is er al wat meer plaats voor vrije wil dan in de inhoudstafel: voorbeelden waar de zwarte inkt niet werd overtrokken, of waar er geen zwarte inkt was, maar waar wel rode onderstreping is, komen ook voor. Toch kunnen we stellen dat het overgrote deel van de onderstrepingen een combinatie van zwarte en rode inkt is.

2.4. Lombarden en initialen

Er zijn geen kadellen en lombarden komen veel meer voor dan initialen, zowel in blauwe als in rode inkt. We vermelden hierbij ook dat er geen representanten voorkomen.

We spreken van lombarden wanneer het om een kapitaalletter gaat in rode of blauwe inkt, die aan het begin van een nieuwe paragraaf staat die ondergeschikt is aan het hoofdstuk van een graaf, en kleiner is dan 20x20 mm. Onder initialen verstaan we een kapitaal in rode of blauwe inkt, die aan het begin van een nieuwe paragraaf staat die het begin van het hoofdstuk van een nieuwe graaf inluidt, en groter is dan 20x20 mm.

Wanneer een nieuwe paragraaf begint met een lombarde of initiaal, wordt de eerste letter (d.i. de lombarde of initiaal) van het eerste woord van de paragraaf in rode of blauwe inkt geschreven in een groter formaat (hetzij kleiner dan 20x20 mm wanneer het een lombarde betreft, hetzij groter dan 20x20 mm wanneer het een initiaal betreft). De tweede letter van dit woord wordt bovendien ook nog eens aangestreept met rode – nooit blauwe – inkt.

Wanneer een nieuwe paragraaf begint met een paragraafteken, dan wordt het paragraafteken in rode of blauwe inkt geschreven en wordt de eerste letter van het eerste woord van die paragraaf met rode – nooit blauwe – inkt 'aangestreept'. Bij hand A kan die eerste letter eender welke letter zijn, maar bij hand B is dit steevast de I-kapitaal, omdat bij hand B het eerste woord steevast *Item* is.

Echt versierde lombarden of initialen zijn amper aanwezig in het handschrift. We kunnen ze zelfs geen gehistorieerde initiaal (waarbij de versiering binnenin de initiaal is aangebracht) noemen, want het betreft slechts een uiterst sobere opvulling van de initialen: aan de binnenzijde van de stam van de letters wordt een golvende lijn getekend. De ruimte die dan naar de grens van de stam ontstaat, wordt opgevuld in dezelfde inktkleur als de rest van de letter, hetzij rood of blauw.
We beschrijven de lombarden en initialen afzonderlijk voor hand A en hand B.

- Hand A

De allereerste initiaal is opvallend groter dan de initialen die volgen. Het betreft een H[21]. De afmeting van deze initiaal inclusief alle versiering bedraagt ca. 65x45 mm. De werkelijke letter is geschreven in blauwe inkt; de versiering, de krulletjes langs die letter werden met rode inkt toegevoegd. Hoewel deze initiaal groter is dan de andere betreft het hier geen uitbundige versiering. De stam van de H, die dezelfde vorm van een I heeft, is binnenin met blauwe inkt in een soort geometrische vorm[22] getekend en in de blanco ruimte die zo werd gecreëerd, werd een rode lijn getrokken. Uit het midden van de initiaal vertrekt een versiersel in rode inkt naar de ruimte links van de initiaal. Een ander verschil, naast de grotere afmeting, is het gebruik van zowel rode als blauwe inkt. De initialen die volgen op deze H-initiaal en een volgende graaf inluiden, werden steevast met slechts één kleur geconcipieerd en hebben afmetingen van maximaal 350x278 mm.
De lombarden, d.i. de kapitalen die ondergeschikt zijn aan de hoofdrubricering op basis van de opeenvolgende graven, meten ca. 15-20x15-20 mm, afhankelijk van het type letter. De beschikbare ruimte voor de hoogte van de letter komt overeen met deze van twee regels, maar deze ruimte werd niet telkens volledig benut.

- Hand B

Bij hand B zijn er slechts vier initialen te vinden. De eerste is de L van graaf *Lodewijc van Malen*[23], de tweede is de P van *Philips le Hardy*[24], de derde is de I (of J) van *Jan van Dygon*[25], en de vierde is de P van *Philips van Chaerloos*[26].

[21] Voor een foto van deze kapitaal, zie bijlage 5.
[22] Deze geometrische vorm is het resultaat van de golflijn die aan beide zijden van de stam werd getekend en de opvulling van de twee ruimtes naar de grens van de stam, zoals hierboven reeds beschreven.
[23] op f°132 v°b
[24] op f°151 r°a (Band B, p. 15).
[25] op f°159 r°b (Band B, p. 42).
[26] op f°163bis r°a (Band B, p. 61).

De lombarden zijn – zoals hierboven reeds vermeld – telkens een I omdat een nieuwe paragraaf begint telkens met het woord Item. Op deze vaststelling geldt echter wel één uitzondering: op f°220 r°a kunnen we een V-initiaal vinden.

De vorm die ondergeschikt is aan het niveau van een lombarde is het paragraafteken. We beschreven hierboven al dat het paragraafteken aan het begin van een paragraaf voorkomt, maar dit is niet zijn enige plaats van verschijnen. Paragraaftekens komen namelijk ook voor ín een paragraaf, namelijk bij de opsomming van een aantal punten.

2.5. Verluchting

Randversiering valt niet te bespeuren.
Het handschrift blijft sober door de afwezigheid van miniaturen. Toch moet het op het ogenblik dat de tekst werd geschreven de bedoeling geweest zijn om later miniaturen toe te voegen. Er zijn namelijk verschillende blanco plaatsen in het handschrift die telkens op eenzelfde plaats voorkomen, namelijk waar het begin van de regering van een nieuwe graaf wordt verhaald.[27] Het lijkt ons duidelijk dat het de bedoeling was bij elke graaf een passende miniatuur toe te voegen.[28]

3. De band

De band is vermoedelijk 18de eeuws en werd in de jaren ’40-’50 van deze eeuw hersteld met plastieklijm. Dit had als doel zowel de rug van de band als de platten te beschermen. Jammer genoeg blijkt deze methode nu nefast te zijn voor de band.
De platten bestaan uit kartonnen borden met een bruine leren band erover, die al vrij beschadigd is. Er is geen versiering en er zijn geen stempels op de band terug te vinden. Ook is er geen beslag. De afmetingen van de platten bedragen 367x260 mm.
De rug heeft vijf ribben. Ook hier is er geen versiering en zijn er geen inscripties. Wel is er een postzegelachtig etiket met het nummer van het handschrift, namelijk 436, maar de 3 is beschadigd: in het midden ontbreekt er een driehoekig stuk. We merken ook op dat er een

[27] We merken op dat er vijf uitzonderingen zijn op het feit dat er telkens blanco plaats is bij het begin van een nieuw hoofdstuk, namelijk f°LIIII v°b, f°CI r°b en f° CII v°b, waar er op dat moment geen sprake is van een nieuwe graaf, maar wel blanco ruimte werd gelaten; en bij de graven Boudin de Onnosele (f°XVIII) en Willem van Loo (f°XLI) is er geen ruimte voorzien voor een miniatuur. Dat er voor Willem van Loo (Willem Clito) geen miniatuur is voorzien, is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat hij de tijdelijke opvolger van de vermoorde graaf Karel de Goede is en eigenlijk regent van Vlaanderen is. Bovendien kon zijn aanstelling rekenen op heel wat tegenwind van de Vlaamse steden. Bij hem begint ook geen nieuw hoofdstuk zoals bij de andere graven.
[28] Dit wordt bevestigd in de literatuur. Onder meer De Poorter schrijft dat de lege ruimtes bedoeld waren om portretten van de forestiers en graven toe te voegen (DE POORTER, op. cit. p 492). Ook Oosterman neemt aan dat daar illustraties zouden komen (OOSTERMAN, op. cit. p.29). Ook Fris bevestigt dit in FRIS, op.cit. p.152, voetnoot 1).

gaatje zit in de band, namelijk centraal in de ruimte van de vijfde rib naar de staart van het manuscript.
De snede is niet in goud. Ze werd wel gemarmerd en dit verklaart de roodachtige spatten. In het verleden hanteerde men de techniek van het marmeren van snedes om manuscripten een (extra) vorm van luxe mee te geven.
Op het dekblad vooraan staat in potlood "*Bibliothèque de Bruges*" geschreven. De dekbladen achteraan zijn blanco.
Het titelblad bestaat uit twee aan elkaar gelijmde bladen, die beschreven zijn aan de binnenkant (d.i. de gelijmde zijde). Op het titelblad staat – in een ander handschrift dan de eigenlijke tekst van de kroniek – "*Cronicke van Vlaendren*", eronder het jaartal "*1674*", en daaronder de initialen *B.L*. Waarschijnlijk gaat het hier om een derde, latere hand. Wat de betekenis van het jaartal en de initialen is, is niet duidelijk. Mogelijk wijst het op een persoon die in 1674 het handschrift in zijn bezit kreeg, maar hierover bestaat absoluut geen zekerheid.
Op de rectozijde van het eerste schutblad staat het cijfer "*436*", geschreven met een blauwe inkt in een vrij moderne hand. Het tweede schutblad vooraan en de twee schutbladen achteraan zijn onbeschreven.

Wat betreft de restauratie kan worden gesteld dat er reeds gebruikt papier lijkt te zijn hergebruikt om de marges van afgestorven papier te herstellen of verstevigen. Men kan namelijk vaak een stukje tekst lezen op het papier dat werd gebruikt ter restauratie. Meestal is de onderste en bovenste rand van het blad[29] en soms ook het hart van het boek overplakt met een stuk papier[30]. Wanneer het hart verscheidene folio's na elkaar werd overplakt, is het niet altijd meteen duidelijk waar een nieuwe katern begint. Ook de zijkant van de folio's, aan de snede van het handschrift, zijn soms hersteld met papier.[31] Het blijkt voornamelijk om de eerste helft van het handschrift te gaan die werd hersteld.
Het titelblad is opvallend gerestaureerd. Het bestaat uit twee aaneengelijmde bladen. De rechteronderhoek is echter wat losgekomen waardoor de binnenkant van de twee bladen zichtbaar is en het is duidelijk dat het eerste blad een hergebruikt blad is. We kunnen namelijk de vorm van een tabel en cijfers aflezen.

[29] De onderkant van de folio's werd gerestaureerd met repen papier van ca. 80 mm.
[30] Het hart werd gerestaureerd met repen van papier van ca. 60 mm. Vaak is de bovenkant van het hart nog extra verstevigd met een reepje papier dat dan horizontaal is bevestigd. Voorbeelden hiervan kan men vinden op f°13 en f°23. Deze reepjes hangen vaak los.
[31] Voorbeelden hiervan kan men vinden op f°5, f°6, f°85

4. De geschiedenis van het handschrift

4.1. Herkomst van het handschrift

Pas onlangs zijn na onderzoek van de stadsbibliotheek enkele gegevens over de geschiedenis van het manuscript naar boven gekomen. Het handschrift behoorde tot 1828 tot de privébibliotheek van dhr. Willem Deys. Over deze man lezen we in het boek *The Founding Fathers*, een uitgave naar aanleiding van het feestjaar "200 jaar openbare bibliotheek Brugge" :

> Deys, die zich als jongeman vanuit Roeselare naar Brugge begeven had, was een succesvol zaakwaarnemer geweest. Als kerkmeester van de Sint-Salvatorskathedraal en ontvanger van de Burgerlijke Godshuizen nam hij ook jarenlang publieke functies op. Zijn fortuin en zijn directe toegang tot de belangrijke kerkelijke, charitatieve en politieke bestuursniveaus in de stad stelden hem in staat schitterende collecties op te bouwen, boeken maar ook schilderijen, prenten en munten.

Na zijn dood werd op 25 augustus 1829 een veiling gehouden van zijn ruime kunstbezittingen, onder leiding van C. De Moor.[32] Op deze veiling kocht de toenmalige Brugse stadsbibliothecaris, Pierre-Jacques Scourion[33], het handschrift in folio aan voor elf gulden. Op diezelfde veiling kocht hij onder meer ook de verwante handschriften *Chronyke van Vlaenderen eindigende met 1478* – in de stadsbibiliotheek onder het huidige nummer 437, uitgegeven door M. Dauwe en een middeleeuws topstuk volgens hedendaagse appreciatie – voor dertien gulden, en een tweedelige *Chronyke van Vlaenderen van Niklaas Despars* voor 110 gulden[34], wat opvallend meer kostte in die tijd wegens de grote belangstelling voor lokale geschiedenis en het bijna legendarische ontzag dat de kroniek van Despars bij 18de en 19de eeuwse vorsers opriep[35].

4.2. Colofon

Een echte colofon is niet aanwezig in het manuscript. Dit is vermoedelijk te wijten aan het feit dat het hier een onafgewerkt manuscript betreft. Wel wordt aan het einde van de inhoudstafel de bedoeling van beide kopiisten duidelijk gemaakt.[36] De eerste kopiist schreef de ganse inhoudstafel in één keer door, t.e.m. de zoon van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië, Filips de Schone. Het was echter niet de bedoeling de kroniek tot en

[32] VAN BIERVLIET L., VANDAMME L. (red.), VAN DEN ABEELE A., *The Founding Fathers. Het bibliotheeklandschap in Brugge omstreeks 1800.*, p. 86.
[33] Ook A. De Poorter schreef in de catalogus de aanwinst van het handschrift voor de Brugse Stadsbibliotheek toe aan Scourion, maar er was in 1934 nog geen duidelijkheid over wanneer en van wie hij het kocht.
[34] Lijst met aankopen van de veiling van W. Deys. Stadsarchief, Brugge, Bibliotheek 1807-1829.
[35] VAN BIERVLIET e.a., op. cit. p. 86.
[36] Zie hierover ook OOSTERMAN, p.27.

met deze graaf te laten lopen: bij Maximiliaan verduidelijkt de eerste kopiist al meteen dat de kroniek slechts tot het overlijden van Maria zal verhalen, tot in 1482 dus.[37] Echter, de eerste kopiist zal slechts schrijven tot het jaar 1440.
De tweede kopiist vulde de inhoudstafel aan met het volgende fragment:

> Men moet weten dat desen bouc niet varder mencioen maect dan tot den overlidene vanden hertoghe Philips van Bourgognen hoe wel dat in dese tafle staet van hertoghe Karle, van vrau Marye als maecht zijnde ende van den hertoghe Maximiliaen als grave van Vlaenderen van zijn wijfs weghe. Maer bij also dat yement wille hebben het naervolghende ghemaect bij der handt van Anthuenis de Rovere een maetsenaere tote overlidene van Marye van Bourgognen, ondersoucket, hij zalt wel vinden int langhe. Nota[38]

De tweede kopiist paste de einddatum van de kroniek dus aan naar 1467, het jaar dat Filips de Goede overlijdt. Echter, ook hij is uiteindelijk niet gekomen tot het vooropgestelde eindpunt: het manuscript eindigt in januari 1465/1466.

4.3. Eigendomsmerken

Wat betreft de eigendomsmerken die kunnen worden gevonden in het handschrift, kan de zin "*Bibliothèque de Bruges*" geschreven met potlood op het dekblad vooraan worden aangegeven. Van deze zin kan met zekerheid worden gezegd dat hij werd geschreven door Pierre-Jacques Scourion, stadsbibliothecaris te Brugge vanaf 1808.
Op het titelblad verwijzen de initialen "*B.L.*" mogelijk naar een eigenaar die in het vermelde jaartal "*1674*" het handschrift in handen kreeg. Verder staan er ook twee stempels onderaan de eerste folio, waar de inhoudstafel aanvangt. Deze stempels zijn echter zeer moeilijk te ontcijferen.[39]

4.4. Sporen van gebruik

We kunnen verschillende soorten aantekeningen vaststellen.[40] Een eerste groep zijn de aantekeningen in de marge die betrekking lijken te hebben op de vermelde kloosters in de tekst. Deze komen voor van f°10 tot en met f°56.
Een tweede groep zijn de herhalingen van de naam van een graaf. Het is namelijk zo dat af en toe, bij het begin van een nieuwe graaf de naam van de graaf nog eens in de marge of

[37] Band B, p. 12 (f°4 r°a): "Maximiliaen skeysers sone van Roome was de XXXIIste grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe vrau Marye, de dochtere van der hertoghe Karle. Ende hadden tegadre drie kijnderen te wetene Philips, Margriete ende Fransoys de welke Maximiliaen regierde tlant zoo heerlicke tot den overlijdene van Marye van Bourgognen. Ende ooc daer naer waer of dat desen bouc van cornijcken maer mencioen maect dan tot den overlydene van Marye van Bourgognen ghemaect by Anthuenis de Rovere alst blijct. Folio"
[38] Band B, p. 13 (f°4 r°b).
[39] Wat wel leesbaar is, is "Bibliotheque", maar de rest is een hele uidaging gezien de inkt van de stempel niet helemaal is doorgekomen.
[40] Voor een volledige lijst van de marge-aantekeningen, zie bijlage 6.

erboven is herschreven, misschien als een manier om een graaf snel terug te vinden. We plaatsen hierbij wel de opmerking dat de naam telkens in zijn Latijnse vorm werd geschreven.
Verder komen op f°2 en f°9 onderaan de tekst nog twee aantekeningen voor, geschreven door één hand, want in eenzelfde schrifttype en inktsoort. Deze zinnen zijn echter moeilijk te ontcijferen. *f°9: En tblat es qualyk ghestelt*
Ten slotte merken we op dat bij de puntdichten[41], die vermoedelijk na de voltooiing van het handschrift op de blanco plaatsen waar verluchting voorzien was werden toegevoegd, vaak in de marge één of twee kruisjes werden geplaatst.

5. Uitgaven van het handschrift

We pretenderen hier niet een exhaustieve lijst te presenteren. Er zijn weinig uitgaves van dit handschrift gezien het beperkte onderzoek naar dit manuscript. Bovendien zijn de lengtes van de uitgaven zeer beperkt: het gaat steeds om slechts enkele zinnen.

5.1. In catalogi

DELEPIERRE, O., Bibliothèque manuscrite de la ville de Bruges, *Messager des sciences historiques de Belgique*, 1839, pp.165-166.

Hierin wordt de eerste zin van de inhoudstafel van f°1 r° uitgegeven, en ook de eerste zin van de echte tekst van de kroniek. Hij vertelt in eigen woorden wat op f°73 v° staat en een kort vervolg daarop op f°79 r° met opnieuw de uitgave van één zin. Het betreft een fragment over de ophanging van de Valse Boudewijn tijdens de regering van Johanna van Constantinopel.
LAUDE P.J., *Catalogue méthodique, descriptif et analytique des manuscrits de la bibliothèque publique de Bruges*, Bruges, Tanghe, 1859, p. 380-381.

Opnieuw dezelfde eerste zin van de inhoudstafel, de eerste zin van de eigenlijke tekst en de laatste drie woorden van de kroniek worden uitgegeven. Net zoals Delepierre wijst hij op het fragment betreffende de Valse Boudewijnkwestie en geeft hierbij dezelfde zinnen uit als Delepierre. Laude voegt dus eigenlijk niets nieuws toe aan de bestaande uitgaven van het handschrift 436.

[41] A. Dewitte gaf deze puntdichten uit, maar de inleiding die hij erop schreef strookt niet helemaal met de werkelijkheid van het handschrift. zie DEWITTE A., Dertig puntdichten uit de 16de eeuw. Brugge 1555?, Biekorf 81, 1981, pp. 111-117. Ook Oosterman had aandacht voor deze puntdichten. In een artikel over het Gruuthuusehandschrift vermeld hij het handschrift 436 als de enige plaats waar een strofe van een Gruuthuusegedicht is overgeleverd. OOSTERMAN J.B., Pronkzucht en devotie: de overlevering van de gebeden in het Gruuthuusehandschrift, *Een zoet akkoord: Middeleeuwse lyriek in de Lage Landen*, F. Willaert e.a., Amsterdam, Prometheus, 1992, pp. 191.

DE POORTER, A., *Catalogue des manuscrits de la bibliothèque publique de la ville de Bruges,* 1934, p. 491-492.

Dit is een nieuwe versie van Laudes Handschriftencatalogus. De Poorter geeft ook de eerste zin van f°1 r° uit die de inleiding geeft op de inhoudstafel, maar laat hem vroeger afbreken en duidt met een beletselteken aan dat er nog een kort vervolg komt op die zin. Hij geeft ook het einde van de inhoudstafel op f°4 uit: diezelfde tekst hebben we hierboven weergegeven als citaat.[42] Ook de eerste twee regels van het tienregelige puntdicht en het tweeregelige puntdicht die de inhoudstafel afsluiten geeft hij uit.
Net zoals Laude en Delepierre geeft hij de eerste zin van de eigenlijke kroniek (f°5 r°) uit. Ook de laatste woorden van de tekst geeft hij uit om het einde van de kroniek aan te tonen.

5.2. In literatuur

DEWITTE A., Dertig puntdichten uit de 16de eeuw. Brugge 1555?, *Biekorf*, 81, 1981, pp.111-117.

Dewitte geeft in dit artikel alle puntdichten uit die het handschrift 436 bevat. Hij dateert ze ten onrechte in de 16de eeuw en ook de korte inleiding over het handschrift staat vol fouten. Bovendien hebben we deze puntdichten gecontroleerd en stelden we vast dat hij op f°23 r°b een puntdicht over het hoofd zag.

FRIS V., Ontleding van drie Vlaamsche kronijken, *Handelingen der maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent*, 3, 1900, pp. 150-151.

Fris geeft hetzelfde fragment uit dat ook De Poorter heeft uitgegeven, namelijk de alinea waarmee de inhoudstafel eigenlijk mee besluit op f°4 r°. Hij doet dit in het kader van het auteursonderzoek. In een voetnoot geeft hij een fragment van f°157 v°b uit om aan te tonen dat het handschrift 436 voor Sluis werd geschreven en misschien ook wel door dezelfde scribent als het Douai-handschrift, zijnde Jacob van Male.

OOSTERMAN , J., De Excellente Cronike van Vlaenderen en Anthonis de Roovere, *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 118, 2002, pp.27.

In zijn bespreking van de verschillende kronieken geeft Oosterman hetzelfde fragment van f°4 r°b uit dat we hierboven reeds hebben geciteerd en dat ook De Poorter en Fris hebben uitgegeven. Wat een nieuwe uitgave van het handschrift 436 is, is een ander fragment van diezelfde folio[43], namelijk de alinea waar Maximiliaan van Oostenrijk de tweeëndertigste graaf van Vlaanderen wordt genoemd. Oosterman geeft die beide fragmenten uit omdat in die alinea's Anthonis de Roovere als auteur wordt genoemd.

[42] Zie hierboven p. 21.
[43] Het fragment bevindt zich op f°4 r°a (Band B, p. 12).

VIAENE, A., Vergulden sporen, Biekorf, 53, 1952, pp. 145.

In een korte studie over de betekenis van sporen in de Middeleeuwen haalt Viaene “de Vlaamse kronieken uit het Brugse rederijkersmilieu van het midden der 15e eeuw” aan. Hierbij geeft hij een fragment van het handschrift 436 uit, namelijk een passage uit f°96 v°.

DEEL II
SITUERING VAN HET HANDSCHRIFT 436 BINNEN ZIJN TRADITIE

1. Het ontstaan van en de bronnen voor de Flandria Generosa

De Flandria Generosa is geen opzichzelfstaande traditie binnen de laat-middeleeuwse contemporaine geschiedschrijving. Ze is immers het resultaat van een ontwikkeling uit het brontype van de *genealogia*[44]. Van Caenegem vermeldt de Flandria Generosa in zijn *Introduction aux sources de l'histoire médiévale*. Hij beschrijft het volgende:

> Echte regionale kronieken kunnen zich ontwikkelen op zo'n manier dat het vorstelijk perspectief als uitvalsbasis wordt gebruikt, wat het geval is voor Vlaanderen, waar genealogische gegevens van de 10de eeuw uitvloeien tot een grafelijke kroniek, namelijk de Flandria Generosa.[45]

Dit citaat leert ons een aantal zaken over de Flandria Generosa. Een eerste kenmerk van de Flandria Generosa is dat het een regionale en lokale kroniek is. Dit type kroniek geeft rijkere, meer gedetailleerde en levendigere informatie dan een wereldkroniek, net omdat het besproken gebied veel beperkter is. Meestal vertrekken deze kronieken vanuit de geschiedenis van een abdij of stad en bieden ze op die manier ook een beschrijving van de geschiedenis van het graafschap waartoe ze behoren. Voor het handschrift 436 betekent dit concreet dat de invalshoek van de kroniek voornamelijk Brugs is. Het is vanuit de Brugse stadsgeschiedenis dat Vlaanderen en de onderlinge verhoudingen in het graafschap belicht worden.

Ten tweede duidt het op de oude vorm van de Flandria Generosa. In eerste instantie was het een Latijnse genealogie, een afstammingslijn van de forestiers en graven die over Vlaanderen geregeerd hebben. Uit de wortels van deze genealogie groeide door bewerking en uitbreiding een kroniek die de geschiedenis van het graafschap verhaalt en de basis vormt voor een groot deel van de middeleeuwse Vlaamse geschiedschrijving[46].

---

[44] Van Caenegem beschrijft een genealogie als volgt: « des descriptions de la descendance de maisons princières, furent composées tout au long du Moyen Age ». VAN CAENEGEM, *Introduction aux sources de l'histoire médiévale*, p. 54.

[45] VAN CAENEGEM, op cit., p. 55. Hij verwijst hierbij tevens naar het werk *Chronicles of Flandres 1200-1500: Chronicles written independently from Flandria Generosa* van V. Lambert.

[46] FRIS, *Ontleding van drie Vlaamsche kronijken*, p. 140-141.

De basis voor de Flandria Generosa werd in de 10de eeuw gelegd door Witger die de *Genealogiae Arnulfi comitis Flandrensis* schreef. Dit werk werd in de 11de eeuw aangevuld in de Gentse Sint-Pietersabdij en kreeg de titel *De Arnulfo Comite*. Op zijn beurt werd in het begin van de 12de eeuw ook dit handschrift aangevuld, namelijk tot graaf Robrecht II. Lambert van Sint-Omaars baseerde zich op deze *Genealogia Bertiniana* en schreef zo de *Genealogia comitum Flandriae*, waarvan het handschrift zich in het *Liber Floridus* bevindt.[47] Lambert trad hierbij voor het eerst buiten de grenzen van een genealogie door af en toe wat niet-genealogische feiten toe te voegen.[48]
Uiteindelijk was het een monnik van Sint-Bertijns die de eerste stappen in de evolutie van genealogie naar kroniek zette. Hij vulde, onder dezelfde titel, de *Genealogia comitum Flandriae* aan met lange passages en vervaardigde zo in de 12de eeuw de belangrijkste bron voor de Vlaamse geschiedenis.[49] De *Genealogia comitum Flandriae* van deze anonieme monnik eindigde in 1164 en we kunnen dus aannemen dat hij het schreef kort na 1164. Hoewel de titel nog verwijst naar de oorspronkelijke genealogische vorm kunnen we stellen dat het karakter van dit handschrift duidelijk verschillend is van een genealogie en dat in tegenstelling tot een genealogie dit werk de algemene geschiedenis van het graafschap verhaalt.[50] Een eerste editie van het handschrift van Sint-Bertijns wordt uitgegeven door Galopin in 1643.[51] Hij laat het verschijnen onder de titel *Flandria Generosa* – ondanks het feit dat deze titel in geen enkel manuscript voorkomt[52] – en het is dan ook aan hem dat de naam van deze traditie valt toe te schrijven.

Op deze *Genealogia comitum Flandriae* werden een aantal voortzettingen geschreven. Eén van deze is van groot belang voor de verdere ontwikkeling van de traditie van de Flandria Generosa.[53] Het betreft een anonieme voortzetting die bekend staat als het handschrift van Clairmarais of de *Continuatio Claromariscensis*. Het werd opgesteld tussen 1214 en 1226 in het Cisterciënzerklooster van Clairmarais, in de buurt van Sint-Omaars. Het bevat, naast informatie ontleend aan andere bronnen, heel wat interessante verhalen die op een zeer

[47] VAN CAENEGEM, *Encyclopedie van de geschiedenis der middeleeuwen : inleiding tot de geschreven bronnen van de geschiedenis der westerse middeleeuwen*, p. 40.
[48] BETHMANN, *Lettre à l'abbé Carton sur les Généalogies des comtes de Flandres considérées comme sources de notre histoire*, p. 18.
[49] De *Genealogia comitum Flandriae* werd uitgegeven door E. MARTENE & U. DURAND in *Thesaurus Novum Anecdotorum*, III, Parijs, 1717.
[50] BETHMANN, op cit., p. 18-19. VAN CAENEGEM, op cit., p. 40.
[51] GALOPIN, *Flandria Generosa*, Mons, 1643, 4°. Een nieuwe editie werd gegeven door PAQUOT, *Historiae Flandriae*, synopsis., Brussel, 1781, 4°.
[52] BETHMANN, op.cit., p. 19.
[53] De andere, anonieme voortzettingen zijn de *Continuatio Bruxellensis* 1164-1196, de *Continuatio Ghislensis* 1168-1206 en de *Continuatio Dunensis* tot 1405. POTTHAST, *Repertorium fontium historiae Medii Aevi*, deel IV, p. 465.

degelijke manier werden geschreven door de auteur zelf. Op dit handschrift bestaan twee voortzettingen, één tot 1329[54] en een andere tot 1347.[55]
Deze *Continuatio Claromariscensis* vormde de basis voor het *Catalogus et cronica principum et comitum Flandriae*[56], dat, op zeer romaneske wijze, het begin van het graafschap Vlaanderen vertelt, namelijk van 621 tot 836.[57] Het is de *legende* van de forestiers en we spreken voor deze periode dan ook over het genre van de gravenspiegel en de ridderroman[58], dat zich laat kenmerken door een eerder naïeve verhaal- en vertelstijl. Dit deel van de kroniek dient men dan ook met de nodige omzichtigheid te benaderen.

Een ander nieuw handschrift, het *Chronicon Comitum Flandrensium*, kopieert de *Continuatio Claromariscensis* voor de periode van 836 tot 1347, maar wordt op zo een manier aangevuld dat de kern van het handschrift enigszins onder de aanvullingen bedolven raakt.[59] De *Continuatio Claromariscensis* schenkt namelijk vooral aandacht aan genealogische gegevens, religieuze materie en buitenlandse politiek. De passages met deze informatie worden heel vaak letterlijk overgenomen in de *Chronicon Comitum Flandrensium*. Het interessegebied van de auteur van deze *Chronicon* was echter ruimer en hij heeft dan ook geput uit andere bronnen om informatie over de interne politiek, plaatselijke gebeurtenissen, *la petite histoire* en oorlogen, veldslagen en kruistochten te vergaren. De auteur vermeldt dit ook expliciet in de Latijnse versie: “In quibusdam chronicis habetur”.[60] De bronnen voor de aanvullingen op de *Continuatio Claromariscensis* in het *Chronicon Comitum Flandrensium* zijn respectievelijk:

- de *Vita Caroli* van Walter van Terwaan en het dagboek van Galbert van Bruggen. Aanvankelijk dacht men dat de auteur gegevens uit deze bronnen overnam die niet in de Continuatio Claromariscensis voorkwamen; Kelders besluit echter dat de auteur niet van deze bronnen gebruik zou hebben gemaakt, maar uit een andere, onbekende bron zou hebben geput.[61]
- de *Spieghel Historiael* van Vincent de Beauvais. In de Latijnse kroniek zegt de auteur expliciet dat hij uit de Spieghel Historiael heeft geput en hij citeert letterlijk, met vermelding van het hoofdstuk, passages, op dergelijke wijze dat

[54] Geschreven door Bernard van Ieper, die ook een monnik van Clairmarais was. Dit is de enige voortzetting op de *Genealogia comitum Flandriae* waarvan de auteur gekend is.
[55] BETHMANN, op cit., p. 20-21.
[56] Volledige naam: *Catalogus et cronica principum et comitum Flandriae et forestariorum, que terra olim dicebatur terra de Buc vel nemus regionis sine misericordia*. Uitgegeven door DE SMET J.J. in *Corpus Chronicorum Flandriae*, I, p. 19-257, Brussel, 1836.
[57] BETHMANN, op cit., p. 24.
[58] KELDERS, *De kronieken van Vlaenderen. Aspecten van de laat-middeleeuwse historiografie in de Flandria Generosa C.*, p. 12-21.
[59] BETHMANN, op cit., p. 24.
[60] DESMET, op cit., p. 139.
[61] KELDERS, p. 165-172.

hij de Beauvais aan het woord laat. Deze techniek wordt niet overgenomen in de Middelnederlandse versies van Jan van Dixmude: daar wordt er van de versie van de auteur en van de versie van de Beauvais één passage gemaakt.[62]

- Franse bronnen, zoals de *Istore et Croniques de Flandre*[63]

Vanaf de periode 836-1347, met name vanaf graaf Boudewijn I tot Robrecht II, spreekt men van een echte genealogie. De structuur van de Flandria Generosa bevestigt dit door elke graaf als een aparte entiteit te behandelen en de familiebanden bij het begin van elk 'hoofdstuk' telkens aan te geven.[64]

Vanaf 1347 steunt de auteur op eigen waarnemingen, interpretaties en de door hem zelf verzamelde gegevens. Het is vanaf dit ogenblik dat de kroniek een historische waarde krijgt, omdat zij niet langer louter verder steunt op andere geschreven bronnen. Net omdat er geen andere bronnen meer voor handen zijn om informatie uit te putten, spreken we hier van een echte kroniek waarin de vertelling tevens ruimte laat voor de persoonlijke schrijf- en vertelstijl van de individuele auteur. De auteur moet zich dus baseren op de eigen persoonlijke kennis en ervaring. Vooral vanaf de Bourgondische tijd wordt er een strikter chronologisch kader gehanteerd dat minder ruimte laat voor vage bepalingen. Onderwerpen zijn voornamelijk van politieke aard – zowel externe als interne politiek –, maar ook lokale gebeurtenissen, natuurverschijnselen, wonderen en rampen krijgen voldoende aandacht.[65]

We vatten nog even deze laatste ontwikkeling samen: de Flandria Generosa kunnen we indelen in drie delen. Een eerste omvat de periode 621 tot 836 en noemen we de *Catalogus et cronica principum et comitum Flandriae* waarvoor de bron de *Continuatio Claromariscensis* was. Een tweede deel behandelt de periode 836 tot 1347 en wordt de *Chronicon Comitum Flandrensium* genoemd. Deze steunt eveneens op de Continuatio *Claromarsiscensis*, maar vult ze aan met gegevens uit de *Vita Caroli* van Walter van Terwaan en het dagboek van Galbert van Bruggen, de *Spieghel Historiael* en Franse bronnen. Het derde deel ten slotte, dat vanaf 1347 begint, is gebaseerd op de persoonlijke kennis van de auteur zelf en is daarom historisch gezien het interessantste deel.

Deze Latijnse Flandria Generosa kende door haar vertellingen van de 'nationale' geschiedenis een groot succes in de 14de en 15de eeuw. Ze werd herhaaldelijk gekopieerd,

[62] KELDERS, op cit., p. 172-177.
[63] FRIS, op cit., p. 140.
[64] KELDERS, op cit., p. 22-34.
[65] KELDERS, op cit, p. 35-39.

uitgebreid, aangevuld en vooral ook vertaald.[66] Vertalingen ervan zijn bekend in het Frans[67] en het Middelnederlands. Het is de Middelnederlandse versie, beter gekend als het C-geslacht van de Flandria Generosa, die voor ons van belang is. De Flandria Generosa C is namelijk de vertaling van de Latijnse versie die de periode 621-1423 bestrijkt. Het is de traditie van de Excellente Cronike die van deze ontwikkeling het eindpunt vormt en waartoe het handschrift 436 van de stadsbibliotheek Brugge behoort.

2. De tradities binnen de Flandria Generosa C

Binnen de Flandria Generosa C kunnen een aantal tradities worden onderscheiden, waar meerdere handschriften aan kunnen worden toegeschreven.[68] Ten eerste is er de traditie van de pseudo-Jan van Dixmude. Deze traditie telt twee handschriften:

1. de pseudo-*Jan van Dixmude*, uitgegeven door Lambin in 1839.[69] Lambin wees het handschrift, enigszins overhaast, toe aan een Ieperse kanunnik, genaamd Jan van Dixmude. Ondertussen wordt er algemeen aangenomen dat Jan van Dixmude níet de de auteur van deze kroniek is, maar ofwel een Bruggeling, ofwel een Gentenaar[70]. Het werd gedateerd in 1434/1438 en beschrijft de periode 836-1436.
   Oorspronkelijke titel: *Dits de cronike ende genealogie van den prinsen ende graeven van den foreeste van Buc dat heet Vlaenderlant van 836 tot 1436.*[71]

2. Een direct verwant handschrift werd uitgegeven door De Smet onder de titel *Laetste deel der Kronijk van Jan van Dixmude*.[72] De tekst zou voor de periode 1419-1436 nagenoeg identiek zijn aan de tekst van de pseudo-Jan van Dixmude. Het handschrift dat De Smet uitgaf, loopt wel verder tot 1440, terwijl dat van Lambin ophoudt in 1436.
   Oorspronkelijke titel: onbekend, want het handschrift is niet langer te vinden.

De tweede is de traditie van de Kronijk van Vlaenderen, genoemd naar de gelijknamige uitgave van Blommaert en Serrure:

---

[66] BETHMANN, op cit., p. 24-25.

[67] Een Franse vertaling is de *Ancienne Chronique de Flandre*, daterend uit de tweede helft van de 13de eeuw.

[68] Opdeling ontleend aan FRIS, op cit., p. 135-153.

[69] LAMBIN J.J., *Jan van Dixmude: Dits de cronike ende genealogie van den prinsen ende graven van den foreeste van buc, dat heet Vlaenderlant, van 863 tot 1436 / gevolgd naer het oorspronkelyk handschrift van Jan Van Dixmude, en verrykt met eene voorrede, met geschiedkundige aenteekeningen, eene lyst van de verouderde woorden en eene alphabetische tafel door J.-J. Lambin.*, Ieper, Lambin, 1839, XXXIII, 393 p.

[70] Databank Narrative Sources.

[71] Het handschrift is in het bezit van de Universiteit Gent onder het nummer 6181 van de handschriftencatalogus.

[72] DE SMET J., Laetste deel der Kronyk van Jan van Dixmude, *Corpus Chronicorum Flandriae*, p. 31-109, Brussel, 1856.

3. *Kronijk van Vlaenderen*, uitgegeven door Blommaert en Serrure. Het werd geschreven ca. 1470 (min. na 1461) en beschrijft de periode 580-1467.
   Oorspronkelijke titel: *Dit es de Cronike ende Genealogie van den principalen forestiers ende graven van den foreeste van But dwelke men nu ter tijd noumt Vlaenderen*.[73]

Ten derde is er de Excellente Cronike-traditie, genoemd naar de uitgave van Vorsterman in 1531. Deze kent een aantal verwante afschriften, waaronder het handschrift dat het onderwerp van deze scriptie vormt:

4. Vorstermans *Excellente Cronike*, uitgegeven in 1531, bevat de periode 621-1514 en een voortzetting over Karel V.[74]
   Oorspronkelijke titel: *Dits die Excellente cronike van Vlaenderen*.[75]

5. Het handschrift 436 van Brugge, het onderwerp van deze scriptie.[76] Voor meer details verwijzen we naar onze codicologische beschrijving van het handschrift.
   Oorspronkelijke titel: *Cronicke van Vlaendren. Dit es de tafle van der Cornicke* (sic) *van Vlaenderen ende van den forestiers ende princhen, te wetene VI forestiers ende XXVII graven van Vlaenderen ende hoe langhe dat elc regneirde ende in wat tblat dat elc zijn regnacie beghint ende hoe langhe dat zij forestiers of graven waren.*

6. Het handschrift 437 van Brugge. Deze Cronike van Vlaenderen werd in 1987 onder de vorm van een licentiaatsverhandeling uitgegeven door Dauwe en beschrijft de periode tot 1467. Dit handschrift kent de meest rechtstreekse verwantschap met de Excellente Cronike van Vorsterman.[77]
   Oorspronkelijke titel: *Cronike van Vlaenderen.*

7. Het handschrift 1110 van Douai, waarvan de uitgave zal worden voltooid als licentiaatsverhandeling aan de Universiteit van Gent.[78]
   Oorspronkelijke titel: *Chronike van de lande van Vlaendre*.

---

[73] REYNAERT, *Catalogus van de Middelnederlands handschriften in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent*, dl. I, Gent, 1984, p124. Het handschrift is te vinden in de handschriftencatalogus van de Universiteit onder het nummer 590.

[74] VORSTERMAN, W., *Dits die excellente cronike van Vlaenderen beghinnende van Liederick Buc den eersten Forestier tot den laetsten, die door haer vrome feyten, namaels Graven van Vlaendren ghemaect worden, achtervolghende die rechte afcomste der voors graven, tot desen onsen doorluchtichsten hoochgheboren Keyser Karolo, ...*, Antwerpen, 1531.

[75] Ook dit handschrift is in bezit van de Universiteit Gent.

[76] Handschrift 436, *Cronicke van Vlaenderen*, Stadsbibliotheek Brugge.

[77] DAUWE M.R., *De Cronicke van Vlaenderen. Historiografische studie en transcriptie van f°137v tot 420v.*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1986-1987. Het handschrift is in het bezit van de Stadsbibliotheek Brugge.

[78] *Chronike van den lande van Vlaendre*, Onuitgegeven kroniek, Bibliothèque Muncipal te Douai, HS nr. 1110. Een uitgave zal gelijktijdig met onze scriptie verschijnen aan de Universiteit Gent als licentiaatsverhandeling van S. Vandekerckhove.

8. Vervolgens bevinden er zich nog een aantal verwante, onuitgegeven kronieken in Brussel (Koninklijke Bibliotheek), Den Haag en New York.

    - Brussel, K.B., 6074
    - Brussel, K.B., 21888
    - Brussel, K.B., II 117
    - Brussel, K.B., II 149
    - Brussel, K.B., II 2312
    - Den Haag, K.B., 132 A 13
    - Den Haag, K.B., 1084 B 15
    - New York, Pierpont Morgan Library, 435

De drie tradities vertonen een vrij grote gelijkluidendheid tot het jaar 1419. Vanaf 1419 gaan ze steeds meer van elkaar afwijken.[79] Ze eindigen op verschillende tijdstippen, de ene schenkt meer aandacht aan bepaalde gebeurtenissen dan de andere, bepaalde gebeurtenissen komen niet in alle handschriften voor. Het zijn deze zaken die – door een vergelijking met de verwante kronieken – iets kunnen verraden over de auteur en het ontstaan van het handschrift.[80]
De verschillende kronieken zijn dus geen van alle volledig origineel. Ze ontlenen telkens informatie, beschrijvingen, et cetera, die, enerzijds in de genoemde verwante kronieken voorkomen, maar die anderzijds ook uit kronieken worden geput die tot andere tradities horen. Het is eigen aan de middeleeuwse geschiedschrijving dat een auteur minder persoonlijke inbreng toelaat: het is een eer voor de schrijver en een garantie voor de lezer dat er wordt gerefereerd naar andere belangrijke werken. Dit refereren gebeurt echter niet altijd expliciet. Er moet een grote mate van intertekstualiteit hebben bestaan die aan ons, de huidige vorser, vaak compleet voorbij gaat. We moeten ons dan ook bewust zijn van onze bescheiden plaats in dergelijk onderzoek. Originele passages in de door ons behandelde kroniek moeten kunnen worden onderscheiden door een nog een te voeren veelzijdige contrastieve studie met de andere kronieken.

De eerste twee tradities, met name deze van Jan van Dixmude en de Kronijk, werden uitvoerig besproken en vergeleken door Kelders. De traditie van Jan van Dixmude met zijn twee uitgaven werd bestudeerd door E. De Smet. De derde traditie echter, werd tot nu toe grotendeels buiten beschouwing gelaten.[81] Het is Oosterman die deze traditie weer voor het voetlicht plaatst, onder meer door zijn onderzoek naar de auteur van deze kronieken. We

[79] FRIS, op cit., p. 142.
[80] Het auteurschap van de Kronijk van Vlaenderen en de Excellente Cronike van Vorsterman worden onder meer besproken door FRIS, op cit., p. 146-152.
[81] Er werd wel een licentiaatsverhandeling geschreven over Vorstermans Excellente Cronike. VAN DEN BOSSCHE B., *De Excellente Cronike van Vlaenderen: een inhoudelijke en vergelijkende analyse 1434-1481*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2004.

zullen het hier verder dan ook amper nog over Jan van Dixmude en de Kronijk van Vlaenderen hebben, en onze aandacht besteden aan de eerder onderbelichte traditie van de Excellente Cronike.

Het Brugse handschrift 436 en het handschrift van Douai vertonen onderling extra opvallende gelijkenissen. Fris toonde dit al aan in het begin van de vorige eeuw. De Pauw beweert dat de twee zich slechts onderscheiden in spelling en enkele bijzonderheden.[82] Het is echter nog niet duidelijk of het Brugse handschrift als legger diende voor het Douai-handschrift, dan wel of dit omgekeerd het geval is. Nu beide handschriften zullen zijn uitgegeven zou een degelijke linguïstisch-literair historische contrastieve studie dit moeten kunnen uitmaken.

3. Voortzettingen op de Excellente Cronike

De Flandria Generosa C loopt traditioneel tot 1423. Binnen de traditie van de Excellente Cronike komen echter verschillende voortzettingen voor. De *Calisreyse* uit 1436 vormt in elke kroniek van deze traditie een breekpunt. In de uitgave van Vorsterman wordt de eerste voortzetting – van de veldtocht naar Calais tot de dood van Maria van Bourgondië in 1482 – door middel van een colofon expliciet afgesloten[83]:

> Item hier mede so eyndt die Coronijcke van Vlaendren, beghinnende van Liederick die Buck, deerste Foreestier van Vlaendren, ende voort van allen den Foreestiers ende Graven van Vlaendren, gheduerende tot den overlijdene van vrau Marye van Bourgoengien, eeneghe dochtere vanden hertoghe Kaerle, als ghetrauwet hebbende den edelen hertoghe Maximiliaen, Hertoghe van Oostenrijcke, des Keysers Fredericx sone, die derde van dier name. Ghemaeckt meest sint der Calis reyse by Anthonis de Roovere, den edelen Rhetorisijn ende Musichien, verghift van Gode met vele diveersche scientien ende gracien, wiens siele God wille ontfarmen, ende alle die ghene die dese Coronijcke lesen sullen. Amen.[84]

Een tweede voortzetting begint bij de uitvaart van Maria van Bourgondië en loopt verder tot 1515[85].

Het handschrift van Douai beschrijft eveneens de periode tot 1482 en bevat een colofon die inhoudelijk gelijkaardig is aan wat hierboven geciteerd staat. Het bevat ongeveer dezelfde tekst als die van Vorsterman, maar omdat het een ouder manuscript betreft, is dit de eerste

[82] DE PAUW N., Jehan Froissart's Cronyke van Vlaenderen ghetranslateert uuten Franssoyse in Duytscher tale bij Geryt Potter van der Loo in de XVe eeuw, Vlaamsche kroniek van Vlaanderen t. III, Gent, 1909, p.V.
[83] OOSTERMAN, De Excellente Cronike van Vlaenderen en Anthonis de Roovere, *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, p. 23.
[84] VORSTERMAN, op cit., f°282 v°a.
[85] OOSTERMAN, op cit., p. 23, waar tevens over het auteurschap van deze voortzettingen wordt uitgeweid.

keer dat dit colofon voorkomt. Het zou wel nog kaarten en een profetie hebben bevat die echter verloren zijn gegaan. Na de voltooiing van het handschrift werd nog een voortzetting geschreven voor de jaren 1482-1490.[86] Dit wordt ingeleid door het volgende tekstje:

> Discours ende memorie gheextraneirt uut den originalen bouck ghenaempt den derden bouck ghescreven ende gheregistreirt bij Roelant de Doppere, secretaris ende scriba van meester Gillis de Baerdemakere, bisscop van Sarepten ende suffragaen vanden bisscop van Dornicke.[87]

Het Brugse handschrift 436 bevat vermoedelijk deels de oudst bewaarde tekst van de Excellente Cronike.[88] Het schrijfwerk werd aangevat in of kort na 1483, maar de tekst loopt slechts tot januari 1466, terwijl het volgens de inhoudstafel de bedoeling was de kroniek te vervolledigen tot de regering van Maximiliaan van Oostenrijk, met andere woorden tot maximum 1519. Het is mogelijk dat het handschrift oorspronkelijk een langere periode beschreef dan nu het geval is en dat er dus een laatste deel verloren is gegaan, maar we willen graag aanbrengen dat het echter best mogelijk is dat het handschrift oorspronkelijk reeds ophield in 1466. Dit beargumenteren we met het feit dat het folionummer van het begin van het hoofdstuk van Karel de Stoute niet meer is ingevuld. Als er dus al een voortzetting was die verder ging dan 1466, dan liep die wellicht hooguit tot de dood van Filips de Goede.
Het manuscript kent een opvallend Brugs perspectief. Niet alles daarvan is echter origineel van de auteur afkomstig. Net zoals de Kronijk van Vlaenderen en de Excellente Cronike zijn er stukken ontleend aan de Spiegel Historiael. Andere bijzonderheden echter worden door Fris aan de auteur of scribent toegeschreven, waarbij die auteur of scribent dan een Bruggeling zou zijn.[89]

Het Brugse handschrift dat als titel *de Cronike van Vlaenderen* draagt en bewaard wordt in de Stadsbibliotheek onder het nummer 437, kent ook originele passages en voortzettingen[90]. Wellicht is een laatste deel verloren gegaan waardoor de kroniek nu voortijdig afbreekt in 1478.
Dit handschrift kent een sterke verwantschap met de handschriften 13073-74 uit Brussel. De wijze van verluchting is vergelijkbaar en ook de tekst is identiek. Vermoedelijk zijn ze afgeschreven van een zelfde legger of is het ene handschrift een afschrift van het andere. Oosterman vindt dit laatste het meest waarschijnlijk. Welk handschrift dan het voorbeeld is en welk de navolging is nog niet uitgemaakt.[91]

[86] OOSTERMAN, op cit., p. 24-26.
[87] Handschrift 1110, Bibliothèque municipal Douai, f°417 r°.
[88] OOSTERMAN, op cit., p. 27.
[89] FRIS, op cit., p. 142.
[90] DAUWE, op cit., p. XVIII-XIX.
[91] OOSTERMAN, op cit., p. 29.

DEEL III
THEMATISCHE STUDIE VAN HET HANDSCHRIFT 436

In dit hoofdstuk worden de thema's die in de kroniek voorkomen behandeld. We hopen dat de onderzoeker hierdoor een goed beeld krijgt van de inhoudelijke benadering van het handschrift 436. We hebben zes thema's onderscheiden: conflicten, politiek, economisch bestuur, de Kerk en tekenen van geloof, de stad Brugge en de natuur. Om een goed overzicht te kunnen behouden, behandelen we per thema elke graaf apart. We hebben ervoor gekozen om alle fragmenten die over een bepaald thema gaan op te nemen in deze studie, maar we kunnen uiteraard niet elke scène even grondig uitdiepen en belichten. We hebben ons beperkt tot de in het oog springende passages die we kunnen vergelijken met de bestaande literatuur om zo een aantal, al dan niet, frappante zaken te kunnen uitlichten.
De literatuur die we ter hand hebben genomen, hebben we beperkt tot de eerder biografische werken van Richard Vaughan. Deze boeken bieden ons voor elke graaf een veelzijdig en volledig overzicht. Ze laten ons toe zowel details te zoeken als de rode draad doorheen de regeerperiode van een graaf te begrijpen.
Onze belangrijkste vraagstelling is telkens wat de relatie van de vorst met Vlaanderen is, en specifiek wat zijn relatie met de stad Brugge is. We willen onderzoeken in hoeverre het handschrift 436 een kroniek bevat met Brugse perceptie.

1. Conflicten

Het leeuwendeel van de passages in de kroniek betreft beschrijvingen van conflicten. In de middeleeuwse wereld waren oorlogen dagelijkse kost en troffen de ganse samenleving. Slagen werden uitgevochten op openliggende velden, men poogde de toevoer van de vijand af te sluiten door oogsten te vernielen, steden in brand te steken, bruggen te vernietigen en dergelijke. Uit wraak of uit vernielzucht viel men dorpen en hun inwoners aan, op zoek naar slachtoffers en een buit.

De opvallende plaats die conflicten innemen, heeft uiteraard te maken met de toenmalige omstandigheden. De Bourgondiërs waren verwikkeld in de Honderdjarige oorlog, die ook in Vlaanderen zijn tol eiste. De graaf van Vlaanderen, als vazal van de Franse koning, moest partij kiezen voor zijn leenheer, maar tegelijkertijd kon Vlaanderen zijn vitale economische banden met Engeland niet overboord gooien. Het blijkt voor elke graaf in deze periode dan

ook een kunst te zijn om zich staande te weten houden op het slappe koord tussen deze twee grootmachten. Dit wordt door de kronikeur letterlijk gezegd over Filips de Stoute:

> Ent int beginsel van Philips le Hardy van zinen graefscepe, hij dede alle zine nersticheit omme de twee coninghen, van Vranckerijcke ende van Inghelant, in vreden te houdene zonder oorloghe.[92]

De kruistochten leidden logischerwijze eveneens tot conflicten. In de 14de eeuw spraken de kruistochten immers nog steeds tot de verbeelding. Het waren uiteraard de pausen die alles in het werk stelden om de strijd tegen de heidenen op de voorgrond te blijven plaatsen en het waren zij die zo de wereldlijke leiders een instrument in handen gaven om hun moed in heldendaden om te zetten en het bijhorende en nodige prestige te verwerven.[93]

Maar in de kroniek komen niet enkel conflicten voor tussen Vlaanderen en een andere 'internationale' macht. Ook in Vlaanderen zelf speelden zich strijdtaferelen af: onderlinge spanningen tussen steden óf tussen één of meerdere steden en de vorst dienden zich met de regelmaat van de klok aan.

We moeten in het veelvuldig voorkomen van de beschrijvingen van conflicten een onderscheid maken tussen conflicten waarbij Vlaanderen als partij betrokken is en conflicten tussen partijen waarbij de hertog tussenbeide komt in de hoop paal en perk te kunnen stellen aan de onregelmatigheden.

Het lijkt ons niet enkel boeiend, maar minstens even nuttig in het kader van deze studie om de in de kroniek vermelde conflicten en de daarmee gepaard gaande en onderliggende politieke verhoudingen[94] tegen het licht te houden om zo een genuanceerder en breder inzicht te verwerven in de verhouding van de Bourgondische vorsten tot het graafschap Vlaanderen.

1.1. Filips de Stoute

De eerste Bourgondische hertog die graaf van Vlaanderen wordt, lijkt voornamelijk te hebben moeten afrekenen met interne spanningen.

[92] Band B, p. 21 (f°CLIII r°b).
[93] Vaughan, *Philips the Bold*, p. 59.
[94] Ondanks het gemaakte onderscheid tussen beide is het vaak heel moeilijk om de facetten politiek en conflict van elkaar te scheiden. Conflicten zijn vaak het resultaat van een al dan niet bewust gevoerde politiek en omgekeerd leiden conflicten vaak tot wendingen of soms radicale veranderingen op het politieke vlak. In onze kroniek is dit niet anders, toch hebben wij gepoogd deze facetten apart te benaderen en behandelen.

1.1.1. Gent en Oudenaarde 1384

In een eerste conflict dat door de kronikeur wordt beschreven zijn Gent en Oudenaarde de actoren. Inwoners van Gent hebben Oudenaarde ingenomen en hebben “die goede poorters” van Oudenaarde verdreven. Het is de heer van Escornay die op 25 mei 1384 via een list een einde stelt aan deze onrechtmatige inname door de Gentenaars. Hij laat enkele soldaten plaatsnemen in karren met hooi zodat ze onopvallend Oudenaarde binnen komen en de vreemde indringers overmeesteren.[95]
De inname van Oudenaarde was een nachtelijke operatie die de Gentse opstandige positie versterkte.[96] De “heere van Scoors”, zoals hij in de kroniek wordt genoemd, is Arnold van Gavere. Zijn domeinen waren door de aanvallen van Gent sterk aangetast en daarom is hij het die het heft in eigen handen neemt en terugslaat.[97]

1.1.2. De Gentse opstand

Het tweede en historisch het meest bekende conflict onder het bewind van Filips de Stoute is de opstand van Gent onder leiding van Frans Ackerman die reeds begon in 1379. Het vorige fragment, waar Gent wordt verdreven uit Oudenaarde, vormde hiertoe een extra aanleiding.
Betreffende de opstand zelf wordt de twist rond Damme besproken.[98] Het valt hierbij op dat er over de hertog en de Franse koning met geen slecht woord wordt gesproken. Het is namelijk zo dat men er aanvankelijk niet in slaagde Damme op Ackerman en zijn compagnons terug te winnen. Zoals het in de kroniek wordt aangegeven, lijkt het echter alsof de Gentenaren Damme stiekem hebben verlaten in de nacht waarin Filips en Karel V Damme kwamen beleggen. Omdat ze het stiekem doen, lijkt het wel alsof ze uit schrik de confrontatie met hun vorst niet durven aangaan. Wanneer de meeste Gentenaren Damme hebben verlaten, ligt het dan ook voor de hand dat Karel V de stad moeiteloos kan innemen en de nog aanwezige Gentenaren en Engelsen kan gevangen nemen. Dit wijst op een positieve benadering van de vorst, waarbij de auteur, indien nodig, de militaire successen van de hertog rooskleuriger voorstelt dan ze in in realiteit waren.
De auteur geeft aan dat niet alle Gentse inwoners akkoord gaan met de opstand tegen Filips. Hij vermeldt namelijk dat wanneer een nieuwe kapitein, Boudewijn de Rijke, wordt aangeduid, de mensen die zich willen overgeven aan de hertog het erg moeilijk te verduren krijgen onder het bestuur van deze man.[99] Er zijn dus twee kampen binnen Gent: degenen die zich willen overgeven en het Engelse bewind achter zich willen laten, en degenen die de opstand niet willen opgeven en de Engelse koning trouw willen blijven.

[95] Band B, p. 21-22 (f°CLIII r°b-v°a).
[96] VAUGHAN, op cit., p. 30-31.
[97] VAUGHAN, op cit., p. 34.
[98] Band B, p. 22-23 (f°CLIII v°a – f°CLIIII r°a).
[99] Band B, p. 24 (f°CLIIII r°a).

Een poging tot toenadering wordt ondernomen door Filips en Karel V. Ze stellen ene Jan van Heyle aan die er op moet toezien dat de brieven tot verzoening die Filips al had gestuurd naar Gent, maar die werden genegeerd uit angst voor de Engelsgezinde Gentenaren, worden bekend gemaakt en voorgelezen.[100] Het valt op dat de gebeurtenissen die dan gaande zijn in het Gentse kamp uiterst gedetailleerd worden beschreven. De betrokkenen worden bij naam genoemd en de wijze waarop uiteindelijk met de hertog wordt afgesproken om de vrede te bekomen, wordt beschreven met de nodige data.[101]
Vervolgens wordt de Vrede van Doornik uitgebreid geciteerd.[102] Het lijkt een letterlijke kopie te zijn van een oorkonde. Bij een dergelijke oorkonde moeten we proberen door de geijkte formules heen te kijken en zoeken naar aanwijzingen die ons iets meer vertellen over de relatie tussen de vorst en één van zijn steden. Filips wordt in deze vrede als een meelevende vorst beschreven die bereid is de opstandige stad te pardonneren en haar in haar positie te herstellen op voorwaarde dat ze haar relaties met Engeland opschort en zich voortaan gehoorzamend gaat gedragen. Dit veronderstelt dus dat Gent Filips nu als haar natuurlijke heer erkent en zijn status niet langer in vraag stelt.

> Ende gaen of van allen alyanchen, eeden, verbanden, trauwen ende manscepen die wij of eeneghe van onseleden hadden of hebben ghedaen doen den coninc van Inghelant of zinen ghecommiteirden of ghedeputeirden, lieden of officiers, ende allen anderen die niet en zouden zijn welwillende van onsen voors. souverein heere, of onsen natuerliken heere ende vrauwe voors.[103]

De kronikeur besluit met de Blijde Inkomst van Filips en Margaretha in Gent.[104] Hierbij worden geen details gegeven, wat erop kan wijzen dat de auteur geen Gentenaar was en dus niet aanwezig was bij de festiviteiten die dan werden georganiseerd.

1.1.3. Onuitgevoerde Franse veldtocht naar Engeland

Een volgende, vrij kort besproken, conflict is de geplande veldtocht van Frankrijk vanuit Sluis naar Engeland. Deze moet echter worden afgeblazen omdat de Engelsen volgens de kronikeur zo goed voorbereid zijn op een Franse aanval dat de kans op een Frans succes uiterst miniem is.[105]
De literatuur vertelt ons dat er inderdaad een grootscheepse expeditie naar Engeland was gepland in de zomer van 1386. Er werden talrijke voorbereidingen getroffen: voedsel en drank werden klaargemaakt en geleverd, de banieren werden ontworpen door de

[100] Band B, p. 25 (f°CLIIII v°a).
[101] Band B, p. 26 (f°CLIIII v°b).
[102] Band B, p. 27 (f°CLV r°a – f°CLVI v°a).
[103] Band B, p. 30 (f°CLV v°b).
[104] Band B, p. 32 (f°CLVI v°a).
[105] Band B, p. 32-33 (f°CLVI v°b).

hertogelijke huisschilder Melchior Broederlam, een enorm houten fort werd in aparte delen gemaakt in Rouen met de bedoeling het te verschepen naar Engeland en het daar te monteren, meer dan 1000 schepen lagen klaar voor vertrek. Ondertussen had echter ook Engeland voorbereidingen getroffen. Op 28 oktober was alles en iedereen vertrekkensklaar, maar de afvaart vond nooit plaats. In de twee weken die volgden op de vooropgestelde vertrekdatum zouden de weersomstandigheden een afvaart onmogelijk gemaakt hebben. Men zou uiteindelijk na het advies van de kapiteins van zo'n 150 schepen de ganse onderneming uitstellen. In de winter van 1386-87 zou men het ganse plan vervolgens afgelasten.[106] In handschrift 436 lijkt de reden voor de afgelasting echter niet zozeer de nefaste weersomstandigheden te zijn:

> § Item de coninc Ritsaert van Inghelant wasser wel tjeghens voorsien in alle avenen ende dijcken. Ende de coninc van Vranckerijcke dede ter Sluus bij der caye eene basseide rechten daer corts daer naer of ghemaect was een staerc casteel. Ende scoonyncx lieden deden vele foortsen ende quaet in tlant zo dat die landslieden die wat vergadert hadden niet en behilden zo dat zij moesten vlien te Ghend ende in andere steden omme hemleden te onthoudene. Ende die vitaelge begonste te falgieren, want dat lant en was noch niet becommen. Ende de coninc vant in zinen raed dat hij zijn volc oorlof gaf want hij en zach gheen profyt andie reyse. Want de Ingelschen waren al voorsien ende sconijncx lieden trocken wech ende roofden al dat zij vonden ende verberrenden zommeghe huusen, want zij en hilden van niemende niet ende zij deden vele quaets ter Sluus ende te Brugghe ende in allen plecken daer omtrent.[107]

Opvallend bij dit fragment is, dat de Franse aanhangers op zeer negatieve wijze worden beschreven. Een uitspraak zoals "want zij en hilden van niemende niet" bezorgt de lezer een uitermate negatieve indruk. Dit verraadt dan ook iets over de gevoelens van de kronikeur jegens de Franse koning en zijn gevolg. Hij zou moeten partij moeten trekken voor de leenheer van zijn graaf, maar doet dit hier duidelijk niet.

1.1.4. Aanval op de hertog van Berry

Het betreft niet een conflict die naam waardig, maar eerder een uiting van geweld wanneer de hertog van Berry (de broer van de Franse koning Karel V en Filips de Stoute) op weg van Sluis naar Brugge wordt aangevallen.[108] Er wordt verder geen aandacht aan dit incident geschonken, maar we vermoeden dat dit voor de tijdsgenoot een indicatie was van de vijandigheden die toen actueel waren.

[106] VAUGHAN, op cit., p. 49-50.
[107] Band B, p. 32-33 (f°CLVI v°b).
[108] Band B, p. 33 (f°CLVII r°a).

1.1.5. Gulike en Gelre versus Brabant

In een volgende passage vraagt Filips de steun van Frankrijk om tussenbeide te komen in het conflict dat ontstaat wanneer de hertogen van Gulike en Gelre in 1388 Brabant belagen met brandstichting, plundering en moord. De hertogen van Guleke en Gelre, respectievelijk Willem II en zijn zoon Willem III, houden in hun strijd met Frankrijk aanvankelijk stand, maar wanneer Karel V een stad in Luik inneemt, gaan ze de vrede met Frankrijk aan in 1392.[109]

1.1.6. Brandschatting van Stavoren

Een zesde conflict dat in de kroniek aan bod komt, is de vermelding dat in 1396 de graaf van Oostervant de stad Stavoren in Friesland inneemt, rooft en laat brandschatten, waarbij ook het Benedictusklooster eraan moet geloven. Deze graaf is Willem VI, zoon van Albert en graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland. In de literatuur is er over dit historische feit weinig terug te vinden.

1.1.7. Kruistocht van Nikopolis

Onder Filips de Stoute werd in 1396 de kruistocht naar Hongarije ondernomen. Deze staat vandaag vooral bekend als de kruistocht van Nikopolis, vernoemd naar de beslissende slag in het stadje Nikopolis in het huidige Bulgarije. De kruistocht werd aangemoedigd en financieel ondersteund door Filips, maar het was zijn zoon die de hoofdrol zou opeisen als bevelhebber van het leger.

> Ende int jaer XIII^{C} XCVII was de grave Jan van Digon, grave van Nyvers, schertoghe Philips outste zone, in Ongherien met zine drie bastaerde ooms ende vele andere hedelen uut Vranckerijcke ende uut kerstenhede. Die Sarasinen ende die Turcken deden vele jammers ende groote scade up de kerstenen. Ende die kerstenen vochten tjeghens die Sarasinen ende die Turcken bij der stede van Nicopolis, daer verloren die kerstenen den strijt. Ende de Saresinen deden de kerstenen vele scade ende vinghen Jan van Dygon, grave van Nyvers, des hertoghen van Bourgognen outste sone. Ende in thende van den jare was hij ghelost tjeghens den amirael ghenaemt Sakin, ende daer bleven doot meer Lodewijc de Haze, meer Lodewijc de Vriese, meer Jan zonder Lant, alle bastaerden van Vlaenderen, ende menich edel heere uut kerstenhede ende andere.[110]

Het is duidelijk dat het Jan was die actief aan de kruistocht deelnam en dat Filips niet fysiek meevocht. Het verloop van de strijd staat niet beschreven; er wordt enkel gezegd dat de heidenen de christenen veel schade toedienen en dat deze laatsten de strijd dan ook verliezen in de stad Nikopolis. Hierbij wordt nogmaals herhaald hoeveel schade de

[109] Band B, p. 34 (f°CLVII r°b).
[110] Band B, p. 37 (f° CLVIII r°b).

verliezende partij opliep. Jan wordt gevangengenomen en later dat jaar vrijgelaten in ruil voor ene Sakin. Ten slotte noemt de auteur enkele vooraanstaande edelen die in deze strijd het leven lieten: het zijn de drie buitenechtelijke ooms van Jan die in het begin van het fragment worden vernoemd. Andere bronnen laten weten dat er echter geen drie, maar vijf bastaardooms Jan vergezelden[111]. Het is dan ook opmerkelijk dat de auteur slechts de drie bastaardooms vermeldt die omkomen in de strijd.
Zoals net gezegd, het echte verloop van de strijd, zoals vaak in de beschrijving van andere veldtochten voorkomt, wordt hier niet beschreven. Ook de gruwelijke dimensie van de strijd, namelijk het uitmoorden van elkaars troepen[112], wordt niet aangegeven. Verder wordt ook de voorbereiding van de veldtocht, waaronder het zoeken naar financiële middelen, het verzamelen van het materiaal, niet beschreven.

Deze passage over de kruistocht wordt in één en dezelfde paragraaf voorafgegaan door de mededeling dat de koning van Engeland, Richard II, huwt met de dochter van de Franse koning, Isabelle. Waarom de auteur dit zo doet, is pas duidelijk wanneer men weet dat bij dit huwelijk een wapenstilstand van 27 jaar werd afgekondigd tussen Frankrijk en Engeland, waardoor een nieuwe kruistocht mogelijk werd.[113] De auteur gaat er blijkbaar vanuit dat de lezer deze informatie reeds bezit en dus maakt hij in zijn verhaal meteen een bruggetje naar de kruistocht.

1.2. Jan zonder Vrees

De kroniek verhaalt binnen het hoofdstuk over Jan zonder Vrees bijna uitsluitend over conflicten.

1.2.1. Engeland wil Sluis innemen

De kroniek vertelt dat Engeland op 20 mei 1405 het Zwingebied binnenvalt. Het is koning Richard II's zoon, hertog Thomas van Clarence, die deze expeditie leidt. Cadzand en Sint-Anna ter Muiden worden geplunderd en in brand gestoken. Wanneer de Engelse troepen voor Sluis komen schieten de inwoners de kapitein, de heer van Pembroke, dood. Hertog Jan rukt samen met Gent op om hen tegen te houden, maar de Engelsen ruimen het veld en vluchten naar hun schepen. In Nieuwpoort vinden ze echter twee van hun schepen

[111] VAUGHAN, op cit., p. 66. De bron die Vaughan vermeldt, is Froissart.
[112] Vaughan geeft een beschrijving van hoe de kruistocht verliep. De christenen moordden na een veldslag de Turkse gevangenen uit en bij de beslissende slag in Nicopolis zal de heidense bevelhebber eenzelfde massacre uitvoeren op de Westerse gevangenen. VAUGHAN p. 59-78.
[113] VAUGHAN, op cit., p. 61.

geplunderd terug. De inwoners van Nieuwpoort hebben namelijk het altaar van de kerk van Sint-Anna ter Muiden en andere goederen terug veroverd op de Engelsen.[114]

In de literatuur lezen we dat de aanval van Engeland op Sluis werd georganiseerd nadat Waléran van Luxemburg de Engelse grenspost van Marck had aangevallen en in Gravelines de jonge Engelse prelaat en nieuwe bisschop van Rochester, Richard Young, had gearresteerd. Jan hield zich afzijdig van deze aanval, maar steunde wel de arrestatie. De Engelsen reageerden met de plundering en een beoogde inname van Sluis. Na plundering in het gebied van de delta van Sluis, concentreren ze zich op 24 en 25 mei op de stad zelf, maar hier lijden ze een nederlaag. Jan was ondertussen vanuit Ieper onderweg naar Sluis en riep de kuststeden op hun stranden te verdedigen. Ieper, Gent en het Vrije gingen snel in op het hulpverzoek van hun hertog. Brugge zou aanvankelijk geen intentie hebben gehad om Sluis te helpen wegens een conflict tussen beide, maar in Aardenburg voegden ze zich alsnog bij de hertogelijke troepen.[115]

Het is vreemd dat de auteur in deze – eerder Brugs getinte – kroniek die informatie niet meedeelt. Er is blijkbaar een onderlinge tegenstelling in Brugge betreffende hun positie ten opzichte van Sluis, en zelfs ook in hun positie ten opzichte van de hertog, want sommigen verdenken hem ervan een anti-Engelse politiek te voeren.[116] Het idee van een anti-Engelse politiek vanwege het hertogelijke hof is niet correct, want op het moment van het conflict werden er al een tijdje vredesonderhandelingen gevoerd tussen Vlaanderen en Engeland.[117] Dat de auteur, van wie vermoed wordt dat hij een Bruggeling was, over deze tegenstelling geen informatie bezit, is daarom vrij opmerkelijk.

Bovendien wordt in de kroniek enkel Gent vermeld dat samen met de hertog richting Sluis trekt, terwijl uit andere literatuur duidelijk wordt dat ook de andere leden de hertog te hulp snellen. Jan verzocht eveneens zijn broer, Anthonis van Brabant, naar Sluis te komen, maar ook deze informatie is niet aanwezig in de kroniek.

Het idee van de vluchtende Engelsen leek ons aanvankelijk een door de auteur verdraaide voorstelling waarbij hij hen als lafaards laat overkomen bij zijn lezer, maar uit de literatuur leren we dat de Engelsen zich inderdaad snel terugtrokken uit Sluis en opnieuw huiswaarts zeilden[118].

1.2.2. Afgelaste veldtocht vanuit Sint-Omaars naar Calais

De manier waarop de volgende alinea aansluit op de plundering van Sluis lijkt erop alsof het een reactie was op de Engelse aanval, die een inbreuk betekende op de gaande afspraken tot vrede tussen Vlaanderen en Engeland.

[114] Band B, p. 42-43 (f°CLIX v°a-b).
[115] VAUGHAN, op cit., p. 21-22.
[116] Het is Olivier van Dixmude die in zijn kroniek wél heel wat informatie geeft over de discussie die in Brugge gaande is betreffende een deelname aan het verdrijven van de Engelsen uit Sluis.
[117] VAUGHAN, op cit., p. 19-20.
[118] VAUGHAN, op cit., p. 22.

Jan verzamelt begin november 1407 zijn leger van vazallen te Sint-Omaars, klaar om Calais te bevrijden van de Engelse bezetting. Enkele dagen later ontvangt hij echter een brief van zijn leenheer waarin hem beveeld wordt af te zien van de geplande veldtocht.[119] Opvallend hierbij is, dat de auteur een zekere empathie toont wanneer hij zegt dat degenen die hun geld in de voorbereidingen voor de veldtocht hadden gestoken, erg ontgoocheld waren. Een woord zoals “och” komt elders in het handschrift namelijk niet voor.

> Och, hoe droeve waren die hedelen die van varre // ghecommen waren ende groote moynesse hadden ghehadt ende grooten cost te vergheifs ghedaen ende haerleder landt ende juweelen verstelt hadden in de voors. reyse.[120]

Het gezelschap verlaat bijgevolg elk op zijn beurt Sint-Omaars. De volgende nacht echter komen zes Engelse kapiteins aan in de stad, plunderen de Vosselaarsstraat en gijzelen enkele rijke mannen. Wanneer ze het convent van de Predicaren willen roven, worden zij ontvangen en vergast op eten en wijn, waardoor de Engelsen ervan afzien het convent te roven en de Vosselaarsstraat in brand te steken. De volgende ochtend vertrekken ze met hun buit richting Guise.[121]
Wat niet wordt vermeld in de kroniek is dat Jan Calais zou herwinnen in naam van de Franse koning. Hij deed dit dus niet op eigen initiatief en zou dan ook een maandelijks salaris ontvangen voor deze tocht.[122] Een brief van Jehan Chousat, een correspondent in dienst van hertog Jan, aan de Rekenkamer van Dijon leert ons dat de reden voor de afgelasting angst voor de schade aan het Franse leger en koninkrijk was.[123]

1.2.3. Conflict met Luik. De slag van Othée

De onderwerping van Luik betekende een belangrijke stap in de Bourgondische eenmaking en onderwerping van de Lage Landen. De aandacht die in de kroniek aan de gebeurtenissen van september 1408 wordt geschonken verbeeldt dit belang enigszins. De passage over Luik wordt namelijk uitgesponnen over een ganse folio.
Het conflict kent zijn oorsprong in de afwijzing door de Luikse onderdanen van hun bisschop Jan van Beieren. Gezien Luik een prinsbisdom was, was de seculiere leider ook de wereldlijke vorst van Luik. De opstand was reeds gaande sinds september 1406[124], maar komt in de kroniek pas aan bod wanneer deze gebeurtenis de Bourgondische hertog aanbelangt. Het is Jans tweede echtgenote en zus van Jan van Beieren, Margareta, die op een interventie van haar man aandringt[125]. Jan van Beierens tegenstander is Hendrik van

[119] Band B, p. 43-44 (f°CLIX v°b – f°CLX r°a).
[120] Band B, p. 44 (f°CLIX v°b - f°CLX r°a).
[121] Band B, p. 44 (f° CLX r°a).
[122] VAUGHAN, op cit., p. 39.
[123] VAUGHAN, op cit., p. 40.
[124] VAUGHAN, op cit., p. 43.
[125] Band B, p. 46 (f°CLX v°a).

Perwez en deze laatste neemt op 24 november 1407 Maastricht in. Door de extreem koude winter was de heer van Perwez verplicht zijn beleg op te geven op 7 januari 1408, maar enkele maanden later nam hij zijn stellingen opnieuw in.[126] Vanaf dan wordt de kwestie in de kroniek besproken.

De eerste paragraaf die over deze kwestie handelt is wat betreft de verschillende spelers en bondgenoten vrij chaotisch en onduidelijk. De auteur poogde vermoedelijk om een soort contextualisering te geven, maar het blijft onzes inziens erg onduidelijk. Geparafraseerd komt het er in de kroniek op neer dat de Luikse onderdanen een opstand voeren tegen hun prinsbisschop met de steun van hertog Hendrik van Perwez en diens zoon Diederik.[127] Ze belegeren Maastricht. Jan van Beieren wordt bijgestaan door zijn broer Willem, graaf van Henegauwen en Holland, en smeekt via zijn zus Margareta om de hulp van zijn schoonbroer, hertog Jan van Bourgondië.[128]

De vrij romantische voorstelling in de kroniek waarbij Margareta van Beieren Jan voor de voeten valt en hem smeekt haar broer te helpen[129], is vermoedelijk sterk overdreven. Volgens de kroniek gaat Jan nadat zijn vrouw hem verzocht had hulp te bieden aan haar broer, zonder aarzelen tot actie over. Aanvankelijk deed Jan geen poging om zijn schoonbroer bij te staan. De reden hiervoor zou Jan van Beierens samenwerking met Lodewijk van Orléans, aartsrivaal van Jan zonder Vrees, zijn.[130]

In augustus bundelen Willem van Henegouwen en Holland en Jan zonder Vrees hun krachten en trekken naar Luik. De auteur geeft een lijst van de heren en vazallen die in hun zog mee optrekken. Eens aangekomen in september wordt een dag afgesproken voor een veldslag en de twee hertogen bereiden hun troepen voor op de strijd.[131] De kroniek geeft een beschrijving van de opstelling van deze strijd.[132] Het lijkt er aanvankelijk op dat de Luikse mannen te talrijk zijn voor het leger van de hertog, maar vier edelen – met name de heer van Namen, de heer van “Elgy”, de heer van “Esmond” en heer Robrecht de Roove – vallen hen in de rug aan waardoor de Luikenaars worden omsingeld en de strijd alsnog wordt gewonnen door Jan zonder Vrees en de zijnen. Vele Luikenaars komen om het leven (in totaal 32 000 man) en de steden Tongeren en Sint-Truiden zien af van hun komst naar de strijd. Jan van Beieren werkt het af door iedereen terug te drijven naar waar ze vandaan kwamen en zet alles wat buiten de vestingen ligt in brand.[133]

In september 1408 trekt hertog Jan samen met zijn twee schoonbroers, met name Willem van Henegouwen en Holland en Jan van Beieren, naar Maastricht waar hen de sleutels

[126] VAUGHAN, op cit., p. 53.
[127] Volgens Vaughan zou hij zijn neefje zijn geweest. Hij werd verkozen tot anti-bisschop en dus rivaal van Jan van Beieren. VAUGHAN, op cit., p. 51.
[128] Band B, p. 45-46 (f°CLX r°b-v°a).
[129] Band B, p. 46 (f°CLX v°a).
[130] Zie het volgende, vierde conflict dat we bespreken.
[131] Band B, p. 46-47 (f°CLX v°b).
[132] Band B, p. 47-48 (f°CLXI r°a).
[133] Band B, p. 47-50 (f°CLXI r°a-v°a).

worden overhandigd. In Luik en Maastricht worden de onruststokers een kopje kleiner gemaakt en worden er represailles voor de opstand uitgevoerd. Aldus herstelt hij zijn zwager Jan van Beieren in zijn hoedanigheid van prinsbisschop van Luik.[134]

De literatuur biedt ons heel wat meer details over de tocht en de voorbereidingen die hertog Jan maakte vooraleer hij in Luik aankwam. Wat betreft het dodental, variëren de verschillende bronnen tussen 8 000 en 40 000. Er is een brief van Jan aan zijn broer Anthonis bewaard waarin hij gedetailleerd de slag beschrijft en zo een interessante bron aanlevert voor de historisch benadering van de vedslag.[135] De titel die vandaag aan de slag wordt gegeven, namelijk de slag van Othée, is niet aanwezig in de kroniek. Zelfs de naam Othée wordt niet vermeld door de auteur. Misschien was de informatie niet voldoende gedetailleerd, maar het geeft de indruk dat de beschrijving van de slag gebeurd is op basis van mondelinge overlevering en verhalen die de ronde deden. Vandaag hebben we een heel goed beeld van de slag van Othée, maar ook van de omstandigheden die leidden tot de uiteindelijke nederlaag van het opstandige Luik.[136]

1.2.4. De Armagnacs versus de Bourguignons

De kroniek vermeldt in een korte alinea dat op 13 november 1407[137] Lodewijk van Orléans, Karel V's broer, in Parijs wordt doodgeslagen op de terugweg van het koninklijke hof. Hierbij wordt het incarnacioen *Convertere bracium peccatoris* gegeven.[138]

De context van deze moord wordt door de auteur niet aangegeven, alvast niet expliciet. De ware toedracht ervan gaat hier namelijk schuil achter de successiestrijd tussen de Armagnacs en Bourguignons. Deze strijd onstaat naar aanleiding van de krankzinnigheid die koning Karel VI overvalt in 1392. Vanaf dan wordt de familieraad die Karel tijdens zijn minderjarigheid had bijgestaan, hersteld. Deze familieraad werd toentertijd gedomineerd door Filips de Stoute, die Karels oom was. In 1392 behoort nu echter ook Karels jongere broer hertog Lodewijk I van Orléans tot de familieraad. Hierdoor ontstaat een machtsstrijd om de invloed op de kroon tussen de Armagnacs enerzijds – zijnde de aanhangers van Lodewijk I van Orléans die zich beroepen op de rechtstreekse familiebanden – en de Bourguignons anderzijds – zijnde de aanhangers van hertog Filips de Stoute en, na diens dood in 1404, Jan zonder Vrees die net zoals zijn vader hoopt om via invloed en controle op de Franse kroon zijn eigen belangen te verzekeren en de Franse middelen aan te wenden

[134] Band B, p. 49 (f°CLXI r°b-v°a).
[135] Deze brief is opgenomen in VAUGHAN, op cit., p. 60-61.
[136] VAUGHAN, op cit., p. 49-66.
[137] De literatuur leert ons dat de moord echter op 23 november plaats vond en niet op 13 november 1407.
[138] Band B, p. 44 (f°CLX r°a).

naar eigen voordeel[139]. Lodewijk van Orléans was bij de Franse bevolking niet erg geliefd. Hij regeerde als onofficieel regent en voerde een zwaar belastingsbeleid. Jan daarentegen kon rekenen op de steun van het volk, te meer omdat hij, net zoals het Franse volk, aan de kant stond van de pauselijke kandidaat Benedictus VIII, terwijl Lodewijk Innocentius VII steunde.[140]

Jan zal daarom in 1407 Lodewijk van Orléans laten vermoorden. Hoewel vele contemporaine auteurs deze aanslag een erg persoonlijke en romantische inslag verlenen[141], toont onze auteur aan de hand van een opsomming van verschillende argumenten voor deze aanslag aan dat de moord geoorloofd was.[142] Het is geweten dat Lodewijk van Orléans poogde Jans eerste echtgenote, Margareta van Beieren, te verleiden en ze eventueel zelfs zou verkracht hebben. Jan zou volgens de meeste contemporaine auteurs dan ook daarom de aanslag beraamd hebben. Toch moet men de politieke motieven voor de moord benadrukken. Het valt bovendien op dat de auteur de aanslag niet veroordeelt, maar net door een verhaal te vertellen over hoe die twaalf argumenten het commun ervan overtuigden dat de moord geoorloofd was en dat men het zelfs jammer vond dat de moord niet vroeger werd uitgevoerd[143], de lezer ervan overtuigt dat Jan eigenlijk geen andere keuze werd gelaten dan deze schandelijke man te laten doden. De auteur laat bij deze scène dus vrij duidelijk zijn sympathie voor de hertog zien.
Die twaalf argumenten zijn losjes gebaseerd op de tekst die door Jan werd voorgelegd aan het Parlement te Parijs om zijn misdaad te rechtvaardigen. Hij weigerde vergeving van het Franse hof, maar wilde publiek zijn verdediging voor de aanslag voeren.[144]
De opsomming van de twaalf argumenten vormt de inleiding op de veldslag die zal worden geleverd voor de stad Ham in Vermandois tussen Lodewijks drie zonen; de gebroeders van Orléans, en hertog Jan en de Franse koning Karel VI. De kroniek vertelt dat in 1409 Jan en de Franse koning besluiten samen de wapens op te nemen tegen de de zonen van Orléans. De strijd wordt in 1411 gevoerd voor de stad Ham. Tijdens hun tocht krijgt Jan in Mondedier de sleutels van tweeëntwintig steden en kastelen overhandigd. Van Mondedier trekken ze verder naar Ham. Uit beide kampen worden de vazallen en medestanders vernoemd die zullen meestrijden.[145]
Na drie dagen strijd willen de Vier Leden naar huis. Jan kan Brugge, Ieper en het Vrije overtuigen nog te blijven, maar Gent vertrekt resoluut. Wanneer Jan Brugge, Ieper en het Vrije toch laat gaan, eist Brugge een opschorting van het Brugse Calfvel. Deze procedure wordt uitgebreid besproken, met namen van Bruggelingen die indertijd betrokken waren bij

[139] VAUGHAN, op cit., p. 29.
[140] VAUGHAN, op cit., p. 30.
[141] VAUGHAN, op cit., p. 44.
[142] Band B, p. 50-51 (f°CLXI v°a-b – f°CLXII r°a).
[143] Band B, p. 51 (f°CLXII r°a).
[144] VAUGHAN, op cit., p. 69-72.
[145] Band B, p. 51-52 (f°CLXII r°a-b).

het opstellen van dat belastingsysteem. Deze Bruggelingen worden verbannen wanneer het Calfvel is verbroken.[146]
In een volgende alinea wordt meegedeeld dat Jan in 1413 vrede sluit met de gebroeders van Orléans, maar de bepalingen van deze vrede worden door de auteur niet meegegeven.[147]
Dit duidt op een niet onopvallende sympathie van de auteur voor de hertog. De bepalingen van deze vrede waren namelijk nefast voor de hertog en vermoedelijk laat de auteur het daarom na ze te vermelden in de kroniek.[148]

1.2.5. Atrecht

Deze vrede zet echter kwaad bloed bij de Franse koning, die niet deelnam aan de vrede. De kroniek gaat daarom verder met de voorbereiding van de koning om de hertog aan te vallen voor Atrecht. Hoe Jan deze veldslag op taktische wijze wint, wordt door de auteur dan weer wel gedetailleerd beschreven.[149]

1.2.6. Strijd van Blangy

Ondertussen maakt Engeland in 1415 van de gelegenheid gebruik om Frankrijk opnieuw rechtstreeks aan te vallen. De Engelsen vallen Honfleur in Normandië aan en beslechten het pleit in hun voordeel. Dit geeft aanleiding tot de zogenaamde strijd van Blangy die geleverd wordt op 25 oktober van dat jaar, waarbij Frankrijk – en zijn vazallen uit Vlaanderen, Henegouwen en Artesië die opgetrommeld waren om mee te vechten – een zware nederlaag lijdt. De auteur beschrijft gedetailleerd de tactiek van de Engelsen, schetst een beeld van wat er in het Engelse kamp gebeurt de avond en ochtend voor de strijd. Er wordt in de kroniek een lijst van de gesneuvelden en de gevangenen gegeven.[150]
Jan zonder Vrees wordt in dit verhaal niet vermeld. Hij heeft zich bij deze strijd afzijdig gehouden en vocht dus niet mee aan de zijde van zijn leenheer.

1.2.7. Jakemine: Holland

In november 1417 wordt de stad Gorinchem in Holland door Jan van Beieren en de jonkheer van Harelbeke van gravin Jacoba afgenomen. Ze wint de stad met veel moeite terug. Onder meer heer Walrave van Breeroode komt om in de strijd. In het kamp van Jan van Beieren komt de jonkheer van Arnhem om.[151]

[146] Band B, p. 52-53 (f°CLXII r°b-v°a).
[147] Band B, p. 54 (f°CLXII v°b).
[148] VAUGHAN, op cit., p. 95.
[149] Band B, p. 54 (f°CLXII v°b).
[150] Band B, p. 55-57 (f°CLXIII r°a-b).
[151] Band B, p. 57 (f°CLXIII v°a).

Dit conflict is net als de strijd om Maastricht binnen de Hoekse en Kabeljauwse twisten te situeren. Na de dood van haar vader in 1417 wordt Jacoba gravin van Holland en Zeeland en is ze hertogin van Beieren. De Duitse keizer Sigismund geeft Holland echter aan haar oom Jan van Beieren, waardoor het conflict tussen de Hoeken en Kabeljauwen opnieuw oplaait. Dit fragment duidt op Jacoba's verzet wanneer haar grondgebied wordt afgenomen door haar oom. Eigenlijk heeft deze passage geen echt belang voor het verhaal van Jan zonder Vrees of voor de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen. Wel geeft het aanleiding tot de moeilijkheden die Jans zoon, Filips de Goede, zal hebben met Jacoba. De precaire verhouding tussen Filips de Goede en Jacoba wordt verderop in de kroniek uitgebreid verhaald.

1.2.8. Inname van Parijs

In 1418 zal ook Jan van het Franse machtsvacuüm profiteren om Parijs en een hele rits andere steden en gebieden in te nemen. De kroniek vertelt dat Jan van Viliers, heer van L'Isle-Adam, de steden Parijs en Ponthieu en de gebieden Vermandois, Champagne, Boulogne-sur-Mer, Ponthieu, Ansoere, Mâcons, Chartres en Étampes, en nog andere sloten en kastelen wint in naam van de hertog. [152]
De inname van Parijs betekende een heuse aanval op de macht van de Franse kroon. De dauhpin zou maar net kunnen zijn ontsnapt dankzij de hulp van de provoost van Parijs. De inname van Parijs luidde meteen ook het einde in van de vredesonderhandelingen tussen de hertog en de dauphin.[153]

1.2.9. Moord in Montereau

In 1419 vergaderen de Franse dauphin en de hertog om een vrede te bekomen tussen hen. Dit gebeurt in het kasteel van Montereau bij de Seine. Wanneer Jan echter met enkele lieden binnen het kasteel is, laat men de valbrug neer waardoor de hertog afgesloten is van de rest van zijn gevolg. De hertog knielt voor de dauphin en vraagt hem om genade maar de dauphin neemt zijn bijl en slaat hem het hoofd in. Eén van de aanwezigen is Philippe Jossequin die de hertog eerst lijkt gerust te stellen, maar enkele regels verder als verrader wordt genoemd, samen met de baljuw van Parijs. Anderen uit de entourage van de hertog zijn de zoon van de graaf van "Foys" en een page van de hertog, die volgens de kroniek ook werden vermoord.[154]
Het is opvallend dat de auteur in deze passage Jans titel geeft: "Jan van Dygon, heere van Bourgognen ende grave van Vlaenderen etc."[155], iets wat hij ervoor niet deed, tenzij in het

[152] Band B, p. 57-58 (f°CLXIII v°a).
[153] VAUGHAN, op cit., p. 221-224.
[154] Band B, p. 58-59 (f°CLXIII v°b).
[155] Band B, p. 58 (f° CLXIII v°b).

begin van het hoofdstuk van deze hertog waar hij de verschillende gebieden waarover de hertog regeert, opsomt.
De verschillende bronnen over deze moord spreken elkaar vaak tegen dus is het moeilijk even stil te staan bij zaken die ontbreken of gedetailleerd worden verhaald.
De directe redenen voor de moord zijn van verschillende aard. Ten eerste was het de vergelding voor de moord op Lodewijk van Orléans waarvan algemeen geweten was dat Jan hier verantwoordelijk voor was. De tweede reden is van politieke aard, namelijk ten voordele van Frankrijk als staat. Het doden van Jan werd door de Franse raad gezien als een uitweg uit de impasse waarin het koninkrijk was beland door de machtsstrijd tussen de Engelse koning, de Bourgondische hertog en de Franse koning zelf. Anderzijds voorkwam de moord dat Jan door de controle die hij uitoefende op de dauphin de feitelijke macht in het Franse rijk zou overnemen. De zestienjarige dauphin heeft dan ook waarschijnlijk vanuit een angstgevoel ingestemd met de aanslag.[156]
De moord was dus het gevolg van de jarenlange strijd tussen de Bourguignons en de Dauphinisten (die vroeger, vóór de dauphin, de Armagnacs waren) die opnieuw een hoogtepunt vond op 10 september 1419.

1.3. Filips de Goede

1.3.1. Slag bij "Ansoere"

Op 27 mei 1420 wordt een slag geleverd voor "Ansoere" tussen Frankrijk en Engeland die Engeland verliest. Iedereen wordt dood geslagen, uitgezonderd drie kapiteins die door de auteur bij naam worden genoemd en een dertigtal ridders. Zij worden naar Troyes in Champagne gevoerd waar de vrede wordt opgesteld tussen koning Hendrik van Engeland en koning Karel van Frankrijk.[157]
Dit eerste conflict geeft aanleiding tot het Verdrag van Troyes.[158] De exacte reden voor de slag tussen Frankrijk en Engeland wordt niet gegeven door de auteur en ook in de literatuur vinden we hierover geen informatie, maar de slag kadert waarschijnlijk rechtstreeks in de context van de Honderdjarige Oorlog. De periode rond 1420 was uiterst explosief; het leek alsof iedereen in oorlog was of dat oorlog steeds op het punt stond uit te breken[159].

1.3.2. Beleg van Melun en Franse successiekwestie

De kroniek vertelt ons dat in 1420 zowel Frankrijk, Engeland als Filips van Bourgondië voor de stad Melun lagen om ze in te nemen. Het duurde lang vooraleer de stad effectief werd

[156] VAUGHAN, op cit., p. 286.
[157] Band B, p. 62 (f°CLXIII bis v°a).
[158] Dit verdrag zullen we bespreken onder 2.3.3. Huwelijk Hendrik V en Catharina van Frankrijk.
[159] VAUGHAN, *Philips the Good*, p. 6.

ingenomen. Erna kwamen de twee koningen in vrede samen te Parijs. In diezelfde periode blijkt de dauphin onvindbaar te zijn, waarop de Engelse koning en Filips besluiten dat wie het eerst een kind heeft bij de dochter van de Franse koning, de rechtmatige erfgenaam wordt.[160]

Dit laatste is vrij opmerkelijk. Het verdrag van Troyes dat niet lang te voren werd ondertekend, maakte van Hendrik V de enige erfgenaam van de Franse kroon. Het is dan ook vreemd dat bij onzekerheid over het nog in leven zijn van de dauphin opnieuw een successiebepaling wordt gemaakt. De gemaakte bepaling klopt wel, want zowel Hendrik V als Filips zijn gehuwd met een dochter van de Franse kroon, respectievelijk Catharina en Michelle.

Wat het beleg van Melun betreft, lezen we in Vaughan dat er inderdaad heel wat weerstand was waardoor het beleg achttien weken duurde. Uit de kroniek is het niet duidelijk of Engeland, in de figuur van Hendrik V, en Filips de Goede zij aan zij stonden bij dit beleg, wat wel het geval was. Bovendien werd niet enkel Melun aangevallen, maar ook Sens en Montereau.[161]

1.3.3. Inname van Lannoy

Het volgende conflict wordt ingeleid met de zin “Dit es de eerste strijt die den hertoghe Philips van Bourgognen ghesciede ende hadde victorie.”[162] Filips trekt in 1420 naar de stad Lannoy en verovert ze. In Lannoy vertoeven een aantal edelen die betrokken waren bij de dood van zijn vader, Jan zonder Vrees; sommige worden gevangen, anderen weten te vluchten. In de zelfde alinea wordt verteld hoe de heer van Heinsberg dat jaar naar Brussel trekt, waar hij wordt gevangen genomen. De hertog van Brabant verzamelt op de nedermarkt, waar men heel wat mannen gijzelt en onthoofdt. Daarna wordt in Brussel het stadsbestuur samengesteld. Nog in het zelfde jaar, ontstaat er een strijd tussen Brabant en Holland en in oktober van 1420 trekken de Brabanders dan ook naar Holland, vanwaar ze kort daarna ongeschonden terugkeren.[163]

Bij deze passage krijgt de lezer de indruk dat de auteur zelf niet goed weet wat er gaande is. Misschien heeft het iets te maken met het feit dat dit alles zich afspeelt in Brabant en dus eigenlijk weinig met Filips de Goede of Vlaanderen te maken heeft.

[160] Band B, p. 63 (f°CLXIII bis v°a-b).
[161] VAUGHAN, op cit., p. 11.
[162] Band B, p. 63 (f°CLXIII bis v°b).
[163] Band B, p. 63-64 (f°CLXIII bis v°b – f°CLXIIII r°a).

1.3.4. Slag bij Ponthieu

Het volgende conflict wordt net als het vorige ingeleid met een soort titel “De tweeste strijt die de hertoghe Philips ghesciede ende hadde victorie. Nota.”[164]
Het betreft een veldslag tussen Franrkijk en de hertog met als inzet de stad “Sint-Rykiers” in Ponthieu. De auteur beschrijft het verloop van de veldslag en schenkt bijzondere aandacht aan het moment waarop graaf Jan van zijn paard viel en door de Fransen, de Armagnacs, werd gevangen genomen. Hierbij roepen deze laatste “Mon joye et Saint Denis”. De heer van Rosimbos wordt nagejaagd tot zo’n drie mijl van het strijdtoneel. De heer van Luxemburg en enkele andere heren slagen er gelukkig in de graaf te onzetten uit deze penibele situatie. Er wordt nog zwaar slag geleverd tussen beide kampen, maar omdat de slag bij een rivier plaatsvindt, verdrinken heel wat Fransen en durft een nieuw bataljon Fransen de rivier niet over te steken om de Bourgondiërs te bekampen. Zo wint de hertog en wint hij de stad “Sint-Rykiers” en andere vestigingen. De heer van Luxemburg slaat er ook enkele mannen tot ridder.[165]
Dit fragment en de keuze van termen, met name Armagnacs, toont aan dat de vete tussen de Bourguignons en de Armagnacs nog niet over is.

1.3.5. De Jacoba van Beieren-kwestie

Filips trekt in september 1423 naar Holland omdat Jan van Beieren er werd vergiftigd door zijn kamenier die handelde in opdracht van Humhrey van Gloucester, de Engelse echtgenoot van Jacoba van Beieren. Sommige steden vroegen Filips als rechtmatig opvolger en heer van hun stad; andere daarentegen hingen Jacoba, dochter van Willem, aan. Deze steden zijn Gouda, Oudewater, Vianen en Scoonhoven, waar Filips dus niet als landsheer wordt ingehuldigd. Filips doet in Holland heel wat rijke lieden bannen omdat zij Jacoba openlijk steunen. Deze smeken dan ook Jacoba om vanuit Engeland terug te keren naar Henegouwen en Holland.[166]
Dit gebeurt uiteindelijk in 1424 wanneer ze samen met haar echtgenoot en moeder en wat volk naar Henegouwen trekt, waar Humphrey gehuldigd wordt als landsheer. De verbannen lieden uit Holland komen haar manschap doen voor hun lenen in Holland en Zeeland.[167] Dit ‘manschap doen’ tekent de feodale realiteit in de middeleeuwen. Het kamp van Jacoba maakt zich klaar voor de strijd, maar ook Filips zal samen met Jan IV van Brabant, Jacoba’s wettige echtgenoot, een leger klaarstomen. Dit leger belegt in zo’n snel tempo de stad

[164] Band B, p. 65 (f°CLXIIII r°b).
[165] Band B, p. 65-66 (f°CLXIIII r°b-v°a).
[166] Band B, p. 66-67 (f°CLXIIII v°a-b).
[167] Band B, p. 67-68 (f°CLXV r°a).

Breyne in Henegouwen dat de stad afgesneden wordt van de buitenwereld zodat de hertog van Gloucester zich genoodzaakt zag een akkoord te sluiten met Filips.[168]

De uitkomst van de slag is dat Jacoba wordt gevangen genomen door Filips en naar Gent wordt overgebracht en er als gegijzelde verblijft. Gent krijgt de verantwoordelijkheid over haar omdat Filips naar Bourgondië moest. Een alinea verder lezen we echter dat Jacoba weet te ontsnappen. Gekleed in mannenkleren en een kan water dragend kan ze volgens de kroniek Kennoyt bereiken, waar haar moeder haar opwacht. Vandaaruit trekken ze naar Zeeland, waar ze door een aantal steden als landsvrouw wordt ontvangen.[169]

Wanneer de hertog van Gloucester niet opdaagt op de afgesproken dagvaarding en Filips te horen krijgt dat Jacoba weer lustig aan het regeren is als landsvrouw in Holland en Zeeland, trekt hij, onder meer op vraag van Dordrecht, opnieuw naar de Lage Landen. Filips neemt Dordrecht in, verandert er de wetten en benoemt er Vlaamse en Waalse kapiteins, waarna hij terug naar Vlaanderen keert. Ondertussen verschuilt Jacoba zich in de stad Gouda. Jacoba houdt echter niet op: de steden Oudewater, Vianen, Goude en Schoonhove sluiten een verbond met Utrecht en bisschop Frederic en Kamerland en Alkemaar worden gewonnen. Filips keert daarom opnieuw terug naar Holland, maar Jacoba had zich ondertussen weten te versterken met twee- tot drieduizend Engelse soldaten die aangekomen waren aan Brouwershaven in Zierikszee. Haar leger wordt aangevuld met de heer van Amsteen en lieden uit Hoeke en Zeeland. Er wordt fel gevochten en aanvankelijk lijkt het erop dat Holland, dat aan Filips' kant staat de duimen zal moeten leggen voor het enorme leger van Engelsen en aanhangers van Jacoba. Filips schat de ernst van de situatie juist in en komt persoonlijk meevechten hetgeen zijn manschappen nieuwe energie en moed verschaft waardoor ze alsnog het pleit in hun voordeel weten te beslechten.[170]

Jacoba lijkt echter nog steeds niet haar lesje te hebben geleerd: in 1426 laat ze in de streek van Delft de dijken breken waardoor velen verdrinken en laat ze dorpen in brand steken. Ook de streek van Aarken moet eraan geloven. Filips reageert en wint de streken van Kamerland en West-Friesland.[171] Deze twee laatste alinea's worden in de kroniek ingeleid met "Die vierde strijt die den hertoghe Philips ghesciede ende hadde victorie"[172].

Er volgt nog een " (…) Vste strijt die den hertoghe Philips ghesciede ende hadde victorie"[173]. In april belegert hij de stad van Zevenbergen. Wanneer Jan van Beieren sterft, probeert de hertog van Gloucester om zijn huwelijk met Jacoba wettelijk te maken om zo over al haar

[168] Band B, p. 68-69 (f°CLXV r°a-b).
[169] Band B, p. 69-70 (f°CLXV r°b-v°a).
[170] Band B, p. 70-71 (f°CLXV v°a – f°CLXVI r°a).
[171] Band B, p. 72 (f°CLXVI r°a).
[172] Band B, p. 70 (f°CLXV v°a).
[173] Band B, p. 72 (f°CLXVI r°b).

gebieden te kunnen regeren.[174] Op 28 juni wordt uiteindelijk de vrede gemaakt, waarin Jacoba wordt verboden te huwen zonder toestemming van haar steden en Filips.[175]

Jan van Beieren had Filips tot erfgenaam gemaakt op 6 april 1424. Filips de Goede had dus alle recht om zijn erfenis te ontvangen. Hij wist wel wat er zou komen, want er gingen al een hele tijd geruchten de ronde dat Humphrey van Gloucester een leger verzamelde om Henegouwen onder de voet te lopen. Het conflict is in de kroniek eerder beperkt weergegeven. Er was heel wat meer diplomatiek getouwtrek dan de kroniek laat vermoeden en het geruzie met Jacoba van Beieren vormt een belangrijk aspect in de de Bourgondische eenmaking.[176]

1.3.6. Opstand in Kassel

Begin 1430 is er in het Kasselambacht een opstand tegen het stadsbestuur, meer bepaald tegen de baljuw, Colard van den Clite. Volgens het volk heft hij te hoge boetes dan de privileges en het gewoonterecht toelaten én treedt hij te hard op. Als represaille vernielen ze het huis van de baljuw.[177]
Dit gebeuren kunnen we via Vaughan speciefieker dateren. Op 13 januari 1430 las een koninklijke afgezant van het Parlement van Parijs in de stad Thérouanne in Artesië een dagvaarding voor Colard en zijn drie luitenanten voor. De oorzaak van het conflict zou in 1427 ontstaan zijn toen Colard hard had opgetreden die tegen zaken die hij en de graaf misbruiken noemden, maar volgens het volk traditionele gebruiken waren. In 1430 culmineert de spanning wanneer de rebellerende plattelandsbewoners enkele familieleden van Colard gevangen nemen en iets later Colard zelf ontvoeren. Bovendien vernietigen ze ook het kasteel van Renescure.[178] Dit kasteel is wat in de kroniek Colards huis wordt genoemd. Het vervolg van dit conflict is te vinden onder 1.3.11.

1.3.7. Orléans

Vlaanderen trekt onder leiding van de Franse kroon in 1430 naar de stad Orléans, die wordt belegerd door de Engelsen. De Vlamingen vuren met kanonnen en hierbij komt de Engelse kapitein, de graaf van Salbry, om. Wanneer ook de inwoners van Orléans de kant van de belegeraars kiezen, delven de Engelsen het onderspit en blazen ze met het schaamrood op de wangen de aftocht.[179]

[174] Band B, p. 72-73 (f°CLXVI r°b-v°a).
[175] Band B, p. 73-74 (f°CLXVI v°a-b).
[176] VAUGHAN, op cit., p. 32-52.
[177] Band B, p. 75 (f°CLXVII r°a).
[178] VAUGHAN, op cit., p. 57-58.
[179] Band B, p. 75-76 (f°CLXVII r°a-b).

1.3.8. Oproer in Geraardsbergen

In 1430 is er in Geraardsbergen een opstand van het volk tegen het stadsbestuur omdat het de lijfrente op de stad had verkocht. De baljuw van Geraardsbergen, Ghilein van Alewijn van Buggenhout, onderdrukt de opstand op bloedige wijze door enkele oproermakers te vangen, te onhoofden en hun hoofd op lansen aan te brengen op de poorten.[180]

1.3.9. Compiègne

Eveneens in 1430 strijdt Filips de Goede tegen de Engelsen met als inzet de stad Compiègne. Elk lagen ze gelegerd aan een oever van de Somme. Men vervaardigde lederen schepen om de rivier over te steken, de stedelingen kwamen hun stad uit en namen deel aan de schermutselingen, maar werden tot aan hun verschansing teruggedreven. Men lag uiteindelijk zeven maand voor de stad zonder dat deze werd gewonnen.[181]
Filips handelt hier in opdracht van de Franse koning, Karel VI en hij wordt hier goed voor betaald.[182] Ondanks een goed plan voor het beleg van Compiègne kwam er geen resultaat. Filips was verplicht snel te vertrekken met een groot verlies aan artillerie als gevolg. Hij verweet de Engelsen zijn nederlaag en liet dit ook weten aan Hendrik VI.[183]
Aansluitend wordt in de kroniek vermeld dat ondertussen “die maecht” werd gevangen bij Parijs, door de Engelsen naar Rouen werd gebracht en verbrand op de markt.[184] Hier wordt verwezen naar Jeanne d’Arc.

1.3.10. Luik

De kroniek vertelt dat in 1430 de inwoners van Luik verbolgen zijn op Filips de Goede omdat hij nu ook heer van Namen is en omdat zijn vader, Jan zonder Vrees, vele Luikenaars had verslagen. Daarom willen ze zich wreken op Namen en gaan ze op slooptocht naar Namen en beleggen ze Bouvignes. Heer Robrecht van Massene legt vele dorpen in Luik in de as, in een onverwachte aanval voor Bouvignes sterft de heer Gistel en de Luikenaars bouwen de toren van Montorgueil waarmee ze Bouvignes veel kwaad kunnen berokkenen. Het conflict wordt bekoeld door het akkoord dat wordt gesloten tussen Filips, Luik en Namen, waarbij Luik de toren van Montorgueil moet afbreken en Namen een herstelbetaling moest doen.[185]
We moeten bij dit fragment op het verband met punt 2.2. wijzen: Jan zonder Vrees had namelijk reeds de afbraak van de toren van Montorgueil in Dinant bevolen, maar in de loop van de jaren ’20 had Luik het verbod op de toren aan zijn laars gelapt en was het gestart met

[180] Band B, p. 81 (f°CLXVIII v°b). Zie ook VAUGHAN, op cit., p. 85.
[181] Band B, p. 81-82 (f°CLXXI r°a).
[182] VAUGHAN, op cit., p. 17.
[183] VAUGHAN, op cit., p. 24-25.
[184] Band B, p. 82 (f°CLXXI r°a).
[185] Band B, p. 82 (f°CLXXI r°a-b).

de heropbouw ervan. De heropbouw was een teken van afwijzing van de hertog die de zoon was van de verantwoordelijke van de slag bij Othée en van de hertog die de toekomstige heer van Namen zou zijn.[186] De toren maakte het de Luikenaars mogelijk om vanuit Dinant Bouvignes vanaf de overkant van de rivier te overzien en de stad te bestoken met vuur. In 1429 had Filips – na herhaalde vraag tot afbraak van de toren – een poging tot vernietiging van de toren ondernomen, maar deze mislukte.
De strijd om dit conflict is in de kroniek weggelaten, maar uit de literatuur leren we dat er tumult uitbrak in de zomer van 1430, toen de bisschop Jan van Heinsberg – onder druk van de Luikse bevolking – aan Filips in een brief de oorlog verklaarde. De directe redenen hiervoor blijven echter vaag. Andere kronieken dan de onze beschrijven het verloop van deze oorlog vrij levendig en gedetailleerd.[187] Doordat de kroniek deze beschrijving niet weergeeft, krijgt de lezer de indruk dat het een vrij eenvoudige strijd was waarop snel een vrede volgde. Andere kronieken vertellen echter dat de Luikenaars gedwongen waren een vrede te ondertekenen toen de pest uitbrak, wat pas gebeurde in 1431. Bovendien was er ook een tussenkomst door de graaf van Mörs en zijn broer, de bisschop van Keulen. De vrede hield in dat de toren van Montorgueil definitief moest worden vernietigd en dat er een herstelbetaling van 100 000 nobelen moest worden betaald. [188]

1.3.11. Vervolg van de opstand in Kassel

De kroniek vertelt dat Filips op in Brugge is en er verneemt dat er in het Kasselambacht een oproer was tegen de baljuw Colard van den Clite. Hij trekt met zijn gevolg naar Kassel waar het volk zich publiekelijk onderwerpt, maar toch worden er vier inwoners onthoofd, met name Boukin Kieken en zijn gezellen. Bovendien moet de stad al zijn wapens inleveren in Sint-Omaars en mogen ze geen wapens meer maken tot de Calisreyse.[189]
Dit fragment hangt uiteraard samen met het fragment dat we hebben besproken onder punt 1.3.6. waar de rebellie in Kassel, in de buurt van Gent, kort uit de doeken wordt gedaan.[190] Het is bizar dat de graaf volgens de kroniek pas een jaar na de feiten te horen krijgt wat er gaande is. Hoe dan ook ligt het voor de hand dat hij naar de stad trekt wanneer de rellen niet ophouden. Het betreft namelijk een opstand tegen zijn ambtenaren, want de baljuw wordt aangeduid en betaald door de vorst. Volgens de literatuur zouden ook onderhandelingen van de Leden van Vlaanderen en een militaire krachtsvertoning de rebellen ertoe hebben aangezet in januari de klassieke voetval aan de graaf te doen. De straf houdt het

[186] VAUGHAN, op cit., p. 59. Filips de Goede had in 1421 het graafschap Namen gekocht van Jan III. Filips verwerft het graafschap uiteindelijk in 1427 (zie 3.8. Annexatie van Namen), maar Bouvignes was één van de steden die hij al sinds 1421 onder direct bestuur had.
[187] VAUGHAN, op cit., p. 60-61.
[188] VAUGHAN, op cit., p. 62.
[189] Band B, p. 83-84 (f°CLXXI v°a).
[190] Betreffende dit conflict, zie ook FRIS V., *De onlusten te Gent in 1432-35*, Gent, 1900, p. 9.

overhandigen van alle wapens in de stad en een herstelbetaling van 50 000 nobelen aan de graaf, de baljuw en de kerk in.[191]
We kunnen ons afvragen of de einddatum van het verbod op het vervaardigen van wapens toen in 1430 werd opgesteld, óf dat het verbod werd opgeheven naar aanleiding van de Calisreyse. Men kan zich namelijk inbeelden dat Filips nood had aan wapens om de Calisreyse mogelijk te maken en dus daarom de hulp van Kassel hierin nodig had.

1.3.12. Vaudémont

Het volgende conflict wordt ingeleid met de zin “Dit es de VIste strijt van den hertoghe van Bourgognen”[192].
Het fragment heeft een inleiding waarin wordt gezegd dat het eigenlijk de maarschalk was die op de bede van de graaf van Vaudémont inging en de strijd won, maar omdat hij een onderdaan is van de hertog, schrijft men de overwinning aan Filips toe.[193] Hierin zien we de feodale verhoudingen opnieuw opduiken. Als Filips iets vraagt aan zijn vazallen, dan wordt het steeds in zijn naam uitgevoerd. Eventuele overwinningen worden dus aan de leenheer toegeschreven.
De kroniek vertelt hoe “Reynier van Bar”, d.i. René van Anjou, vindt dat hij als echtgenoot van de dochter van de overleden graaf van Lorraine aanspraak maakt op de troon van dit gebied, en niet de graaf van Vaudémont, d.i. Anthonis van Lorraine, die de broer was van de graaf van Lorraine. In het concilie van Bazel wordt beslist dat hij inderdaad de rechtmatige mannelijke erfopvolger is. René besluit dan ook het Chartreuseklooster te vernielen, terwijl de graaf van Vaudémont de hulp inroept van de Bourgondische maarschalk, Anthonis van Collengon die drieduizend met lans gewapende soldaten verzameld. René van Anjou verzamelt vijftienhonderd landsheeren met hun manschappen en vraagt ook aan enkele heren die doorheen zijn land naar Praag reizen om hem te helpen. Vervolgens wordt de opstelling en de tactiek van de veldslag, die in augustus 1431 plaatsvond, beschreven. Ondanks het militaire overtal van het leger van René van Ajou, wint het Bourgondische leger. De kroniek somt nog de namen van overledenen en gevangenen – waaronder René van Anjou zelf – van het verliezende kamp op en zegt dat aan Bourgondische zijde slechts twintig personen het leven lieten.[194]
De successiestrijd met als inzet het hertogdom Lorraine, gaat aanvankelijk tussen de graaf van Vaudémont en René van Anjou. Vaudémont vraagt de hulp van zijn leenheer die zich in de persoon van de maarschalk laat vertegenwoordigen. Volgens Vaughan wordt de Bourgondsiche overwinning behaald op 30 juni 1431 en dus niet in augustus.[195]

[191] VAUGHAN, op cit., p. 58.
[192] Band B, p. 84 (f°CLXXI v°b).
[193] Band B, p. 84 (f°CLXXI v°b).
[194] Band B, p. 84-85 (f°CLXXI v°b – f°CLXXII r°a).
[195] VAUGHAN, op cit., p. 26.

1.3.13. Oproer in Brabant

In 1432 bekampen Brussel en Antwerpen enerzijds, en Mechelen anderzijds, elkaar op de rivieren en vangen ze elkaars lieden en goederen. De hertog kwam tussenbeide en stabiliseerde de situatie.[196]

1.3.14. Weversopstand in Gent

Naar aanleiding van veranderingen aan de munt in 1432, ontstaat vooral in Gent opstand tegen het stadsbestuur. Het volk en in de eerste plaats de wevers nemen de wapens op en keren zich tegen de overheid die ervan beschuldigd wordt zich met het goed van anderen te verrijken. Op 12 augustus worden drie mannen, waaronder de voorschepen en opperdeken doodgeslagen. Van twee anderen, die gevlucht waren, wordt hun huis afgebroken en hun inboedel gestolen.[197]
De opstandigen zouden zich hebben verzameld op de markt en ook de gevangenissen hebben ontsloten. Omdat de rellen niet tegen het grafelijk volk was gericht en 'zinvol' waren voor de stad, pardonneerde Filips Gent.[198] Maar dit zou niet het einde betekenen van de rellen.[199] We nemen dit fragment ook op onder het thema "Economisch bestuur" omdat de oorzaak van deze opstand van economische aard is.[200]

1.3.15. De hertog van Bourbon

Filips de Goede trekt in 1433 naar Frankrijk om de hertog van Bourbon te stoppen in zijn vernietigings- en veroveringstocht. Filips wint alles terug wat de hertog van Bourbon van hem had ingenomen. In 1434 ontstaat een oorlog tussen de twee mannen; Filips wint, herstelt er de orde en sluit vrede.[201]

1.3.16. Vollersopstand in Gent

De kroniek vermeldt zeer summier dat in 1434 de Gentse vollers rebelleren. Ze worden onthoofd, maar de kroniek vermeldt tevens dat Filips het niet makkelijk had om Gent te straffen.[202]
Dat Filips het moeilijk had Gent te controleren, klopt. Deze rellen sluiten namelijk aan bij deze van 1432[203] en ook in mei 1433 zou er onenigheid zijn geweest. Volgens Vaughan

[196] Band B, p. 87 (f°CLXXII v°a).
[197] Band B, p. 87 (f°CLXXII v°a).
[198] VAUGHAN, op cit., p. 85-86.
[199] Zie 1.3.17. Vollersopstand in Gent.
[200] Zie 3.3.1. Aanpassing aan de munt.
[201] Band B, p. 88-89 (f°CLXXII v°b – f°CLXXIII r°a).
[202] Band B, p. 89 (f°CLXXIII r°a).

zouden de vollers op hetzelfde moment op verschillende plaatsen in de stad brand hebben willen stichten om zo het stadsbestuur te destabiliseren en ten val te brengen.[204]

1.3.17. Luik

Ook Luik bleef de hertog tegenwerken. Ze bleven verbolgen over de overwinning die Jan zonder Vrees had behaald. Ondertussen bleef ook het Kasselambacht opstandig.[205]

Alle lokale en regionale tegenkanting, onrust, rellen en opstandigheid die we tot hier hebben besproken, geven alle aanleiding tot de algemene opstand in Vlaanderen in 1436-1438. De jaren dertig vormen een rusteloos decennium waarin de bewindslieden het niet onder markt hadden in het besturen van en regeren over hun bezittingen en territoria.

1.3.18. Vergadering te Atrecht (a)

Op 22 juli 1435 wordt er in Atrecht in Artesië vergaderd tussen twee afgevaardigden (één van de paus en één van het Concilie van Bazel), de Franse koning, de Engelse koning en Filips de Goede betreffende de moord op Jan zonder Vrees. De zogenaamde legaten die de onderhandelingen overzien, besluiten dat Engeland en Vlaanderen elk een koning moeten hebben, waartegen de Engelsen protesteren omdat Hendrik VI reeds tot koning van Vlaanderen werd gekroond in Parijs. De vrede houdt uiteindelijk in dat Filips Amiens, Vermandois, Ariën, en Arden met alle toebehoren aan de Franse kroon afstaat én eveneens Parijs.[206]
De verwijzing naar de kroning van Hendrik VI in Parijs is reeds beschreven in een vorig fragment en is te vinden onder punt 2.3.7. waar wordt gezegd dat Hendrik VI eind december 1430 te Parijs werd gekroond tot koning van Vlaanderen. Aanvankelijk begrepen we het belang en de betekenis van het fragment niet helemaal, maar in combinatie met dit fragment wordt de context duidelijk.
De vergadering in Atrecht had als bedoeling alle conflicten en vijandigheden, die er tot dan toe waren tussen Engeland, Frankrijk en Bourgondië, op te lossen. Engeland en Frankrijk lagen echter dusdanig in de clinch dat ze onderhandelingen of gesprekken tussen elkaar weigerden.[207]

---

[203] Zie 1.3.14 Weversopstand in Gent.
[204] VAUGHAN, op cit., p. 86.
[205] Band B, p. 89-90 (f°CLXXIII r°a-b).
[206] Band B, p. 90-91 (f°CLXXIII r°b-v°a).
[207] VAUGHAN, op cit., p. 98-99.

1.3.19. Vergadering te Atrecht (b)

Volgend op de vorige alinea vertelt de kroniek dat er ook een vrede werd gesloten tussen Engeland en Vlaanderen. Vlaanderen wil wel vrede op voorwaarde dat Engeland voor de gebieden Normandië, Vianen en Gwysen manschap doet aan de koning van Vlaanderen. Ze kregen bedenktjd van 25 juli 1435 tot 1 januari 1436. Eens die tijd om was, vinden de Engelsen een listig middel om die verplichting te ontgaan want ze stellen dat Filips geen vrede mag sluiten met de Franse koning, omdat hij dat aan hen had beloofd. Filips is hierover verbolgen en beschouwt de Engelsen vanaf dan niet langer als een bondgenoot.[208]
We vinden deze bepaling in verband met het manschap doen aan de koning van Vlaanderen ietwat vreemd omdat we zonet hebben vastgesteld dat de koning van Vlaanderen Hendrik VI is, en de Engelsen bijgevolg manschap zouden doen aan hun koning die in feite de heer is van deze gebieden. We vermoeden dan ook dat hier de Franse koning wordt bedoeld. De vergadering in Atrecht betekent het einde van de Anglo-Bourgondische coalitie.

1.3.20. De Calisreyse

De Calisreyse vormt, naast het conflict met Jacoba van Beieren, de tweede oorlog van grote omvang die onder Filips de Goede woedde. Het relaas van deze oorlog beslaat meerdere folio's van het handschrift en wordt vrij gedetailleerd uit de doeken gedaan: Filips besluit omstreeks het begin van de vasten Calais te heroveren op de Engelsen omdat hij kwaad is om wat zij hem hebben aangedaan in Atrecht. Gent steunt de hertog, en de kroniek vermeldt erbij dat hun bijstand werd beslist zonder beraadslaging met de andere drie Leden van Vlaanderen. Rond halfvasten stemmen ook de andere Leden, Brugge, het Vrije en Ieper toe "lijf ende goet te aventuerene".[209]
Dit fragment geeft een andere kijk op de klassieke economische motivatie voor het beleg van Calais. De primaire reden is traditioneel de opzeg van de goede relatie met Engeland, die vitaal was voor de Vlaamse economische belangen, ten gevolge van het verdrag van Atrecht dat leidde tot een bondgenootschap tussen Frankrijk en Bourgondië en het einde van Anglo-Bourgondische verbond betekende. Filips slaagde erin de Vlaamse Leden te overtuigen en te mobiliseren door het vooropstellen van de verovering van de wolstapel in Calais, omdat hierover al lange tijd klachten over waren.[210]

Het eerste fragment van de oorlog geeft de indruk dat de Engelsen verantwoordelijk zijn voor de oorlog: Engelsen roven in West-Vlaanderen, het ambacht Broekburg en het ambacht Kassel. Hun buit brengen ze naar de parochie van Loo. Wanneer Kassel, Broekburg, Duinkerke, Bergen en Veurne de rooftochten opmerken snellen ze de Engelsen achterna. De

[208] Band B, p. 91 (f°CLXXIII v°a).
[209] Band B, p. 92 (f°CLXXIII v°b).
[210] DUMOLYN, *De Brugse Opstand 1436-1438,* p. 147.

Engelsen reageren hierop door de kerk van Loo in brand te steken, waarbij heel wat vrouwen en kinderen omkomen die zich in de kerk hadden verscholen. De Engelsen vluchten daarna over de rivier. De Vlamingen willen vechten, maar de Engelsen krijgen steun van nog eens vierhonderd Engelsen. Wanneer de Vlaamse kapiteins dit zien, raden ze de Vlamingen aan te vluchten. Het is echter al te laat: de Engelsen die te paard zijn, scheuren het Vlaamse bataljon open en vechten met zeshonderd Engelsen tegen een veel kleinere groep Vlamingen. Er sterven dan ook driehonderd Vlamingen, terwijl het Engelse kamp slechts zeventig doden telt. De kroniek geeft hierbij nog de anekdote van een Engelsman die was weggereden en stierf omdat hij geen losgeld wou betalen aan een Vlaming.[211]
Dit is een voorbeeld dat de vele wederzijdse kapingen die in het begin van de oorlog plaatsvonden, illustreert. Een tweede voorbeeld die deze praktijken goed illustreert is het conflict in Walcheren, waar het de Engelsen zijn die worden overvallen.[212] Er volgt ook nog een schermutseling met de “Oosterlinghen” en Sluis.[213]
Hierna pas vertrekt men echt naar Calais. Gent maakt de tocht via de Leie. Hierbij wordt een anekdote over ene Dierik van Assenbroek meegegeven.[214] Brugge vertrekt twee dagen later, op 11 juni 1436, maar wacht enkele dagen op Sluis die echter niet komt opdagen. Dit veroorzaakt wrevel bij de Bruggelingen.[215] Het kasteel van Hoyen wordt gewonnen[216], alsook het kasteel van Marke[217]. De echte strijd om Calais op 11 juli wordt vervolgens kort beschreven. Eerst zijn de Vlamingen aan de winnende hand (en dit vooral dankzij Brugge, zegt de kroniek), erna krijgen de Engelsen de overhand.[218]

Op 28 juli wordt een Gents bolwerk door de Engelsen aangevallen met als dodentol 120 gesneuvelden. Gent vertrekt die nacht stiekem omdat ze merken dat de strijd voor niks is.[219]
Het betreft hier de inname van een belegeringstoren die de Gentenaars hadden gebouwd. De inname ervan deed een golf van defaitisme ontstaan. De Gentse militieleden vonden inderdaad dat de strijd reeds verloren was omdat de beloofde troepen van meer professionele krijgers hen maar niet vervoegden. Een Engelse kronikeur vertelt dat toen een groep Engelsen zich diezelfde avond luidruchtig klaarmaakte voor hun terugkeer huiswaarts, de Gentenaars dachten dat het de verwachte enorme vloot Engelsen was die eraan kwam en dus kozen ze eieren voor hun geld en vertrokken ze die nacht.[220]

[211] Band B, p. 92-93 (f°CLXXIII v°b – f°CLXXIIII r°a).
[212] Band B, p. 93 (f°CLXXIIII r°b).
[213] Band B, p. 93-94 (f°CLXXIIII r°b-v°a).
[214] Band B, p. 95 (f°CLXXIIII v°b).
[215] Band B, p. 95-96 (f_CLXXIII v°b – CLXXV r°a).
[216] Band B, p. 96 (f°CLXXV r°a).
[217] Band B, p. 96 (f°CLXXV r°a-b).
[218] Band B p. 97 (f°CLXXV r°b).
[219] Band B, p. 98 (f°CLXXV v°a).
[220] VAUGHAN, op cit., p. 80.

Wanneer Brugge, Ieper en het Vrije dit merken, vertrekken ook zij. Filips de Goede probeert het Vrije nog om te kopen met de belofte dat zij het vierde lid van Vlaanderen mag worden, een eigen zegel zou krijgen en dat enkele smalle steden van Brugge nu onder het Vrije zouden vallen.[221]

Het moet gezegd dat de mislukking van het beleg van Calais te wijten was aan het niet in stand houden van een zeeblokkade, waardoor de Engelsen in de stad voortdurend konden worden bevoorraad. Het was dus niet zozeer de schuld van de Vlamingen die de hertog vervroegd in de steek lieten, maar in de eerste plaats de strategische blunder die tot de openlijke vernedering van de hertog van Bourgondië leidde.[222] Ook de interne verdeeldheid en de slechte moraal van de stedelijke milities werkte de nederlaag in de hand.[223]

Brugge weigert de stad binnen te komen, want “zij en zouden zommeghe pointen eerst bezeghelt hebben van den princhе dies zij begheerden”. Ze blijven liggen tussen de parochies van Sint-Andries en Sint-Baafs van 2 tot 12 augustus 1436.[224]
Brugge was niet het enige lid dat weigerde zijn stad binnen te gaan vooraleer enkele eisen werden voldaan. De Ieperse militieleden protesteerden eveneens, maar het stadsbestuur deed tegemoetkomingen aan hun eisen zodat alles rustig verliep. Gent eiste, zoals dat de gewoonte was, een nieuw pak te ontvangen van de magistraat, maar dit werd hen geweigerd omdat de schepenen hun snelle aftocht afkeurden. Ze trokken uiteindelijk met veel tegenzin toch binnen.[225]

1.3.21. De Brugse Opstand (1436-1438)

De Brugse revolte beslaat in het handschrift 436 de folio’s f°CLXXV v°a (Band B, p. 97) tot en met het folio f°CC v°b (Band B, p. 182). Ondanks het feit dat de Brugse opstand een aanzienlijke plaats krijgt toebedeeld in onze kroniek – we denken hierbij bijvoorbeeld aan het aantal folio’s die eraan gewijd zijn – zou een uitvoerige analyse van en studie naar de rol van de sleutelfiguren en de historische achtergronden en ontwikkelingen niet stroken met de betrachtingen van onze scriptie.
Het zou ons dan ook te ver leiden indien we elke passage even gedetailleerd zouden parafraseren en bespreken. Het lijkt ons, met in het achterhoofd de wetenschap dat de historische gebeurtenissen met hun onderliggende redenen, gevolgen en onderlinge invloeden die in ons handschrift over de Brugse opstand vermeld staan, reeds uitvoerig onderzocht en uiterst minutieus beschreven staan in Dumolyns standaardwerk *De Brugse*

[221] Band B, p. 97-98 (f°CLXXV v°a).
[222] VAUGHAN, op cit., p. 81.
[223] DUMOLYN, op cit., p. 151-152.
[224] Band B, p. 98 (f°CLXXV v°a). Zie hierover DUMOLYN, op cit., p. 152-154.
[225] DUMOLYN, op cit. p. 152.

opstand van 1436-1438, eerder raadzaam een aantal opvallende en / of belangrijke scènes te bespreken waarin in zekere zin de scharniermomenten in de opkomst, ontwikkeling en neergang van de Brugse opstand aangekaart worden.

De in *1.3.21. De Calisreyse* aangehaalde weigering van de Brugse milities in augustus 1436 om de stad weer binnen te trekken na de oorlog is zowat de eerste daadwerkelijke vorm van verzet en revolte jegens het bestuur van de stad en de hertog – "Zij en zouden zommeghe pointen eerst bezeghelt hebben van den prinche dies zij begheerden."[226] – die het begin van de Brugse opstand, die tot eind 1438 zou duren, inluidde.

Een eerste passage die de explosieve sfeer in en rond het Brugse in de zomer van 1436 aantoont en alleen al daarom enige aandacht verdient, schetst de vijandige rivaliteit die in de tweede helft van augustus 1436 tussen Sluis en Brugge toeneemt. Een groep Brugse militieleden die in Oostburg lag, trekt op bevel van de hertogin naar de omgeving van Sluis en Oostburg om er samen met Sluis de Engelsen, die onder leiding van de hertog van Gloucester lelijk huis hielden, tegen te houden. De Bruggelingen worden op het bevel van Roeland van Uutkerke, de kapitein van Sluis, niet allemaal binnengelaten en dit zorgt voor de nodige wrevel bij de verbolgen Bruggelingen. Eens terug in Brugge verzamelen ze zich op de markt en eisen ze straffen voor van Uutkerke en Sluis, willen ze de aan Sluis verleende privilegen kennen en willen ze weten wie de Brugse wethouders waren die deze privileges mogelijk hebben gemaakt.[227]
De situatie escaleert en de Brugse militieleden nemen wraak. De schoutheet, Stasin Bricx, wordt doodgeslagen en de huizen van de wethouders die niet aan hun eisen tegemoet komen (met name Gerard Ruebs en Dolin Tielt), worden met de grond gelijk gemaakt.[228] Een andere wethouder wordt onthoofd. De militieleden schrijven brieven met hun eis tot het straffen van Sluis aan de hertog, die in Gent verblijft maar niet ingaat op hun eisen. Hij eist dat degenen die verantwoordelijk waren voor de moord op Bricx, gestraft worden.[229]

Op 3 september verzamelen de Gentse ambachtslieden zich op de markt in Brugge en keren ze zich in hun solidariteit met Brugge tegen de hertog die ze dwingen hen in hun rechten te herstellen.[230] De hertog wordt hier bijna fysiek geconfronteerd met de Brugse revolte. Op dezelfde dag worden alle wethouders die de afgelopen dertig jaar een ambt hadden voldaan, gegijzeld in de hallen van het belfort. Ze zouden daar zes weken blijven.[231] Hiervan lijkt de beschrijving op een ooggetuigenverslag, alsof de auteur er zelf bij was of iemand die hij kende het heeft meegemaakt.

[226] Band B, p. 98 (f° CLXXV v°a).
[227] Band B, p. 100-103 (f°CLXXVI v°a – f°CLXXVII r°b).
[228] Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 165.
[229] Band B, p. 104-105 (f°CLXXVII v°a-b).
[230] Band B, p. 106 (f°CLXXVIII r°a). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 171-173.
[231] Band B, p. 107-108 (f°CLXXVIII r°b-v°a).

In Brugge bereidt men zich voor op een nakende confrontatie met de beledigde hertog door de smalle steden te ordonneren onder hun vaan Brugge te komen bijstaan.[232] In tegenstelling tot in Brugge, poogt men in Gent samen met een aantal Brugse gedupeerden terug in de gunst van de hertog te komen om zo een mogelijke confrontatie af te wenden. [233]

Op 12 oktober zoekt een delegatie van onder meer Bruggelingen de hertog op in Damme om tot een bestand te komen tussen de betrokken partijen.[234] Er wordt een remissiebrief opgesteld waarin ook de Bruggelingen gratie wordt verleend.[235] De Brugse markt die ingenomen was door de milities wordt ontruimd[236] en hiermee is de opstand (voorlopig) tot een einde gekomen.
De rust was echter niet volledig weergekeerd en de rivaliteit tussen Brugge en Sluis smeulde nog na in november 1436. [237] Dumolyn vermeldt terecht dat het handschrift “een lacunair karakter” vertoont in dit stuk. [238]

Wel is duidelijk op te maken uit het relaas van onze auteur dat de hertog zich bereid verklaart naar Brugge te komen om de onvrede en opnieuw ontluikende onrust in te tomen. Dat de vertrouwensrelatie tussen de Bruggelingen en de hertog nog steeds niet volledig hersteld was, blijkt uit de toch als wantrouwig te beschouwen vraag van de hertog of de Brugse raad hem kon garanderen dat hij de stad op gelijk welk moment kan verlaten.[239] De Brugse raad willigt dit verzoek in, maar dient extra veiligheidsmaatregelen te treffen om alles in goede banen te kunnen laten verlopen.[240]
Op 13 december 1436 doet de hertog Brugge aan en wordt hij verzocht de Brugse privileges te beschermen. [241] De hertog willigt dit verzoek in tijdens een duchtig “staaltje van politiek theater”.[242] Tijdens hun besprekingen formuleert de hertog een aantal verzuchtingen en klachten jegens de Brugse raad die er eigenlijk voor zorgen dat de Bruggelingen hun zo begeerde privileges net wel dreigen kwijt te spelen.[243] De hertog verlaat de stad Brugge na de besprekingen op 27 december 1436.[244]

[232] Band B, p. 110 (f°CLXXIX r°a-b).
[233] Band B, p. 111 (f°CLXXIX v°a).
[234] Band B, p. 115-116 (f°CLXXX v° b – CLXXXI r°a).
[235] Band B, p. 117-118(f°CLXXXI v°a-b). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 181-188.
[236] Band B, p. 119 (f°CLXXXII r°a).
[237] Band B, p. 123-129 (f° CLXXXIII r°b-CLXXXIIII v°b).
[238] DUMOLYN, op cit., p. 193.
[239] Band B, p. 130-131 (f° CLXXXV r° b).
[240] Band B, p. 131 (f° CLXXXV v°a).
[241] Band B, p. 132-133 (f° CLXXXVI r°a-b).
[242] DUMOLYN, op cit., p. 205.
[243] Band B, p. 134 (f°CLXXXVI v°a). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 205.
[244] Band B, p. 135 (f° CLXXXVII r°a).

In Brugge neemt de spanning weer toe in de maand maart na onder meer een moordpoging op Jacob Adornes en escaleert de situatie in april 1437. [245] Na een opstootje in Gent, nemen de Brugse ambachten de wapens op en bezetten de markt en eisen er toelichting van de burgemeester bij het bestuur over en de houding van de stad jegens de hertog. De opgewonden Bruggelingen willen het vel van de burgemeester, maar die weet te ontkomen. In zijn zog verlaten in de komende dagen vele andere notabelen de stad. De burgemeester Morissis van Varsenare wordt echter teruggehaald en vermoordt. [246]

De 'heropleving' van de Brugse revolte bleef niet zonder gevolg: op 20 mei kwam de melding dat de hertog naar Brugge zou trekken om paal en perk te stellen aan het recidivistische gedrag van de Brugse militieleden en het grafelijk gezag te herstellen.[247]
Op 22 mei 1437 doet de hertog Brugge aan.[248] Hij rijdt de stad binnen met zijn gevolg, maar wordt afgesneden van de rest van zijn troepen wanneer de poort achter hem gesloten wordt. De hertog is als het ware opgesloten in de stad en baant zicht gesteund door zijn gevolg al vechtend een uitweg. Wat volgt is een bloedige strijd waarin zowel de hertog en zijn gevolg als de Bruggelingen zich niet onbetuigd laten.
Dumolyn stelt dat op deze dag er voor het eerst sprake is van "een directe en harde confrontatie […] tussen de opstandelingen en de hertog".[249]

De vernederde hertog kondigde eind mei, begin juni 1437 een 'handelsembargo' af tegen Brugge en liet het kooplui niet toe Brugge nog langer te bevoorraden. Hij wou de stad "verdervene ende verhongherene" aangezien een militair optreden niet meteen efficiënt zou zijn. [250]
Verzoeningspogingen in september 1437 draaien op niks uit wanneer de hertog niet present tekent op de onderhandelingsronde.[251]

Eind 1437 zakt het Brugse moreel en taant de veerkracht van de rebellie. Op 11 december ontvangt de hertog een delegatie om gesprekken te voeren over een vredesbestand.[252] Op 10 januari 1438 wordt de vrede door 14 notabelen in ontvangst genomen, waardoor voor de tweede maal en nu definitief een einde kwam aan de Brugse opstand.[253] De vrede wordt uiteindelijk in Brugge op 13 maart 1438 officieel afgekondigd.[254]

[245] Band B, p. 143-145 (f° CLXXXIX r°b – f°CXC r°a). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 215.
[246] Band B, p. 146-147 (f° CXC r°b-v°a). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 217-219.
[247] Band B, p. 150 (f° CXCI r°b).
[248] Band B, p. 151-154 (f° CXCI v°a – f°CXCII v°a). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 225-230.
[249] DUMOLYN, op cit., p. 229.
[250] Band B, p. 159-160 (f°CXCIIII r°b). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 231.
[251] Band B, p. 162 (f° CVC r°a). Zie ook DUMOLYN, op cit., p. 247.
[252] Naar DUMOLYN, op cit., p. 265-266.
[253] Band B, p. 173-174 (f° CXCVIII r°b-v°a).
[254] Band B, p. 181-182 (f° CC v°b).

1.3.22. Verzet tegen de Engelsen in Normandië

Op 25 maart verzetten de heer van Étampes en de heer van Croy zich met vijfduizend man tegen de Engelsen. Ze zagen de stakijtsen in Calais stuk, vernietigen het kasteel van Zandgat en breken een brug af. Tussen Guise en Calais steken ze alle huizen in brand.[255]

1.3.23. De nasleep van de Brugse Opstand

We hebben alle fragmenten die terug verwijzen naar de opstand van 1436-1438 samengebracht onder de volgende alinea. Zo krijgen we een overzicht van alle door de kroniek meegedeelde gegevens betreffende de straffen van de hertog voor de opstand.
In het zog van de opstand in Brugge worden op 27 maart 1438 enkele indiviuden gearresteerd en ondervraagd. Enkele dagen later wordt de wet van de “jaerschare” (d.i. de opbrengst van de jaarlijkse belastingen) veranderd. Het stadsbestuur wordt aangepast en er worden nieuwe burgemeesters aangeduid.. De kroniek geef een lijst van de namen van de burgemeesters, de schepenen, de raadsleden, de tresoriers en de hoofdmannen.[256]
Sluis wordt op 15 april gevraagd de stakijtsen weg te doen, wat ze weigeren. Op bevel van de hertog laat de schout ze alsnog uithalen.[257]
Op 30 april worden een aantal veroordeelde mannen onthoofd, uitgezonderd één die de genade van de edelen geniet. Negentien anderen worden verbannen.[258]
Op 1 mei 1438 wordt ook Vincent de Scuetelare ondervraagd. Hij was de Brugse kapitein ten tijde van de opstand. Op 2 mei wordt ook hij onthoofd.[259]
Op 4 mei wordt de man die als eerste op de markt van Brugge stond met een vaan van Oostkamp, onthoofd.[260]
Op 25 mei vindt een herdenkingsmis plaats voor de in de Brugse opstand van het jaar ervoor gevallen Picarden en Walen.[261]
Op 7 juli wordt nóg iemand onthoofd, ditmaal de deken van de scheppers, Pieter Christiaens.[262]
In november 1438 wordt beslist dat de personen die poorter waren geworden tijdens de opstand, met andere woorden zonder de toestemming van de hertog, veroordeeld worden tot het betalen van een boete. De hertog heeft bovendien een lijst van 21 poorters die hij zelf wenst te straffen.[263]

[255] Band B, p. 183 (f°CCI r°a).
[256] Band B, p. 183-186 (f°CCI r°b - f°CCII r°a).
[257] Band B, p. 186-187 (f°CCII r°a).
[258] Band B, p. 187-189 (f°CCII r°b-v°a).
[259] Band B, p.189 (f°CCII v°b).
[260] Band B, p. 189 (f°CCII v°b).
[261] Band B, p. 190 (f°CCIII r°a).
[262] Band B, p. 193 (f°CCIII v°b).
[263] Band B, p. 193 (f°CCIII v°b – f°CCIIII r°a).

Op 28 november komt de hertogin de boete van tweeduizend rijders ophalen, maar dit kan Brugge om diverse redenen niet betalen. Aldus wordt een belasting opgesteld die de boete moet doen betalen, over een periode van vier jaar. De lijst van de verschillende goederen (vooral granen) en hun respectievelijke belasting wordt opgesomd.[264] Hierbij worden ook de namen van beide burgemeesters van dat moment gegeven.

1.3.24. Roversgezelschap

De heer van Veere en zijn vloot van Holland en Zeeland roven de Oosterlingen en de kooplieden van Castillië. Ze roven ook ganse schepen en de bemanning verkopen ze tegen losgeld.[265] Even verder in de kroniek wordt een voorbeeld gegeven van Castilliaanse schepen die gerooft worden op 12 december 1439.[266]

1.3.25. Firenze

Firenze wordt bedreigd door ene “Nicoel Pysselin”, de opperkapitein van Melun en dit net op het moment dat paus Eugenius in de stad is.[267] De Venetianen komen hen te hulp en het lukt hen Pysselin te weerstaan.[268]

1.3.26. Luxemburg

De kroniek vertelt hoe Elisabeth van Görlitz Filips in 1453 zowat smeekt om haar te komen helpen tegen haar opstandige onderdanen. De manier waarop de kroniek dit laat uitschijnen, geeft bij de lezer de indruk dat Filips haar te hulp snelde omwille van de familiebanden:

> Ende de hertoghe Philips van Bourgognen verantdwoorde de hertoghinne, zijnder moye, zeere heerlicke dat hij huer met goeder herten helpen zoude tjeghens die van Lucenburch bij alle weghen ende middelen van redenen zo hij goedelicx mochte, omme twelke de hertoghinne hem zeere bedanckede.[269]

Vaughan wijst ons er echter op dat Filips niet zozeer geïnteresseerd was in het redden van zijn tante, maar eigenlijk Luxemburg gewoon voor zichzelf wou.[270] Elisabeth was de tante van Filips vanwege haar huwelijk met Anthonis van Brabant, die de broer van Jan zonder

[264] Band B, p. 193-194 (f°CCIIII r°a-b).
[265] Band B, p. 197 (f°CCIIII v°b – f°CCV r°a).
[266] Band B, p. 198-199 (f°CCV r°b).
[267] Zie 4. Kerk, geloof en bijgeloof, punt 4.3.4.
[268] Band B, p. 200-201 (f°CCV v°b).
[269] Band B, p. 248 (f°CCXX r°a-b).
[270] VAUGHAN, op cit., p.274-275.

Vrees was.[271] Filips vertrekt met een groot leger wanneer zijn aanmaningen aan het adres van de Luxemburgers niet helpen.[272] Op weg naar Luxemburg verslaan ze nog een groep Franse kapiteins die aan het roven waren in gebieden waar hen dat recentelijk nadrukkelijk was verboden. Dit wijst opnieuw op de erg fragiele relatie met Frankrijk.
Wat er gebeurt eens het leger in Luxemburg aankomt en hoe het land snel en succesvol wordt onder de voet gelopen, wordt door de kroniek tot in detail beschreven.[273] In tegenstelling tot die gedetailleerde weergave, worden echter geen data gegeven. Verder is het opvallend dat eens Filips beslist naar Luxemburg te gaan, er over Elisabeth van Görlitz met geen woord meer wordt gerept. Er wordt automatisch aangenomen dat Filips nu (eindelijk) de feitelijke bestuurder van haar gebieden is. Het zou echter nog tot 1455 duren eer zijn gezag er stabiel is.[274]

1.3.27. Het zevende tornooi te Bergen in Henegouwen

In het kader van het zevende tornooi te Bergen in 1450 worden de namen van veertien deelnemers opgesomd.[275]

1.3.28. De Gentse oorlog 1451-1454

De Gentse oorlog van 1451 tot 1454 tegen Filips de Goede is een gebeurtenis die net als de Brugse opstand in de kroniek zeer uitgebreid wordt besproken. Het ganse relaas beslaat ongeveer acht volledige folio's, wat aangeeft dat dit een belangrijke fase was in de regeerperiode van Filips de Goede.
De aanleiding voor de oorlog was dat de Gentenaars kwaad spreken over Filips de Goede nadat ze er (onterecht) van overtuigd zijn dat hij omgekomen is. Als represaille stelt Filips een zoutbelasting in, maar Gent weigert daarmee in te stemmen en bedreigt de andere Leden van Vlaanderen voor het geval zij ermee zouden instemmen.[276]
Filips verordonneert Gent naar Rijsel te komen, maar ook daar houden ze het been stijf. De hertog reageert daarop met de weigering nog naar Gent te komen zolang ze de belasting niet eerbiedigen. Eens terug in Gent, bewapenen de Gentenaars zich en kiezen ze vier kapiteins. Meester Boudin de Vos wordt gevangen genomen en ze willen hem onthoofden, maar uiteindelijk sluiten ze hem op in de gevangenis. Ook de heer van Praet wordt gevangen genomen en zijn huis en inboedel worden in beslag genomen. Ze ontbieden alle Gentse

[271] Zie 2. Politiek bestuur, punt 2.2.3. Huwelijk Anthonis van Brabant en Elisabeth van Görlitz. En ook VAUGHAN, op cit., p. 275-278 betreffende de strubbelingen met Elisabeth van Görlitz in het verleden.
[272] Band B, p. 248-250 (f°CCXX r°b – f°CCXXI r°a).
[273] Band B, p. 252-259 (f°CCXXI v°a – f°CCXXIV r°b). Zie ook VAUGHAN, op cit., p. 279-285 voor een overzicht van de strijd.
[274] VAUGHAN, op cit., p. 285.
[275] Band B, p. 265-266 (f°CCXXV v°a-b).
[276] Band B, p. 267-268 (f°CCXXVI r°b).

kasselrijen en gebieden dat geen enkele ambachtsman nog werkt. Kort samengevat: ze "maecten groote beroerte".[277]

Ze trekken van Gent richting Brugge en vragen Brugge om bijstand. Lodewijk van Gruuthuuse en de hofmeester laten echter alle poorten sluiten om te verhinderen dat Bruggelingen de Gentenaars zouden gaan helpen. Hierna volgt een vrij letterlijke weergave van wat wordt gezegd tussen Lodewijc van Gruuthuuse en de Gentenaars die ondertussen voor de poorten staan. Misschien was de auteur hiervan getuige of hoorde hij het van een andere ooggetuige. De Bruggelingen weigeren militaire bijstand te verlenen of solidariteit te tonen waardoor de Gentenaars gecrispeerd wegtrekken. Brugge vraagt bovendien ook aan Ieper en het Vrije om Gent geen hulp te bieden, maar de zaken op hun beloop te laten en niet tegen de hertog in te gaan. De auteur zegt hier opvallend genoeg dat de Gentenaars de situatie verdienen vanwege de gebeurtenissen ten tijde van de Calisreyse waar de Gentenaars vervroegd wegtrokken en de Brugse militieleden achterlieten.

Vervolgens wordt beschreven hoe en wat de Gentenaars in Vlaanderen plunderden en innamen.[278] Erna wordt gedetailleerd verhaald dat de Gentenaars zout en wijn tekort hadden en hoe de oude vrouwtjes vol schaamte halve viertallen in Brugge moesten kopen, die bovendien nog vaak worden afgenomen door de hertog.

Hierna zegt de auteur op een betrokken manier dat het de hertog veel verdriet doet dat deze twist met Gent zo lang duurde. Het verloop van de gebeurtenissen verplicht hem uiteindelijk een leger te verzamelen en zijn kamp op te slaan bij het kasteel van Gavere dat was ingenomen door de Gentenaars. Hij overtuigt de kapitein van het kasteel, Arnoud van der Spoete, om in Gent te gaan verkondigen dat ze de hertog snel moeten aanvallen omdat hij niet voorbereid is. De Gentenaars verzamelen zich bijgevolg en trekken naar Gavere, waar strijd wordt geleverd op 23 juli 1454.[279] Deze veldslag wordt eveneens in de kroniek beschreven.

Hierna volgt een kopie van de brief die Filips de Goede aan Gent stuurt op 24 juli, daags na de overwinning.[280] Ook de tekst van de vrede tussen Gent en Filips[281] en van de voorstellen betreffende zeventien onderwerpen die Gent aan Filips presenteren[282] is in de kroniek opgenomen. De voetval op 31 juli 1454 sluit de oorlog af[283] en de auteur besluit dat er omwille van deze vrede veel blijdschap heerst in Vlaanderen. De Gentenaars organiseren kort daarna een groot steekspel waar veel volk op afkomt.[284]

---

[277] Band B, p. 268-269 (f°CCXXVI v°a-b).
[278] Band B, p. 270-271 (f°CCXXVII r°b-v°a).
[279] Band B, p. 272-273 (f°CCXXVII v°b – f°CCXXVIII r°a).
[280] Band B, p. 273-276 (f°CCXXVIII r°b – f°CCXXIX v°a). Het heeft weinig zin hier alle punten van deze verschillende documenten te gaan herschrijven. We verwijzen voor de inhoud van deze documenten dan ook telkens naar de respectievelijke folio's.
[281] Band B, p. 276-277 (f°CCXXIX v°a-b).
[282] Band B, p. 277-286 (f°CCXXIX v°b – f°CCXXXII v°b).
[283] Band B, p. 286-288 (f°CCXXXIII r°a – f°CCXXXIIII r°a).
[284] Band B, p. 289 (f°CCXXXIIII r°a).

Bij de beschrijving van deze oorlog van Gent, bewijst de auteur dat hij goed geïnformeerd is over de verschillende situaties, gesprekken en gevoelens. Fragmenten zoals de letterlijke weergave van het gesprek tussen Lodewijk van Gruuthuuse en de Gentenaars aan de poorten van Brugge[285], hoe Brugge aan Ieper en het Vrije vraagt geen bijstand te verlenen aan Gent en de motivatie daarvoor[286], en uitspraken zoals

> Item dese oorloghe aldus langhe gheduerende, het verdroot zeere den hertoghe. Ende hoe wel dat hijt noode dede, hij trac in thende in velde met grooten volke.[287]
>
> Ja, de wijfs van Ghend die dwonghen huerleder mans ute te treckene. Hoe houd dat zij waren, zij moesten volghen.[288]
>
> Och, wat rauwen was binnen Ghend alsoot recht was.[289]
>
> Maer de hedele prinche ghecreech al zulke compassie in therte up al zijn doode volc, dat hem de tranen uut braken van grooten jammere, want het was doch al zijn volc.[290]

tonen aan dat de auteur aan de zijde van Filips de Goede staat en begrip heeft voor zijn daden. De oorlog was niet uitgelokt door de hertog door oncorrect bestuur, maar het waren de Gentenaars die (alweer) ruzie zochten en opstandig waren tegen hun hertog. Hertog Filips de Goede wordt hier bovendien als een zeer zachtaardig en zachtmoedig man voorgesteld die van zijn volk houdt en hen vergeeft, ondanks het feit dat ze meermaals in de fout gaan. Hij verliest zijn zoon op het strijdtoneel, maar toch slaagt hij erin Gent genade te schenken.
Het opnemen van de brief van Filips de Goede daags na de overwinning op Gent en van de vrede tussen Gent en Filips; de gedetailleerde opsomming van alle voorstellen die Gent doet aan de hertog om genade te verkrijgen en uiteindelijk de letterlijke weergave van de voetval van Gent op 31 juli die dit conflict afsluit, wijzen allemaal op een grote betrokkenheid van de auteur en uitstekende kennis van de documenten die erbij zijn opgesteld.

1.3.29. Successiestrijd van Utrecht

Wanneer bisschop Relof van Utrecht in 1455 sterft, is de opvolgingskandidaat Gijsbrecht van Breeroode. Enkele hertogen uit Holland komen echter bij Filips de Goede en waarschuwen hem dat als Gijsbrecht bisschop wordt, hij dan gebieden in Holland zal verliezen. Filips laat bij het horen van deze informatie stante pede een bevestiging van de paus in Rome halen

[285] Band B, p. 269-270 (CCXXVI v°b – f°CCXXVII r°a).
[286] Band B, p. 270 (f°CCXXVII r°a-b).
[287] Band B, p. 272 (f°CCXXVII v°a).
[288] Band B, p. 272 (f°CCXXVII v°b).
[289] Band B, p. 273 (f°CCXXVIII r°a).
[290] Ibid.

om zijn zoon David van Bourgondië als bisschop van Utrecht te installeren. Eens de bevestiging in handen, vertrekt hij op 31 oktober met een leger naar Holland.[291] Op 11 april 1456 komt de hertog van Kleef in Den Haag om te bemiddelen tussen de rivaliserende kandidaten. Ondanks de machtsvertoning die volgt, wordt de vrede opgesteld. David wordt bisschop en Gijsbrecht neemt terug naar zijn functie op als domproost, proost van Oudmunster; bovendien wordt hij ook proost van Sint-Donaas in Brugge, mag hij in de Raad van Holland zetelen en krijgt hij zijn hele leven lang een dubbel loon. Zijn onkosten worden ook nog eens vergoed. De hertog van Kleef staat borg voor deze vrede.
Ten slotte moet nog de stad Deventer worden overtuigd, maar ook hier wordt een vrede beklonken waarbij David als bisschop wordt ingehuldigd.[292]
Gijsbrecht was bijna unaniem verkozen tot bisschop door de gerechtigde kiezers in Utrecht. Deze keuze was een anti-Bourgondische beslissing, want de familie van Breeroode had zich reeds in het verleden tegenover de Bourgondische familie gesteld. Zoals de data verraden, duurt het bijna een jaar vooraleer David alsnog bisschop van Utrecht wordt. Filips de Goede verhuisde voor deze successiekwestie naar Den Haag, en de stad werd dan ook een tijdlang het zenuwcentrum van het Bourgondische hof. De reden voor de verhuis en de steun aan zijn bastaardzoon was niet enkel familiaal van aard. Filips wou van de gelegenheid gebruik maken om geld te ronselen voor de op stapel staande kruisvaart en om zijn invloed in de Lage Landen uit te breiden en eventueel Friesland en Gelderen te annexeren. Dit laatste zal echter niet lukken, onder meer door toedoen van de Franse dauphin die onverwachts op bezoek komt in Brussel. De machtsvertoning die we hebben vermeld, werd pas georganiseerd wanneer Gijsbrecht geen aanstalten maakte de onderhandelingen in het voordeel van David te laten eindigen. De toegevingen die Gijsbrecht worden gedaan voor zijn terugtrekking als bisschopskandidaat werden door hem zelf voorgesteld en waren geen aanbiedingen van het Bourgondische kamp. [293]

1.3.30. Kruisvaart

De kroniek vertelt ons dat paus Pius in 1464 een kruisvaart tegen de Turken opstart. Hij rijdt zelf mee naar Venetië. Omdat Filips de Goede oud en ziek is, vraagt hij zijn bastaardzoon Antonis van Bourgondië om in zijn plaats mee te gaan. Wanneer Antonis in Marseille aankomt, voorspelt zijn oom al dat kruisvaart niet zal vertrekken omdat de Venetianen hen ongunstig gezind zijn. Wanneer de paus sterft in Ancona, sterft ook de kruistocht met hem nog voor ze effectief was vertrokken naar het Heilige Land. Als Antonis terug bij zijn vader komt, doet hij hem het verhaal uit de doeken.[294]

[291] Band B, p. 289-290 (f°CCXXXIIII r°b).
[292] Band B, p. 290-292 (f°CCXXXIIII v°a – f°CCXXXV r°a).
[293] VAUGHAN, op cit., p. 227-230.
[294] Band B, p. 295-296 (f°CCXXXV v°b – f°CCXXXVI r°a).

Uit de literatuur leren we dat Pius voor zijn kruistochtplannen meteen op het enthousiasme van Filips de Goede kon rekenen.[295] Op het einde van Filips' leven zou zijn levensdroom om een kruistocht te leiden zelfs zo groot zijn geweest, dat het al zijn andere politieke beslommeringen en ambities absorbeerde.[296] We moeten in gedachten houden dat zijn vader ook positief stond tegenover kruistochten, ondanks de rampzalige uitkomst van de strijd in Nikopolis.[297] Hij was zich bewust van het prestige dat een geslaagde kruistocht met zich meebracht, maar ook de uitstekende relatie tussen het Bourgondische hof en de pausen overtuigde Filips om deel te nemen aan de kruistocht.[298] Hij had beloftes gedaan aan Pius tijdens het Fazantfeest in 1454 en deze laatste deed Filips enkele wedergunsten uit dankbaarheid.[299] In 1454 volgt dan ook de officiële aankondiging[300] van de kruistocht en wordt de geldinzameling op touw gezet[301].
Maar het plan van Pius II zal dus nooit werkelijk van de grond komen. Filips stelt zijn bastaardzoon Antonis aan om de kruistocht in zijn plaats te leiden, tot de ontgoocheling van Pius. Filips belooft wel dat, zodra hij zich beter voelt hij hen zal vergezellen. De kruistocht eindigt echter in Marseille, wanneer het nieuws van het overlijden van Pius wordt gebracht. Het idee om naar het Heilige Land te trekken raakt op de achtergrond vanwege het conflict met Frankrijk in de tweede helft van 1465 en met Dinant in 1466.[302]

1.3.31. De slag van Montlhéry

De Franse koning trekt in 1464 vanuit Doornik naar Parijs waar hij samen met Filips de Goede een steekspel bijwoont. Samen gaan ze vervolgens naar Hesdin, maar daar controleert de koning Filips.[303] Omdat Filips het zaakje niet vertrouwt reist hij met spoed naar Orléans. Ambassadeurs van de koning laten Filips de verbazing van de koning kennen en ze vragen hem tevens zijn zoon te verbieden een bondgenootschap met de hertog van Bretagne af te sluiten, maar Karel antwoordt hen dat hij dat niet zal nalaten.[304] In de volgende alinea wordt duidelijk dat er oorlog op til is en de oorzaak daarvan wordt door de auteur rechtstreeks bij de Franse koning gelegd:

[295] Filips de Goede was al van kinds af aan erg aangetrokken tot het concept van kruisvaren en zijn interesse hiervoor zal een vaste factor blijven in zijn regering. Zie onder meer VAUGHAN, op cit., p. 268-274. Het idee van een kruistocht speelde al sinds 1451 in het hoofd van Filips, maar hij moest zijn plannen een tijdje laten varen omwille van de Vlaamse interne moeilijkheden, zoals onder meer de Gentse oorlog. VAUGHAN, op cit., p. 296-299.
[296] VAUGHAN, op cit., p. 358.
[297] Zie 1.1.7. Kruistocht van Nikopolis.
[298] VAUGHAN, op cit., p. 216.
[299] VAUGHAN, op cit., p. 216-218.
[300] VAUGHAN, op cit., p. 359.
[301] VAUGHAN, op cit., p. 266-267 en p. 360-365.
[302] VAUGHAN, op cit., p. 370-372.
[303] Band B, p. 298-299 (f°CCXXXVI v°b – f°CCXXXVII r°a).
[304] Band B, p. 299-300 (f°CCXXXVII r°a-b).

> (…) de coninc Lodewijc van Vranckerijcke vergheten hebbende de groote vrienscepe dye de hertoghe Philips van Bourgognen hem ghedaen hadde, hij zachte warringhe tjeghens den voors. hertoghe.[305]

De Franse koning ontbiedt de hertog in 1465, maar deze stuurt zijn zoon omdat hij te oud en ziek is. Wanneer Karel naar Frankrijk trekt, weet hij dat zijn bondgenoten hem achterna komen, maar vooralsnog is hij alleen. Hij maakt zijn kamp aan de berg van Montlhéry, waar de koning hem echter op 16 juli 1445 onverwachts met een groot leger aanvalt. Er volgt een bloedige strijd en Karel verkeert in vrij groot gevaar, maar net op dat moment valt de graaf van Saint-Paul de Fransen in de flanken aan en kunnen ze vele Fransen verslaan; de rest van het Franse leger vlucht.[306]

Karel behoudt het veld drie dagen, waarna ze naar Étampes trekken en daar de bondgenoten treffen. Niet alle bondgenoten echter, want de koning heeft wegversperringen opgezet.[307] Hoewel de kroniek zegt dat het leger van Karel "de bataelge won"[308], betreft het eigenlijk een onbesliste slag gezien de koning naar Parijs kon vluchten.[309]

De ganse groep trekt naar Parijs waar ze zich verspreid opstellen en volgens de kroniek aldus gedurende drie weken vrede hebben met de koning.[310] In werkelijkheid voerden ze kleine aanvallen op de stad uit. De vrede die volgt in oktober, komt er bovendien pas wanneer Pontoise en Rouen overlopen naar het Bourgondische kamp.[311]

De kroniek beschrijft hoe Lodewijk en Karel na de vrede vriendschappelijk met elkaar omgaan.[312] Uit de literatuur weten we dat Lodewijk aan de verschillende bondgenoten toegemoet kwam in hun persoonlijke eisen en – tevergeefs – hoopte van Karel een trouw vazal van de Franse kroon te maken.[313] Op 15 november vertrekken alle leden van het bondgenootschap naar hun eigen gebieden.[314]

1.3.32. Luik

Direct na de vrede met Frankrijk trekt Karel de Stoute met zijn leger naar Luik. Op 19 december wordt hem moeiteloos Sint-Truiden overgedragen en hij verblijft er drie weken. De heer van Ravenstein, d.i. Adolf van Kleef, wint Borgloon zonder slag of stoot. Daarna vernietigt Karel het kasteel van Heers. Ondertussen waren er Groententen in het dorp Welle, die ervoor zorgden dat er geen bevoorrading aankwam in Brabant. Die Groententen willen de prins van Orange en de hertog van Lorraine verrassen met een aanval, maar de twee

[305] Band B, p. 300 (f°CCXXXVII r°b).
[306] Band B, p. 300-301 (f°CCXXXVII v°a).
[307] Band B, p. 302 (f°CCXXXVII v°b).
[308] Band B, p. 301 (f°CCXXXVII v°a).
[309] VAUGHAN, op cit., p. 385.
[310] Band B, p. 303 (f°CCXXXVIII r°a-b).
[311] VAUGHAN, op cit., p. 389-390.
[312] Band B, p. 303 (f°CCXXXVIII r°b).
[313] VAUGHAN, op cit., p. 390-391.
[314] Band B, p. 304 (f°CCXXXVIII r°b).

komen het te weten en krijgen bovendien ook nog versterking van Adolf van Kleef, waardoor ze achthonderd Groententen kunnen verslaan en de rest op de vlucht jagen. Een andere strijd wordt geleverd met de stad Tongeren, maar ook deze stad wordt ingenomen door het Bourgondische kamp, met name Karel, de heer van Gruuthuus en Adolf van Kleef. De vrede met Luik wordt gesloten en Karel ontvangt de voetval, krijgt een grote som en een groep mensen als gijzelaars. Als wederdienst trekt hij zijn troepen terug uit Luik in januari 1466.[315]
De oorzaak van de zoveelste opstand van Luik, was de aanstelling van Filips' neefje, Lodewijk van Bourbon, tot bisschop van Luik in 1456. Luik steunt hierin vooral de stad Dinant die al snel openlijk revolteert en wordt bijgestaan door afgevaardigden van de Franse kroon. Het kasteel van Heers behoorde toe aan de extremistische vijand van de bisschop.[316]

[315] Band B, p. 304-306 (f°CCXXXVIII v°a-b).
[316] Voor een overzicht van de verschillende etappes van de strijd: VAUGHAN, op cit., p. 391-397.

2. Politiek

In dit thema komen de verhoudingen van de vorst ten opzichte van andere machten en mogendheden aan bod. Deze verhoudingen kunnen extern zijn, namelijk de relaties met het buitenland, met name Frankrijk en Engeland in de eerste plaats, maar het kan ook om interne verhoudingen tussen de vorst en de steden, de standen en zijn vazallen gaan. Intern betreft het meestal zaken zoals afspraken met steden, benoemingen en aanstellingen waar vaak een namenlijst wordt bijgevoegd, huwelijkspolitiek, munt, et cetera.

2.1. Filips de Stoute

2.1.1. Klassieke inleiding op een graaf

Het hoofdstuk over Filips de Stoute vangt aan met het opnoemen van zijn erfenis en het aantonen van de verwantschap met Lodewijk van Male om de legitimiteit van de opvolging duidelijk te maken.[317]

2.1.2. Politieke afspraken met Brugge (a)

Hoewel het om afspraken betreffende Brugge gaat, plaatsen we het onder het hoofdstuk 'Politiek bestuur' omdat de afspraken uitgaan van de vorst. Het gaat hier namelijk om de bevestiging van de privilegen en het recht van de stad Brugge door Filips de Stoute bij zijn aanstelling tot graaf van Vlaanderen.[318]

2.1.3. Politieke afspraken met Brugge (b)

Een ander voorbeeld van politiek bestuur dat een specifieke kijk geeft op de relatie van de vorst met zijn steden is een passage die een bepaling inhoudt die voorschrijft wat er dient te gebeuren wanneer de vorst zijn plicht ten opzichte van de steden niet nakomt.[319]

2.1.4. Aanstelling van de hoofdmannen in Brugge

De aanstelling van de "conincstabelen" of hoofdmannen te Brugge is een derde voorbeeld in de kroniek. Een hoofdman is verantwoordelijk voor een zogenaamd zestendeel van de stad.

[317] Band B, p. 15 (f°CLI r°a-b).
[318] Band B, p. 15-16 (f°CLI v°a-b).
[319] Band B, p. 18 (f°CLII r°b-v°a).

Gek genoeg worden er hier geen namen genoemd door de kronikeur, maar voegt hij er wel aan toe dat het ambt van hoofdman nog steeds bestaat.[320]

2.1.5. Beschrijving van de vorst

Na de aanstelling van de hoofdmannen volgt een beschrijving van Filips de Stoute, namelijk over hoe Filips probeert Frankrijk en Engeland in vrede te houden, en dat hij een discreet, intelligent, voorzienig en alert man is.[321]

2.1.6. De munt

Een typisch kenmerk en machtsmiddel van bestuur is van financiële aard, namelijk de muntslag. In een volgende passage die we onder de noemer politiek bestuur plaatsen, wordt het gebruik van de nieuwe munt uit de doeken gedaan. Deze nieuwe munten, genaamd de 'roosebekers' dienen voor zowel Vlaanderen als Brabant en vervangen de munten van graaf Lodewijk van Male die niet langer mogen gebruikt worden, maar moeten worden ingeruild tegen de nieuwe munten.[322]

2.1.7. Huwelijk Richard II en Isabelle van Frankrijk

Het huwelijk tussen de Engelse koning en de dochter van Karel V op 4 november 1396 vormt een ander onderdeel van het politieke bestuur.[323] Het was één van Filips' politieke successen, want het was hij die in de naslaap van de afgelaste aanval van Franrkijk op Engeland de onderhandelingen tussen Frankrijk en Engeland voor dit huwelijk voerde om zo de twee rivaliserende grootmachten tot een (tijdelijke) verzoening te brengen. Bij dit huwelijk werd een wapenstilstand van 27 jaar afgesproken.[324]

2.1.8. De moord op Richard II

Ten slotte vermeldt de auteur dat koning Richard II van Engeland in 1399 vermoord wordt door Engelsen en dat zijn vrouw Isabelle, de dochter van de Franse koning, terug naar Frankrijk wordt gestuurd.[325] Via de literatuur kunnen we de datum waarop dit gebeurde precies vaststellen op 30 september 1399.[326] Het is opmerkelijk dat de auteur het heeft over "de Inghelschen" en niet onthult wie de verraders waren. Ook laat hij het na te vermelden wie

[320] Band B, p. 20-21 (f°CLIII r°a-b).
[321] Band B, p. 21 (f°CLIII r°b).
[322] Band B, p. 33 (f°CLVII r°b).
[323] Band B, p. 37 (f°CLVIII r°b).
[324] VAUGHAN, *Philips the Bold*, p.
[325] Ibid.
[326] VAUGHAN, op cit., p.51

Richards opvolger is, namelijk Hendrik IV. De terugkeer van Isabelle was pas definitief geregeld op 27 mei 1401[327], bijna twee jaar na de moord op haar gemaal. De lezer krijgt in de kroniek nochtans de indruk dat haar terugkeer onmiddellijk plaatsvond na de moordpartij. Door de moord op Richard II stond bovendien de vrede met Frankrijk op het spel die werd afgekondigd bij het huwelijk tussen Richard en Isabelle. Door het wegvallen van Richard stonden Frankrijk en Engeland lange tijd op de rand van een open oorlog. Filips zal om dit te vermijden in deze periode zo veel mogelijk bemiddelen en onderhandelen.[328]

2.1.9. Klassieke afsluiter van een graaf

Het hoofdstuk van Filips de Stoute eindigt met het vermelden van zijn sterfdatum, begraafplaats en de huwelijkspolitiek die Filips voor zijn kinderen tijdens zijn leven had gevoerd.[329] Als laatste alinea wordt het overlijden van Margaretha van Male, zijn echtgenote, meegedeeld door de kroniek.

2.2. Jan zonder Vrees

De politieke fragmenten onder Jan zonder Vrees hangen nauw samen met de eerder behandelde en besproken conflicten onder zijn bewind.

2.2.1. Klassieke inleiding op een graaf

Het eerste fragment is het klassieke verhaal over de gebieden die Jan onder zijn bestuur heeft en de vermelding dat hij alle privileges en gewoontes van zijn landen bekrachtigt. Direct hierna wordt verteld wie zijn echtgenote, Margareta van Beieren, was en worden de huwelijksbanden van zijn kinderen besproken[330], dit in tegenstelling tot het hoofdstuk over zijn vader waar de huwelijkspolitiek pas op het einde wordt aangegeven.

2.2.2. De toren van Montorgueil

Een tweede fragment is een korte alinea over de afbraak van de toren van Montorgueil. Jan beveelt de afbraak van deze vesting aan de Maas omdat de stad Namen misbruik maakte van het zicht dat ze vanop die toren hadden op de stad Bouvignes.[331]

---

[327] Ibid.
[328] VAUGHAN, op cit., p.51-52.
[329] Band B, p. 39-40 (f°CLVIII v°b – f°CLIX r°a).
[330] Band B, p. 42 (f°CLIX r°b).
[331] Band B, p. 49 (f°CLXI v°a).

2.2.3. Huwelijk Anthonis van Brabant en Elisabeth van Görlitz

Het huwelijk tussen de broer van Jan, Anthonis, en de markgravin van Luxemburg, Elisabeth van Görlitz vormt het derde voorbeeld van politieke betrekkingen onder de hertog. Voor dit huwelijk wordt "100 000 breesscher guldenen munte" betaald.[332]
Anthonis was graaf van Brabant en was gehuwd met Johanna van Luxemburg tot haar dood in 1407. In 1409 stapt hij dus voor de tweede maal in het huwelijksbootje. Het was Jan die de onderhandelingen heeft gevoerd en zo mee verantwoordelijk is voor dit huwelijk[333]. Anthonis verwerft – via het huwelijk én de betaling van de voornoemde som – het hertogdom Luxemburg en dat betekent een extra annexatie en uitbreiding van het Bourgondische invloedsgebied.

2.2.4. Overlijden van Willem VI

In 1417 overlijdt Willem VI, graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen.[334] Hij is de vader van Jacoba van Beieren, die het aan de stok krijgt met haar oom Jan van Beieren omdat hij Holland krijgt toegewezen van de Duitse keizer. Willems dood leidde bijgevolg tot een oplaaiing van de twist tussen de Hoeken en Kabeljauwen.

2.2.5. Huwelijk Jacoba van Beieren en Jan IV van Brabant

De kroniek vertelt, na de alinea waarin Willem VI sterft en Jan van Beieren en Jacoba strijd voeren om de stad Gorinchem in Holland, dat Jacoba huwt met hertog Jan IV van Brabant. Haar vorige echtgenoot, de hertog van Vianen, was op jonge leeftijd vergiftigd. Jan IV doet zijn Blijde Inkomst in Henegouwen, Holland, Zeeland, maar niet in Dordrecht. De alinea sluit af met de vermelding dat Jan van Beieren ruwaard wordt van Holland.[335]
Jan IV was eigenlijk Jacoba's neef, waardoor ze dispensatie nodig hadden van de paus. Tegen het huwelijk is heel wat protest gekomen en het was opnieuw een reden tot ruzie tussen de Hoeken en Kabeljauwen. De successiestrijd om Henegouwen, Holland en Zeeland wordt vanaf het huwelijk uitgevochten tussen Jan van Beieren en Jan IV.[336] Het huwelijk zou met betrekking tot deze successiestrijd een vieze nasmaak krijgen voor Jacoba. Jan IV bleek niet in staat om zijn financiële verplichtingen na te komen en Jacoba zag daarom haar gebied verpand worden aan haar oom en rivaal Jan van Beieren door het verdrag van Woudrichem in februari 1419.[337]

[332] Ibid.
[333] VAUGHAN, *John the Fearless*, p. 249.
[334] Band B, p. 57 (f°CLXIII r°b-v°a).
[335] Band B, p. 57 (f°CLXIII v°a).
[336] VAUGHAN, op cit., p. 244.
[337] VAUGHAN, op cit., p. 244.

Waarom wordt de successie in Holland door de auteur hier uit de doeken gedaan? Ten eerste was Jan IV door Jan zonder Vrees als huwelijkspartner gekozen, of toch tenminste goedgekeurd, net zoals haar eerste echtgenoot dat ook was geweest[338]. Ten tweede zal Jacoba's huwelijk op termijn leiden tot de Bourgondische controle over haar gebieden en het is dan ook daarom dat deze kwestie in de kroniek hier al aan bod komt. Dordrecht bijvoorbeeld ontving Jan IV niet, omdat zij één van de steden was die opstandig was tegenover Jacoba en later, onder Filips de Goede de strijd tegen haar zal voeren en een uitvalsbasis zal vormen voor Filips' strijd om Jacoba onder controle te houden. Onder Jan zonder Vrees werd dus de basis gelegd voor de groeiende Bourgondische controle over de Lage Landen[339].

2.2.6. Klassieke afsluiter van een graaf

Het laatste fragment is net zoals het eerste vrij stereotiep. Er wordt vermeld hoe lang de hertog geregeerd heeft en waar hij werd begraven. Jan werd na 14 jaar bestuur bij zijn vader begraven te Dygon in het Chartreusenklooster van Champmol.[340]

2.3. Filips de Goede

2.3.1. Klassieke inleiding op een graaf

Het begin van het hoofdstuk over Filips de Goede begint zoals gewoonlijk met het aantonen van de continuïteit van het gezag door te verwijzen naar zijn vader en voorganger, Jan zonder Vrees. Zijn gebieden worden niet één voor één opgesomd, maar de auteur zegt gewoon dat hij over dezelfde gebieden regeert als zijn vader en dat hij de Vlaamse steden in september bezoekt. Hij was op het moment dat hij zijn vader opvolgde, gehuwd met de dochter van de koning van Frankrijk, Michelle.[341]

2.3.2. Filips de Goede in Brugge

Wanneer Filips op 22 september 1419 Brugge komt bezoeken om er de Brugse privileges te bevestigen, wil hij eerst dat Brugge de verbannen burgemeester van het Vrije, Robrechtzoon van Boudins, en nog zes andere personen opnieuw erkend. De auteur zegt hier opvallend genoeg "die te Brucghe met rechte ghebannen waren". Filips wacht lang af in het kasteel van Male, hopend op een positief antwoord van Brugge, maar het lukt hem niet dit gedaan te krijgen van de stad. Het college van Brugge wacht buiten de Kruispoort op de hertog tot hij

[338] VAUGHAN, op cit., p. 24.
[339] VAUGHAN, op cit., p. 257.
[340] Band B, p. 58-59 (f°CLXIII v°b).
[341] Band B, p. 61 (f°CLXIII bis r°a-b).

vanuit het kasteel vertrekt zonder die mannen van het Vrije. Hij wordt er eervol ontvangen en bevestigt de privileges en wetgeving van de stad.[342]
Dit fragment konden we evengoed onder het thema Stad Brugge rekenen, maar we hebben dit bewust niet gedaan omdat het een goed beeld geeft van de relatie tussen de vorst en de steden. Blijkbaar hadden de steden genoeg macht om het verzoek van de jonge graaf van Vlaanderen te weigeren. De auteur lijkt de Bruggelingen bij te staan in hun keuze om de burgemeester van het Vrije te bannen uit Brugge en dit doet de veronderstelling dat de auteur een Bruggeling is, aannemelijker lijken. Mocht hij uit de entourage of omgeving van de hertog komen, dan zou hij de woordkeuze “met rechte ghebannen” vermeden hebben.

2.3.3. Huwelijk Hendrik V en Catharina van Frankrijk

In 1420 huwen de Engelse koning en “Kateline”, de dochter van de Franse koning. Hierbij wordt afgesproken dat Hendrik hertog van Normandië blijft en regent van Vlaanderen wordt. Hij belooft de rebellen uit het land te verdrijven. De “Bourgeljoenen” gaan hiermee niet akkoord en richten daarom met de steun van de hertog van Savoy en vele Zwitsers heel wat schade aan in Vlaanderen.[343]
De exacte datum, de context van dit huwelijk en de afspraken die er worden gemaakt, worden niet gegeven door de auteur. Het betreft hier het Verdrag van Troyes dat werd onderhandeld door Filips de Goede en werd ondertekend op 21 mei 1420. Het belangrijkste aspect van deze vrede is dat Hendrik V tot enige erfgenaam van Frankrijk werd benoemd. Vanaf dan zouden Frankrijk en Engeland door dezelfde persoon worden bestuurd. De macht en de positie van de dauphin wordt met het Verdrag van Troyes dus enorm ondermijnd. Filips onderhandelde dit verdrag als partner van Hendrik V, waardoor er dus sprake is van een Anglo-Bourgondische samenwerking. Filips deed dit om zijn eigen belangen, in deze periode van grote onzekerheid, veilig te stellen.[344]

2.3.4. Huwelijk Jacoba van Beieren en hertog van Gloucester

In 1420 trekt Jacoba van Beieren samen met haar moeder naar Engeland waar ze huwt met de hertog van Gloucester, die de broer van Hendrik V is en oom van diens opvolger.[345] De hertog van Bedford treedt als regent op tot Hendrik VI zelf meerderjarig is en de macht zelfstandig kan opnemen.
Het huwelijk tussen Humphrey en Jacoba is echter niet wettig omdat ze nog steeds gehuwd is met haar neef, Jan IV van Brabant, zoon van Anthonis van Brabant. Dat ze Jan liever kwijt dan rijk was, is begrijpelijk gezien het hij was die het op een akkoordje gooide met haar rivaal

[342] Band B, p. 61-62 (f°CLXIII bis r°b).
[343] Band B, p. 62 (f°CLXIII bis v°a).
[344] VAUGHAN, *Philip the Good*, p. 5-6.
[345] Band B, p. 64 (f°CLXIIII r°a).

Jan van Beieren.[346] Johanna stelt bijgevolg haar hoop op een nieuwe echtgenoot om opnieuw de controle over haar gebieden te verwerven.

2.3.5. Overlijden Michelle van Frankrijk

Op 8 augustus overlijdt in Gent Filips echtgenote, Michelle, die de dochter van de Franse koning Karel VI was. Ze wordt begraven in het St.-Baafsklooster. Er werd gezegd dat ze vergiftigd was. Haar vader sterft eveneens in hetzelfde jaar.[347]
Michelle was de eerste vrouw van Filips de Goede. Hij huwde haar in 1409 toen hij 13 en zij 14 jaar was.

2.3.6. Tweede huwelijk voor Filips de Goede

In 1425 treedt Filips voor de tweede maal in het huwelijksbootje, dit maal met de dochter van de hertog van Bourbon die de weduwe van Filips' oom is. Volgens de kroniek wordt ook zij, onderweg naar Vlaanderen, vergiftigd, waardoor hun huwelijk het nog geen jaar volhield.[348]
Deze vrouw is Bonne van Artesië en is overleden op 17 september van datzelfde jaar. Het is opvallend dat zowel Filips' eerste als tweede echtgenote sterven na vergiftiging.

2.3.7. Kroning van de dauphin tot koning

Op 20 juli 1427 wordt de dauphin, Karel VII te Reims door de aartsbisschop gekroond tot koning van Vlaanderen.[349]
Het lijkt op het eerst zicht enigszins vreemd dat de auteur enkel Vlaanderen noemt, maar dit heeft te maken met het feit dat de opvolger van Hendrik V, de hertog van Bedford als regent voor Hendrik over Frankrijk regeert op basis van het Verdrag van Troyes.[350]

2.3.8. Annexatie van Namen

Eveneens in 1427, sterft de graaf van Namen. Omdat Filips toentertijd het graafschap had gekocht van de graaf, ten nadele van diens drie zonen en op vraag van de inwoners van Luik, is hij nu erfgenaam van Namen.[351]

[346] Zie hierboven 2.2.5. Huwelijk Jacoba van Beieren en Jan IV van Brabant.
[347] Band B, p. 66 (f°CLXIIII v°a).
[348] Band B, p. 69 (f°CLXV r°b-v°a).
[349] Band B, p. 74 (f°CLXVI v°b).
[350] Dit verdrag hebben we hierboven besproken, zie 2.3.3. Huwelijk Hendrik V en Catharina van Frankrijk.
[351] Band B, p. 74 (f°CLXVI v°b).

2.3.9. De orde van het Gulden Vlies

Op 30 november 1429 blaast Filips de Goede in Rijsel de Orde van het Gulden Vlies leven in. Terzelfdertijd laat hij Isabelle van Portugal, dochter van koning Jan, overbrengen door zijn ambassadeurs, de proost van Harelbeke en de heer van Arsele, Jan van Robans.
Volgens de tekst zou dan het wapen van de orde moeten worden afgebeeld, maar dat ontbreekt net zoals alle andere miniaturen. Erna komt de lijst met namen van edelen die lid mochten worden van de orde.[352]
De kroniek vertelt niets meer over wat de Orde van het Gulden Vlies inhoudt of waar de orde voor staat. Ging de auteur ervan uit dat de lezer wist wat dit inhield, dat dit algemeen bekend of wist hij er eigenlijk zelf maar weinig over?
Het is opvallend dat het Gulden Vlies en de aankondiging van het huwelijk in een en dezelfde alinea worden opgenomen. Beide gebeurtenissen vormden dé uiting van het succes van de Bourgondische staat dat was bereikt in de afgelopen jaren, en vormde de belichaming van het luxueuze hofleven.[353]

2.3.10. Bruiloft Filips de Goede en Isabella van Portugal in Brugge

We gebruiken hier opzettelijk de term bruiloft in plaats van huwelijk, omdat we in de kroniek een ganse beschrijving van de voorbereidingen, de versiering van de stad Brugge en het ornaat van het koppel krijgen. [354] Hoewel de bruiloft plaats vond in Brugge, plaatsen we het onder het thema “politiek” omdat de luxe, pracht en praal van de bruiloft een uiting is van het Bourgondische hof en hun pogingen om zich gelijk te stellen aan de andere Europese vorsten. Brugge speelt hierin enkel de rol van setting, niet van actor.
Het is niet de bedoeling de verschillende alinea’s volledig te parafraseren. De auteur vestigt hier in de eerste plaats niet de aandacht op de onderlinge politieke relaties, maar schetst de sfeer en het verloop van het huwelijk. Het is opvallend dat de auteur over heel wat details beschikt, bijvoorbeeld over de klederdracht van de vorst, de aankleding van de zalen en tuinen, et cetera. Van de materialen die voor het optuigen van het decor gebruikt werden, geeft hij aan uit welke streken deze afkomstig zijn en benadrukt zo de kostelijke uitgaven die de hertog zich voor de gebeurtenis kan veroorloven.
Het is wel belangrijk dat de auteur de verwantschappen van de bruid aangeeft. Wie haar ouders, haar broers en zussen en met wie zij op hun beurt gehuwd zijn.[355] Dit is belangrijk voor de politieke invloed die Filips de Goede kan uitoefenen en de politieke steun waar hij op kan rekenen via het huwelijk. Na deze alinea wordt het echte verloop van de bruiloft weergegeven. Bij de beschrijving van alle luxueuze taferelen wordt ook gewezen op het

[352] Band B, p. 76-77 (f°CLXVII r°b-v°b).
[353] VAUGHAN, op cit., p. 54.
[354] De ganse bruiloft wordt beschreven in Band B, p. 77-81 (f°CLXVII v°b - f°CLXVIII v°b).
[355] Band B, p. 77-78 (f°CLXVII v°b - f°CLXVIII r°b).

belang van de hertog door onder meer de banieren van zijn gebieden die zijn opgezet in de feestzaal, op te sommen.
Iets wat niet wordt meegedeeld in de kroniek is dat de ceremonie van het huwelijk plaatsvond in Sluis en niet in Brugge. Het was een besloten viering op 7 januari en pas op 8 januari kwam het bruidspaar in Brugge aan.[356] Het huwelijkscontract was reeds vooraf getekend in Lissabon in juli 1429.[357] Ook de reden waarom Filips met deze Portugese prinses huwde, wordt niet meegedeeld. Isabella was namelijk niet de enige kandidate, maar ze betekende wel onafhanklijkheid van Frankrijk en Portugal kende een geschiedenis van goede banden met Engeland, wat zijn voordeel had voor Filips en in zijn politiek paste.[358]

2.3.11. Annexatie van Brabant

Op 4 augustus 1430 sterft in Leuven hertog Filips van Brabant. Filips de Goede is de oudste erfgenaam van deze kinderloze en ongehuwde man en is daarom zijn rechtmatige opvolger. Wanneer Filips vanuit Compiègne in Brabant komt, maken de enkele Brabantse steden het hem echter niet makkelijk om zijn erfenis te ontvangen. Zij willen liever zien dat de graaf van Nyvers Filips van Brabant opvolgt. Het verzet duurt tot 5 oktober. Op die dag zweert Filips uiteindelijk in Leuven hertog van Brabant te zijn en wordt Filips van Brabant begraven in Veurne.[359]
De auteur weet dat Filips in Compiègne was wanneer hij het nieuws van het overlijden hoort, maar de toedracht van zijn verblijf werd voor deze passage meegedeeld.

2.3.12. Hendrik VI van Engeland in Parijs

In 1430 reist Hendrik VI, zoon van Hendrik V en Catharina van Frankrijk en op dat moment zeven jaar oud, door Normandië naar Parijs waar hij in de kerk voor de bisschop van Parijs en de aartsbisschop van Rouen wordt gebracht. Op 17 december wordt hij, onder uitgebreide begeleiding, terug naar Engeland gebracht.
Over Hendrik VI wordt steeds in de passieve vorm gepraat: hij wordt overgebracht, hij wordt gevoerd. Vermoedelijk is dit zo omdat het nog steeds een kind is dat opgedragen wordt bepaalde zaken te doen die van hem verwacht worden. Hij is nog niet handelsbekwaam en dus wordt alles aan zijn entourage overgelaten. De regent die Engeland sinds de plotse dood van zijn vader in zijn naam waarneemt is de hertog van Bedford, Hendrik V's broer.[360] De bedoeling van de reis naar Parijs wordt eigenlijk niet echt duidelijk gemaakt in de kroniek. De

[356] VAUGHAN, op cit., p. 56.
[357] VAUGHAN, op cit., p. 55
[358] VAUGHAN, op cit., p. 54-55.
[359] Band B, p. 82-83 (f°CLXXI r°b).
[360] VAUGHAN, op cit., p. 16.

lezer begrijpt dat het een kerkelijke aangelegenheid betreft, maar wat de precieze bedoeling is, blijft vaag.

2.3.13. Doopsel Anthonis

Op 17 januari 1431 wordt de eerste zoon van Filips de Goede en Isabella, Anthonis, in Brussel in het paleis op de Coudenberg gedoopt.[361]

2.3.14. Tweede kind voor Isabella

In 1432 bevalt Isabella in het hof Ten Walle in Gent van haar tweede kind, Joos. Zowel Anthonis als Joos stierven echter op jonge leeftijd.

2.3.15. Annexatie van Henegouwen, Holland en Zeeland

In 1433 huwt Jacoba van Beieren met Frank van Borssele, heer van “Sint-Maertinsdijc”. Omdat ze echter een akkoord had gesloten met Filips de Goede waarbij ze belofte had gedaan dat ze niet zou huwen zonder zijn toestemming, wordt Filips nu rechtmatig de graaf van Holland, Zeeland, Henegouwen, Oostervant en Vriesland.[362]
Het akkoord waarnaar wordt verwezen is uiteraard de zogenaamde Zoen van Delft, gesloten tussen Filips en Jacoba in 1428. We hebben de bepaling van dit verdrag besproken bij het thema Conflicten.[363] De man waarmee ze huwt was door Filips in 1430 samen met zijn broers Filips en Floris aangeduid als stadhouder van Holland en Zeeland. Hij was tevens de heer van Oostervant, die in de lijst van leden van de Orde van het Gulden Vlies is opgenomen.[364] De omstandigheden van het huwelijk zijn vermoedelijk aangedikt door romanciers en biografen, maar het staat vast dat Jacoba en Frank huwden in de zomer van 1432. In november 1432 ontdekt Filips dit en arresteert hij Frank in Den Haag. Hij wil hem pas vrijlaten als Jacoba instemt met de definitieve afstand van haar gebieden en Filips erkent als graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland. Op die manier werden de Lage Landen opgenomen in de Bourgondische staat.[365]

[361] Band B, p. 83 (f°CLXXI v°a).
[362] Band B, p. 88 (f°CLXXII v°b).
[363] Zie 1.3.5. De Jacoba van Beieren-kwestie.
[364] Band B, p. 77 (f°CLXVII v°b).
[365] VAUGHAN, op cit., p.50.

2.3.16. Geboorte Karel van Valois

Op 10 november 1433 wordt Karel van Valois, zoon van Filips de Goede geboren in Dygon.[366] De kroniek vermeldt hierbij meteen dat hij zal regeren en gehoorzaamheid en overwinningen zal afdwingen, dit vermoedelijk om aan te duiden dat Karel niet zoals zijn twee broertjes, Anthonis en Joos, jong sterft. Het geeft als het ware voor de lezer al aan dat de volgende Vlaamse graaf Karel zal zijn.

2.3.17. Bezoek van de hertogin aan Brugge

Op 2 mei organiseert men in Brugge een processie om de hertogin te verwelkomen.[367] Ze woont onder meer de herbegrafenis van de heer van L'Isle Adam in Sint-Donaas bij.[368]

2.3.18. Vrede tussen Brugge en Sluus

In 1438 wordt door middel van een vrede een einde gesteld aan de spanning tussen Brugge en Sluis sinds de gebeurtenissen in 1436.[369]

2.3.19. Huwelijk Karel de Stoute en Catharina van Frankrijk

In juni 1438 stuurt de Franse koning, Karel, zijn dochter Katharina met een gezelschap naar het Bourgonidsche hof omwille van het beloofde huwelijk tussen haar en hertog Filips' zoon, Karel de Stoute. De kroniek legt de nadruk op de goede en waardige ontvangst die ze krijgt. In Sint-Omaars huwen Katharina en Karel en vindt het huwelijksfeest plaats.[370]

2.3.20. Huwelijk van de jonkvrouw van Kleef

De koning van Navarra stuurt in het voorjaar van 1440 zijn ambassadeurs naar Filips de Goede in Douai om diens nichtje, de jonkvrouw van Kleef, te huwen. Er wordt wat gediscussieerd over de voorwaarden, maar ze wordt uiteindelijk onder begeleiding naar de koning gezonden, waar ze waardig wordt ontvangen.[371]
De jonkvrouw waarover wordt gesproken is Agnes van Kleef, die net zoals haar broers en zussen door Filips tactisch wordt uitgehuwelijkt om zijn eigen politieke noden te bevredigen. Via zijn nichtjes en neefjes van Kleef kon hij zijn tekort aan legitieme kinderen en de potentiële politieke banden die door huwelijken bereikt kunnen worden, goedmaken. Voor

[366] Band B, p. 88 (f°CLXXII v°b).
[367] Band B, 189 (f°CCII v°b).
[368] Band B, p. 190 (f°CCIII r°a).
[369] Band B, p. 191 (f°CCIII r°b).
[370] Band B, p. 191-192 (f°CCIII r°b-v°b).
[371] Band B, p.199-200 (f° CCV v°a).

haar reis naar Navarra werd heel wat geld uitgegeven en ze kreeg een schat aan juwelen en voorwerpen mee.[372]

2.3.21. Filips de Goede krijgt de hertog van Orléans los uit Engelse handen

Dit gebeuren neemt een vrij ruime plaats in het handschrift in. Het bevat meerdere fases, namelijk de onderhandelingen met de Engelsen en de afspraken die met de hertog worden gemaakt als wederdienst voor zijn vrijlating bekomen door Filips, de ontmoeting na de vrijlating en het huwelijk van de hertog met Maria van Kleef.
Het is opvallend dat de auteur deze passage begint met de zin “Item in desen tiden zo hebt ghij wel horen zegghen ende vertrecken hoe dat […]”[373], waardoor hij aangeeft dat dit een bekende gebeurtenis voor de tijdgenoten moet zijn geweest. Nochtans vermoeden we dat dit voor de gewone middeleeuwse mens een ver-van-zijn-bed-show was, gezien dit geen effect heeft op het alledaagse leven in 1440. In de alinea die hierop volgt, krijgt de lezer een beschrijving van de meningen in het kamp, maar dit volgens het perspectief van de auteur. Hij legt namelijk goed uit hoe alles in zijn werk gaat en besluit zelfs met de zin “Maer niet min, ic gheloove dat al twelke men dede het was al tot eender goede meeninghe, ende omme te onderhoudene de heere an beeden zide”.[374] Hierin ontwaren we een genuanceerde subjectiviteit in de beschrijving van de auteur omdat hij enerzijds een heldere kijk op de opportuniteiten van beide kampen biedt, maar anderzijds zichzelf indekt door zijn geloof in de goede bedoelingen van die beide partijen te benadrukken.
Vervolgens worden door de kronikeur de intenties van Filips aangegeven. Filips hoopt namelijk op een goede samenwerking met de hertog van Orléans, en dit via een huwelijk met één van zijn nichtjes én door een stabiele vrede tussen Orléans en het Bourgondische rijk. De hertog gaat hiermee akkoord en men vat de onderhandelingen met de Engelsen daarom weer aan.[375] De reden dat Filips de hertog van Orléans wil vrijkrijgen, is dat hij een extra bondgenoot tegen Frankrijk wil hebben.[376]
Eens de hertog is vrijgelaten, ontmoeten beide hertogen elkaar. Het is frappant hoe positief en zachtaardig deze ontmoeting wordt beschreven door de auteur:

> (…) daer maecten zij groote blijsscepe ende zij toochden malcanderen groote minne ls zij vergadert waren.
> Ende aldoe was daer groote blijsscepe ghetoocht ghelijc als vooren ende alle de gone die daer waren, maecten groote blijsscepe ende toochden groote minne dheen den anderen. Ende zij namen malcanderen in den arem van grooter minne. Ende omme de groote blysscepe die zij hadden dheen van

[372] Vaughan, p. 290-292.
[373] Band B, p. 201 (f°CCVI r°a).
[374] Band B, p. 201-202 (f°CCVI r°a-b).
[375] Band B, p. 203-204 (f°CCVI v°a – f°CCVII r°a).
[376] Vaughan, p. 124.

> den anderen, zo waren zij een langhe wile zonder te mueghen spreken of een woort te zegghene.[377]

Ook de dankbaarheid die de hertog uitspreekt tegenover Filips, wordt door de auteur als een letterlijke weergave opgenomen en de auteur stelt de ontmoeting voor als een gezellig onderonsje waar gedurende menig uur innig met elkaar werd gesproken.[378] Zijn terugkeer lijkt wel een attractie in Vlaanderen, want wanneer ze in Sint-Omaars komen, in de abdij van Sint-Bertijns, komen steeds mensen kijken naar de man die 25 jaar lang opgesloten was door de Engelsen.[379] In de abdij van Sint-Bertijns wordt dan de vrede van Atrecht ondertekend.[380] Hierbij wordt door de auteur niet de inhoud van deze vrede beschreven, maar wel wat er wordt gezegd tussen hen, een beschrijving van hoe het er uit ziet en van wie er aanwezig is. Niet zozeer de theoretische zaken worden dus weergegeven; de lezer krijgt een eerder filmische kijk op een historische gebeurtenis aangeboden. Vervolgens huwen de hertog van Orléans en een dochter van de schoonbroer van Filips, Maria van Kleef. Het feest op 4 december 1440 wordt volledig door Filips bekostigd, en de kroniek beschrijft hier vooral de opstelling van de personen bij de ceremonie.[381] Wat niet vermeld wordt in de kroniek, is dat de hertog van Orléans tegelijkertijd een plaats innam in de Orde van het Gulden Vlies.[382]
In Sint-Omaars zijn een aantal Bruggelingen aanwezig die er zijn als vertegenwoordigers van de stad. Zij vragen de hertog om Filips de Goede te overhalen naar Brugge te komen. De auteur zegt dat ze nog steeds van de hertog “noch niet wel in graciën waren” en dat Filips gezegd had nooit meer in Brugge te komen tenzij een “meerde heere dan hij” hem daartoe zou aanzetten of begeleiden.[383] De hertog van Orléans is vereerd met hun verzoek en aldus komt hij niet veel later samen met Filips naar Brugge.

2.3.22. Filips de Goede bezoekt Brugge voor de eerste maal sinds de opstand

Het langverwachte bezoek van Filips in Brugge op 11 december 1440, is heel erg gedetailleerd beschreven in de kroniek. Eigenlijk is het het vrij klassieke verhaal waarbij de ganse stadsoverheid en de clerici de hertog en zijn gezelschap tegemoet komen, de ganse stad erg luxueus is versierd en overal toneeltjes worden opgevoerd met rijke opstellingen.[384]
De drie dagen erna wordt telkens een groot steekspel gehouden en een avondfeest. Op 17 december komt Karel de Stoute naar Brugge en wordt het ganse schouwspel nog eens overgedaan. Twee dagen later verlaten de hertog van Orléans en zijn kersverse echtgenote

[377] Beide citaten : Band B, p. 205 (f°CCVII r°b).
[378] Band B, p. 205-206 (f°CCVII r°b-v°a).
[379] Band B, p. 206 (f°CCVII v°a-b).
[380] Band B, p. 207-208 (f°CCVII v°b – f°CCVIII r°b).
[381] Band B, p. 208-209 (f°CCVIII r°b-v°a).
[382] Vaughan, p. 124.
[383] Band B, p. 209 (f°CCVIII v°a).
[384] Voor de volledige passage verwijzen we naar onze uitgave: Band B p. 210-229 (f°CCIX r°a – f°CCXIV r°a).

Brugge. Hierbij geeft de auteur een levendige beschrijving van het erg emotionele afscheid tussen Maria van Kleef en Isabella van Portugal.[385]

2.3.23. De hertog van Orléans in Doornik

In Doornik wordt de hertog hartelijk ontvangen en worden hem pagen en boogschutters aangeboden, maar toch zijn er ook een aantal individuen die hem minder gunstig gezind zijn en hem liever aan de kant van de Franse kroon hadden zien staan.[386]
Vanuit Doornik trekt hij naar zijn nicht Margaretha, douarière van Henegouwen, die hem gisten geeft. Van daaruit trekt hij naar Kamerijk waar hij opnieuw heel hartelijk wordt ontvangen en wordt begiftigd. Het was dan zijn bedoeling om naar Sint-Quentin te trekken, maar zijn mannen raden het hem af omdat ze dan door het gebied van de heer van Luxemburg moeten en deze volgens hen niet te vertrouwen is omdat hij de vrede van Atrecht nog niet had ondertekend. De auteur gaat hier tegenin: de hertog van Orléans was met de heer van Luxemburg samen geweest in Brugge en had daar goede contacten gehad. Bovendien was de heer van Luxemburg in Guise waar hij op zijn ziekenbed lag en er zelfs kort nadien stierf.[387] Wat betreft die heer van Luxemburg wordt er even verder in de kroniek uitgeweid over zijn begrafenis en zijn verhoudingen tot Engeland, de hertog van Bourgondië en Frankrijk.[388]
Ook in de passages die volgen – waar het over de relatie en de spanningen tussen de hertog van Orléans en de Franse koning gaat – geeft de kroniek steeds veel informatie op een manier die een persoonlijke inbreng van de auteur verraadt.[389]

2.3.24. Isabella van Portugal bij de Franse koning

In het voorjaar van 1441 trekt Isabella in opdracht van Filips naar de Franse koning in Laon om hem enkele punten voor te leggen en die met hem te bespreken. Het bezoek bleek echter tevergeefs, want hij houdt voet bij stuk wat betreft de relatie met Engeland, de relatie met de hertog van Orléans en de toren van Montorgueil. Het wantrouwen tussen beide partijen wordt extra benadrukt doordat de auteur zegt dat ze in de gaten wordt gehouden door edelen die aan de kant van de koning stonden.[390] Ze vertrekt dat jaar na Pasen en ook hier geeft de kroniek een letterlijke weergave van wat ze de koning zegt bij haar vertrek. Zelfs zijn antwoord wordt weergegeven.[391] Door een dergelijke weergave wordt de lezer nauwer betrokken bij het diplomatieke getouwtrek en de bedoelingen van beide partijen.

[385] Band B, p. 231-232 (f°CCXIV v°a-b).
[386] Band B, p. 232-233 (f°CCXIV v°b – f°CCXV r°a).
[387] Band B, p. 233-234 (f°CCXV r°b-v°a).
[388] Band B, p. 237-239 (f°CCXVI r°b – f°CCXVII r°a).
[389] Band B, p. 234-236 (f°CCXV v°b – f°CCXVI r°b).
[390] Band B, p. 239-240 (f°CCXVII r°b-v°a).
[391] Band B, p. 241-242 (f°CCXVII v°b-r°b).

De koning laat roven in Henegouwen, maar de soldaten van de entourage van de hertogin, kunnen ze inhalen en verslaan. Isabella doet bij haar terugkeer uiteraard het ganse verhaal aan haar echtgenoot. Filips beraadslaagt en komt tot de conclusie dat ze het land moeten beschermen tegen Frankrijk. Er zijn echter ook andere personen – zoals de bissschop van Reims – die er alles aan doen om de vrede tussen Frankrijk en Vlaanderen te bewaren.[392]

2.3.25. De hertog van Orléans en Filips de Goede in Hesdin

In 1441 ontmoeten de hertog van Orléans en Filips de Goede elkaar opnieuw in Hesdin. Ze vergaderen er over het probleem dat zich stelt met Frankrijk.[393]

2.3.26. Het probleem Pieter Rynault

Pieter Rynault en zijn metgezellen hebben in 1442 hun intrek genomen in het kasteel van Milluy en roofden daar en in de omstreken alles wat ze konden vinden. Filips ontvangt hierover vele klachten en hij roept de hulp in van de Franse koning die net zoals de vorige keer – toen Isabella bij hem op bezoek ging met enkele beden – weigert te helpen vooraleer Filips eerst aan hem toegevingen doet. Filips neemt dan maar het heft in eigen handen en zoekt toenadering tot de Engelsen opdat ze hem niet zouden aanvallen als hij door hun gebieden trekt. Samen met zijn bondgenoten verzamelt hij in Amiens een groot leger van twaalfduizend man. Ze belegeren het kasteel van Milluy, maar merken dat ze het niet zomaar kunnen winnen en staken ze hun poging. De mannen van Pieter Rynault in het kasteel merken echter ook dat ze het kasteel niet zullen kunnen blijven verdedigen en daarom gaan ze over tot een akkoord met de hertog.[394]
De kroniek geeft de namen van enkele heren die mee trekken en geeft een beschrijving van de manier waarop het kasteel wordt aangevallen. Dit is een vrij lange passage voor een nochtans vrij anekdotisch gebeuren. Het illustreert wel de sterk verzuurde relatie tussen de Franse kroon en de hertog.

2.3.27. Het zesde tornooi in Gent

In 1444 wordt het zesde tornooi van Gent georganiseerd. De kroniek neemt een lijst op van de edelen die deelnemen.[395]

[392] Band B, p. 242-243 (f°CCXVIII r°a-v°a).
[393] Band B, p. 243-244 (f°CCXVIII v°a-b).
[394] Band B, p. 244-247 (f°CCXVIII v°b – f°CCXX r°a).
[395] Band B, p. 260-261 (f°CCXXIV v°a).

2.3.28. Filips de Goede en de Duitse keizer Frederic (a)

De kroniek vertelt hoe Filips de Goede een goede verstandhouding had met de kanselier van de Duitse keizer Frederic. Filips wil in 1445 graag een onderhoud met de keizer en hij vraagt de kanselier, Jasper genaamd, hem hierin te helpen. Ze spreken af dat Filips de keizer zal volgen en dat Jasper de keizer zal pogen te overtuigen met Filips te spreken. De auteur zegt dat hij liever niet schrijft over wat zich daar afspeelde, maar eerder wat er gebeurde wanneer Filips op weg was naar Duitsland.[396] De auteur zinspeelt hier op de Gentse Oorlog die vorm zal krijgen vanwege het feit dat Filips lijkt te zijn verdwenen. De volgende alinea zegt dat er overal oorlog was dat jaar, maar dat "men" overal triomfeerde.[397] Even verder zegt hij dat Filips zich hier niet mee bezighield in 1448 omdat hij in Duitsland vertoefde.[398] Er wordt in de kroniek aldus een sprong gemaakt van drie jaar, namelijk van 1445 naar 1448.

2.3.29. Filips de Goede en de Duitse keizer Frederic (b)

De kroniek geeft een levendig beeld van hoe Filips de Goede vastbesloten is zich niet te laten koeioneren door de Duitse keizer. Eind juni 1451 is er een soort kat en muis spel aan de gang tussen beide vorsten. De keizer trekt continu verder terwijl Filips hem volgt. Kanselier Jasper waarschuwt hem hiervoor en dringt er bij Filips op aan de keizer niet langer te volgen omdat de keizer van plan is hem gevangen te nemen als hij Filips heeft waar hij hem hebben willen, iets waarvoor Jasper zich duidelijk schaamt. De hertog bedankt de kanselier hartelijk om de informatie en zijn bezorgdheid, maar trekt stiekem toch weg. Hij reist incognito doorheen Duitsland en komt er in vele steden.[399] Filips zal ongeveer zes jaar niet in zijn gebieden zijn, wat aanleiding zal geven in Gent tot het verkondigen van Filips' dood. Dit ontspoort en zal leiden tot de Gentse oorlog in 1451.

2.3.30. Graftombe voor Filips de Stoute

Filips de Goede, kleinzoon van Filips de Stoute, laat in 1455 een waardige tombe plaatsen op het graf van zijn grootvader in het klooster van Chartreuse in Champmol (Dijon). Deze metalen tombe werd vervaardigd in Brussel door Jacob de Koperslager.[400] Filips wordt hierin zeer genereus afgeschilderd en de auteur profiteert van deze alinea om nog eens te benadrukken dat Filips "vul van wijsheden ende victoriens" was en de manier waarop hij zegt

[396] Band B, p. 261-262 (f°CCXXIV v°b).
[397] Band B, p. 263 (f°CCXXIV v°b - f°CCXXV r°a).
[398] Band B, p. 264 (f°CCXXV r°b).
[399] Band B, p. 267 (f°CCXXVI r°a-b).
[400] Band B, p. 289 (f°CCXXXIIII r°a).

dat “hij en was niet vergetende zinen dooden grootheere” laat bij de lezer een werkelijk positief beeld van hertog Filips na. [401]

2.3.31. Geboorte van Maria van Bourgondië

De dochter van Karel de Stoute en Isabella van Bourbon wordt geboren op 11 februari 1457 in Brussel. Ze kreeg de naam Marie.[402]

2.3.32. De dauphin in Vlaanderen

In 1457 vlucht de dauphin, Lodewijk, uit Frankrijk voor zijn vader. Filips ontvangt hem met de nodige waardigheid en luister in Brugge. Lodewijk zal er vijf jaar lang verblijven op kosten van Filips. De auteur zegt dat Filips hem alle eer aandoet door lager dan de dauphin te rijden.[403] In Brugge wordt de Heilige Bloedprocessie georganiseerd ter ere van de dauphin.[404] In de tijd dat Lodewijk in Vlaanderen verblijft, bezoekt hij vele steden. Na vijf jaar sterft de Franse koning Karel VII, Lodewijks vader, en Filips gaat samen met Lodewijk met een leger naar Frankrijk om hem te rehabiliteren. Drie jaar lang zal er vreugde heersen in het land en in 1461 wordt Lodewijk uiteindelijk gekroond, in aanwezigheid van Filips. Bij deze gelegenheid geeft de kroniek een achtregelig incarnacioen.[405]

2.3.33. Verraders in de entourage van Filips de Goede

Karel de Stoute merkt in 1464 dat er individuen in zijn vaders persoonlijke entourage zijn die hem willen tegenwerken en zijn vader tegen hem opzetten. Het lukt hem Jan Coustein te laten gevangen nemen en af te voeren naar Rupelmonde om hem daar te laten onthoofden. Wanneer Filips dit te weten komt, moet Karel een tijd weggaan en hij trekt naar Goerkem in Holland, maar algauw sluiten ze alweer vrede. Bij deze alinea wordt nogmaals gezegd dat Karel gehuwd was met de dochter van de hertog van Bourbon die in Brussel beviel van een dochter, Marie.[406]
Dit fragment is vrij uniek, omdat er in de kroniek weinig gegevens zijn betreffende de directe omgeving van de vorst. Jan Coustein was de eerste kamenier van Filips de Goede en behoorde dus tot de beperkte kring intimi. Hij zou het plan hebben gehad Karel te vergiftigen.

[401] Zie ook VAUGHAN, op cit., p. 153.
[402] Band B, p. 292 (f°CCXXXV r°a).
[403] Band B, p. 293-294 (f°CCXXXV r°b-v°a). Dit laatste in sterke tegenstelling met het fragment waar Filips en de dauphin elkaar ontmoeten nadat de dauphin gekroont is tot koning. Daar zal de entourage van Lodewijk minder luxueus zijn dan van Filips. Zie 2.3.36. Ontmoeting tussen Filips de Goede en de recent gekroonde Franse koning
[404] Dit fragment bespreken we onder het thema ‘Stad Brugge’, omdat dit in de eerste plaats een Brugse aangelegenheid betreft, ondanks het feit dat de Bougondische hertog en de dauphin er aanwezig zijn.
[405] Band B, p. 294-295 (f°CCXXXV v°a-b).
[406] Band B, p. 296 (f°CCXXXVI r°a-b).

De arrestatie gebeurde aan het Brusselse hof en samen met een handlanger werd hij onthoofd. Antonis, heer van Croy, zat volgens Karel achter het moordcomplot, maar niks hierover is zeker. Meerdere hypotheses zijn mogelijk: was er een reeël moordplan, of is het hele verhaal door Karel verzonnen om de enorme invloed die Coustain bezat, te beknotten, óf was er een derde partij die Coustain als vijand had en Karel het moordverhaal op de mouw spelde om zo zijn vijand uit te schakelen?
We merken op dat er waarschijnlijk een foute datum betreffende dit verhaal in de kroniek is opgenomen. De intrige voltrok zich in juli 1462 en niet in het jaar 1464.
De auteur van onze kroniek geeft een persoonlijk betrokken indruk wanneer hij zegt dat Filips "wart zeere verstoort, also dat hij (Karel) wat tyts uut zijns vaders hooghen wesen, moeste, ende hij trac ligghen te Goerkem in Hollant". Het klopt dat Karel in Holland was in de maanden die op het incident volgden. Filips stelt hem er aan als zijn vertegenwoordiger en Karel zou gehoopt hebben dat zijn vader het gebied aan hem zou overdragen. Uiteindelijk sluiten vader en zoon vrede in juni 1464, maar de vete met de Croy-familie zou nog even blijven duren.[407]

2.3.34. Ontmoeting tussen Filips de Goede en de recent gekroonde Franse koning

De ontmoeting tussen de recent gekroonde dalphin vindt plaats voor Parijs op 31 augustus 1464. De auteur beschrijft de rijke klederdracht en de pracht en praal van de entourage van Filips de Goede. Ook Karel de Stoute, de bastaard Antonis en de graaf van Stampes zijn aanwezig. De huizen en de overheid van Parijs zijn alle luxueus aangekleed. Ook de koning en zijn entourage krijgen een gedetailleerde beschrijving. Opvallend is wel dat de auteur zegt dat "hij hadde XIII padgekins wel ghecleet, maar niet zo costelic als de paedgekins van den voors. heeren" wat aangeeft dat het Bourgondische hof rijker is dan het Franse, hoewel de koning de leenheer en dus meerdere is van Filips de Goede. Iets gelijkaardigs is de manier waarop de kronikeur zegt dat de Parijse inwoners zich erover verwonderden dat de hertog van Orléans en de hertog van Bourbon geen boogschutters bij hebben. Vervolgens geeft de auteur een beeld van de tafelschikking die de feodale hiërarchie en banden weerspiegelt.[408]

2.3.35. Overlijden van Isabella van Bourbon

Isabella van Bourbon, de tweede echtgenote van Karel de Stoute en moeder van Maria van Bourgondië, sterft in 1465. Ze wordt begraven in de abdij van Sint-Michiels met alle eer die haar toekomt. [409]

[407] VAUGHAN, op.cit., p. 344-347.
[408] Band B, p. 296-298 (f°CCXXXVI r°b-v°b).
[409] Band B, p. 41-42 (f°CCXXXVIII r°b).

3. Economisch bestuur

Bij de voorbeelden van het economische bestuur van de Bourgondische hertogen zullen ook de facetten van het financiële bestuur aan bod komen.

3.1. Filips de Stoute

Een eerste keer dat er zaken in verband met de economie van Vlaanderen aan bod komen, is in een opeenvolging van alinea's betreffende de stapels van Brugge, Damme, 't Zwin en Sluis. Op het einde daarvan worden straffen verbonden aan inbreuken op de regels die daar worden beschreven. Het is zinloos om hier alle bepalingen die opgenomen zijn in de kroniek te herhalen, maar samenvattend kunnen we stellen dat deze bepalingen het stapelen van goederen regelen en voorschrijven wat al dan niet mag worden geproduceerd en verkocht in een bepaalde stad. De ambachten komen hierbij ter sprake omdat zij uiteraard het economisch leven beheren.[410]
Even verder in de kroniek komt een tweede passage voor die een soortgelijke inhoud kent, maar dan op het Vrije is gericht.[411]

3.2. Jan zonder Vrees

Bij het hoofdstuk van Jan zonder Vrees zijn er geen fragmenten die handelen over factoren van economisch bestuur.

3.3. Filips de Goede

3.3.1. Aanpassing aan de munt

In 1432 worden er veranderingen aangebracht aan de munten. De overheid wil de derde penning aan het goud en de vierde penning aan het zilver schrappen, maar het volk protesteert en wil eventueel wel de zesde penning opgeven, maar niet de derde aan goud en de vierde aan zilver. Het gevolg van dit protest is de weversopstand in Gent waar enkele leden van het stadsbestuur het met hun leven moeten bekopen.[412]

[410] Band B, p. 16-18 (f°CLI v°b – f°CLII r°b).
[411] Band B, p. 18-19 (f°CLII v°a-b).
[412] Band B, p. 87 (f°CLXXII v°a).

3.3.2. De graanprijzen

De prijzen van het tarwe, het koren en het rogge van april 1438 worden in de kroniek vermeld.[413] Even verder wordt de prijs die op 10 mei 1438 gold voor het tarwe gegeven.[414] Eveneens wordt de nieuwe prijs van de tarwe na de belastingsinvoering door de hertog verder in de kroniek opgenomen.[415] Het is vreemd dat de auteur dergelijke informatie nu pas meegeeft. Onder de vorige hertogen en ook in het hoofdstuk van Filips de Goede kwam tot nu toe zoiets niet voor.

[413] Band B, p. 187 (f°CCII r°a).
[414] Band B, p. 190 (f°CCIII r°a).
[415] Band B, p. 195 (f°CCIIII r°b).

4. Kerk en geloof

In dit hoofdstuk behandelen we voornamelijk passages die met het instituut van de Rooms-Katholieke Kerk te maken hebben. We proberen zowel oog te hebben voor geloof van bovenaf als voor geloof van onderuit. Met geloof van bovenaf bedoelen we de passages die benoemingen en verkiezingen binnen het instituut Kerk behandelen; met geloof van onderuit hebben we het over de kleine man en de plaats van zijn geloof in zijn leven. Dit laatste zal onder meer duidelijk worden bij de aflaatverkoop, waar heel wat volk op reageert.
Geloof is uiteraard een gegeven dat zich niet expliciet laat optekenen en we moeten er dan ook rekening mee houden dat de lijst van fragmenten die in dit thema aan bod komen wellicht niet exhaustief is. Toch gaan we ervan uit dat de besproken passages een goed beeld zullen geven van de plaats die het geloof in deze kroniek inneemt.

4.1. Filips de Stoute

4.1.1. Het Westers Schisma in Brugge

Filips zal Vlaanderen in 1393 verplichten om te gehoorzamen aan paus Clemens in Avignon, en niet langer aan de Roomse paus Urbanus. Dit valt echter niet overal in goeie aarde en veel Brugse regulieren verhuizen naar onder meer Keulen, Luik en Zeeland. Twee individuen worden hier als voorbeeld gegeven: de pastoor Jan van Waes en meester Jan van Oostburch. Vanwege de excommunicatie die wordt uitgesproken over Brugge omdat ze nu 'Clementinen' zijn, breekt er oproer uit. Filips laat echter de onruststoker Pieter van Roeslare arresteren en te Rijsel onthoofden. In Gent echter beslist men Rome te blijven volgen. Daarom gaan de Bruggelingen in de vasten naar Gent om daar te biecht te gaan en het sacrament te ontvangen en blijven de Brugse kerken leeg.[416]
In hetzelfde kader van het Westers Schisma wordt beschreven hoe Lodewijk Latremoelge door paus Clemens benoemd wordt tot bisschop van Doornik, maar bij zijn aankomst omstreeks Pinksteren in Brugge in de Sint-Salvatorskerk de kerk leeg aantreft. Hij trekt dan maar naar Sluis om daar zijn nieuwe status te vieren, maar daar is er brand uitgebroken in de Onze Vrouweparochie, waardoor hij zijn plan om zijn nieuw statuut te vieren, moet laten varen. En omdat hij een clementijn was, werd hij door de stad Sluis niet waardig ontvangen.[417]

[416] Band B, p. 34-35 (f°CLVII v°a).
[417] Band B, p. 35-36 (f°CLVII v°b).

4.1.2. Aflaten

Een tweede passage waarin de Kerk wordt vermeld onder Filips de Stoute, is die waarin de kroniekschrijver zegt dat er in 1399 heel veel aflaten werden verleend in Rome. In dit 'jaar van gratie' komt hierop veel volk af. De auteur geeft bij die aflaten de Latijnse uitdrukking *a pena et a culpa* (d.i. tot schuld en berouw, een pardon).[418]

4.2. Jan zonder Vrees

Er komen bij het hoofdstuk over hertog Jan geen fragmenten betreffende de Kerk of geloof voor.

4.3. Filips de Goede

4.3.1. Kruisvaart naar Praag

In 1421 was er een kardinaal die heel wat aflaten gaf en een kruisvaart naar Praag in Beieren organiseert. Er vertrok heel wat volk om die ongelovigen met slechte overtuigingen te vernietigen, maar de keizer belette de kruisvaart dus was alles voor niets. Hierbij geeft de kroniek het incarnacioen "Nova cula fecit dolum. nota bene".[419]

4.3.2. De bisschop van Doornik in Brugge

Op 25 maart wordt er een grote processie georganiseerd in Brugge ter ere van het bezoek van de bisschop van Doornik aan de stad.[420]

4.3.3. Paus Eugenius beschuldigd

Op 24 juni 1439 beschuldigt het concilie van Bazel de paus Eugenius ervan geen goed gelovige te zijn en daarom dagen ze hem voor het concilie, waarbij hij het risico loopt afgezet te worden.[421]

[418] Band B, p. 38 (f°CLVIII r°b).
[419] Band B, p. 64 (f°CLXIIII bis r°a).
[420] Band B, p. 182 (f°CCI r°a).
[421] Band B, p. 196 (f°CCIIII v°a).

4.3.4. Paus Eugenius in Firenze met de Grieken

Omtrent dezelfde tijd echter, is Eugenius in Firenze waar de Grieken hem aan de voet vallen en om genade bidden omdat ze vijfhonderd jaar ketters waren geweest. De paus vergeeft hen en er volgt een blije processie.[422]

4.3.5. Paus Eugenius afgezet

Op 31 oktober zet het concilie van Bazel paus Eugenius af, op basis van het oordeel dat hij schuldig is aan symonie, dat hij een woekeraar is en een ketter. Diezelfde dag nog start het conclaaf en kiezen ze op 5 november ene Amadeus tot paus, die de naam Felyx mag dragen. De auteur zegt hierbij dat dit aanleiding zal geven tot schisma in de Rooms-Katholieke Kerk.[423]

4.3.6. Paus Amadeus in Bazel

Op 24 juni 1440 komt de paus met een enorm gezelschap van edelen naar Bazel, op een wit paard en hij zingt in pauselijk gewaad zelf de hoogmis.[424]

4.3.7. Aflaten in Aken

Op 12 juli 1440 worden er veel aflaten gegeven, waarop enorm veel volk uit verschillende landen op af komt. De pelgrims klimmen echter op huizen om de relikwieën te zien, maar één huis stort in. Hierbij komen negentien mensen om en raken er tachtig gewond.[425]

4.3.8. De aartsbisschop van Reims in Brugge

Op 21 juli 1440 is de aartsbisschop van Reims op bezoek in Brugge en gans de stad trekt mee in de processie.[426]

4.3.9. Paus Nicolaas V

Na de dood van paus Eugenius IV op 22 februari 1448, die 15 jaar lang had geregeerd en het concilie van Basel had ontbonden, wordt te Rome een nieuwe paus gekozen, namelijk Nicolaas V. Hij zal 8 jaar paus zijn. Een eerste succes dat hij boekt, is het stopzetten van het

[422] Band B, p. 196-197 (f°CCIIII v°b).
[423] Band B, p. 197-198 (f°CCV r°a-b).
[424] Band B, p. 200 (f°CCV v°a).
[425] Band B, p. 201 (f°CCV v°b – f°CCVI r°a).
[426] Band B, p. 201 (f°CCVI r°a).

Schisma. Hij wordt gehoorzaamd en houdt stand tegen de hertog van Savoye. Hij had theologie gestudeerd en was “in allen dinghen werlijc, groot ende subtijl van begrijpe”. Binnen één jaar tijd schopt hij het tot bisschop, kardinaal en paus. Hij had een eigen munt. Hij verklaarde vele edificiën vervallen, deed een grote muur rond het pauselijk paleis in Rome bouwen en de muur rond de stad renoveren. Hij sterft in 1455.[427]
Dit is een vrij uitzonderlijk fragment; andere pausen worden niet besproken in de kroniek. Vooral de vele alinea’s met informatie over deze man die de kronikeur aan de lezer meegeeft, zijn uniek. Wat hij schrijft, is steeds een lofbetuiging aan het adres van Nicolaas V.

4.3.10. Het jaar van graciën

Het jaar 1450 wordt uitgeroepen tot het gulden jaar, het jaar van graciën. In het teken daarvan reizen heel veel christenen naar Rome.[428]

4.3.11. Aflaten in Mechelen

In 1451 organiseert paus Nicolaas V aflaten in Mechelen, waar duizenden mensen uit Brugge naartoe trekken.[429]

4.3.12. Overlijden paus Nicolaas V

In 1455 sterft Nicolaas V. Opnieuw is de kronikeur vol lof over deze man. Hij noemt hem “een zeere excellent docteur in der godheit ende een groot fondateur van der heliher kerken”. Dit laatste wijst erop dat Nicolaas V werkelijk iets moet hebben betekend voor het instituut van de Rooms-Katholieke Kerk in de ogen van zijn tijdgenoten.

4.3.13. David van Bourgondië

In 1457 wordt David van Bourgondië tot aartsbisschop van Tharenburg, d.i. Terwaan verkozen. Erna wordt hij ook nog bisschop van Utrecht.
David van Bourgondië was een bastaardzoon van Filips de Goede. Hij studeerde aan de univeristeit van Leuven wanneer hij bisschop van Thérouanne werd.[430] De verkiezing van David tot bisschop van Utrecht was niet zonder moeilijkheden. Dit conflict wordt besproken onder 1.3.29. David stond uiteraard onder de bescherming van zijn vader Filips, maar dit

[427] Band B, p. 263-264 (f°CCXXV r°a-b).
[428] Band B, p. 264 (f°CCXXV v°a).
[429] Band B, p. 266 (f°CCXXV v°b).
[430] VAUGHAN, *Philips the Good*, p. 134-135. Zie ook p. 223 en p. 227-230 betreffende de moeilijkheden bij zijn verkiezing tot bisschop van Utrecht.

garandeert niet altijd succes: paus Pius II wijst Filips' verzoek af om David tot bischop van Doornik te laten verkiezen.[431]

4.3.14. Paus Paulus II

Het neefje van Eugenius IV wordt na de dood van paus Pius II in 1464 tot paus verkozen. Hij zal acht jaar regeren als Paulus II.
We merken op dat Pius II de opvolger was van Calixtus II die op zijn beurt de opvolger was van Nicolaas V die hierboven zo dikwijls aan bod is gekomen.[432] Deze Calixtus is niet vermeld in onze kroniek.

[431] VAUGHAN, op cit., p. 205.
[432] GROTEFEND, Taschenbuch *der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit* p. 128.

5. Stad Brugge

In dit hoofdstuk bespreken we enkel passages die handelen over interne stedelijke aangelegenheden van de stad Brugge. Dit houdt in dat fragmenten waar Brugge samen optreedt met de andere steden of louter ter sprake komt in een groter geheel, buiten beschouwing worden gelaten.

5.1. Filips de Stoute

5.1.1. Verijdelde aanslag op het Brugse stadsbestuur

Ene Pieter van der Stichele had samen met enkele kameraden gepland om op 1 september 1397, wanneer het nieuwe Brugse stadsbestuur zijn intrede maakte, alle wetsheren dood te slaan. Twee andere mannen echter verraden hen op 28 augustus en van der Stichele wordt gearresteerd en de dag erna onthoofd.[433]

5.2. Jan zonder Vrees

5.2.1. Wateroverlast in Brugge

Een eerste moment dat Brugge onder Jan zonder Vrees als stad op de voorgrond komt, bespreken we ook bij het volgende hoofdstuk wanneer het over natuur gaat. Het betreft namelijk een fragmentje waar de wateroverlast van december 1407 wordt verteld, waardoor de Bruggelingen enkel met lange laarzen doorheen de straten kunnen, hun voedsel op zolder moeten bewaren en de tuin van de Predicaren een zee lijkt.[434]

5.2.2. Machtswissel in Brugge

Vier mannen vragen in 1408 macht en inspraak aan Jan zonder Vrees. Hierbij beloven ze hem de jaarlijkse inkomsten van de stad te geven en ze verbannen zes poorters uit Brugge, die de macht hadden onder Filips de Stoute.[435]

5.2.3. Tornooi te Brugge

Op 28 februari 1413 wordt een steekspelentornooi georganiseerd te Brugge.[436]

[433] Band B, p. 36 (f°CLVIII r°a).
[434] Band B, p. 45 (f°CLX r°a-b).
[435] Band B, p. 45 (f°CLX r°b).
[436] Band B, p. 54 (f°CLXII v°b).

5.2.4. Brand in Brugge

In oktober 1415 breekt er een grote brand uit in Brugge.[437] De kroniek noemt de Smeitstrate, waarmee vermoedelijk de huidige Smedestraat wordt bedoeld. Deze straat eindigt op de vesten wat mogelijk maakt dat “al tot bij der lane ende also toter veste omtrent XXII huusen” in vlammen opgaat. Online hebben we een vermelding van brand gevonden in Brugge, waar wordt gezegd dat door de brand een groot deel van het West-Bruggekwartier wordt vernield. Dit zou gebeurd zijn op de nacht van 10 september 1415. Hierbij zou ook de (waarschijnlijk houten) kapel en het godshuis van ‘Blindekens’ in de vlammen zijn opgegaan.[438]

5.3. Filips de Goede

5.3.1. Onuitgevoerd duel

Op 5 oktober 1428 was in Brugge een duel gepland tussen de bastaard van Vallois en de jonkheer van Gelderland. Deze laatste kwam echter niet opdagen en werd daarom gebannen uit de stad.[439]

5.3.2. De pest in Brugge

In 1438 stierven er in Brugge zo’n vierentwintigduizend mensen aan de pest. Vooral de zomer eiste een hoge tol want men telde er dagelijks tot maximum 36 lijken.[440]

5.3.3. De Heilige Bloedprocessie

Op 16 juni 1457 wordt in Brugge de Heilige Bloedprocessie georganiseerd, ter ere van het bezoek van de dauphin, Lodewijk van Frankrijk. Alle dure kruisbeelden van goud en zilver worden meegedragen, alsook de zilveren trompetten en vergulden bekers (de kelken dus). Dit alles was volgens de kroniek zeer vrolijk om zien en de dauphin was verbaasd over alle rijkdom die er in Brugge was.[441]
Dit fragment kadert in het bezoek van de dauphin aan Vlaanderen en de Franse koning dat zo’n vijf jaar duurde.[442] Brugge komt hier naar voor als een zeer rijke stad, als een vorstelijke stad. De Heilige Bloedprocessie is een jaarlijks evenement waarbij het bloed van Christus–

[437] Band B, p. 54 (f°CLXII v°b).
[438] http://www.brugsebelofte.be/kapellen.aspx
[439] Band B, p. 75 (f°CLXVII r°a).
[440] Band B, p.193 (f°CCIII v°b).
[441] Band B, p. 294 (CCXXXV v°a).
[442] Zie 2.3.32. De dauphin in Vlaanderen.

volgens de legende naar Brugge gebracht uit Jeruzalem door Diederik van de Elzas in 1150[443] – doorheen de stad wordt gedragen.

[443] Zie HUYGHEBAERT N. e.a., *Het Heilig Bloed te Brugge*, Brugge, Jong Kristen Onthaal voor toerisme, 1990, 352 p.

6. Natuurverschijnselen, wonderen, rampen.

6.1. Filips de Stoute

6.1.1. Planeet

Op 27 september 1384 wordt een wonderlijke, veelkleurige 'planeet' waargenomen.[444] Welk hemellichaam hier bedoeld wordt, is ons niet helemaal duidelijk.

6.1.2. Een planeet en een komeet en sterfte door pestopflakkering

In 1400 ziet men opnieuw een planeet en een komeet. In dat jaar was er eveneens een algemene opflakkering van de pest waardoor heel wat mensen stierven.[445]

6.1.3. Acht walvissen in Oostende

Op 12 november 1403 spoelen acht walvissen aan op het strand van Oostende.[446] De manier waarop deze walvissen in de kroniek worden omschreven, verraadt een enorme verwondering en ontzag voor deze beesten. De lengte van de beesten, de grootte van hun organen, het smout dat ze eruit halen, et cetera, alles wordt in de kroniek beschreven en vergeleken met maten die de lezer kent. Op 29 maart 1404 spoelt er nog eentje aan, en het volk van Oostende verlaat de kerk om ze te kunnen vangen.[447]

6.2. Jan zonder Vrees

6.2.1. Wateroverlast en een koude winter

Er komt onder Jan zonder Vrees slechts één fragment voor dat bij het thema natuur hoort. De kronikeur vertelt namelijk dat er in Brugge wateroverlast was van 4 december tot 15 december 1407. Hij geeft dit levendig aan door te zeggen dat mensen met hoge laarzen door de straten liepen en dat de tuin van het convent een zee leek en dat men het voedsel op de zolders moest stapelen om het droog te houden. Daarna zegt de auteur dat het gedurende 14 weken vroor. Deze koude winter van 1407-1408 heeft een niet te onderschatten effect gehad op de ontwikkelingen in Vlaanderen. Zoals we onder het eerste hoofdstuk "conflict" hebben besproken, hadden de extreme weersomstandigheden effect op het beleg van

[444] Band B, p. 24 (f°CLIIII r°b).
[445] Band B, p. 38 (f°CLVIII r°b-v°a).
[446] Band B, p. 38 (f°CLVIII v°a).
[447] Band B, p. 39 (f°CLVIII v°a-b).

Maastricht en op de reisweg naar Amiens van de hertog. In Vaughan lezen we dat wijn op de tafels bevroor, inkt bevroor op het bureau of zelfs in de pen en dat men van Vlaanderen naar Zeeland kon wandelen over zee. De bruggen die bevroren waren, braken toen eind januari 1408 de dooi inzette. Zoals Vaughan zegt, was de winter van 1407-1408 “one of the worst in living memory”.[448]

6.3. Filips de Goede

6.3.1. Wateroverlast (1)

In oktober 1423 is er in Vlaanderen erge wateroverlast waardoor er niet kan worden gezaaid en op sommige plaatsen zelfs vee verdrinkt. Het incarnacioen “Scoondijcke dranc den wijn coel, doe twatre hadde menighen poel.” begeleidt deze vermelding.[449]

6.3.2. Koude winter (1)

Van 5 december 1426 tot 5 februari 1427 vroor het aan een stuk door.[450] Op dat moment kwam Filips de Goede terug van Holland in Vlaanderen.

6.3.3. Koude winter (2)

De winter van 1434-1435 was erg koud en het vroor zo’n 18 weken. Vanaf 30 november kwam er 12 weken geen dooi. Er was veel wind en sneeuw, waarmee men vele sneeuwmannen maakte in de straten.[451]

6.3.4. Wateroverlast (2)

Wegens hevige regens op 17 juli 1439 en de week eropvolgend, in vooral het noorden van Vlaanderen, kon men niet buiten komen tussen Brugge en Oudenburg.[452]

6.3.5. Aardbeving

In de nacht van 29 april 1449, tussen drie en vier uur ’s ochtends, gebeurt een aardbeving. In Brugge lijken de boten die op en neer springen te dansen, wat velen deed schrikken.[453]

[448] VAUGHAN, *John the Fearless*, p. 69.
[449] Band B, p. 66 (f°CLXIIII v°a).
[450] Band B, p. 71 (f°CLXVI r°a).
[451] Band B, p. 89 (f°CLXXIII r°a).
[452] Band B, p. 196 (f°CCIIII v°a).
[453] Band B, p. 264 (f°CCXXV r°b).

6.3.6. Onweer (1)

Om 4 uur ’s middags breekt een enorm onweer los dat zo’n twee uur aanhoudt. Er vallen hagelstenen met de grootte van okkernoten en in verschillende vormen, wat opmerkelijk was om zien. Er was veel schade aan huisen en ramen, en linnen dat te drogen lag op de grond werd door het gewicht van de hagelstenen diep in de grond gevonden.[454]

6.3.7. Onweer (2)

Ten gevolge van hetzelfde onweer van hierboven waaiden heel veel bomen om en was het koren op de velden neergevallen. Er viel in gans Vlaanderen veel ravage op te tekenen.[455]

6.3.8. Aardbeving in Napels

Door een aardbeving in Napels in 1457 raken zo’n vijftienduizend mensen bedolven onder puin, en vallen bomen en huisen om. Het leed dat hierdoor in het land ontstaat, houdt lang aan.[456]

[454] Band B, p. 265 (f°CCXXV v°a).
[455] Band B, p. 266 (f°CCXXVI r°a).
[456] Band B, p. 292 (f°CCXXXV r°a).

BESLUIT

In onze inleiding gaven we aan dat de kronieken van Vlaanderen lange tijd onderbelicht zijn gebleven, en misschien zelfs enigszins stiefmoederlijk werden behandeld. De oorzaak hiervan ligt in het ontbreken van degelijke en aan de hedendaagse methodologische criteria beantwoordende transcripties en uitgaven.
We menen met deze licentiaatsverhandeling een bijdrage te hebben geleverd in de ontsluiting van de traditie van de kronieken van Vlaanderen door het handschrift 436 van de Stadsbibliotheek te Brugge uit te geven.

Om dit te bewerkstellingen hebben we door middel van het opstellen van een transcriptie een uitgave van het handschrift 436 afgeleverd, die terug te vinden is in Band B. Het opstellen van deze uitgave verschafte ons een eerste inzicht in de opbouw, structuur, soberheid en leefwereld van het handschrift.

Vervolgens hebben we het handschrift onderworpen aan een codicologisch onderzoek. Hieruit maakten we op dat het handschrift gesteld werd door twee handen op een verschillend tijdstip. Ook konden we vaststellen dat er een aantal folio's ontbreken, de ware toedracht hiervan is ons echter onbekend gebleven.
Opvallend voor dit handschrift in tegenstelling tot bijvoorbeeld het handschrift 437, eveneens aanwezig in de collectie van de Stadsbibliotheek te Brugge, en andere handschriften uit de traditie van de kronieken van Vlaanderen, is de grote soberheid ervan. Er is geen sprake van verluchting, versierde initialen of andere opsmuk die het handschrift de nodige luister hadden kunnen bezorgen. De reden voor deze ingetogen eenvoud menen we te kunnen vinden in het feit dat het door ons behandelde handschrift inhoudelijk onaf is en nooit het finale stadium van de verluchting heeft gehaald. Een verklaring hiervoor hebben we niet weten te achterhalen en moeten we net als andere vorsers schuldig blijven.
Een ander aspect dat betrekking heeft op de vervaardiging van het handschrift betreft de in het handschrift aanwezige onderstrepingen. Wij menen dat deze onderstrepingen inzicht kunnen verschaffen in het schrijfproces en nuttig zouden kunnen blijken te zijn in een tekstgenetisch onderzoek.
Een laatste item dat we hierbij willen vermelden betreft de in het handschrift voorkomende watermerken. Onzes inziens is nader onderzoek met moderne apparatuur aangewezen om sluitende conclusies in deze te kunnen bekomen.

We hebben in deze verhandeling het handschrift 436 ook gekaderd binnen zijn traditie, de Flandria Generosa C, door de geschiedenis ervan te schetsen en het te koppelen aan andere verwante werken. Het was onze betrachting een helder overzicht te presenteren van de reeds bestaande, maar soms verwarring scheppende en vooral vaak onoverzichtelijke literatuur.

Naast een formele beschrijving en een historisch kader, wilden we in deze licentiaatsverhandeling ook een thematische beschrijving opnemen. Deze beschrijving moet toekomstige vorsers een beter inzicht verschaffen in de inhoud van deze kroniek. We hebben de thematische inhoud van het handschrift vanuit verschillende invalshoeken benaderd en besproken. In onze bespreking van deze thematische componenten hebben we gepoogd aan de hand van bestaande literatuur gebeurtenissen in een ruimer kader te schetsen.
Voor de hand liggend in deze, het betreft immers een Brugs handschrift, is het Brugse perspectief vanwaaruit de gebeurtenissen worden ervaren en benaderd. Een mooi voorbeeld hiervan is de Brugse Opstand die een voorname plek in het handschrift werd toebedeeld. We willen er hier nogmaals op wijzen dat dit gegeven (d.i. het Brugse perspectief) zorgt voor een verweving van en tussen de door ons onderscheiden thematische elementen. Zo bijvoorbeeld opnieuw de Brugse Opstand, die niet los kan worden gezien van politieke, militaire en economische gebeurtenissen. We voelden ons bijgevolg verplicht de Brugse Opstand onder de component ‘Conflicten’ op te nemen omdat het in de eerste plaats een opstand van het volk tegen de heersende vorst betreft.
In deze kroniek komen vooral de facetten ‘Conflicten’ en ‘Politiek’ aan bod, die zoals boven gesteld nauw met elkaar verbonden zijn. Een derde thema dat we belichtten, ‘Economisch bestuur’ blijft nagenoeg onbehandeld. De thema’s ‘Kerk en geloof’ en ‘Natuurverschijnselen, wonderen en rampen’ worden uiterst summier besproken en blinken uit in anekdotiek.

Met deze eindverhandeling hopen we enerzijds een relevante bijdrage te hebben geleverd in het onderzoek naar de kronieken van Vlaanderen en anderzijds de aanzet te hebben gegeven tot verder onderzoek naar het door ons behandelde handschrift 436.
Wij menen dat er ruimte en nood is aan een specifieker onderzoek van de in handschrift 436 aanwezige watermerken. De door ons geformuleerde bespreking ervan op basis van de wrijfseltechniek, leidt onzes inziens tot onbevredigende bevindingen.
Verder willen we een lans breken voor het verzorgen van uitgaves van de in Brussel aanwezige handschriften om zo over te kunnen gaan tot een vergelijkend onderzoek tussen de handschriften binnen de traditie van de Flandria Generosa C.

BIJLAGEN

Bijlage 1 Watermerk Briquet 2989

Bijlage 2 Foto hand A – schrifttype *littera cursiva libraria*

Bijlage 3 Foto hand B – schrifttype *littera hybrida currens*

Bijlage 4 Foto schrifttype *littera hybrida formata*

Bijlage 5 Foto H-initiaal

Bijlage 6 Lijst van de folio's met margeaantekeningen

Bijlage 1 Watermerk Briquet 2989

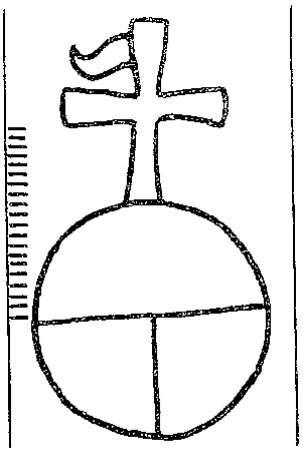

2989

Bijlage 2 Foto hand A – schrifttype *littera cursiva libraria*

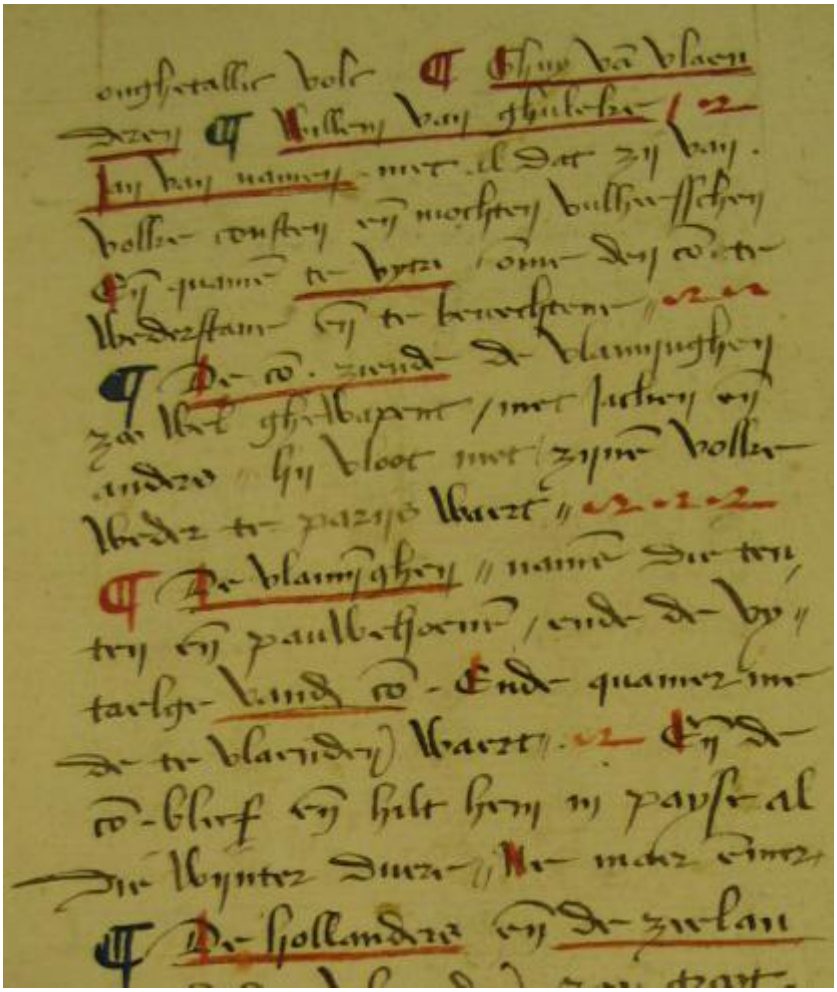

Bijlage 3 Foto hand B – schrifttype *littera hybrida currens*

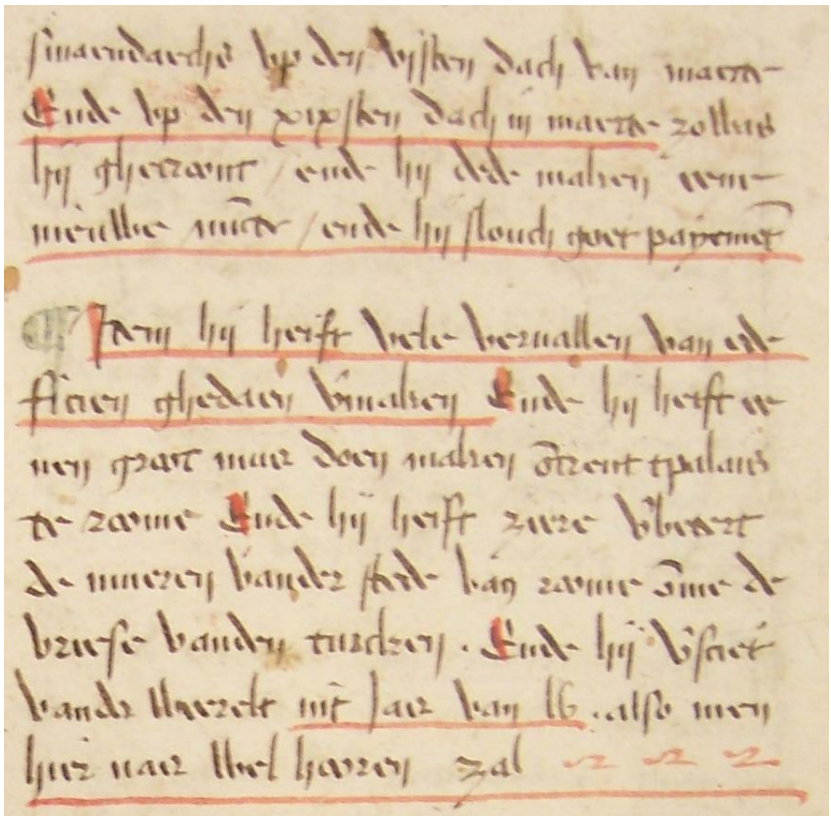

Bijlage 4 Foto schrifttype *littera hybrida formata*

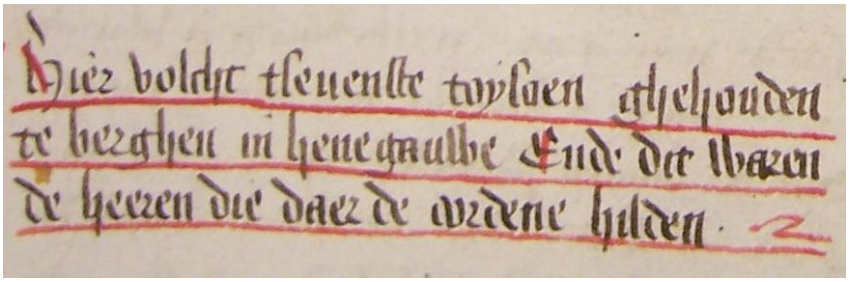

Bijlage 5 Foto H-initiaal

Bijlage 6 Lijst van de folio's met margeaantekeningen

FOLIO	r°/v°	kolom	Wat?	Opmerkingen
I	r°	b		Niet meer leesbaar door de restauratie
II	r°	a+b	?	Onderaan de pagina, boven de restauratie
IX	r°	a+b	?	Zelfde schrifttype en kenmerken als hierboven
X	r°	b	?	
	v°	a	twee kruisjes	Naast de puntdichten
	v°	b	Anthonnis	Geschreven boven de naam van de graaf van wie het nieuwe hoofdstuk hier begint
XII	r°	a	?	Bij begin van de nieuwe graaf, Andrac
XIII	r°	b	sinte donaes…	In verband met het lichaam van Sint Donaas
	v°	a	?	
	v°	a	kruisje	Naast de puntdichten
XIIII	r°	a	?	
	r°	a	twee kruisjes	Naast de puntdichten
	v°	a	?	
XV	v°	b	?	
XVI	r°	b	Risele	
	v°	a	?	
XVII	r°	b	?	
XVIII	r°	b	?	
XXVI	v°	a	?	
	v°	b	twee kruisjes	Naast de puntdichten
XXVII	r°	b	2x ?	
	v°	a	?	
	v°	a	twee kruisjes	Naast de puntdichten
XXVIII	v°	a	?	
XXXI	r°	a	?	
XLII	v°	a	?	
XLIIII	v°	a	?	
XLV	r°	b	?	
	v°	b	2x ?	
XLVI	v°	a	?	
XLVII	r°	a	? + wetene cloester?	
	r°	b	et cloostere te wetent … maken ...	
	v°	a	?	
	v°	a	Philippi/us	Geschreven boven de naam van de graaf van wie het nieuwe hoofdstuk hier begint
	v°	b	?	Ditmaal links van de kolom geschreven, elders steeds rechts bij een b-kolom
XLIX	r°	b	?	
	v°	a	?	
L	r°	a	?	
LII	r°	b	?	
LIIII	v°	a	?	
LV	v°	a	?	
LVI	r°	a+b	?	Boven beide kolommen geschreven

LXVII	v°	a	Balduinis	Geschreven naast de naam van de graaf van wie het nieuwe hoofdstuk hier begint
LXXV	v°	a	f	Vrij dicht bij de rand van de folio geschreven
LXXVI	v°	a	f	Vrij dicht bij de rand van de folio geschreven
LXXX	r°	a	twee kruisjes	Naast de puntdichten
	r°	b	twee kruisjes	Naast de puntdichten
	v°	a	?	Boven de graaf geschreven
LXXXI	r°	a	een kruisje	Naast de puntdichten
	r°	b	twee kruisjes	Naast de puntdichten
	v°	a	Guilielmus	Geschreven naast de naam van de graaf van wie het nieuwe hoofdstuk hier begint
LXXXII	r°	b	twee kruisjes	Naast de puntdichten
XCII	r°	b	? Vlek erbij	Lijkt in potlood en vrij hedendaags geschrift
	r°	b	Jan Breydele	
CVI	r°	b	Ludovicus	Geschreven boven de naam van de graaf van wie het nieuwe hoofdstuk hier begint

BIBLIOGRAFIE

Studies betreffende kronieken

BETHMANN M., *Lettre à l'abbé Carton sur les Généalogies des comtes de Flandres considérées comme sources de notre histoire.*, Bruges, Vandecasteele-Werbrouck, 1849, 45 p.

DE PAUW N., *Jehan Froissart's Cronyke van Vlaenderen ghetranslateert uuten Franssoyse in Duytscher tale bij Geryt Potter van der Loo in de XVe eeuw, 3. Vlaamsche kroniek van Vlaanderen*, Gent, Siffer, 1909.

FRIS V., Chronycke vanden landen en graefscepe van Vlaenderen de Nicolas Despars, *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, XI, n°4, 5esérie, 1901.

FRIS V., Ontleding van drie Vlaamsche kronijken, *Handelingen der maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent*, 3, 1900, pp. 136-153.

KELDERS A., *De kronieken van Vlaenderen. Aspecten van de laat-middeleeuwse historiografie in de Flandria Generosa C.*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1990, 230 p.

LAMBERT V., *Chronicles of Flanders 1200-1500: Chronicles written independently from Flandria Generosa*, Ghent, 1993.

LAMBERT V., *De kronieken van Vlaenderen 1164-1520: een overzicht, met bijzondere aandacht voor hun basis, de "Genealogia comitum Flandriae" (Flandria Generosa)*., Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1987-1988.

MILLIS L., LAMBERT V., KELDERS A., *Verhalende bronnen: repertoriëring, editie en commercialisering*., Studia Historica Gandensia, 1996.

OOSTERMAN J., De Excellente Cronike van Vlaenderen en Anthonis de Roovere, *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 118, 2002, pp. 22-37.

VAN DEN BOSSCHE B., *De Excellente Cronike van Vlaenderen : een inhoudelijke en vergelijkende analyse 1434-1481*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2004.

Verwante Kronieken

BLOMMAERT Ph., SERRURE C-Ph., *Kronyk van Vlaenderen 580-1467*, Maatschappij der Vlaamse Bibliofilen, Gent, Vanderhaeghen-Hulin, 1839-1840, 2 v.

DAUWE M.R., *De Cronicke van Vlaenderen, Historiografische studie en transcriptie f°137v-420v.*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1986-1987.

DE SMET J., Laetste deel der Kronyk van Jan van Dixmude, *Corpus Chronicorum Flandriae*, Brussel, 1856, pp. 31-109.

LAMBIN J.J., *Jan van Dixmude: Dits de cronike ende genealogie van den prinsen ende graven van den foreeste van buc, dat heet Vlaenderlant, van 863 tot 1436 / gevolgd naer het oorspronkelyk handschrift van Jan Van Dixmude, en verrykt met eene voorrede, met geschiedkundige aenteekeningen, eene lyst van de verouderde woorden en eene alphabetische tafel door J.-J. Lambin.*, Ieper, Lambin, 1839, XXXIII, 393 p.

VORSTERMAN W., *Dits die excellente cronike van Vlaenderen beghinnende van Liederick Buc den eersten Forestier tot den laetsten, die door haer vrome feyten, namaels Graven van Vlaendren ghemaect worden, achtervolghende die rechte afcomste der voors graven, tot desen onsen doorluchtichsten hoochgheboren Keyser Karolo, ...,* Antwerpen, 1531.

Chronike van den lande van Vlaendre, Onuitgegeven kroniek, Bibliothèque Muncipal te Douai, handschriftnummer 1110.

De Bourgondische hertogen

BLOCKMANS W. en PREVENIER W., *De Bourgondiërs: de Nederlanden op weg naar eenheid 1384-1530*, Amsterdam, Meulenhoff en Leuven, Kritak, 1997, 288 p.

BLOCKMANS W. en PREVENIER W., *The promised lands: the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530*, Philadelphia (Pa.), University of Pennsylvania press, 1999, XIII, 285 p.

BLOCKMANS W. en PREVENIER W., *In de ban van Bourgondië*, Houten, Fibula, 1988, 174 p.

BLOCKMANS W. en PREVENIER W., *De Bourgondische Nederlanden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 1983, 404 p.

VAN CAENEGEM R.C., DE SCHRIJVER A., *De Bourgondische periode*, s.l., s.n., 1967, 4v. (Deel 1: Algemene inleiding en De regering van Filips de Goede (politiek), R. Van Caenegem; en Deel 2: Filips de Goede, cultuurbeschermer A. De Schrijver).

VAUGHAN R., *Charles the Bold: the last Valois duke of Burgundy*, London, Longmans, 1973, XVI, 491 p.

VAUGHAN R., *Philip the Bold: The formation of the Burgundy state*, London, Longmans, 1962, XV, 278 p.

VAUGHAN R., *Philip the Good: the apogee of Burgundy*, London, Longmans, 1970, XVI, 456 p.

VAUGHAN R., *John the Fearless: the growth of Burgundian power*, London, Longmans, 1966, XI, 320 p.

VAUGHAN R., *De Bourgondiërs*, Bussum, Fibula-Van Dishoeck, 1976, 248 p.

Geschiedenis van Brugge

DUMOLYN J., *De Brugse opstand van 1436-1438*, Heule, UGA, 1997, 381 p.

HUYGHEBAERT N. e.a., *Het Heilig Bloed te Brugge*, Brugge, Jong Kristen Onthaal voor toerisme, 1990, 352 p.

OOSTERMAN J., *Stad van koopmanschap en vrede: literatuur in Brugge tussen Middeleeuwen en Rederijkerstijd*, Leuven, Uitgeverij Peeters, 2005, 181 p.

RYCKAERT M., VANDEWALLE A. etc., *Brugge: de geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, 224 p.

VANHOUTTE J. A., *De geschiedenis van Brugge*, Tielt, Lannoo, 1982, 606 p.

Anthonis de Roovere

ROOSE L., *Anhonis de Roovere: Brugghelinck, Vlaemsch doctoor ende gheestich poëte 1482-1982*, Brugge, Gidsenbond, s.d., 45 p.

OOSTERMAN J., Tussen twee wateren zwem ik. Anthonis de Roovere tussen rederijkers en rhétoriqueurs, *Jaarboek de Fonteine 49-50*, 1999-2000, pp.11-29.

VAN 'T HOOG G.C., *Anthonis de Roovere*, Academisch proefschrift, Amsterdam, 1918, 268 p.

Codicologische studie

BRIQUET C., *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier, leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, 4dln., Leipzig 1991.

DEWITTE A., Dertig puntdichten uit de 16de eeuw. Brugge 1555?, *Biekorf*, 81, 1981, pp. 111-117.

GRUIJS A., *Codex in Context, Studies over codicologie, kartuizergeschiedenis en laatmiddeleeuws geestesleven.*, Nijmegen/Grave, Alfa, 1985, 365 p.

LIEFTINCK G.I., Pour une nomenclature de l'écriture livresque de la période dite gothique, *Nomenclature des écritures livresques du IXe au XVIe siècle*, 1954, pp. 15-34.

VAN BIERVLIET L., VANDAMME L., VAN DEN ABEELE A., *The Founding Fathers. Het bibliotheeklandschap in Brugge omstreeks 1800. Een uitgave naar aanleiding van het feestjaar "200 jaar openbare bibliotheek Brugge"*, Brugge, Van de Wiele, 96 p.

OOSTERMAN J.B., Pronkzucht en devotie: de overlevering van de gebeden in het Gruuthuusehandschrift, *Een zoet akkoord: Middeleeuwse lyriek in de Lage Landen*, F. Willaert e.a., Amsterdam, Prometheus, 1992, pp. 191.

OFFENBERG A.K., Hoe waterdicht zijn dateringen met watermerken?, *De boekenwereld*, jaargang 9 nr. 1, 1992, pp. 2-11.

VIAENE, A., Vergulde Sporen, *Biekorf*, 53, 1952, pp. 144-147.

Algemene werkinstrumenten

GILLIODTS-VANSEVEREN M., *Inventaire de la ville de Bruges*, Brugge, Gaillard, 1871-1878, (deel II, III en V).

GILLIODTS-VANSEVEREN M*., Bruges ancienne et moderne: notice historique et topographique sur cette ville*, Bruxelles, Institut National de Géographie, 1890, 81 p.

GROTEFEND H., *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover, Hahn, 1991, 222 p.

GYSSELING, M., *Toponymische woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijken West-Duitsland (vóór 1226)*, Brussel, Belgisch inter-universitair centrum voor neerlandistiek, 1960, 2 v.

POTTHAST A., *Repertorium fontium historiae Medii Aevi*, Roma, Istituto storico italiano per il medio evo, 1962, deel IV.

RYCKAERT M., *Historische Stedenatlas van België 2: Brugge,* Brussel, Gemeentekrediet van België, 1991, 239 p.

STRUBBE E.I., VOET L., De *chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Brussel, Paleis der Academiën, 1991, 551 p.

VAN CAENEGEM R.C., *Guide to the sources of Medieval History*, Amsterdam, North Holland, 1978, XV, 428 p.

VAN CAENEGEM R.C., *Encyclopedie van de geschiedenis der middeleeuwen: inleiding tot de geschreven bronnen van de geschiedenis der westerse middeleeuwen*, Gent, Story-Scientia, 1962, XII, 356 p.

VAN CAENEGEM R.C., *Introduction aux sources de l'histoire médiévale*, Turnhout, 1998, 649 p.

VERWIJS E., VERDAM J., *Middelnederlandsch woordenboek*, 's-Gravenhage, Nijhoff, 1882-1952, 11 dl. in 12 v.

VERDAM J., *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, 's-Gravenhage, Nijhoff, 1994, 811 p.

Catalogi

DELEPIERRE O., Bibliothèque manuscrite de la ville de Bruges, *Messager des sciences historiques de Belgique*, 1839, pp. 161-170.

DE POORTER A., *Catalogue des manuscrits de la bibliothèque publique de la ville de Bruges,* 1934, 761 p.

LAUDE P.J., *Catalogue méthodique, descriptif et analytique des manuscrits de la bibliothèque publique de Bruges*, Bruges, Tanghe, 1859, 552 p.

MACHIELS J., *Catalogus van de boeken gedrukt voor 1600 aanwezig op de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit Gent*, 2dln, 1979.

REYNAERT, *Catalogus van de Middelnederlands handschriften in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent*, dl. I, Gent, 1984.

VAN CAENEGEM R.C., *Encyclopedie van de geschiedenis der middeleeuwen : inleiding tot de geschreven bronnen van de geschiedenis der westerse middeleeuwen*, Gent, Story-Scientia, 1962, XII, 356 p.

VAN DEN GHEYN J., BACHA E., *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique. 9: Histoire de Belgique (histoire particulière): Flandre, Hainaut, Liège, Limbourg, Luxembourg et Namur*, Brussel, Lamertin, 1909, 446 p.

Elektronische zoekmachines en bronnen

www.narrative-sources.be

www.scriptorium.be

Website van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis: Voorschriften bij het uitgeven van geschiedkundige teksten.
http://www.crhistoire.be/nl/politique_edition/instruc_textes_histor.html

CD-Rom Middelnederlandsch Woordenboek. AND CompLex versie 3.5.

http://watermark.kb.nl/reproduction.html

UNIVERSITEIT GENT

Academiejaar 2006-2007

De kronieken van Vlaanderen

Uitgave en studie van het handschrift 436 van de Stadsbibliotheek te Brugge

Band B

Verhandeling voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte voor het verkrijgen van de graad van licentiaat in de Geschiedenis, zwaartepunt middeleeuwen

door Eline Loncke

Promotor:
Dr. J. Dumolyn
Co-Promotor:
Prof. dr. S. Vanderputten

DEEL IV TRANSCRIPTIE

Inleiding

In de tweede band van onze verhandeling is de transcriptie van het handschrift 436 uit de Stadsbibliotheek van Brugge opgenomen. We hebben 4 hoofdstukken onderscheiden in de transcriptie: de inhoudstafel, Filips de Stoute, Jan zonder Vrees en Filips de Goede. We beginnen met de inhoudstafel die in het handschrift voorkomt van f°1 r°a tot f°4 v°b. Hierna gaan we verder vanaf f°151 r°a, wat overeenkomt met het begin van de regering van Filips de Stoute in 1383. We eindigen op f°238 v°b in januari 1466 tijdens de regering van Filips de Goede. De regeerperiode van Filips de Stoute is dus integraal opgenomen, alsook de regering van Jan zonder Vrees. Het gedeelte over Filips de Goede wordt – zoals we hebben aangetoond in Band A – voortijdig afgebroken.

De transcriptie is verricht conform de voorschriften voor uitgaven van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Dit wil onder meer zeggen dat we een kritisch apparaat hebben toegevoegd, waarin we een onderscheid maken tussen tekstkritische en tekstverklarende voetnoten. De tekstverklarende voetnoten staan op het einde van het hoofdstuk van elke graaf, waar telkens een aparte pagina is voorzien. Deze tekstverklarende voetnoten vormen een lijst van voornamelijk woordverklaringen. Welke woorden we verklaren is een subjectieve keuze geweest, maar het lijkt ons voor de hand liggend dat wanneer wij een woord niet kennen, dat meestal ook voor een andere onderzoeker geldt. De woordverklaringen komen uit het *Middelnederlandsch woordenboek* van Verwijs en Verdam, Verdams *Handwoordenboek* en de CD-Rom *Middelnederlandsch Woordenboek*. We verwijzen in de voetnoten naar deze bronnen met de respectievelijke afkortingen Verwijs&Verdam, Verdam en MNW.
Een kritisch apparaat veronderstelt ook dat alle tekst in een gelijk lettertype is geplaatst en dat in een tekstkritische voetnoot de desbetreffende verschillen uit het handschrift worden aangeduid. Ook alle onderstrepingen en de inktverschillen die in het handschrift voorkomen, zijn opgenomen in de voetnoten. Deze tekstkritische voetnoten komen voor op elk blad van de transcriptie.
Verder zijn alle afkortingen opgelost. Wanneer meerdere oplossingen zonder betekenisverschil mogelijk waren, hebben we in de oplossing het principe van de consequentie gehanteerd. Wanneer het echter om een twijfelachtige afkorting gaat die meerdere betekenisverschillende oplossingen biedt, hebben we wat we hebben toegevoegd tussen ronde haakjes geplaatst.

Wat de data betreft, hebben we aan de hand van de standaardwerken van Strubbe-Voet en Grotefend alles uit ‘Paasstijl’ omgezet naar ‘Nieuwe Stijl’. De data komen telkens links van de tekst voor om een duidelijk overzicht te bewaren. Wanneer men bladert doorheen de transcriptie ziet men zo snel over welk jaar het gaat en dit vergemakkelijkt uiteraard opzoekingswerk.

Volgend op de transcriptie hebben we een glossarium van de toponiemen opgesteld. Het leek ons handiger deze voor de ganse tekst op te stellen dan per graaf/hoofdstuk, gezien vele geografische namen meerdere malen over de verschillende hoofdstukken voorkomen.

We hopen met deze uitgave en de keuzes die we hebben gemaakt een goed werkinstrument te hebben afgeleverd voor het verdere onderzoek naar de kronieken van Vlaanderen.

1. INHOUDSTAFEL

[f°I r°a]

§[a] Dit es de tafle van der Cornicke[b] van Vlaenderen ende van den forestiers ende princhen, te wetene VI forestiers ende XXVII graven van Vlaenderen ende hoe langhe dat elc regneirde ende in wat tblat dat elc zijn regnacie beghint ende hoe langhe dat zij forestiers of graven waren.[c]

§[d] Lyederic de Buc[e] was dheerste forestier ende prinche van den lande van Buc, dat men nu Vlaenderen heet. Hij hadde te wijve Ydonia[f], scoonijncx Lotarius dochtere van Vranckerycke, die ontscaect ende wech ghevoert was by den heere van Poytiers ende van Portenay. Hij was versleghen voor Amyens. Ende zijn lichame was ghevoert te Arien ende daar licht hij begraven. Folio V[g]

§[h] Anthuenis Liedericx sone[i] was de tweeste forestier van den landen van Vlaenderen. Folio X[j]

[f°I r°b]

§[k] Lyederic van Aerelbeke[l] was de derde forestier. Folio XI[m]

§[n] Inghelram Liedericx sone[o] was de vierde forestier. Folio XI[p]

§[q] Andrac, Inghelrams sone[r], was de Vste forestier. Folio XI[s]

[a] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[b] Cornicke *sic.*
[c] Dit … waren *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[e] Lyederic de Buc *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ydonia *onderstreept met rode inkt.*
[g] Folio *onderstreept met rode inkt.* V *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[h] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt. Het paragraafteken is echter wel sterk afgenomen in kleur.*
[i] Anthuenis Liedericx sone *onderstreept met rode inkt.*
[j] Folio *onderstreept met rode inkt.* X *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[k] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[l] Lyederic van Aerlebeke *onderstreept met rode inkt.*
[m] Folio *onderstreept met rode inkt.* XI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[n] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[o] Inghelram Lyedricx sone *onderstreept met rode inkt.*
[p] Folio *onderstreept met rode inkt.* XI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[q] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[r] Andrac Ynghelrams sone *onderstreept met rode inkt.*
[s] Folio *onderstreept met rode inkt.* XI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*

§[a] Boudin Yzerin[b] was de VIste forestier. Ende hij was dheerste grave van Vlaenderen. Folio XII[c]

§[d] Boudin de Calewe[e], Boudin Yzerins sone, was de tweeste grave van Vlaenderen. Folio XIII[f]

§[g] Aernoud de Houde[h], maer als hij jonc was zoo hiet men hem de groote scoonen Aernoud[i]. Hij was de derde grave van Vlaenderen. Folio XIIII[j]

§[k] Boudin de Jonghe[l], svoors. Aernouds sone, was de vriende[m] grave van Vlaenderen. Folio XIIII[n]

[f°I v°a]

§[o] Aernoud de Jonghe[p] was de vijfte[q] grave van Vlaenderen. Folio XV[r]

§[s] Boudin metten scoonen Baerde[t] was de VIste grave van Vlaenderen. Folio XV[u]

§[v] Boudin van Rysele[w], svoors. Boudins sone, was de VIIste grave van Vlaenderen. Folio XVI[x]

---

[a] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[b] Boudin Yserin *onderstreept met rode inkt.*
[c] Folio *onderstreept met rode inkt.* XII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[d] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[e] Boudin de Calewe *onderstreept met rode inkt.*
[f] Folio *onderstreept met rode inkt.* XIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[g] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.* XIIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[h] Aernoud de Houde *onderstreept met rode inkt.*
[i] de … Aernoud *onderstreept met rode inkt.*
[j] Folio *onderstreept met rode inkt.* XIIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[k] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[l] Boudin de Jonghe *onderstreept met rode inkt.*
[m] vriende *sic*.
[n] Folio *onderstreept met rode inkt.* XIIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[o] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[p] Aernoude de Jonghe *onderstreept met rode inkt.*
[q] vijfte *sic*
[r] Folio *onderstreept met rode inkt.* XV *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[s] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[t] Boudin … Baerde *onderstreept met rode inkt.*
[u] Folio *onderstreept met rode inkt.* XV *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[v] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[w] Boudin van Rysele *onderstreept met rode inkt.*
[x] Folio *onderstreept met rode inkt.* XVI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*

§[a] Boudin van Mons[b], die goede pasivel[1] grave, hij was de VIIIste grave van Vlaenderen. Folio XVII[c]

§[d] Aernoude de Simple[e], svoors. Boudins houtste sone was de IXste grave van Vlaenderen. Ende zijn moedere Ryckilt[f] regierde Vlaenderen in zulker manieren dat zou al tlandt bedarf. Folio XVIII[g]

[f°I v°b] §[h] Boudin de Onnosele[i], svoors. Aernouds broedere, beede van vrauwe Ryckilt[j] zonen daer men zoo vele wonder of scrijft. Ende was de Xste grave van Vlaenderen alst blijct. Folio XVIII[k]

Ryckilt[l] Folio XIX[m]

§[n] Robrecht de Vriese[o], de vroomste princhе van der weerelt in zijnen tijden tijden was de XIste grave van Vlaenderen. Folio XXV[p]

§[q] Robrecht de Vriese[r], de jonghe, was de XIIste grave van Vlaenderen. Folio XXVII[s]

[a] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[b] Boudin van Mons *onderstreept met rode inkt.*
[c] Folio *onderstreept met rode inkt.* XVII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[d] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[e] Aernoude de Simple *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ryckilt *onderstreept met zwarte inkt.*
[g] Folio *onderstreept met rode inkt.* XVIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[h] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[i] Boudin de Onnosele *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ryckilt *onderstreept met rode inkt.*
[k] Folio *onderstreept met rode inkt.* XVIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[l] Rykilt *in rode inkt geschreven*. *Een aantal zaken doet ons vermoeden dat deze regel werd bijgeschreven door een andere hand (wellicht hand B). Ten eerste is de spelling van Rykilt anders: de drie vorige keren werd telkens* Ryckilt *geschreven, nu staat er* Rykilt. *Ten tweede is de zwarte inkt van het woord* folio *lichter, van een andere soort of van een ander moment dan de rest van die pagina. Ten derde staat er geen paragraafteken voor haar naam, hoewel ze schijnbaar als een apart hoofdstuk in de geschiedenis van Vlaenderen wordt behandeld. Ten slotte wijzen we op het feit dat tussen elke graaf ongeveer twee blanco regels zijn. Tussen* Rykilt *en* Robrecht de Vriese *is er slechts één regel blanco, en tussen* Boudin de Onnosele *en* Rykilt *geen enkele blanco regel.*
[m] Folio *in een lichtere zwarte inkt geschreven.* XIX *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[n] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[o] Robrecht de Vriese *onderstreept met zwarte inkt.*
[p] Folio *onderstreept met rode inkt.* XXV *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[q] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[r] Robrecht de Vriese *onderstreept met rode inkt.*
[s] Folio *onderstreept met rode inkt.* XXVII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*

§[a] Boudin Hapkin[b], die hedele ruddere des jonghen Robrechts sVriesen was de XIIIste grave van Vlaenderen, alst blijct in tblat, et folio XXVII[c].

[f°II r°a]

§[d] Karel Kanuncts,[e] sone van Denemarcke, die helighe ende gherechtighe grave, hij was vermoort in sinte Donaeskerke te Brucghe boven den choor van die van der straten. Hij was de XIIIIste grave van Vlaenderen. Folio XXXI[f]

§[g] Willem van Loo[h], burchgrave van Ypere, gouverneirde Vlaenderen naer dat de goede grave Karel vermoort was omtrent IX of X weken maer hij en was gheen grave van Vlaenderen. Folio XLI[i]

§[j] Willem van Normandien[k] was een fel tyrant. Ende de coninc van Vranckerijcke maecte hem grave. Ende hij was de XVste grave van Vlaenderen. Folio XLI[l]

§[m] Diederic van Helzaten[n] was de XVIste grave van Vlaenderen, hij hadde

[f°II r°b]

getrauwet die goede he- // lighe Cebelie[o] die dochter was van den coninc Fulco van Jherusalem. Zou trac bij consente van den grave Diederic[p], haren man, te Jherusalem daer zou bleef wonende. Ende wart daer zustere in Sinte Lazarus huus. Ende zou zant haren voors. man dat waerde helich bloet dat te Brugghe es in sinte Baseliskerke alst blijcken zal. Folio XLIIII[q]

§[r] Philips van Helzaten[s], Diedericx sone daer of dat men leist dat hij up den derden dach van zijnder gheboorte crees ende sprac, zegghende

[a] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[b] Boudin Hapkin *onderstreept met zwarte inkt.*
[c] Folio *onderstreept met rode inkt*. XXVII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[d] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[e] Karel Kanuncts *onderstreept met rode inkt.*
[f] Folio *onderstreept met rode inkt.* XXXI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[g] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[h] Willem van Loo *onderstreept met rode inkt.*
[i] Folio *onderstreept met rode inkt*. XLI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[j] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[k] Willem van Normandien *onderstreept met rode inkt.*
[l] Folio *onderstreept met rode inkt.* XLI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[m] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[n] Diederic van Helzaten *onderstreept met rode inkt.*
[o] Cebelie *onderstreept met rode inkt.*
[p] den grave Diederic *onderstreept met rode inkt.*
[q] Folio *onderstreept met rode inkt.* XLIIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven.*
[r] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[s] Philips van Helzaten *onderstreept met rode inkt.*

« ydelt dat huus[a] », hij was de XVIIste grave van Vlaenderen. Ende hij stichtede eerstwaerf Honsdam, dat nu heet den stede van den Damme. Ende noyt grave en was zijns ghelijcx ende hij wan de wapene van Vlaenderen, te wetene den zwarten leeu up de heidenen ende dat metten zweerde. Folio XLVII[b]

[f°II v°a]

§[c] Boudin van Henegauwe[d] was grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe weghe vrau Margriete[e], de dochtere van Diederic van Helzaten, hij was de XVIIIste grave van Vlaenderen alst blijct. Folio LXVII[f]

§[g] Boudin van Mons[h], keyser van Constantinoble ende van Grieclant, hij was was de XIXste grave van Vlaenderen. Folio LXIX[i]

§[j] Ferrant van Portigale[k] hadde te wijve de dochtere van Boudin van Mons, keyser als boven. Hij was grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe vrau Jane[l]. Ende omme dat hij stac jeghens den coninc van Vranckerijcke, zoo was hij te Parijs wel X jaer in de vanghenesse. Ende hij was de XXste grave van Vlaenderen alst blijct. Folio LXXIIII[m]

[f°II v°b]

§[n] Thomaes van Savoien[o] was grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe vrau Jane[p], wedewe van Ferrant van Portigale. Ende hij was de XXIste grave van Vlaenderen. Folio LXXX[q]

§[r] Willem van Dampiere[s] was grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe, vrau Margriete[a], de welke graefnede worde in de stede van haer zustere, zustere,

---

[a] *Uitspraak* ydelt dat huus *in schrifttype en onderstreept met rode inkt.*
[b] Folio *onderstreept met rode inkt*. XLVII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[c] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[d] Boudin van Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[e] vrau Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[f] Folio *onderstreept met rode inkt*. LXVII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[g] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[h] Boudin van Mons *onderstreept met rode inkt.*
[i] Folio *onderstreept met rode inkt*. LXIX *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[j] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[k] Ferrant van Portigale *onderstreept met rode inkt.*
[l] varu Jane *onderstreept met rode inkt.*
[m] Folio *onderstreept met rode inkt*. LXXIIII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[n] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[o] Thomaes van Savoien *onderstreept met rode inkt.*
[p] varu Jane *onderstreept met rode inkt.*
[q] Folio *onderstreept met rode inkt*. LXXX *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[r] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[s] Willem van Dampiere *onderstreept met rode inkt.*

de voors. vrau Jane[b], Boudins dochtere voors., mids dat zou starf zonder hoyr. Ende hij was de XXII grave van Vlaenderen. Folio LXXXI[c]

§[d] Willem van Dampiere[e] de jonghe was grave van Vlaenderen binnen zijn moeders tijden. Ende hij regneirde omtrent IIII jaren. Ende hij was de XXIIIste grave van Vlaenderen. Folio LXXXII[f]

[f°III r°a] Ghuy van Dampiere[g], broeder van den jonghen Willem voors., was de XXIIIIste grave van Vlaenderen alst blijct. Folio LXXXV[h]

§[i] Robrecht van Nivers[j], de sone van Ghuy van Dampiere. Hij was in Poelgen in den grooten wijch, daer hij verslouch twee groote vianden van der heligher kerke, gheheten Manfroyt[k] ende Cordenay[l]. Ende daeromme was hem ghegheven scoonyncx dochtere van Cecilien. Ende hij hadde daer bij eenen sone gheheeten Chaerles[m], de welke starf jonc te zijnen VII jaren, ende zijn wijf ooc. Ende hij nam daer naer te wijve de graefnede van Nyvers. Ende hadde bij haer twee zonen, te wetene Lodewijc[n] ende Robrecht[o]. Ende drie dochteren, de vrauwe van Couchy[p], de vrauwe van Haynau[q]. Ende Machtilt[r] hadde een van den sonen van der hertoghe van Loreynen[s]. Ende hij was de XXVste grave van Vlaenderen. Folio C[t]

§[u] Lodewyc van Nyvers[v], Lodewijcx sone, was de XXVIste grave van
[f°III r°b] Vlaenderen, hij woende metten coninc van Vranckerijcke. Die van Vlaenderen lieten hem weten dat de grave Robrecht[a], zijn grootheere,

---

[a] vrau Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[b] vrau Jane *onderstreept met rode inkt.*
[c] Folio *onderstreept met rode inkt*. LXXXI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[d] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[e] Willem van Dampiere *onderstreept met rode inkt.*
[f] Folio *onderstreept met rode inkt*. LXXXII *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[g] Ghuy van Dampiere *onderstreept met rode inkt.*
[h] Folio *onderstreept met rode inkt.* LXXXV *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[i] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[j] Robrecht van Nivers *onderstreept met rode inkt.*
[k] Manfroyt *onderstreept met rode inkt.*
[l] Cordenay *onderstreept met rode inkt.*
[m] Chaerles *onderstreept met rode inkt.*
[n] Lodewijc *onderstreept met rode inkt.*
[o] Robrecht *onderstreept met rode inkt.*
[p] de … Couchy *onderstreept met rode inkt.*
[q] vrauwe van Haynau *onderstreept met rode inkt.*
[r] Machtilt *onderstreept met rode inkt.*
[s] Loreynen *onderstreept met rode inkt.*
[t] Folio *onderstreept met rode inkt*. C *in rode inkt en op het einde van de regel geschreven*.
[u] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[v] Lodewyc van Nyvers *onderstreept met rode inkt.*

overleden was van deser weerelt. Ende dat hij commen zoude te Vlaenderen waert omme zijn lant te bezweerene. Folio CVI[b]

§[c] Lodewijc van Male[d] was de XXVIIste grave van Vlaenderen. Ende hij was te Malen buten Brucghe gheboren ende kerstin ghedaen alsoo men hier naer verclaersen zal, alst blijct in folio CXXXII[e].

[f°III v°a]

§[f] Philips le Hardy[g], scoonijncx sone van Vranckerijcke, was de XXVIIIste grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe, vrau Margriete[h], de dochtere van den grave Lodewijc van Malen als zal blijcken. Folio CL[i]

§[j] Jan van Dygon[k], de sone van Philips le Hardy, was hertoghe van Bourgognen ende van vele meer andere landen ende heerscepien. Ende hij was de XXIX[te] grave van Vlaenderen. Folio CLIX[l]

§[m] Philips van Bourgognen[n], Jan van Dygon sone, was hertoghe van Bourgognen, grave van Vlaenderen, van Brabant, van Limborch ende van vele andere landen ende heerscepien. Ende hij was de XXXste grave van Vlaenderen. Folio CLXIII[o]

[f°III v°b]

§[p] Karle de Valoys[q], de sone van den hertoghe Philips van Bourgognen, was de XXXIste grave van Vlaenderen[a], van Bourgognen, van Brabant, van Limborch ende van vele meer andere landen ende heerscepien. Ende hij

---

[a] Robrecht *onderstreept met rode inkt.*
[b] Folio *onderstreept met rode inkt*. CVI *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[c] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[d] Lodewijc van Male *onderstreept met rode inkt. Dittografie van* van Male, *maar de tweede* van Male *werd doorstreept met rood.*
[e] Folio *onderstreept met rode inkt*. CXXXII *in rode inkt geschreven, uitgezonderd de eerste* X *die in zwarte inkt is, en op het einde van de regel werd geschreven*. *Waarschijnlijk is die* X *in zwarte inkt er later bijgeschreven, en we moeten opmerken dat deze laatste foliëring juist is. In het handschrift geeft het blad* CXXXII *namelijk inderdaad het begin van het hoofdstuk over graaf Lodewijc van Malen.*
[f] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[g] Philips le Hardy *onderstreept met rode inkt.*
[h] vrau Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[i] Folio *onderstreept met rode inkt*. CL *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[j] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[k] Jan van Dygon *onderstreept met rode inkt.*
[l] Folio *onderstreept met rode inkt*. CLIX *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[m] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[n] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt*.
[o] Folio *onderstreept met rode inkt*. CLXIII *in zwarte inkt op het einde van de regel geschreven*. Deze laatste foliëring, CLXIII, is de verbetering van de foliëring die in rode inkt erboven staat, namelijk CLXXIII. We noteren in de inhoudstafel enkel de foliëring CLXIII omdat deze foliëring overeenkomstig is aan de foliëring die in de tekst van het handschrift het begin van het hoofdstuk over de graaf Filips de Goede aanduidt.
[p] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[q] Karle de Valoys *onderstreept met rode inkt.*

hadde een dochtere de welke heet Marye[b]. Folio NOTA[c]

§[d] Marye van Bourgognen[e] was graefnede van Vlaenderen naer de doot van haren vadere, hertoghe Karle[f]. Ende hadde alle de landen ende heerscepien die hij hadde als maecht zijnde[g]. Ende regnierde tlant van Vlaenderen mesgaders hueren hedelen ende raed VI maanden lanc of daer omtrent. Folio NOTA[h]

[f°IV r°a]

§[i] Maximiliaen[j] skeysers sone van Roome was de XXXIIste grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe vrau Marye[k], de dochtere van der hertoghe Karle[l]. Ende hadden tegadre drie kijnderen, te wetene Philips[m], Margriete[n] ende Fransois[o]. De welke Maximiliaen[p] regierde tlant zoo heerlicke tot den overlijdene van Marye[q] van Bourgognen. Ende ooc daer naer waer of dat desen bouc van cornijcken maer mencioen maect dan[r] tot den overlydene van Marye van Bourgognen[s], ghemaect by Anthuenis de Rovere alst blijct. Folio[t]

§[u] Philips van Bourgognen[v], Maximiliaens sone, de welke hij hadde bij vrau Marye[w], worde grave van Vlaenderen naer de doot van zijnder moedere ende was de XXXIIIste grave van Vlaenderen. Folio[x]

§[y] Requiescant in pace, Amen.[a]

---

[a] XXXIste … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[b] Marye *onderstreept met rode inkt.*
[c] Folio *onderstreept met rode inkt*. NOTA *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[d] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[e] Marye van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[f] hertoghe Karle *onderstreept met rode inkt.*
[g] maecht zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[h] Folio *onderstreept met rode inkt*. NOTA *in rode inkt op het einde van de regel geschreven*.
[i] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt.*
[j] Maximiliaen *onderstreept met rode inkt.*
[k] vrau Marye *onderstreept met rode inkt.*
[l] hertoghe Karle *onderstreept met rode inkt.*
[m] Philips *onderstreept met rode inkt.*
[n] Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[o] Fransoys *onderstreept met rode inkt.*
[p] Maximiliaen *onderstreept met rode inkt.*
[q] Marye *onderstreept met rode inkt.*
[r] dan *werd langs boven bijgeschreven*.
[s] Marye van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[t] Folio *onderstreept met rode inkt*.
[u] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in rode inkt.*
[v] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[w] Marye *onderstreept met rode inkt.*
[x] Folio *onderstreept met rode inkt*.
[y] *Het paragraafteken staat deze keer niet in de marge en is geschreven in zwarte inkt. Bovendien is de vorm anders dan de vorige paragraaftekens. Dit doet ons vermoeden dat vanaf hierde tweede hand aan het werk is.*

[f°IV r°b]

§[b] Men moet weten[c] dat desen bouc niet varder mencioen maect dan tot den overlidene vanden hertoghe Philips van Bourgognen[d] hoe wel dat in dese tafle staet van hertoghe Karle[e], van vrau Marye[f] als maecht zijnde ende van den hertoghe Maximiliaen[g] als grave van Vlaenderen van zijn wijfs weghe. Maer bij also dat yement wille hebben het naervolghende ghemaect bij der handt van Anthuenis[h] de Rovere[i], een maetsenaere, tote overlidene van Marye van Bourgognen, ondersoucket, hij zalt wel vinden int langhe. Nota[j]

Als men de werelt wel beziet
In al dat men te doene besta
So eist al zoorghen pine ende verdriet
Droufhede vooren ende rauwe na
Hoe effen dat heden die carre ga
Morghen vint zoe zulken heert
Mids datter yement handt an sla
Datse subbelt of omme sturt
Elc zie wel voor heer hoe hijsebare
Met desen goeden nieuwen jare[k]

Ghetrauwe vrienden zijn dickent besocht
zelden vonden ende haest verwrocht.[l]

---

[a] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken staat in de marge en is geschreven in blauwe inkt*.
[c] Men moet weten *onderstreept met rode inkt.*
[d] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] hertoghe Karle *onderstreept met rode inkt.*
[f] vrau Marye *onderstreept met rode inkt.*
[g] hertoghe Maximiliaen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Anthuenis *onderstreept met rode inkt.*
[i] Rovere *onderstreept met rode inkt.*
[j] *De regel* hij … Nota *onderstreept met rode inkt.*
[k] *De regel* Met … jare *onderstreept met rode inkt.*
[l] zelden … verwrocht *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende voetnoten bij de inhoudstafel

[1] pasivel < *passivel = voor lijden vatbaar. uit: J. Verdam.*

Tekstverklarende voetnoten bij de inhoudstafel

[1] pasivel < *passivel = voor lijden vatbaar. Uit: Verdam.*

2. FILIPS DE STOUTE

[f°CLI r°a] Philips le Hardy[a], scoonijncx Jans van Vranckerijcke outste sone, hertoghe van Bourgognen, grave van Vlaenderen van zijns wijfs weghe, van Arthois, Bourgognen palatijn[b], grave van Nyvers[c] ende van Rithers[d], heere van Salines[e] ende van Mechelen. Hij was den XXVIIIte[f] grave van Vlaenderen[g].

[f° CLI r°b] Ute dien dat van der dood van onsen wilen gheduchtich[h] // heere Lodewijc van Malen[i] zaligher ghedachten, het hertochscip van den landen van Vlaenderen mids datter toe behoort mesgaders andere landen ende heerscepien toe ghecommen zyn ende verscenen onsen gheduchteghen heere Philips le Hardy[j] by causen van onsen voors. hertoghinne zijn gheselscap ende beddenoot, van Margriete voors.[k] als dochtere ende

[f°CLI v°a] erfachtich hoyr // van onsen voors. heere ende vader. Ende wij, up den dach

26 april 1383 van heden anno XIII[C] LXXXIII up den XXVIsten dach van april[l], commen zyn in onse stede van Brucghe[m], daer onze poorters, subgiten ende inhabitanten ende al tghemeene van onser stede voors. ons heed ghedaen hebben als goed ende ghetrauwe subgiten sculdich zyn te doene haren heere ende vrauwe. §[n] So eist dat wij doen te wetene[o] allen lieden die nu zyn ende hier naermaels wesen sullen, dat wij up den dach van heden[p] belooft hebben ende ghezworen in trauwen ende in waerheden te houdene ende te doen houdene, huerleder previlegen ende costumen ende usagen, houde ende te doen houdene, huerleder previlegen ende costumen ende usagen, houde ende nieuwe in der manieren dat ghecostumeirt es, welke previlegen waren in den handen van onsen vadere als vooren, ende voor de tijt dat hij levende

[a] Philips le Hardy *onderstreept met rode inkt*
[b] hertoghe … palatijn *onderstreept met rode inkt*
[c] van Nyvers *onderstreept met rode inkt*
[d] Rithers *onderstreept met rode inkt*
[e] van Salines … Mechelen *onderstreept met rode inkt*
[f] XXVIIte *sic*.
[g] XXVIII[te] … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt*
[h] *Er is een inktvlekje boven de* i *van* gheduchtich.
[i] Lodewijc van Malen *onderstreept met rode inkt*
[j] Philips le Hardy *onderstreept met rode inkt*
[k] Margriete voors. *onderstreept met rode inkt.*
[l] anno … april *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] So … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[p] dat … heden *onderstreept met rode inkt.*

was. Ende up den dach van heden weder[a] ghegheven hebbe den voors. poorters ende habitanten ende den ghemeenen van der stede van Brugghe by specialer gracie ende te huerleder supplicacie. §[b] De welke previlegen, vryheden[c] ende goede costumen ende usagen, wij, Philips ende Margriete vooren ghenoomt[d], als noch bekennen wij dese zelve belofte vaste ende ghestade te houdene van pointe te pointe hier voors. ende verclaerst waren, ende niet der tjeghens te commene of te doen commene in eenegher manieren, behouden twee pointen, dats te wetene[e], van al dat tghemeente

[f°CLI v°b] van der stede gheordineirt ende ghe- // regiert hadden by den VI conincstabilen[f] ende gouvernours van den VI zestendelen van der stede van van Brucghe. Tander dat es[g] als van den mesdoenders ende bedrieghers by meuteryen, by wetten, by vanghenessen van der stede van Brucghe[h] by scepenen verwonnen sullen zyn van haerleder meuterye ende mesgripe by hemleden mesdaen tjeghens den prinche, ende de heerscepie van ons, Philips ende Margriete[i] voors., ende onsen naercommers graven ende graefneden van Vlaenderen diet ons over goet dinct by den gonen die de zaken van ons hebben ende andelen sullen. Ende van onsen naercommers graven ende graefneden toe commende mette[r][j] toebehoorten ende niet andersins. §[k] Up twelke[l] de voors. stede van Brucghe ons ghegheven hebben hare letteren omme dat die ghelofte vast ende teewighen daghen bliven soude; so hebben wij dese letteren ghedaen zeghelen behouden ons recht ende elc anderen tsine in anderen dinghen. Ende dit was ghedaen in

27 april 1383 onse voors. stede van Brugghe, up den XXVIIsten dach van april int jaer ons heeren XIII[C] ende LXXXIII[m].

§[n] Item al tgoet commende binnen den Zwinne[o] van comescepe dat zij datte datte eer dat ment vercoopt of coopt, moet eerst tot zinen stapel commen te

[a] Ende … weder *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] De … vryheden *onderstreept met rode inkt.*
[d] wij … ghenoomt *onderstreept met rode inkt.*
[e] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[f] conincstabilen *sic.*
[g] Tander dat es *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] Philips ende Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Het kan zowel* metter *als* metten *zijn, want er is geen zekerheid over of* toebehoorten *een meervoudsvorm is of een vrouwelijke datiefvorm.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[m] up … LXXXIII *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item … Zwinne *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLII r°a]

Brucghe ende nieuwers el. Ten ware[a] goet dat men ten Damme up doen mochte by also dat de cooplieden daer up liever hadden te doene // dan te Brucghe, dats te wetene[b] wijnen, nieuwe penewaerde, asschen, vleesch[c] in tonnen, harinc in meesen[d] commende, paerden, ossen, vetteware[e], dats te wetene bueter, roet, nueten, in tonnen[f] ende al dat cont in houtene banden uutghesteken, olye[g] ende azijn[h], de welke sculdich zijn te Brucghe te commene. Ende voort in schelijcx sal men up mueghen doen binnen den scependomme van den Damme, ten Houcke[i] te Muenekereede[j] alle maniere maniere van drooghen vissche, pec, terre, masten, cromme houten van scepen[k]. Ende al datter toe behoort ten ghereescepe van den scepen, als decxsels, barderen, die daer toe dienen. Stuer[l] ende alle maniere van vissche, coorne[m] zo men voors. heift. Coorne[n] so mach men aldaer hebben ter vente scips boorde[o].

I[p]tem voort dat men ter Sluus gheen stapel en sal houden[q] van lakene noch laken snidende, noch ghetauwe, noch com[r] noch rame[s] houden. Noch men men sal daer niet mueghen vaerwen van gheenderande varewe[1]. Item dat men ter Sluus[t] gheen ghewichte sal mueghen houden noch smeltinghe van zelvere. Item dat elc ambocht[u] dat men daer doen sal ter Sluus zal worden ghedaen naer de ordenancie ende cueren van die van Brucghe. §[v] Item dat men gheen ambocht[w] daer openbaer up effen mach ende doen binder Sluus

[f°CLII r°b]

dat men niet en plachte doene // voor dese previlege. Item dat ne gheen

[a] Ten ware *onderstreept met rode inkt.*
[b] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[c] asschen, vleesch *onderstreept met rode inkt.*
[d] tonnen … meesen *onderstreept met rode inkt.*
[e] paarden, ossen, vetteware *onderstreept met rode inkt.*
[f] bueter … tonnen *onderstreept met rode inkt.*
[g] olye *onderstreept met rode inkt.*
[h] azijn *onderstreept met rode inkt.*
[i] Damme, ten Houcke *onderstreept met rode inkt.*
[j] Muenekereede *onderstreept met rode inkt.*
[k] vissche … scepen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Stuer *onderstreept met rode inkt.*
[m] van vissche, coorne *onderstreept met rode inkt.*
[n] Coorne *onderstreept met rode inkt.*
[o] aldaer … boorde *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Initiaal in rode inkt.*
[q] Item … houden *onderstreept met rode inkt.*
[r] com *onderstreept met rode inkt.*
[s] rame *onderstreept met rode inkt.*
[t] Item … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[u] Item … ambocht *onderstreept met rode inkt.*
[v] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[w] Item … ambocht *onderstreept met rode inkt.*

vreemt man van der Sluus[a] of andere en mueghen gheenderande goet up zetten, voor dat al dat goet zal eerst ghecommen zijn tot zinen stapele daer dat behoort. §[b] Item[c] dat men gheene maten useren en zal ter Sluus noch int watre, dan met gheproufden maten van den Damme. §[d] Item[e] dat niement meten en sal dan ghezworen meters van den Damme van Muenekereede of van den Houcke. §[f] Item[g] dat die van der Sluus gheen poorten en sullen maken noch doen maken eeneghe stercke huusen ghelijc casteelen of blochuusen. Ende dede yement der contrarie van den voors articulen, die es sculdich de grave van Vlaenderen te achtervolghene ende te correngiere by vanghenesse ende vast te zine van zinen goede ende lichame als te zinen interduccie als over heere ende ter stede van Brucghe behouf om andere exemple by te nemene[h].

§[i] Item waert dat de grave van Vlaenderen[j] of zynen stedehoudere of ontfanghere dede doen eeneghe onghelike zaken contrarie den previlegen daer of dat de heere van Vlaenderen of zinen stedehoudere of ontfanghere vermaent ware dat te beteren ende hem dat ghetoocht ware, hij eist sculdich te beteren binnen X daghen[k] daer naer. Ende dat hijt niet en dade so mach de wet cesseren van der stede van allen saken daer des heeren profijct an hanct. Ghegheven // int jaer ons heeren XIII[C] LXXXIIII smaendaechs naer den Palmenzondach.

[f°CLII v°a]

4 april 1384

§[l] Item dat niement[m] en usere maecten of dachvaerten te houdene van lakene van suede, van lakene noch van draperie int Vrye[n] up een boete van vichtich pont parissis[o] ende het goet verbuert also dickent als ment bevonde ende dat sal men onder den baelju of den berydere by hueren heede, die stellen om te souckene wie de contrarie dade, also dickent alst hemleden te

[a] Item … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item *onderstreept met rode inkt.*
[h] andere … nemene *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[k] binnen X daghen *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item d at niement *onderstreept met rode inkt.*
[n] int Vrye *onderstreept met rode inkt.*
[o] vichtich pont parissis *onderstreept met rode inkt.*

weten sal commen ende zijs versocht sullen wesen, by den burchmeesters van der stede van Brucghe. Ende dat zij in fauten waren[a] van den eersten versouckene ende clachte quame of myn heere de baelju of zyn of zyn stedehoudere, dat zij dat sculdich zijn te beteren binnen den derden daghe[b]. Ende waert dat niet ghebetert en ware, dat beede de burchmeesters machtich sullen zyn dat te versouckene, ende macht hebben al daer inne te doene dat mijn heere de baelju of zinen stedehoudere daer in zouden mueghen doen altoos de boete tot mijns heeren behouf[c].

§[d] Voort dat die van den Vryen[e] ende om dat zij ghenoucht zouden zyn, so mach elke prochie daer thenden, ende sichtent dat dit previlege ghegheven was een com, een ghetauwe[f] ende een rame[g], bleven staende omme daer mede te ghereedene huerleder zelfs wulle laken omme haerleder zelfs leiftucht ende oorboor ende ooc te verbeseghen tot haren kijnderen behouf of mesmeden, zonder vente daer mede te makene of voort te vercopene
[f°CLII v°b] zoude malengien of fraude. // Ende quamen die van den Vryen[h] nootsaken toe, so mochtent zijt vercopen zonder malengien of fraude daer in te bedrivene, behouden also dat zij doe dit aldus doen zouden, sullen zweeren ende twee gheloveghe lieden tot hemleden ontbieden van haren ghebueren dat zijt ghemaect hebben om haer zelfs draghen ende om te oorboorene up dien tijt dat zijt maecten, ende dat nader hant noot hem doet dat zijt vercopen moeten. Emmer behouden dies dat zij gheen ghemaect stal of openbaer vente houden sullen, maer simpelicke vercopen haerleder ghebueren. Ende ghevielt binnen den Vryen[i] datter meer laken ware dan datter voors. es, so sullen de zelve te nieuten wesen, ende gheen weverye int Vrye stellen noch useren, behouden ende hute ghesteken Gistels sayen[j] ende andere vryheden ghegheven ende ghehuseirt voor desen tijt by consente van onsen goede lieden van Brugghe voors. daer men cueren ende vryheden van der draperie hout.

[a] Ende … waren *onderstreept met rode inkt.*
[b] derden daghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] altoos … behouf *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Voort … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[f] een com, een ghetauwe *onderstreept met rode inkt.*
[g] een rame *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Gistels sayen *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLIII r°a]

§[a] Voort dat die van Brucghe[b] noch van den Vryen[c] up eeneghe ghewiede[2] steden of onghewiede, roupen en zal « Brucghe, Brucghe », « Tvrye, tvrye[d] » ende zo wie dat dade ende daer mede bevonden ware of twist daer omme quame of datter yement doot bleve, so zoude men hem zijn hooft of doen slaen, zy poortere of vrylaet up dat zij ghevanghen worden. Ende en worde hij niet ghevanghen, men // zoude hem bannen CL jaer[e] uten landen van Vlaenderen up zijn hooft. Ende ghevielden ooc twist zonder yement dood te bliven, zo zoude men hem zijn vust of slaen die dat gheroupen hadde ware hij ghecreghen, ende ware hij niet ghevanghen zo zoude men hem bannen X jaer uten landen van Vlaenderen up zijn vust[f].

§[g] Voort dat niement[h] clocke noch scelle en sla int Vrie up die van Brucghe ende daer of bevonden worde, men zoude hem ooc bannen X jaer[i] uten landen van Vlaenderen up zijn vust te verliesen[j].

§[k] Item voort quamer[l] noot ende dat men waghenen ter oorloghe behouft ende moeste aresteren, so zal de wet van Brucghe[m] den gonen ordineren die de waghenen aresteren sullen ende dat met zekere lijcketeecke[3] ende al niement. Ende die sullen die perden doen prijsen ende stellense ten pampiere van der stede ende de namen wie datse toebehooren. Ende mesquame hemleden hiet, men zalse betalen also daer toe behoort. Ende zal worden hemleden haerleder waghenen ende perden ende ghelt als men weder comt binnen der stede van Brucghe, vriendelike weder ghegheven ende wel betaelt also men vooren ende naer gheploghen heift te doene[n].

§[o] Item Philips le Hardy[p] voors. ordineirde eerst VI conincstabelen[q] die men

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Voort … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] van den Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Brucghe, Brucghe, tVrye, tVrye *onderstreept met rode inkt.*
[e] CL jaer *onderstreept met rode inkt.*
[f] X … vust *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Voort dat niement *onderstreept met rode inkt.*
[i] X jaer *onderstreept met rode inkt.*
[j] -deren … verliesene *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item voort quamer *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[n] vooren … doene *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in rode inkt.*
[p] Item … Hardy *onderstreept met rode inkt.*
[q] eerst VI conincstabelen *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLIII r°b] nu naemt // de VI hoofmannen[a] te Brucghe in de VI zestendelen[b] als men noch daghelicx onderhoudende es. Ent int beginsel van Philips le Hardy[c] van zinen graefscepe[d], hij dede alle zine nersticheit omme de twee coninghen, van Vranckerijcke ende van Inghelant, in vreden te houdene zonder oorloghe. Ende hij was een prinche van grooter discrecie, van wijsheden ende van goeden rade, alle dinghen van varre overmerckende wat datter of commen mochte, ende by zijnder vroescepe was Vranckerijcke gheregiert.

§[e] Item als dat bestant uut was[f] van bamesse[4] ghemaect tot alf meye[g], maer die van Ghend die in Oudenaerde waren verwaerden qualike haerlieder poorten. Mijn heere van Scoors[h] ordineirde viere waghenen met hoye ende het scheen of zij vul hoys ghezijn hadden ende onder dat hoy waren VII of VIII lieden[i] oft landslieden ghezijn hadden die metten waghenaers quamen, vive of sesse ghegaen, ende de portier dede die poorte wyde hopen ende liet de waghene in commen. Ende als de vierde waghene[j] binnen der poorte poorte was, de waghenare nam den marteel ende wierpse in de veste ende de lieden spronghen uten hoye van den waghene ende zij sloughen den portier dood[k] ende de gone die tauwet ter poorten daden[l]. Ende de heere van Scoors[m] quam haestelicke van buten in Oudenaerde ghereden[n], ende
[f°CLIII v°a] die int hoy gheleghen hadden // zij liepen haestelicke ter maert roupende « Vlaenderen de leeu ». Ende de heere van Scoors[o] brochte met hem twee standaerden dheen standaert van Vlaenderen[p], ende van den nieuwen prinche mett[en][q] wapene van Bourgognen[r]. Ende zo wie hemleden ter ter

[a] VI hoofmannen *onderstreept met rode inkt.*
[b] VI zestendelen *onderstreept met rode inkt.*
[c] van … Hardy *onderstreept met rode inkt.*
[d] graefscepe *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … was *onderstreept met rode inkt.*
[g] tot alf meye *onderstreept met rode inkt.*
[h] Mijn heere van Scoors *onderstreept met rode inkt.*
[i] VII of VIII lieden *onderstreept met rode inkt.*
[j] de vierde waghene *onderstreept met rode inkt.*
[k] den portier dood *onderstreept met rode inkt.*
[l] tauwet … daden *onderstreept met rode inkt.*
[m] de … Scoors *onderstreept met rode inkt.*
[n] in Oudenaerde ghereden *onderstreept met rode inkt.*
[o] Vlaenderen … Scoors *onderstreept met rode inkt.*
[p] van Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[q] wapene *kan zowel vrouwelijk als onzijdig zijn dus kan het respectievelijk zowel* metter *als* metten *zijn. Men zou de onzijdige vorm kunnen verkiezen omdat er niet* wapenen *staat (wat de vrouwelijke datiefvorm is).*.
[r] van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

weere stelden die sloughen zij dood: die waren jeghens den heere van Scoors, ende die andere liet men te Ghent gaen[a].

§[b] Item die goede poorters van Oudenaerde[c] die verjaecht hadden ghezijn van den Ghentoysen die quamen weder in haerleder woenst zulc als zijse

25 mei 1384

vonden. Dit gheviel anno XIII[C] LXXXIIII in meye up sinte Urbanusdach[d].

I[e]tem up den achsten dach van meye int zelve jaer[f] was te Ghent eene groote wapenlopinghe ende al tvolc quam ter maert, zegghende[g] dat de coninc van Vranckerijcke ons heere was van Vlaenderen, daer omme was hij ghevanghen ende in tcasteel gheleit. Corts daer naer[h] was hij weder hute ghehaelt ende metter doot moestet hij becopen, te wetene[i] mijn heere van Borsele[j], de welke gheerne belet hadde dat men den standaert van Inghelant[k] daer niet ghestelten zoude hebben[l].

14 juli 1384

§[m] Item up den XIIIIsten dach van hoymaent[n], de capitein van Ghent, Fransois Ackerman[o], dede al Ghend duere trompet slaen ende roupen alle die te perde rijden mochten dat zij hem volghen zouden. Ende ter maert quamen die archiers van Inghelant tot een duust toe die de coninc van

[f°CLIII v°b]

Inghelant den Ghentoysen ghe- // sonden hadde. Ende een groote menichte van Ghent, zom te perde ende zom te voet. Ende Fransois Ackerman[p] reed altoos vooren den pas ende al dandere volchden hem naer, zij quamen by nachte voor den Dam[q] ende hij reed over de veste ende al zijn gheselscip volchde hem ende zij quamen toter maert ende niement en weder stont hemleden. Aldus ghecreech Fransois Ackerman den Dam ende zij roofden

[a] Scoors … gaen *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … Oudenaerde *onderstreept met rode inkt.*
[d] anno … Urbanusdach *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in blauwe inkt.*
[f] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[g] zegghende *onderstreept met rode inkt.*
[h] Corts daer naer *onderstreept met rode inkt.*
[i] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[j] heere van Borsele *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[l] ghestelten zoude hebben *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … hoymaent *onderstreept met rode inkt.*
[o] Fransois Ackerman *onderstreept met rode inkt.*
[p] Fransois Ackerman *onderstreept met rode inkt.*
[q] dam *onderstreept met rode inkt.*

de stede[a].

§[b] Item de coninc Karel van Vranckerijcke[c] ter bede van zinen oom Philips le Hardy[d], hertoghe van Bourgognen, grave van Vlaenderen, quam met eenen grooten eercrachte te Vlaenderen waert. Ende Lodewijc[e] zijn broedere de hertoghe van Orlyens[f] ende van Valois, de welke beleiden den Dam omtrent omtrent alf ougst[g]. Ende de principaelste van Ghent ende de Inghelschen die in den dam waren, vloon huut den dam al hemelicke by nachte. Ende de zelve Ghentoysen ende Inghelschen die noch in den Dam bleven waren,

23 augustus 1384 omtrent sinte Bertolmeusavent, hemleden ghebrac broot ende vitaelge. Ende zij deden omtrent der middernacht die poorten hopen, ende den meesten hoop van den Ghentoysen ende van den Inghelschen vloon uten

25 augustus 1384 Damme ende sanderdaechs quamen zij te Ghent onghequetst. Ende sdaechs naer sinte Bertolmeusdach[h] doe wort men gheware dat Fransois Ackerman[i] ende tmeeste deel van zinen gheselscepe den Dam gheruumt

[f°CLIIII r°a] hadden. Ende de coninc Karel[j] quam in den Dam zonder eenich // vechten of wederstoot. Ende in den Dam mochten bliven omtrent II[C] LX Ghentoysen[k] Ghentoysen[k] ende Inghelschen de welke niet en wisten dat Fransois Ackerman ende de Inghelschen ghevloen waren uut den Dam. Ende die waren alle huerleder handen ende voeten met coorden te gader ghebonden ende in scepen te Brucghe ghevoert by XX by XXX te gadere[l] ende also te Brucghe in den steen gheleit[m].

§[n] Item dheer Jan Walkier[o], capetein van Brucghe, ondersochte die Gantoysen of zij ballinghen waren, ende of zij in zommeghe wyghen of stryden ghezijn hadden als tOudenaerde[p] of tArdenburch[q] omme die steden steden te helpen winnen, ende al zulke lieden dede hij alle onthoofden in de burch voor de steen. Ende de lichamen waren ghevoert bachten der

[a] Ackerman … stede *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[d] Philips le Hardy *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende Lodewijc *onderstreept met rode inkt.*
[f] hertoghe van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[g] dam … ougst *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Bertolmeusdach *onderstreept met rode inkt.*
[i] Fransois Ackerman *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … Karel *onderstreept met rode inkt.*
[k] II[C] LX Ghentoysen *onderstreept met rode inkt.*
[l] XX … gadere *onderstreept met rode inkt.*
[m] te … gheleit *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[o] Item … Walkier *onderstreept met rode inkt.*
[p] tOudenaerde *onderstreept met rode inkt.*
[q] tArdenburch *onderstreept met rode inkt.*

Magdaleenen

ende daer waren zij ghedolven by grooter menichte int zant neffens de muer van den Magdaleenen[a].

12 augustus 1384

I[b]tem up den XIIsten dach van ougst[c], die van Ghent verhoorden dat Fransois Ackerman[d] ende die met hem in den dam waren, ghebrec hadden van broode ende van vitaelge, zij cozen eenen capetein ghenaemt Boudin de Rijcke[e], een vroom man van wapene, de welke de princhе zeere leet hadde ende ooc die heeren, het was binnen zinen tiden zeere vreselic te zine in Ghent. Want eene groote menichte wilden haer doe up gheven ter ghenadicheit van den coninc van Vranckerijcke ende van den nieuwen

[f°CLIIII r°b]

princhе den hertoghe van // Bourgognen. Ende daer omme de capetein Boudin de Rijcke deder vele vanghen ende onthoofden[f].

20 augustus 1384

§[g] Item tsanterdaechs[h] naer sinte Lodewijcxdach, de coninc Karel[i] trac in Vier Ambochten ende ghinc dat lant rooven ende tvolc te nieuten doen die niet in tijts en vloon ende hij dede de huusen verbernen, ende dede daer groote scade[j].

10 september 1384

§[k] Item up den Xsten dach van septembre[l] doe vertrac de coninc Karel[m] uut uut Vier Ambochten ende ghinc met dat ghezelscip tot onder Ghent. Ende zij verbarrenden alle de huusen ende en lieten niet staen, zij sloughen de lieden dood tot onder Ghent. Ende de kerckenhuusen ende cloosteren waren ooc alle verbrant[n].

[a] -fens … Magdaleenen *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Initiaal in blauwe inkt.*
[c] Item … ougst *onderstreept met rode inkt.*
[d] Fransois Ackerman *onderstreept met rode inkt.*
[e] Boudin de Rijcke *onderstreept met rode inkt.*
[f] Boudin … onthoofden *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item tsanterdaechs *onderstreept met rode inkt.*
[i] de coninc Karel *onderstreept met rode inkt.*
[j] verbernen … scade *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … septembre *onderstreept met rode inkt.*
[m] de coninc Karel *onderstreept met rode inkt.*
[n] cloosteren … verbrant *onderstreept met rode inkt.*

27 september 1384 | §[a] Item up den XXVIIsten dach van septembre[b] int zelve jaer was ghezien eene wonderlike planete[c] in de lucht vlieghende van vele varewen te

Tekstverklarende noten

[1] varewe *of verwe = kleur. Uit: Verdam.*
[2] ghewiede < *gewieden = van onkruid zuiveren;* by uitbreiding ook *reinigen, zuiveren, schoonmaken. Uit: MNW.*
[3] lijcketeecke = *kenteken, kenmerk, herkenningsteken. Uit: J. Verdam.*
[4] bamesse = *de heiligendag van St. Baef of Bavo, 1 oktober, een der gewone termijnen voor de opbrengst van cijns, betaling of huur enz. Uit: Verdam.*

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … septembre *onderstreept met rode inkt.*
[c] wonderlike planete *onderstreept met rode inkt.*

wetene, groen, root, ghelu[5], blaeu, wit[a] ende zwart[b]. Ende dit was te wijle dat de coninc onder Ghent lach[c], quamen die van Ghent, die dicwile uut waren omme te scarmutsene ende zomtijts so bleven zij dood, ende zomwile sloughen zij hare vianden doot. Ende binnen deser tyt, de coninc van Vranckerijcke ende Philips de grave van Vlaenderen[d] zonden brieven an eeneghe binnen Ghent alhemelike, maer eeneghe sloughent omme. Ende de coninc vernam dat die stede van Ghend was wel ghevitaelgiert om een alf jaer[e]. Ende so langhe so en stont hem daer niet te ligghene noch te lettene. Hij liet die steden ende casteelen bezet om tander jaer weder te

[f°CLIIII v°a] commene. Ende als hij XIIII daghen[f] voor de stede van Ghent ghe- // leghen hadde so brac hij up ende voer te zinen lande waert. Ende de coninc liet[g] brieven te Ghend van den vrede behouden lijf ende goet zonder aerghen list omme te beziene of zij hem bedincken wilden. Want de grave Lodewyc van Malen[h] vergaft hemleden in zijn dood ende badt ooc zinen sone der over Philips hertoghe van Bourgognen[i] ende zine ghezelnede scgraven

11 november 1385 Lodewijcx dochtere[j]. Dit was omtrent sinte Maertinsmesse anno LXXXV ende XIII[Ck]. Ende dese voors. brieven waren in Ghent onder eeneghe maer men dorstet niet wel openbaren. Want de zommeghe waren metten coninc van Vranckerijcke toe ende andere waren metten coninc van Inghelant toe[l].

I[m]tem de coninc Karel van Vranckerijcke[n] ende Philips le Hardy van Bourgognen[o] ende die hertoghinne, graefnede van Vlaenderen, zij belasten eenen ruddere daer mede, dat haerleder brieven te Ghent voor tcommun ghelesen ende gheopenbaert zouden worden. Ende dese voors. ruddere hiet meer Jan van Heyle[p] ende hij zeede eenen scheeren cnape van Ghent dat hij tjeghens hem zoude commen spreken ende hiet Jacop van

[a] groen … wit *onderstreept met rode inkt.*
[b] zwart *onderstreept met rode inkt.*
[c] de … lach *onderstreept met rode inkt.*
[d] ende … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[e] een alf jaer *onderstreept met rode inkt.*
[f] hij XIIII daghen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … liet *onderstreept met rode inkt.*
[h] grave … Malen *onderstreept met rode inkt.*
[i] Philips … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Lodewijcx dochtere *onderstreept met rode inkt.*
[k] anno … XIII[C] *onderstreept met rode inkt.*
[l] metten … toe *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Initiaal in rode inkt.*
[n] Item … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[o] Philips … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[p] meester … Heyle *onderstreept met rode inkt.*

Eersbuer[a]. Maer de cnape ghinc tot meester Maertin van der Galeide[b] die hiet hem dat hij zoude gaen thusewaert toten ruwaert, de welke ruwaert consenteirde hem dattie cnape toten rudder ghinc. Ende die rudder belastede die cnape dat hij weder keerde toten rewaert, ende vraghen hem of hij wilde bescriven, ende beseghelen Nieneve[c] ende Roeselare[d] ende dusentich francken van ghewichten goed van goude[e]. Ende hij wilde hem eens daer vooren doen maken drie steden in Vlaenderen.

[f°CLIIII v°b] §[f] Item meester Pieter van der Galeyde[g] ende // Pieter van Ayeghem[h] ginghen ende spraken metten cnape voor den ruwaert[i] hemelike. Also dat hij hij den ruddere consenteirde al zijn begheeren up dat hij zijn belofte vuldoen wilde, ende zwoeren te gadere die ruddere ende die rewaert van Ghend, meester Maertin van der Galeyde[j] ende Pieter van Ayeghem[k] dat zijt in secrete houden zouden de zaken die zij onder hem hadden, ende beloofdent beede voor een priestere. Ende de ruwaert gaf hem eenen besloten brief ende een saufconduut een termijn gheduerende weder binnen der stede te sine omme te treckene by den ruddere. Ende die priester quam toten ruddere[l], ende zij reden te Oudenaerde, van daer te Rysele ende van daer te Parijs, die rudder liet den priester in zijn heerberghe, ende hij trac by den coninc van Vranckerijcke ende by den hertoghe ende hij gaf zinen staet te kennene, ende die priester was ghehaelt in scoonyncx hof daer hij zeere bescaemt was. Ende by den coninc van Vranckerijcke[m] was de coninc van Ongherien ende menich edel baroen ende de coninc van Vranckerijcke[n] ende hertoghe Philips screven brieven[o] ende bezegheldense[p] daer zij by bliven wilden, ter priesters behouf. Dat zij zouden doen huer macht dat die brieven ghelesen zouden worden voor tcommunne. Ende die brieven

[a] Jacop van Eersbuer *onderstreept met rode inkt.*
[b] tot … Galeide *onderstreept met rode inkt.*
[c] Nieneve *onderstreept met rode inkt.*
[d] Roeselare *onderstreept met rode inkt.*
[e] dusentich … goude *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … Galeyde *onderstreept met rode inkt.*
[h] Pieter van Ayeghem *onderstreept met rode inkt.*
[i] ruwaert *onderstreept met rode inkt.*
[j] Meester … Galeyde *onderstreept met rode inkt.*
[k] Pieter van Ayeghem *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … ruddere *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[n] de … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[o] hertoghe … brieven *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Er stond* bet *in plaats van* be, *maar de* t *werd doorpstreept met rode inkt*.

28 oktober 1384

ghelezen zynde ende naer den dach van sinte Symoen sinte Jude, Jacop van Eersbuer[a] dede dat volc in der wapene metter wet, ende met meester Maertin voors.[b], ende hilden den vrede ghewapenderhant of yement den pays wilde beletten[c].

[f°CLV r°a]

§[d] Item de lieden waren ghecozen[e] omme // tOudenaerde te treckene om saufconduut, metten voors. priester[f] ende meester Maertin mede[g] ende elc met eenen cnape, ende brochten een saufconduut gheduerende toten nieuwen jare, ende daer was een dachvaert gheleit te Doorneke van den payse daer tlant van Vlaenderen zoude vergaderen. Ende dit was sdaechs

1 december 1384

naer sinte Andriesdach[h], ende als Pieter van den Bussche[i] vernam dat de dachvaert over gaen zoude, so vloot hij uter stede van Ghend, want hij hadde een van den upsetters ghezyn. Ende die van Ghent zonden te Doorneke haerleder ghedeputeirde[j].

Dese naervolghende pointen bewisen het inhouden van den paise van Doorneke tusschen de princhе ende die van Ghent[k].

§[l] Philips scoonyncx filius Jans van Vranckerijcke, hertoghe van Bourgognen,[m] grave van Vlaenderen[n], van Arthois[o], van Bourgognen palatijn, grave van Nyvers[p], van Rythers[q], heere van Salines[r] ende van Mechelen[s]. Ende wij Margriete[t] hertoghinne, gravenede ende vrauwe van den landen ende steden voors. Allen de gonen die dese letteren zullen zien

[a] van sinte … Eersbuer *onderstreept met rode inkt.*
[b] met … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[c] -penderhant … beletten *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … ghecozen *onderstreept met rode inkt.*
[f] priester *onderstreept met rode inkt.*
[g] meester Maertin mede *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Andriesdach *onderstreept met rode inkt.*
[i] Pieter … Bussche *onderstreept met rode inkt.*
[j] te … ghedeputeirde *onderstreept met rode inkt.*
[k] Dese … Ghent *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Philips … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[n] Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[o] Arthois *onderstreept met rode inkt.*
[p] Bourgognen … Nyvers *onderstreept met rode inkt.*
[q] Rythers *onderstreept met rode inkt.*
[r] Salines *onderstreept met rode inkt.*
[s] Mechelen *onderstreept met rode inkt.*
[t] Margriete *onderstreept met rode inkt.*

of hooren lesen, Saluut. Wij doen te wetene[a] dat onse wel gheminde subgiten, scepenen, dekenen, raet ende al tghemeene van onser stede van Ghent[b] hebben oetmoedelike gesupplieirt onsen heere den coninc ende ons dat wij hemleden wilden nemen in ontfaermenesse ende in ghenade. Ende dat onse voors heere ende wij hebben ontfaermenesse ende compassie van
[f°CLV r°b] onse voors. subgiten by den anderen // letteren ons voors. heeren ende ons, ende omme die cause daer inne begrepen hebben vergheven onse voors. subgiten van Ghent ende hare medepleghers de voors. offensen ende mesdaden. Ende ooc hemleden gheconformeirt hare previlegen, vryheden, costumen ende usagen int stic daer zij zouden commen ter ghenadicheit vulcommelic onsen voors heere ende ons. Ende by haren letteren ende boden eerlike in grooten nombre die zij ghezent hebben by ons, ende onse voors. heeren wesende te Doorneke, ende hebben bedanct onsen voors. heere ende ons, beloven dat van nu voort an, zij sullen zijn ende bliven goede ende ghetrauwe warachtighe subgiten ons voors. heeren scoonyncx als haren souverein heere, ende onsen hertoghe haerleder natuerlic heere by causen van Margriete onser gheselnede[c]. Ende van ons Margriete[d] als haerlieder natuerlike ende warachtighe vrauwe[e]. Waeromme onse voors. heere ende wij onsen voors. subgiten van Ghent ende hare medepleghers hebben ontfaen in onsen gracien, ontfaermenesse ende ontfaermichede. Ende gheven letteren van gracien van verlatenesse ende van verghevenesse, puerlycke ende uterlycke, mesgaders de restuticien van haren previlegen, costumen ende usagen ghelijcke dat dese dinghen ende andere claerlike moghen blycken in den inhoudene van den voors. letteren. Na der welcker gracien, verlatenesse ende verghevenesse onsen voors. subgiten van onser voors. stede van Ghend[f], ons over hebben ghegheven
[f°CLV v°a] zekere supplicacien. De // welke wij hebben ontfaen ende ghedaen, voorsien ende nerstelike doen visenteren by onsen raedslieden by goeder ende ripe de liberacie, de welke oversien waren omme tghemeene profyt van den landen, ende omme te scuwene alle ghescillen die voort daer uut spruten mochten van onser gracie omme die minne ende contemplacie van onse voors. goede subgiten, hebben gheordineirt up die voors. supplicacien

[a] Saluut … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[b] scepenen … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[c] Margriete onser gheselnede *onderstreept met rode inkt.*
[d] Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[e] vrauwe *onderstreept met rode inkt.*
[f] onser … Ghend *onderstreept met rode inkt.*

in allen manieren also hier naervolghend[a]. Eerst up tgone dat zij ons ghesupplieirt hebben dat wij willen consenteren de previlegen van der stede van Curtrycke[b] ende van Houdenaerde[c], van Gheersberghe[d], van Dendermonde, Replemonde, Aelst, Hulst, Aerne[e], Biervliet, Deyinse[f], ende generalike de casselrie ende tplat lant van der stede commen zullen ende bringhen haerleder previlegen, de welke wij sullen doen oversien by onsen rade. Ende dit over ghezien wij zullen daer in so doen dat onse voors. goede subgiten van Ghent, ende die van der voors. steden daer of met redenen wel ghepait zullen zijn[g].

§[h] Item als van den pointen[i] van den payse die staen alle wel int langhe claerlike in den chaertre, die daer of te vullen mencioen maect ende besceet. Ende in schelijcx[j] also wel van den previlegen van Ghent, ende aldus up tcorte. Wij scepenen, dekenen, raet ende tghemeene van der stede van Ghent ende[k] huerleder medepleghers wie zij zijn, hebben ontfaen ende

[f°CLV v°b]

ontfanghen oetmoedelike der gracien, // verghevenesse ende grooter chierheit van hemleden ghedaen, by den coninc Karel[l] haerleder souvereyn heere. Ende by den voors. hertoghe ende hertoghinne[m], grave ende graefnede van Vlaenderen, huerleder gherechte ende natuerliken heere ende vrauwe. Ende van der voors. gracien ende verghevenessen bedancken met goeder herten also vele als zij mueghen, den coninc onsen souverein heere. Ende onse gheduchtich heere ende vrauwe[n] loyaliken over ons ende over onse medepleghers up de peyne[o] boven ghezeit te houdene te vulcommene ende te vuldoene, ghestadelike zonder verbreken alle de articulen ende pointen voors., de welke wij ende elc zonderlinghe bedanckelic, bequamelic ende oetmoedelic wij ontfaen hebben. Ende int

[a] also hier naervolghend *onderstreept met rode inkt.*
[b] van Curtrycke *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Houdenaerde *onderstreept met rode inkt.*
[d] Gheersberghe *onderstreept met rode inkt.*
[e] Aerne *sic*.
[f] Dendermonde … Deyinse *onderstreept met rode inkt.*
[g] of … zijn *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … pointen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende in schelijcx *onderstreept met rode inkt.*
[k] Wij … Ghent ende *onderstreept met rode inkt.*
[l] by … Karel *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … hertoghinne *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … vrauwe *onderstreept met rode inkt.*
[o] Up de peyne *onderstreept met rode inkt.*

stic voors. daer yement of eeneghe daer tjeghens daden, zo beloven wij te helpene ende te vervolghene[a] naer onse macht dat zij ghepueirt[b] ende ghepuniert worden by voormen van manieren, dat behooren zal ende ghestelt worden in die warachtighe onderdanicheit van den coninc ende van onse voors. heere ende vrauwe alsoot voors. es. Ende gaen of van allen alyanchen, eeden, verbanden, trauwen ende manscepen die wij of eeneghe van onseleden hadden of hebben ghedaen doen den coninc van Inghelant

[f°CLVI r°a] of zinen ghecommiteirden of ghedeputeirden, lieden of officiers, // ende allen anderen die niet en zouden zijn welwillende van onsen voors. souverein heere, of onsen natuerliken heere ende vrauwe voors. Ende hebben ghezworen ende zweeren in onser loyaleden, dat van nu voordan, te eewighen daghen wij zijn, zullen zijn goede warachtighe ondersaten den coninc, onsen voors. souverein heere ende zine naercommers coninghen, van Vranckerijcke ende onsen rechten natuerliken heere ende vrauwe voors. ende haer naercommers, graven ende graefneden van Vlaenderen. Ende zullen doen die diensten die goede ende ghetrauwe ondersaten sculdich zijn te doene haren gherechten heere ende vrauwe, ende bewaren haerleder lichame, erven heeren ende rechten ende beletten alle de gone die contrarie zouden willen doen of vervolghen, ende dat doen te wetene onsen heere ende vrauwe ende haerleder naercommers, graven ende graefneden van Vlaenderen of haren officiers in der manieren boven verclaerst. Behouden altoos[c] onse previlegen, vryheden, costumen ende usagen in oorcondscepe van welken saken. Wij hertoghe ende hertoghinne voors.[d] hebben onsen zeghelen ghedaen hanghen an dese letteren van der stede van Ghend[e]. Ende wij scepenen, dekenen ende raet ende tghemeene van der stede van Ghend hebben[f] ooc daer an ghehanghen den grooten zeghele van der stede van Ghend. Ende voort wij hertoghe ende

[f°CLVI r°b] hertoghinne hebben ghebeden // ende versochten van onser lieven ende gheminder moye de hertoghinne van Lucenburch ende van Brabant. Ende onse lieve gheminde broeder de hertoghe Aelbrecht van Beyeren. Ende wij dekenen, scepenen, raed ende tghemeene van der stede[g], supplieren hooghe ende mueghende princesse mijn heere de hertoghe Aelbrecht van

[a] *Hierna staat* dat *doorstreept met rood.*
[b] ghepueirt *sic*. *Vermoedelijk bedoelde de scribent* ghepriveirt.
[c] Behouden altoos *onderstreept met rode inkt*
[d] in … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[f] wij … hebben *onderstreept met rode inkt.*
[g] Aelbrecht … stede *onderstreept met rode inkt.*

van Beyeren. Ende wij dekenen, scepenen, raed ende tghemeene van der stede[a], supplieren hooghe ende mueghende princesse mijn heere de hertoghe Aelbrecht van Beyeren[b] vooren ghenoomt. Wij hertoghe ende hertoghinne van Bourgognen versoucken[c] ende wij scepenen, dekenen raed ende tghemeente van der stede bidden den baroeren ende hedelen van den landen van den Vryen, ende der stede van Mechelen ende vant Antdwoorpen dat zij omme den goeden pais ende omme meerder versekerthede ende oorconde der waerheit van alle dinghen voors. ende van elken zonderlinghe, haerleder zeghelen van der stede hanghen an de de voors. letteren. Ende wij vrau Jane by der gracie van gode hertoghinne van Lucenburch ende van Brabant[d]. Wij hertoghe Aelbrecht van Beyeren, baelju ende gouvernuer ende Erfachtich van den landen van Hengauwe, van Hollant, van Zeelant ende van der heerscepie van Vrieslant. Wij Willem, outste sone van den grave van Namen, heere van der Sluus, Hughe, heere van Antoinge, burchgrave van Ghend, Jan, heere van Gistele[e] ende van Aerne, Hendric van Bevere, heere van Dixmude[f] ende van Antedam, Jan, heere van Gheersberghe[g] ende van den Gruuthuuse, Aernoud van Gavere,

[f°CLVI v°a]

heere van Scoors, Philips, heere van Axcele, Lodewijc[h] // gheseit de Haze, bastaert van Vlaenderen, Gheeraert van Raceghem, heere van Baesroode, Woutere, heere van Alewijn, Philips, heere van Massene, de heere van Eecke, Jan Vylein, heere van sint Jans te Steene, Jan van Outre, burchgrave van Ypere ende Lodewijc, heere van Boelaert, ruddere[i]. Wij burchmeesters, voochden ende raet van der stede van Brucghe ende van Ypere. Wij Philips van Zeldegheem, Monfrant van Eesene, Philips van Buekemaer, rudders[j] ende scepenen van den Vryen[k] over hemleden ende in de name van den zelven lande twelke gheene ghemeene zeghele en heift. Ende wij communne, meesters, scepenen, raet van der stede van Mechelen[l] Mechelen[l] ende van Antdwoorpen[m] hebben ter bede ende begheerte omme ter

[a] Aelbrecht … stede *onderstreept met rode inkt.*
[b] Aelbrecht van Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[c] Wij … versoucken *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[e] Wij … Gistele *onderstreept met rode inkt.*
[f] Hendric … Dixmude *onderstreept met rode inkt.*
[g] Jan … Gheersberghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] Aernoud … Lodewijc *onderstreept met rode inkt.*
[i] Gheeraert … ruddere *onderstreept met rode inkt.*
[j] Wij … rudders *onderstreept met rode inkt.*
[k] scepenen … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … Mechelen *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Antdwoorpen *onderstreept met rode inkt.*

cause van den goeden payse, ende om meerder versekerthede ende oorconden der waerheit van allen zaken voors. ende van elken zonderlinghe hebben ghehanghen ende ghedaen hanghen onzen zegulen, ende ooc de zeghele van der stede voors. an dese jegenwordighe letteren ghemaect

1385 ende ghegheven te Doorneke, int jaer van XIII[C] ende LXXXV[a].

I[b]tem corts daer naer quam Philips de hertoghe van Bourgognen[c] met Margriete zine ghezelnede[d], Lodewijcx dochtere van Malen met grooter waerdicheit in de stede van der Sluus niet[e], maer in de stede van Ghent[f]

6 januari 1386 omtrent den dertiendach ende zwoeren met die van Ghend, ende die van

[f°CLVI v°b] Ghent met hemleden, als ghetrauwe princhе te zine // ende die van Ghent als ghetrauwe onderzaten te zine, etc.[g]

§[h] Item de coninc van Vranckerijcke[i] dede versamen uter croone groote engienen ende vele vitaelge ende dede bastilgen ende basseiden maken ende vele scepen vitaelgieren omme te treckene ter Sluus[j], ende hij quam weder in Vlaenderen met grooter menichte van volke van wapenen omme te treckene in Inghelant[k]. Ende daer waren scotters ghecozen in Vlaenderen ende ghegheven ghelt ende laken omme journeyen[l].

§[m] Item de coninc Ritsaert van Inghelant[n] wasser wel tjeghens voorsien in alle avenen ende dijcken. Ende de coninc van Vranckerijcke dede ter Sluus by der caye eene basseide rechten[o] daer corts daer naer of ghemaect was een staerc casteel. Ende scoonyncx lieden deden vele foortsen ende quaet in tlant zo dat die landslieden die wat vergadert hadden niet en behilden zo dat zij moesten vlien te Ghend ende in andere steden omme hemleden te onthoudene. Ende die vitaelge begonste te falgieren[6], want dat lant en was

[a] te … LXXXV *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Initiaal in rode inkt.*
[c] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Margriete zine ghezelnede *onderstreept met rode inkt.*
[e] van ... niet *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[g] -zaten … etc. *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[j] ter Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[k] in Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[l] ghegheven … journeyen *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … rechten *onderstreept met rode inkt.*

noch niet becommen. Ende de coninc vant in zinen raed dat hij zijn volc oorlof[7] gaf want hij en zach gheen profyt andie reyse. Want de Ingelschen waren al voorsien ende sconijncx lieden trocken wech ende roofden al dat zij vonden ende verberrenden zommeghe huusen, want zij en hilden van niemende niet ende zij deden vele quaets ter Sluus ende te Brugghe ende in allen plecken daer omtrent.

[f°CLVII r°a]**1386**

§[a] Item int jaer van XIII[C] ende LXXXVI[b] zo was tgroot casteel[c] van der Sluus begonnen fonderen om den coninc van Vranckerijcke ende by den hooghen raed om Walen in te logierene ende dat omme te bewaren tjeghens den Ingelschen. Ende tjeghens de vianden van der croone van Vranckerijcke, ende ooc den landen van Vlaenderen. Ende omdat de coopman zoude mueghen vrij varen ende keeren[d].

11 november 1386

§[e] Item de hertoghe van Berry[f] als hij van der Sluus quam te Brucghe, zo was hij[g] zeere ghesleghen ende ghequets, ende zijn rossier zeere ghewont ende dit gheviel sinte Maertinsmesse int zelve jaer.

[f°CLVII r°b]**1387**

27 april 1387

§[h] Item anno XIII[C] LXXXVII waren[i] te // Ghent ghesleghen de roosebekers[j], beede van zelvere ende van goude, die waren van twee landscepen: van Vlaenderen ende van Brabant. Ende up de XXVIIsten dach[k] van april[l] so was al omme gheboden dat men gheene munte gheven noch bieden en zoude in de brucghemaert dan de roosebekers. Ende het was al Vlaenderen duere gheboden ende bevolen dat men scgraven Lodewycx munte[m] noch bieden noch ontfanghen en zoude up tghelt te verbuerene, ende ooc up noch een andere boete van penninghen daer toe. Ende dat men scgraven Lodewijcx peninghen[n] in de wissele dragen zoude ende houden over bilgoen[o].

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt en buiten de marge.*
[b] Item … LXXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[c] tgroot casteel *onderstreept met rode inkt.*
[d] zoude … keeren *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in* blauwe inkt
[f] Item … Berry *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Dittografie van* hij.
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … waren *onderstreept met rode inkt.*
[j] roosebekers *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Dittografie van* dach.
[l] Ende … april *onderstreept met rode inkt.*
[m] scgraven Lodewijcx munte *onderstreept met rode inkt.*
[n] peninghen *sic, want er staat maar één afkortingsteken bij* penighen.
[o] zoude … bilgoen *onderstreept met rode inkt.*

1388 §[a] Item int jaer XIII[C] LXXXVIII[b] de hertoghe van Guleke ende zijn sone van Gheldere deden vele scade in Brabant[c]. Zij stichteden brant, zij roofden ende zij sloughen tvolc doot ende vinghense. Ende de hertoghe van Bourgoengen[d] claechdet den coninc van Vranckerijcke ende de coninc haddet gheerne of gheleit, maer hij worde van den hertoghe Willem ontseit, ende de coninc van Vranckerijcke vergaderde zijn volc ende hij trac daerwaert met grooter mueghentede. Ende die hertoghe van Gheldere wasser wel up voorsien ende dede de frontieren van zinen landen altoos wel bewaren[e].

I[f]tem de coninc Karel van Vranckerijcke[g], die quam int lant van Ludicke ende ende wan een stede van den hertoghe van Guleke, ende de hertoghe quam by den coninc ende diversche heeren ende prelaten. Ende daer was
[f°CLVII v°a] ghemaect een bestant[h] tusschen de hertoghinne // van Brabant ende den
1392 hertoghe van Guleke ende zijn sone de hertoghe van Geldere anno XIII[C] XCII[i].

§[j] Item Philips le Hardi[k] dwanc[l] tmeeste deel van Vlaenderen ende hij quam quam te boven dat zij lieten de obediencie van den paeus van Roome. Ende moesten commen ter obediencie van den paeus van Avengon[m] die men hiet den paeus Clement[n]. Ende vele priesters ende andere kerkelycke personen lieten haren benificien ende haer goet ende haer huusen te Brucghe ende eldere. Ende zij voeren wonen te Cuelene, te Ludicke ende in Zeelant ende in andere steden, want by der predicacie van meester Jan van Waes[o], de prochepape van sint Ouburghen te Brugghe, die liet zine beneficie ende hij ghinc te Ludicke wonen, so dede ooc meester Jacop van Oostburch ende zeide dat alle de clementinen verwaten[8] waren, daer omme dat meneghe

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … LXXXVIII *onderstreept met rode inkt.*
[c] in Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Bourgoengen *onderstreept met rode inkt.*
[e] van … bewaren *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in rode inkt.*
[g] Item … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … bestant *onderstreept met rode inkt.*
[i] ende … XCII *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … Hardi *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Hierna staat* tw *doorstreept met rood.*
[m] van Avengon *onderstreept met rode inkt.*
[n] Clement *onderstreept met rode inkt.*
[o] van … Waes *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[5] ghelu = *geel. uit: MNW*
[6] falgieren = *in gebreke blijven , te kort schieten. Uit: MNW.*
[7] verlof = *verlof, vergunning,, toestemming. Uit: MNW.*
[8] verwaten = *in de kerkelijke band, geëxcommuniceerd. Uit: MNW.*

mensche scuwede te[a] Brucghelingen. Ende in Brugghe[b] quam eene beroerte omme de voors. ghescillen by zommeghe poorters. Ende daer omme de hertoghe Philips[c] dede een van den principaelste vanghen, te wetene Pieter van Roeslare[d], ende was te Rysele ghevoert ende daer naer onthooft[e].

I[f]tem die van Ghend[g] bleven altoos onder de obediencie van Roome, den paeus Urbaen[h]. Ende daer omme menich mensche van Brucghe ghinghen in thende van der vastene te Ghend spreken haerleder biechte ende zij ontfinghen daer dat helighe sacrament. Ende de kerken van Brucghe waren des zondaechs[i] ende smaendaechs[j] ydele van volke. Want de lieden
[f°CLVII v°b] scuweden de kercken omme dat de priesters waren clementinen ende // dit
1393 ghesciede int jaer XIII[C] ende XCIII[k].

25 mei 1393 §[l] Item dheer Lodewijc Latremoelge[m] was ghemaect bisscop van Doorneke[n] te Avenjon van den paeus Clement[o], ende hij quam omtrent Synschen te Brucghe met scoonen state omme die helighe oordene[9] te celebreren in
30 mei 1393 zijn kerke sint Salvatoors up die helighe Triniteitsavend, maer mids dat niement in de Synschendaghen ter kerken en quam sinte Salvatoors, daer omme reet hij svrindaechs in de Synscheweke ter Sluus[p] waert omme in Onse Vrauwekerke sdaechs daer naer de oordene te makene[q]. Maer weit, dat gheviel up den Triniteitsavent eer hij ter kercken quam omme te bereedene omme die oordene te celebrerene, tusschen den VII ende VIII hueren so was groot brant in Onse Vrauweprochie ter Sluus[r] als waer omme de bisscop moeste laten de oordene te celebrerene,

[a] te *sic*.
[b] Ende in Brugghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] de hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[d] te … Roeslare *onderstreept met rode inkt.*
[e] ghevoert … onthooft *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in blauwe inkt.*
[g] Item … Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[h] paeus Urbaen *onderstreept met rode inkt.*
[i] zondaechs *onderstreept met rode inkt.*
[j] smaendaechs *onderstreept met rode inkt.*
[k] dit … XCIII *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … Latremoelge *onderstreept met rode inkt.*
[n] bisscop van Doorneke *onderstreept met rode inkt.*
[o] paeus Clement *onderstreept met rode inkt.*
[p] ter Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[q] de … makene *onderstreept met rode inkt.*
[r] in … Sluus *onderstreept met rode inkt.*

ende zij en deden den bisscop gheen waerdicheit omme dat hij clementijn was[a]. Waer of dat dit naervolghende maect in Latine tincarnacioen.

Anno M CCC XCIII[b]

Arsit sub lare Sluus cum colitur trinus et unus[c].

§[d] Item omtrent den zelven tijt[e], zo was ghefundeirt an dander zyde van den watre by der Sluus een stercke fortresse ghemaect by consente van den hertoghe Philips[f] by eenen ruddere, de welke zijn vertrac daer up nam, ghenaemt[g], ter fortresse ende bescermenesse van den landen van Vlaenderen ende was ghenaemt den thor van Bourgognen[h] maer[i] omme dat dat men in corniken niet vele besceets daer of en vint, daer omme so es dit ghestelt tot eender ghedinckenesse.

[f°CLVIII r°a]

1 september 1393

§[j] Item in tjaer XIII[C] XCIII, Pieter van der Stichele[k] ende zijn ghezelscip hadden up ghestelt dat men smaendaechs naer sint Gillisdach als men te Brucghe de wet vermaken zoude dat men alle de heeren van der wet doot ghesleghen zoude hebben. Maer Woutere van der Scaec[l] ende een cupere

28 augustus 1393

gheheeten Pieter van Zieceele[m] die gavent up sinte Augustijnsdach[n] de wet te kennene, ende Pieter van der Stichele[o] die was ghevanghen. Ende dit vernemende zommeghe van zine medepleghers zij vloon uut Brugghe ende

29 augustus 1393

sdaechs naer sint Jansdach uutgaende ougst was Pieter van der Stichele[p] hem VIIIstre[q] onthooft up de maert voor de beelfroot[r].

---

[a] dat … was *onderstreept met rode inkt.*
[b] Anno … XCIII *onderstreept met rode inkt en in het midden van de regel geschreven.*
[c] Arsit … unus *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[f] van … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Er werd ruimte gelaten voor de naam, maar die werd niet ingevuld.*
[h] den … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Hierna staat* of *doorstreept met rood.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … Stichele *onderstreept met rode inkt.*
[l] Maer … Scaec *onderstreept met rode inkt.*
[m] Pieter van Zieceele *onderstreept met rode inkt.*
[n] up sinte Augustijnsdach *onderstreept met rode inkt.*
[o] Pieter … Stichele *onderstreept met rode inkt.*
[p] Pieter … Stichele *onderstreept met rode inkt.*
[q] VIIIstre sic.
[r] -hooft … beelfroot *onderstreept met rode inkt.*

1396
[f°CLVIII r°b]

§[a] Item int jaer XIII[C] ende XCVI[b], de grave van Ostervant[c] was in Vrieslant ende wan de stede van Stavere, ende roofdese ende ver- // brandese ende ooc sinte Benedictuscloostere[d].

4 november 1396 1397

§[e] Item int zelve jaer[f] up den vierden dach van novembre, de coninc Ritsaert[g] van Inghelant nam te wive ende trauwede scoonijncx Karels dochtere van Vranckerijcke[h]. Ende int jaer XIII[C] XCVII[i] was de grave Jan van van Digon[j], grave van Nyvers, schertoghe Philips outste zone, in Ongherien[k] Ongherien[k] met zine drie bastaerde ooms ende vele andere hedelen uut Vranckerijcke ende uut kerstenhede. Die Sarasinen[l] ende die Turcken[m] deden vele jammers ende groote scade up de kerstenen. Ende die kerstenen vochten tjeghens die Sarasinen ende die Turcken by der stede van Nicopolis, daer verloren die kerstenen den strijt. Ende de Saresinen deden de kerstenen vele scade ende vinghen Jan van Dygon[n], grave van Nyvers, des hertoghen van Bourgognen outste sone. Ende in thende van den jare was hij ghelost tjeghens den amirael ghenaemt Sakin[o], ende daer bleven doot meer Lodewijc de Haze, meer Lodewijc de Vriese, meer Jan zonder Lant[p], alle bastaerden van Vlaenderen, ende menich edel heere uut kerstenhede ende andere[q].

1399

§[r] Item int jaer XIII[C] ende XCIX[s], de Ingelschen deden vermoorden haerleder haerleder coninc ende prinche de coninc Ritsaert[t]. Ende zij zonden de conighinne van Inghelant sconijncx Ritsaerts weduwe in Vranckerijcke tot haren vadere, den coninc Karel van Vranckerijcke[u].

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … XCVI *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Ostervant *onderstreept met rode inkt.*
[d] brandese … Benedictuscloostere *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[g] de coninc Ritsaert *onderstreept met rode inkt.*
[h] scoonijncx … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … XCVII *onderstreept met rode inkt.*
[j] grave … Digon *onderstreept met rode inkt.*
[k] in Ongherien *onderstreept met rode inkt.*
[l] Die Sarasinen *onderstreept met rode inkt.*
[m] die Turcken *onderstreept met rode inkt.*
[n] Jan van Digon *onderstreept met rode inkt.*
[o] Sakin *onderstreept met rode inkt.*
[p] meer Lodewijc … Lant *onderstreept met rode inkt.*
[q] menich … andere *onderstreept met rode inkt.*
[r] *Paragraafteken in rode inkt.*
[s] Item … XCIX *onderstreept met rode inkt.*
[t] de coninc Ritsaert *onderstreept met rode inkt.*
[u] Karel van Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*

1400

[f°CLVIII v°a]

I[a]tem int jaer van XIIII[C] [b], zo was te Roome groot aflaet ende was tjaer van gracien ende elkerlyc liep te Roome omme te hebbene aflaet *a pena et a culpa*[c]. Ende int zelve jaer zach[d] men int weste staen // een planete ende een sterre met eenen langhen sterte. Ende int zelve jaer was al omme groot sterfte van der pestelencie[e].

12 november 1403

§[f] Item int jaer XIIII[C] ende drie[g] quamen tOstende up sinte Brixusnacht[h] VIII VIII groote walvisschen die bleven ligghende up tzant. Ende elc visch was bet dan[10] LXX voeten lanc te wetene manne voeten, de nueze gaten waren zo groot men stacker wel een smans vust inne, de mule was ghescepen ghelijc een Ingelsche wulle zac. Ende elc van desen visschen hadden in XXIIII tonnen vul smouts[i]. Ende als men die visschen sleten zoude ende in sticke hauwen, met[j] moester met leederen van boven in clemmen. Ende in den buuc van elken vissche mochten wel XVI lieden in staen[k] hebbende elc een scuppe of een scuetele in dant omme dat smout ende dat bloet te vergaderen ende dat walscoot. Ende die zommeghe hadden bilen ende aecxen omme[l] die visschen in sticx te hauwene, ende dese lieden[m] stonden stonden alle in de buuc van eenen walvisschen[n], ghelijc of zij ghestaen hadden up eenen vloer van XXXVI voeten lanc[o], ende dheen en gheraecte den anderen niet al hadder XX inne ghezijn. Hier volcht tincarnacioen in Vlaemsche ende in Latine. Anno XIIII[C] ende drie[p].

1403

Ostende weit dat Brixus nachte
Waren ghevanghen walvisschen achte[q].

---

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item XIII[C] *onderstreept met rode inkt.*
[c] a pena … culpa *onderstreept met rode inkt.*
[d] int … zach *onderstreept met rode inkt.*
[e] al … pestelencie *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … drie *onderstreept met rode inkt.*
[h] up sinte Brixusnacht *onderstreept met rode inkt.*
[i] in … smouts *onderstreept met rode inkt.*
[j] *We vermoeden dat er* men *in plaats van* met *moet staan.*
[k] wel … staen *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Vreemd afkortingsteken.*
[m] *De eerste* e *werd langs boven bijgeschreven*.
[n] Eigenlijk is wa*lvisch een mannelijk substantief volgens het MNW, met andere woorden er zou* eenen *moeten komen, maar hier staat* walvisschen *wat doet vermoeden dat het om een vrouwelijke datiefvorm gaat wat veronderstelt dat er* eener *moet staan. De eerste vorm wordt echter verder in de tekst bevestigd dus kiezen we ook voor* eenen*.*
[o] van … lanc *onderstreept met rode inkt.*
[p] Anno … drie *onderstreept met rode inkt.*
[q] Ostende … achte *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Octo caput lete pre gaudia Flandria cete[a].

29 maart 1404

§[b] Item int jaer XIIII[C] ende viere[c] up den goeden vrindach omtrent den X hueren // voor de maeltijt quam te Duunkerke noch eenen grooten walvisch ende al tvolc liep uter kercke omme den walvisch te ghecrighene ende was met grooter subtilicheit ghevanghen, hij was wel XXX mannenvoeten lanc[d]. Ende int zelve jaer up den XVIIten dach van april starf de hertoghe Philips le Hardy van Bourgognen[e], grave van Vlaenderen binnen der stede van Hallen in Henegauwe[f], ende hij was ghevoert in Bourgognen buten Dygon int cloostere van den Saertruesen, dat hij zelve stichtede ende maken dede, ende daer was hij begraven. Ende hij hadde XX jaer[g] gheregneirt als grave van Vlaenderen[h].

[f°CLVIII v°b]

I[i]tem dese voors. hertoghe Philips van Bourgognen[j], grave van Vlaenderen wilen was, hadde by Margriete ziner wive[k] drie zonen ende drie dochteren. Dhoutste hiet Jan van Digon[l], ende was hertoghe van Bourghondien. De andere hiet Antheunis, hertoghe van Brabant, van Limborch[m]. De derde hiet Philips grave van Nivers[n] ende van Rythers. De houtste dochtere[o] hadde te manne de hertoghe van Polleem[p] in Oostrycke ende die starf zonder hoyr. Dander dochtere hadde te manne grave Willem van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende vrauwe van Vrieslant[q], de welke hadde by den voors. Willem een dochtere die men hiet Jakemine[r], graefnede van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant. De welke vrau Jakemine hadde drie mannen, eerst sconincx sone van Vranckerijcke Jan hertoghe van Toreynen[s], dalphin // van Vyanen daer naer hertoghe van

[f°CLIX r°a]

[a] *Latijnse zin* Octo … cete *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … viere *onderstreept met rode inkt.*
[d] XXX … lanc *onderstreept met rode inkt.*
[e] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[f] Hallen in Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[g] XX jaer *onderstreept met rode inkt.*
[h] -neirt … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in rode inkt.*
[j] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] Margriete zinen wive *onderstreept met rode inkt.*
[l] Jan van Digon *onderstreept met rode inkt.*
[m] Antheunis … Limborch *onderstreept met rode inkt.*
[n] hiet … Nivers *onderstreept met rode inkt.*
[o] de houtste dochtere *onderstreept met rode inkt.*
[p] de … Polleem *onderstreept met rode inkt.*
[q] grave … Vrieslant *onderstreept met rode inkt.*
[r] Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[s] eerst … Toreynen *onderstreept met rode inkt.*

Brabant. De derde hiet Jan van Vranckerijcke ende van Borsele, grave van Ostervants[a] ende zou starf zonder hoyr van haer mans. De derde dochtere van Philips le Hardy[b] voors. hadde te manne de hertoghe van Savoyen[c], ende zou hadde by hem drie sonen. Dhoutste was grave van Geneven, dander prinche van Baeumont[d]. De derde hadde te wive sconijncx dochtere van Cypers[e] ende hij hadde twee zusteren, dhoutste was conighinne van Cecilien, dander hadde[f] te manne den galiaetse van Melanen ende storven beede zonder hoyr. De voors. Philips le Hardy zaligher[g] gedachten huwede[h] zijn kinderen allen bin zinen levenden live, ende bewees elc zijn goet eer dat hij starf. Ende hij sprac met vrau Jane, zijns wyfs moye, ende metten landen van Brabant als dat Antheunis, zijn tweeste sone, was ghemaect rewaert van Brabant ende naer haer doot de heerscepie van haer[i].

21 maart 1405

§[j] Item int jaer XIIII[C] ende viere[k] up den XXIsten dach in maerte starf vrau Margriete des hertoghen Philips van Bourgognen weduwe[l]. Ende van haer verstarft Janne van vrau Margriete[m] des hertoghen Philips van Bourgougnen weduwe[n]. Ende van haer verstarft up Jan van Dygon[o] haren outsten sone tgraefscip van Vlaenderen, van Arthois, van Bourgougnen ende die eerlichede palatyn, van Salines ende de Singerie van Andwoorpen ende van Mechelen. Ende vrau Margriete[p] licht begraven te Rijsele in sinte Pieterskerke, Requiestant in pace, Amen[q].

Hier volcht de cornike[r] van Jan van Dygon[s].

[a] De … Ostervants *onderstreept met rode inkt.*
[b] De … Hardy *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Savoyen *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Baeumont *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Cypers *onderstreept met rode inkt.*
[f] dander hadde *onderstreept met rode inkt.*
[g] De … zali- *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Er staat eigenlijk* huwewede.
[i] naer haer … haer *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … viere *onderstreept met rode inkt.*
[l] vrau … weduwe *onderstreept met rode inkt.*
[m] van vrau Mar- *onderstreept met rode inkt.*
[n] Bourgognen weduwe *onderstreept met rode inkt.*
[o] up … Dygon *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende vrau Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[q] Pieterskerke … Amen *onderstreept met rode inkt.*
[r] Cornike *sic.*
[s] Hier … Dygon *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[9] oordene = *in de betekenis van status. Uit: MNW.*
[10] bet dan = *meer dan. Uit: Verdam.*

Tekstverklarende voetnoten bij Filips de Stoute

[1] varewe *of verwe = kleur. Uit: Verdam.*
[2] ghewiede < *gewieden = van onkruid zuiveren;* by uitbreiding ook *reinigen, zuiveren, schoonmaken. Uit: MNW.*
[3] lijcketeecke = *kenteken, kenmerk, herkenningsteken. Uit: Verdam*
[4] bamesse = *de heiligendag van St. Baef of Bavo, 1 oktober, een der gewone termijnen voor de opbrengst van cijns, betaling of huur enz. Uit: Verdam.*
[5] ghelu = *geel. Uit: MNW.*
[6] falgieren = *in gebreke blijven , te kort schieten. Uit: MNW.*
[7] verlof = *verlof, vergunning,, toestemming. Uit: MNW.*
[8] verwaten = *in de kerkelijke band, geëxcommuniceerd. Uit: MNW.*
[9] oordene = *in de betekenis van status. Uit: MNW.*
[10] bet dan = *meer dan. Uit: Verdam.*

3. Jan zonder Vrees

[f°CLIX r°b]

J[a]an van Dygon, de outste sone van Philips le Hardy[b] ende ooc vrau Margrieten[c] sone, scgraven Lodewijcx van Malen[d] dochtere. Hij quam in alle de heerscepien van zijnder vrau moedere. Ende naer Paesschen quam hij in alle de steden van Vlaenderen daer hij heerlycke ende wel ontfanghen was, ende bezwoer al omme de previlegen, rechten, costumen ende usagen van den landen te houdene. Ende hij hadde te wive hertoghe Aelbrechts

[f°CLIX v°a]

dochtere in Beyeren[e] // verbeyde van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant. Ende hij hadde by zinen wive den hertoghe Philips van Bourgognen[f] ende[g] vijf dochteren. De outste dochtere hadde ghetrauwet den dalphin van Vyanen, sconyncx Karels sone van Vranckerijcke. Daernaer hadde zou te manne de grave Arthuer van Ritsemont[h] ende zou starf zonder oyr. Dander hadde te manne hertoghe Adolf van Cleven[i]. De derde hadde te manne den grave van Poytiers[j]. De vierde hadde te manne Jan, hertoghe van Betfort[k], sconijncx Hendricx sone van Inghelant ende starf zonder hoyr. De Vste hadde te manne den hertoghe Karel van Borbon[l].

20 mei 1405

I[m]tem up den XXsten dach van meye anno M CCCC ende vive[n] quam ant Zwin ter Sluus een groote vlote van scepen vul met Inghelschen, te wetene[o] de hertoghe Thomaes van Clarence[p], sconijncx Hendricx sone van Inghelant, de grave van Pennebrouc[q] ende vele andere princhen ende hedele lieden. Zij ginghen in Cassant ende beroofdent, zij deden daer vele

[a] *Initiaal in rode inkt.*
[b] Jan … Hardy *onderstreept met rode inkt.*
[c] Margrieten *onderstreept met rode inkt.*
[d] Lodewijcx van Malen *onderstreept met rode inkt.*
[e] hertoghe … Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[f] den … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[g] ende *werd doorstreept met rode inkt, maar het lijkt ons beter het te laten staan.*
[h] Arthuer van Ritsemont *onderstreept met rode inkt.*
[i] te … Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[j] grave van Poytiers *onderstreept met rode inkt.*
[k] Jan … Betfort *onderstreept met rode inkt.*
[l] den … Borbon *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Initiaal in blauwe inkt.*
[n] Item … vive *onderstreept met rode inkt.*
[o] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[p] -toghe … Clarence *onderstreept met rode inkt.*
[q] de … Pennebrouc *onderstreept met rode inkt.*

scade ende verbarrenden vele huusen. Ende zij quamen ter Mude ende deden daer ooc vele quaets, zij beroofden de kerke ende quamen voor der Sluus. Ende die van der Sluus scoten huerleder capetein dood, de heere van Pennebrouc[a].

§[b] Item de hertoghe Jan van Bourgognen[c] grave van Vlaenderen, ende die
[f°CLIX v°b] van Ghent trocken ter Sluus waert omme de Inghelschen // te bevechtene. Maer die Inghelschen vloon ende keerden weder thusewaert metten rove. Ende als[d] zijleden[e] waren bij der Nieupoort, die van der stede beroofden twee scepen van den Inghelschen. Ende men ghecreef[f] doe die tafel van der der kerke van sinte Anne ter Muden ende vele meer goets dat de Inghelschen meenden in Inghelant te voerene.[g]

3 november 1407

§[h] Item int jaer XIIII[C] ende VII[i] den derden dach van novembre quam hertoghe Jan in Sintomaers met eenen grooten eercrachte van baenraetsen[1], rudders ende vele hedele lieden van diversche landen van Bourgognen, te wetene Berry, Borbon, Langhedoc, Alverne, Bar in Loreyne, Savoyen, Spaengen, Normandien, Picaerdien, Henegauwe[j] ende uut Vlaenderen omme te Calis te varene ende dat te belegghene ende te winnene.[k]

7 november 1407

§[l] Item up den VIIsten dach van novembre[m] so was de monstre ghedaen van van den volke van wapenen buten Sintomaers te Coerluismuelene[n]. Ende Sinte Omaers waren ooc vele coulueueren blijden, donderbossen[2], springalen[3] ende groote provanche van vitaelge omme voor Calis te voeren. Ende binnen deser tijt quamer brieven an hertoghe Jan van Bourgognen[o] van scoonyncx van Vranckerijcke weghe ende van zinen rade, de welke brieven waren gheordineirt bij den hertoghe van Berry ende Lodewijc van Orlyens. Dat

[a] huerleder … Pennebrouc *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] als *werd langs boven bijgeschreven.*
[e] *Dittografie van* leden.
[f] ghecreef *sic.*
[g] in … voerene *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … VII *onderstreept met rode inkt.*
[j] te … Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[k] -ghene … winnene *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … novembre *onderstreept met rode inkt.*
[n] Sintomaers … Muelene *onderstreept met rode inkt.*
[o] an … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

niement te Calis varen en zoude noch in tlant van Gwisen up de peyne van der galghe ende zijn goed gheconfuskiert ter tafle van den coninc van Vranckerijcke[a]. Och hoe drouve waren die hedelen die van varre // ghecommen waren ende groote moynesse hadden ghehadt ende grooten cost te vergheifs ghedaen ende haerleder landt ende juweelen verstelt hadden in de voors. reyse.[b]

[f°CLX r°a]

10 november 11 november 1407

I[c]tem up sinte Maertinsavent[d] snuchtens elc vertrac ute Sintomaers te zinen lande waert. Ende up sinte Maertinsnacht doe quamen[e] die VI capeteinen van den Inghelschen voor Sintomaers[f] voor de stede ende roofden de Vosselaersstrate[g], ende zij vinghen de rijcxste die in stede woenden. Ende de Inghelschen[h] quamen te Predicaers[i] ende wilden tconvent rooven. Maer de broeders deden hemleden drincken die goede wijn die int tconvent was van schertoghen Jans ghiften ende zij haten van den zelven dat int convent was, ende zij en deden den convente gheen quaet. Ende zij zonden den convente aelmoesene, ende lieten de Vosselaersstrate[j] staen die zij meenden te verbarnene. Ende des anderdaechs snuchtens de Inghelschen reden wech te Gwysene waert met haren roove ende met haren ghevanghene.[k]

13 november 1407

§[l] Item binnen de zelver maent up sinte Clementsavent[m], was de hertoghe Lodewijc van Orlyens te Parys doot ghesleghen de welke was sconyncx Karels van Vranckerijcke broedere daer hij quam van sconijncx hove. Ende tincarnacioen es in dese woorden[n]

Convertere bracium peccatoris. nota bene.[o]

---

[a] den … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[b] -stelt … reyse *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in rode inkt.*
[d] Item … Maertinsavent *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … quamen *onderstreept met rode inkt.*
[f] voor Sintomaers *onderstreept met rode inkt.*
[g] Vosselaersstrate *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Eigenlijk staat er* Ingelschelschen*, maar we wijzen dit toe aan verstrooidheid van de scribent*.
[i] te Predicaers *onderstreept met rode inkt.*
[j] de Vosselaersstrate *onderstreept met rode inkt.*
[k] roove … ghevanghene *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … Clementsavent *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … woorden *onderstreept met rode inkt.*
[o] Convertere … bene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

4 december 1407
[f°CLX r°b]

§[a] Item up sinte Barbelendach in decembre[b] was twatre zo groot te Brucghe XI daghen lanc gheduerende[c] dat de de lieden moesten met groote langhe leersen gaen achter strate // omme te Freren te gane, sinte Claren, te wingaerde[d], ende ten Predicaers[e] het convent hof was al ghelijc een zee. Ende in vele steden in Brucghe de lieden moesten haerleder spijse bereeden up zolders. Daer naer quam eene groote coude wijntere dat XIIII weken vroos.[f]

23 april 1408

§[g] Item up sinte Joorisdach anno M CCCC ende VIII[h] waren zommeghe te Brucghe de welke begheerden in Brucghe te hebbene dominacie[i], te wetene wetene Jan Biese, Clais de Zoutere, Lievin de Scuetelere[j], Jan Bourton[k], ende meer andere. Zij beloofden den hertoghe Jan van Bourgognen van den jaerlicschen incommende goede van der stede van Brucghe. Ende zij deden bannen ten beelfroote van der halle VI de eerlicste poorters die doe in Brucghe[l] waren, ende al tregiment ghehadt hadden binnen den tiden van schertoghen Philips tiden, te wetene Jan Camphin, Jan Hoonin, Clais Barbesaen, Zegher van den Walle, Gheeraert van Sintomaers, Victoor van Leffinghe[m]. Ende dese waren ghebannen in der jeghenwordichede van den hertoghe Jan contrarie den prinche, ende de landen van Vlaenderen ende haerleder goet was verbuert ende[n] gheconfuskiert tot sprinchens tafle.[o]

§[p] Item int zelve jaer[q] was Jan van Beyeren, een elect bisscop van Ludicke. Heer Diederic van Parewijs, schertoghen Hendricx sone van Parewijs, ende trac binnen Maestrecht die hem ghetrauwe waren, ende hem quam te hulpe

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … decembre *onderstreept met rode inkt.*
[c] XI gheduerende *onderstreept met rode inkt.*
[d] te Freren … wingaerde *onderstreept met rode inkt.*
[e] ten Predicaers *onderstreept met rode inkt.*
[f] groote … vroos *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … VIII *onderstreept met rode inkt.*
[i] dominacie *werd langs boven bijgeschreven.*
[j] *De inkt is hier wat uitgelopen, waardoor het laatste deel van de naam, meerbepaald* –lere *niet helemaal duidelijk is.*
[k] te … Bourton *onderstreept met rode inkt.*
[l] VI … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[m] te … Leffinghe *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Dittografie van* ende; *de tweede* ende *werd met rood doorstreept.*
[o] tot sprinchens tafle *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in rode inkt.*
[q] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*

de heere van Heinsberch. Doe quam de heere van Parewijs[a] ende zijn sone,

[f°CLX v°a]

de bisscop[b], metter macht van den Ludekenaers voor Maestrecht[c] // ende beleiden daer de heere van Beyeren. Ende doe hij beleit was in de stede besochte hij Nieneghen[d] nauwen keer om Maestrecht te doene ontset. Hij ontboot zinen broeder grave Willem van Henegauwe[e] ende heer Jan van Beyeren[f] ende claechdet zijnder zustere de hertoghinne zinen noot. Doe zeide zijn zustere dat zout den hertoghe Jan vriendelike bidden zoude ende als zij quamen dat hij hem ontset doen zoude. Ende als meer Jan van Beyeren[g] weder quam binnen Maestrecht hij brochte goede mare. Ende die Ludekenaers die maecten brucghen over de Maze ende beleydense al omme ende stormende up de stede staerckelijcke met staercken assaulte, ende zij werden hem binnen vromelike.[h]

I[i]tem als die hertoghe Jan[j] uut Borgoengen quam in Vlaenderen so viel mervrauwe zijn wijf hem te voeten ende claechde hem over de heere van Parewijs ende zinen sone die met die van Ludicke haren broedere Jan van Beyere[k] uut zinen bisscopdomme hadden verdreven ende binnen Maestrecht also nauwe hadden beleit. Doe beloofde hij der vrauwen, zine wive, dat hij hem zoude helpen lossen uut zijnder rauwen. Ende hij zant al omme om zijn hedelen in Bourgognen, in Vranckerijcke, in Vlaenderen, in Arthois, in Picaerdien, die te zine ghebode quamen. Ende grave Willem ontboot zine edelen huut Henegauwe, Hollant, Zeelant ende tot hem quamen menich ruddere[l] ende hedel man.

[f°CLX v°b]

Dit sijn de heeren die te Ludicke trocken.[m]

hertoghe Jan van Bourgognen grave etc.,[n]
grave Willem van Henegauwe,

[a] Doe … Parewijs *onderstreept met rode inkt.*
[b] de bisscop *onderstreept met rode inkt.*
[c] voor Maestrecht *onderstreept met rode inkt.*
[d] Nieneghen *sic*.
[e] grave … Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[f] Jan van Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[g] meer … Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[h] assaulte … vromelike *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in rode inkt.*
[j] Item … Jan *onderstreept met rode inkt.*
[k] Jan van Beyere *onderstreept met rode inkt.*
[l] ruddere *onderstreept met rode inkt.*
[m] Dit … trocken *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[n] grave etc. *onderstreept met rode inkt.*

grave Willem van Normandien,

Jan van[a] Namen zijn broedere,
een grave uut Scotlant,
de Jonckheere van Nassauwen,
de heere van Eddinghen,
de prinche van Steenhuuse,
meer Jan Vylein,
meer Floreins van Borsele,
de burchgrave van Leyen,
de heere van Cronenburch,
de heere van der Lecke,
de heere van Elgy,
de heere van Esmont[b],
meer Robrecht de Roucke. Ende zij hadden XLIII standaerden[c] ende twee wimpels[d] in theer ende voeren in tlant van Ludicke[e] barnen ende blaken. Maer daer was strijt versocht ende was gheconsenteirt dach ende velt van beeden ziden up eenen dicendach. Ende hertoghe Jan van Bourgognen ende grave Willem, zijn zwaselin, trocken daer dat wesen zoude, verbeidende haerleder lieden. Ende maecten vele rudders daer up tvelt[f] ende ginghen hemleden batelgieren.[g]

§[h] Item als die van Ludicke[i] dat vernamen zij trocken van voor Maestrecht ende quamen derwaert te voet ende de perde omme te wesene an den
[f°CLXI r°a] man. Doe sprac mijn heere Hendric[j] van // Parewijs « ic en can hu allen niet bestieren, ic duchte dat ons de zonden sullen slaen dat ghileden den zondach niet vieren en wilt » ende zij ginghen stellen haerleder engienen daer zij vreeselke mede scoten. Ende mijn heere ende de zine hadden bachten hem ende up dheen zide doen stellen al haerleder carrinen dat mense van daer niet en mochte beriden. Ende up dander zijde waren

[a] *Hierna staat* var *(vermoedelijk als aanzet voor* van*), maar de fout werd opgemerkt en* var *werd met rood doorstreept.*
[b] *Er lijkt iets te zijn weggekrabd tussen de* m *en* o *van* Esmont.
[c] XLIII standaerden *onderstreept met rode inkt.*
[d] twee wimpels *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Er is een vlek boven* up tvelt.
[g] ende … batelgieren *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[j] Doe … Hendric *onderstreept met rode inkt.*

ghestelt alle de artelgerien ende vooren ribaulden ende scerpentinen ende onder tusschen voghelaers.[a]

§[b] Item die van Ludicke[c] quamen toe ende droomden an, soo fellike dat zij malcanderen an den pinnen van den ribauden droomden so dat de hertoghe Jan[d] ende zijn volc moesten wijcken tjeghens haren danc maer die edel heere van Namen[e], ende de heere van Elgy[f] ende van Esmont[g] ende mijn heere Robrecht de Roove[h] quamen met een ghedeel perden van achter in ghesleghen ende staken tfier in de carrinen van die van Ludicke[i], ende reden metten glaviën[4] in ende scuerden haerleder bataelge zo dat die van Ludicke hopenden ende meendese alle te belukene[5] in hare bataelge. Ende die van[j] Ludicke[k] waren duerbroken beede van achtere ende van vooren ende ommeringhelt van allen ziden dat zij niet mochten ontgaen. Doe ginghen zij hemleden rugghe tjeghens rugghe stellen ende vochten also langhe als zij mochten staen. Ende die van Ludicke[l] verloren den strijt // [f°CLXI r°b] ende waren meest alle versleghen, daer bleef mijn heere Hendric van Parewijs voor meer Jan van Gistele dood[m]. Ende meer Hendric zijn sone, de bisscop van Ludicke[n], voor Jan van Digon[o], hertoghe van Bourgognen versleghen. Ende als de strijt was ghedaen so quamen vele steden van den landen van Ludicke te wetene Eyentonghere[p] ende Sintruden in Espergauwen omme te commene ten stride waert. Maer als zij hoorden dat de strijt verloren was zij trocken weder omme. Ende Jan van Beyeren[q] quam quam uut Maestrecht met volcx ende sloughen achtere in den stert ende jaechdese in steden ende in sloten ende hij verbarrende al dat buten sloten was. Ende in dese groote wijch[r] verloren die van Ludicke XXXII[M] volcx[s] ende **1408** ende was int jaer XIIII[C] ende acht alst blijct in dit vers in Latine.[a]

[a] onder tusschen voghelaers *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[d] de hertoghe Jan *onderstreept met rode inkt.*
[e] edel … Namen *onderstreept met rode inkt.*
[f] de … Elgy *onderstreept met rode inkt.*
[g] Esmont *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Roove *onderstreept met rode inkt.*
[i] van … Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Er is een vlek boven* van.
[k] Ende … Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[m] mijn … dood *onderstreept met rode inkt.*
[n] bisscop van Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[o] Jan van Digon *onderstreept met rode inkt.*
[p] te wetene Eyentonghere *onderstreept met rode inkt.*
[q] Ende … Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[r] *Er lijkt iets te zijn weggekrabd tussen de* j *en* c *van* wijch.
[s] XXXII[M] volcx *onderstreept met rode inkt.*

Tecle probos cernit flet legia quam leo spernit.[b]

I[c]tem hertoghe Jan van Bourgognen[d] bleef met zinen volke tot den vierden daghe. Doe trac hij te Ludicke[e] met zine twee zwaselinghen, grave Willem van Henegauwe[f] ende van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant, ende de bisscop, zijn broedere, Jan hertoghe van Beyeren[g]. Ende die van Ludicke quamen tjeghens hem met processien, ende brochten hem die slotelen van

september 1408

der stede, dit ghesceede in septembre int jaer voors[h]. Ende binnen Ludicke waren XXXVI mannen onthooft[i] die den quaden raet gaven. Ende daer

[f°CLXI v°a]

waren wijfs met sacken in de Maze // gheworpen die mijns heeren lieden ende vrienden zelve meenden in de Maze te verdrinckene. Ende daer waren zommeghe heere uut den voyen[6] gheworpen van den kercken neder om dat zij Jan van Beyeren[j] contrarie waren. Ende tlant van Ludicke gaf hemleden al up. Ende meer Jan van Beyeren was ghestelt in zijn stede van te vooren in hooghen state[k].

§[l] Item de hertoghe Jan van Bourgognen[m] dede breken den thor van Monthaguul[n] by Dynant up de Maze omme dat zij de landen van Namen vele spijts daden daer mede want zij zaghen uten thorre al dat die van Bouvines maecten binnen haerleder stede[o].

1409

I[p]tem int jaer XIIII[C] ende IX Anthuenis, schertoghen Philips sone van Bourgognen[q] ende schertoghen Jans broeder van Bourgognen, Lisebette schertoghen Jans dochtere[r], marcgravenede van Brandenburch, hertoghinne van Gorlettes ende van Luzijts. Ende hem was ghegheven in huwelike teenen pande, tlant van Lucenburch, voor de somme van C[M]

---

[a] int … Latine *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Latijnse zin* Tecle … spernit *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in rode inkt.*
[d] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] te Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[f] grave … Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[h] dit … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[i] XXXVI mannen onthooft *onderstreept met rode inkt.*
[j] Jan van Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[k] van … state *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[n] thor van Monthaguul *onderstreept met rode inkt.*
[o] binnen haerleder stede *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Initiaal in blauwe inkt.*
[q] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[r] *Hierna werd iets doorstreept met rode inkt. Wat het was, is niet meer leesbaar.*

breesscher guldenen munte van daer van den lande[a];

Hier naer volghen de XII pointen die in tlant van Vlaenderen ghetoocht waren voor tghemeene uter name van den coninc van Vranckerike, ende van den grave hertoghe Jan eer dat men trac voor Aen in Vermendois tjeghens de drie ghebroeders van Orliens. Als waeromdat haerleder vadere voor Parijs doot ghesleghen was. nota bene[b].

[f°CLXI v°b]

Eerst[c] dat hij de hedelen ghehouden heift in discoorde contrarie al kerstenhede. §[d] Dat ander // es[e] dat hij een doode man van der galghe dede halen ende een wassen kijnt dede betoveren omme den coninc zinen broeder te houdene in ziecheden. §[f] Dat derde[g] es hoe dat hij dede ordinieren een mommerie om den coninc te doen verbernen, daer of datter XII in was waer of de drie of de vier rudders doot blelven onder verbarrent ende verdroncken. §[h] Dat vierde[i] es hoe dat hij een dalphin dede vergheven. vergheven. §[j] Dat Vste[k] es hoe dat hij stont om sdalphins wijf te vyolerene. §[l] §[l] Dat VIste[m] es hoe dat hij eens een rudders vrauwe vyoleerde met foortsen foortsen ende met crachte. §[n] Dat zevenste[o] pointe es hoe dat hij stont om de dalphin te vergevene. §[p] Dat VIIIste[q] es hoe dat hij den hertoghe van Gheldere ontboot te Parijs in vrienscepen ende gaf een eerlijcke maaltijt so dat hij corts daer naer starf na dat hij thuus commen was. §[r] Dat IXste es[s] hoe dat hij stont om een sconijncx dochtere te vyolerene de welke mijns heeren van Bourgognen eerste wijf was. §[t] Dat Xste es[u] hoe dat hij stont om

[a] voor … lande *onderstreept met rode inkt.*
[b] Hier … bene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] Eerst *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Dat ander es *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Dat derde *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Dat vierde *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Dat Vste *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Dat VIste *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Dat zevenste *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[q] Dat VIIIste *onderstreept met rode inkt.*
[r] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[s] Dat IXste es*vonderstreept met rode inkt.*
[t] *Paragraafteken in rode inkt.*
[u] Dat Xste es *onderstreept met rode inkt.*

om den coninc Karel van Vranckerijcke zinen broeder ende de coninc Hendric van Inghelant te doen vergaderen elc met C rudders[a] omme den coninc van
Vranckerijcke ter doot te doen bringhene. §[b] Dat XIste[c] point es hoe dat hij in in den raet was daer hij niet en sprac omme acoort te makene tusschen hem ende de hertoghe van Bourgognen, daer hij liet blijcken dat hij hertoghe Jan van Bourgognen[d] ter dood zoude doen bringhen zo hij eerst mochte. §[e] Dat XIIste point es[f] hoe dat hij screef an den paeus dat de coninc zijn broeder
[f°CLXII r°a] verwoet // ware, ende niet beter dan een hondt, ende niet waerdich en ware coninc te zine.[g]

§[h] Item alle de pointen aenziende[i], de mesters[j] van der universiteit en claghen niet zine doot, maer zij zeiden dat scade ende jammer was dat hij zo langhe gheleift hevet. Ende de coninc van Vranckerijcke[k] zant an den hertoghe van Bourgognen in Vlaenderen dat hij zijn commune[l] bidden zoude zoude omme bijstandichede want hij ontseit was van den drie ghebroeders van Orliens ende quamen nederwaerts te Aen in Vermendois[m] met grooter macht ende ontzeiden ooc hertoghe Jan van Bourgognen ende al dat hem helpen mochte. Ende daer omme begheerde de coninc dat men hertoghe Jan helpen zoude.[n]

1411 I[o]tem int jaer XIIII[C] ende XI[p] trocken de Vlaminghen te Vranckerijcke waert metten hertoghe Jan, grave van Vlaenderen, te wetene Ghendt, Brugghe, Ypere[q] ende tVrije[r] ende tghemeene lant ende zijn hedelen. Ende zijn broeder hertoghe Antheunis van Brabant ende die van Limborch[s]. Ende de

---

[a] met C rudders *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Dat XIste *onderstreept met rode inkt.*
[d] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Dat … es *onderstreept met rode inkt.*
[g] niet … zine *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … aenziende *onderstreept met rode inkt.*
[j] mesters *sic*.
[k] Ende … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Eigenlijk staan er twee verkortingskrullen: één boven het woord en één naar boven via laatste letter. Bovendien staan er 7 stokjes.*
[m] te … Vermandois *onderstreept met rode inkt.*
[n] coninc … zoude *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Initiaal in rode inkt.*
[p] Item … XI *onderstreept met rode inkt.*
[q] Ghendt, Brucghe, Ypere *onderstreept met rode inkt.*
[r] tVrye *onderstreept met rode inkt.*
[s] Antheunis … Limborch *onderstreept met rode inkt.*

marcgrave de[a] helichs rycx[b] met zinen rudderen ende andere knechten ooc met zijn scotters. Ende zijn broeder hertoghe Antheunis van Brabant

Tekstverklarende noten

[1] baenraets = *soort edelman. uit: J. Verdam.*
[2] donderbosse = *algemene naam van vuurwapens, bepaaldelijk kanonnen. uit: J. Verdam*
[3] springale = *naam van een werpmachine, een soort van katapult, waaruit grote pijlen geschoten werden. uit: J. Verdam*.
[4] glavie = de staalspits aan de lans, speer
[5] beluken = *omringen, omsingelen, insluiten. Uit: MNW.*
[6] voye = *omgang, omloop van een gebouw. uit: J. Verdam*

[a] des *sic*.
[b] marcgrave … rycx *onderstreept met rode inkt.*

ende die van Limborch ende zijn broeder grave Philips van Nyvers ende van Rithers ende met zinen edelen trocken alle in Vermendois[a] ende quamen voor Mondedier[b] ende lagher drie daghen ende zij gaven hem up hertoghe Jan[c] ende zonden buten in theer spise ende dranc. Ende voor Mondedier[d]

[f°CLXII r°b]

brocht men hem die slotelen van // XXII steden[e], onder steden, sloten ende casteelen ende ooc andere passagen den hertoghe Jan van Bourgognen ter onderdanichede[f] mids de hulpe van Vlaenderen. Ende doe trac hij met zinen volke voor Aen[g]. Daer lach in de hertoghe van Orliens, grave van Valois, Jan Bloes, Jan van Beermont[h] heere van Coussi[i], zijn broeder Philips grave van Virtuus[j], ende zijn broeder grave van Angelomme, de hertoghe van Berry, Jan hertoghe van Borbon, Jan grave van Alenchon, de grave van Maertsen, de grave van Armenjac[k], wel tot XXVIII landsheeren[l] ende zij reden te Aen[m] huut ende in over dander zyde van der ryviere zeere stoutelic.[n]

§[o] Item de Vlaminghen[p] stelden haerleder engienen ende ginghen stoorme vreeselijcke up de stede drie daghen lanc al even wacker so dat dander al huute vloon. An dander zide doe braken zij de mueren ende quamen daer inne, de staken tfier der inne ende verbrandese. Doe namen zij[q] oorlof an hertoghe Jan ende wilden thusewaert ende hij bat dat zij noch beyden wilden drie daghen. Brucghe Ypere ende tVrije[r] meenden daer alleene te blivene. Ende die van Ghendt[s] riepen groote menichte « wij willen thusewaert », ende loeden haerleder tenten ende pauwelioenen ende trocken tusewaert.[t]

---

[a] in Vermendois *onderstreept met rode inkt.*
[b] voor Mondedier *onderstreept met rode inkt.*
[c] hertoghe Jan *onderstreept met rode inkt.*
[d] voor Mondedier *onderstreept met rode inkt.*
[e] XXII steden *onderstreept met rode inkt.*
[f] den … onderdanichede *onderstreept met rode inkt.*
[g] voor Aen *onderstreept met rode inkt.*
[h] grave … Beermont *onderstreept met rode inkt.*
[i] Coussi *onderstreept met rode inkt.*
[j] Philips … Virtuus *onderstreept met rode inkt.*
[k] de hertoghe … Armenjac *onderstreept met rode inkt.*
[l] XXVIII landsheeren *onderstreept met rode inkt.*
[m] te Aen *onderstreept met rode inkt.*
[n] der … stoutelic *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[p] Item de Vlaminghen *onderstreept met rode inkt.*
[q] Doe namen zij *onderstreept met rode inkt.*
[r] Brucghe … tVrije *onderstreept met rode inkt.*
[s] Ende … Ghendt *onderstreept met rode inkt.*
[t] tenten … tusewaert *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item doe hiet de hertoghe Jan van Bourgognen[b] om beters wille, die van Brucghe, Ypere, tVrije[c] ende den ghemeene landen dat zij thusewaert trecken zouden omme pais wille. Doe trac elc in tzine zonder die van
[f°CLXII v°a] Brucghe[d] die ginghen ligghen tusschen sinte Baafs // ende sinte Andries, ende en wilden niet in commen noch uter wapene gaen voor men het calfvel[7] brochte in theer[e] om te scuerene ende dat keljote[8] huus[f] of ware ghedaen twelke met hamers in sticken ghesleghen was ende in de reye gheworpen. Ende den brief was buten in theer ghebrocht ende ghescuert de welke brief was ghemaect int jaer XIIII[C] ende VII[g] als alle de maenders van Brucghe te Deynse bij den prinche waren. Ende als de dekens weder quamen, doe deden hemleden Jan Biese, Clais de Zoutere, Lieven van Melanen ende Jan Borton[h], de welke hadden gheordineirt desen brief, zonder tweten van den commune, zij ontboden elc deken alleene zonder tweten van den commune ende gaven haer weder haerleder banieren ende kueren, ende an desen brief was de stede zeghele[i] ende daer hinghen an LII LII sterten[j]. Ende elc deken moeste an eenen stert zijn ambochs zeghele steken, daer stont inne dat zij gheen maentghelt meer gheven en zouden ende dat men metter clocke niet meer de lieden uut zegghen en zoude. Ende zo wie ter maert quame met zijnder baniere zoude verbueren lijf ende goet. Ende dat men mochte keljote stellen[k] uppet tcoorne ende up andere graen, met meer andere pointen contrarie de commune. Ende desen brief ghescuert zijnde zij ghecreghen van der stede van Brucghe elc ambocht eenen brief bezeghelt van den maentghelde[l]. Ende dat men niet meer keljote[m] up stellen en zoude zonder consent van den commune. Ende dat men gheen poortere noch niemende meer uut zegghen en zoude metter clocke, maer dat men elken beleeden zoude bij wetten ende by //
[f°CLXII v°b] vonnessen. Ende corts daer naer Jan Bieze, Clais de Zoutre ende zijn medepleghers waren ghebannen uten landen van Vlaenderen.[n]

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] die … tVrije *onderstreept met rode inkt.*
[d] die van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[e] calfvel … theer *onderstreept met rode inkt.*
[f] dat keljote huus *onderstreept met rode inkt.*
[g] int … VII *onderstreept met rode inkt.*
[h] Jan … Borton *onderstreept met rode inkt.*
[i] de stede zeghele *onderstreept met rode inkt.*
[j] an LII sterten *onderstreept met rode inkt.*
[k] keljote stellen *onderstreept met rode inkt.*
[l] van den maentghelde *onderstreept met rode inkt.*
[m] keljote *onderstreept met rode inkt.*
[n] ghebannen … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*

1413 I[a]tem int jaer XIIII[C] ende XII[b] was den pais ghemaect tusschen den hertoghe Jan van Bourgognen[c] ende den drie ghebroeders van Orliens[d] te Troys in Sampaengen. Ende int zelve jaer was den tournoy[e] ende den grooten bourt[9] **28 februari 1413** te Brugghe den XXVIIIsten dach van sporche[f]. Ende de voors. hertoghe Jan trac corts daer naer te Parys, ende tsinte Denijs tjeghens die van Orliens met grooter blijsscepe.[g]

1414 §[h] Item int jaer XIII[C] ende XIIII[i] was hertoghen Jan van Bourgognen[j] ontseit van den coninc[k] Karel van Vranckerijcke « le beel amies[l] ». ende dede groote vergaderinghe maken al Vranckerijcke duere omme te commene met mueghenteden up den hertoghe Jan van Bourgognen[m] ende up zijn lant. Ende hertoghe Jan trac[n] met zinen edelen ende leenhouders, ende bezettede zine steden, sloten ende casteelen jeghens sconijncx mueghentede. Ende de coninc van Vranckerijcke[o] quam met grooten volken ligghen voor Atrecht[p] ende dede zine engienen daer vooren stellen omme de stede te bestormene, ende begonsten al te barnene doe vloot de coninc van voor Atrecht ende liet daer alle zine engiene ende vele van zinen gheselscepe. Ende hertoghe Jan quam huute[q] ende slouch van achter inne, inne, ende voeren alle de engienen in de stede.[r]

oktober 1415 §[s] Item in eene bamesse[10] maert anno XIIII[C] ende XV[t] so was te Brugghe groot brant in de Smeitstrate ende verbrande al tot bij der lane ende also toter veste omtrent XXII huusen[u].

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … XII *onderstreept met rode inkt.*
[c] Jan van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] drie ghebroeders van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[e] tournoy *onderstreept met rode inkt.*
[f] bourt … sporche *onderstreept met rode inkt.*
[g] -ghens … blijsscepe *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … XIIII *onderstreept met rode inkt.*
[j] Jan van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] van den coninc *onderstreept met rode inkt.*
[l] le beel amies *onderstreept met rode inkt.*
[m] Jan van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … trac *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[p] voor Atrecht *onderstreept met rode inkt.*
[q] Ende … huute *onderstreept met rode inkt.*
[r] de … stede *onderstreept met rode inkt.*
[s] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[t] Item … XV *onderstreept met rode inkt.*
[u] XXII huusen *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXIII r°a]

Hier naer volcht den strijt van Blangy.[a]

1415

§[b] Item int jaer XIII[C] XV[c], de coninc Hendric van Inghelant quam met vele scepen ende vele volcx van[d] wapenen in Normandien voor Onfleur ende hij wan de stede.[e]

§[f] Item de coninc van Vranckerijcke[g] dede[h] vergaderen alle de macht van der croone ende uut Vlaenderen, Henegauwe ende Artois, ende alle zijn hedelen uut allen landen, ende quamen alle toten coninc van Vranckerijcke omme te treckene tjeghens de Inghelschen. Ende daer was eenen strijt

25 oktober 1415

ghenomen tusschen beede de coninghen, up den XXVsten dach in octobre anno M CCCC XV[i].

§[j] Item de Inghelschen[k] waren alle bereet tjeghens den dachvaert, ende hadden vele moortpitten ghedaen maken omme hare vianden te cranckene ende omme de perden ende ooc de menschen de beenen te brekene ende te versmoorene. Ende de coninc Hendric van Inghelant[l] dede zijn volc biechten ende up den dach snuchtens messe hooren ende lettel ymbiten[11]. Ende daer was een pipe wijns[m] den boodem in ghesleghen omme tvolc te drinckene ende moet te ghevene, ende ginghen zij hem batelgieren. Ende de Fransoisen quamen[n] toe met eender groote bataelge ende reden in die pitten onvoorsien want zij met zoden overdect waren, ende de Inghelschen quamen toe ende vochten tjeghens de Fransoisen. Ende de Inghelschen hadden de victorie, ende verslougher vele ende vinghen alle die hedelen.

Dit sijn de heeren die daer versleghen waren.[o]

---

[a] Hier … Blangy *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … XV *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Hierna staat* wan*, maar vermoedelijk was dit een foute aanzet tot wapenen en werd het daarom met rood doorstreept.*
[e] Onfleur … stede *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Er staat eigenlijk* de*, maar we vermoeden dat dit een fout is van de scribent. Voor een goede lezing hebben we het aangepast naar* dede.
[i] up … XV *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item de Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … wijns *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … quamen *onderstreept met rode inkt.*
[o] Dit … waren *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXIII r°b]

Eerst hertoghe Philips van Brabant,
de grave van Nyvers,
de hertoghe van Bar,
de hertoghe Jan van Alenchon,
meer Jan van Berry,
meer Jan van Bourbon,
meer Jan van Wavery, ende zijn sone,
de heere van der Ameyde,
de heere van Lykerke, ende zijn broeder,
de heere van Fienes, met VI ghebroeders,
de drossate van Henegauwe,
de heere van Croy,
de heere van Roone,
meer Antheunis van Craen,
meer Lodewijc van Gistele,
de heere van Borbon, provoost van Parijs,
de Jonckheere van Roeselare,
meer Roelant van den Gruuthuse,
de heere van Rache[a].

Dit sijn de ghevanghene.[b]

Eerst hertoghe Kaerle van Orliens,
de grave van Virtuns,
de grave van Angelomme,
de drie ghebroeders van Orliens,
de hertoghe Jan van Borbon,
de grave van Eu,
de grave van Ritsemont,
de marscale van Bouchicaut,
de heere van Lingi, ende zijn sone,
de heere van Helly,
de heere Karel van Canoyse,
heere Hughe de Lannoyt,
meer Philips de Lannoit zijn broeder,

[a] *Regel van* de … Rache *onderstreept met rode inkt.*
[b] Dit … ghevanghene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

meer Antheunis van Breemen[a].

1417
[f°CLXIII v°a]

§[b] Item int jaer XIIII[C] ende XVII[c] starf grave Willem heere van Hollant, van Zeelant ende van // Henegauwe. Ende int zelve jaer[d] wan de joncheere van Aerlebeke[e], metten hertoghe Jan van Beyeren, Goorkeem in Hollant[f] VIII daghen voor sinte Andriesdach. Maer zijn nichte Jakemine[g] want weder met grooter pine ende scade van volke, ende zou verloor daer heere Walrave van Bree Roode[h]. Ende meer Jan van Beyeren verloos in den strijt de joncheere van Aerckeem.[i]

22 november 1417

§[j] Item de voors. vrau Jakemine[k] die ghetraut hadde de hertoghe van Vianen[l] die jonc was vergheven, zou nam daer naer te manne hertoghe Jan van Lottrike van Brabant[m] ende van Limborch, grave van Valkenberch ende marcgrave de helichs rijcx. Ende de voors. Jan voors.[n] wart ontfanghen in Henegauwe, in Hollant[o], in Zeelant[p], zonder te Dortrecht[q]. Ende meer Jan van Beyeren[r] was ghemaect ruwaert van Hollant.[s]

§[t] Item int zelve jaer[u] wan Jan van Viliers, heere van Liledaem[v], de stede van Parijs[w] met V[C] perden uter name van den hertoghe Jan ende corts daer naer wan hij de stede van Ponthieu[x]. Ende Jan van Digon[y] conquesteerde vele lants up de Fransche croone: Vermendois, Sampaengen, Buenen,

[a] *Regel van* Meer … Breemen *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … XVII *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[e] joncheere van Aerlebeke *onderstreept met rode inkt.*
[f] Goorkeem in Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[g] nichte Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[h] heere … Roode *onderstreept met rode inkt.*
[i] joncheere van Aerckeem *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[l] de … Vianen *onderstreept met rode inkt.*
[m] hertoghe … Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[o] Henegauwe, in Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[p] Zeelant *onderstreept met rode inkt.*
[q] te Dortrecht *onderstreept met rode inkt.*
[r] meer … Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[s] -waert … Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[t] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[u] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[v] heere van Liledaem *onderstreept met rode inkt.*
[w] van Parijs *onderstreept met rode inkt.*
[x] Ende … Ponthieu *onderstreept met rode inkt.*
[y] Jan van Digon *onderstreept met rode inkt.*

Ponthieu, Ansoere, Machons, Chaertres, Stampes[a], ende vele sloten ende[b] casteelen. Ende lach ooc voor Bourges in Berrij[c]. Ende int jaer van XIII[C]
1418 XVIII[d] so dede hij de kerckelike personen groote almotisacie elc in tzine, etc.[e]

1419 §[f] Item in jaer XIII[C] XIX[g] zo vergaderde de dalphin van Vyanen[h] ende de
[f°CLXIII v°b] hertoghe Jan // van Dygon[i], heere van Bourgognen ende grave van Vlaenderen etc., in Vranckerijcke[j] omme te makene een acoort ende namen daer up thelighe sacrament, ende trocken te gadere te Monthieu up daer up thelighe sacrament, ende trocken te gadere te Monthieu up de Cheyne[k]. Ende als hertoghe Jan in was metten lieden, maer met lettele lieden van den zinen, men liet de valbrucghe neder achter up zijn pert ende men sloot zijn volc buten. Ende Philips Gooskin[l] zeide « Heere en zijt niet vervaert, ic bem hier bij hu » ende als hertoghe Jan binnen quam, hij knielde neder voor den dalphin ende zeide « Beeu cousin, je vous prie merchy[m] ». Ende de dalphin zeide « Cousin vous naires garde de moy[n] ». Ende hij gaf een teecken met eener aecxkinne ende hij slouch hem vooren int hooft. Ende Philips Gooskin[o], ende monseigneur van Pennegi[p], baelju van Parijs, ende andere verraders scooten hem an ende was daer jammerlike vermoort. Ende mijn heere Matheus scgraven sone van Foys[q] ende een mijns heeren paedge[r] vielen over hem ende zij waren ooc doot ghesleghen.[s]

[a] Vermendois … Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Dittografie van* ende.
[c] voor … Berrij *onderstreept met rode inkt.*
[d] jaer … XVIII *onderstreept met rode inkt.*
[e] almotisacie … etc. *onderstreept met zwarte inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … XIX *onderstreept met rode inkt.*
[h] de … Vyanen *onderstreept met rode inkt.*
[i] Jan van Dygon *onderstreept met rode inkt.*
[j] in Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[k] Monthieu … Cheyne *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende Philips Gooskin *onderstreept met rode inkt.*
[m] Beeu … merchy *onderstreept met rode inkt.*
[n] dalphin … moy *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende Philips Gooskin *onderstreept met rode inkt.*
[p] van Pennegi *onderstreept met rode inkt.*
[q] Ende … Foys *onderstreept met rode inkt.*
[r] heeren paedge *onderstreept met rode inkt.*
[s] ende … ghesleghen *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item int zelve jaer van XIIII[C] ende XIX[b] de grave van Fiburch[c] was daer ghevanghen. Ende hertoghe Jan[d] regneirde tlant van Vlaenderen XIIII jaer[e]. Ende worde naer zijn doot ghevoert te Digon[f], ende daer licht hij begraven te te Saertruesen buten Dygon in Bourgognen[g]. Ende tlichame was dan ghevoert met grooter waerdicheden ende met rijckelicken state daer. Ende heer Matheus van Fois met hem. Requiescant in pace, amen.[h]

Hier volcht de cornike[i] van Philips van Bourgognen.[j]

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … XIX *onderstreept met rode inkt.*
[c] Fiburch *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende hertoghe Jan *onderstreept met rode inkt.*
[e] XIIII jaer *onderstreept met rode inkt.*
[f] te Digon *onderstreept met rode inkt.*
[g] buten … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[h] heere … amen *onderstreept met rode inkt.*
[i] cornike *sic.*
[j] Hier … Bourgognen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarenden noten

[8] keljote = *belastingsheffing. uit: MNW*
[9] boert = *tornooi, steekspel. Uit: MNW.*
[10] bamesse = *de heiligedag van St. Baef of Bavo, 1 oktober, een der gewone termijnen voor de opbrengst van cijns, betaling of huur enz. uit: J. Verdam*
[11] ymbiten < *inbiten = ontbijten, eigenlijk letterlijk een eerste beet in iets zetten of doen. Uit: MNW.*

Tekstverklarende voetnoten bij Jan zonder Vrees

[1] baenraets = *soort edelman. Uit: Verdam.*
[2] donderbosse = *algemene naam van vuurwapens, bepaaldelijk kanonnen. Uit: Verdam*
[3] springale = *naam van een werpmachine, een soort van katapult, waaruit grote pijlen geschoten werden. Uit: Verdam*.
[4] glavie = *de staalspits aan de lans, speer. Uit: MNW.*
[5] beluken = *omringen, omsingelen, insluiten. Uit: MNW.*
[6] voye = *omgang, omloop van een gebouw. Uit: Verdam*.
[7] calfvel = *bereid kalfsvlees, perkament ; ook naam van sommige verordeningen, op kalfsvel geschreven. Uit: Verdam.*
[8] keljote = *belastingsheffing. Uit: MNW.*
[9] boert = *tornooi, steekspel. Uit: MNW.*
[10] bamesse = *de heiligedag van St. Baef of Bavo, 1 oktober, een der gewone termijnen voor de opbrengst van cijns, betaling of huur enz. Uit: Verdam.*
[11] ymbiten < *inbiten = ontbijten, eigenlijk letterlijk een eerste beet in iets zetten of doen. Uit: MNW.*

4. Filips de Goede

[f°CLXIII bis r°a]

P[a]hilips van Chaerloos[b], sone van den hertoghe Jan van Digon[c]. Dese prinche hadde alle de landen ende singerien die de hertoghe Jan zijn vader hadde noch daer naer vele meer. Hij hadde te wive vrau Mechiele, sconijncx Karels dochtere van Vlaenderen[d]. Dese hertoghe Philips quam in Vlaenderen achter de dood van mijn heere zinen vadere, de hertoghe Jan zalegher ghedachten[e], omtrent X daghen ende hij quam te Ghend[f], te

[f°CLXIII bis r°b]

Brucghe[g], tYpere[h] ende // in andere steden ende bezwoer al tlant van

september 1419

Vlaenderen, twelke was int jaer XIIII[C] ende XIX in de maent van september[i]. Ende hij mochte doe hout zijn omtrent XXII jaer[j], letter[k] meer. Dese prinche hadde alle de landen ende singerien die zijn vader hadde etc.[l]

§[m] Item de hertoghe Philips[n] quam omme de stede van Brugghe te

22 september 1419

bezweerene up den XXIIsten dach van septembre[o] voors. Ende eer hij in Brucghe commen zoude hij wilde Robrecht filius Boudins[p], doe zijnde burchmeestere van den Vrijen ende noch VI persoonen van den Sieceelschen[q] die te Brucghe met rechte ghebannen waren ende ballinghen waren, hij wildese doe in Brucghe met hem doen commen, ende hij batter zeere over ende et en halp hem niet ende hij bleef langhe int casteel van Malen[r] verbeyden de antdwoorde van die van Brucghe[s]. Men stont buter

---

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Philips van Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[c] Jan van Digon *onderstreept met rode inkt.*
[d] vrau … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[e] hertoghe … gedachten *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[g] Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] tYpere *onderstreept met rode inkt.*
[i] int … september *onderstreept met rode inkt.*
[j] XXII jaer *onderstreept met rode inkt.*
[k] letter *sic.*
[l] -gerien … etc. *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[o] up … septembre *onderstreept met rode inkt.*
[p] Robrecht filius Boudins *onderstreept met rode inkt.*
[q] van den Sieceelschen *onderstreept met rode inkt.*
[r] casteel van Malen *onderstreept met rode inkt.*
[s] van dien van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*

Cruuspoorte[a], an de zide van den Drie Coninghen met alle de collegen van Brucghe. Ende als dat ghesciede was burchmeestere Gheeraert Ruebs[b] ende Jan Bortoen[c]. Hendelicke de prinche quam van Malen te Brucghe[d]. Ende die burchmeestere van den Vrijen ende die ballinghen bleven buten. Ende hij was te Brucghe eerlicke ontfanghen ende hij bezwoer haer wetten ende previlegen van Brucghe te houdene ende te bescermene[e].

27 mei 1420

[f°CLXIII bis v°a]

§[f] Item int jaer M CCCC ende XX up den XXVIIIsten dach in meye[g] doe smaendachs nader Sijnschendach, vochten de Inghelschen tjeghens de Fransoisen ende de Inghelschen verloren den strijt voor de stede van Ansoere[h]. Ende haerleder // drie capeteinen waren ghevanghen ende XXX rudders[i] zonder alle[j] de Inghelschen die daer doot ghesleghen waren. Ende Ende de voors. heeren waren ghevoert voor den coninc van Vlaenderen[k] te Trois in Champaengen[l] met welken stride ende ghevanghene den pais ghemaect was tusschen den coninc Hendrijc van Inghelant, ende den coninc Karel van Vlaenderen. Ende de capeteynen hieten Tangy de Chateu, Ritsaert Barbozan, Robert van Mancry etc.[m]

I[n]tem de coninc van Inghelant[o] nam te wive des conijncx Karels dochtere, de de joncste ghenaemt Kateline[p]. Ende hij zal bliven hertoghe van Normandien, ende hij was ghemaect regent van Vlaenderen. Ende heift belooft ende bezwooren die vianden uten land te drivene omme twelke de Bourgeljoenen gram waren ende deden al tquaet in Vlaenderen dat zij mochten mids de hulpe van de hertoghe van Savoyen ende vele Zwitsen[q].

---

[a] buter Cruuspoorte *onderstreept met rode inkt.*
[b] Gheeraert Ruebs *onderstreept met rode inkt.*
[c] Jan Bortoen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Hendelicke … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[e] Brucghe … bescermene *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Ansoere *onderstreept met rode inkt.*
[i] XXX rudders *onderstreept met rode inkt.*
[j] *De inkt is uitgelopen over* zonder alle.
[k] den … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[l] Trois te Champaengen *onderstreept met rode inkt.*
[m] Tangy … etc. *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Initiaal in rode inkt.*
[o] Item … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[p] Kateline *onderstreept met rode inkt.*
[q] van … Zwitsen *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item int zelve jaer lach[b] de coninc Karel, de wel gheminde coninc van Vlaenderen, de welke gheboren was in een casteel ghenaemt tcasteel van Jonessen[c] omme twelke de zommeghe hem scriven de coninc Karel van Vlaenderen die niet heet Jonessen. Ende dese voors. coninc lach voor een stede die men heet Melium[d] de welke stede staet in tlant van Normandien[e], daer in dat laghen quade rovers ende maelfactuers ende voor de stede lach ooc de coninc Hendrijc van Inghelant[f], ende zommeghe zaghen wat volcx

[f°CLXIII bis v°b] van wapenen van den hertoghe Philips van Bourgognen[g] // ende men lacher langhe vooren eer datse ghewonnen was. Doe quamen[h] die twee coninghen te gadere te Parijs ende waren in goeden payse. Ende in dien tiden was den dalphin van Vianen uten weghe dat hij niet te vindene en was daer omme was ghesloten ende over een ghedreghen, waert dat de coninc van Vlaenderen storve dat dan de coninc van Inghelant of de hertoghe van Bourgognen wie theerste cnapelic hoyr hadde bij des scoonijncx dochtere van Vlaenderen zijn zoude. Ende als van den payse tusschen der croone van Vlaenderen ende de hertoghe van Bourgognen dat bleef buten staende.

24 juni 1420 §[i] Item int zelve jaer[j] omtrent sint Jansmesse wan de coninc Hendrijc van Inghelant monseigneur in Beyere. Ende van alle de voors. heeren te wetene van haerleder beloften ende huwelicken waren alle qualijcke ghehouden[k].

Dit es de eerste strijt die den hertoghe Philips van Bourgognen ghesciede ende hadde victorie[l].

1420 §[m] Item int jaer XIIII[C] ende XX[n] trac de hertoghe Philips van Bourgognen in Vlaenderen met eenen grooten heercrachte voor Crepijn[o] in Lannoyt daer hij

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … lach *onderstreept met rode inkt.*
[c] tcasteel … Jonessen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Melium *onderstreept met rode inkt.* Melium *sic*.
[e] van Normandien *onderstreept met rode inkt.*
[f] de … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[g] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Doe quamen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[k] licken … ghehouden *onderstreept met rode inkt.*
[l] Dit … victorie *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … XX *onderstreept met rode inkt.*
[o] voor Crepijn *onderstreept met zwarte inkt.*

eerst siedge vooren leide als heere[a] ende prinche van den landen van Vlaenderen, ende meer ander landen ende heerscepien ende hij wan de stede, ende hij vant daer vele hedelen die tot zijn vaders doot ghezijn
[f°CLXIIII r°a] hadden de welke daer zom versleghen // waren ende de zommeghe vloon. Ende daer was meer Robrecht van Massene[b] rudder ghemaect. Ende int zelve jaer[c] quam die heere van Heinsberghe met menichte van volke van wapene te Bruesele ende zij bleven daer ghevanghen. Ende de hertoghe van Brabant[d] ende dat ghemeente quammer tjeghens ende vergaderden up die nedermaert, ende sloughen vele van scheeren lieden ende vinghense ende dede vele heeren ende andere onthoofden, ende doe waren te Bruesele bruchmeesters[e] ende raedslieden ghemaect. Ende int zelve jaer[f] zo rees eene groote oorloghe tusschen Brabant ende Hollant. Ende in de
oktober 1420 maent van octobre[g] trocken de Brabanders hute te voet en te perde up Hollant ende keerden corte weder onghescent[h].

1421 I[i]tem int jaer XIIII[C] ende XXI[j] quam een cardinael neder ende gaf groote oflaet ende ontbood een cruusvaert[k] te Praghen in Beyeren ende daerwaert trac doe menich man omme dat zij zustineirden quade opynionen[1] van onghelovicheden ende men was in wille hemleden te nieuten te doene maer het was te vergheifs want de keyser die belettedet al. Ende in dit vers in Latine vint men tincarnacioen[l]

Nova cula fecit dolum. nota bene[m]

§[n] Item int zelve jaer[o] trac de hertoghinne van Brabant, Jakemine[p] vrauwe vrauwe

[a] *Dittografie van* heere.
[b] meester … Massene *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[e] bruchmeesters *sic.*
[f] Ende … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … octobre *onderstreept met rode inkt.*
[h] Hollant … onghescent *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in blauwe inkt.*
[j] Item … XXI *onderstreept met rode inkt.*
[k] een cruusvaert *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … tincarnacioen *onderstreept met rode inkt.*
[m] Nova … bene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[p] Jakemine *onderstreept met rode inkt.*

van Hollant, met haer moedere, de vrauwe van Henegauwe[a], over in Inghelant. Ende vrau Jakemine[b], vrauwe van Brabant ende van Hollant, trauwede daer naer eenen anderen man ghenaemt Montfort, scoonijncx Hendricx sone van Inghelant[c] ende sconincx broedere die daer naer quam ende was hertoghe van Glousestre.

[f°CLXIIII r°b] De tweeste strijt die de hertoghe Philips ghesciede ende hadde victorie. Nota[d].

30 augustus 1421 §[e] Item int jaer XIIII[C] ende XXI[f] up den XXXsten dach van ougstmaent was een groot ghevecht bij sinte Rykiers in Ponthieu[g]. Want hertoghe Philips quam om de stede te ghecrighene. Ende die dalphin quam[h] met grooten volke van Fransoisen, van Armenjacx ende sloughen met hare perden duer een ryviere omme mijn heere van Bourgognen ende zijn volc of te slane ende zij waren an beeden ziden te perde. Ende die Armenjacx[i] quamen so sterckelijcke an dat zij mijns heeren bataelge scuerden ende velden mijn heere van den perde ende vinghene. Ende riepen « Mon Joye et Saint Denys[j] » dalphin viane ende Armenjac ende menich cry. Ende zij jaechden de heere van Rosinbos[k] die mijns heeren standaert drouch wel drie milen van daer up een casteel. Maer god gaf die grave dat mijns heeren lieden weder moet ghecreghen bij den toe doene van mijn heere van Lucenburch[l] ende de Vlaemsche heeren ende stoppeden weder huerleder bataelge ende ghecreghen haestelicke den prinche ute den handen van den vianden. Ende zij riepen met luder stemme « Bourgognen Montjoye et Saint Denys[m] ». Ende die heeren ende joncheeren uut Vlaenderen hadden vele looden hamers ende zij vochten zo zeere voor onsen prinche dat zij vele mannen ende perden ter eerden sloughen so dat de Fransoisen ghescoffiert waren.

[a] de … Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[b] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[c] Montfort … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[d] De … Nota *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … XXI *onderstreept met rode inkt.*
[g] Rykiers … Ponthieu *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … quam *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … Armenjacx *onderstreept met rode inkt.*
[j] Mon … Denys *onderstreept met rode inkt.*
[k] de … Rosinbos *onderstreept met rode inkt.*
[l] mijn … Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[m] Bourgognen … Denis *onderstreept met rode inkt.*

Ende over de ryviere[a] laghen dese Fransoisen daer nieuwelijncx commende

[f°CLXIIII v°a] diese gheerne ghesecourst hadden maer twater was so groot dat zij over // de ryviere niet en mochten. Aldus bleven daer vele Fransoisen ende Armenjacx die int watre ghejaecht waren ende verdroncken ende daer waren vele Vlaminghen rudders ghemaect van mijn heere van Lucenburch. Eerst ons prinche Philips van Chaerlois hertoghe van Bourgognen grave van Vlaenderen, van Arthois, van Bourgognen palatijn[b], heere van Salines[c] ende van Mechelen, Jan prinche heere van den Steenhuuse, Adriaen Vylein[d] ende vele andere heeren ende de hertoghe Philips hadde de victorie ende behilt tvelt. Ende sinte Rikiers ende andere sloten gaven hem up in mijns heeren handen[e].

8 augustus 1421 §[f] Item noch int jaer XIIII[C] ende XXI[g] up den achsten dach van hoymaent starf vrau Mechiele[h], des[i] sconijncx Karels dochtere van Vlaenderen, in de stede van Ghent te Posterne[j] ende was daer in sinte Baefscloostere begraven ende was mijns heeren van Bourgognen eerste wijf, men zeide zou was vergheven[2]. Ende haer vader de coninc Karel van Vlaenderen starf

oktober 1423 int zelve jaer. Ende int jaer XIIII[C] ende XXIII[k] in de maent van octobre was groot watre in Vlaenderen ende groote scade: men mochte te vele steden niet zayen ende vele beesten verdroncken ende dit bewijst tincarnacioen[l].

Scoondijcke dranc den wijn coel,
doe twatre hadde menighen poel[m].

september 1423 §[n] Item int zelve jaer[o] in pietmaent, de hertoghe Philips van Bourgognen vergaderde ter Sluus eene groote vlote van scepen vul lieden van wapenen,

[a] Ende … ryviere *onderstreept met rode inkt.*
[b] Eerst … palatyn *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Salines *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Mechelen … Vylein *onderstreept met rode inkt.*
[e] hem … handen *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … XXI *onderstreept met rode inkt.*
[h] vrau Mechiele *onderstreept met rode inkt.*
[i] *De* s *van* des *staat in rode inkt.*
[j] van … Posterne *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende … XXIII *onderstreept met rode inkt.*
[l] ende … tincarnacioen *onderstreept met rode inkt.*
[m] Scoondijcke … poel *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[o] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*

van Bourgognen, van Vlaenderen, van Arthois[a] omme te varene in Hollant[b]

[f°CLXIIII v°b]

want Jan // van Beyeren[c], heere van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, hij was vergheven by zinen camerlinc, twelke de houde heere van Henegauwe hadde ghedaen doen biden rade ende toedoene van den Inghelschen omme tschertoghen wille van Gloussestre die bij der vrauwe van Hollant in Inghelant was. Ende die van Hollant ende[d] zonderlinghe die van Hutrecht[e] begheerden Philips, hertoghe van Bourgognen[f], als recht hoyr ende te hebbene tot eenen landsheere. Maer zommeghe steden die vielen bij den hertoghe Philips ende zommeghe edelen vielen an scgraven Willems dochtere, vrau Jakemine die hertoghinne van Brabant was, maer zou zat in keersdomme in Inghelant bij des scoonijncx van Inghelants broedere Montfort[g], hertoghe van Gloussestre, in Inghelant[h].

I[i]tem de hertoghe Philips van Bourgognen[j] commende in Zeelant ende in Hollant, was eerlicke ontfanghen al omme, zonder ter Goude, te Houdewatre, te Viane[k] ende te Scoonhove[l], de welke steden stonden met vrau Jakemine[m]. Ende int zelve jaer waren vele rijcke lieden ende eerlicke mannen ghebannen die waren van den Oucx die metter vrauwe partie hilden, de welke Jan van Beyeren[n] zinen oom contrarie ghezijn hadden. Ende dese ballinghen pijnden zeere om vrau Jakemine te ghecrighene dat zou huut Inghelant commen wilde in Henegauwe ende van daer in Hollant.

1424

[f°CLXV r°a]

§[o] Item int jaer XIIII[C] ende XXIIII quam[p] de hertoghe van Gloussestre over uut Inghelant // met vrau Jakemine[q] hertoghinne van Brabant, vrauwe van

[a] van Bourgognen … Arthois *onderstreept met rode inkt.*
[b] in Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … ende *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Hutrecht *onderstreept met rode inkt.*
[f] Philips … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Montfort *onderstreept met rode inkt.*
[h] -sestre … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in rode inkt.*
[j] Item Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] Goude … Viane *onderstreept met rode inkt.*
[l] Scoonhove *onderstreept met rode inkt.*
[m] Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[n] Jan van Beyeren *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[p] Item … quam *onderstreept met rode inkt.*
[q] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*

Hollant, met vrau Margriete, haer moedere, vrauwe van Henegauwe, ende quam met een ghedeel volcx te Aerke[a] altoos met haren volke rijdende tot in

11 november 1424

Henegauwe daer hij met vrau Jakemine, ziner wive, als heere ghehult was ende ontfaen ende dit was omtrent sinte Maertinsmesse[b]. Ende die ballinghen van Hollant ende van Zeelant quamen tot vrau Jakemine[c] in Henegauwe ende zou gaf hemleden haerleder inlant ende zij zwoeren met haer ende deden haer manscip van haren leenen die zij hadden in Hollant ende in Zeelant. Ende zij meenden van Henegauwe duer Brabant te treckene in Hollant[d]. Maer die hertoghe Jan van Brabant[e], Jaceminens voors. wettelicke man, ende zijn rechtzweer hertoghe Philips van Bourgognen[f], grave van Vlaenderen, maecten eene groote vergaderinghe van volke omme de hertoghe van Glousestre[g] ende den zinen in wederstane, ende zij quamen met grooter macht in Henegauwe ende beleiden den hertoghe van Glousestre[h] ende den zinen in Breyne[i] zo cort datter niement uut en mochte. Ende dat een wile also ghesciet zijnde was een tregijt ghehouden tusschen mijn heere van Bourgognen ende den heere van Glousestre. Ende daer boot dese hertoghe voors. mijn heere van Bourgognen de handscoe[j] ende zeide hem dat hij trauweloos was om dat hij hij metten Inghelschen ghezwooren hadde, daer te vooren, omme ghesaemderhant te vechtene ende te oorloghene up de Fransche croone[k] omme zijns vaders dood te wrekene. Die hertoghe die gaf pant[l] ende daer

[f°CLXV r°b]

was stede // ende tijt toe ghestelt omme den camp te vulcommene. Ende die hertoghe van Bourgognen[m] zustineirde ende zeide dat hij gheen trauwe ghebroken en hadde in tghuent dat hij de landen ende steden, ende tvolc dat hem van rechter hoyrie toe stont te commene dat hij die voor al ghewelde sculdich ware te bescermene els tnaeste hoyr zonder mesdoen. Ende mids dese zo ontquam de hertoghe van Gloussestre over Calis in

[a] te Aerke *onderstreept met rode inkt.*
[b] ende … Maertinsmesse *onderstreept met rode inkt.*
[c] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[d] in Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[e] die … Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[f] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[g] omme … Glousestre *onderstreept met rode inkt.*
[h] den … Glousestre *onderstreept met rode inkt.*
[i] in Breyne *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … handscoe *onderstreept met rode inkt.*
[k] Fransche croone *onderstreept met rode inkt.*
[l] die hertoghe … pant *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

Inghelant om te commene te zijnder dachvaert[a].

De derde strijt die den hertoghe Philips van Bourgognen ghesciede ende hadde victorie.[b]

1425 I[c]tem int zelve jaer XIIII[C] ende XXIIII[d] so weit dat eeneghe mueghende ende hedelen waren, de welke hemleden hilden van der zyde van vrau Jakemine[e] de welke voors. hedelen eenen strijt hilden tjeghens den hertoghe Philips van Bourgognen[f], in de welke strijt de hertoghe Philips de victorie hadde.

1 maart 1425 Ende up den eersten dach van maerte[g] int voors. jaer zo was Breyne[h] ghewonnen ende verbarrent. Ende vrau Jakemine[i] voors. hertoghinne van Brabant ende van Hollant was, quam doe in mijns heeren handen van Bourgognen in ostagen[j] tot den camp ghedaen ware, ende zou was ghebrocht te Ghent int hof ten Walle, ende der stede van Ghend bevolen te bewarene want de hertoghe van Bourgognen trac doe int lant van Bourgognen[k].

§[l] Item int zelve jaer, Philips hertoghe van Bourgognen, etc.[m], in Bourgognen wezende hij nam daer te wive Lizebette[n], schertoghen Karels dochtere van

[f°CLXV v°a] Bourbon[o] sgraven Philips // ooms weduwe van Nyvers die hij niet en hadde boven een jaer. Want zoe was vergheven ende starf int neder commen te Vlaenderen waert. Item weit vrau Jakemine[p], vrauwe van Hollant, van Zeelant, in Ghent wesende, zeere soberlicke int habijt, ende dicwile gaende met een kanne waters up haren hals ende quam te Kennoyt toter vrauwen van Henegauwe haer vrau moeder. Ende zij beede trocken van daer met

[a] te … dachvaert *onderstreept met rode inkt.*
[b] De … victorie *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in blauwe inkt.*
[d] Item … XXIIII *onderstreept met rode inkt.*
[e] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[f] hertoghe Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … maerte *onderstreept met rode inkt.*
[h] Breyne *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[j] van … ostagen *onderstreept met rode inkt.*
[k] trac … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … etc. *onderstreept met rode inkt.*
[n] Lizebette *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Bourbon *onderstreept met rode inkt.*
[p] Item … Jakemine *onderstreept met rode inkt.*

haren ghesinde ende metten ballinghen ende quamen in Zeelant met machte, ende zou was in zommeghe steden als landsvrauwe ontfanghen zeere eerlicke[a].

Die vierde strijt die den hertoghe Philips ghesciede ende hadde victorie. Nota[b].

1425 I[c]tem int jaer XIIII[C] XXV[d] als de tijt quam dat dese twee hertoghen zouden campen, de hertoghe van Glousestre bleef in Inghelant ende hij en quam ter stede niet daer men den camp zoude doen[e] de tijt ende dach leden zijnde van den campe. De hertoghe van Bourgognen[f] horende dat vrau Jakemine begonste weder te regnerene in Hollant ende in Zeelant. Ende die van der stede van Dortrecht ontboden den hertoghe Philips weder, de welke quam met grooter menichte van Vlaminghen ende van Picaerden in Zeelant ende ghecreech die stede van Dortrecht. Ende vrau Jakemine[g] hilt haer in de stede van der Goude. Ende die hertoghe Philips[h] vermakede al omme de wetten ende stelder Vlaemsche of Walsche capeteinen inne in de voors. steden ende sloten, ende hij quam weder te Vlaenderen waert. De hertoghe in Vlaenderen zijnde, die van Houdewatre ende van Vyanen, van der Goude[i]

[f°CLXV v°b] Goude[i] ende van Scoonhove[j] alierden metter // stede van Utrecht[k] ende metten bisscop Frederic[l]. Ende vrau Jakemine[m] ghecreech Camerlant[n] ende ende Alkemare[o], ende zou screef an haren heere van Gloussestre[p] omme hulpe ende omme secours van twee of drie duust saudiniers[3]. Ende binnen deser tijt quam de hertoghe Philips in Hollant[q] ende in Zeelant ende daer quamen an de cant van drie duust Inghelschen by Zierickxsee ten Brauwersavene[r] omme te gane tot vrau Jakemine[a]. Ende die groote heere

[a] landsvrauwe … eerlicke *onderstreept met rode inkt.*
[b] Die … Nota *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in rode inkt.*
[d] Item … XXV *onderstreept met rode inkt.*
[e] langs boven bijgeschreven.
[f] De … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[h] die … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[i] Die … Goude *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Scoonhove *onderstreept met rode inkt.*
[k] Utrecht *onderstreept met rode inkt.*
[l] Frederic *onderstreept met rode inkt.*
[m] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[n] Camerlant *onderstreept met rode inkt.*
[o] Alkemare *onderstreept met rode inkt.*
[p] van Gloussestre *onderstreept met rode inkt.*
[q] hertoghe … Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[r] by … avene *onderstreept met rode inkt.*

van Amsteen ende vele Oucx ende Zeelanders die der voors. vrauwe vrienden waren. Maer die van Hollant[b] ende zondelinghe[c] die van Dordrecht[d], die van Borsele ende die

Tekstverklarende noten

[1] opynionen < *opinioen = mening, plan, bedoeling* of *mening, oordeel, uitspraak. MNW*
[2] vergheven = *vergiftigd, door vergif om het leven gebracht. Uit: MNW.*
[3] saudenier = *hij die in iemands soldij staat, een gewapend huurling, soldaat. uit: J. Verdam*

[a] tot vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[b] Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[c] zondelinghe *sic.*
[d] Dortrecht *onderstreept met rode inkt.*

van der Vere wederstonden die Inghelschen. Ende de hertoghe Philips van Bourgognen[a] quam an ter quader mayen bij sBrauwersavene up den

16 januari 1426

XVIsten dach van laumaent int jaer voors.[b] Daer was zeere ghevochten, de Inghelschen scoten zo zeere ende zo ghedichte. Ende zij deden de voorste knielen ende de achterste stonden omme dat zij over scieten zouden. Ende die Hollanders begonsten te deynsene van den ghescotte. Ende de hertoghe Philips zach[c] zijn volc in tonsienste, ende hij lach an den dijc met zine scepen. Ende die Picaerden wilden hen tscepe houden maer mijn heere van Bourgognen[d] spranc met zijder baniere in dhant over tboort int slijc ende riep « volcht my alle die mijn vrienden zijn », ende men riep « Bourgognen, Mon Joye et sinte Denijs[e] ». Ende die van Dortrecht[f] droomden an. Ende als zij der princhen banieren zaghen ende scuerden de bataelge, die van Zierickxsee scoten tot in Vlaenderen. Ende die Inghelschen[g], de Oucx

[f°CLXVI r°a]

// ende die Zeelanders waren daer vele versleghen. Ende van vrauwe Jakeminens lieden[h] bleven ooc een groot ghedeel, ende zij moesten vlien tjeghens haren danc ende zommeghe die vloon die waren zeere ghequets. Die Borselaers[i] die versloughen den heere van Amsteen over dood, ende de heere van Cume[j] bleefer eeneghe van den Inghelschen te live, die weder keerden van Inghelant. Ende mijn heere van Borsele[k], heere van sinte Maertinsdijc, was daer rudder ghemaect, ende mijn heere van der Vere, mijn heere Jan van Vlaenderen[l], heere van Praet ende van de Woestine, mijn heere van Egmont, mijn heere van Alewijn, mijn heere van Wittoen[m], heere van Oorscamp ende van Heyle, ende vele meer andere, mijn heere verloos

5 december 1426 tot 5 februari 1427

in den strijt mijn heer Dieric Gheerghebode[n]. Ende het was int zelve jaer een coude wijntere van sinte Niclaeusavende tot sinte Aechtendach toe eenpaerlic vorst zijnde, ende doe quam hertoghe Philips in Vlaenderen.

[a] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] up … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … zach *onderstreept met rode inkt.*
[d] mijn … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] riep … Denys *onderstreept met rode inkt.*
[f] Dortrecht *onderstreept met rode inkt.*
[g] die Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … lieden *onderstreept met rode inkt.*
[i] Die Borselaers *onderstreept met rode inkt.*
[j] Cume *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende … Borsele *onderstreept met rode inkt.*
[l] mijn … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[m] mijn heere van Egmont … Wittoen *onderstreept met rode inkt.*
[n] heer Dieric Gheerghebode *onderstreept met rode inkt.*

1426 I[a]tem int jaer XIIII[C] ende XXVI[b] mits dat vrau Jakemine[c] volc vele jammers ende vele quaets deden omtrent Delft die dijcken uut stekende ende tvolc verdrinckende, vele doorpen verbernende ende deden vele jammers omtrent Aercken. Als waer omme mijn heere Philips van Bourgognen[d] weder ter Sluus scepede ende quam in Hollant ende ghecreech die steden in Camerlant ende in Westvrieslant[e].

§[f] Item in Delft[g] waren ooc vele Vlaminghen uten Westlande ende zij trocken
[f°CLXVI r°b] in een sprijncreyse daer dat LXXX personen uten Weste- // landen waren[h]
ende staken doot drie ghebroeders van Colloen ende meer andere van der
1 januari 1427 Oucx haer weder partie, dit gheviel int selve jaer up den nieudach. Ende int zelve[i] jare waren te Delft[j] vele lieden onthooft die an de zide van vrau Jakemine waren ende zouden de steden van Delft over ghegheven hebben. Ende haerleder hoofden waren up hooghe staken ghestelt boven de poorten. Ende daer waren te Rotterdamme bij de barbacaminghe[4] up de veste bider Waterpoorte vele lieden ghehanghen van vrauwe Jakeminens lieden. Ende te Dordrecht[k] waren zommeghe lieden ghequartiert. Ende in dien tiden de steden van Zevenberghe[l] dede vele scaden omme twelke de prinche gram was[m].

Dit es de Vste strijt die den hertoghe Philips ghesciede ende hadde victorie[n]. victorie[n].

§[o] Item de hertoghe Philips trac voor Zevenberghe[p] met eenen grooten
1427 eercrachte ende beleide de stede van Zevenberghe ende was in den zomer int jaer XIIII[C] ende XXVII[q] ende hij lacher vooren bij naest een jaer lanc ende ende

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … XXVI *onderstreept met rode inkt.*
[c] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[d] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] die … Westvrieslant *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item in Delft *onderstreept met rode inkt.*
[h] LXXX … waren *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende int zelve *onderstreept met rode inkt.*
[j] Delft *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende te Dordrecht *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Zevenberghe *onderstreept met rode inkt.*
[m] vele … was *onderstreept met rode inkt.*
[n] Dit … victorie *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in rode inkt.*
[p] Item … Zevenberghe *onderstreept met rode inkt.*
[q] int … XXVII *onderstreept met rode inkt.*

hij bestormede de stede dicwile ende zij quamen[a] ooc hute te velde om hem te bestridene, maer zij verloren den strijt ende dat also ghesciet zijnde zij gaven hemleden up den hertoghe van Bourgognen, int voors. jaer up den

16 april 1427 XVIsten dach van april. Ende int zelve jaer starf[b] up den XXVI[en] dach van

26 april 1427 april de hertoghe Jan van Brabant[c], schertoghen Antheunis sone, vrau

[f°CLXVI v°a] Jakemine wettelike man[d]. Ende doe dede de hertoghe // van Gloussestre groote nersticheit om vrauwe Jakemine[e] te hebbene tot eener wetteliker wive om met haer te zine vrauwe van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant. Ende int zelve worde grave Philips van Simpol, hertoghe van Brabant naer zijn broeders dood[f].

28 juni 1427 §[g] Item int zelve jaer[h] van XIIII[C] XXVII up den XXVIIIsten dach van wedemaent was de pais ghemaect tusschen den hertoghe Philips van Bourgognen[i] ende vrau Jakemine[j] van Hollant also ende in zulker manieren manieren dat elc mensche in Hollant ende in Zeelant zouden bezitten dat zijne was eer dat de oorloghe begonste. Ende de hertoghe van Bourgognen zoude bliven rewaert van Henegauwe[k], van Hollant[l] ende van Zeelant[m] ende ende van Vrieslant[n]. Ende vrau Jakemine[o] zoude vrauwe bliven van den landen voors., huute ghesteken dat mevrauwe haer moeder zoude bliven gheduwagiert up Henegauwe[p] ende up de stede van der Goude[q] ende van Scoonhove[r]. Behouden dies was gheordineirt dat vrau Jakemine[s] niet huwen huwen en zoude ten ware bij den wille ende consent van den hertoghe Philips van Bourgognen ende den steden van haren lande. Ende waert

---

[a] *De* m *van de afgekorte* quam *werd er lichtjes bijgeschreven. Een schuine streep dient dan als spatie tussen* quamen *en* ooc.
[b] up … starf *onderstreept met rode inkt.*
[c] de … Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[d] vrau … man *onderstreept met rode inkt.*
[e] vrauwe Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[f] broeders dood *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[i] den … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[j] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[k] rewaert van Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[l] Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Zeelant *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Vrieslant *onderstreept met rode inkt.*
[o] vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*
[p] up Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[q] van der Goude *onderstreept met rode inkt.*
[r] van Scoonhove *onderstreept met rode inkt.*
[s] dat vrau Jakemine *onderstreept met rode inkt.*

zo dat zou

huwede naer haer gheliefte buten consente van den hertoghe van Bourgognen, so zoude mijn heere Philips van Bourgognen[a] voors. werden grave van Henegauwe, van Hollant, Zeelant ende van Vrieslant[b] schelijcx of zou ghestorven ware maer hij zoude haer voorsien omme staet up te houdene. Ende als desen pais ghemaect was // so quam mijn heere Philips van Bourgognen met vrau Jakemine van Hollant te Brugghe met goeden payse[c].

[f°CLXVI v°b]

20 juli 1427

Item[d] int zelve jaer[e] up den zondach voor sinte Marie Magdaleenendach[f] was Karel van Valois dalphin van Vianen ghecroont te Riemen, ende hij dede hem coninc sacreren coninc van Vlaenderen van den eersten bisscop van Riemen[g].

I[h]tem int zelve jaer[i] starf de grave van Namen. Ende de hertoghe Philips van van Bourgognen[j] wart grave van Namen[k] naer zijn dood. Want tlant van Vlaenderen hadde tlant van Namen ghecocht te mijns heeren behouf, tjeghens de drie ghebroeders van Namen naer de Ludicke vaert omme de Ludekenaers wille, dies so zoudent zij besitten haer leven lanc ghedurende[l].

1428

§[m] Item int jaer XIIII[C] XXVIII[n] mijn heere van Bourgognen ter Sluus[o] te scepe scepe met volke van wapenen ende hij trac duer Hollant omme die van Hutrecht te bedwinghene ende hij trac voor Amelsvoorde[p] ende beleideze ende bescoot de mueren met zwaren assaulte. Maer die van binnen werden

[a] mijn … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] van Henegauwe … Vrieslant *onderstreept met rode inkt.*
[c] met goeden payse *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Voor* Item *is ruimte vrijgelaten voor een paragraafteken, maar die werd niet ingevuld.*
[e] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[f] Marie Magdaleenendach *onderstreept met rode inkt.*
[g] bisscop van Riemen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in rode inkt.*
[i] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[j] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Namen *onderstreept met rode inkt.*
[l] zij … gheduerende *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … XXVIII *onderstreept met rode inkt.*
[o] ter Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[p] Amelsvoorde *onderstreept met rode inkt.*

hemleden zo vromelicke ende zo zeere dat zij tsassaut moesten laten. Ende doe zo hilden zileden hemleden ghebatelgiert voor de stede. Ende die van binnen

scooten zeere naer onsen prinche. Ende zij scoten mijn heere du Boos met
[f°CLXVII r°a] eenen wintboghe in zijn hooft eenen scicht[5] so dat hij daer of starf. // Ende ons prinche brac corts hof ende sciet van voor de stede van Amelsvoorde. Maer daer te vooren zo hadde Lyon van Ghent uter name van mijn heere van Bourgognen ghewonnen up eenen kerstnacht de stede.

5 oktober 1428 §[a] Item int zelve jaer[b] disendaechs naer sinte Bavedach zoude men te Brugghe up de maert hebben ghecampt, de bastaert van Vallois tjeghens een joncheere van Ghelderlant, ende de joncheere en quam te zijnder dachvaert niet ende hij wart ghebannen.

1430 I[c]tem int jaer XIIII[C] ende XXIX[d] was te Cassele ende in de casselrie van Cassele groot morlemay ende beroerte. Want tcommun rees tjeghens de baelju, scepenen, ende heeren omme dat de baelju van Cassele meer boeten hebben wilde van den gonen die twisteden of vochten daer hare previlegen, costumen of rechten in hadden. Ende ooc om dat mijn heere Colaert van den Clite[e] de baelju die hemleden te vele hart was ende dede ooc tjeghens hare previlegen ende costumen waer omme dat zij of wierpen ende stichteden, ende te neder worpen zijn huus dat stont in de prochie van Ruwerscuere[f].

1430 §[g] Item int zelve jaer van XXIX[h] rees eene macht uppe tjeghens den Inghelschen metten coninc van Vlaenderen ende deden den Inghelschen
[f°CLXVII r°b] vele scade. Want dInghelschen hadden Orliens beleit ende basseien // daer vooren ghesleghen. Ende die van Brucghe[i] ende die van binnen stelder bussen jeghen ende engienen, ende zij scoten een busse up een basseye[j]

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in blauwe inkt.*
[d] Item … XXIX *onderstreept met rode inkt.*
[e] mijn … Clite *onderstreept met rode inkt.*
[f] dat … Ruwerscuere *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … XXIX *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[j] basseye *onderstreept met rode inkt.*

daer die capetein van den Inghelschen binnen was, de grave van Salbry[a], ende hij stont voor een yseren traelge ende een steen van der busse vlooch de traelge ontwee. Ende van den roeden van den traelgen vloghen de grave

voors. een deel van zinen hoofde zo dat hij starf daer bij dat de Inghelschen ghescoffiert waren. Ende die van der stede quamen huute ende sloughen vele Inghelschen doot als waer bij dat de Inghelschen ghescoffiert waren ende up braken van voor Orliens met groote scande ende vele scade[b].

30 november 1429

I[c]tem int zelve jaer[d] zo ordineirde de hertoghe Philips[e] van Bourgognen zijn oordene[f] van den Guldene Vliese[g], ende hij hiltse up sinte Andriesdach[h] int voors. jaer in de stede van Rysele ende dit was theerste[i]. Ende up den zelven tijt hadde hij doe ghezonden omme des sconijncx Jans dochtere van Poortigale, ghenaemt Ysabeele[j] met zine abassaduers mijn heere de proost van Aerlebeke ende mijn heere Jan van Robans heere van Arsele[k].

Hier volcht de wapene van den hertoghe Philips metten toysoene ende es theerste[l].

Hier volghen de heeren die doe de oordene van de Guldene Vliese ontfinghen rijckelic[m].

[f°CLXVII v°a]

Eerst mijn heere Philips van Bourgognen, etc.,
Willem de Vieuve, heere van sint Jooris,
mijn heere van Robais,
Antheunis van Vergy, grave van Dammaertijn,
heer Hughe de Lannoy,
heer Antheunis van Collengon,
mijn heere van Jomeelles,

[a] grave van Salbry *onderstreept met rode inkt.*
[b] scande … scade *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in rode inkt.*
[d] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[e] de hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[f] *De* ne *van* oordene *werd er aangeplakt.*
[g] zijn … Vliese *onderstreept met rode inkt.*
[h] sinte Andriesdach *onderstreept met rode inkt.*
[i] dit was theerste *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ysabeele *onderstreept met rode inkt.*
[k] mijn heere de … Arsele *onderstreept met rode inkt.*
[l] Hier … theerste *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[m] Hier … rijckelic *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

heer Robrecht van Massene,
de grave van Lingi,
de grave van Persecroy,

mijn heere van Charny,
heere Jacop van Bremeulcx,
heer Jan van Comene,
de grave van Simpol,
heer Ghiselbrecht van Lannoy,
[f°CLXVII v°b] mijn heere van Liledaem,
heere Fremont van Bremuelcx,
heer Boudin van Lannoy,
mijn heere van Ostervant,
mijn heere van Crijcky,
mijn heere Symoen de la Layn[a].

I[b]tem mijn heere Philips van Bourgognen[c] dede doe te Brucghe maken in zijn hof een eerlycke zale up deilen van masten omme zijn brulocht inne te houdene met ghetermenijnden veisteren ende ghepaveirt met Brabansche steenen ende daer an een scoon huus alsoot bleec[d].

24 december 1429

§[e] Item int zelve jaer van XIIII[C] ende XXIX[f] up den helighen kersavent[g] zo quam de bruut in tZwin, des sconijncx Jans dochtere van Poortigale Ysabeele[h], die hij hadde bij des hertoghen Jans dochtere van Lancaestre[i], de coninc Eduwaert tweeste zone was. Ende Hendric haers moeders broedere conquesteirde de croone van Inghelant metten zweerde[j] up den coninc Ritsaert zinen rechtzweer. Ende zijn andere broedere was Markijs
[f°CLXVIII r°a] van Dorcestere[k]. // De derde was[l] een eerdsbisscop van Cantewighe ende

[a] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[b] *Initiaal in blauwe inkt.*
[c] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] een … bleec *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … XXIX *onderstreept met rode inkt.*
[g] kersavent *sic.*; *bovendien onderstreept met rode inkt.*
[h] Ysabeele *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Lancaestre *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Door het gerommel met zwarte en rode inkt, is het woord niet meer duidelijk leesbaar*..
[k] Markijs van Dorcestre *onderstreept met rode inkt.*
[l] De derde was *onderstreept met rode inkt.*

waert een cardinael in Inghelant[a]. De houtste dochtere was conighinne van Spaengen[b], dander van Portigale voors.[c], de derde hadde grave Willem van Henegauwe[d], van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, scgraven

Aelbrechts broedere van Beyeren. De vierde[e] hadde te manne Eduwaert hertoghe van Excestre[f] ende grave van Anton, sconijncx Ritsaerts broedere van Inghelant, ende van coninc Henrijc van Inghelant, ende Thomaes hertoghe van Clarence, Jan hertoghe van Betfort, Hanfry hertoghe van Glousestre[g]. Ende een zuster Kateline[h] die hadde te manne den hertoghe van Excestre[i] van Anton die van der maertse gheboren was. Daer naer hadde zou een ruddere te manne ghenaemt Groene Carnewaelge[j]. Ende mevrauwe de bruut hadde vijf ghetraude broeders, de houtste hiet Jan[k] ende hadde te wive sconijncx dochtere van Aragoene ende wart coninc van Portigale. Dander hiet Pietere[l] ende was een hertoghe in Portigale. De derde[m] hiet Henrijc[n]. De vierde[o] hiet [p] Ritsaert[q], die ooc waren beede
[f°CLXVIII r°b] hertoghen in Portigale. De Vste hiet // Ferrant[r] ende was een grave in Portigale. Ende een bastaerde broedere die ooc een heere in Poortigale was. Ende een bastaerde zustere die graefnede van Antoy was in Inghelant[s]. Ende me vrauwe van Bourgognen Ysabeele[t] was ter Sluus ghetrauwet van onsen prinche hertoghe Philips[u] ende ten Damme beslapen de feeste te Brucghe.

2 januari 1430 I[v]tem up de anderen dach naer nieudach[a]; zo quam mijn heere; de brudecomme; te Brucghe ter Cruuspoorte inne[b] in eene roode gheackelde

[a] cardinael in Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[b] conighinne van Spaengen *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Portigale voors. *onderstreept met rode inkt.*
[d] de … Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[e] De vierde *onderstreept met rode inkt.*
[f] Eduwaert … Excestre *onderstreept met rode inkt.*
[g] Hanfry … Glousestre *onderstreept met rode inkt.*
[h] Kateline *onderstreept met rode inkt.*
[i] hertoghe van Excestre *onderstreept met rode inkt.*
[j] Groene Carnewaelge *onderstreept met rode inkt.*
[k] hiet Jan *onderstreept met rode inkt.*
[l] Dander hiet Pietere *onderstreept met rode inkt.*
[m] De derde *onderstreept met rode inkt.*
[n] Henrijc *onderstreept met rode inkt.*
[o] De vierde *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Op deze plaats staat* Ferrant, *doorstreept met zowel zwarte als rode inkt.*
[q] Ritsaert *onderstreept met rode inkt.*
[r] De … Ferrant *onderstreept met rode inkt.*
[s] graefnede … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[t] Ysabeele *onderstreept met rode inkt.*
[u] hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[v] *Initiaal in rode inkt.*

kerke vul goudin ende zelvere paelgen. Ende zine XXIIII heeren[c] reden alle met hem met zijnder oordene an zeere rijckelic ende waren alle ghecleet met blaeuwen satine. Ende daer waren ooc vele heeren uut zinen landen

ende vele poorters van Brucghe mede ghecleet met zulken ziden lakene. Ende me vrauwe van Bourgognen[d], de bruud, die quam te Speypoorte inne in eener oorsbare[e] [6]. Ende die ambochten waren alle gheordineirt elc up zijn zuverlicste met haren trompers voor hemleden van eenen houcke toten anderen tot den hove toe. Ende al van der sCaermersbrucghe[f] duer tGhenthof toter Buerse ende van daer duer de Vlamincstrate noersch over de maert duer sinte Amantsstrate tot de hove toe, zo waren voor de huusen an beeden ziden van den straten besleghen met rooden lakene. Ende over de brucghe int Ghenthof waren coorden over de straten ghespannen met mijns heeren ende mervrauwen wapene ende met haerleder divise[7].

§[g] Item voor de manscepen[h] waren ghesleghen al omme met skeysers wapene. Ende voor de loyge ende in de Zouterstrate waren ghesleghen de wapene van Aragoene[i] ende de wapene van den hertoghe van Melanen[j], de wapene van Venegen[k] ende van Florence[l], ende de Poortegaloisen[m] becleededen haerleder huus met divesche coulueren van wapenen ende
[f°CLXVIII v°a] met // lichte zonderlinghe metten wapene van Portigale[n].

§[o] Item voor mijns heeren hof[p] was ghemaect eenen leeu met mijns heere divise in zijn poorten met den[q] eener poot stael ghegheven om den viersteen te slane. Ende met divisen van binnen was ghemaect dat uten viersteen ten drie steden goeden Rijnschen wijn[r] uut spranc in eenen scoonen tenen bac

[a] Item … nieudach *onderstreept met rode inkt.*
[b] ter Cruuspoorte inne *onderstreept met rode inkt.*
[c] XIIII heeren *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] in eener oorsbare *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … sCaermersbrucghe *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … manscepen *onderstreept met rode inkt.*
[i] de … Aragoene *onderstreept met rode inkt.*
[j] van … Melanen *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Venegen *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Florence *onderstreept met rode inkt.*
[m] de Poortegaloisen *onderstreept met rode inkt.*
[n] lichte … Portigale *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in rode inkt.*
[p] Item … hof *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Dittografie van* den; *de tweede* den *werd doorstreept met rode inkt.*
[r] Rijnschen wijn *onderstreept met rode inkt.*

die daer toe gheordineirt was. Ende daer waren twee tenin scuetelen met ketenen daer toe gheordineirt om mede den wijn te sceppene ende te drinckene elc die wilde[a].

§[b] Item binnen der plaetse van den hove[c] an theen hende van der cappelle voor de bottelrie was ghemaect eenen hert[d] zittende ende boven uut zinen pote quam goede roode beane[e] [8]. Ende binnen in de groote zale die omme de feeste gheordineirt was zo was ghemaect een eenhoorne[f] omme die heeren ende vrauwen te dwane[g] [9] ende die gaf roose watre[h] uut zijn pooten. Ende bachten sbruuts tafle was ghesleghen een root guldin laken[i]. Ende de de zalen binnen waren alle de weeghen toter vuerste doe met witten, met rooden ende met blaeuwen zaercke besleghen ende al omme bezait met mijns heeren divyse metten stale ende metten vierstaen[10] zeere rijckelic gheordineirt[j].

§[k] Item in de zale[l] lach in de middel een balke. Daer up stont eenen boom ghemaect al vergout ende in den middel hinc eenen scilt met mijns heere ende vrauwe wapene. Ende wapene van mijns heeren landen al daer hij doe heere was, hijngher omtrent den boom.

[f°CLXVIII v°b] Ende boven up de veurst van der zale[m] stont een baniere met mijns heeren vulle wapene. Ende een wimpel[n] van der zelver wapene up tander hende[o]. Ende naest mijns heeren baniere stont de baniere van Bourgognen[p]. Daer naer de baniere van den graefscpe van Vlaenderen[q]. Daer naer[r] stont de

[a] ende … wilde *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … hove *onderstreept met rode inkt.*
[d] eenen hert *onderstreept met rode inkt.*
[e] roode baene *onderstreept met rode inkt.*
[f] een eenhoorne *onderstreept met rode inkt.*
[g] te dwane *onderstreept met rode inkt.*
[h] roose watre *onderstreept met rode inkt.*
[i] guldin laken *onderstreept met rode inkt.*
[j] vierstaen … gheordineirt *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Item … zale *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … zale *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende een wimpel *onderstreept met rode inkt.*
[o] up tander hende *onderstreept met rode inkt.*
[p] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[q] de … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[r] Daer naer *onderstreept met rode inkt.*

baniere van den graefscepe van Arthois[a]. Daernaer stont de baniere van den graefscepe van Namen[b].

Tekstverklarende noten

[4] barbacaminghe < *barbacane = voormuur of buitenwerk aan een vesting of een kasteel. uit: J. Verdam.*
[5] scicht < *schicht = pijl, schicht, werpschicht. Uit: MNW.*
[6] oorsbare < orsbare = *overdekt bed dat door en tussen twee paarden of muilezels, één voor en één achter, gedragen wordt. Uit: MNW.*
[7] divise < *devise = kenteken, kenmerk. uit: MNW.*
[8] baene = *naam van een Franse wijn, genoemd naar de stad Beane, Beaume, Beaune. uit: MNW.*
[9] dwane < *dwaninge < dwainge = watertje, spoeling. uit: MNW.*
[10] vierstaen = *kleurweg, streepweg*. Uit:

[a] de … Arthois *onderstreept met rode inkt.*
[b] de … Namen *onderstreept met rode inkt.*

I[b]tem in de stede van Brucghe[c] was een eerlic steicspeil gheordineirt, eerst in steiczadels[d], daer naer in zadelen van wapenen[e]. Ende daer naer in platte zadels[f] ende als alle dese zaken ghescieden ende ghedaen waren ende vele meer dan ic ghescriven can, zo waren burchmeesters te Brucghe: Gheraert Rucks ende Jacop Heldebolle[g].

§[h] Item eene vrauwe van Bourgognen[i] trac van Brucghe te Ghent[j] ende also
1430 voort al tlant van Vlaenderen duere. Ende int zelve jaer van XIIII[C] XXIX[k] was een ghescil te Gheersberghe onder tghemeente tjeghens die heeren om lijfrente die de wet vercocht hadde up de stede dat zij in de wapene liepen. Ende an de stede van Ghent was ghezonden maer zij ontboden dat men die upzetters correngieren zoude. Ende de baelju van Gheersberghe, mijn heere Ghilein van Alewijn[l] van Bugghenout, die vincker van den principaelsten ende hij deidse onthoofden ende de hoofden ter poorten up glavien ghestelt.

[f°CLXXI r°a][a] §[m] Item int jaer XIIII[C] ende XXX so trac[n] // die hertoghe Philips van Bourgognen voor Compiengen[o] andisside de Somme ende de Inghelschen laghen an dander zide ende zij langhe[p] voor de stede ende deden menich assault up de stede. Ende men maecte vele lederen scepen daer mede dat zij over de riviere quamen. Ende die van der stede quamen uut scaruuctsen[q]. Ende zij waren toten baelgen verjaecht ende ghesleghen ende lagher vooren VII maenden ende de stede en was niet ghewonnen ende die maecht was up dien tijt bij Parijs ghevanghen. Ende de

[a] *f° CLXVIIII en f°CLXX bestaan niet in het handschrift.*
[b] *Initiaal in blauwe inkt.*
[c] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[d] eerst in steiczadels *onderstreept met rode inkt.*
[e] zadelen van wapenen *onderstreept met rode inkt.*
[f] in platte zadels *onderstreept met rode inkt.*
[g] Gheraert … Heldebolle *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[j] te Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[k] int … XXIX *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … Alewijn *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … trac *onderstreept met rode inkt.*
[o] voor Compiengen *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Dittografie van* langhe, *maar de eerste werd met zwarte inkt doorstreept.*
[q] scaruuctsen *sic.*

Inghelschen voerden de maecht te Ruwaen[a] ende up de maert was zou verbarrent[b].

§[c] Item in dien tiden[d] worden die Ludekenaers vergramt up de prinche van Bourgognen om dat hij tlant van Namen[e] in hadde ende wilden hemleden wreken up tlant van Namen omme dat mijns heeren vadere met zinen hedelen vele Ludekenaers verslouch. Ende de Ludekenaers[f] trocken huute up tlant van [g] Namen ende verbrandent ende wonnen sloten ende beleiden de stede van Bouvines int lant van Namen. Ende mijn heere Robrecht van Massene[h] trac in tlant van Ludicke ende verberrende vele doorpen. Ende hij reet dach ende nacht in de wapene. Ende in een spryncreyse[i] voor de stede van Bouvines[j] daer bleef mijn heere van Ghistele[k] versleghen heere van Dudzeele. Ende de Ludekenaers hadden ghedaen maken over de Mase te
[f°CLXXI r°b] Dynant enen thor de welke die hiet Montourguul[l] daer zij vele // spijts ende wijper mede deden der stede van Bouvines in tlant van Namen. Ende daer naer dat de pais ghemaect was tusschen den prinche van Bourgognen ende den landen van Ludicke ende den landen van Namen als dat die Ludekenaers moesten doen breken den thor van Montorguul[m] ende daer toe toe gheven eene groote somme van penninghen omme de scade die zij den landen van Namen ghedaen hadden.

4 augustus 1430

§[n] Item int jaer XIIII[C] ende XXX[o] up den vierden dach van ougst, zo starf de hertoghe Philips van Brabant[p] ende hij starf te Luevene zonder wijf of kijnt, schertoghen Philips van Bourgognen rechtszweer, Philips van Bourgognen[q] was zijn rechte hoyr om dat hij was het outste oyr van Brabant[r], van

[a] te Ruwaen *onderstreept met rode inkt.*
[b] maert … verbarrent *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Item … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Namen *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende de Ludekenaers *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Op deze plaats staat* Vlaenderen, *maar het werd doorstreept met zowel zwarte als rode inkt.*
[h] Ende … Massene *onderstreept met rode inkt.*
[i] spryncreyse *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Bouvines *onderstreept met rode inkt.*
[k] mijn … Ghistele *onderstreept met rode inkt.*
[l] hiet Montourguul *onderstreept met rode inkt.*
[m] den … Montorguul *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item … XXX *onderstreept met rode inkt.*
[p] Philips van Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[q] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[r] van Brabant *onderstreept met rode inkt.*

Limborch, van Valkenburch, marcgrave schelichs rijcx ende dit verstarf up Philips van Bourgognen[a]. Doe brac de prinche up van voor Compiengen[b] ende trac in Brabant[c] om zijn erve te ontfane maer zij maectent hem zeere zuere zommeghe steden van Brabant heer dat zij hem ontfinghen. Want zijn moye van Henegauwe wilde den grave van Nivers[d] daer in bringhen ende dit gheduerde tot de Vsten dach van octobre[e]. Doe zwoer hij te Luevene hertoghe van Brabant. Ende de hertoghe Philips[f], zijn voorsate, was

5 oktober 1430 begraven te Vuerne up den Vsten dach van octobre anno XIIII[C] ende XXX[g].

I[h]tem int zelve jaer[i] was de jonghe coninc Henrijc, sconijncx Hendricx sone

[f°CLXXI v°a] die hij hadde bij vrau Kateline zinen wive, sconijnc // Karels wel gheminde dochtere, de welke Karel eeneghe hem de name gaven Karel van Jonessen. Dese voors. Henrijc[j] brochten zij over uut Inghelant in Vranckerijcke een kijnt kijnt van VII jaren[k] duer tlant van Normandien[l] te Parijs in de kerke voorden voorden bisscop van Parijs ende van den eerdschen bisscop van Ruwaen.

17 december 1430 Up den derden zonden van den advent[m] ende corts daer naer voerden zij hem weder in Inghelant met grooten ghezelscepe[n].

17 januari 1431 I[o]tem up sinte Antheunisdach[p] daernaer ghelach de princesse te Bruesele in in Brabant up Coudenburch[q], was Antheunis mijns heeren sone kerstin ghedaen. Ende up die zelve sinte Antheunisdach was mijn heere te Brugghe ende vernam dat in Cassele[r] rommelinghe was onder tghemeente tjeghens de heeren ende tjeghens den baelju Colaert van den Clite[s], ende doe trac mijn heere van Bourgognen met zinen hedelen van Vlaenderen ende

[a] up … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] voor Compiengen *onderstreept met rode inkt.*
[c] in Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[d] grave van Nivers *onderstreept met rode inkt.*
[e] tot … octobre *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[g] den … XXX *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in rode inkt.*
[i] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[j] Dese voors. Henrijc *onderstreept met rode inkt.*
[k] van VII jaren *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Normandien *onderstreept met rode inkt.*
[m] Up … advent *onderstreept met rode inkt.*
[n] Inghelant … ghezelscepe *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Initiaal in blauwe inkt.*
[p] Item … Antheunisdach *onderstreept met rode inkt.*
[q] up Coudenburch *onderstreept met rode inkt.*
[r] dat in Cassele *onderstreept met rode inkt.*
[s] Colaert … Clite *onderstreept met rode inkt.*

leenhouders voor Cassele[a], ende zij quamen te ghenade ende gaven hemleden up behouden lijf ende goed, ende quamen zom in hare lijnen cleederen maer daer wasser viere van der ghemeente onthooft: Boukin Kieken ende zijn ghezellen. Ende zij moesten alle haerleder wapene voort bringhen die was gheleit Sintomaers[b] ende zij moesten bliven zonder wapene voort bringhen ende bliven zonder wapen tote Calis reyse[c].

§[d] Item int zelve jaer starf den paeus Maertin[e]. Ende in maerte omtrent
[f°CLXXI v°b] alfvastene wart ghecozen bij den cardinaelen te Roome // die cardinael van Bolloengen, gheboren van Venegen, die Gabriel hiet. Ende in zine consecratie was hij gheheeten Eugenius de vierde van diere name[f].

Dit es de VIste strijt van den hertoghe van Bourgognen[g].

I[h]tem welke strijt was ghedaen by Antheunis van Collengon, marscale van Bourgognen, ter bede van den grave van Vaudémont[i] die mede was in persone daer de strijt ghewonnen was, ende men gheift de victorie toe den hertoghe Philips van Bourgognen. Want zijn ondersaten wonnen de voors. strijt[j].

1431 §[k] Item int jaer XIIII[C] ende XXXI[l] was de hertoghe Reynier van Bar ghestelt ghestelt up den grave van Vaudémont omme thertoochscip van Bourgognen. Want die grave voors. was sone van Loreyne[m] doe zonder cnapelic hoyr starf. Ende zijn dochter hadde te manne hertoghe Reynier van Bar, sconijncx Lodewijcx sone van Jherusalem[n] ende van Cecilien[o] ende hij hij wilde zijn hertoghe van Loreynen[p] van zijns wijfs weghe, ende hij quam voor Vaudémont ende hij beleide den grave zijns wijfs oom ende meende hem te

[a] voor Cassele *onderstreept met rode inkt.*
[b] Sintomaers *onderstreept met rode inkt.*
[c] bliven … reyse *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … Maertin *onderstreept met rode inkt.*
[f] Eugenius … name *onderstreept met rode inkt.*
[g] Dit … Bourgognen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in rode inkt.*
[i] grave van Vandemont *onderstreept met rode inkt.*
[j] ondersaten … strijt *onderstreept met zwarte inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … XXXI *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Loreyne *onderstreept met rode inkt.*
[n] Lodewijcx … Jherusalem *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Cecilien *onderstreept met rode inkt.*
[p] van Loreynen *onderstreept met rode inkt.*

vraghene[a] ende zijn slotte destruwerene omme dat hij tlant van Loreynen wilde calengieren als maerle hoyr van zijns broeders weghe. Maer int concilie te Bazele[b] was de hertoghe Reynier[c] van Bar toe ghewijst tgraefscip van Loreynen als van zijns wijfs weghe als erfachtighe dochtere. Ende die hertoghe Reynier voors.[d] die zwoer tcloostere van den // Saertruesen buten
[f°CLXXII r°a] Dygon te destruerene omme eeneghe heeren wille die de weerelt hadden ghelaten. Ende de grave van Vaudémont ontbood den maerscalc van Bourgognen, mijn heere Antheunis van Collengon[e], omme hulpe ende bystandicheit ende hij vergaderde drie duust glavien[11]. Ende de hertoghe Reynier[f] vergaderde wel XV landsheeren met menichte van volke van wapenen. Ende daer quamen heeren duer zijn lant omme te treckene Praghen waert. Daer quam de grave van Zwolmen[g], bisscops broedere van Cuelene, ende andere heeren ende die hertoghe van Bar bat dese heeren omme bijstandicheit om een slot of te werpene dat hem mesdaen hadde, hij zoude hemleden helpen vuldoen haerleder reyse met volke ende met goede. Ende de grave van Vaudémont[h] ende de maerscalc van Bourgognen quamen met haren volke ende met haren carrijnen ten canten van den landen van Bourgognen[i] ende van Vaudémont ende besloten hemleden in haerleder carrinen dat mense van gheenen ziden beriden noch bestriden en mochten dan van vooren daer zij vromelijcke hooft maecten. Ende die hertoghe van Bar[j] met zinen volke daer zij laghen voor haar staercke te wetene die maerscalc[k] ende die grave van Vaudémont[l] quam up hemleden hemleden met menichte ende vele manieren van volke. Ende also commende de Bourgelioenen scooten zo dat zij heerselen moesten met engienen ende met ghescotte. Ende doe de hertoghe van Bar[m] ende zine lieden eerselden ende trocken den Bourgelioenen met glavien toe. Ende de
[f°CLXXII r°b] hertoghe van Bar ende[n] de zinen // sp[…]den[o] hemleden omme hare vianden te belukene

[a] *De* r *van* vraghene *werd weggekrabd, maar we hebben deze opnieuw toegevoegd.*
[b] Maer … Bazele *onderstreept met rode inkt.*
[c] hertoghe Reynier *onderstreept met rode inkt.*
[d] die … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[e] mijn … Collengon *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … Reynier *onderstreept met rode inkt.*
[g] quam … Zwolmen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Vandemont *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … Bar *onderstreept met rode inkt.*
[k] die maerscalc *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Vandemont *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … Bar *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … ende *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Er is een inktvlekje hierboven.*

augustus 1431

Ende onse lieden duerreden ende duersloughen die bataelge[a] beede te perde ende te voet van den hertoghe van Bar ende zine medepleghers nochtans waren zij meer dan drie mannen tjeghens een. Ende dese bataelge gheviel int jaer XIIII^{C} ende XXXI in ougstmaent[b] dese strijt wan de maerscalc van Bourgognen, meer Antheunis van Collengon ende de grave van Vaudémont[c].

Dit sijn de dooden die daer ten strijde bleven[d].

Eerste de grave van Zwolmen, sbiscops broedere van Cuelene,
de grave van Salkemare,
mijn heere Tibaut Barbary,
meer Hendrijc van Barier,)[e]broeders
meer Dieric van Barier,)
Jooris Baneest ende zijn broeders,
Jan Herricourt[f].

Dit sijn de persoonen die daer ghevanghen waren[g].

Eerst hertoghe Reynier van Bar,
Jan de Rodemaer,
De bisscop van Mets in Loreyne,
Mijn heere Wencelin de Latiur,
Mijn heere Everaert du Chastelet,
Mijn heere Colaert du Couchin,
Ende van sprinchens zide van Bourgognen en blever maer XX personen[h] zonder yement van state dan eer rudder van Bourgognen ende noch een joncheere die te varre[i] hem selve verhaesten buten den paercke[j].

[a] die bataelge *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende … ougstmaent *onderstreept met rode inkt.*
[c] ende … Vandemont *onderstreept met rode inkt.*
[d] Dit … bleven *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] *Er staat een boogachtig haakje die de regels van* meer Hendrijc van Barier *en* meer Dieric van Barier *verbindt.*
[f] *Regel van* Jan Herricourt *onderstreept met rode inkt.*
[g] Dit … waren *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] XX personen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Hierna staat* die, *maar het is doorstreept met rode inkt.*
[j] selve … paercke *onderstreept met rode inkt.*

1432
[f°CLXXII v°a]

§[a] Item int jaer XIIII[C] XXXII[b] was groote romme- // linghe in Brabant. Want van Bruesele[c] ende die van Andwoorpe[d] oorloochden te watre tjeghens die van Mechelen ende roofden ende vinghen malcanderen lieden goet ende scepen. Ende mijn heere van Bourgognen namt up ende hij maecte den pais. Ende int zelve jaer[e] zo ghelach mevrauwe van Bourgognen te Ghent[f] van haren anderen sone Joos int hof Ten Walle ende zij storven beede jonc, Antheunis ende Joos voors.[g]

§[h] Item int zelve jaer XIIII[C] XXXII[i] doe was in Vlaenderen een groote beroerte omme de nieuwe munte ende zonderlinghe te Ghent want die heeren wilden dat men an tgout verliezen zoude den derden penninc ende an zelver ghelt den vierden penninc. Maer dat ghemeente van Ghent warer tjeghen ende zij en wilden zo vele niet verliesen maer zij consenteirden te verliesene den zesten penninc ende. Hier omme was te Ghent[j] een groote beroerte, want de wevers lieten haer weven ende tghemeente liep in de wapene ende zeiden zij zouden gaen zoucken haer leverheters[12] ende sij sloughen doot den voorscepene meester Daniel van Zevene, Jan van Leyden, den upper deken[k], ende heer Joos Azelijc[l]. Ende zij zochten meester Hendrijc uten Hove[m] ende Jan de grave[n], men brac haerleder huusen, want zij waren ghevloen ende men nam huerleder goet ende dit

12 augustus 1432

gheviel up sinte Clarendach den XIIsten dach van ougst alst blijct in dit incarnacioen[o].

In ougst up sinte Clarendach,
in Ghent men vele rauwe zach. nota bene[p].

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … XXXII *onderstreept met rode inkt.*
[c] Want … Bruesele *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Andwoorpe *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[f] te Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[g] Joos … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … XXXII *onderstreept met rode inkt.*
[j] Hier … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[k] meester … deken *onderstreept met rode inkt.*
[l] heer Joos Azelijc *onderstreept met rode inkt.*
[m] meester … Hove *onderstreept met rode inkt.*
[n] Jan de Grave *onderstreept met rode inkt.*
[o] den … incarnacioen *onderstreept met rode inkt.*
[p] In … bene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXXII v°b]

1433

Item int zelve jaer van XIIII[C] XXXII[a] zo // trauwede vrau Jakemine van Hollant meer Vrancke van Borsele[b], heere van Sinte Maertinsdijc. Boven dien dat zou belofte ghedaen hadde niet te huwene zonder consent van den hertoghe Philips van Bourgognen[c] ende van haren lande, aldus ghecreech bij dien verbande de hertoghe Philips[d] als rechte hoyr Hollant, Zeelant, Henegauwe, Oostervant ende Vrieslant te zinen behouf[e].

10 november 1433

§[f] Item Chaerles van Valois[g], Philips zone, was gheboren te Digon in Bourgognen int jaer XIIII[C] ende XXXIII[h] up sinte Maertinsavent ende altoos voort zo regneirde hij ende hadde groote obediencien ende victorien als hier naer bliken zal[i].

I[j]tem int beginsel van den jare XIIII[C] ende XXXIII[k] zo trac de hertoghe Philips Philips van Bourgognen[l] in tlant van Bourgognen. Want de Fransoisen ende ende de hertoghe van Borbon bedorven vele lant an den cant van Bourgognen ende vinghen den prinche van Oraengen[m], die doe belofte doen moeste nemmermeer wapene an te doene jeghens de Fransche croone ende zij wonnen al dat hertoghe Jan ende hij gheconquesteirt hadden in tlant van Bourgognen. Maer hertoghe Philips daer commende[n] hij hij want al wedere metten zweerde, ende vele meer hij wan Tenore, Ansoere, Machons, Snoe, Passchy, Michu, Lanecle, Chatelion sus le Cheyne, wel tot XX of XXII sloten ende castelen[o].

1434

[f°CLXXIII r°a]

§[p] Item int jaer XIIII[C] XXXIIII[a] rees eene oorloghe tusschen der hertoghe van Borbon[b], zijnder zuster man // die in Bourgognen oorloghe

---

[a] Item … XXXII *onderstreept met rode inkt.*
[b] meester … Borsele *onderstreept met rode inkt.*
[c] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] de hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[e] Hollant … behouf *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … Valois *onderstreept met rode inkt.*
[h] int … XXXIII *onderstreept met rode inkt.*
[i] obediencien … zal *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in rode inkt.*
[k] Item … XXXIII *onderstreept met rode inkt.*
[l] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[m] den … Oraengen *onderstreept met rode inkt.*
[n] Maer … commende *onderstreept met rode inkt.*
[o] Tenore … castelen *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in blauwe inkt.*

stichtede. Dies trac de hertoghe Philips in Bengu[c] dat den hertoghe van Borbon[d] toe behoorde, ende hij wan de sloten ende casteelen ende conquesteerde al tlant daer omtrent metten zweerde, ende hij vant daer in tlant vele van zinen volke uut zine landen die hem contrarie waren ende hij deidse al an boomen hanghen. Ende hij maecte Janne scgravens broeder van Nyvers zijn rechtzweer grave van Stampes[e]. Corts daer naer was ghesproken ten payse tusschen hem ende zijn dochter[13] man. Ende hij begheerde bij hem te hebbene een van zinen zusteren zonen, die Philips hiet, die hij zelve uter vonte[14] gheheven hadde, ende hij gaf desen kijnde tlant van Bengu, twelke dat hij up zinen vader ghewonnen hadde, daer te vooren[f].

30 november 1434

I[g]tem int zelve jaer zo[h] wast een coude wijntere dat XVIII weken lanc vroos[i] omtrent XIII weken zonder doyen beghinnende sinte Andriesdaghe[j], dat men al omme langhen tijt over de veste ghinc. Ende ooc so wast zo wijndich wedre ende vele snee zo dat men vele mannekins maecte in allen straten[k].

§[l] Item int zelve jaer was hertoghe Philips[m] langhen tijt te Bruesele[n] in Brabant met mervrauwen Ysabeele[o], ziner wive. Ende in dien tiden waren vele vulders te Ghent die groote moyte maecten ende zij waren onthooft. Ende hertoghe Philips hadde groote moyte omme die van Ghent te correngierene[p].

---

[a] Item … XXXIIII *onderstreept met rode inkt.*
[b] van Borbon *onderstreept met rode inkt.*
[c] In Bengu *onderstreept met rode inkt.*
[d] Borbon *onderstreept met rode inkt.*
[e] grave van Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[f] -wonnen … vooren *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Initiaal in rode inkt.*
[h] Item … zo *onderstreept met rode inkt.*
[i] dat … vroos *onderstreept met rode inkt.*
[j] sinte Andriesdaghe *onderstreept met rode inkt.*
[k] dat … straten *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[n] te Bruesele *onderstreept met rode inkt.*
[o] -vrauwen Ysabeele *onderstreept met rode inkt.*
[p] moyte … correngierene *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXXIII r°b]

§[a] Item ooc waren de Ludekenaers[b] altoos in roere tjeghens den hertoghe Philips hoewel dat hijze vele hadde doen doot slaen, // maer den houden inc bleef altoos in therte van den Ludekenaers om de strijt die hertoghe Jan wan. Ende inden zelven tijt hadde hij ghenouch te doene omme Casselambocht te stellene in onderdanicheden nochtan hadde hijze daer te vooren vele ghedaen onthoofden[c].

22 juli 1435

§[d] Item int jaer XIIII[C] ende XXXV[e] omtrent sinte Marie Magdaleenendach in hoymaent doe quamen tAtrecht in Arthois twee legaten[f] de welke waren ghezonden van den paeus Eugenius[g] ende ooc van der concilie generael dat men doe te Bazele hilt. Ende in Atrecht quamen scoonijncx Karels lieden van Vlaenderen ende sconijncx lieden van Inghelant omme te tractierene van den payse tusschen beede de coninghen[h] ende den dalphin[i] ende den hertoghe Philips van Bourgognen[j] om den doot van zinen vadere, den hertoghe Jan van Dygon[k], de welke de dalphin dood dede slaen te Mondedier up de Cheyne[l], ende daer was zo langhe ghetractiert tusschen den coninc van Vlaenderen ende den coninc van Inghelant. Ende tsegghen van den twee cardinalen ende legaten was, dat Vlaenderen ende Inghelant elc moesten hebben eenen coninc. Maer dInghelschen die wilden contrarie, ende zeiden dat de coninc Henrijc[m] was warachtich coninc van Vlaenderen om dat hij te Parijs ghecroont was. Ende voort zo was daer ghetractiert tusschen den dalphin[n] ende den hertoghe Philips[o], om de doot van zinen vadere den hertoghe Jan van Dygon[p] ende Philips hertoghe van Bourgognen[q] ende den dalphin gavent beede over[r] ter heeren van gode

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Ludekenaers *onderstreept met rode inkt.*
[c] daer … onthoofden *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item XXXV *onderstreept met rode inkt.*
[f] twee legaten *onderstreept met rode inkt.*
[g] Eugenius *onderstreept met rode inkt.*
[h] beede de coninghen *onderstreept met rode inkt.*
[i] den dalphin *onderstreept met rode inkt.*
[j] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] den … Dygon *onderstreept met rode inkt.*
[l] te … Cheyne *onderstreept met rode inkt.*
[m] Henrijc *onderstreept met rode inkt.*
[n] den dalphin *onderstreept met rode inkt.*
[o] den hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[p] Jan van Dygon *onderstreept met rode inkt.*
[q] Philips … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[r] dalphin … over *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXXIII v°a]

ende der heligher kerken, ende te zegghene van beede den cardinalen[a] als over de zoene // van der mesdaet, ende ooc van den gonen die zij daer toe nemen zouden. So zoude den hertoghe Philips van Bourgognen gheven Amyens, Vermendoys[b] ende thoude WestVlaenderen, Aryen[15],

[a] beede den cardinalen *onderstreept met rode inkt.*
[b] Amyens, Vermandoys *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[11] *In tegenstelling tot de vorige keren dat* glaviën *voorkwam, wordt het hier in z'n tweede betekenis gebruikt, nl. een met een lans gewapend strijder; een ridder met zijn bediening, een kleine afdeling ruiterij. uit: J. Verdam*
[12] leverheter < levereter = *scheldwoord te Gent, gegeven aan de overheid in 1432, die beschuldigd werd zich met het goed van anderen te verrijken. uit: MNW.*
[13] *We vermoeden dat het hier een verstrooidheidsfout van de scribent betreft en dat er* zuster *had moeten staan.*
[14] vonte = *vont, doopvont. uit: MNW*
[15] Aryen < *Ariën = Aire-sur-la-Lys, een stad en gemeente in het* Franse departement Nauw van Calais, aan de Leie

Arden[a] metten casteelen daer toe behoorende, ende de regnacie van Parijs[b] ende aldus was den pais ghemaect tusschen den hertoghe Philips ende den dalphin van Vyanen Karel sconijncx sone van Vranckerijcke[c].

§[d] Item noch zo was doe ghetracteert[e] tusschen Vlaenderen ende Inghelant. Waert dat zake dat de Inghelschen pais begheerden ende den pais houden wilden, zo zouden zij hebben al Normandien ende dat hertoochscip van Vyanen ende tgaefscip[f] van Gwysen, ende alle dese heerscepien zouden zij hebben ende houden met manscepe doende den coninc van Vlaenderen[g]. Ende men gaf hemleden respijt omme hemleden te beradene van sinte Jacopsdaghe tot den eersten daghe van laumaent[h]. Ende als dese voors. tyt omme ghecommen was, de Inghelschen vonden eenen vont[16] ende een ommeslach van den paise. Ende zeiden dat hertoghe Philips niet sculdich en was pais te makene metten dalphin van Vlaenderen zonder tconsent van den Inghelschen. Want hij hadt den coninc van Inghelant belooft, ende hier omme was den hertoghe Philips ontseit van den Inghelschen[i].

van 25 juli 1435 tot 1 januari 1436

1435

[f°CLXXIII v°b]

I[j]tem int zelve jaer van XIIII[C] ende XXXV[k] in den beginsel van der vastene doe quam de hertoghe Philips van Bourgognen te // Ghend, ende gaf hemleden te kennene den scimp ende de scande die hem de Inghelschen ghedaen hadden ende ooc den landen van Vlaenderen, ende hij meendet up Calis[l] te wrekene[m], ende dat te belegghene ende te winnene, ende ooc tgraefscip van Gwijsen twelke de Inghelschen LXXXIX jaer lanc onrechtelic bezeten hadden[n]. Ende die van Ghent consenteirden hem bystandichede te doene met live ende met goede ende dat omme Calis te winnene[o], zonder raet te nemene an die van Brucghe, an die van Ypere of an die van den Vryen[p].

---

[a] Westvlaenderen, Aryen, Arden *onderstreept met rode inkt.* Arden *sic.*
[b] regnacie van Parijs *onderstreept met rode inkt.*
[c] Karel … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … ghetracteert *onderstreept met rode inkt.*
[f] gaefscip *sic.*
[g] den … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[h] tot … laumaent *onderstreept met rode inkt.*
[i] -toghe … Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in blauwe inkt.*
[k] Item … XXXV *onderstreept met rode inkt.*
[l] up Calis *onderstreept met rode inkt.*
[m] wrekene *onderstreept met rode inkt.*
[n] LXXXIX … hadden *onderstreept met rode inkt.*
[o] Calis te winnene *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ypere … Vryen *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item dit ghedaen zijnde[b] omtrent alf vastene zo quam hertoghe Philips an die van Brugghe omme secours te hebbene ende voort an die van den Vryen[c] ende an die van Ypere[d] de welke consenteirden ooc lijf ende goet metten prinche te aventuerene. Ende men stac in allen steden in Vlaenderen huute sprinchens baniere ten belfroote ende men coos al omme serjanten omme te Calis te treckene[e].

1436 Hier beghint de Calis reyse anno XXXVI[f].

13 mei 1436 §[g] Item int jaer XIIII[C] XXXVI[h] tsondaechs in de cruusweke, doe quamen bet dan dusentich Inghelschen in West-Vlaenderen, Bourburchambocht[i] ende in Casselambocht[j], de welke daer vele beesten roofden ende zij brochtense in de prochie van Loo[k], omme tgoet te hebbene dat in de kerke ghevlucht was. was. Ende de Vlaminghen die up den thor waren die sloughen de clocke an
[f°CLXXIIII r°a] een // ende wierpen den capetein van den Inghelschen doot. Ende die van Casselambocht, Bourburch, Dunkerke, Berghen, Vuerne[l] alle de voors. steden wordens gheware van den roove die de Inghelschen gherooft hadden. Ende quamen met grooter menichte ghelopen tot den Inghelschen[m].

§[n] Item dit overmerckende[o] die Inghelschen, zij staken tfier in de kerke van Loo ende al daer versmoorden zommeghe vrauwen ende kijnderen. Maer die boven up den thor waren behilden haer lijf. Ende de Inghelsen[p] wilden met haren roove over de ryviere. Ende doe quamen de Vlaminghen omme te bevechten die Inghelschen ende de Inghelschen quamen noch bet dan XV[C] Inghelschen te bate[q].

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[c] van den Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ypere *onderstreept met rode inkt.*
[e] coos … treckene *onderstreept met rode inkt.*
[f] Hier … XXXVI *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[i] Bourburch ambocht *onderstreept met rode inkt.*
[j] in Cassel ambocht *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Loo *onderstreept met rode inkt.*
[l] Cassel … Vuerne *onderstreept met rode inkt.*
[m] menichte … Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item dit overmerckende *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Er werd hier gerommeld waardoor het woord niet meer zo duidelijk is.*
[q] bet … bate *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item dit overmerckende de capeteinen van den Vlaminghen, Walrave van Husy, Jooris van der Eeweede, Diederic van Assenbrouc[b] ende Philips Lampreyt[c] ende noch meer andere, de welke rieden de Vlaminghen dat zij vlien zouden ende dInghelschen zloughen haer perden met spooren ende scuerden de bataelge van den Vlaminghen. Ende lieten VI[C] Inghelschen vechten met[d] maer Vlaminghen tjeghens die duust Inghelschen ende in dezen wijch bleven III[C] Vlaminghen ende omtrent LXX Inghelschen. Item een Inghels man[e] groot van gheboorte reet hem derdere te Grevelinghe in
[f°CLXXIIII r°b] de stede ende // hij meende dat hem de Inghelschen ghevolcht zouden hebben maer neen zij ende hij gaf hem zelven up, ende doe quam daer een Vlaminc die slouch hem dood. Ende hij hadde te live ghebleven, hadde hij willen gheven dusentich nobelen voor zijn renchon[f] [17].

20–26 mei 1436

§[g] Item int zelve jaer[h] ende in de zelve weke voor Sijnschen, doe quam een Inghels scip met goede geladen voor Walgheren omme te varene tAndwoorpen ter maert. Ende de baelju van Middelburch[i] deit aresteren van sprinchens weghe ende ooc alle de lieden die int scip waren dedese[j] hij voeren te Middelburch. Ende dit verhoorende tghemeente[k] zij braken de vanghenesse ende lieten de Inghelschen vrij wech gaen ende deden hem zijn scip weder gheven ende maecten groote beroerte tjeghens den abt ende tjeghens den baelju[l].

§[m] Item Jan Rijn de rentmeester van Zeelant[n] ende zommeghe andere de welke vloon al uut Zeelant. Maer de heere van Ostervant[o] ende de heere van de[p] Vere deden hemleden vanghen waer mense vinden conte[q].

---

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Assenbrouc *onderstreept met rode inkt.*
[c] Philips Lampreyt *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … met *onderstreept met rode inkt.*
[e] Item … man *onderstreept met rode inkt.*
[f] (wil)-len … renchon *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … Middelburch *onderstreept met rode inkt.*
[j] *De* -se *werd fijner bijgeschreven.*
[k] Ende … tghemeente *onderstreept met rode inkt.*
[l] abt … baelju *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … Zeelant *onderstreept met rode inkt.*
[o] Maer … Ostervant *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Hierna staat* vel *doorstreept met rode inkt.*
[q] vanghen … conste *onderstreept met rode inkt.*

3 juni 1436

I[a]tem int zelve jaer up[b] den dach van der Tryniteit in de havene zaten ter Sluus zomme Oosterlinghen in de malanezeye tavernen, ende bij hemleden quam zitten een Vlaminc de welke bordeirde metten Oosterlinghen ende worden vechtende tjeghens den Vlaminc. Ende de Vlaminc wech[c] gaende, hij haelde drie of viere goede ghezellen.

[f°CLXXIIII v°a]

Ende inden nacht omtrent den IX hueren doe so quamen de Vlaminghen tot des Oosterlijncx huus[d] daer zij thuus laghen ende riepense uten huuse ende alle dandere Oosterlinghen ende cnapen die worden dit gheware de welke riepen alle slaet doot den crooden Vlaminc ende al daer was zeere ghevochten. Ende de Oosterlinghen[e] sloughen doot een poorters clerc van der Sluus[f]. Ende die van der Sluus riepen « slaet doot den crooden Oosterlinc ». Ende men ghinc in die huusen ende heerberghen daer die Oosterlinghen thuus laghen ende zij waren zeere ghequets ende ooc zom doot ghesleghen die niet int tijts en vloen. Ende men zeide ter Sluus datter meer dan al XL Oosterlinghen ghequets waren zonder diere dood bleven.

4 juni 1436
5 juni 1436

§[g] Item de wethouders van der Sluus[h] worden dit gheware de welke bevolen den volke dat elc thuus gaen zoude in zijn ruste. Ende sanderdaechs daer naer zo warer de zommeghe ghevanghen die occusoen waren van den parlemente. Ende des disendaechs warer ter Sluus viere onthooft, te wetene Gillis Meus, Coppin Pilse[i] ende [j] de Keyser[k], die hem also de heeten. Ende Ende men zouder noch eene onthooft hebben die hiet Loy Joordaen[l] ende zijn hooghen waren hem verbonden ende hij knielde voor den hangheman ende hij hadt gode ende den helighen bloede van Wilsenake dat hij diere dood mochte ontgaen hij zoude stappans gaen versoucken dat helich bloed. Ende nu zal men hooren wat gheviel ter Sluus up de maert in presencie wel van III[C] lieden, de // welke daer commen waren om justicie te ziene. De

[f°CLXXIIII v°b]

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … up *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … wech *onderstreept met rode inkt.*
[d] tot … huus *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende de Oosterlinghen *onderstreept met rode inkt.*
[f] clerc … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[i] Te … Pilse *onderstreept met rode inkt.*
[j] er staat nog "he" doorstreept met rood.
[k] de keyser *onderstreept met rode inkt.*
[l] Loy Joordaen *onderstreept met rode inkt.*

hangheman hadde[a] zijn zwert up gheheven omme den voors. Loy Joordaen te onthoofdene ende hij meende justicie te doene zijn zwert viel neder ende ter eerden, ende Loy Joordaens[b] handen ontbonden ende stac zijn scroede[18] upwaert, ende ghinc duer al dat volc ende also voort in Onse Vrauwekerke[c], zegghende zine devote bedinghen voor dat cruuce. Ende van daer zwam hij over de veste van der Sluus ende ghinc stappans zonder letten ten helighen bloede waert[d].

9 juni 1436 §[e] Item tsaterdaechs naer Sacramensdach[f] doe trocken die van Ghent te Calis waert[g] met eenen grooten heercrachte. Ende namen huerleder standaerden ende hilden haerleder wech altoos up de Leye. Ende als zij quamen te Assenbroucx muelne[h] ende ooc zij wierpen omme Diericx van

14 mei 1436 Assenbroucx muelne ende zijn huus om dat hij smaendaechs in de cruusweke daer hij capetein was van den Casselaers[i], daer men de Inghelschen wederstaen zoude doe vloot hij haestelike wech huute den heere ende liet VI[C] Vlaminghen[j] vechten tjeghens drie duust Inghelschen[k]. Ende waren doe burchmeesters te Brucghe Philips Metteneye ende Jooris Ruebs[l].

11 juni 1436 §[m] Item smaendaechs naer Sacramensdach[n] twelke doe was sinte Barnabasdach[o], doe trocken die van Brucghe te Calis waert ende bleven ligghende bachten der Magdaleenen IIII daghen lanc. Ende hemleden

[f°CLXXV r°a] volchden dese // naervolghende steden Damme, Oostburch, Ardenburch, Thorout, Ostende, Blanckeberghe, Ghistele, Muenekereede, Houcke, Dixmude[p]. Ende zileden bij Brucghe commende, zij bleven sinte Baefs tot

12 juni 1436 sdisendaechs, verbeidende die van der Sluus de welke die van Brugghe niet

[a] De hangheman hadde *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende Loy Joordaens *onderstreept met rode inkt.*
[c] Vrauwekerke *onderstreept met rode inkt.*
[d] helighen bloede waert *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … Sacramensdach *onderstreept met rode inkt.*
[g] te Calis waert *onderstreept met rode inkt.*
[h] Assenbroucx muelne *onderstreept met rode inkt.*
[i] Casselaers *onderstreept met rode inkt.*
[j] VI[C] Vlaminghen *onderstreept met rode inkt.*
[k] drie duust Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Philips … Ruebs *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … Sacramensdach *onderstreept met rode inkt.*
[o] sinte Barnabasdach *onderstreept met rode inkt.*
[p] Damme … Dicmude *onderstreept met rode inkt.*

volghen en wilden. Maer ter bede van den hertoghe Philips van Bourgognen[a] zover trocken zij te Calis waert[b]. Ende die van Oostvryen[c] quamen in Brugghe met eenen scoonen ghezelscepe tsanderdaechs naer sinte Barnabasdach ende zij ginghen ligghen buter stede van Brugghe tusschen sinte Baefs ende ten Tempelove ende zij vertocken[d] van daer te Calis waert[e].

23 juni 1436 I[f]tem tsonderdaechs up sint Jansbaptistenavent[g] tusschen Grevelinghe ende ende Loo, was ghedaen de monstre van den lieden van wapene in de
25 juni 1436 presencie van den hertoghe Philips van Bourgognen[h]. Ende up sinte Loysdach, doe quame die van Mechele in Brugghe met eenen scoonen
28 juni 1436 ghezelscepe van lieden van wapenen. Ende up de vighelie sinte Pieter sinte Pauwelsavent[i] zo was tcasteel van Hoyen van den Vlaminghen beleyt. Ende
29 juni 1436 Ende up de feeste van sinte Pieter sinte Pauwelsdach[j] doe was Hoye van den Vlaminghen ghewonnen. Ende de capetein was hem derdere te live ghelaten ende tcasteel was omme gheworpen[k].

2 juli 1436 §[l] Item up Onser Vrauwendach van der visentacie[m], doe trocken de
[f°CLXXV r°b] Vlaminghen voor tcasteel van Maercke[n] ende het was drie // daghe
5 juli 1436 bestooremt. Ende up den donderdach daer naer[o] doe wast ghewonnen, ende daer C ende viere mannen ghevanghen de welke in Maercken gheleghen hadden ende die waren alle gheleit te Ghent als prisoniers. Ende in Maercke waren ooc ghevanghen zommeghe ballinghen uut Vlaenderen, Hollant, Zeelant, Henegauwe ende Brabent ende waren alle dese ballinghen ghehanghen[p].

---

[a] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] Calis waert *onderstreept met rode inkt.*
[c] Oostvryen *onderstreept met rode inkt.*
[d] er staat niet vertRocken.
[e] daer … waert *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in blauwe inkt.*
[g] Item … Jansbaptistenavent *onderstreept met rode inkt.* sint Jansbaptistenavent *valt op záterdag 23 juni, en dus niet op een donderdag.*
[h] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … Pauwelsavent *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … Pauwelsdach *onderstreept met rode inkt.*
[k] -ten … gheworpen *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … sentacie *onderstreept met rode inkt.*
[n] Maercke *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … naer *onderstreept met rode inkt.*
[p] alle … ghehanghen *onderstreept met rode inkt.*

11 juli 1436
17 juli 1436

§[a] Item up den XIsten dach van hoymaent[b] doe ginghen de Vlaminghen belegghen Calis. Ende up sinte Alexiusdach[c] doe waren dInghelschen zeere ghescoffiert van den Vlaminghen, ende zonderlinghe van die van Brucghe. Ende daer naer waren die van Brucghe ghescoffiert van den Inghelschen ende zij verloren XXXVI personen[d] onder ghevanghen ende doot ghesleghen[e].

21 juli 1436

§[f] Item up sinte Marie Magdaleenenavendt[g], twelke was den XXIsten dach van hoymaent, doe ghinc de hertoghe Philips van Bourgognen[h] in zijn woembais spelende up den dunen van der zee, ende hadde welnaer van den Inghelschen ghevanghen ghezijn. Maer meer Jan Platteels[i] die bescuddet ende waerscuwedet den prinche zo dat de prinche niet ghevanghen en was. Maer daer naer in een scarmutsinghe zo was meer Jan Plattels[j] ghevanghen van den Inghelschen ende was gheleet in de stede stede van Calis[k].

28 juli 1436
[f°CLXXV v°a]

§[l] Item tsaterdaechs naer sinte Maria Magdaleenendach[m] twelke was den XXVIIIsten // dach van hoymaent up de noene quamen dInghelschen met eenen grooten eercrachte ten bollewercke van die van Ghent ende dInghelschen slougher bet dan C ende XX dood[n] als waer omme dat die van van Ghend[o] al hemelike snachs ter middernacht velden tenten ende pauwelioenen. Want zij mercten wel dat zij daer te vergheifs laghen ende trocken te Ghent waert ende zij lieten daer vele vytaelge van spijse ende van drancke.

§[p] Item dit vernemende die van Brucghe, van Ypere ende tVrye[a], elc trac thusewaert. Ende men zeide dat de prinche beloofde die van den Vrijen, dat

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … hoymaent *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … Alexiusdach *onderstreept met rode inkt.*
[d] XXXVI personen *onderstreept met rode inkt.*
[e] -ghen … ghesleghen *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … Magdaleenenavendt *onderstreept met rode inkt.*
[h] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] Maer … Platteels *onderstreept met rode inkt.*
[j] meer Jan Plattels *onderstreept met rode inkt.*
[k] gheleet … Calis *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item Magdaleenendach *onderstreept met rode inkt.*
[n] bet … dood *onderstreept met rode inkt.*
[o] die van Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in rode inkt.*

zij zouden zijn tvierde let van Vlaenderen[b] ende te ghevene zonderlinghe previlegen ende dat zij zouden hebben eenen zeghel. Ende dat zommeghe smalle steden onder Brucghe gheleghen dat zij zouden zijn appendanten van den Vrijen ende niet onder die van Brucghe[c].

2 augustus 1436

I[d]tem up den anderen dach van ougst[e] de serjanten de welke die van Brugghe ghecozen hadden ghezijn om te Calis te treckene, ende weder ghekeert waren van voor Calis[f] om te Brugghe te commene, zij sloughen haer tenten ende pauwelioenen den dach boven ghenoomt tusschen sinte Andries ende sinte Baefs[g] ende zij en wilden in Brugghe niet commen. Zij en zouden zommeghe pointen eerst bezeghelt hebben van den prinche dies zij

[f°CLXXV v°b]

begheerden. Ende zij bleven voor Brucghe ligghende tot sinte Claren- // daghe twelke was den XIIsten dach van ougst, anno XXXVI[h].

12 augustus 1436

§[i] Item binnen deser tijt[j] dat die van Brugghe voor Brucghe laghen doe quammer eene groote vlote van Inghelsche scepen met lieden van wapene uut Inghelant. Ende huerleder amiralen waren de hertoghe van Glousestre, de hertoghe van Jorc ende wel XVI graven[k] ende zij waren bet dan XXIIII[M] starc[l]. Ende zij delden[m] hemleden in drien partien, in tlant van Gwysen, ende de hertoghe van Gloussestre[n] ende van Jorc bet dan XII[M] staerc[o], ende dese quamen te lande te Bourburch[p] in Westvlaenderen, te Duunkerke[q] ende also voort te Poperinghe ende al tlant roovende ende tvolc doot slaende. Ende men moet ooc weten dat de hertoghe van Gloussestre[r] hilt in Poperinghe eene groote feeste. Ende in de principaelste van der feeste so

---

[a] Item … tVrye *onderstreept met rode inkt.*
[b] tvierde … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[c] ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Initiaal in rode inkt.*
[e] Item … ougst *onderstreept met rode inkt.*
[f] voor Calis *onderstreept met rode inkt.*
[g] sinte Andries … Baefs *onderstreept met rode inkt.*
[h] den … XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[k] de hertoghe van Glousestre … graven *onderstreept met rode inkt.*
[l] XXIIII[M] staerc *onderstreept met rode inkt.*
[m] delden *sic.*.
[n] Ende … Gloussestre *onderstreept met rode inkt.*
[o] dan XII[M] staerc *onderstreept met rode inkt.*
[p] Bourbourch *onderstreept met rode inkt.*
[q] te Duunkerke *onderstreept met rode inkt.*
[r] hertoghe van Gloussestre *onderstreept met rode inkt.*

slouch die hertoghe van Gloussestre[a] eenen ballinc ruddere ende gaf hem

een erve gheleghen in Inghelant ende in tlant van Gwysen[b]. Ende dese voors. ballinc was van Poperinghe maer hij hadde langhen tijt gheweest saudenier van Gwyse, ende om dat hij de weghen zo wel wiste waer dat de rijcke lieden woenden daer omme slouch hem de voors. hertoghe ruddere. Ende van Poperinghe so trac de hertoghe van Gloussestre te Belle[c] altoos rovende, ende ghecreghen daer bet dan LXX waghenen[d] met lakenen, met
[f°CLXXVI r°a] wijne, // met[e] motale ende met anderen goede. Ende als zij zo vele gherooft hadden zij trocken zuudwaert ende staken tfier al omme inne waer dat zij quamen. Ende van Belle namen zij den besten wech ende den naesten te Aercken toe, met vele goets[f].

§[g] Item die van Cassele[h] met huerleder casselrien, vernemende den roof van den Inghelschen, zij quamen met V^{M} mannen[i] ende meenden den roof van den Inghelschen[j] te nemene. Maer meer Colaert van den Clite[k] die verboot hemleden. Ende de Inghelschen hadden ooc gherooft bet dan V^{C} jonghe kijnderen de welke zij met haren roove te Calis voerde. De derde scare[l] van den Inghelschen voeren ter zee ende waren bet dan IIII^{C} ende LX
7 augustus LX scepen[m] staerc. Ende sdisendaechs voor sinte Lauwereinsdach waren zij
1436 zij voor Ostende.

§[n] Item dit vernemende de Vlaminghen ende al tlant duere clopte men de clocke te lande waerts an een boort ende ooc al tvoort Vrije duere. Ende omtrent Ostende up de zeecant vergaderden wel IIII^{M} mannen. Ende het gheviel dat up den zelven dach dat meer Jan van Huerne vloot met twee of met drie cnapen al hemelicke uter Sluus. Ende commende by Ostende al

[a] hertoghe van Gloussestre *onderstreept met rode inkt*
[b] van Gwysen *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … Belle *onderstreept met rode inkt.*
[d] LXX waghenen *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Dittografie van* met.
[f] te … goets *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … Cassele *onderstreept met rode inkt.*
[i] met V^{M} mannen *onderstreept met rode inkt.*
[j] den Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[k] Colaert … Clite *onderstreept met rode inkt.*
[l] De derde scare *onderstreept met rode inkt.*
[m] IIII^{C} … scepen *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*

vermuzeelt[19] ende onbekent ende niet willen spreken noch zegghen wie hij was, daer omme was hij so ghesleghen van die van den Vryen dat hij
[f°CLXXVI r°b] binnen XIIII daghen[a] daer naer starf ende zijn cnape // die wilde hem

bescermen die worde ooc zo zeere ghequets dat hij sanderdaechs starf. Ende hij belide dat meer Jan van Huerne was farerable[b] den Inghelschen[c].

9 augustus 1436

§[d] Item up sinte Lauwereinsavent[e] doe qua de Inghelschen int Noortvrije tusschen dat groeden ende den[f] den noordwech. Ende zij roofden Scoondycke, Gaternessen, de Groede, Steenkerke[g] ende zij staken tfier al omme in de huusen, thincarnacioen[h].

Vier waerven Christus al uut ghespelt
Jhesus ende Jherusalem daer toe ghestelt
Doe lach men voor Calis up dat velt
Naer dat Hoye ende Maercke waren ghevelt[i]

10 augustus 1436

I[j]tem up sinte Lauwereinsdach[k] zo quamen bet dan IIII[M] mannen van wapenen uut den Oostvryen, te wetene Eeclo, Ardenburch, Maldeghem, Heile, Sinte Lauwereins, Coccie, Oostburch, Henewerve[l], dese quamen te Bruutkins poldere[m], omme dInghelschen te wederstane ende daer omme uut uut rechter vreesen die int Oostrvrye waren. Het gheviel[n] dat die van der Sluus daer ooc quamen ende die van der Sluus meenden dat die van den Vryen Inghelschen gheweist hadden. Ende daer omme uut rechter vreesen zij lieten vallen haren standaert. Ende Gwy de Visch[o], capetein van Coxcie[p]
[f°CLXXVI v°a] Coxcie[p] vloot met zinen perde. Ende die van den Oostvryen vloon // ooc. Ende hadden zij niet ghevloen zij hadden de voors. Inghelschen al doot ghesleghen de welke die in tlant waren, rovende ende brantstichtende. Ende

[a] XIIII daghen *onderstreept met rode inkt.*
[b] farerable *sic.*
[c] was … Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … Lauwereinsavent *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Hierna werd blanco ruimte gelaten.*
[g] Scoondycke … Steenkerke *onderstreept met rode inkt.*
[h] al … thincarnacioen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Incarnacioen in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in blauwe inkt.*
[k] Item … Lauwereinsdach *onderstreept met rode inkt.*
[l] te … Heyewerve *onderstreept met rode inkt.*
[m] te Bruutkins poldere *onderstreept met rode inkt.*
[n] Het gheviel *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … Visch *onderstreept met rode inkt.*
[p] Coxcie *onderstreept met rode inkt.*

dInghelschen[a] bleven met huerleder scepen int Zwin wel XIIII daghen lanc om dat zij den wynt contrarie hadden[b].

[a] Ende dInghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[b] wel … hadden *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende voetnoten

[16] vont = *hier gebruikt in de betekenis van listig gevonden middel om een verplichting te ontgaan. Uit: J. Verdam.*
[17] renchon < *rantsoen = het loskopen van zichzelf, het redden of behouden van zijn leven door het betalen van een zekere som of het voldoen aan een bepaalde voorwaarde, lijfbehoud. uit: MNW.*
[18] scroede < *schrode = een afgesneden of afgeknipt stuk van de een of andere stof, strook band; zwachtel. Uit: MNW.*
[19] vermuzeelt < *vermuseelt = vermomd. uit: MNW.*

14 augustus 1436

§[a] Item up den XIIIIsten dach van ougst[b], twelke was den zondach[c] voor Onser Vrauwendach, ter bede van onser princesse schertoghen van Bourgognen wijf, dat heercracht van Brucghe dat buten lach[d] zij velden huere tenten ende pauwelioenen, ende loeden huerleder carrijnen ende trocken tOostburch waert[e] omme dInghelschen te wederstane, ende omme dat zij Ardenburch ende vele andere prochien niet rooven en zouden. Ende

15 augustus 1436

up Onser Vrauwendach[f] doe waren die van Brucghe versocht om een quanteteit van hueren volke, de welke tOostburch laghen, omme ter Sluus te commene ende dInghelschen te bevechten. Ende daer omme zonden zij ter Sluus waert den Vsten man van elker tente. Ende als desen voors. personen ter Sluus quamen, heer Jan van Steenhuuse, capetein van Brucghe, Clais de Calkere[g] ende noch XL Brugghelinghen waren ter Sluus in ghelaten, maer al dander moesten buten bliven staende in den reyn, tjeghens de donckere nacht, ende zij waren mesnat ende hadden groote coud ende grooten honghere, ende zij en wisten waer logieren maer in thende zij ginghen hemleden logieren te Brugheers up den Oostdijc.

[f°CLXXVI v°b]

18 augustus 1436

§[h] Item des[i] saterdaechs naer Onser Vrauwen- // dach, die Brugghelinghen meenden in der Sluus te commene, maer meer Roelant van Uutkerke[j] verboot, dat men de poorte niet open doen en zoude. Ende men zeide hemleden dat zij thusewaert gaen zouden want daer en waren gheen scepen ghereet omme dInghelschen te bevechtene[k].

I[l]tem de Brugghelinghen[m] die in der Sluus waren baden den poorters dat men huer ghezellen die buten der poorte waren in laten zoude. Maer meer Roelant van Huutkerke[n] nam de slotelen van d[er][o] poorten ende belettedet.

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … ougst *onderstreept met rode inkt. 14 augustus is echter niet de zondag voor* Onser Vrauwendach*, want dat zou 11 augustus zijn.*
[c] zondach *onderstreept met rode inkt.*
[d] dat … lach *onderstreept met rode inkt.*
[e] tOostburch waert *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … Vrauwendach *onderstreept met rode inkt.*
[g] heer … Calkere *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item des *onderstreept met rode inkt.*
[j] meester … Uutkerke *onderstreept met rode inkt.*
[k] omme … bevechtene *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Initiaal in rode inkt.*
[m] Item de Brugghelinghen *onderstreept met rode inkt.*
[n] Maer … Huutkerke *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Het gaat om een datiefvorm, maar het is niet duidelijk of het om en enkelvouds- of meervoudsvorm gaat. Er zou dan respectievelijk* der *of* den *moeten komen.*

Ende daer omme die binder Sluus waren, die poochden om tslot van der poorte in sticx te wringhene, ende die ter poorten waren ende waecten tauwet, gavent der wet van der Sluus te kennene ende zij deden ter maert de clocke luden ende de scelle. Ende meer Roelant van Uutkerke[a] met zinen cnapen sloughen up die van Brucghe ende scoten ende hietense moytemakers. Ende meer Roelant beval[b] in wat huusen dat die Brugghelinghen waren, dat mense ter veinsteren uut werpen zoude up de strate. Ende de deken van den sceppers van der stede van Brugghe die men hiet Pieter Christiaens[c], brac dat slot van der poorte van der Sluus hij dede de poorte hopen ende die van Brugghe ginghen weder tOostburch waert[d]. Ende binnen den derden daghe daer naer dede meer Roelant een ghebod doen, dat alle de poorters van Brugghe die inder Sluus woenden dat

[f°CLXXVII r°a] zij der Sluus // rumen zouden binnen den derden daghe, up haerleder hooft[e].

23-24 augustus 1436 Ende up sinte Bertolmeusavent ende up zijn dach doe zeilde de vlote van den Inghelschen scepen wech, de welke XIIII daghen[f] hadden gheleghen up de Noortzee tusschen Gaternessen ende Vlissinghe, de welke scepen zeilden te Calis waert[g].

26 augustus 1436 I[h]tem up den XXVIsten dach van ougst[i] doe quamen die van Brucghe[j] die[k] te te Oostburch[l] gheleghen hadden met hueren carijnen in Brugghe[m], ende zij ginghen met hueren standaerden ter maert ende zeiden zij en zouden haer wapene niet laten noch die maert noch huer standaerden voor dat de correccie zoude zijn ghedaen up meer Roelant van Huutkerke[n] die de Brugghelinghen moytemakers ende verraders gheheeten hadde ende naer hemleden ghescoten ende ooc zommeghe poorters ghequets. Ende ooc hadden ter Sluus ghedaen bannen alle de Brugghelinghen inhabitanten van der Sluus up haerleder hooft te verbuerene[o].

---

[a] Ende … Uutkerke *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende … beval *onderstreept met rode inkt.*
[c] die … Christiaens *onderstreept met rode inkt.*
[d] tOostburch waert *onderstreept met rode inkt.*
[e] den … hooft *onderstreept met rode inkt.*
[f] XIIII daghen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Vlissinghe … waert *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in rode inkt.*
[i] Item … ougst *onderstreept met rode inkt.*
[j] die van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[k] die *werd langs boven bijgeschreven.*
[l] Oostburch *onderstreept met rode inkt.*
[m] in Brugghe *onderstreept met rode inkt.*
[n] meester … Huutkerke *onderstreept met rode inkt.*
[o] -leder … verbuerene *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item voort[b] zo begheerden zij te wetene wat previlegen dat die van Brugghe hadden up die van der Sluus[c], ende zij wildent weten eer zij van maert sceeden zouden. Voort so begheerden zij correccie[d] up de wethouders van der Sluus[e], ende zij wilden weten in wiens tiden dat die wethouders van Brucghe ghedoochden der stede van der Sluus zo staerc te

[f°CLXXVII r°b] makene tje- // ghens die van Brugghe ende de previlegen van Brugghe hooren lezen. Ende Stasin Bricx[f], doe scoutheeten van Brucghe, sprac zeere stoutelike tot den gonen die ter maert waren zonder vreeze[g].

§[h] Item up eenen zondach[i] ten IX hueren van den avende snavens[j], als die van Brucghe ter maert stonden, zo was Stasin Bricx[k] scoutheeten van

27 augustus 1436 Brugghe doot ghesleghen up den XXVIIsten dach in ougst[l]. Ende men zeide zeide dat hij occusoen was van zijnder doot, te wetene eer dat men te Calis trac[m] zommeghe ambochs lieden den serjanten ghecozen waren die wilde hij huer wapene nemen om dat zij ghewapent ginghen achter strate ende hij wildese in de vanghenesse legghen[n].

§[o] Item te Brugghe was een ghebod ghedaen[p] dat alle de gone die wethouders waren of binnen XXX jaren[q] in wetten ghezijn hadden, dat zij te clocke twee naer de noene ter maert commen zouden. Maer Gheeraert Ruebs[r] ende Dolin van Tielt[s] die en quamen daer niet ende daer omme zo waren zij ghezocht in haerleder huusen de welke huusen waren eens deels ghescelgiert ende bedorven ende de glazeveinsters ooc. Ende in Gheraert Ruebs huus[t] waren alle de wijnvaten den boodem in ghesleghen so dat de

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item voort *onderstreept met rode inkt.*
[c] die … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[d] Voort … cor- *onderstreept met rode inkt.*
[e] van der Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende Stasin Bricx *onderstreept met rode inkt.*
[g] maert … vreeze *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … zondach *onderstreept met rode inkt.*
[j] snavens *onderstreept met rode inkt.*
[k] Stasin Bricx *onderstreept met rode inkt.*
[l] up … ougst *onderstreept met rode inkt.*
[m] Calis trac *onderstreept met rode inkt.*
[n] ende … legghen *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[p] Item … ghedaen *onderstreept met rode inkt.*
[q] XXX jaren *onderstreept met rode inkt.*
[r] Maer Gheeraert Ruebs *onderstreept met rode inkt.*
[s] Dolin van Tielt *onderstreept met rode inkt.*
[t] Ende … huus *onderstreept met rode inkt.*

wijn vloide achter de kelnare[20]. Ende Gheraert Ruebs was[a] ghesocht in de aventstonden in alle de cameren ende cellen van den convente van den Predicaren boven ende beneden ende ooc in kelnaers van den Predicaren[b]
[f°CLXXVII v°a] van den ghemeenen // volke maer hij en was niet ghevonden. Ende daer liepen zij ghellijc[c] dulle honden in Gheeraert Ruebs huus ende sloughen dueren ende veinsteren ontwee ende deden an thuus ende an tgoet datter in was groote scade. Ende drie daghen lanc was Gheeraert Ruebs ghesocht in diversche plaetsen[d].

§[e] Item smaendaech, sdisendaechs, sdonderdaechs ende svrydaechs[f] doe las men altoos de previlegen van Brugghe openbaerlike ter hallen huute voor alle de gone diet hooren wilden ende daer of was tbestier van der ghemeente weghe: een wulle wevere hiet Lamsin metten Ghelde[g] ende Jan van Ardenburch, clerc van den bloede van der stede van Brucghe, die moestese lesen[h]. Ende dese zelve Lamsin metten Ghelde was daer naer van den heeren ghedaen onthoofden. Ende den saterdach daer naer[i] twelke
1 september 1436 twelke was sint Gillisdach[j], doe zonden die van Brucghe diversche brieven te Ghend an den prinche, maer de voors. brieven en quamen te zijnder hant niet ende daer omme men hoorde gheen antdwoorde van den voors. brieven. Als waer omme de LII dekenen van Brucghe[k] ende elc ambocht screven eenen brief an de LII dekenen van Ghent om bijstandicheit omme die van Brucghe te helpen bescermen huere previlegen, ende te corregierene de gone die van der Sluus, die die[l] van Brucghe den scimp ende scande ghedaen hadden ende moytemakers ende verraders gheheeten hadden. Ende die van Ghent[m] die brieven ontfanghen hebbende ende ghelesen, zij gavent den prinche te kennene. Ende de prinche gheliet
[f°CLXXVII v°b] hem als of hij niet ghehoort en // hadde, maer hij zeide hij zoude correccie doen over de gonen die Stasin Bricx schouteeten dood ghesleghen hadden[n].

[a] Ende … was *onderstreept met rode inkt.*
[b] kelnaers … Predicaren *onderstreept met rode inkt.*
[c] ghellijc *sic.*
[d] in diversche plaetsen *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … svrydaechs *onderstreept met rode inkt.*
[g] hiet … Ghelde *onderstreept met rode inkt.*
[h] Jan … lesen *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … naer *onderstreept met rode inkt.*
[j] sint Gillisdach *onderstreept met rode inkt.*
[k] Als … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[l] *de tweede* die *werd in rode inkt langs boven bijgeschreven.*
[m] Ende … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[n] -teeten … hadden *onderstreept met rode inkt.*

Dit sijn de wethouders van de jare XIIII[C] XXXVI twee in september.[a]

Burchmeesters[b]

Morissis van Vassenare,
Lodewijc van den Walle.

Scepenen[c]

Gillis van der Vlamincpoorte,
Joos van den Walle,
Boudin Reynier,
Lodewijc de Blasere,
Zegher de Neve,
Ysamast de Pape,
Clais Willems sone,
Lodewijc de Brune,
Jan Dreelinc,
Jacop de Zweertvaghere,
Jacop van Bassevelde,
Symoen van Aertrijcke.[d]

Raden[e]

Jacop Zuerinc,
Maertin van Amelsvoorde,
Joos van der Stichele,
Clais Canneele,
Jan Boonin
Jan de Scuetelare,
Jan Mentin, //
[f°CLXXVIII r°a] Willem van Viven,
Gheeraert de Toolnare,

[a] Dit … september *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] Burchmeesters *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] Scepenen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[e] Raden *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Jan van Beernem,
Jan van Wulfsberghe,
Jan Walgherlijnc.[a]

Tresoriers[b]

Pieter Leestmakere,[c]
Robrecht Baert.[d]

Oofmannen[e]

Jacop van Vassenare	sint Janszestendeel[f]
Daneel Dheict	sint Donaeszestendeel[g]
Vincent Scuetelare	Onse Vrauwezestendeel[h]
Jan van den Walle	sint Jacopszestendeel[i]
Jooris van den Vlamincpoorte	sinte Niclaeuszestendeel[j]
Jacop Adoorne	sCaermerszestendeel[k]

3 september 1436

I[l]tem smaendaechs[m] up den derden dach van septembre zo waren alle de ambochten van Ghend ter maert, met haren standaert ghewapent ende zij bleven daer staende tot svrijdaechs avent in septembre ende zij hilden den prinche ghearesteirt tot dat hij tlant in payse ende in ruste ghestelt zoude hebben, behouden die van Brucghe haerleder rechten ende previlegen die zij van hueren voorders hadden tot up den dach van heden. Ende ooc te doene correccie up den gonen, de welke die van Brucghe den scimp ghedaen hadden[n].

[a] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[b] Tresoriers *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] Pieter Leestmakere *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[e] Oofmannen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[f] sint Janszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[g] sint Donaeszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[h] Onse Vrauwezestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[i] sint Jacopszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[j] sinte Niclaeuszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[k] sCaermerszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Initiaal in blauwe inkt.*
[m] Item smaendaechs *onderstreept met rode inkt.*
[n] den … hadden *onderstreept met rode inkt.*

3 september 1436

[f°CLXXVIII r°b]

§[a] Item smaendaechs naer sint Gillisdach[b] // twelke was den derden dach van septembre, meer Roelant van Huutkerke wijf[c] was doe in Brucghe ende meende uter stede van Brugghe met eender faelge[21] te gane ende zou commende in de Smedestrate al daer was soe ghearesteirt ende weder omme ghebrocht[d].

§[e] Item up den zelven dach[f] zo was te Brucghe een ghebod ghedaen, dat alle de gone die burchmeesters, scepenen, raden, tresoriers, clercken, garsoenen[g] ende alle de gone die binnen XXX jaren[h] in officien ghezijn hadden of in de wet, dat zij te clocke twee naer de noene zouden commen ter maert. Ende zileden daer commende men deidse alle boven gaen up de houde halle ende zij waren daer ghearesteirt wel VI weken lanc. Eeneghe die wildense ter veisteren hute werpen, ende andere die wildense alle den hals of doen hauwen, ende vele vreesen moetsten zileden liden als up dien tijt. Ende de voors. personene die up dhalle laghen, baden omme gracie[i] ende zij prosenteirden[j] dat zij an onsen prinche verwerven zouden dat zij zouden doen maken voor de stede van der Sluus eenen grooten thor omme daer mede de stede de bedwinghene[k] maer het en ghinc niet voort. Ende alle de gone die up dhalle waren die moesten daer bliven noch ligghende, ende om dat also niet zijn en mochte, zo vonden zij in haren raet[l] dat zij poochden te vriende te hebbene den kiesers diese te bewarene hadden, daer of dat een was een cupere hiet Jan Beerhout[m] met meer andere, ende

[f°CLXXVIII v°a]

staken hemleden // goudin penninghen in dhant want zij waren aerme ende haddent al verteert dat zij hadden. Ende als de kyssers beseven[22] dat ghelt in huerleder handen[n] so begonsten zij te cesserene ende consenteirden dat mense zoude laten gaen ligghen up tghezelhuus van den Vryen. Twelke den voors. skijsghers daer naer alle haerleder lijf coste, want de voors. personen die up den ghiselsteen gheleghen hadden van den Vryen. Ende zij stolen hemleden daer ute ende daer naer uter stede van Brucghe, ende trocken bij

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Gillisdach *onderstreept met rode inkt.*
[c] meester … wijf *onderstreept met rode inkt.*
[d] ghearesteirt … ghebrocht *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … dach *onderstreept met rode inkt.*
[g] burchmeesters … garsoenen *onderstreept met rode inkt.*
[h] XXX jaren *onderstreept met rode inkt.*
[i] als … gracie *onderstreept met rode inkt.*
[j] prosenteirden *sic.*
[k] eenen … bedwinghene *onderstreept met rode inkt.*
[l] raet *onderstreept met rode inkt.*
[m] hiet Jan Beerhout *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … handen *onderstreept met rode inkt.*

den prinche ende gavent hem al te kennen hoe datse ghevaren hadden. Ende de crijsschers waren alle ghescreven in een rollekin, twelke hemleden alle coste huerleder bollekin also men hiernaer hooren zal[a].

4 september 1436

§[b] Item up den vierden dach van septembre[c] was ter halle een ghebod ghedaen dat alle de aghepoorters van Brugghe zouden binnen den derden daghe te Brugghe commen up haerleder poorterscip te verbuerene. Voort was gheboden[d] dat alle de steden van wetten die onder de stede van Brucgghe gheleghen waren dat zij commen zouden met haerleder standaerden ghewapent te Brucghe ter maert binnen den derden daghe. Voort dat die van den Vryen[e], die wilden wesen habitanten onder die van Brucghe dat zij zouden commen te Brucghe up de maert ghewapent met banieren van den ambochten daer onder dat zij ghezeten waren. Ende het

7 september 1436

ghesciede svrijdaechs up Onser Vrauwenavent[f] zo quamen te Brucghe up de maert ghewapent met huerleder banieren dese // naervolghende steden

[f°CLXXVIII v°b]

Damme, Muenekereede, Houcke, Mude[g] ende Oorscamp[h].

§[i] Item up den zelven dach[j] quamen de ghedeputeirde van den LII dekenen van de ambochten van die van Brucghe die te Ghent ghezonden waren. Ende dese brochten de nieumare, dat die van Ghent als ghetrauwe broeders die van Brugghe bijstandicheit doen zouden met live ende met goede ende huerleder previlegen ende vryheden helpen bescermen, tallen tiden.

10 september 1436

I[k]tem up den Xsten dach van septembre[l] quamen te Brugghe ter maert ghewapent met huerleder banieren dese naervolghende steden: Oostburch, Ardenburch, Blanckeberghe, Thorout[m], ende die van Lisseweghe[n] ende die die

[a] twelke … zal *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … septembre *onderstreept met rode inkt.*
[d] Voort was gheboden *onderstreept met rode inkt.*
[e] Voort … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … Vrauwenavent *onderstreept met rode inkt.* Onser Vrauwenavent *valt wel niet op 7 september, maar wanneer we de chronologie volgen, vermoeden we dat er wel 7 september wordt bedoeld.*
[g] Damme … Mude *onderstreept met rode inkt.*
[h] Oorscamp *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item … dach *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Initiaal in rode inkt.*
[l] Item septembre *onderstreept met rode inkt.*
[m] Oostburch … Thorout *onderstreept met rode inkt.*
[n] Lisseweghe *onderstreept met rode inkt.*

van Dudzeele[a] quamen doe daer omme te zine habitanten van der stede van Brucghe[b].

§[c] Item up den zelven dach[d] als boven, waren te Ghent ghebannen[e] de souverein, meer Colaert van den Clite[f] ende meer Roelant van Huutkerke, Inghelram Hauweel, meester Gillis van der Woestine, Jan van den Damme, elc C jaer uten landen van Vlaenderen[g]. Ende zo wie dat eeneghe van den viven dootsloughe of in Ghent brochte, men zoude hem gheven drie hondert pont parisis.

11 september 1436
[f°CLXXIX r°a]

§[h] Item sdisendaechs naer Onser Vrauwendach[i] so trocken de voors. twee heeren, de souverein ende meer Roelant van Poucke te // scepe ter Sluus ende vooren te Zevenberghe waert met menichte van ghezellen[j].

13 september 1436

§[k] Item up der[l] helighen Crucenavent[m] sachternoens waren te Brucghe serjanten ghecozen meer dan III[Cn], ende huerleder liedsman was Vincent Scuetelare ende Jacop Benin. Dese hadden last dat zij trecken zouden westwaert te Grevelinghe toe, ende bevelen van der stede weghe van Brucghe ghezeten dat zij zouden commen te Brucghe up de maert ghewapent met huerleder standaerden, ende de zommeghe trocken daer ende dander bleven thuus. Ende als dese serjanten quamen[o] in tWestvrye ende in de doorpen zij sloughen de clocken ende vraechden de lieden offer yement ware die huerleder habitanten wilden zijn, dat zij trecken zouden te Brucghe met haerleder standaerden daer zij onder ghezeten waren[p].

---

[a] Dudzeele *onderstreept met rode inkt.*
[b] -bitanten … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Item … dach *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Hierna staat* bij, *maar het werd doorstreept met rode inkt.*
[f] meester … Clite *onderstreept met rode inkt.*
[g] meester Colaert … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … Vrauwendach *onderstreept met rode inkt. Dinsdag 11 september is echter niet de dinsdag na* Onser Vrauwendach, *maar wanneer we de chronologie respecteren, vermoeden we dat er 11 september wordt bedoeld.*
[j] waert … ghezellen *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] *Opmerkelijk dat hier* der *staat in plaats van* den.
[m] Item … Crucenavent *onderstreept met rode inkt.*
[n] dan III[C] *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … quamen *onderstreept met rode inkt.*
[p] standaerden … waren *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item zo waer[b] die van Brucghe[c] quamen, die van den Vryen hadden al omme ghezijn vooren ende hadden gheboden van sprinchens weghe dat niement te Brucghe trecken en zoude up also vele als zij van hemleden hilden. Maer als van de smalle steden int weste, die trocken te Brucghe met haren standaerden, te wetene Ostende, Gistele, Oudenburch, Lombaersie ende Loo[d]. Ende dander steden, te wetene Nieuport, Vuerne, Berghen, Duunkerke, Bourburch[e] ende Dixmude[f] die sloten de poorten van de voors. steden tjeghens de serjanten van Brucghe, ende zij en waren niet ghelooft
[f°CLXXIX r°b] met menichte dan inne te // commene. Ende het quamen zommeghe van den Vryen te Brucghe met haren standaerden omme te zine habitanten van de stede van Brucghe, als Jabbeke, Vassenare, ende straten[g].

I[h]tem int Oostvrye[i] waren ooc ghezonden serjanten XX mannen[j] de welke den volke gaven te kennen of zij wilden zijn habitanten onder die van Brucghe dat zij quamen te Brucghe met haerleder standaerden al ghewapent binnen XV daghen[k]. Ende te Brucghe quamen dese naervolghende prochien. Eerst Ysendyccambocht[l], Oostburch, Moerkerke, Ramscappelle, Coolkerke, Oostkerke, Heys, Uutkerke, Zudekerke, Vierambochten, Breedemeer, Clemskerke, Niemuestre, Houttave[m]. Ende elc doorp met zijn standaerden. ende noch meer andere prochien[n].

29 augustus 1436

§[o] Item dit gheduerde[p] van sint Jansdaghe uutgaende ougst, dat die van Ghent ende die van Ypere ende ooc vele hedelen baden den prinche omme die van Brucghe, ende omme de remisse van den schouteeten, Stasin Brycx[q], ende omme die poorten van der Sluus[r]. Ende omme de rebellicheit rebellicheit

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item zo waer *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[d] te … Loo *onderstreept met rode inkt.*
[e] te … Bourburch *onderstreept met rode inkt.*
[f] Dixmude *onderstreept met rode inkt.*
[g] Brucghe … straten *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in blauwe inkt.*
[i] Item int Oostvrye *onderstreept met rode inkt.*
[j] XX mannen *onderstreept met rode inkt.*
[k] binnen XV daghen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ysendycc *sic.*
[m] Ysendycc … Houttave *onderstreept met rode inkt.*
[n] standaerden … prochien *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in rode inkt.*
[p] Item dit gheduerde *onderstreept met rode inkt.*
[q] Stasin Brycx *onderstreept met rode inkt.*
[r] van der Sluus *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[20] kelnare = *kelder. uit: J.Verdam*
[21] faelge = *gebrek, schaarste; fout, misslag; bedrog, valsheid; slechte afloop, mislukking. uit: Verdam*
[22] beseven = *inzien, begrijpen. uit: MNW.*

van die van Brucghe dat zij mervrauwen van Bourgognen[a] voor de Cruuspoorte aresteirden metten jonghe princhе[b] haren sone ende lietense in de rein staen, ende namen uut mervrauwen waghene meer Roelant van Huutkerkens wijf[c], de welke alleene in de wase ende in den reyn thuus moeste gaen. Die van Ghent[d] ende die van Brucghe[e] baden den princhе dat
[f°CLXXIX v°a] hij wilde beseghelen de previlegen van der // stede van Brucghe, ende wat previlegen dat die van Brucghe hadden up de stede van der Sluus ende up die van den Vryen[f]. Ende de sprinchens antdwoorde was altoos dat die van Brucghe niet laten en zouden, zij en zouden van der maert gaen met huerleder standaerden dan zoude hij doen dat zij begheerden ende anders niet, ende dat was de antdwoorde[g].

§[h] Item die van Brucghe[i] zonden onderlinghen te Ghent bij den princhе of te Bruesele of elders daer de princhе was, eenen burchmeestere met vive of zesse wethouders ende met zommeghe van den principaelste dekens de welke reden toten princhе omme remissie, ende omme de beseghelteде van den princhе te hebbene van haerleder previlegen, maer wat zij den princhе baden of zeiden het was al voor niet. Ende tsegghen was te Brucghe[j], als de ghedeputeirde te Brucghe quamen van onse princhе, het ghemeent sprac als onwise lieden also een ghemeente pleicht te sprekene. Thuenis ghinc, Theunis quam al met eenen wijnde. Nota.[k]

21 september 1436

§[l] Item hendelicke up sinte Matheusdach[m], zo waren te Brucghe diversche ghedeputeirden de welke metten princhе bekent waren, te wetene, als meer Jan van den Gruuthuuse[n] capetein van Brucghe, de burchmeesters, Lodewijc van den Walle[o] met zommeghe wethouders, ende vijf personen van den notabelen, die up den steen ghevanghen laghen, die daer te vooren

[a] mervrauwen van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] jonghe princhе *onderstreept met rode inkt.*
[c] meester … wijf *onderstreept met rode inkt.*
[d] Die van Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[e] die van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[f] up de … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[g] niet … antdwoorde *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[j] tsegghen … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[k] Thuenis ghinc … Nota *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … Matheusdach *onderstreept met rode inkt.*
[n] Als … Gruuthuuse *onderstreept met rode inkt.*
[o] de … Walle *onderstreept met rode inkt.*

in wetten ghezijn hadden. Ende met zommeghe de[a] eerlicste ende
[f°CLXXIX v°b] principaelste dekens van Brugghe ghecozen toten // prinche te treckene om een hende te makene van den remisse ende van de previlegen die die van der Sluus hadden. Ende die van den Vryen belettedent[b] wel VI of VII weken lanc so dat die van Brucghe gheenen toeganc hebben en consten omme te commene voor den prinche. Meer Jan van den Gruuthuuse[c] dede zo vele dat die van Brugghe hadden audiencie ende toeganc omme toten prinche te commene. Ende die van den Vryen bordeirden[d] [23] met die van Brucghe stonden ghedroomt in de haleye zo dat die van Brucghe in sprinchens camere niet commen en mochten. Ende men beval die van den Vryen dat zij de haleye rumen zouden ende ooc sprinchens camere ende vertrecken, ende aldaer was ghetractiert van den zaken voors. ende de prinche zeide hij zoude te Damme commen ende daer zoude men alle ghescillen handelen ende te goeden payse brijnghen[e].

I[f]tem meer Jan van den Gruuthuuse[g] die bleef IX daghen lanc bij den prinche ende de burchmeestere van Brucghe met zinen wethouders, ende de dekenen trocken te Brucghe[h]. Ende weit dat bij mijn heere van den Gruuthuuse waren de notable mannen de welke te Brucghe up dhalle hadden ghearesteirt ghezijn van den ghemeente[i].

§[j] Item up eenen maendach[k] quam de prinche te Brucghe met alle de ghedeputeirden van Brucghe die bij mijn heere van den Gruuthuuse
[f°CLXXX r°a] ghebleven waren ende al daer zo was // ghesloten dat de prinche zoude bezeghelen de previlegen ende alle dinghen te pointe stellen, maer die van Brucghe moesten eerst[l] haerleder wapene laten ende ooc de maert, ende de standaerden van der maert doen, ende elc ambocht moeste thusewaert gaen ende doen zijn ambocht[m].

[a] de *werd langs boven bijgeschreven in rode inkt.*
[b] Ende … belettedent *onderstreept met rode inkt.*
[c] Meester … Gruuthuuse *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … bordeirden *onderstreept met rode inkt.*
[e] ende … brijnghen *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in rode inkt.*
[g] Item … Gruuthuuse *onderstreept met rode inkt.*
[h] Burcghe *sic. De* c *werd er langs boven bij geschreven*.
[i] -teirt … ghemeente *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … maendach *onderstreept met rode inkt.*
[l] eerst *onderstreept met rode inkt.*
[m] thusewaert … ambocht *onderstreept met rode inkt.*

23 augustus tot 1 oktober 1436, 11 oktober tot 20 oktober 1436

§[a] Item up sinte Bertolmeusavent[b] was verboden werckens, ende men hadde in Brucghe gheen ambocht ghedaen van de voors. tijt tot den vursten daghe van octobre, noch binnen X daghen[c] daer naer tot saterdaechs naer sinte Donaesdach. Ende hier up waren de ghemeente te rade wat zij bet doen zouden ten payse te gherakene[d].

§[e] Item den raet die hadde[f] inne dat elc ambought[g] zoude bijstandicheit doen dheen den anderen, ende de poorterie metten ambochten als ghetrauwe broeders, ende hier up zo waren die brieven ghemaect bij den LII dekens van den ambochten, ende ooc metten grooten zeghel van Brucghe ende dit was de broederlicke minne[h].

§[i] Item voort[j] so zoude elc ambocht hebben een ribaudekin ende een voghelare ende elc ambocht zoude draghen zine baniere up dhoude halle. Ende de zestendelen ende de smalle steden deden vanghelijcken, ende bij elken standaerde zouden twee mannen waken bij daghe ende bij nachte, ende elc zoude hebben XII g. sdaechs[k] ten coste van der stede van
[f°CLXXX r°b] Brucghe. // Ende also wel droughen ooc die prochien van den Vryen haerleder banieren up[l] de houde halle. Eerst scgraven baniere van Vlaenderen[m]. Daer naer de poorterie[n], de ambochten, de smalle steden, de doorpen[o] van den Vryen[p]. Ende elc standaert van den Vryen bewaerden ooc ooc twee mannen bij daghe ende bij nachte te coste van der stede van Brucghe, toter tijt dat men den brief van den remisse ende van den previlegen ende ooc van den conterbrieve die te Risele was int casteel zoude weder roupen zijn ende ghecasseirt. Ende al ditte beloofde de prinche te bezeghelen ende binnen den derden daghe zoude men den brief van den Damme te Brucghe bringhen[q].

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item Bertolmeusavent *onderstreept met rode inkt.*
[c] binnen X daghen *onderstreept met rode inkt.*
[d] doen … gherakene *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … hadde *onderstreept met rode inkt.*
[g] ambought *sic*.
[h] de broederlicke minne *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item voort *onderstreept met rode inkt.*
[k] XII g. sdaechs *onderstreept met rode inkt.*
[l] langs boven bijgeschreven.
[m] Eerst … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[n] poorterie *onderstreept met rode inkt.*
[o] smalle … doorpen *onderstreept met rode inkt.*
[p] Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[q] den … bringhen *onderstreept met rode inkt.*

3-4-5 oktober 1436

I[a]tem in de maent van octobre[b] sdisendaechs, zwondaechs ende sdonderdaechs binnen der wijle dat de banieren van der maert waren, doe dede de prinche den Dam bemannen met zinen edelen ende daer quamen vele Walen ende andere heeren. Ende mijn heere van Liledaem[c] was ghemaect ende ghecozen capetein van den Damme[d], ende zijn hulpers waren mijn heere van Praet, de heere van Lichtervelde. Ende de heere van der Vere quam met vele Hollanders ende Zeelanders omme Brucghe tscepe te bevechtene, ende hij dede tusschen Brucghe ende den Damme stakijtsen omme dat die van Brucghe huten Zwinne gheen goet commen en zoude van der zee[e].

5 oktober 1436
[f°CLXXX v°a]

§[f] Item die van Brucghe[g] dit merckende des donderdaechs naer clooster vespertijt // omme dat men van den prinche de bezeghelde brieven van den prinche niet ghecrighen en conste, noch van den remisse noch de previlegen, die van der viere neeringhen ginghen up de houde halle ende namen huerleder baniere. Ende ooc alle de ambochten[h], de poorterie de smalle steden ende de doorpen van den Vryen ende ginghen staen ter maert. Ende up den zelven donderdach snavens, die van den hauwette[24] van der maert zonden C ende XX[i] ghesellen in zommeghe huusen van den scepenen van den Vryen, welke huusen hemleden toe behoorden, als tot Hendric van Meetkerke ende men slouch die dueren hopen, ende namen alle de wapenene die in de voors. huusen waren ende men drouchse up tghizelhuus. Ende aldus stonden die standaerden ter maert[j]. Eerst scgraven scgraven baniere van Vlaenderen. Ende an de west zijde sprinchens baniere[k]. Ende tot Groenevoorde toe stonden de poorterye[l] ende de viere neerijnghen[m]. Ende van scgraven baniere oostwaert de XVII[n] neerijnghen te te wetene, timmerlieden, maetsenaers, tegheldeckers, scilders, zadelaers, cupers, drayers, boghemakers, wielberckers, coordemakers, stroodeckers, herden

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … octobre *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … Liledaem *onderstreept met rode inkt.*
[d] capetein … Damme *onderstreept met rode inkt.*
[e] Zwinne … zee *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … ambochten *onderstreept met rode inkt.*
[i] C ende XX *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … maert *onderstreept met rode inkt.*
[k] Eerst … baniere *onderstreept met rode inkt.*
[l] poorterye *onderstreept met rode inkt.*
[m] de viere neerijnghen *onderstreept met rode inkt.*
[n] XVII *onderstreept met rode inkt.*

potmakers, ende de scrooders[a] [25] staen voor de timmerlieden. Item van den drie staken noortwaert van der nieuwer halle toter Vlamincstrate, stonden de smeden met drie standaerden,[b] te wetene de zelversmeden, de wapenmakers, de stenin stoop[26] ghieters, de backers, de muelnaers, hoedemakers, tapijtwevers, linewevers, tycwevers[27], catoenslaghers, inpotmakers, barbiers, riemakers, pater noster makers, de fruteneers, de

[f°CLXXX v°b] kerscieters, de sciplieden[c], // ende de makelaers[d] stonden up thende van nieuwer halle met twee banieren[e].

§[f] Item up de noort zyde van der maert stonden[g] de smalle steden tot sinte Christofelskerke toe, maer de stede van der Sluus en quammer niet. Eerst Damme, Muenekereede, Houcke, Oostburch, Ardenburch, Blanckeberghe, Mude, Oudenburch, Thorout, Ostende, Gistele, Loo[h], ende Lombaercien[i]. Ende daer neffens stonden die van den Vryen, Ysendijc ambocht[j], Moerkerke, tProossche, Ramscappelle, Duudzeele, Lijsseweghe, Heys, Houttave, Wendune, Nieumuestre, Vlissegheem, Clemskerk, Breedene, Scamerlijncx ambocht, Vlaseloo, Snelleghem, Loppeen, Zieseele, Oostcamerambocht[k].

§[l] Item naest de viere neeringhen van Groenevoorde an de west zyde van der maert tot sinte Christofelskerke toe stonden eerst de vleeschauwers[m] ende vischcopers[n], de sceppere, de cousscepperе[o] [28], ende die van der naelde[29] naervolghende[p]. Ende daer naer de cordewanier[q], ende also voort voort van den ledre ende voort de scotters[r].

---

[a] te … scrooders *onderstreept met rode inkt*.
[b] *Hierna staat een* d *doorstreept met zwarte en met rode inkt.*
[c] te … sciplieden *onderstreept met rode inkt.*
[d] makelaers *onderstreept met rode inkt.*
[e] der … banieren *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … ston- *onderstreept met rode inkt.*
[h] Damme … Loo *onderstreept met rode inkt.*
[i] Lombaercien *onderstreept met rode inkt.*
[j] *er staat eigenlijk* ambrocht.
[k] Ysendyc … Oostcamerambocht *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] eerst de vleeschauwers *onderstreept met rode inkt.*
[n] vischcopers *onderstreept met rode inkt.*
[o] de sceppere, de cousscepperе *onderstreept met rode inkt..*
[p] van … naervolghende *onderstreept met rode inkt.*
[q] de cordewa- *onderstreept met rode inkt.*
[r] voort de scotters *onderstreept met rode inkt.*

12 oktober 1436

[f°CLXXXI r°a]

I[a]tem svrydaechs[b] twelke was den XII[en] dach van octobre, alle de nacien van den cooplieden die in Brucghe waren, als Oosterlinghen, Spaenjaerden, Scotten, Cartelanen, Genevoysen, Venecianen, Portegaloisen, Lucoysen[c], ende Melanoysen[d], dese // waren alle ten Damme tot den princhen hem biddende over die van Brucghe omme remissie ende huerleder previlegen te hebbene[e].

§[f] Item up den zelven dach[g] zo vergaderden sinte Donaes in den reifter alle collegen van der stede van Brucghe. Ende ooc de IIII oordenen ende daer was over een ghedreghen dat alle de collegen van der stede van Brucghe, ende ooc de IIII oordenen stappans ten Damme zouden gaen ende volghen de prinche metten cooplieden, ende vallen den prinche te voeten ende hem biddende oedmoedelike omme gracie voor de stede van Brucghe. Ende men gaf last[h] te preponerene meester Jan Vindevoet[i] [30], pryor van den predicaers, de welke binnen den zelven avende met alle de collegen voor den prinche ten Damme commende, meester Jan sprac[j] zo metten prinche, dat men ghecreech vijf eerlijcke hedelen van den prinche omme te wetene waer omme ende de cause dat die van Brucghe stonden ter maert met huerleder banieren, de redene ende de cause hemleden verclaerst. Ende die voors. hedelen van sprinchens rade beloofden ter goeder trauwen goede middelaers te zine tusschen den prinche ende der stede van Brucghe[k].

Te wetene[l]

De archideake van Ruwaen,
de proost van sinte Donaes,
de heere van Oostervant,
de heere van Sanctes,
de heere van Rolays.

---

[a] *Initiaal in rode inkt.*
[b] Item svrydaechs *onderstreept met rode inkt.*
[c] Oosterlinghen … Lucoysen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Melanoysen *onderstreept met rode inkt.*
[e] ende … hebbene *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … dach *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … last *onderstreept met rode inkt.*
[i] meester Jan Vindevoet *onderstreept met rode inkt.*
[j] meester Jan sprac *onderstreept met rode inkt.*
[k] prinche … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[l] Te wetene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXXXI r°b]

15 oktober 1436

Item smaendachs up de maeltijt[a] twelke was sinte Donaesavent, doe quamen van den Damme, meester Antheunis Kien, meester Clais Lambert[b], de welke brochten den brief van den remisse, ende van den previlegen ende ooc van den conterbrieve in platten Vlaemsche ghescreghen onghezeghelt. Ende was voor de wet voor de hoofmannen ende voor de LII dekenen ghelezen omme te wetene oft hemleden also goet dochte dat mense bezeghelde met sprinchens zeghele, maer eer dat men den brief bezeghelen zoude zo moesten alle de banieren van der maert[c].

§[d] Item de burchmeesters[e], ende zommeghe van den wethouders ende hoofmannen ende LII dekens, elc hadde twee of drie notable lieden met hem de welke zouden trecken te Ghent toten prinche. Want de prinche trac van den Damme te Ghent omme raet te hebbene van die van Ghend. Ende ooc metten ghedeputeirde van Ypere de welke bevel hadden van den prinche te Ghent te commene[f].

§[g] Item die van Brucghe[h] metten voors. wethouders, hoofmannen, ende LII dekenen de welke zouden trecken te Ghend up den wal in sprinchens hof. Ende aldaer den prinche te voeten vallende up huerleder knien, knielende ende biddende den prinche omme ontfaermenesse ende omme gracie van allen den voors. pointen die zij tjeghens zine heerlichede ende hem mesdaen mochten hebben. Ende dat ghedaen zijnde[i] dan zouden zij hebben de letteren ende brieven van den remisse. Ende ooc de

[f°CLXXXI v°a]

veniewinghe[j] // van hueren previlegen. Ende ooc de cassacie van den conterbrieve[k], die te Risele was int casteel, de welke Jan Bieze ende Clais de Zoutre scalkelijcke deden bezeghelen int jaer XIIII[C] ende zevene[l], naer dat zij Jan Camphin, Jan Hoonin[m] ende Clais Barbazaen[n] deden bannen,

[a] Item … maeltijt *onderstreept met rode inkt. Sint-Donaasavond valt echter op zaterdag 13 oktober.*
[b] meester Antheunis … Lambert *onderstreept met rode inkt.*
[c] moesten … maert *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item de burchmeesters *onderstreept met rode inkt.*
[f] prinche … commene *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[j] venieuwinghe *sic.*
[k] Ende … conterbrieve *onderstreept met rode inkt.*
[l] int … zevene *onderstreept met rode inkt.*
[m] Jan … Hoonin *onderstreept met rode inkt.*
[n] Clais Barbazaen *onderstreept met rode inkt.*

ende huerleder goet was gheconfuskiert te schertoghen[a] Jans tafle[b].

I[c]tem dese brieven ghelezen zijnde[d] voor den ghemeenen buuc van der stede onghezeghelt in de presencie van den vijf hedelen van sprinchens rade, doe zo spraken die van Brucghe[e], dat elc zoude te rade gaen met zinen ambochte ende elc hoofman in zijn zestendeel. Want zij duchteden als zij te Ghent commen zouden, dat mense dooden zoude ghelijc die felle graefnede Ryckilt[f] dede, de welke de wet van Oudenaerde dede onthoofden. Ende ooc de LXIII notabelen[g] van Ypere dede dootslaen te Meesene int jaer duust ende LXXXII[h]. Ende hier up zo ginghen die van Brucghe te rade, want zij en dorstent niet bestaen te Ghent te treckene ten ware dat dese vijf hedelen van sprinchens rade wilden te Brucghe bliven in ostagen, twelke zileden qualiken namen[i].

§[j] Item dese V hedelen ginghen te Damme[k] toten prinche zegghende ende informerende den prinche als van haren quaden regimente die zij up de halle hadden. Als van den ghevanghene ende van der foortse ende exaccie
[f°CLXXXI v°b] ende van der rebellicheit. Ende van den gouver- // neurs van den Vryen, die gheen vrylaet sculdich en waren te zine, maer appendanten onder die van Brucghe, ende diere ghelijcke van der Sluus, ende ooc van andere zaken. Ende dese vijf hedelen[l] van sprinchens rade maecten eenen brief met
14 oktober 1436 hueren zeghele uuthanghende beseghelt te Damme up sinte Donaesdach voor de noene. Ende int welke de twee van den gheestelike wet beloofden up huerleder priesterscepe Ende de weerlike bi haerleder trauwe, ende stelden lijf ende goed te wille van die van Brucghe, dat zij te Ghent vrij varen ende keeren mochten in sprinchens zale, ende in zijn hof twelke men heet de Wal. Want men zoude hemleden niet mesdoen. Ende als zij den voetval aldus ghedaen zullen hebben voor den princhem dan zouden zij gracie gracie hebben ende remisse van der mesdaet, die zij tjeghens den prinche

[a] *Hierna werd iets weggekrabd.*
[b] te … tafle *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in rode inkt.*
[d] Item … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[e] doe … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ryckilt *onderstreept met rode inkt.*
[g] de LXIII notabelen *onderstreept met rode inkt.*
[h] int …. LXXXII *onderstreept met rode inkt.*
[i] in … namen *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … Damme *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … hedelen *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … princhе *onderstreept met rode inkt.*

ghedaen mochten hebben ende tjeghens de hertoghinne. Ende tjeghens den jonghen princhе[a] grave van Chaerlois de welke zij in den reyn voor de

5 september 1436

Cruuspoorte lieten staen up den wonsdach voor Onser Vrauwendach in pietmaent, anno voors.[b]

§[c] Item noch zo zouden[d] zij ooc hebben de verniewinghe van haren previlegen ende ooc de cassacie van den conterbrieve[e] ende dit was

14 oktober 1436

ghesciet up sinte Donaesdach. Ende was doe bevolen dat men sdaechs

15 oktober 1436

naer sinte Donaesdach[f] wercken zoude in allen ambochten van Brucghe.

[f°CLXXXII r°a]

Ende binnen VIII weken daer te vooren en hadden gheen // ambochten ghewrocht, dan backers, brauwers, muelnaers, vleeschauwers, vischcopers, ende barbiers[g].

§[h] Item de certificacie brief[i] van den vijf hedelen van sprinchens rade met

15 oktober 1436

hueren zeghelen bezeghelt was tsmaendachs naer sinte Donaesdach te Brugghe ghetoocht[j].

§[k] Item omtrent den vijf hueren[l] ter clooster vespertijt, doe waren alle de banieren van der maert ghedaen up de houde halle also wel van die van den Vryen, als van den smalle steden, als van der stede van Brucghe. Ende bij elke baniere van Brugghe, van den Vryen ende van den smalle steden so bleven twee mannen bij daghe bij nachte ende elc hadde XII groote sdaechs ten coste van die van Brucghe[m].

12 oktober 1436

I[n]tem up den XIIsten dach van octobre anno M CCCC XXXVI[o] doe reet de burchmeestere met zommeghe wethouders van Brucghe, ende

[a] Ende … princhе *onderstreept met rode inkt.*
[b] in … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item … zouden *onderstreept met rode inkt.*
[e] van den conterbrieve *onderstreept met rode inkt.*
[f] up sinte Donaesdach *onderstreept met rode inkt.*
[g] -copers ende barbiers *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … brief *onderstreept met rode inkt.*
[j] sinte … ghetoocht *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … hueren *onderstreept met rode inkt.*
[m] van … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Initiaal in blauwe inkt.*
[o] Item … XXXVI *onderstreept met rode inkt.*

hoofmannen, ende dekenen te Ghent waert, met II^{C}L mannen[a] ende alle notable lieden van den rijcxsten[b].

17 oktober 1436

§[c] Item swondachs[d] omtrent vespertijt de heeren van den Vryen laghen in de haleye van den walle ende cokermuulden met die van Brucghe, daer omme men beval die van den Vryen te vertreckene, ende dat die van Brucghe mochten hebben toeganc ende audiendie toten prinche te commene[e].

[f°CLXXXII r°b]

§[f] Item up den zelven wonsdach[g] omtrent // vespertijt, quamen zij voor den prinche knielende up haerleder knien[h] ende biddende hem oetmoedelike om gracie ende remissie[i]. Ende de prinche vergaft hemleden ter bede van zinen neve de joncheere van Cleven. Ende ter bede van der heligher kerke[j], ende ter bede van zinen hedelen rade[k]. Ende ooc ter bede van alle de coopliede ende nacien[l]. Ende ter bede van die van Ghent[m], ende die van Ypere[n], de welke bij den bevele van den prinche te Ghent commen waren[o].

§[p] Item den voetval[q] aldus ghedaen zijnde voor den prinche te Ghent in zijn hof hij was wel ghepait van die van Brucghe ter bede van den heeren voors., ende ooc andere die voor de stede van Brucghe ghebeden hadden. Ende dit

oktober 1436

was den eersten pais. Anno M CCCC ende XXXVI in october voors.[r]

18 oktober 1436

§[s] Item tsaterdaechs daer naer[t] doe wast sinte Luucxdach ende doe gaf de prinche die van Brucghe huerleder brieven ende bezegheltede van hueren previlegen ende doe quamen zij weder te Brucghe waert ende zij brochten

[a] met II^{C}L mannen *onderstreept met rode inkt.*
[b] notable … rijcxsten *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item swondaechs *onderstreept met rode inkt.*
[e] ende … commene *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … wonsdach *onderstreept met rode inkt.*
[h] up haerleder knien *onderstreept met rode inkt.*
[i] gracie ende remissie *onderstreept met rode inkt.*
[j] heligher kerke *onderstreept met rode inkt.*
[k] hedelen rade *onderstreept met rode inkt.*
[l] van … nacien *onderstreept met rode inkt.*
[m] van … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[n] die van Ypere *onderstreept met rode inkt.*
[o] van … waren *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in rode inkt.*
[q] Item den voetval *onderstreept met rode inkt.*
[r] Anno … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[s] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[t] Item … naer *onderstreept met rode inkt. De heiligendag van Sint-Lucas valt echter op dónderdag 18 oktober.*

met hemleden eenen schouteeten ghenaemt Bertolmeus de

Tekstverklarende noten

[23] borderen = *1. een steekspel, wapenoefeningen, een spiegelgevecht houden. 2. schertsen met iemand. uit: MNW.*
[24] hauwette = *wacht, wachtpost, schildwacht. uit: MNW.*
[25] schroder = *snijder, kleermaker. uit: J. Verdam*
[26] stoop = *naam van een vaatwerk voor natte waren, kruik, kan. uit: MNW*
[27] tyc = *overtrek over een kussen of peul. Uit: MNW*.
[28] cousscppere = *kousenmaker. uit: MNW*
[29] naelde = *te Brugge, naam van alle ambachten die werk met de naald verrichten. uit: Verdam*.
[30] Is eigenlijk meester Jan Vindegoedt. Uit: DUMOLYN J., De Brugse Opstand van 1436-1438, p. 186 en 205.

Voocht. Ende men dede ter hallen een ghebod[a] zo wie die ghebannen was van penninc boete tjeghens den heere dat hij vrij mochte wandelen in Vlaenderen ende dat hij binnen XIIII daghen daer naer zoude maken composicie metten schouteeten[b].

[f°CLXXXII v°a]

§[c] Item zo wie[d] van sculden ghepaict was // of van huushuere dat hij binnen XL daghen[e] composicie vrij maken zoude metten sculdenaers[f].

19 oktober 1436

§[g] Item svrijdaechs naer sinte Luucxdach[h] twelke was den XXIXsten dach van octobre, doe quam de schouteeten int scepenenhuus ende hij ontfijnc de roede ende zwoer als schouteeten. Ende omtrent de clocke twee naer de noene so slouch men de clocke up dhalle[i] ende up de maert vergaderde onvertallic volc, ende aldaer zo was gheboden dat elc vrylaet die begherde poortere te zine in Brucghe dat zij quamen te Brucghe ende deden hem bescriven binnen XIIII daghen in de Burch[j] ende men zoude hem ontfaen als poortere. Ende dit ghebod ghedaen zijnde, men las te Brucghe twee brieven bezeghelt metten minsten zeghele van den prinche. Ende den eersten brief[k] was van den remisse ende tghebruuc van den previlegen twelke dat zij vercreghen hadden ter bede van den joncheere van Cleven ende ooc van andere heeren alsoot hier vooren verclaerst staet. Ende den anderen brief was de cassacie van den conterbrieve die te Rijsele int casteel was[l], de welken brief, Jan Biese, Clais de Zoutre, Lievin de Scuetelaere, Jan Borton[m], deden maken talf meye anno XIIII[C] ende VII[n], naer dat zij hadden ghedaen bannen Jan Camphin, Jan Hoonin, Clais Barbasaen, Zegher van den Walle[o]. Ende naer dat dese twee brieven waren ghelesen, doe waren alle de standaerden van der halle ghedaen. Item sint Joorisstandaert[p] was

[a] een ghebod *onderstreept met rode inkt.*
[b] zoude … schouteeten *onderstreept met rode inkt. Boven de* –ten *van* schouteeten *stond een afkortingskrul, maar ze werd tweemaal doorstreept met zwarte inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item zo wie *onderstreept met rode inkt.*
[e] XL daghen *onderstreept met rode inkt.*
[f] -posicie … sculdenaers *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … Luucxdach *onderstreept met rode inkt.*
[i] de … dhalle *onderstreept met rode inkt.*
[j] XIIII … Burch *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende … brief *onderstreept met rode inkt.*
[l] cassacie …. was *onderstreept met rode inkt.*
[m] Jan Biese … Borton *onderstreept met rode inkt.*
[n] anno … VII *onderstreept met rode inkt.*
[o] Jan Camphin … Walle *onderstreept met rode inkt.*
[p] Item sint Joorisstandaert *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXXXII v°b]

bevolen te draghene tsinte Pieters up den thor. // Ende scgraven standaert[a] van Vlaenderen die was ghedreghen in de belfroot[b]. Ende elc standaert van den zestendelen waren ghedreghen int hoofmans huus[c]. Ende alle dander standaerden waren ghedreghen van den ambochten in haerleder huus[d] of dekens thuus[e]. Ende die van den smalle steden droughen haerleder standaerden in huerleder heerberghen[f]. Ende de standaerden van die van den Vryen die waren ghedreghen boven up tscepenen huus ende waren

20 oktober 1436

daer besteit. Ende daer naer up den zaterdach was[g] te Brugghe justicie ghedaen buter Cruuspoorte[h].

21 oktober 1436

I[i]tem tsondaechs daer naer so drouch[j] men processie generael twelke was up den XI[M] maechdendach[k] sinte Donaes metten fiertre van sinte Donaes[l] bedancken de gode datter tvolc uter wapene was ende up den zelven dach snachternoens waren die van der Sluus ontboden te recht stane te commene in de Vierschare om al daer te wette te stane voor de wet van Brucghe omme hemleden te verantdwoordene. Ende omme dat zij daer niet en quamen, daer omme waren dese naervolghende persoonen ghebannen elc vichtich jaer uten landen van Vlaenderen up haerleder hooft. Eerst[m]
meer Roelant van Huutkerke,
meer Colaert van den Clite,
Jan de Baenst,
Lodewijc Buuc,
Lauwers van den Moere, //

[f°CLXXXIII r°a]

Jan van Zevecote,
Paridaen Wouters,
Willem Carre,
Ghuy de Baenst,
Jacop van Roeselare,
Pieter Ermijn,

[a] Ende scgraven standaert *onderstreept met rode inkt.*
[b] in de belfroot *onderstreept met rode inkt.*
[c] int hoofmans huus *onderstreept met rode inkt.*
[d] in haerleder huus *onderstreept met rode inkt.*
[e] tot dekens thuus *onderstreept met rode inkt.*
[f] in huerleder heerberghen *onderstreept met rode inkt.*
[g] up … was *onderstreept met rode inkt.*
[h] -ticie … Cruuspoorte *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in rode inkt.*
[j] Item … drouch *onderstreept met rode inkt.*
[k] up … maechdendach *onderstreept met rode inkt.*
[l] sinte Donaes *onderstreept met rode inkt.*
[m] Eerst *onderstreept met rode inkt.*

Pieter van Penegen,
Jooris Letac,
Jan van den Slotele,
Woutere de Groote,
Jan Reylof, timmerman,
Rogier Davits

Joos Scheeren cnape. Omme dat die van Brucghe ghebannen hadden de voors. heeren, ende de wet van der Sluus. Doe vergramde hem uter maten zeere de prinche up die van Brucghe[a]. De prinche noch die van der Sluus en gaven om de ban niet omme tdiscoort dat tusschen beede de steden was, ende zij en hilden den ban niet van weerden, mids dat zommeghe waren van zinen upperste hedelen ende raedslieden ende dandere wethouders van der Sluus daer up dat zij gheen kennesse en behoorden te nemene. Met deser beroerte ginghen die van der Sluus ten scimpe van die van Brucghe tZwin toe stakijtsen[b] zo nauwe datter cume[31] twee scepen duere varen mochten in dien tiden[c].

[f°CLXXXIII r°b]

§[d] Item die van der Sluus[e] trocken te Muenekereede[f] ende ten Houcke ende vreesden ende jaechden de lieden van daer, ende zij // quamen tArdenburch[g] ende zij namen de landslieden huerleder vitaelge. Ende dit merckende die van Brucghe[h], of de prinche te zijnder gramscepe de stede van den Damme te hemwaert ghenomen mochte hebben ende dat bij dien gheen comescepe en hadde mueghen commen te Brucghe. Ende ooc mede up aventuere of die van der Sluus hadden[i] in ghenomen Ardenburch[j], zo cozen zij VI^{C} serjanten[k] ende die zouden zij te Damme ende tArdenburch omme te houdene ende te bewarene ter stede behouf van Brucghe[l].

[a] Doe … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[b] Met … stakijtsen *onderstreept met rode inkt.*
[c] mochten … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Er staat eigenlijk een beentje te veel bij* mu.
[g] tArdenburch *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] die … hadden *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ardenburch *onderstreept met rode inkt.*
[k] VI^{C} serjan- *onderstreept met rode inkt.*
[l] -warene … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*

29 oktober 1436

§[a] Item tsmaendaechs[b] naer sinte Symoen sint Judedach quam te Brucghe de nieumare dat meer Jan van Huutkerke[c], capetein van der Nieupoort, ghevanghen hadde een scip met grooten comescepe uut Castylgen[d], daer waren int scip Vlaminghen. Ende hij zoude eeneghe van den Castilianen hebben ghedaen onthoofden bij der Nieupoort[e], daer omme dat nacie van den Castilianen quamen claghen in de camere van Brucghe. Aldoe was by aventueren te Brucghe de vrauwe van Ghistele[f], de welke ghearesteirt was ende zeere versproken van die van Brucghe om dat zou den Vlaemschen stroom niet vry en hilt van den rovers. Ende zou hadde de toolne van Brucghe om dat zou tZwin bevryen zoude ende begheerden an haer dat zout doen zoude of zij zoudent zelve doen te haren coste[g].

30 oktober 1436
[f°CLXXXIII v°a]

§[h] Item sdisendaechs voor Alderhelighendach[i] // die in den Ghistelschen van den Vryen gheleghen hadden die waren ghetayceirt[32] elc te ghevene der stede van Brucghe een zekere zomme van penninghen, zom min zom meer. Ende stelden daer of boorghe de zommeghe ende die boorghen[j] ghestelt die die ginghen thusewaert in haerleder huusen[k].

Hier naer volghen de personen die doe waren doen legghen ten Ghisele. Eerst[l]

meer Lodewijc van Teemseke,
Jooris Metteneye,
Philips Metteneye,
Jooris de Muntere,
Jacop van der Buerse,
Pieter Dop,
Jan van Heede,
Antheunis van den Vagheniere,

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item smaendaechs *onderstreept met rode inkt.*
[c] meester … Huutkerke *onderstreept met rode inkt.*
[d] uut Castylgen *onderstreept met rode inkt.*
[e] bij der Nieupoort *onderstreept met rode inkt.*
[f] de … Ghistele *onderstreept met rode inkt.*
[g] -ve … coste *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … Alderhelighendach *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Hierna staat* ghin *doorstreept met rood.*
[k] -ghen … huusen *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Er staat eigenlijk* Eeerst. Hier … Eerst *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Jacop Brooloos,
Jacop Heldebolle,
Boudin Maerscalc,
Jacop Breydele,
Jan Losschaert,
Clais de Calkere,
Jooris Ruebs,
Jacop Aghelsteen.[a]

De clercken[b]

Meester Jan de Mil,
Jacop Reyngout,
Gosin Greffinc.[c]

[f°CLXXXIII v°b] Dese personen hilden hem uter stede van Brucghe[d]

Eerst Gheraert Ruebs,
Joos Hoomin[e],
Parent Fave,
Dolin van Tielt.[f]

Item de serjanten[g] die tArdenburch laghen, eeneghe trocken bij der Sluus in Gwy de Baenst huuthof, zij sloughen die dueren ende glazeveinsteren ontsticken ende deden den voors. Gwy groote scade. Ende als de VI^{C} serjanten XIIII daghen[h] uut ghezijn hadden, elc hadde XII^{C} gro.[i] sdaechs, het coste de stede van Brucghe drie hondert rijders[j], ende zij quamen te Brucghe waerts. Ende commende bij Moerkerke Brucghe Coppin Edelinc, Bernaert Mayhu[k], ende Davin Reynier[l], zij beroofden de bostaert van van

[a] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[b] De clercken *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[d] Dese … Brucghe *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] Hoonin *sic.*
[f] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[g] Item de serjanten *onderstreept met rode inkt.*
[h] XIIII daghen *onderstreept met rode inkt.*
[i] XII^{C} groote *onderstreept met rode inkt.*
[j] drie hondert rijders *onderstreept met rode inkt.*
[k] Coppin … Mayhu *onderstreept met rode inkt.*
[l] Danin Reynier *onderstreept met rode inkt.*

van Moerkerke[a] van XII scilden[b]. Ende als zij den dam leden waren up sinte
11 november Maertinsdach zo vergaderden zij alle de beede die in den dam[c] gheleghen
1436 hadden ende in Ardenburch[d]. Ende commende bij sinte Andriescappelle, doe riepen die voors. drie Coppin, Bernaert ende Mayhu[e], alle de gone die de stede van Brucghe lief hebben die volghen ons ende zij ginghen in Lievin Ruebs huus ghenaemt « te blaeuwen huuse » bij sinte Adriaens twelke Gheeraert Ruebs zijn vadre hem hadde ghegheven in huwelicke ende clommen boven up thuus ende ontdecdent al van boven neder. zij sloughen
[f°CLXXXIIII r°a] dueren ende // veinsteren in sticken. Ende zij wierpen de bedden, coetsen, tafelen, scgraghen[f] ende andere juweelen vele in de grachten ende braken al datter wel stont. Maer men moet weten dat up den XXXIsten dach van
31 oktober 1436 octobre[g] twelke was voor sinte Maertinsdach[h], onse gheduchtich prinche hadde ghezonden an de stede van Brucghe de heere van Lichtervelde[i]. Ende Gautier Paulijn[j], de ontfanghere van Vlaenderen met hemleden een rolle, de welke hadde inne XIII pointen[k] die de prinche begheerde ghedaen te hebbene van die van Brucghe. Up twelke den grooten raet vergaderde[l] elc in tsine, ende ten rade ende te gader commende zo was bij der wet ende den grooten raet gheordineirt up elc van den voors. pointen een antdwoorde die onsen gheduchteghen heere over waren ghesonden, met welken pointen ghebeden waren omme toten princhen daer meede[m] te treckene. Mijn heer deken van sinte Donaes, de pryor van den Sartruesen, meester
7 november Antheunis Kien een[n] predicare. Ende zij porreden[33] de VIIsten dach van
1436 novembre. Ende daer reden ooc mede Lodewijc van den Walle[o] als burchmeestere van den course, Gillis van der Vlamincpoorte, Jacop Hoonin, Joos van den Walle[p] als wethouders, Vincent Scuetelare[q] als hoofman hoofman

[a] de … Moerkerke *onderstreept met rode inkt.*
[b] XII scilden *onderstreept met rode inkt.*
[c] dam *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ardenburch *onderstreept met rode inkt.*
[e] Coppin … Mayhu *onderstreept met rode inkt. Die Mayhu is vermoedelijk een verstrooidheidsfout van de scribent. Het zou Davin moeten zijn.*
[f] bedden … scgraghen *onderstreept met rode inkt.*
[g] XXXIsten … octobre *onderstreept met rode inkt.*
[h] sinte Maertinsdach *onderstreept met rode inkt.*
[i] de … Lichtervelde *onderstreept met rode inkt.*
[j] Gautier Paulijn *onderstreept met rode inkt.*
[k] XIII pointen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Up … vergaderde *onderstreept met rode inkt.*
[m] meede *sic.*
[n] Mijn … een *onderstreept met rode inkt.*
[o] Lodewijc … Walle *onderstreept met rode inkt.*
[p] Gillis … Walle *onderstreept met rode inkt.*
[q] Vincent Scuetelare *onderstreept met rode inkt.*

Ende daer toe de IX principale dekenen[a], meester Jan de Mil ende meester Clais Lambert als pensoonarisen[b]

8 november 1436
[f°CLXXXIIII r°b]

§[c] Item up den VIIIsten dach van novembre[d] quam eenen brief van Ghent, inhoudende dat die van Brucghe[e] screven an die van Ghend van der questie die zij hadden van der // stede van der Sluus[f]. Up twelke de stede van Ghend over screef dat zij haerleder colacie te gader hadden ghehadt up tvoors. stic ende dat zij die van Brucghe altoos bystant doen zouden te haren rechte te commene, alsovarre als zij gheen nieuwicheden en daden up die van der Sluus. Ende die van der Sluus[g] en zouden gheen niewicheden doen up die van Brucghe, maer lieten blijcken dat te huere kennesse commen ware dat die van Brucghe hadden ghescreven an de ambochten van Ghent, in twelke de wet van Ghent niet wel ghepact en waren, zegghende[h] dat zij de zelve de wetten hadden te bewarene, ende zouden altoos alst noot ware haer groote colacie wel vergaderen, het ne ware gheenen noot dat men an de ambochten scriven scade[i].

§[j] Item die van Ypere[k] screven ooc over dat zij eenen brief ontfaen hadden van die van Brucghe omme bijstant te hebbene tjeghens die van der Sluus int welke zij altoos bereet waren omme die van Brucghe te helpene te haren rechte. Maer dat de ambochten[l] van Brucghe hadden ghescreven an de ambochten van Ypere daer in waren zij ooc mespact ende lieten blijcken dat eene onghesiene zake ware, want zij de stede bezworen hadden ende zouden wel te kennen gheven haer lieden de zaken die men hemleden te kennen sculdich waren te ghevene, naer houde costumen ende usagen.[m]

[a] IX principale dekenen *onderstreept met rode inkt.*
[b] Jan … pensoonarisen *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item … novembre *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Hierna wat blanco plaats overgelaten.*
[f] stede … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[h] zegghende *onderstreept met rode inkt.*
[i] an … scade *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … Ypere *onderstreept met rode inkt.*
[l] Maer … ambochten *onderstreept met rode inkt.*
[m] ghevene … usagen *onderstreept met rode inkt.*

13 november 1436

§[a] Item up den XIIIsten dach van novembre quam Coppin Edelinc[b] snuchtens tusschen den scole van sinte Donaes ende der burch omme zijn

[f°CLXXXIIII v°a]

// quade overmoedighe woorden die aerch ende scimpelic waren. Ende dat hij drie waerven of meer, den raet burchmeesters scepenen raet ende dekenen in scepenen camere verstorbeirt[34] hadde ende groote onghenouchte ghedaen was zo was hij daer ghesleghen ende zeere ghequets ende hij ontliep ende quam in de kerke van sinte Donaes ende berghede hem achter den choor. Men volchde hem scaerpelike[c] ende men zoude hem daer dood ghesleghen hebben en hadden ghedaen tbescut van den canoneken ende de gone die de kerke dienden. Ende de canoneken[d] deden hem up nemen ende zij dede legghen in haerleder vanghenesse. Ende niet jeghensstaende dat hij daer was ende bescut van doot ghesleghen te zine hij beromde[35] hem van zo vele quaets ghedaen hebbende ende nouch doen zoude met vele ghesellen dat een wonder was tghuent dat hij wel wiste[e].

§[f] Item de wet, hoofmannen[g] ende dekenen dat wetende, zij ordineirden dat men Morissis van Vassenare burchmeestere van Brucghe tallen tiden als hij int scepenen huus quame dat men hem altoos weder thuus leeden zoude met XXX vromer[h] mannen of meer ende als hij ooc van huus commen zoude. ende daer was ooc gheordineirt dat men al omme scaerp hauwet doen zoude.

§[i] Item Jan Taerwin[j] quam in de camere van scepenen, daer de wet hoofmannen ende een ghedeel van scepenen zaten ende de dekenen die

[f°CLXXXIIII v°b]

zaten daer ooc. Ende daer wilde hij // den burchmeestere van scepenen, Morissis van Vassenare doot slaen.

16 november 1436

§[k] Item up den XVIsten dach van novembre[a] zo waren te Brucghe vergadert de drie staten van Vlaenderen ende zaghen over wat previlegen ende

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Edelinc *onderstreept met rode inkt.*
[c] Men … scaerpelicke *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende de canoneken *onderstreept met rode inkt.*
[e] wonder … wiste *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … hoofmannen *onderstreept met rode inkt.*
[h] met XXX vromer *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item Jan Taerwin *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*

vryheden dat die van Brugghe hadden up de stede van der Sluus, ten hende dat men mochte maken een ghestadighen pais tusschen beede de steden

ende den prinche, ende de stede voors[b].

17 november 1436

I[c]tem up den XVIIsten dach novembre[d] zo ginghen de drie staten boven in den grooten raet daer zij toochden vele pointen van niewicheden ende van ruutheden die die van Brucghe hadden ghedaen sichtent dat sij remis hadden van onsen gheduchten heere ende prinche. Ende up twelke Jan van Ardenburch[e] verhaelde al int langhe van der stede weghe van Brucghe up elc van haren pointen verantdwoordende den drie staten dat die van Brucghe ne gheene niewicheden noch ruutheheden en hadden ghedaen. Ende twelke dat zij hadden ghedaen dat quam bij der ruuthede van die van der Sluus, diet altoos vooren hadden ghedaen up die van Brucghe ende dat zijt bij noode moesten doen. Als de drie staten hoorden[f] die weere die verantdwoort was up hare colacie, zo dochte hemleden dat zij niet wel en waren gheinformeirt als zij te Brucghe waert quamen. Ende zij begheerden[g]

[f°CLXXXV r°a]

dat de zaken zouden bliven staende in state VIII daghen, ende dat // men den wech van justicie an nemen wilde zij zouden die van Brucghe helpen te haren rechte in allen sticken.[h]

§[i] Item up twelke die van Brucghe[j] verantdwoorden dat de saken noch te vele raeu stonden omme uutset daer of te ghevene. Maer dat die van der Sluus drie zaken deden te wetene[k] dat zij de ballinghen uter stede deden rumen. Ende dat zij de poorters ende poortessen van Brucghe die ter Sluus wonachtich waren die zij huute hadden ghejaecht huer goet lieten ghebruken. Ende die zij ghevanghen hadden lieten gaen. Ende die staken huute daden die zij hadden ghesleghen int watre up der stede van Brugghe gront, ende zij hoopten dat men ten uustelle van VIII daghen commen zoude, bij also dat die van der Sluus binnen der tijt hemleden niet en

---

[a] Item …novembre *onderstreept met rode inkt.*
[b] den … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in blauwe inkt.*
[d] Item … novembre *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … Ardenburch *onderstreept met rode inkt.*
[f] Als … hoorden *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende zij begheerden *onderstreept met rode inkt.*
[h] haren … sticke *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[k] te wetene *onderstreept met rode inkt.*

verstercten van volke of van engienen.

18 november 1436

§[a] Item up twelke den grooten raet vergaderde[b] elc metten zinen up den XVIIIsten dach van novembre snuchtens tilike[36] ende quamen weder int scepenen huus, daer de drie staten quamen daer hemleden verantdwoort was dat ter heeren van hemleden ende om dat dheerste bede was dat de drie staten begheert hadden an de stede van Brucghe zo was haerleder bede gheconsenteert dat de zaken zouden bliven staende tot den XXVIsten

26 november 1436

daghe van novembre ende dien dach al up de condicie vooren verclaerst. Ende dat ne gheene niewicheden zoude ghescien an gheen van beeden

[f°CLXXXV r°b]

zide den voors. tijt gheduerende. Ende binnen de // voors. tijt zo hebben de drie staten belooft te treckene ter Sluus, ende van daer te Ghent ende van daer bij den prinche ende van daer weder te Brucghe, ende niet daer of te sceedene voor dat zij de zaken zouden hebben ghebrocht tot eenen goeden paise. Ende als de tijt quam[c], dat zij weder zouden hebben ghecommen, doe bleven de drie staten thuus ende lieten de zaken alle vaghe staen twelke vele lieden zeere verwonderde[d].

25 november 1436

§[e] Item de ghedeputeirde van Brucghe[f] die bij onsen prinche waren ghezonden ende van Brugghe sceeden up den VIIsten dach van novembre[g] die quamen weder te Brucghe up den XXVsten[h] dach van novembre. Ende brochten antdwoorde dat de prinche wilde dat den ban te nieuten ware, ende den brief van der eendrachtichede, ende dat die van den Vryen zouden bliven tvierde let. Ende daer up was ghedaen vergaderen den grooten raet. Ende van den rade commende, zo was Vincent Scuetelaere alleene ghesonden bij den prinche om hem te biddene dat hem gheliefde te commene in zijn stede van Brucghe, ende stellen zijn stede in payse ende in rechten.

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … vergaderde *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … quam *onderstreept met rode inkt.*
[d] twelke … verwonderde *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[g] up … novembre *onderstreept met rode inkt.*
[h] up den XXVsten *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item up twelke myn gheduchtich heere ende prinche heift verantdwoort[b] dat hij te Brucghe commen zoude bij also dat hij versekert ware dat hij mochte commen ende weder vertrecken alst hem ghelieve zoude. Up twelke

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … verantdwoort *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[31] cume = *met moeite, nauwelijks. uit: MNW*
[32] ghetayceirt < *taxeren = het aandelen bepalen van iemand in een geldelijke last, de prijs of de waarde van iets bepalen. Uit: MNW.*
[33] porrenen = *zich in beweging zetten, op weg, op mars, op reis gaan. Uit: MNW.*
[34] verstorberen = *ontstemmen, boos maken Uit: MNW.*
[35] beromde < *beroemen = roem dragen op, roemen; pochen, pralen; zich verhoovaardigen, trots zijn. uit: MNW.*
[36] tilike < *tidelijc = slechts voor een tijd gedurende, tijdelijk;* of: *tijdig, vroegtijdig, vroeg;* of: *gepast, geschikt, in overeenstemming zijnde met de (tijds)omstandigheden. uit: MNW.* WELK IS GEPASTE VERKLARING?

de wet[a], hoofmannen ende dekenen hebben gheconsenteirt dat hij commen met zinen huusghesinde, ende hij es hemleden alle wellecomme, ende alst
[f°CLXXXV v°a] hem ghelieft // dat hij verteecke, ende daer of es hem ghezonden eenen brief. Ende Vincent Scuetelaere[b] cam weder van den princhе den XXXsten dach van novembre[c]. Ende brochte voor hem een commissie dat hij was capetein van der stede van Brucghe ende niet voorder dan dat de palen van der stede strecken ende toochde dat de princhе corts te Brucghe commen zoude.[d]

4 december 1436

§[e] Item Pieter de Vouduy[f] ende Bertran Dhoter quamen up den vierden dach van decembre anno XXXVI[g] te Brucghe als ghedeputeirt van mijns gheduchs heeren weghe omme te wetene of mijn heere ende princhе hier quame, ende met hem de coninc van Jherusalem, van Napels[h] ende van Cecilie[i]. Ende de hertoghe van Bar die noch zijn ghevanghene was. Ende de hertoghe van Borbon, ende andere die van zinen huusghezinde waren, oft die van Brucghe ghelieven zoude dat zij daer quamen. Up twelke zij namen vertrec tot sanderdachs omme hemleden te verantdwoordene.[j]

§[k] Item up twelke[l] den groot raet vergaderde elc in tsine ende van den rade commende zij verantdwoorden de voors. ghedeputeirden dat de princhе ende de voors. heeren ende zijn huusghesinde altoos wellecomme waren den ghemeenen buucke van der stede van Brucghe ende dat zij daer inne zeere bescaemt waren dat ons princhе zine ghedeputeirden zant want de stede al zine ware, ende al tvolc was te zinen gheboden tallen tiden. Ende de stede van Brucghe ordineirden[m] ende voorsaghen hemleden van te
[f°CLXXXV v°b] doene goet hauwet ende snachs // te wakene[n]. Ende was ghesloten al wilde de princhе steicspeil houden dat men gheen stalagen maken en zoude noch de bane daer toe ghereet maken.

[a] Up … wet *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende Vincent Scuetelare *onderstreept met rode inkt.*
[c] den … novembre *onderstreept met rode inkt.*
[d] corts … zoude *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … Vouduy *onderstreept met rode inkt.*
[g] -mbre anno XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Jherusalem, van Napels *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Cealie *onderstreept met rode inkt.*
[j] -dachs … verantdwoordene *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … ordineirden *onderstreept met rode inkt.*
[n] te wakene *onderstreept met rode inkt.*

6 december 1436

I[a]tem up den zesten dach in decembre[b] voor de noene zo quam de capetein ende de schouteeten boven voor de dekenen ende vraechden hemleden of zij eeneghe wisten binnen der stede die straetroof ghedaen hadden of zij die zouden mueghen doen vanghen ende justicie daer over doen int welke hoofmannen ende dekenen daer consent daden. Ende rechte voort nam de capetein twee scepenen ende ghinc daer mede in thuus daer Coppin Edelinc[c] te ghizelt lach ende daer was hij ontsleghen van zinen ghisele ter kennesse van de voors. twee scepenen. Ende al daer so slouch de capetein zijn hant an Coppin Edelinc[d] ende vinc hem als een straetroovere, daer naer zo leedene de capetein toten scoutheeten ende beval hem als heere in de steen van Brucghe van straetroove.[e]

9 december 1436
10 december 1436

§[f] Item up den IXsten dach van decembre[g] ontboot men te Brucghe te rechtstane van twiste. Ende daer Coppin Edelinc[h] mede ontboden te rechtstane van twiste daer hij in den steen lach. Ende sanderdaechs[i] als men in den burch vergaderde de heere ende de wet doe was Coppin Edelinc[j] ontsleghen ende was vrij uten steene ghedaen. Ende als men gaen zoude binnen Vierscharen doe quamen daer de dekenen ghestoffeirt met

[f°CLXXXVI r°a]

haren volke al ghewapent. Ende zeiden // dat zij in gheender maniere ghedinghet wilden hebben ende om dies wille die van der wet, ende die bij der wet waren die moesten wijcken, ende die dinghendach bleef achter bij crachte, ende bij drie pointen die zij daer openbaerden.

13 december 1436

I[k]tem up den XIIIsten dach in decembre anno XXVI[l] zo quam ons prinche hertoghe Philis van Bourgognen in zijn stede van Brucghe met VII[C] Picaerden[m] of meer ende elc hadde an een jacke ende een handboghe met ghescotte. Ende hij quam ter Smedepoorte inne, ende alle de collegen van Brucghe ginghen hem tjeghen met processien buten der Smedepoorte. Ende de heere ende de wet hoofmannen ende dekenen stonden binnen der

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … decembre *onderstreept met rode inkt.*
[c] Coppin Edelinc *onderstreept met rode inkt.*
[d] Coppin Edelinc *onderstreept met rode inkt.*
[e] van straetroove *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … decembre *onderstreept met rode inkt.*
[h] Coppin Edelinc *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende sanderdaechs *onderstreept met rode inkt.*
[j] Coppin Edelinc *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Initiaal in blauwe inkt.*
[l] Item … XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[m] met VII[C] Picaerden *onderstreept met rode inkt.*

Smedepoorte met hueren lieden. Ende als de princhе met zinen state ghenakede de stede, so stonden up de poorte boven vele spelieden met trompetten ende met hooghelude, ende speilde vroylicke twelke noit ghezien noch ghehoort en was sichtent dat mijn heere zijn vader de hertoghe Jan quam uut Hongherie daer hij ghevanghen hadde gheleghen..[a]

§[b] Item de princhе binnen der poorte ghecommen zijnde[c] de capetein Vincent Scuetelare[d] de scoutheeten de wet ghemeenelike vielen hem te voet ende wellecomden met grooter reverencie ende waerdicheden. Ende doe sprac meester Jan de Mil[e], bij laste van der capetein, de schouteeten,
[f°CLXXXVI r°b] de wet ende den ghemeene buuc // van der stede. Aldus[f]: « Gheduchtich heere ende princhе[g], mijn heeren ende meesters die hier voor ooghen bidden hu oetmoedelike dat gij hemleden pacivelike wilt laten ghebruken, de previlegen, rechten, vrijheden die hemleden hier voortyts ghegheven zijn bij huwen voorders ende bij hu edel heere ende princhе bezeghelt, ende zonderlinghe tjeghens die van der Sluus ».

§[h] Item de princhе verantdwoorde[i] ende zeide met bedructen zinne « ic bem hier commen omme huleden te stellene in paise ende in goeden vrede ». Ende met hem quamen inne vele groote heeren ende princhen.[j]

28 december 1436

§[k] Item svrydaechs naer kerstdach[l] in de quadertempre omtrent den X hueren voor de middernacht, men brochte de princhе de nieumare dat de viere neeringhen stonden ter maert al ghewapent, om twelke de princhе ontboot in allen heerberghen, om zijn volc, ende bin eender huere hadde hij bet dan VI[C] vroomer mannen[m] bij hem al wel ghewapent, aldus de princhе dese mare hebbende, hij zant haestelicke omme den capetein van Brucghe, Vincent Scuetelare, ende hij voor den princhе commende hij was zeere

[a] hadde gheleghen *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[d] Vincent Scuetelare *onderstreept met rode inkt.*
[e] meester … Mil *onderstreept met rode inkt.*
[f] Aldus *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] Gheduchtich … princhе *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … verantdwoorde *onderstreept met rode inkt.*
[j] vele … princhen *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Item … kerstdach *onderstreept met rode inkt.*
[m] dan … mannen *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXXXVI v°a]
29 december 1436

bescaemt in allen zaken want hij daer of niet ghehoort en hadde. Ende bij consente van den prinche hij leede met hem twee of drie van zinen huusghesinde ter maert. Ende als zij daer quamen zij en vonden daer niement. Ende om dat de prinche // qualike gheinformeirt was daer omme so quamen sanderdaechs de LII dekenen hemleden voor den prinche excuserende. Ende deden hem vriendelike bidden wie dat hemleden beloghen hadde dat zij dat in eenegher manieren mochten weten om die te correngierene.[a]

Hier naer volghen de pointen daer of dat hem de prinche beclaghende was van die van Brucghe.[b]

Dat eerste point was[c], om dat zij hadden ghemaect een bedecte alianche de poorters metten ambochs lieden. §[d] Tweeste[e], omme dat zij zinen hedelen lieden van zinen up persten rade, ende zine wettehouders van der stede van der Sluus ghebannen hadden uten landen van Vlaenderen. §[f] Therde[g] omme dat zij maecten diversche wapenlopinghe zonder consent van den prinche. §[h] Tvierde[i] omme dat zij hadden ghenomen die van den Vryen huerleder vrijlaten, ende poorters ghemaect. Ende vele meer andere pointen die zij ghedaen hadden tjeghens zinen hoocheit. Ende omme hemleden dese zaken te kennen te gheven zo lastede hij ende beval meester Jan Vijndevoet[j] pryoor van den predicaren in Brucghe meester in theologie dat hij hemleden zegghen zoude. Ende ten bevele van den prinche zo verhaelde hij hemleden de voors. pointen al int langhe. Ende hendelicke hy begheerde alle die te nieuten ghedaen te hebbene ende de brieven die daer of ghemaect waren te hebbene ghecasseirt in zine presencie.

[a] -nieren … correngierene *onderstreept met rode inkt.*
[b] Hier … Brucghe *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] Dat … was *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Tweeste *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Therde *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Tvierde *onderstreept met rode inkt.*
[j] meester Jan Vijndevoet *onderstreept met rode inkt.*

[f°CLXXXVI v°b]

§[a] Item voort so begheerde[b] hij te hebbene // te hemwaert, Houdenaerde, Sluus[c] ende Nieupoort[d]. Ende dat Brucghe noch gheen andere steden noch ambochten up ambochten of neeringhen die men in de voors. drie steden doen zoude, een inch ondersouc daer up de voors. ambochten zouden mueghen doen.[e]

§[f] Item up de voors. clachten ende begheerten zo tractierden zeere vele ende langhe, de ghedeputeirde van sprinchens weghe ende de stede van

26 december 1436

Brucghe, ende hendelicke up sinte Stevinsdach zo was gheappointiert aldus §[g] Eerst[h] dat tVrije ende de eendrachtichede van den poorters bliven zoude voort ghedaen den ban up de stede van der Sluus ende die heeren, die was van waerden maer ter bede van den prinche zo mueghen zij bliven binnen Vlaenderen, maer noch niet commen binnen der stede van Brucghe. Ende van dezen zoude de prinche hemleden gheven letteren dat dit, appointement niet prediceren en zoude noch quetsen en zoude in toecommende tiden haerleder previlegen rechten ende vrijheden.

§[i] Item van den poorters[j] die te Brucghe in commen zijn zij zullen betalen huerleder yssuwe[37] ter plaetse daer zij ghesceeden zijn. Voort dat men de staken van der Sluus uten Zwinne doen zal, ende dat die previlegen die die van Brucghe hebben up de stede van der Sluus dat zij die ghebruken sullen. Maer poorten, mueren, vesten al datter ghemaect es sal bliven ghemaect. //

[f°CLXXXVII r°a]

Ende daer waren notable heeren gheordineirt die van sprinchens weghe oversien[k] ende visenteren zouden, de previlegen rechten, vryheden te wetene[l] van der stede van Brucghe ende van der Sluus[m], ende elc zoude tzijne ghebruucken. Ende als van den sticke van die van den Vryen, dat zij wilden zijn dat vierde let van Vlaenderen ende dat zij begheeren te hebbene een zeghele ende een baniere met meer andere pointen dat zoude noch

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … begheerde *onderstreept met rode inkt.*
[c] Houdenaerde, Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[d] Nieupoort *onderstreept met rode inkt.*
[e] up … doen *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Eerst *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … poorters *onderstreept met rode inkt.*
[k] *de* r *werd langsboven bijgeschreven.*
[l] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[m] ende … Sluus *onderstreept met rode inkt.*

bliven staende tot dat ghecort zoude zijn tusschen die van Brucghe[a] ende die van der Sluus[b]. Ende dit ghedaen zijnde de prinche vertrac van Brucghe

27 december 1436

ter stede van Risele waert up sint Jansdach in de kerstdaghen ten X hueren[c]. Ende hij liet die van Brucghe letteren van den voors. appointemente bezeghelt met zinen zeghele[d].

27 december 1436

28 december 1436

I[e]tem up sint Jansdach in de kerstdaghen[f] naer de noene zo was te rechtstane ontboden Lecker Menkin, Coppin Edelinc, Bernaert Mayhu, Davin Reynier[g]. Ende up den Alderkinderendach was Lecker Menkin ghebannen C jaer[h] van moorden om dat hij een man vermoorde up sint Gilliskerchof. Coppin Edelinc[i] was ghebannen L jaer[j] van straetrove, Bernaert Mayhu[k] was ghebannen L jaer van straetrove, Davin Reynier was ooc ghebannen L jaer van straetrove[l]

22 december 1436

[f°CLXXXVII r°b]

§[m] Item up den XXIIsten in decembre[n] zo waren ontboden in den grooten raet, die hadden ghezijn burchmeesters ende tresoriers // die up dhalle hadden gheleghen ende huerleder boorghen om dat zij betalen zouden dat hemleden was ghezeit ghereet te ghevene bij den grooten raet ende dat zijt gheven zouden binnen den zelven avende of dat zij ende haer boorghen in den steen gaen zouden. Ende daer zij inden steen ginghen zonder betalen zo zoude men makelaers hute zenden. Dat men al zulke zomme ten coste nemen zoude up hemleden ende up haerleder boorghen als men hemleden was heesschende van dan dat zij ghereet gheven zouden elc zijn deel.[o]

[a] van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[b] van der Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[c] ten X hueren *onderstreept met rode inkt.*
[d] appointemente … zeghele *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in blauwe inkt.*
[f] Item … kerstdaghen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Lecker … Reynier *onderstreept met rode inkt.*
[h] C jaer *onderstreept met rode inkt.*
[i] Coppin Edelinc *onderstreept met rode inkt.*
[j] L jaer *onderstreept met rode inkt.*
[k] Bernaert Mayhu *onderstreept met rode inkt.*
[l] Davin … straetrove *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … decembre *onderstreept met rode inkt.*
[o] gheven .. deel *onderstreept met rode inkt.*

5 januari 1437

§[a] Item up den dertienavent[b] quamen te Brugghe ghedeputeirde van Grevelinghe[c], van Bourburch, van Berghen, van Duunkerke[d], ende van der Nieupoort[e] die alle ontboden waren van die van Ghend, omme daer te commene van den viere leden van Vlaenderen, de welke quamen te Brucghe in de camere, ende toochden daer haerleder last. Up twelke[f] zij

6 januari 1436

verdachvaert waren tot sanderdaechs ter camere te commene. Ende in de camer commende hemleden[g] was ghezeit dat zij te Ghend niet trecken en zouden. Want de stede van Brucghe en kenden die van den Vrijen niet over. Een let van den lande.[h] Ende dat zij thusewaert trecken zouden elc in tzine[i].

§[j] Item des saterdaechs[k] naer sinte Pieter sinte Pauwelsconvercie te vespertiden, zo vergaderden te Brucghe up de maert[l] de ambochten al

[f°CLXXXVII v°a]

ghewapent met hare dekens. Ende daer begheerden zij te wetene, wie // de

21 december 1436

prinche gheseit hadde svrydaechs voor kerstdach, dat die viere neeringhen ter maert stonden ghewapent twelke niet en was daer omme dat de prinche zeere ghemoit[38] was up de voors. viere neeringhen, ende dede zijn volc vergaderen in zijn hof up die nacht in de wapene. Ende eeneghe van der stede belasteden daer in Vincent Scuetelare[m] capetein van Brucghe. Ende Jan Parlant[n], zij waren beede ghebrocht up dhalle, het en scilde niet vele, men zoudse beede gheworpen hebben ter veinsteren huute. Maer Jan Parlant[o] excuseerde hem zo wel ende zo besceedelike dat tvolc in hem ghepait was. Maer de excusacie van Vincent Scuetelare[p] en was niet zo claer bevonden hij en bleef ghevanghen. Ende de zaken aldus ghesciet zijnde ghelijc dat hier vooren verclaert staet, so scieden zij alle die up de maert ghestaen hadden omtrent den XII hueren in[q] de zelve nacht ende elc

---

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … dertienavent *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Grevelinghe, van Bourburch *onderstreept met rode inkt.*
[d] Berghen, van Duunkerke *onderstreept met rode inkt.*
[e] van der Nieupoort *onderstreept met rode inkt.*
[f] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Eigenlijk staat er slechts hemle-, maar omdat het woord op het einde van de regel staat vermoeden we dat de* den *gewoon vergeten is.*
[h] Een … lande *onderstreept met rode inkt.*
[i] trecken … tzine *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item des saterdaechs *onderstreept met rode inkt.*
[l] up de maert *onderstreept met rode inkt.*
[m] Vincent Scuetelare *onderstreept met rode inkt.*
[n] Jan Parlant *onderstreept met rode inkt.*
[o] Maer Jan Parlant *onderstreept met rode inkt.*
[p] Vincent Scuetelare *onderstreept met rode inkt.*
[q] den … in *onderstreept met rode inkt.*

ghinc in zijn huus. Ende zij voerden hare ribauden ende voghelaers met hemleden elc int zine.

§[a] Item Morissis van Vassenare[b] burchmeestere van scepenen om dat hij ducht ende vreese hadde dat de prinche hem vergrammen mochte up de stede van Brucghe van deser moyte[39] ende laetster wapeninghe, zo reet hij ter stont bij den prinche. Ende om dat tcommun zijn meeninghe niet en wiste het nammer quaet inne[c].

12 februari 1437
[f°CLXXXVII v°b]

I[d]tem up den XIIsten dach in sporche up den vastenavent[e] was gheboden te Brucghe metter clocke dat alle de gone die // hadden gheleghen up dhalle binnen vijf maenden Dat zij in zouden commen binnen achte daghen ende commen zeghelen nemmermeer in wetten te zine. Daer toe waren gheordineert[f] up de peyne te ontbeydene eenen eerlicken dinghedach up de de gone die daer of in ghebrecke ware van te zeghelen[g].

§[h] Item up den zelven vastenavent[i] de cramen van der olye stonden over de groote Eechoutbrucghe metten rugghe ter reye[j] waert, van der Vlasbrucghe Vlasbrucghe toter Eechoutbrucghe[k] ende van daer westwaert. Ende in schelijcx tot Onse Vrauwekerke waerts. Ende over de Vlasbrugghe[l] tot den Vleeschuuse stonden de fruutcramen[m] metten aensichte te freren waets[n]. Ende bachten de voors. stallen van den frute stonden[o] de stallen van den harijnghe[p] in een dobbel reke tusschen den vleeschuuse ende den westcante van den Braemberughe[q] van den Vlasbrucghe zuudwaert[r]. Ende lancx de reye stonden de stallen metten azine metten[s] rugghe up de caye van der reye de

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Vassenare *onderstreept met rode inkt.*
[c] -ghe … inne *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Initiaal in rode inkt.*
[e] Item … vastenavent *onderstreept met rode inkt.*
[f] Daer … gheordineert *onderstreept met rode inkt.*
[g] ware … zeghelen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … vastenavent *onderstreept met rode inkt.*
[j] ter reye *onderstreept met rode inkt.*
[k] Vlasbrucghe toter Eechoutbrucghe *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … Vlasbrugghe *onderstreept met rode inkt.*
[m] fruutcramen *onderstreept met rode inkt.*
[n] waets *sic*.
[o] frute stonden *onderstreept met rode inkt.*
[p] van den harijnghe *onderstreept met rode inkt.*
[q] Braemberughe *onderstreept met rode inkt; sic.*
[r] Vlasbrucghe zuudwaert *onderstreept met rode inkt.*
[s] stallen … metten *onderstreept met rode inkt.*

welke zaken noit te vooren ghezien en hadden ghezijn. Item de vischmaert[a] stont in den Braemberch[b]. Ende de coorne maert stont up de groote maert. Ende gheen belemmerthede en mochte up de groot maert staen. Ende de appelcramen stonden in de Steenstrate[c].

12 februari 1437

[f°CLXXXVIII r°a]

§[d] Item up den XIIsten dach in sporche anno XXXVI[e] doe was ons princhе de hertoghe Philips te Ghent[f]. Ende met hem de drie staten van den landen, ende vele smalle steden. Ende daer waren mede die van den Vrijen in // grooten ghetale omme haerleder stic te vervoorderen, daer wijsde de hertoghe Philips[g] ons princhе boven ghenoemt zonder te hooren sprekene de ghedeputeirde van Brugghe[h] die al doe daer waren, dat die van den Vrijen zouden bliven het vierte let[i] van den landen van Vlaenderen. Ende dat dat de gone die poorters gheworden waren binnen dezen tiden dat die zouden ontsleghen zijn van haren poorterscepe, ende dat zij vrijlaten zouden bliven behouden de stede van Brucghe haer houde recht[j].

I[k]tem de ghedeputeirde van Brucghe[l] die in de stede van Ghent waren screven an de wet van Brucghe het zeggherscip van den princhе al mede gaende die van den Vrijen. Ende doe screven die twee staten, dat was de clergie ende de edelen van der stede van Brucghe, dat haerleder ghedeputeirden wilden hebben conversacie met die van den Vrijen als tvierde let[m]. Ende zij meenden wel bij also dat tlant eens ware dat men wel zoude commen tot eenen goeden bestande of payse metten Inghelschen. Ende dit doende de voors. staten zouden de stede van Brucghe by bliven ende helpen hemleden tot haren goeden rechte.

[a] Item de vischmaert *onderstreept met rode inkt.*
[b] Braemberch *onderstreept met rode inkt.*
[c] -pelcramen … Steenstrate *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[f] de … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[g] de hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Brugghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] het vierte let *onderstreept met rode inkt.*
[j] -ghe … recht *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Initiaal in rode inkt.*
[l] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[m] als tvierde let *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item up twelke de stede van Brucghe[b] haer ghedeputeirde over screef dat zij in gheender manieren met die van den Vrijen converceren zouden als

[f°CLXXXVIII r°b] als tvierde let. Ende zeiden betvoort, dat onse gheduchtich // ende prinche wilde verstaen om een bestant of pais te makene hij ware daer toe mueghende ghenouch metten gonen die hij by hem hadde zonder die van den Vryen ende daert hem niet en gheliefde dat de ghedeputeirde van Brucghe thuus commen zouden, ende dat men zegghen zoude die van Ghent hadden zij te lettel leden, dat zij van der casselrie van Ghent maken een let[c] [d]ende van der casselrie van Ypere een let zo warer VI leden[e]. Ende dat zij hem niet en meyden met die van Brucghe dan die van Brucghe met hemleden moyden of met haer casselrie. Ende doe deden die van Brucghe ghebieden metter clocke, dat alle die haghepoorters waren beede houde ende nieuwe dat zij binnen achte daghen in quamen omme zekere zaken die men met hemleden te sprekene zoude hebben. Ende voort[f] alle die vrylaten[g] waren, ende poorters wezen wilden dat zij in commen zouden men zoudse ontfaen als poorters van Brucghe. Voort dat gheen poortere[h] hute den lande trecken zoude, ware hij ambochs man up zijn ambocht te verbuerene, ende also voort.

16 februari 1437 §[i] Item up den XVIsten dach in sporche[j] naer de noene trocken ten Damme Jacop van Vassenaere[k], als hoofman, ende VI dekenen met hem[l], ende ginghen daer zitten in de vierschare omme te hoorene de waerhede wie datse waren die haer goet hadden ghevlucht twelke hemleden met redene was wederstaen ende zij quamen thusewaert.

[f°CLXXXVIII v°a] §[m] Item up den XVIIsten dach van sporche[n] waren hoofmannen ende dekenen vergadert, elc metten zinen up zekere brieven die onse

17 februari 1437 gheduchtich heere ende prinche hadde ghezonden aengaende de

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] casselrie … let *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Hiervoor staat* zo wa *maar het werd doorstreept met rood.*
[e] casselrie … leden *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende voort *onderstreept met rode inkt.*
[g] Hier*na staat* late *doorstreept met rode inkt. Het toont een dittografie die op tijd werd opgemerkt door de scribent.*
[h] Voort … poortere *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … sporche *onderstreept met rode inkt.*
[k] Jacop van Vassenaere *onderstreept met rode inkt.*
[l] ende … hem *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … sporche *onderstreept met rode inkt.*

persoonen die hadden ghezijn burchmeesters ende tresoriers die up de halle hadden gheleghen omme dat mense wilde doen zeghelen nemmermeer in wetten te zine twelke ons voors. heere ende prinche screef

dat zoude zijn contrarie zine eerlichede want hij in wetten stellen mochte wie dat hem gheliefde. Ende voort dat die van Brucghe[a] in hadden ontboden al hare haghepoorters beede houde ende nieuwe die zij hadden ontfanghen binnen der tijt boven ghescreven. Ende voort[b] dat zij alle commen zouden, die poorters wilden zijn dat mense ontfanghen zoude twelke noyt schelijcx en was ghesien ende was ooc contrarie zine eerlichede, ende hij hadde hemleden doen verbieden dat zij niet in commen en zouden[c].

§[d] Item van den rade commende[e] elc van den zinen zij quamen tsanderdaechs up scepenhuus ende daer en conste zij niet eens wesen ende vielen in drie avisen. Ende omme alle ondancken te scuwene zo wasser gheaviseirt over een antdwoorde dat die van Brucghe te gheender zaken wilden verstaen voor ter tijt dat stic dat zij hute hadden staende tjeghens die van der Sluus ghesleten ware.[f]

20 februari 1437
[f°CLXXXVIII v°b]

§[g] Item up den XXsten dach in sporche[h] doe // quamen te Brucghe int eestere van Pieter Adoorne[i], de nieuwe haghepoorters die woenden in Jabbeke[j], ende Stallille[k] voor Jacop Adoorne[l] als hoofman van sCaermerszestendeel. Ende voort[m] een groot ghedeel van inwonende

19 februari 1437

poorters ende waren daer ontfanghen. Ende snachs daer te vooren wast groot brant te Brugghe in de Bouverie by wammerenesse, ende daer verbranden meer dan vichtich huusen, anno XXXVI.[n]

februari 1437

I[o]tem noch in de zelve maent[a] van sporche, quamen te Brucghe de drie staten van den landen, ende begheerden an de stede van Brucghe uter

[a] Ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende voort *onderstreept met rode inkt.*
[c] niet … zouden *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … commende *onderstreept met rode inkt.*
[f] ghesleten ware *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … sporche *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Pieter Adoorne *onderstreept met rode inkt.*
[j] Jabbeke *onderstreept met rode inkt.*
[k] Stallille *onderstreept met rode inkt.*
[l] Jacop Adoorne *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende voort *onderstreept met rode inkt.*
[n] meer … XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Initiaal in blauwe inkt.*

name van den prinche dat die van den Vryen zouden bliven tvierde let. Ende de poorters die van Brucghe ontfaen waren, dat die bliven zouden vrylaten

ghelijc dat zij in houden tiden hadden ghezijn. Up twelke[b] de hoofmannen ende dekenen namen vertrec omme elc te sprekene metten zinen, twelke was ghedaen.[c]

§[d] Item van den rade[e] commende zij gaven in antdwoorde, dat zij tot gheender zaken en wilden verstaen toter tijt dat de zaken die stonden tusschen der stede van der Sluus ende die van Brucghe zoude zijn ghesleten. Ende doe quamer eeneghe van den Vryen die poorters bedeghen[40] waren, voor de drie steden ende voor den grooten raed, ende brochten daer eene supplicacie van clachten up die van den Vryen grootelike ghecauseert van der overdaet ende lasten die zij hadden
[f°CLXXXIX r°a] bedreven // up tghemeente van den Vryen daer omme so warer zo vele porters worden binnen der stede van Brucghe. Up twelke[f] de voors. van den Vryen baden den staten dat zij wilden de relacie van hueren clachten doen onsen voors. ghed(uchtich) heere ende prinche. Up twelke[g] de staten verantdwoorden de voors. van den Vryen, dat zij daer of gheen last en hadden ende dat de dachvaert daer up niet en stoet. Maer als die van den Vryen de clachte voor hemleden ghedaen hadden over de heeren van den Vryen die tregement van hemleden ghehadt hadden, ende up dat gheliefde de staten de supplicacie te ghevene, of de copie daer of zij zoudense presenteren den prinche te harer bede.[h]

I[i]tem doe diende den dach dat die van der Sluus[j] zouden hebben ghecommen te Brucghe voor de heeren die daer toe gheordineirt waren omme te toghene huerleder recht dat zij hebben mochten tjeghens de stede van Brucghe. Ende doe zant onse ghed(uchtich) heere ende prinche an de staten[k] ende an de heeren die de handelinghe hadden tusschen de stede van Brucghe ende die van der Sluus dat zij te Ghent by hem commen

[a] Item … maent *onderstreept met rode inkt.*
[b] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[c] zinen … ghedaen *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … rade *onderstreept met rode inkt.*
[f] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[g] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[h] presenteren … bede *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in blauwe inkt.*
[j] Item … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende doe … staten *onderstreept met rode inkt.*

zouden. Want hij wilde dat die van der Sluus haerleder betooch van haren rechten zouden doen binnen der stede van Ghend. Up twelke[a] de staten ende de voors. heeren trocken te Ghent bij den prinche hem daer relacie
[f°CLXXXIX r°b] doende van den welken dat zij te Brucghe ghe- // hoort ende ghezien hadden.

27 februari 1437

§[b] Item up den XXVIIsten dach in sporche[c] quamen te Brucghe brieven van den ghedeputeirden. Up tghuent[d] dat de prinche hadde ghehoort van den drie staten van dat zij te Brucghe hadden ghehoort ende naer tinhouden van haerlede rapoorte, zo wilde ons prinche dat tVrye zoude bliven tvierde let ende dat hijt vonden hadde in possesse, ende dat hijt in dien staet weder ghestelt hadde, ende dat zij weder daer in sculdich waren te blivene toter tijt dat mense bij rechte ende vonnesse daer huute dede, met goeder deliberacie.

§[e] Item de prinche[f] begheerde dat men de frontueren van den landen zoude bewaren ten coste van den ghemeenen landen. Up twelke de stede van Brucghe[g] antdwoorde was dat men nerstelicke zoude scriven an die van ghent, zegghende[h] dat zij machtich ghenouch waren omme te consenterene de reyse van Calis[i] alleene, zonder raed of hulpe van eeneghe andere, ende dat zij dat alleene deden, zo zijn de drie steden nu suffisant ghenouch de ordenanche van den landen te handelene zonder die van den Vryen daer by te zine[j].

7 maart 1437

§[k] Item int jaer M CCCC XXXVI[l] up den VIIsten dach in maerte, zo wilden alle de dekenen dat men zoude hanghen up elke poorte een scelle. Ende
[f°CLXXXIX v°a] dat men de slotelen // van allen poorten zoude bringhen snavens up thuus te Groenevoorde[m], ende die sluten ende de wet zal hebben eenen slotel van der scrijne de welke sal sluten met twintich slotelen ende een van den hoofmans zal hebben eenen slotel. Ende elc van den zware dekenen eenen

[a] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … sporche *onderstreept met rode inkt.*
[d] Up tghuent *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item de prinche *onderstreept met rode inkt.*
[g] Up … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] zegghende *onderstreept met rode inkt.*
[i] Calis *onderstreept met rode inkt.*
[j] den … zine *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Item … XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[m] te Groenevoorde *onderstreept met rode inkt.*

slotel. Ende dat men de haghe poorters van buten zoude gheven daert

hemleden goet in dachte in elcke maertse een pingoen[a].

§[b] Item zij begheerden[c] den baelju van Aerlebeke die in den steen ghevanghen was te hebbene uten steene ghedaen om haer wille mede te doene. Ende zij begheerden[d] dat mijn heere van Bugghenoud[e] verlaten zoude zijn van den capeteinscepe van den volke dat buten onder Brucghe was dat men in zijn stede maken zoude capetein meer Jan Blanckaert, zonder cesseren[f].

12 maart 1437

I[g]tem up den XIIsten dach in maerte[h] was ghegheven in andwoorde bu den grooten rade dat men zoude beleeden by wetten ende bi vonnesse, by maninghe van den heere ende bij wijsdomme van scepenen van den baelju van Aerlebeke[i] die te Brucghe lach up de steen omme eeneghe gheboden die hij hadde ghedaen doen int Vrye dat die van Brucghe contrarie was. Ende als schelijcx van eenen man die hadde ghemaect een pingoen van der wapene van Ghend. ende als schelijcx een persoen daer de viere neeringhen up hilden staende dat hij ons prinche zoude hebben ghezeit dat

[f°CLXXXIX v°b]

zij hemleden // tjeghens hem wapende. Ende begheerden voort[j] dat een van van den burchmeesters riden zoude bij onsen gheduchten heere ende prinche hem biddende dat hem gheliefde te commene in zijn stede van Brucghe, ende daer naer zenden den schouteeten diere was of eenen anderen om elken recht ende wet te doene[k].

§[l] Item up een ander tijt[m] als den grooten raet vergadert was, doe quam Woutere Metteneye[n], ende begheerde dat de personen die up dhalle gheleghen hadden vrij weder in commen mochten ende begheerde daer of

[a] goet … pingoen *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item zij begheerden *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende zij begheerden *onderstreept met rode inkt.*
[e] mijn … Bugghenoud *onderstreept met rode inkt.*
[f] meer … cesseren *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Initiaal in rode inkt.*
[h] Item … maerte *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Er staat eigenlijk* Aerlebekeke, *maar de eerste* ke *is met rood doorstreept.*
[j] Ende … begheerden voort *onderstreept met rode inkt.*
[k] -deren … doene *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[n] Woutere Metteneye *onderstreept met rode inkt.*

te hebbene eenen brief van elken deken. Up twelke hem was verandwoort[a] dat de poorten open stonden als zij huute trocken [b] ende noch ter stont open staen zij mueghen in commen eist dat hemleden goet dincken sal want daer en es niement in stede diese[c] huut hadde doen gaen. Ende de dekenen antdwoorden voort[d] ende zeiden zij en hadden gheen last om hem brieven ghevene kenden zij hem zelven zuver so mochten zij wel in commen[e].

april 1437

§[f] Item int jaer M CCCC XXXVII[g] naer Paesschen waren de heeren die daer te vooren waren gheordineirt up de houde hadde omme te oversiene de previlegen die de stede van Brucghe heift up die van der Sluus[h]. Ende daer quamen boven bij hemleden Jan de Zwarte met meer ander crijsschers zijnde ende zeiden daer, dat zij begheerden dat men up de voors. halle legghen zoude, dese naervolghende persoonen, te wetene[i] //

[f°CXC r°a]

meester Jan de Mil,
Goosin Gieffinc,
Jacop Reyngout,
Jacop de Zweertvaghere,
Jan Drielinc. Ende noch XVIII persoonen[j] die binnen deser tijt hadden ghezijn bij den prinche te Bruesele van den welken dat daer was ghedaen dat niement weten en moeste wat zij daer deden, ende zeiden huterlic dat zij also niet en wilden gheregiert zijn. Ende als de heeren neder quamen doe hilden zij de hoofmannen ende dekenen up dhalle haers ondancx wel twee hueren. Maer sdaechs daer[k] naer trocken dese voors. heeren weder boven up dhalle, ende deden daer lesen alle de previlegen die zij wilden hebben ghelesen. Ende up dien dach[l] zo waren alle hoofmannen ende dekenen voorsien van goede vroome lieden bij hemleden zo dat alle de crijghers achter bleven, ende zij scien alle met vrienscepe[m].

---

[a] Up … verantdwoort *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Op deze plaats lijkt iets te zijn weggekrabd.*
[c] *De eerste* e *in* diese *werd langs boven bijgeschreven.*
[d] Ende … voort *onderstreept met rode inkt.*
[e] -ten … commen *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[h] up … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[i] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … persoonen *onderstreept met rode inkt.*
[k] Maer … daer *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … dach *onderstreept met rode inkt.*
[m] zij … vrienscepe *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[37] yssuwe < *issue = recht door het stedelijk bestuur geheven van erfenissen in de stad die aan personen daarbuiten toevallen. uit: J. Verdam.*
[38] ghemoit = *gehinderd; afgemat, vermoeid. uit: MNW.*
[39] moyte = *ontmoeting. Uit: Verdam.*
[40] bedeghen (waren) = *geworden (waren). Uit: MNW.*

14 april 1437

I[a]tem up den XIIIIsten dach van[b] april anno XXXVII[c] was te Brucghe ghedaen vespereye van den joustemente ende daer ne was niement van binnen dan de forestier[d] ende noch VI hedele met hem ende daer en was noch baelju noch schoutheeten. Ende daer en was maer een baelge staende up de maert ende daer en waren gheen stallagen ghemaect, want de maert bleef al ydel staende. Ende van buten waren die van Risele met twee helmen zonder meer, ende hadden zeere lettel ghezelscip[e].

15 april 1437

[f°CXC r°b]

§[f] Item up den XVsten dach van april[g] // was te Ghent een groote wapenloopinghe, tghemeente tjeghens de heeren omme dat scandelic verwijt dat tghemeente daghelicx hoorde, twelke was « hadden die van Ghend niet dheerste ghezijn die vloon ende up braken van voor Calis, de prinche hadde up een cort Calis ghehadt[h] ». Ende zij trocken voor scepenenhuus, zij sloughen die dueren ende veinsteren ontsticken ende zij braken zommeghe scrijnen ende andere sloten up, ende zochten zommeghe scepenen ende dekenen van der grooter neeringhe. Ende voor tscepenhuus[i] was zeere ghevochten, daer warer viere of vive doot gheslegen ende vele ghequets. Ende hemleden wart ghewroucht Ghizebrecht Petyt[j], deken van der grooter neeringhe, die daer[k] in een husekin ghevloen was, zij liepen derwaert ende zij sloughen hem daer doot omde redene dat hij een was van den principaelsten die den roup ende bevel gaf bij nachte dat theer[41] up breken zoude dat voor Calis lach ende trocken thusewaert[l].

18 april 1437

§[m] Item int zelve jaer[n] up den XVIIIsten dach van april sdonderdaechs, voor de Brucghemaert quam tambocht van den smeden te Brucghe up de maert al ghewapent, ende al dandere ambochten volchden hemleden. Ende

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … van *onderstreept met rode inkt.*
[c] anno XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[d] forestier *onderstreept met rode inkt.*
[e] meer … ghezelscip *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … april *onderstreept met rode inkt.*
[h] Calis ghehadt *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … huus *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ghizebrecht Petyt *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Er is een vlek boven* daer.
[l] trocken thusewaert *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*

omtrent den IX hueren in den aventstont, zo quam ooc de burchmeestere, Morissis van Vassenaere[a]. Men vraechde hem waer omme dat hij zo dickent ende so scimpelic reed bij den prinche zonder te wetene van den ghemeenen buucke van der stede. Ende zonder hem te hooren verantdwoorden zij wilden ghesleghen hebben. Maer zijn broeder Jacop van

[f°CXC v°a] Vassenaere[b], de // hoofman van sint Janszestendeel schooter tusschen ende hij besceedene[c] ende hij vloot in Groenevoorde[d].

§[e] Item Jacop van Vassenare[f] versprac tvolc om datse zo rude ghevallen hadden up zine broeder de burchmeestere, ende daer omme was hij stappans dootghesleghen. Ende daer was zeere ghequets een stroodeckere de welke hiet Jan Loore[g], ende was cnape van Jacop van Vassenare[h] ende hij verloos zijn een hooghe ende was crepel in een been al zijn daghen[i].

§[j] Item Morissis van [k] Vassenare[l] de burchmeestere was ghewroucht. Ende Gillis Everdey[m] ende zijn ghesellen, de crijsschers, die zochten hem al omme zo langhe dat zij hem vonden ende brochten hem neder tot up de maert ende daer sloughen zij den goeden man dood, ende zij waren beede begraven in den choor, ende daer en was niement by van vrienden noch van maghen. Maer daer waren priesters van den IIII oordenen ende priesters van der kercken. Ende van der tyt[n] dat dese twee personen versleghen waren, menich notabel poortere ende andere ruumden haerleder lijf ende goed. Want zij mercten wel dat de coe varre over de waghen ghespronghen was[42]. Ende daer ne bleef niement van der wets weghe dan de burchmeestere van den courtse. Ende alle de hoofden ende de upperste van der stede, de capetein, baelju, schouteeten waren alle ghevloen[o].

[a] Morissis van Vassenare *onderstreept met rode inkt.*
[b] jacop van Vassenaere *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Er is een vlek op de plaats waar we de* ee *hebben geplaatst.*
[d] ende hij besceedene … Groenevoorde *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … Vassenare *onderstreept met rode inkt.*
[g] Jan Loore *onderstreept met rode inkt.*
[h] Jacop van Vassenare *onderstreept met rode inkt.*
[i] was … daghen *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] *Hier staat* burch, *doorstreept met rood.*
[l] Item … Vassenare *onderstreept met rode inkt.*
[m] Gillis Everdey *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … tyt *onderstreept met rode inkt.*
[o] capetein … ghevloen *onderstreept met rode inkt.*

21 april 1437

[f°CXC v°b]

§[a] Item up den XXIsten dach van april[b] was Jan van Aertrycke[c] filius Jacops verlaten van den dekenscepe van den visscopers[d]. Ende was ghemaect burchmeestere van scepenen[e] in de stede // van Morissis van Vassenaere[f] bij den ghemeene buucke van der stede van Brucghe[g].

7 mei 1437

§[h] Item up den zevensten dach van meye[i], doe waren vergadert alle de dekenen omme te wetene wie dat tsic van der doot van den burchmeestere Morissis van Vassenare[j] ende van Jacop zinen broeder[k] an hem trecken zoude. Of dat de ghemeene buuc van der stede doen zoude. Ende om dat Jacop van Vassenare als hoofman dootghesleghen was ende al dandere hoofmannen waren uter stede, zo was meester Pieter Gheerolf[l] hoofman ghemaect in de stede van Jacop van Vassenaere[m]. Ende in dandere vijf steden van hoofmannen[n] waren ghemaect stedehouders, te wetene[o]

Jan de Payere	van sinte Donaeszestendeel[p]
Jan Sey	van Onse Vrauwezestendeel[q]
Gillis Lauwerins	sinte Jacopszestendeel[r]
Jan van Steenbrucghe	sinte Niclaeuszestendeel[s]
Stasin van der Brucghe	sCaermerszestendeel.[t]

6 mei 1437

I[u]tem up den VIsten dach van meye[v] doe waren alle de hoofmannen ende de dekenen vergadert up tvoors. stic. Ende doe deden[w] zij alle eendrachtelike van hemleden ende begheerden dat men de quade

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … april *onderstreept met rode inkt.*
[c] Jan van Aertrycke *onderstreept met rode inkt.*
[d] visscopers *onderstreept met rode inkt.*
[e] burchmeestere van scepenen *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Morissis van Vassenaere *onderstreept met rode inkt.*
[g] -meene … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*
[j] Morissis van Vassenare *onderstreept met rode inkt.*
[k] Jacop zinen broeder *onderstreept met rode inkt.*
[l] meester Pieter Gheerolf *onderstreept met rode inkt.*
[m] Jacop van Vassenaere *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … hoofmannen *onderstreept met rode inkt.*
[o] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[p] van sinte Donaeszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[q] van Onse Vrauwezestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[r] sinte Jacopszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[s] sinte Niclaeuszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[t] Stasin … sCaermerszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[u] *Initiaal in rode inkt.*
[v] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*
[w] deden *valt buiten de aflijning van de kolom.*

correngieren zoude. Ende daer naer was gheordineirt dat Lodewijc van den Walle[a] als burchmeestere van den course, met een deel wethouders ende met VI dekenen[b], zouden riden bij onsen prinche te Rijsele, om hem te biddene dat hij wilde zenden te Brucghe een schouteeten omme elken recht ende wet te doene dat men den quaden mochte correngieren. Ende zij // trocken daer bij saufconduute, ende als zij te Rijsele quamen, doe en was de prinche daer noch niet commen. Maer zij vonden daer een bisscop van Doorneke[c] ende ginghen by hem ende baden hem dat hij haer stic voorderen wilde. Up twelke hij zeide[d] dat hijt gheerne doen zoude, maer riet hemleden dat zij den prinche bidden zoude dat hij te Brucghe wilde commen. Up twelke[e] zij haestelicke te Brucghe zonden omme te wetene of zijt hem bidden wilden want zijs gheen last en hadden. Up twelke den grooten raet vergaderde elc in tzine[f]. Ende van den rade commende was de de antdwoorde dat onse[g] gheduchten heere wellecomme ware ende dat ment hem bidden zoude dat hij quame met zijn huusghezinde[h].

[f°CXCI r°a]

§[i] Item corts daer naer[j] was weder ghezonden van den ghedeputeirden an de stede van Brucghe dat mijn gheduchtich heere niet also en wilde commen met zijn huusghesinde, hij wiste wel wat staet dat hem toe behoorde want hij daer niet en wilde commen min dan met XV^{C} mannen[k]. Up twelke[l] de antdwoorde over ghedreghen was dat hem gheliefde te commene met zinen huusghesinde ende met zinen edelen. Ende dat hij zijn andere lieden wilde doen gaen eenen anderen wech. Want het bij den lande ghesloten es dat ne gheen volc van wapene duer tlant liden en zoude hem biddende dat hijt onderhouden wilde of het ne ware dat bij consente van den anderen leden ware. Ende al daer waren de voors. ghedeputeirde ghe- //

[a] Lodewij … Walle *onderstreept met rode inkt.*
[b] VI dekenen *onderstreept met rode inkt.*
[c] een … Doorneke *onderstreept met rode inkt.*
[d] Up … zeide *onderstreept met rode inkt.*
[e] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[f] Up … tzine *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Opmerkelijk dat er niet onsen staat, is eigenlijk een historisch taalkundige fout.*
[h] -me … huusghezinde *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[k] XV^{C} mannen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*

[f°CXCI r°b] houden, gaende dat zij gheen audiencie en mochten hebben van onsen prinche. Maer de bisscop van Dorneke, mijn heere van Charny[a], die spraken spraken tusschen mijn gheduchtichen heere[b] ende de voors. ghedeputeirde van Brucghe[c].

20 mei 1437 I[d]tem up den XXsten dach van meye anno XXXVII[e] doe quamen de VI dekenen weder, ende deden snuchtens haerleder relacie, dat mijn gheduchten heere ende princhef zoude commen te Brucghe omme zijn stede in rechten ende in wetten te stellene, ende de quade te correngierene die tfayt voors. hadden ghedaen, ende alle andere te houdene in payse, in rechten ende in haerleder previlegen. Up twelke den grooten raet vergaderde[g], ter stont, elc in tzine. Ende brochten huerleder antdwoorde over binnen der zelven voornoene, zegghende dat zij wel waren ghepact int commen van onsen prinche, up de belofte die den bisscop van Doorneke ende de heere van Charny daer of ghedaen hadden. Ende dat onse gheduchten heere ende prinche daer boven zoude gheven zine brieven gheteeckent met zynder hant ende gheseghelt met zinen singette[43]. §[h] Aldaer quam ons prinche te Brucghe waert[i], ende onder weghe waren tjeghens hem ghezonden
meester Joos van der Leye,
meester Anthuenis Kyen,
meester Jan van Brabant,
meester Clais Lambaert. Ende waren hem biddende, dat hij wilde commen met zinen huusghesinde, ende met zinen edelen. Ende dat hij de Picaerden[j]
[f°CXCI v°a] wilde doen gaen // eenen anderen wech twelke ons gheduchten heere ende prinche beloofde den voors. meesters ende dat hij de Picaerden zoude doen gaen te Malen toe, ende also voort omme te treckene te Middelburch. Ende dat zij minlicke in commen zouden ende houden elc in zijn goede recht. Om twelke[k] de stede van Brucghe dede voeren te Malen een pipe wijns, VIII[C] VIII[C]

[a] mijn … Charny *onderstreept met rode inkt.*
[b] heere *werd langs boven bijgeschreven.*
[c] voors. … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Initiaal in rode inkt.*
[e] Item … XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[f] dat … prinche *onderstreept met rode inkt.*
[g] Up … vergaderde *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Aldaer … waert *onderstreept met rode inkt.*
[j] de Picaerden *onderstreept met rode inkt.*
[k] Om twelke *onderstreept met rode inkt.*

broots[a] ende andere provanche omme te ghevene den Picaerden in hoosscheden welke voors. Picaerden al daer met en quamen, meer dan VI personen[b] die en wilde van der provanche van Brucghe niet hebben, zegghende dat zij ghelts ghenouch hadden ende ginghen eten metten pattre van Malen[c].

22 mei 1437

Hier volcht den wonderlike wonsdach de welke ghesciede XXII in meye anno XXXVII[d].

22 mei 1437

I[e]tem swondaechs in de Sijnschendaghen[f], doe hadde Lodewijc van den Walle als burchmeestere van den courtse te Rijsele bij den prinche ghezijn omme den prinche te Brucghe te doen commene. Ende up desen voors. dach[g] quam onse gheduchtich heere ende prinche voor de Bouveriepoorte ten drien hueren naer de noene. Ende alle de collegen van Brucghe[h] quamen tjeghens hem in processien. Ende was daer met drie standaerden ontloken[i] met volke van wapenen ende met Picaerden wel tot drie duust toe. Ende ooc de heeren van den Vrijen omme metten voors. volke in te commene in de stede van Brucghe, ende ons prinche zat te perde binnen

[f°CXCI v°b]

der poorte onder tscoofhec. Ende wilde dat men al // zijn volc in zoude laten commen. Ende hij zoude daer bliven, houdende dat zij alle in commen zijn zouden. Up twelke[j] hem was ghebeden dat hij niet meer volcx in en liete dan dan also hij hadde belooft bij zinen brieve die daer was ghelezen voor hem. Van welke tale ende antdwoorde[k] was ghehouden, ende altemet quamen de Picaerden inne die te voet waren met haren boghen meer dan duust mannen. Ende doe quam mijn gheduchtich heere inne[l], met zinen edelen ende met zinen huusghesinde. Ende es te wetene dat de prinche hadde ghezonden van te vooren VII of VIII van zinen hedelen boven up de Bouveryepoorte[m] omme tscoofhec up te doen houdene tot zijn volc al binnen

[a] VIII[C] broots *onderstreept met rode inkt.*
[b] dan VI personen *onderstreept met rode inkt.*
[c] metten … Male *onderstreept met rode inkt.*
[d] Hier… XXXVII *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in blauwe inkt.*
[f] Item … Sijnschendaghen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … dach *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] drie standaerden ontloken *onderstreept met rode inkt.*
[j] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[k] Van … antdwoorde *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … inne *onderstreept met rode inkt.*
[m] VII … Bouveryepoorte *onderstreept met rode inkt.*

der stede ware. §[a] Voort moet men weten[b] dat de wet van Brucghe zonden zommeghe ambochslieden boven up de Bouveriepoorte als wanneer datter IIII[C] al V[C] in commen waren[c] dat zij dat scoofhec neder zouden laten vallen. Maer boven up de poorte zo waren noch de voors. hedelen[d], die welke die hadden dat scoofhec zo onder stelt dat niet vallen en mochte. Ende omme datter de Brugghelinghen zeider tjeghen ende om dat zijt gheerne hadden ghelaten vallen also hemleden bevolen was, die hedelen die dreechdense alle in de veste te worpene. Maer emmer de dekens[e] deden de poorte sluten omme dat scoofhec niet vallen en mochte, aldus blever wel van sprinchens

[f°CXCII r°a]

lieden de twee dheel buten staende. Ende ons volc en // was niet ghewapent. Maer vele die ginghen thuus hemleden wapenen. Ende de voors. Walen hadden alle hare handboghen ghespannen, ende scoten naer tvolc ende menich mensche die ter veinsteren uut zaghen, de Walen scoten daer naer ende quetsten vele lieden. Ende als de prinche ter Vrijndachmaert quam met zinen hedelen, te wetene,

de heere van Liledaem,

de bostaert van Simpol,

de heere van Lichterde. Ende vele andere heeren ginghen maken bataelge bij der Beestemaert. Ende de prinche hadde een bloot zweert in zijn hant[f]. Ende het gheviel dat een hout vadere, een backere[g], de welke bij den prinche stont onghewapent ende dede zijn capproen of ende zeide « Wellecomme edel ende ghenadich prinche ». Ende de prinche nam zijn zweert, ende slouch den ouden vader. Ende bij aventueren was ooc bij den prinche een cupere, ende de prinche slouch den cupere dood. Ende de prinche beval in Walsche dat dat men doot slaen zoude de vier neeringhen. De Walen[h] zeiden weder in Walsche dat zijse niet en kenden. Doe beval de prinche[i] dat ment al doot slaen zoude, doe ghinct daer al over noene. Ende tcommune liep al thuusewaert ende ghinc hem wapenen, ende was ter stont ghewapent. Ende binnen deser tijt[j] zo zant de prinche de hertoghe van Lichtervelde[k] ter maert omme te wetene of ter maert vele volcx van wapene

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Voort … weten *onderstreept met rode inkt.*
[c] IIII[C] … waren *onderstreept met rode inkt.*
[d] de voors. hedelen *onderstreept met rode inkt.*
[e] de dekens *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … hant *onderstreept met rode inkt.*
[g] een backere *onderstreept met blauwe inkt.*
[h] De Walen *onderstreept met rode inkt.*
[i] Doe … prinche *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[k] hertoghe van Lichtervelde *onderstreept met rode inkt.*

van wapene was. Ende als hij ter maert quam daer en waren niet XII
[f°CXCII r°b] mannen. Doe vraechde // offer niet meer volcx en was. Doe wasser een die hiet Pauwels de Vos[a], die zeide « Heere, de hallen ende de huusen die an de maert staen zijn alle vul volcx wel ghewapent », ende hij looch want tvolc en was noch niet commen. Ende als de heere van Lichtervelde dat hoorde[b] hij verscoot ende reed weder omme, zegghende[c] den prinche dat de maert zeere bestelt was van volke in beede de hallen ende in de huusen. Ende als de prinche dat hoorde, hij keerde weder omme. Ende ons volc quam vaste an, met ribauden[d] ende met voghelaers[e], ende eer zij quamen de Walen hadden zommeghe menschen gequets ende ooc ghedood. Ende de huusen[f] huusen[f] staken vul van den ghescotte boven up de teghelen ende de pilen staken duer de teghelen met grooter menichte. Ende bleven in de huusen[g] stekende bet dan drie maenden[h]. Ende de Walen riepen met luder stemmen « la ville gaengie, la ville gaengie[i] ». Ende de Walen die noch buter poorte waren die hoorden dat ende warem[j] gram dat zij niet in en mochten. Ende pinden hem te zwemmene duer de veste ende zommeghe quamen over ende zom verdroncken. Ende daer waren Brucghelinghen ghecommen ter veste[k], diese altemet doot sloughen als zij waenden up commen. Ende de prinche ziende[l] dat die van Brucghe met haren voghelaers ende ribauden ende met groote scaren van ghewapende lieden hem up quamen van allen
[f°CXCII v°a] ziden, hauwende ende // kervende up zijn volc, hij nam zijn vlucht ende vloot te Bouveryepoorte waert, duer de Hauwaertsstrate, de welke poorte hij ghesloten vant. Ende de Brugghelinghen volchden hem[m] zo zeere ende scaerpelike, ende voor de poorte was zeere ghevochten, daer waren versleghen LXXIIII Walen. Ende recht voor sinte Julienshospitael[n] was dood ghesleghen die vroom edel ruddere, de heere van Lyledaem[o], de welke daer te vooren drie waerven Parijs ghewonnen hadde metten zweerde[p].

[a] Pauwels de Vos *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende … hoorde *onderstreept met rode inkt.*
[c] zegghende *onderstreept met rode inkt.*
[d] ribauden *onderstreept met rode inkt.*
[e] met voghelaers *onderstreept met rode inkt.*
[f] de huusen *onderstreept met rode inkt.*
[g] in de huusen *onderstreept met rode inkt.*
[h] drie maenden *onderstreept met rode inkt.*
[i] *uitspraak onderstreept met blauwe inkt.*
[j] warem *sic.*
[k] Ende … veste *onderstreept met rode inkt.*
[l] de prinche ziende *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … hem *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … Julienshospitael *onderstreept met rode inkt.*
[o] de … Lyledaem *onderstreept met rode inkt.*
[p] Parijs … zweerde *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item de prinche zeere bedruct zijnde[b] als hij dat wiste, de prinche zant ute om yseren bertelen ende trectanghen omme de sloten van der Bouveryepoorte met crachte of te slane. Ende binnen der tijt[c] de prinche in de Bouveryepoorte stont, de Brucghelinghen quetsten vele van zinen lieden, menich Wale vloot in de veste omme over te zwemmene ende te ontgane, maer zij bleven vele int watre verdroncken. Ende Jacop van Ardoye[d] wetende dat de prinche stont in zo grooter noot ende dat hij gheerne uter stede ghezijn hadde om zijn lijf te bescuddene, de voors. Jacop quam daer met instrumenten die hij ghehaelt hadde tot eens[e] smits huus[f]. Ende [g] men slouch die sloten van der poorte in sticken ende doe dede men de poorte hoopen, ende de prinche reed daer huute, met also vele volcx als hij behouden hadde, twelke niet vele en was. Ende van der fonteine in de Bouverye strate tot den thoolen huuse an de Bouveriepoorte waren de

[f°CXCII v°b] grijpen an beeden ziden van // der straten sdaechs daer naer up den

23 mei 1437 donderdach in de Sijnscheweke al vul bloets van den dooden van sprinchens lieden die alle binnen den zelven daghe begraven waren in sint Jans[h] ende ooc de gone die verdroncken waren. Ende daer waren ooc eeneghe wiven die de Picaerden met mortierstocken[44] dootsloughen in de

24 mei 1437 voors. hitte. Ende svrijdaechs[i] daer naer zo waren noch XXII Picaerden[j] van sprinchens weghe ende van zijn lieden up de maert onthooft ende zij waren begraven bij den anderen in sint Janshuus. Somme C ende VII dooden[k].

§[l] Item daer waren ooc C ende LX Walen ghevanghen[m]. Ende in dat ghezelscip was meester Symoen[n] le Couffesuer ende gheestelic vader van

27 mei 1437 den prinche. Ende sdaechs naer Triniteitsdach[o] zo was hij ghelaten gaen ende LXXX mannen met hem van sprinchens dienlinghen van zinen hove[p].

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Ardoye *onderstreept met rode inkt.*
[e] eens *sic.*
[f] tot … huuse *onderstreept met rode inkt.*
[g] *De spatie tussen* Ende *en* men *is gemaakt door middel van een schuine streep in rode inkt..*
[h] in sint Jans *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende svrijdaechs *onderstreept met rode inkt.*
[j] XXII Picaerden *onderstreept met rode inkt.*
[k] -huus … dooden *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … ghevanghen *onderstreept met rode inkt.*
[n] meester Symoen *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … Triniteitsdach *onderstreept met rode inkt.*
[p] dienlinghen … hove *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item om dat de hoofman van den scadebeletters Jacop van Ardoye[b] by laste van den burchmeestere, ghehaelt hadde tot eens smits huus de engienen daer mede dat men de sloten of slouch van der poorte van der Bouveriepoorte ende de prinche uut liet met zinen lieden, zo was hij ghevanghen ende corts daer naer onthooft ende ghequartelleirt. Ende zijn hooft, aermen ende beede[c] beenen scoffierlike buter stede ghestelt in diversche plecken[d].

24 mei 1437
[f°CXCIII r°a]
29 mei 1437

§[e] Item up den XXIIIIsten dach in meye doe[f] // was een ghebod ghedaen ter hallen metter clocke, dat zo wie uter stede hadde ghezijn sichtent meydaghe dat zij in commen den XXIXsten dach van meye up te verbuerene C ryders[g], ende die eerlicke te hinnene. Ende die niet en quame binnen XIIII daghen daer naer dat ware up zijn hooft te verliesene[h].

25 mei 1437

§[i] Item up den XXVsten dach van meye[j], so was bij den grooten raet uutghestelt van meer justicie te doene van den Picaerden ter bede van der nacien, mids dat zij metten gheesteliken state zouden trecken te Ghent ende tYpere. Ende daer doen relacie van der stede weghe also zij daden duechdelike[k].

28 mei 1437

§[l] Item up den XXVIIIsten dach van meye[m] trac Andries van Rooden, Pieter Pieter de Burchgrave[n], de smit, uter stede van Brucghe omme coorne te ghecrighene als upper hoofmans ende hadden met hemleden CL serjanten[o], serjanten[o], zegghende den aghepoorters dat zij haerleder coorne ende provanche in brochten met lieden te haerleder gheliefte, ende te vercopene binnen der stede te haren scoonsten ende ontfanghen haer ghelt. Ende ooc zegghende den vreemden dies schelijcx ende bij also dat zijt niet doen en wilden ende

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Ardoye *onderstreept met rode inkt.*
[c] beede *doorstreept met zwarte inkt en met een stippellijn onderstreept in zwarte inkt.*
[d] buter … plecken *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … doe *onderstreept met rode inkt.*
[g] XXIXsten … ryders *onderstreept met rode inkt.*
[h] zijn … verliesene *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*
[k] der … duechdelike *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*
[n] Pieter de Burchgrave *onderstreept met rode inkt.*
[o] CL serjanten *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten.

[41] theer < te eer? MNW.
[42] dat de coe varre over de waghen ghespronghen was = *zegswijze?*
[43] singette < *signet = klein zegel, zegelring. Uit: Verwijs en Verdam.*
[44] mortierstock = *de ijzeren stamper in een vijzel. Uit: MNW.*

men tcoorne vonde, dat ment in zoude brijnghen ende betalen dat waerdich ware. Ende elc hadde drie gro. die uut ginghen ende quamen snoens thuus ende daer wasser die ruutheden daden ende waren wel ghenoteirt daer naer.

[f°CXCIII r°b]

§[a] Item men moet weten[b] dat de VI hoofmannen van den zestendelen waren uten hooghen te wetene Jacop van Vassenare[c] was doot ghesleghen ende dander vive waren ghevloen. Ende dese naervolghende bewaerden huerlederste, als gouvernuers van der voors. stede[d].

meester Jacop Gheerolf	sint Janszestendeel[e]
Jan de Payere	sint Donaeszestendeel[f]
Jan Sey	Onse Vrauwe[g]zestendeel[h]
Gillis Lauwereins	sint Jacopszestendeel[i]
Colaert Beyds	sint Niclaeuszestendeel[j]
Boudin Petijt	sCaermerszestendeel[k]

Noch warer ghemaect viere upper hoofmannen in der maniere als thofficie doende van den capetein. Elc hadde sdaechs in wedden I ridere[l].

Eerst, Jan van Steenburch	poortere[m]
Andries van Rooden	makelare[n]
Pieter de Burchgrave	smit[o]
Christoffels mijn heere	scroodere[p] 45

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … weten *onderstreept met rode inkt.*
[c] Jacop van Vassenare *onderstreept met rode inkt.*
[d] -ste … stede *onderstreept met rode inkt.*
[e] sint Janszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[f] sint Donaeszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[g] onse Vrauwe *doorstreept met rood.*
[h] onse Vrauwezestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[i] sint Jacopszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[j] sint Niclaeuszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[k] sCaermerszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[l] Noch … ridere *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[m] poortere *onderstreept met rode inkt.*
[n] makelare *onderstreept met rode inkt.*
[o] smit *onderstreept met rode inkt.*
[p] scroodere *onderstreept met rode inkt.*

28 mei 1437

§[a] Item up den XXVIIIsten dach van meye anno XXXVII[b] bogonste[c] men huute te gane omme de boomen te vellene, die omtrent de stede van Brucghe stonden binnen der pale van der stede om dat men zoude zien offer eenich volc omtrent der stede quame, ende dat men metten boomen bollewercken maken zoude up de vesten[d].

4 juni 1437

[f°CXCIII v°a]

§[e] Item up den vierden dach van wedemaent[f] // trocken de cleergie ende de nacien te Ghent voor de drie staten ende voor tghemeene lant, biddende voor de stede van Brucghe dat zij zo vele wilden doen, als dat de voorseide stede mochte commen ter gracie van onsen gheduchten heere ende prinche ende dat zij mochten behouden haer previlegen ende recht. So dat de cooplieden[g] ende de nacien[h] mochten bliven in payse ende in vrede, doende doende haerleder comescepe te Brucghe of zij waren ghescepen dat zij tlant van Vlaenderen zouden moeten rumen. Want onpais ende comescepe niet te gader staen en mochte[i].

I[j]tem zo was te Brucghe[k] ghesloten by den grooten raet ter begheerte van der wet, dat voordan zullen daghelicx zitten in de camere bij der wet omme partien te helpen berechtene, een gouvernuer van den zestendeele ende IX dekenen, twelke omme zal gaen by thoere, ende dat om datter so lettel wethouders zijn binnen der stede van Brucghe[l].

9 juni 1437

§[m] Item up den IXsten dach van wedemaent[n] quamen de IIII oordenen ende ende de nacien van Ghent die daer hadden ghezijn ter bede van der stede van Brucghe voor de drie staten ende voor de stede van Ghent. Ende doe deden zij hare relacie voor de wet. Up twelke[o] den grooten raet vergaderde

10 mei 1437

elc metten zinen up den Xsten dach van meye. Ende hemleden was te kennen

---

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[c] bogonste *sic.*
[d] boomen … vesten *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … wedemaent *onderstreept met rode inkt.*
[g] de cooplieden *onderstreept met rode inkt.*
[h] de nacien *onderstreept met rode inkt.*
[i] gader … mochte *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in rode inkt.*
[k] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[l] wethouders … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … wedemaent *onderstreept met rode inkt.*
[o] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*

ghegheven, dat bij also dat die van Brucghe wilden, dat tVrye bleve tvierde
[f°CXCIII v°b] let dat ghelijc dat was eer dat men te Calis trac // ende zijs bliven wilden van al datter ghesciet was toten daghe voors., te zegghene van onsen gheduchten heere ende prinche ende van den drie staten van Vlaenderen men zouder vele in doen. Up twelke[a] de antdwoorde was van der stede van Brucghe over ghegheven den IIII oordenen van Ghend[b] die daer voor ooghen waren als ghedeputeirt van den drie staten ende van der stede van Ghent. Dat de ghemeene buuc van der stede van Brucghe[c] begheerden dattet stic van der stede van Brucghe zoude zijn ghesloten. Van den welken[d] de commessarisen van onsen gheduchteghen heere ende prinche die daer over hadden ghezijn, hadden ghehoort ende ghezien, alle de previlegen ende rechten an beeden zijden, daer up dat hem elc vermat[46]. Ende daer boven ghehoort informacie van vele ambochten ende andere personen. ende voort dat die[e] van[f] der stede van Brucghe wel waren ghepact dat die van den Vryen zouden zyn ende bliven in[g] alle staten ende maniere als den pais in hout die was ghemaect te Doorneke[h]. Behouden de XVII pointen[i] die staen tusschen de stede van Brucghe ende die van den Vryen. Ende voort dat men zoude zenden[j] an onsen gheduchten heere ende prinche omme te sprekene met hem zelven in propere personen omme an hem te wetene hoe dat men zoude mueghen commen te zijnder gracie, dat de stede van Brucghe mochte hebben zinen pais. Want zij begheerde boven alle dingen
[f°CXCIIII r°a] pais, ende dat hemleden // zoude mueghen ghebueren te zijnder obediencie, in allen zaken[k].

§[l] Item up twelke de IIII oordenen van Ghent verantdwoorden den ghemeenen buuc van der stede, dat als van den sticke van der Sluus de drie staten noch de commessarisen, die daer over hadden ghezyn, niet moghende en waren van den sticke van der Sluus hiet doch te handelen.

[a] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[b] den … Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[c] Dat … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[d] Van den welken *onderstreept met rode inkt.*
[e] die *werd herschreven met rood boven de zwarte inkt.*
[f] die van *werd langs boven bijgeschreven.*
[g] *De verkorte vorm van* in *werd ertussen bijgeschreven en herschreven met rode inkt boven de zwarte inkt.*
[h] te Doorneke *onderstreept met rode inkt.*
[i] XVII pointen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … zenden *onderstreept met rode inkt.*
[k] diencie … zaken *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*

Want dat lach alleene in den mont ende int vonnesse van onsen gheduchten heere ende princhе[a]. Maer omme datter de voors. IIII oordenen up arguweirden, daer omme en veranderde de antdwoorde niet[b].

Hier volcht weder de Sluussche reyse[c].

19 mei en 11 juni 1437

I[d]tem tusschen Sijnschen[e] ende sinte Barnabasdach, deden die van der Sluus weder tZwin[f] van nieus stakijtsen zo dat gheen goet ten Damme mochte commen noch te Brucghe, hier mede hendede al datter of ghesciet was, sichtent sinte Barnabasdach anno M CCCC XXXVI[g] of zijn avend tot sinte Barnabasavent ende den dach vul anno M CCCC XXXVII[h], van dat ic hebbe ghelesen of ghezien, sichtent dat theer van Brucghe ute trac omme te treckene voor de stede van Calis[i].

16 juni 1437

[f°CXCIIII r°b]

§[j] Item tsondaechs naer sinte Barnabasdach[k] int jaer van XXXVII[l], deden die die van der Sluus een ghebod van sprinchens weghe, dat elc coopman van wat lande of wat stede dat // zij waren zijn goet zoude mueghen bringhen ende updaen[m] ter Sluus als ten stapele om te copene ende te vercopene zonder begrepen dies te zine van der stede van Brucghe of van die van den Damme[n].

26 mei tot 24 juni 1437

§[o] Item van up den Tryniteisdach[p] tot sint Jansbaptistenavent[q], waren de drie staten vergadert omme ter hulpe van den heere van den rade den wech te vindene dat tlant in payse ende in vrede ghestelt mochte zijn. Ende alle de nacien van den cooplieden, die quamen menich waerven daer biddende voor de stede van Brucghe datse huerleder comescepe mochten

[a] gheduchten … princhе *onderstreept met rode inkt.*
[b] omme … niet *onderstreept met rode inkt.*
[c] Hier … reyse *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Initiaal in rode inkt.*
[e] Item tusschen Synschen *onderstreept met rode inkt.*
[f] van tZwin *onderstreept met rode inkt.*
[g] M CCCC XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[h] M CCCC XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[i] treckene … Calis *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … Barnabas *onderstreept met rode inkt.*
[l] int … XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[m] updaen *sic.*
[n] of … Damme *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in rode inkt.*
[p] Item … Tryniteitsdach *onderstreept met rode inkt.*
[q] Jansbaptistenavent *onderstreept met rode inkt.*

doen te Brucghe ende ten Damme vryelicke ende pacivelicke also zij plaghen te doene, ende dat men de staken uten Zwinne[a] doen zoude of zij zouden Vlaenderen moeten laten, ende bij noode elders trecken, ende zo wat men de prince ludhet en halp al niet, omme de groote scoffierichede die zij hem ghedaen hadden in sulker manieren als vooren verclaert staet ende zijn meeninghe en was anders niet dan de stede te verdervene ende te verhongherene. Ende in teeckene[b] van dezen zo dede hij bevelen ter Nieupoort te Dixmide ende voort al West Vlaenderen duere, dat men te Brucghe gheen vitaelge noch andere provanche voeren en zoude up de peyne van te commene in zine indignacie[c].

§[d] Item die van Brucghe[e] dat vernemenende omme dat zij lettel corens
[f°CXCIIII v°a] hadden ende dat // zeere diere was. Daer laghen voor tZwin vele Oostersche scepen die gheerne te Brugghe met coorne ghecommen hadden, maer zij en mochten niet duer tZwin wel gheliden omme de staken diere in stonden. Daer omme zonden die van Brucghe up den eersten dach van hoymaent[f] wel V[M] lieden al ghewapent ter Sluus omme den Sluus te belegghene ende tvoors. coorne te ghecrighene[g].

§[h] Item tsanderdaechs[i] als zij voor de Sluus quamen zo was hemleden ghezeit dat coorne ontladen was, ende was te watre buten Ardenburch ende also voort gheladen up waghenen, wel VI duust[j] hoed of meer ende ghevoert te Brucghe[k].

§[l] Item eer dat die van Brucghe[m] haerleder engienen voor der Sluus stellen consten, in de scarmutsinghe wasser vele ghequets van die van Brucghe bij den ghescotte dat die van der Sluus uut haerleder stede scoten ende scoten ooc vele Brugghelinghen dood. Ende als zij de bussen ende engienen hadden ghestelt, zij scoten de Westpoorte al in sticken ende vele huusen

[a] uten Zwinne *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende in teeckene *onderstreept met rode inkt.*
[c] peyne … indignacie *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[f] up … hoymaent *onderstreept met rode inkt.*
[g] -ghene … ghecrighene *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item tsanderdaechs *onderstreept met rode inkt.*
[j] wel VI duust *onderstreept met rode inkt.*
[k] ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*

ende lieden dood in stede. Ende men zeere vacht[a] voor de poorte een reyse zo dat de stede wel naer ghewonnen was. Want tvloc[b] van der stede dat ter poorte was liep al innewaert, de poorte bleef alleene staende. Maer die van Brucghe en waren niet stout ghenouch[c].

[f°CXCIIII v°b]

§[d] Item mijn heere Symoen de la Lain[e], die was ter Sluus capetein[f] van sprinchens weghe, // quam ter poorte waers ende trooste zijn lieden van der Sluus zeere wel. Ende die van Brucghe[g] vertrocken over twatre ende ginghen an de Mude zyde onder eenen dyc ligghen ende scoten ter stede waers inne. Ende die van der Sluus[h] scoten fellike up die van Brucghe. Ende die van der Sluus[i] quamen dickent over met boten scarmutsen te lande ende ende als zy zaghen dat zyt te quaet hadden, zy staken hen van cante alst recht was[j].

I[k]tem binnen der tyt[l] dat die van Brucghe voor den Sluus laghen, zo quamen eeneghe dekens van Ghent te Lencghe, ende begheerden een bestant van drie daghen, dat zy ende die van der Sluus stille ligghen zouden ende niet up malcanderen doen. Ende de voors. van Brucghen consenteirdent ende de voors. dekens van Ghend trocken ter Sluus binnen. Ende binnen der tijt[m] dat zij stille laghen, zo ginghen die van der Sluus de poorte die die van Brucghe an twee ghescoten hadden zeere bollewercken staerckere danse te vooren was. Ende de Flaterers van Ghent[n], de dekens namen daer vooren een somme van penninghen van die van der Sluus ende trocken ter andere poorte huute zonder te sprekene an die van Brucghe of yet daer te zegghene. Want die van Brucghe daer naer die van Ghend gheen bijstandicheit en wilden doen, alsoot wel bleec daer naer twelke die van Ghend ten groote quetse quam.

[a] *vacht werd langs boven bijgeschreven in rode inkt.*
[b] tvloc *sic.*
[c] Brucghe … ghenouch *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … Lain *onderstreept met rode inkt.*
[f] capetein *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[j] alst recht was *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Initiaal in blauwe inkt.*
[l] Item … tyt *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … Ghent *onderstreept met rode inkt.*

12 juli 1437
[f°CVC r°a]

§[a] Item svrijdaechs up sinte Margrietenavent[b] // zo brac theer van Brucghe uppe van voor de stede van der Sluus die daer XVIII daghen gheleghen hadden ende sanderdaechs zo quamen zij thuus[c].

§[d] Item in[e] de maent van ougst[f] zo was of ghehauwen den busch van Tillighem[g] ende tcasteel was te broken omme datter de heeren van den Vryen niet in zouden logieren[h].

september 1437

§[i] Item in de maent van septembre[j] waren wilen bestanden ghemaect. Ende Ende daer boven hadden die van Brucghe saufconduut van den prinche te Curtrycke te commene omme te sprekene van den payse. Ende als zileden daer quamen, de prinche en quammer zelve niet. Ende daer naer waren andere diversche dachvaerden gheordineirt te houdene up tzelve te Dendermonde daer naer te Aelst[k] ende in meer andere plaetsen. Ende als men den prinche ghewaechde van den zaken voors. hij en wilder niet of hooren ende in dien staete bleeft wat staende[l].

5 oktober 1437

I[m]tem up den Vsten dach van octobre[n], doe quam meer Jan van Huutkerke[o] Huutkerke[o] up eenen saterdach bet dan met C ende XXX perden[p], ende met met hem Pieter de Bul[q] ende Trijstram de Crane[r], doe ten tiden poorters van van Brucghe, ende waren der stede contrarie ende zij quamen smorghens metten daghe ghewapender handt voor de stede, ende zij hadden
[f°CVC r°b] ghenomen den lieden die te Brucghe brochten, // ghedreven omme te

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Margrietenavent *onderstreept met rode inkt.*
[c] -daechs … thuus *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] *De verkorte vorm van* in *werd ertussen bijgeschreven en met rode inkt nogmaals herschreven boven de zwarte inkt.*
[f] Item … ougst *onderstreept met rode inkt.*
[g] Tillighem *onderstreept met rode inkt.*
[h] heeren … logieren *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item … septembre *onderstreept met rode inkt.*
[k] Aelst *onderstreept met rode inkt.*
[l] in … staende *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Initiaal in rode inkt.*
[n] Item … octobre *onderstreept met rode inkt.*
[o] meester … Huutkerke *onderstreept met rode inkt.*
[p] C … perden *onderstreept met rode inkt.*
[q] Pieter de Bul *onderstreept met rode inkt.*
[r] Trijstram de Crane *onderstreept met rode inkt.*

vercopene, haer perden coyen, ossen, calveren, scapen, zwijnen[a] ende andere provanche al dat zij

ghecrighen consten, ende tghemeente van Brucghe wordens gheware. Ende als tghemeente ter poorten quam doe worden zij vliende[47]. Ende tghemeente zonder hooft ende zonder stert liepen achter tot Coukelare toe[b] voor tcasteelkin[c], daer waenden die van Brucghe dat zij daer up ghezijn hadden maer men zij[d]. Ende zij waren eenen anderen wech. Maer up tcasteelkin was de prochepape van Coukelare[e] ende de bastaert van Belle[f] met X of met XII ghezellen[g]. Ende die van Brucghe beclomment, ende die van binnen weerden hem zeere, ende scoten twee of drie mannen van Brucghe doot. Maer daer was een Christoffels mijn heere, een toolnare van Brucghe[h], die was die van Brucghe naer ghezonden met engienen, ende die bestierdet zo dat zij dat slot wonnen ende vinghen de voors. bastaert ende brochten te Brucghe in de vanghenesse, ende namen al dat in tcasteelkin was ende staken tfier der inne ende zij ghecreghen onder weghe vele van den roove die meer Jan voors.[i] ende zine medepleghers ende andere die de de lieden van Brucghe thare ghenomen hadden, ende zij quamen binnen den zelven avende thuus te Brucghe[j].

20 oktober 1437

[f°CVC v°a]

§[k] Item up den XXsten dach van october[l] anno XXXVII tsondaechs voor XI^{M} XI^{M} maechdendach[m], zo trocken die van Ghend huute met eenen grooten eercrachte, ende met LXXII banieren[n] // ende ooc met sprinchens baniere. Ende sloughen tenten ende pauwelioenen buten Ghent, tsinte Mariekerke. Ende zij hadden ontboden alle hare ondersaten, dat zij bij hemleden commen zouden al ghewapent ende met huere banieren dus quamer vele ende zij waren doe staerc VI duust of meer[o]. Ende doe zonden die van

[a] haer … zwijnen *onderstreept met rode inkt.*
[b] tot Coukelare toe *onderstreept met rode inkt.*
[c] tcasteelkin *onderstreept met rode inkt.*
[d] zij *valt buiten de aflijning van de kolom. Vreemde zinsconstructie.*
[e] Maer … Coukelare *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Belle *onderstreept met rode inkt.*
[g] X … ghezellen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Christoffels … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] meester Jan voors. *onderstreept met rode inkt.*
[j] zelven … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … october *onderstreept met rode inkt.*
[m] voor XI^{M} maechdendach *onderstreept met rode inkt.*
[n] ende … banieren *onderstreept met rode inkt.* banieren *valt buiten de aflijning van de kolom en lijkt te zijn geschreven in lichtere inkt.*
[o] VI … meer *onderstreept met rode inkt.*

Ghend an die van Brucghe huer brieven, dat men bij hemleden commen zoude. Wat het ware omme die van Brucghe dat zijt uut commen waren.

Ende daer trocken bij hemleden van der stede van Brucghe weghe hoofmannen ende dekenen hier naer volghende. Eerst[a]

Jan de Payere	hoofman,
Adriaen van Zegghenbruc	deken van den vaerwers[48],
Jan Wouters	deken van den timmerlieden,
Jan Welghereet	deken van den smeden,
Matheus de Bueterheter	deken van den zelversmeden,
Willem de Pape	deken van den sciplieden,
Clais van Hoghelande	deken van den kesscieters[b],

de deken van den backers[c].

Ende daer maecten zij eenen valsche raed daer mede dat de stede van Brucghe verdorven zoude hebben ghezijn, maer God versacht. Die van Ghent[d] hadden ghemaect eenen brief, mencioen makende van die van den Vrijen. Ende in den brief stonden drie woorden, in scuene van Latyne[e] dat ghemeente niet wel en verstonden maer zij zouder mede verloren hebben // [f°CVC v°b] alle huere smalle steden ende doorpen. Ende dit waren de woorden dat die van Brucghe gheconsenteirt zouden hebben « Clamitatem, Accidentem, Appendentem[f] » dit hadden zij tEeclo ghesloten. Ende beloofden de voors. dekens van Brucgghe die van Ghent, dat zij dat bezeghelen zouden, metter stede zeghele van Brugghe omme haren quaden wille te voorderene. Ende lieten tEeclo ostagiers[49] in huerleder stede. Doe quamen die dekens[g] te Brucghe waers, ende als zij te Maldeghem quamen, daer sloten zij dat zijt den ghemeenen niet te kennen gheven en zouden. Maer dat zijt zeghelen zouden scawelike met haerleder mueghentede, maer God verzacht. Ende de poorterie wordes[h] gheware, ende gavent den ghemeente te kennene, ende zeiden dat ment niet en zoude laten bezeghelen of de stede van Brucghe waerder eewelike mede ghescent ende bedorven, want de poorterye die dede tooghen, de drie woorden voors. ende deden voor

[a] Eerst *onderstreept met rode inkt.*
[b] kesscieters *sic*.
[c] R*egel onderstreept met rode inkt.*
[d] Die van Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[e] in … Latyne *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Uitspraak in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] Doe … dekens *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … wordes *onderstreept met rode inkt.*

hemleden bedieden[50] wat zij in hadden. Men moet weten[a] dat die van Ghent hadden gheleghen buten Ghent tsinte Mariekerke XVI daghen[b]

huerleder casselrie. Ende van daer quamen zij tEeclo[c], ende daer was alle de voors. raed ghehouden in der manieren also boven int langhe verclaert staet[d].

[f°CXCVI r°a] §[e] Item omme dat die van Ghent[f] niet en // consten vermoorderen huerleder upstel, de gone die te Brucghe in stede ghezijn hadden, zij vertrocken weder tEeclo ende gavent daer weder haer volc te kennen ende doe wasser een raed ghescoren dat zij de XVI personen[g] de welke die daer in ostagen laghen onse Brugghelinghen hilden ghevanghen ende waren zeere ghewacht van die van Ghent.

13 november 1437 I[h]tem zwondaechs naer sinte Maertinsdach[i] vertrac theer van Ghent ende quamen tArdenburch, ende brochten de XVI poorters[j] van Brucghe als ghevanghen lieden daer met hemleden, te wetene een wethoudere van Brucghe, VII dekens, ende andere achte notable mannen van der poorterie. Ende die van Ghent bleven daer met huer standaerden XIIII daghen lanc. Ende binnen deser tijt zo braken zij der lieder uutgoedinghen ende deden niet dan quaet in vele plaetsen daer omtrent.

§[k] Item die van Ghend tArdenburch zijnde[l] gaven die van der Sluus een bestant[m] VIII van[n] achte daghen. Ende Race Ouleder, huerleder capetein, die trac in de stede van der Sluus, wat hij daer dede ten was niet goet. Ende eer zij van daer vertrocken zo deden zij onthoofden drie personen van
[f°CXCVI r°b] Brucghe omme dat zij daer tijdinghe broch- // ten dat die van Brucghe uut commen zouden, also hemleden een persoon van Brucghe belooft hadde

[a] Men moet weten *onderstreept met rode inkt.*
[b] XVI daghen *onderstreept met rode inkt.*
[c] zij tEeclo *onderstreept met rode inkt.*
[d] boven … staet *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[g] de XVI personen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in blauwe inkt.*
[i] Item … Maertinsdach *onderstreept met rode inkt.*
[j] de XVI poorters *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Item … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[m] een bestant *onderstreept met rode inkt.*
[n] van *werd langs boven bijgeschreven.*

ende hiet Coppin Meskin[a] in de Wandebughe om dat hij een mesmakere van Brucghe was. Ende dese drie poorters die onthooft waren van die van Ghent hieten

[a] Coppin Meskin *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[45] scroodere = *lakensnijder. Uit: MNW.*
[46] vermat = *zich verboederen, zich niet van anderen onderscheiden. MNW*.
[47] vliende < *vlieden = vluchten, dus: vluchtend. Uit: MNW.*
[48] vaerwers = *ververs. Uit: MNW.*
[49] ostagier = *gijzelaar. Uit: MNW.*
[50] bedieden = *duidelijk maken. Uit: MNW.*

aldus Clais Boye[a] sceppere, Willem de Kokelare[b] plattinemakere. ende noch een ander sceppere ghenaemt[c] [d] .

27 november 1437

§[e] Item zwondaechs naer sinte Katelinendach[f], zo scieden die van Ghent uut Ardenburch ende quamen snavens tEeclo ende zij beededen de voors. XVI ghevanghene[g] poorters van Brucghe met hemleden. Ende het was up dien tyt een harde coude wijntere daer omme dat zommeghe wevers van Ghend braken in sticken, de glenden[51] ende de thunen[52] die de lieden hadden doen maken omtrent huerleder hovekins. Ende die gone diere gram om waren die sloughense toe. Ende om dat die van Ghent[h] hier te vooren belooft hadden die van Brucghe[i] hute te doen doene de staken die die van der Sluus ghesleghen hadden int tcannael van Brucghe. Ende omme dat die van Ghent tEeclo[j] uut trocken alle de thuunstaken omme te barbarnene daer omme zo foelden[53] de casselrien met die van Ghent[k]. Ende zeiden dat die van Ghent huere woorden macht gaven. Want zij deden de staken huute. Maer het en waren de staken ter Sluus niet[l]. Ende noch andere casselrie van Ghent ende zonderlinghe die van Curtrijcke[m] ende die van

[f°CXCVI v°a]

Houdenaerde[n] begre- // pen ooc die van Ghent daer omme. Ende zeiden met vroomen zinne aldus « Wij zijn bij huleden commen[o] tuwen bevele omme huledere bijstant te doene, dat tlant van Vlaenderen mochte zijn ghestelt in payse ende in vreden. Ende wij waenden[p] dat ghy daer omme ghetrocken waert, maer onseleden dijnct al de contrarie. Ende dat ghileden aldus ghewapent uut commen zijt zo wij verstaen hebben dat es tjeghens de wille van onsen gheduchten heere ende prinche. Ende ghileden en doet anders niet dan dat ghileden poocht te roovene, te moordene, te stelene, tghemeene volc, ende tvolc van den lande te jaghene ende bijstier[54] te

[a] Clais Boye *onderstreept met rode inkt.*
[b] Willem de Kokelare *onderstreept met rode inkt.*
[c] noch … ghenaemt *en ook de blanco plaats onderstreept met rode inkt.*
[d] *Er werd blanco ruimte gelaten, maar de naam werd echter niet ingevuld.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … Katelinendach *onderstreept met rode inkt.*
[g] XVI ghevangene *onderstreept met rode inkt.*
[h] die van Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[i] die van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … tEeclo *onderstreept met rode inkt.*
[k] met … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[l] de … niet *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Curtrijcke *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Houdenaerde *onderstreept met rode inkt.*
[o] Wij … commen *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende wij waenden *onderstreept met rode inkt.*

makene[a] ».

§[b] Item hier omme waren die van Ghent[c] uter maten zeere gram, ende trocken tEeclo up de maert ende maecten bataelge. Die van Curtrijcke ende die van Oudenaerde[d] quamen vromelike tjeghens hemleden. Daer was zeere ghevochten maer daer en blever maer drie dood van die van Ghent ende vele ghequets[e].

§[f] Item de XVI ghevanghene[g] poorters van Brucghe die in ostagen[55] laghen ziende dat die van Ghent ter maert liepen, zij liepen van achter huute duer busschen ende duer haghen, ende doolden twee daghen lanc heer dat zij

28 november 1437

thuus consten gheraken. Ende up den XXVIIIsten dach van novembre anno XXXVII quamen[h] zij te Brucghe binnen der stede. Ende alle dese rommelinghe ende beroerte ghepasseirt zijnde, doe trocken die van Ghent thsuewaert metten zelve heere die zij hadden. Ende zij hadden met meerder

[f°CXCVI v°b]

heere // thuus ghebleven als up dien tijt[i].

§[j] Item voort zo es te wetene[k] dat al van tghuent dat die van Ghent voort ghestelt hadden, was commen ter kennesse van onser princesse. Ende daer omme liet onse princesse weten de goede notable persoonen van der stede van Brucghe dat zij gheen tracteiten houden en zouden met die van Ghendt noch alyanche maken en zouden. Want dat zij also ghewapent ende met banieren uut trocken, ten was den prinche niet danckelic. Als die van Brucghe dat hoorden[l] stappans zo deden zij vanghen den gonen die tEeclo

9 november 1437

tsaterdaechs voor sinte Maertinsavent met die van Ghent gheconsenteirt ende beseghelt hadden, huerleder voortstel[m] te helpen vulcommen, als van die van den Vryen een let te makene. Ende ooc zommeghe andere pointen aengaende den sticke tusschen die van Brucghe ende die van der Sluus[n].

---

[a] lande ... makene *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[d] Die van Curtrijcke … Oudenaerde *onderstreept met rode inkt.*
[e] van die … ghequets *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … ghevangene *onderstreept met rode inkt.*
[h] up … quamen *onderstreept met rode inkt.*
[i] thuus … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[l] Als … hoorden *onderstreept met rode inkt.*
[m] voortstel *sic.*
[n] van Brucghe … Sluus *onderstreept met rode inkt.*

Dit naervolghende sijn de ghevanghene[a].

Eerst Jan de Paye, hoofman van de poorterie,
Jooris Wouters, deken van den timmerlieden,
Marc Harricourt, deken,
Willem Boom, deken van den cardewaniers,
Clais van Hoghelande, deken van den kersscieters,
Jan de Zwarte, deken van den scheerers,
Adriaen van Zegghebrouc, deken van den vaerwers
Jan Welghereet, deken van den smeden,
, deken van den backers[b],
Willem de Pape, deken van den Sciplieden,

[f°CXCVII r°a]

Jan Brielman, vuldere,
Coppin Meskin, mesmakere.

§[c] Item up den zelven dach[d] eer dat zij ghevanghen waren, zo quamen in de burch Coppin de Mesmakere[e] ende Jan de Zwarte ende Jan Brielmaen[f] ende maecten een groote roupinghe. Ende wilden hendelike dat die van Brucghe ute ghetrocken hadden ghewapender hant tot die van Ghent ende de smeden ende de vulders waren al ghereet ende hadden huerleder carrinen gheladen. Maer hadden die van Brucghe doe hute ghetrocken zij hadden al te zeere bedroghen ghezijn. Ende de princesse die Brugghe zeere lief hadde[g] die hadde noch eenen brief ghezonden an die van Brucghe als dat zij in gheender manieren tracteit noch alyanche maken en zouden met die van Ghent zo dat zij te bet commen zouden ten payse, ende ter ghenadicheit van den prinche. Ende up de troost van der princesse[h] so zouden die van Brucghe by saufcondute van den prinche IIII notable personen van haren poorters bij den prinche tAtrecht. Te wetene[i]

[a] Dit … ghevanghene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] *Ruimte vrijgelaten, maar de naam werd niet ingevuld.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item … dach *onderstreept met rode inkt.*
[e] Coppin de Mesmakere *onderstreept met rode inkt.*
[f] Jan de … Brielmaen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … hadde *onderstreept met rode inkt.*
[h] van der princesse *onderstreept met rode inkt.*
[i] te wetene *onderstreept met rode inkt.*

[f°CXCVII r°b]

Willem Gheerolf,
Pieter de Burchgrave,
Jacop de Zweertvaghere,
Boudin van den Leene. Om metten prinche te tractierene van payse over de stede van Brucghe. Ende daer bleven zij een langhe tijt ligghende. Ende om dies wille dat de dekens van den viere neerijnghen in Brucghe te lastelic ende te moylic was van alle daghe te gane up tscepen huus ende dat // zij verletteden bij dien huerleder ambocht ende neeringhe te doene ende huer broot te winnen, so waren gheordineirt XIII notable personen die in de stede zijn zouden van den wethouders die uter stede ghevloen waren[a].

Hier volghen de dertiene persoonen[b].

Eerst Jacob Brandereel,
Ghuy de Brune,
Jan Bave,
Jan de Brune Hudevettere,
Maertin Naghelmakere,
Alaert van sinte Maertins,
Jan Baervoet,
Stasin van der Brucghe,
Jooris Gremme,
Jan de Muntere,
Jan de Hent,
Jan de Baenst,
Jan de Deckere. §[c] Ende boven de voors. wethouders[d] waren noch gheordineirt XXIIII notable persoonen[e], die hemleden raet gheven zouden ende bijstandicheit doen als zijs van nooden hadden, also hier naer ghenoomt staen bij haerleder namen[f].

Eerst uter poorterie[g]

[a] den … waren *onderstreept met rode inkt.*
[b] Hier … persoonen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Ende … wethouders *onderstreept met rode inkt.*
[e] XXIIII notable persoonen *onderstreept met rode inkt.*
[f] ghenoomt … namen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Eerst uter poorterie *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Loy Reynaert,
Hendric de Langhe,
Jacop van der Eecke,
Boudin van Hertsberghe,
Joos de Muntere, //
[f°CXCVII v°a] Loonis van den Berghe.

Uten viere neeringhen[a]

Jacop de Wilde,
Jan Reyns.

Uten vleechauwers[b] vischcopers[c]

Joos de Ruwe,
Jan Volkaert.

Uten makelaers[d]

Lievin Bultinc,
Jan Smeeckaert.

Uten sciplieden[e]

Daniel Cools.

Uten XVII neeringhen[f]

Riquaert Heyns,
Jan Daghele.

Uten smeden[g]

[a] Uten viere neeringhen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] vleechauwers *sic*.
[c] Uten vleechauwers sciplieden *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] Uten makelaers *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] Uten sciplieden *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[f] Uten XVII neeringhen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] Uten smeden *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Anthuenis Tsoen,
Aernoud Standaert.

Uten ledere[a]

Jooris de Teldere,
Cornelis van Meerendere.

Uter naelte[b] [56]

Jooris Cornewaelge,
Pieter Nieuman.

Uter cleender neeringhen[c]

Jacop van den Perboome,
Daniel de Muelnare,
Jan de Ardegaerne.

[f°CXCVII v°b]

2 december 1437

Item up den tweesten dach van december[d] waren te Brucghe over gheleet ende ghepint. Eerst[e]
Adriaen van Zegghebrouc,
Jan de Payere,
Jooris Wouters,
Jan Welghereet,
Jan de Zwarte,
Coppin de Mesmakere,
Jan Brielman. Ende waren alle dekenen omme dat zij tEeclo tracteyt ende aliance ghemaect hadden met die van Ghent ende gheconsenteirt dat tVrye een let bliven zoude[f] ende meer andere diversche pointen. Ende van dien hemleden ghegheven huerleder bezegheltede zonder consent ende wille van den ghemeenen buucke van der stede van Brucghe, om welke mesdaet, up den VIIIsten dach van decembre te Brucghe in den burch naer

[a] Uten ledere *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] Uter naelte *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] Uter cleender neeringhen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] Item … december *onderstreept met rode inkt.*
[e] Eerst *onderstreept met rode inkt.*
[f] dat … zoude *onderstreept met rode inkt.*

maeltijt waren onthooft dese naervolghende persoonen. te wetene[a]
Jan Welghereet,
Adrieaen van Zegghenbrouc,
Jan de Zwarte,
Coppin de Mesmakere. Omme de roupinghe ende beroerte die zij ghemaect hadden in de burch up den zelven dach dat zij ghevanghen waren, als dat zij hendelike wilden dat die van Brucghe hute ghetrocken hadden tot die van Ghendt. Ende dese voors. twee laetste personen waren twee crysschers, ende dese twee zonden die scamel drie poorters die daer onthooft waren.

[f°CXCVIII r°a]

§[b] Item men zeide[c] onder tghemeente, hadden de voors. twee dekens dit connen begrooten dat hadde mueghen worden beseghelt het voors. voortstel[d], zij zouden van die van Ghent ende die van den Vryen ghehadt hebben de somme van VIII[C] pont groten[e].

8 december 1437

I[f]tem up den achsten dach van decembre[g] zo quamen de viere notable personen voors., die bij laste van den ghemeenen buucke van Brucghe ghezijn hadden tAtrecht[h] bij den princhе omme met hem te tractierene van payse. Ende zij toochden daer XII pointen[i] die de princhе begheerde zouden zouden zij pais van hem hebben, ende XL persoonen[j] te hebbene die buten payse bliven zoude, ende die zouden staen tsinen wille. Maer als van den XL persoonen[k] die de princhе te hemwaert houden zoude, die en waren niet ghenoomt int openbare uut vreese van grooter beroerte voor up den XIIsten dach van lauwe alsooc hier naer bliken zal[l].

12 december 1437

§[m] Item up den XIIsten dach van decembre[n] zo waren te Brucghe up de steen VI persoonen[o] die daer gheleghen hadden ghevanghen ende waren

[a] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item men zeide *onderstreept met rode inkt.*
[d] voortstel *sic.*
[e] de … groten *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in rode inkt.*
[g] Item … decembre *onderstreept met rode inkt.*
[h] tAtrecht *onderstreept met rode inkt.*
[i] daer XII pointen *onderstreept met rode inkt.*
[j] ende XL persoonen *onderstreept met rode inkt.*
[k] XL persoonen *onderstreept met rode inkt.*
[l] up … zal *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … decembre *onderstreept met rode inkt.*
[o] steen VI persoonen *onderstreept met rode inkt.*

doe al hute ghelaten bij zekere condicie up dat zij stellen zouden elc twee notable boorghen omme over hemleden te betalene, up dat in hemleden ghebreken bevonden ware al tghuent dat men up hemleden wijsen zoude up datse mesdadich bevonden waren in eeneghe zware sticken[a].

Dit sijn de namen van den VI personen.[b]

[f°CXCVIII r°b]

Marc Herrycourt	poortere,
Willem Boom	deken van den cardewaniers
Clais van Hooghelande	deken van den kersscieters
Willem de Pape,	deken van den sciplieden,
	deken van den backers,
	deken van den leertauwers[c].

26 december 1437

14 januari 1438

Item[d] de XVI persoonen[e] die die van Ghendt tEeclo in ostagen hadden, die hemleden ontginghen als die van Ghent tEeclo up de maert vochten jeghens eeneghe van haren ondersaten, die moesten up sinte Stevinsdach[f] alle in den steen gaen, of vanghenesse houden in huerleder huus, ende daer zo bleven zij tot den XIIIIsten dach van lauwe[g]. Doe zo waren zy ontboden bij den heeren van der wet, ende over huerleder mesdaet zo moesten zij gheven der stede van Brucghe een zekere somme van penninghen[h].

7 januari 1438

§[i] Item up den zevensten dach van lauwe anno XXXVII[j], doe was meester Jan van Bourgognen proost ghemaect van sinte Donaes in Brucghe[k]. Ende es waer dat zine dienaers de welk droughen zine levereye, hadden up haerleder mauwen gheborduert zijn devyse[57] ende was altoos ghemeenelic zijn woort. Mondt toe[l].

[a] waren … sticken *onderstreept met rode inkt.*
[b] Dit … personen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[d] *Er staat geen paragraafteken voor* Item, *wel staan er twee rode schuine strepen in de marge*. *Vermoedelijk moest hier een paragraafteken komen in rode inkt, want het vorige en volgende paragraafteken zijn blauw.*
[e] Item … persoonen *onderstreept met rode inkt.*
[f] up sinte Stevinsdach *onderstreept met rode inkt.*
[g] den … lauwe *onderstreept met rode inkt.*
[h] somme van penninghen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item … XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[k] van … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[l] Mondt toe *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

10 januari 1438

§[a] Item up den Xsten[b] dach van lauwe[c] zo waren ghecozen XIIII notable persoonen die trecken zouden tAtrecht bij den prinche ende bij der princesse, omme te tractierene van den payse. Ende waren bij saufcondute dese naervolghende personen. Te wetene[d] //

[f°CXCVIII v°a]

Jacop de Zweertvaghere,
Jacop van Basselvelde,
Jacop Brandereel,
Loy Reynaert,
Gillis Lauwereins,
Jan van Steenburch,
Anthuenis Tsoenin,
Jan Volkaert,
Jan Baervoet,
Mechiel van Teemsekin,
Jacop de Wilde,
Josep Rephin,
Riquaert Heyns,
Boudin van den Leene .

12 januari 1438

I[e]tem up den XIIsten dach van lauwe[f], zo was opene ghedaen ende ghelesen den besloten brief van den prinche, daer de XL personen[g] in stonden ghescreven die de prinche wilde hebben te hemwaert, de welke zouden staen buten den payse ende te zijnder wille met live ende met goede[h].

Dit sijn de namen van den XL personen[i]

Victoor Wouters	deken van den vulders,
Jan Welghereet	deken van den smeden,
Adriaen van Zegghenbrouc	deken van den vaerwers,

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] *Na* Xsten *lijkt iets te zijn weggekrabd.*
[c] Item … lauwe *onderstreept met rode inkt.*
[d] Te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in blauwe inkt.*
[f] Item … lauwe *onderstreept met rode inkt.*
[g] daer … personen *onderstreept met rode inkt.*
[h] te … goede *onderstreept met rode inkt.*
[i] Dit … personen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

	Jooris Minne		deken van den sceerers,
	Jooris Wouters		deken van den timmerlieden, //
[f°CXCVIII v°b]	Pieter Wouters	broeders	timmerman,
	Cornel Wouters		timmerman,
	Willem Moerman		sceerere,
	Jan de Zwarte		scheerere,
	meester Jan de Scaerslipere		scheerere,
	Lamsin metten ghelde		wulleverere[a],
	Jacop Neyts		smit,
	Victoor de Wale		makelare,
	Jooris Nuul		timmerman,
	Pieter Tente		makelare,
	Jan Morflon		poortere,
	Clement van den Beckene		boghemakere,
	Jan Beerhout		cupere,
	Jacop van Laken		timmerman,
	Lodewijc van den Walle		poortere,
	Een broeder van den Freminueren[58],		
	Jan van Tielt		cupere,
	Toorin Everdey		ketelaers,
	Hannekin Everdey[b],		
	Gillis Everdey verslouch Morissis van Vassenaere, cupere[c],		
	Boudin Gaerpenninc		vischcopere,
	Pieter Christiaen		deken van den sceppers,
	Loy van der Creke		tasschemakere,
	Lodewyc Hughesone		hudevettere
	Jacop van Rooden		vaerwere,
	dheer Jan van der Munte		priestere,
	Jan Brielman		vuldere,
	Denijs de Vos		ketelare,
	Jooris van den Riede		timmerman, //
[f°CXCIX r°a]	Gheertruud, Lodewijcx van den Walle wijf,		
	Vincent Scuetelare zustere,		
	Joos van den Walle filius Lodewijcx		poortere[d],

[a] wulleverere *sic. Vermoedelijk is dit een fout van de scribent en moest er* wulleververe *staan.*
[b] *Er vertrekken twee rode strepen vanuit* Toorin Everdey *en* Hannekin Everdey *naar* ketelaers.
[c] Morissis … cupere *onderstreept met rode inkt.*
[d] poortere *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[51] glenden = *rasterwerk aanbrengen. Uit: Verdam*
[52] thunen = *omheining, vlechtwerk van teen ; door de tuin omsloten ruimte, werf. Uit: Verdam.*
[53] foelden = *OVT van folen, foelen. Grappen maken, boerten, stoeien, schertsen, gekheid maken met. Uit: MNW.*
[54] bijstier < *bijsterie = het wild heen en weer lopen. Uit: Verdam*
[55] ostage = *gijzeling, onderpand. Uit: MNW.*
[56] naelde = *te Brugge, naam van alle ambachten die werk met de naald verrichten. Uit: Verdam.*
[57] devyse = *kenteken, kenmerk. Uit: MNW.*
[58] freminuer = *minderbroeder. Uit: MNW.*

Vincent de Scuetelare poortere[a],
Cornelis van Zarren makelare[b],

24 januari 1438

Item[c] up den XXIIIIsten dach in lauwe[d] zo waren te Brucghe onthooft voor de steen, vijf mannen, dheene was een hoofman van den roode capproenen de welke hadde een clein meyskin vercrachte ende hiet
Pieter Scaerlaken,
Pieter Bloc, een tegheldeckere[e],
Jan Mondt, een vrylaet[f],
Diederic van den Walle, die tpingoen[59] van Gistele in brochte[g].

6 februari 1438

I[h]tem up den VIsten dach in sporche anno XXXVII[i], doe quamen de XIIII ghedeputeirden in Brucghe die tAtrecht bij den prinche ende princesse ghezijn hadden omme den pais te tractierene ende te makene. Ende zij brochten over in ghescrifte vele diversche pointen de welke de prinche begheerde dat ghescien zoude, zoude hij consenteren den pais. Niet jeghens staende[j] datter vele pointen waren die de stede van Brucghe grootelicke bejeghen zouden ende zij begheerden nochtans pais ende consenteirdent alle, up hope in thoecommende tiden dat de prinche wat
[f°CXCIX r°b] gracie doen zoude. Ende al tghemeene van der stede begheerden // dat de voors. ghedeputeirden weder trecken zouden bij den prinche, ende so lievelic met hem tractieren dat zij zine vrienscepe ende hulde mochten ghecrighen. Ende dat de coopman mochte vrij varen ende keeren[k].

12 februari 1438
4 juni 1437

§[l] Item up den XIIsten dach in sporche[m] zo waren ontsleghen ende uter vanghenesse ghedaen XXXVII Picaerden[n], die van zwonsdaechs in de Sijnscheweke daer gheleghen hadden ende dat was omtrent XXXVIII weken. Ende de stede van Brucghe[o] gaf elken een doncker groen abijt van

[a] poortere *onderstreept met rode inkt.*
[b] Makelare *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Opnieuw geen paragraafteken, maar twee schuine rode strepen in de marge.*
[d] Item … lauwe *onderstreept met rode inkt.*
[e] een tegheldeckere *onderstreept met rode inkt.*
[f] een vrylaet *onderstreept met rode inkt.*
[g] Gistele in brochte *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in blauwe inkt.*
[i] Item … XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[j] Niet jeghens staende *onderstreept met rode inkt.*
[k] de … keeren *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … sporche *onderstreept met rode inkt.*
[n] XXXVII Picaerden *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*

IIII ellen lakens, een rieme ende eenen graeuwen hoed die coste XX groote tsic. Voort gaf de stede eenen Jan Rasschaert[a] een pont groote over, dat hijse gheleeden zoude tAtrechte. Ende III pont groote[b] hadde hij over haer theercosten[60] tot daer. Ende eer dat zij huut Brucghe sceeden, zij ginghen alle toter vrauwen van den Gruuthuuse[c], haer bedanckende van haer aelmoesene want zou hadde elken ghegheven alle wonsdaghe twee groote, twelke bedrouch wel XXXVIII nobelen[d], ende zij bleven daer haer maeltijt doende. Ende als zij vertrocken zo dede me vrauwe voors. elken gheven een paer nieuwe lijnen cleederen. Ende als zij tAtrecht commen waren[e], zij trocken bij den prinche ende princesse ende bedancten hemleden grootelike van der stede van Brucghe[f], ende ooc van mervrauwe van den Gruuthuuse vertreckende hoe zij gheantiert hadden ghezijn van hemleden, twelke de prinche ende princesse zeere wel namen.

[f°CXCIX v°a]

§[g] Item de voors. XIIII ghedeputeirde[h] trocken bij saufcondute weder tAtrecht tAtrecht toten prinche. Ende zij baden VI prelaten ende VI rudders om met hemleden te gane voor den prinche om voor de stede van Brucghe te biddene. Ende corts daer naer was de voetvalt[i] gheordineirt binnen Atrecht[j].

Den voetval die tAtrecht ghedaen was[k].

27 februari 1438

I[l]tem int jaer M CCCC XXXVII[m] up den XXVIIsten dach van sporche deden XXVIII personen van Brucghe tAtrecht den voetval voor den prinche, te wetene, IIII prelaten[n],
de abt van sinte Andries,
de abt van Oudenburch,
de abt van der Doest,
de abt van den Eechoute.

[a] Voort … Rasschaert *onderstreept met rode inkt.*
[b] III pont groote *onderstreept met rode inkt.*
[c] van den Gruuthuuse *onderstreept met rode inkt.*
[d] XXXVIII nobelen *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … waren *onderstreept met rode inkt.*
[f] van der … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … ghedeputeirde *onderstreept met rode inkt.*
[i] voetvalt *sic.*
[j] gheordineirt binnen Atrecht *onderstreept met rode inkt.*
[k] Den … was *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[l] *Initiaal in rode inkt.*
[m] Item … XXXVII *onderstreept met rode inkt.*
[n] IIII prelaten *onderstreept met rode inkt.*

Ende voort de XIIII ghedeputeirden[a] van Brucghe[b] die om tselve stic daer commen waren. Ende noch X notable[c] persoonen die uut Brucghe ghevloon waren. Ende de prinche vergaft up tghuent datter naer ghescien zoude. Ende van daer vertrocken de zelve personen, ende deden al schelijcx voor de princesse, ende ooc de jonghe prinche ende de joncheere van Cleven ende zij vergavent ooc. Ende als dat ghedaen was, doe ginghen de princesse ende de jonghe prinche ende de joncheere van Cleven toten prinche, den hertoghe van Bourgognen, grave van Vlaenderen. Ende al

[f°CXCIX v°b] knielende voor hem baden over zijn // stede van Brucghe, dat hijse wilde nemen ende ontfaen in gracien ende in zine ghenadichede. Ende steldent int zegghen van der princesse ende van zinen rade[d].

§[e] Item sachternoens[f] quamen voor de prinche knielen, de cleergie, de poorterye van Atrecht, ende de cooplieden[g] van allen nacien ende baden hem oedmoedelicke omme den pais van der stede van Brucghe, ende hij vergaft hemleden, mids IIII[C] duust ryders[h] te IIII s. gro. tsic, die zij hem gheven zouden in avenden. Ende vele van huere previlegen ende costumen zouden zij moeten verliesen ende te buten gaen[i].

§[j] Item de stede van der Sluus[k] zoude voordan bliven een stede up haer zelven ende de XL personen[l] die int brievekin stonden zouden bliven buten payse, ende men zoudse al omme vanghen ende aresteren omme zine wille daer mede te doene. Ende de XIIII ghedeputeirde voors.[m] van Brucghe consenteirden hem alle de voors. pointen. Want zij hadden last[n] also te doene van der wet, ende ooc van den XXIIII notabelen[o], ende van den ghemeenen buucke van der stede. Ende de prinche gaf die van Brucghe

[a] XIIII ghedeputeirden *onderstreept met rode inkt.*
[b] Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] X notable *onderstreept met rode inkt.*
[d] princesse … rade *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item sachternoens *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende de cooplieden *onderstreept met rode inkt.*
[h] mids … ryders *onderstreept met rode inkt.*
[i] ende … gaen *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[l] de XL personen *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Eigenlijk staat er* lalst, *maar we vermoeden dat het om een verstrooidheidsfout gaat van de scribent.*.
[o] den XXIIII notabelen *onderstreept met rode inkt.*

Jacop Scaec[a] om haerleder schouteeten te zine. Ende Jacop Scaec reed metten ghedeputeirden te Brucghe waert. Ende es te wetene dat up den derden dach van maerte, zo zoude den pais in commen ende het zoude zijn
[f°CC r°a] eenen generalen pais al Vlaenderen duere, twelke de XIIII[b] // ghedeputeirde van Brucghe te kennen gaven also varijnc als zij te Brugghe quamen, alle de pointen boven ghescreven. Ende aldoe was gheordineirt bij der wet ende bij den XXIIII notabelen[c] van Brucghe dat men den visch, fruut, waermoes, ende alle andere dinghen naer costumen vercopen zoude up de maert. Ende het coorne up den braembrech[d] alst plocht te doene[e].

22 februari 1438 §[f] Item up den zaterdach[g] den XXIIsten dach in sporche, was huute gheroupen ter halle dese voors. ordinancie ende bevolen te houdene. Ende men gaf daer openbaerlike te kennene, hoe dat de princhе[h] hadde ghenomen de stede van Brucghe van alle hare mesdaden in gracien ende in ghenaden ute gheweert die int brievekin staen. Ende als de gheboden ghedaen waren zo ginghen de hoofmans weder inne, ende omtrent der stede van Brucghe omme de voors. XL personen[i] poghen te vanghene. Ende zij vinghen ter stont tot XV[j] toe die ghevloen waren. Ende daer te vooren in den advent zo warer viere onthooft te Brucghe van den voors. XL persoonen[k].

24 februari 1438 I[l]tem Jacop Scaec[m] zwoer up den XXIIIIsten dach van sporche[n] schoutheeten van Brucghe[o] snavens ten VI hueren voor de wet ende de XXIIII notablen[p]. Ende sanderdaechs[q] dede hij doen een ghebod, dat alle
[f°CC r°b] maniere van sciplieden vry varen ende keeren mochten tusschen // Brucghe

[a] Jacop Scaec *onderstreept met rode inkt.*
[b] de XIIII *onderstreept met rode inkt.*
[c] XXIIII notabelen *onderstreept met rode inkt.*
[d] braembrech *sic.*
[e] den … doene *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … zaterdach *onderstreept met rode inkt.*
[h] hoe … princhе *onderstreept met rode inkt.*
[i] XL personen *onderstreept met rode inkt.*
[j] XV *onderstreept met rode inkt.*
[k] Brucghe … persoonen *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Initiaal in rode inkt.*
[m] Item Jacop Scaec *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Hierna staat* smid, *maar het werd doorstreept met rode inkt.*
[o] schoutheeten van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[p] de XXIIII notabelen *onderstreept met rode inkt.*
[q] Ende sanderdaechs *onderstreept met rode inkt.*

ende den Zwinne van der Sluus ende hij beval van sprinchens weghe dat niement scimpighe woorden, noch gheen verwijt malcanderen over draghen zouden in gheender manieren. Ende up den zelven dach[a] trac de voors. schouteeten ten Damme, met meester Antheunis Mechiels[b], secretaris van den prinche, ende van daer voort ter Sluus, ende dede daer tselve ghebod doen. Ende up den zelven dach snavens, quamen in Brugghe vele poorters ende poorteghen die uut Brugghe ghevloen waren ende elc trac weder in[c] zijn huus also hijt vant[d].

26 februari 1438

§[e] Item up den Asschenwonsdach[f] den XXVIsten dach van sporche, zo dede dede de voors. schouteeten open doen ter Sluus den drayboom ende hij quammer duere ghevaren met vele scepen; de zommeghe waren gheladen met wulle, met wijnen, met fruute, met ysere ende also voort met andere comescepe[g].

27 februari 1438

§[h] Item up den XXVIIsten dach van sporche[i] trocken de XIIII ghedeputeirden bij den prinche omme te ontfanghene de ordenancie van den payse in ghescriften. Ende up den eersten dach van maerte zo quamen de serjanten in Brucghe die ten Damme XVI maenden gheleghen hadden ende bleven thuus in vreden[j].

Hier volghen sommeghe pointen van den payse.[k]

11 maart 1438

[f°CC v°a]

§[l] Item up den XIsten dach in maerte[m] so quamen te Brucghe de XIIII ghedeputeirden // van den prinche ende brochten tzeggherscip van den payse in ghescrifte. Eerst[n] dat alle gone die uut Brucghe ghevloen waren ende weder thuus commen, zouden nemen ende anevaerden haerleder woensten also zij die vinden zouden. Ende die C ryders[o] beter hadden die

[a] Ende … dach *onderstreept met rode inkt.*
[b] ten … Mechiels *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Er lijkt* ti *te staan tussen* in *en* zijn*, maar wat de bedoeling ervan is voor de tekst, is ons niet duidelijk.*
[d] in … vant *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … Asschenwonsdach *onderstreept met rode inkt.*
[g] voort … comescepe *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … sporche *onderstreept met rode inkt.*
[j] ende … vreden *onderstreept met rode inkt.*
[k] Hier … payse *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … maerte *onderstreept met rode inkt.*
[n] Eerst *onderstreept met rode inkt.*
[o] die C ryders *onderstreept met rode inkt.*

bleven beter, die niet beter en hadden die en zouden niet meer betalen. Voort dat onse gheduchtighen heere ende prinche zal hebben IIII[C] duust rijders[a] van IIII s. gro. Vlaems, elc stic die zal mijn heere ende prinche restitieren[b] den gonen die scade ghehadt hebben van haren goede, dat mach hij doen up dat hem ghelieft te zijnder discrecie. Voort[c] dat die van Brucghe gheen eerlicke dinghedaghen houden en zouden voordan meer up die van der Sluus met duergaende waerhede het en ware dat zij mesdaen hadden tjeghens de stede van Brucghe[d].

§[e] Item die van der Sluus[f] zullen hebben den upslach van houte[g], ende van tarre[h], van pecke[i], van stocvissche[j], van asschen[k] ende van biere[l], ende meer andere dinghen naer costumen, behouden dies bij also dat de coopman eeneghe van den voors. comescepen ter Sluus niet up slaen en wilde, dat hij daer mede zijn wille mach doen ten Damme of te Brucghe, het moet hem wel ghescien[m].

12 maart 1438
[f°CC v°b]

§[n] Item up den XIIsten dach van maerte[o] was te Brucghe gheordineirt dat men de poorten niet meer waken en zoude, noch in de burch // noch int ghizelhuus, daer plach men alle daghe ende snachs te wakene C mannen, sichtent dat die van Ghent ghewapent uut trocken, maer men zoude blijven wakende ter maert in Groenevoorde ende doen drooch hauwet in elken straten met twee lieden zonder meer[p].

13 maart 1438

I[q]tem up den XIIIsten dach van maerte[r], was te Brucghe ter halle huute gheroupen den pais om twelke dat groote blijsscepe was te Brucghe

[a] Voort … rijders *onderstreept met rode inkt.*
[b] restitieren *sic.*
[c] Voort *onderstreept met rode inkt.*
[d] de … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … Sluus *onderstreept met rode inkt.*
[g] van houte *onderstreept met rode inkt.*
[h] tarre *onderstreept met rode inkt.*
[i] pecke *onderstreept met rode inkt.*
[j] stocvissche *onderstreept met rode inkt.*
[k] asschen *onderstreept met rode inkt.*
[l] van biere *onderstreept met rode inkt.*
[m] te … ghescien *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[o] Item … maerte *onderstreept met rode inkt.*
[p] lieden zonder meer *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Initiaal in blauwe inkt.*
[r] Item … maerte *onderstreept met rode inkt.*

zonderlinghe. Ende up Onser Vrauwendach in maerte svoornoens, zo waren uten steene gheleet in de love dese naervolghende persoonen.
Eerst[a]
Lamsin Mettenghelde,
Willem Moerman,
Jooris Wouters,
Jan Brielman.[b]
Ende overmids[c] dat dese IIII personen stonden in sprinchens brievekin zo en wasser de burchmeestere niet by daer mense examineirde ende pijnde, maer zij waren ghepijnt ter presencie van sprinchens raedslieden:
de heere van Robais,
de heere van den Gruuthuuse,
meer Gheeraert van Ghistele,
de baelju van Lens in Arthois,
meester Willem de Zadelare,
meester Anthuenis Mechiels,
Jacop Scaec, schouteeten van Brucghe,
Moddaert Doel, procuruer generael van Vlaenderen. Ende sachternoens[d]
[f°CCI r°a] waren // ooc over gheleet Jacop Neyts[e], een smit, hoofman van den scadebeletters[f]. Ende Denijs de Vos[g], een ketelare, de welke ooc waren gheexamineirt bij den voors. heeren[h].

25 maart 1438

§[i] Item up Onser Vrauwendach den XXVsten dach in maerte[j] svoornoens trocken de processien van Brucghe ter Bouveryepoorte[k] jeghens den nieuwen bisscop van Doorneke[l]. Ende hij quam met grooten state van vele hedele lieden, ende beetede[61] van zinen perde ende ghinc van der poorte te voet met processie tot in sinte Donaeskerke ende bleef in de stede VIII daghen[m].

[a] Eerst *onderstreept met rode inkt.*
[b] *regel onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende overmids *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende sachternoens *onderstreept met rode inkt.*
[e] Jacop Neyts *onderstreept met rode inkt.*
[f] scadebeletters *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Vos *onderstreept met rode inkt.*
[h] gheexamineirt … heeren *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … maerte *onderstreept met rode inkt.*
[k] ter Bouveryepoorte *onderstreept met rode inkt.*
[l] bisscop van Doorneke *onderstreept met rode inkt.*
[m] bleef … daghen *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item up den zelven dach[b] de grave van Stampes, de heere Antheunis van Croy[c] met alle zine principaelsten ende vaeljansten edele lieden van wapenen van Aerken ende van Bollenois, wel V[M] staerc[d] quamen by Calis[e], ende zaechden de pilaren in sticken ende braken tcasteel van Zantgate[f] in tlant van Gwyenne, ende braken de groote brucghe meer dan alf, zo dat de sticx metter hebbe vloyden ter zeewaert inne[g].

§[h] Item III[C] waghenen[i] en hadden thout net ghevoert dat van der Brucghe te broken was, ende doe staken zij tfier in alle de huusen zileden vindende tusschen Gwysen ende Calis[j]. Ende ten drien plaetsen so [k] staken zij de groote dijcken inne dat niement trecken en zoude tusschen Gwijse ende Calis.

[f°CCI r°b]

27 maart 1438

Item[l] up den XXVIIsten dach van maerte[m] was te Brucghe over gheleet omme te examinerene bij den voors. princhen, commessarissen ende raedslieden, te wetene[n]

meester Jan de Scaerslipere,
Jan Tarewin,
Joos van den Walle,
Jooris van den Riede.

Ende dese voors. persoonen waren svoornoens gheexamineirt. Ende sachternoens zo waren over gheleet, te wetene[o]

dheer Jan de Muntere, priestere[p],
Gheertruud, twijf[q] van Lodewijc van den Walle.

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … dach *onderstreept met rode inkt.*
[c] van … Croy *onderstreept met rode inkt.*
[d] wel V[M] staerc *onderstreept met rode inkt.*
[e] Calis *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Zantgate *onderstreept met rode inkt.*
[g] -ter … inne *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item III[C] waghenen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Gwysen ende Calis *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Dittografie van* so, *maar de tweede maal met een alternatieve spelling: er staat namelijk* zo.
[l] *Opnieuw geen paragraafteken, maar twee rode schuine strepen in de marge.*
[m] Item … maerte *onderstreept met rode inkt.*
[n] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[o] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[p] priestere *onderstreept met rode inkt.*
[q] twijf *onderstreept met rode inkt.*

Ende noch weder de voors. IIII personen[a] die svoornoens gheexamineirt waren ende snavens brocht mense weder al up de steen[b].

5 april 1438

I[c]tem up den Vsten dach van april[d] twelke was Palmezondach anno[e] M CCCC XXXVII[f] voor Paesschen. Ende waren commessarisen van den prinche[g]
de heere van Robays,
de heere van den Gruuthuuse,
de heere van Steenhuuse,
meer Gheeraert van Ghistele[h].

Ende es te wetene[i] dat zij veranderden de wet van den jaerschaere XXXVI voors.[j] omme datter eeneghe doot waren ende waren andere in stede ghestelt, ende ooc also van den hoofmannen. Ende al dandere die levende

[f°CCI v°a]

waren. // Ende huut sprinchens gracie niet en waren van der voors. jaerschaere van XXXVI[k] die bleven in huerleder officie. Ende de wet ende de XXIIII notabelen[l] svoornoens vergadert zijnde in scepenenhuus. De voors. commessarisen[m] van sprinchens weghe ooc daer zijnde naer de oude costume, bedanckende de wet van sprinchens weghe van den dienste die zij hem ghedaen hadden, ende zij ontsloughen de wet ende verlietense. Ende zij maecten stappans Gillis van der Vlamincpoorte burchmeestere[n] van van scepenen. Ende Gillis Lauwereins[o] burchmeestere van den courtse. Ende zij maecten twee nieuwe scepenen over dese twee die scepenen ghezijn hadden, te wetene over Gillis van der Vlamincpoorte zo wart Jan van Aertrijcke[p] voorscepene. Ende voor Joos van den Walle worde scepene Jacop Brandereel[q]. Ende al dandere scepenen ende raden diet gheweist gheweist

[a] IIII personen *onderstreept met rode inkt.*
[b] snavens … steen *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in rode inkt.*
[d] Item … april *onderstreept met rode inkt.*
[e] anno *onderstreept met rode inkt.*
[f] XXXVI *werd in rode inkt langs boven bijgeschreven. Palmzondag valt in 1437 echter op 24 maart, niet op 5 april (zie Grotefend p. 162).*
[g] Ende … prinche *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[j] XXXVI voors. *onderstreept met rode inkt.*
[k] van XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[l] de XXIIII notabelen *onderstreept met rode inkt.*
[m] De voors. commessarisen *onderstreept met rode inkt.*
[n] Gillis … burchmeestere *onderstreept met rode inkt.*
[o] Gillis Lauwereins *onderstreept met rode inkt.*
[p] Jan van Aertrycke *onderstreept met rode inkt.*
[q] Jacop Brandereel *onderstreept met rode inkt.*

hadden ende niet doot en waren, waren wedere ende zij zoudent bliven tot
1 september sint Gillisdaghe anno XIIII[C] ende XXXVIII[a].
1438

1438 Dit ghesciede binnnen den jare van XXXVIII.[b]

Burcheemeesters[c]

Gillis van der Vlamincpoorte,
Gillis Lauwereins.

Scepenen[d]

Jan van Aertrijcke, //
[f°CCI v°b] Jacop Brandereel,
Boudin Reynier,
Lodewijc de Blazere,
Zegher de Neve,
Willem de Pape,
Clais filius Willems,
Lodewijc de Brune,
Jan Drielinc,
Jan de Zweertvaghere,
Jan van Bassevelde,
Symoen van Aertrijcke.[e]

Raden[f]

Jacop Reyngout,
Clais Canneele,
Joos van der Stichele,
Maertin van Amelsvoorde,
Jacop Boonin,
Jan de Scuetelare,

[a] anno … XXXVIII *onderstreept met rode inkt.*
[b] Dit … XXXVIII *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] Burcheemeesters *sic; in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt*.
[d] Scepenen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[f] Raden *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[59] pingoen = *wimpel, vaan. Uit: MNW.*
[60] theercost = *levensonderhoud. Uit: MNW.*
[61] beten = *van een rijdier of wagen afstijgen. Uit: Verdam.*

Jan Mentin,
Willem van Viven,
Gheeraert de Toolnare,
Jan van Beerneem,
Jan van Wulfberghe,
Jan Walgherlijnc.

Tresoriers[a]

Pieter Leestmakere,
Robrecht Baert

[f°CCII r°a]

Hoofmannen[b]

Loy reynaert	sint Janszestendeel[c]
Daneel Deict	sinte Donaeszestendeel[d]
Hendrijc Loupin	Onse Vrauwezestendeel[e]
Joos de Muntere	sinte Jacopszestendeel[f]
Jooris van den Vlamincpoorte	sinte Niclaeuszestendeel[g]
Jacop Adoorne	sCaermerszestendeel[h]

Ende de deelmannen bleven in state[i].

15 april 1438

I[j]tem int jaer M CCCC XXXVIII[k] sdisendaechs in de Paesschendaghen trac de schouteeten Jacop Scaec[l] ter Sluus bevelende die van der Sluus van sprinchens weghe dat zij de staken uten Zwinnen doen zouden. Ende die van der Sluus zeiden dat zijt niet doen en zouden want zij en deden de staken niet der in doen, maer de prinche deit zelve doen. Ende doe dat de

[a] Tresoriers *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] Hoofmannen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] sint Janszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[d] sinte Donaeszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[e] Onse Vrauwezestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[f] sinte Jacopszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[g] sinte Niclaeuszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[h] sCaermerszestendeel *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … state *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in blauwe inkt.*
[k] Item … XXXVIII *onderstreept met rode inkt.*
[l] Jacop Scaec *onderstreept met rode inkt.*

schouteeten hoorde, hij deidse up den verzworen maendach uut doen[a], daer daer omme dat die van der Sluus toornich waren. Nota bene.[b] Ende de taerwe galt doe te Brucghe, XX s. gro.[c] ende tsaterdaechs daer naer voor den ommeganc galt tcorne XXVI s. gro.[d] ende thoed van den rugghe galt XXII s. gro.[e]

30 april 1438
[f°CCII r°b]

§[f] Item zwonsdaechs voor de brugghemaert[g] int voors. jaer twelke was den laetsten dach van april, zo was te Brucghe up de maert voor tbeelsfroyt een groot scavoot ghemaect, wel van XII voeten hooghe[h] ende // also wijt. Ende up[i] den zelven dach snuhtens[j] omtrent den IX hueren waren uten steene ghebrocht bij twee ende twee te gadere up tvoors. scavoot tot XII personen[k] waer of dat de XI onthooft[l] waren, ter presencie van den joncheere van Cleven ende van den heeren van den rade diese ghexamineirt hadden. Eerst[m]
Joos van den Walle,
Willem Moerman,
Jan Brielman,
meester Jan de Scaerslipere,
Jan Tarewin,
Cornelis van Zarren,
Denijs de Vos,
Jooris van den Riede,
Jooris Wouters,
Pieter Tente,
Cornelis Wouters.[n]
Ende de XIIste persoon was Jacop Neyts[o], een smit ende hoofman van den scadebeletters, zijn hooghen waren verbonden ende hij knielde. Maer de

[a] verzworen … doen *onderstreept met rode inkt.*
[b] Nota bene *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] XX s. gro. *onderstreept met rode inkt.*
[d] XXVI s. gro. *onderstreept met rode inkt.*
[e] XXII s. gro. *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … Brugghemaent *onderstreept met rode inkt.*
[h] XII voeten hooghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] up *werd ertussen bijgeschreven in zwarte inkt.*
[j] snuhtens *sic*.
[k] tot XII personen *onderstreept met rode inkt.*
[l] de XI onthooft *onderstreept met rode inkt.*
[m] den … Eerst *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[o] Jacop Neyts *onderstreept met rode inkt.*

heeren deden hem up houden zo dat hij niet onthooft en was. Ende de joncheere van Cleven gaf hem zijn lijf[a]. Doe dede de zouverein meer Colaert van Comene[b], ende hij wierp zijn jorneye over zijn scouderen twelke den lieden groot wonder dochte. Doe zeide de joncheere van Cleven[c] dat elc hoorde « ylha pour luy bon plaige[d] ». Ende Jacop voors.[e] was weder in den steen gheleet. Ende als Joos van den Walle onthooft was[f] de Augustinen bij
[f°CCII v°a] consente // droughen den lichame ende thooft ten Augustinen in huerleder cloostere, ende daer licht hij begraven. Ende van den andere X personen[g] waren de lichamen up raden gheleit. Ende de hoofden ter poorten ghestelt up staken. Ende doe quam Looms die doe haveman was[h] staen ter veinstre van den beelfroote met eender roede in zijn handt. Ende mijn heere van Robais[i] gaf hem een lettere in zijn hant van machten ende bevelinghe al daer te doene als of hij ons prinche zelve ware. Ende bij der macht van diere lettre, zo waren daer ghebannen XIX personen[j] hier naer volghende, up den
30 april 1438 meyavent anno XXXVIII ten eewighen daghe uten landen van Vlaenderen als van moyten up haerleder hooft, te wetene[k],

Victoor Wouters,
Jooris Minne,
Pieter Wouters,
Cornel Wouters,
Jooris Muul,
Jan Monfloy,
Victoor de Wale,
Maertin van den Beckene,
Jan Beerhout,
Jacop van Laken,
Gillis Everdey,
Boudin Gaerpenninc,
Pieter Christaens,
Loy van der Kreke,

[a] Ende … lijf *onderstreept met rode inkt.*
[b] meester … Comene *onderstreept met rode inkt.*
[c] de … Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Uitspraak onderstreept met rode inkt.*
[e] Jacop voors. *onderstreept met rode inkt.*
[f] Joos … was *onderstreept met rode inkt.*
[g] andere X personen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Hierna werd iets weggekrabd*.
[i] Ende … Robais *onderstreept met rode inkt.*
[j] XIX personen *onderstreept met rode inkt.*
[k] te wetene *onderstreept met rode inkt.*

Lodewijc Hughesone,
Jacop van Roeden,
Jan van Tielt, Jooris Everdey[a].

[f°CCII v°b] §[b] Item up den meydach[c] anno XXXVIII[d] zo was gheleet in de love, Vincent

1 mei 1438 Scuetelare, capetein van Brucghe te clocke viere naer de noene, ende hij

2 mei 1438 was daer inne tot de clocke VI van den avende. Ende tsanderdaechs[e], twelke was vrijdach ende den tweesten dach van meye, doe was gheleet up tselve scavoot Vincent Scuetelare[f] ende daer was hij snuchtens onthooft ende de lichame ende thooft was ooc bij consente ten Augustinen begraven[g].

2 mei 1438 §[h] Item up den tweesten dach van meye[i] naer de noene ginghen alle de collegen van Brucghe in processie ter Smedepoorte tjeghens de princesse die doe in Brugghe eerst quam naer den pais met grooten state[j].

4 mei 1438 §[k] Item up den vierden dach van meye[l], zondach zijnde, zo dede de souverein baelju van Vlaenderen onthoofden ande groote steen Brucghe, een man van Ooscamp de welke hiet Aernout de Best[m] ende hij dede den lichame stellen up een rat ende eenen roosen hoed bijnden up thooft met nastelinghen[62] an de hooren vast ghemaect, ende stelden up een scacht boven den rade, omme dat hij was de eerste van die van den Vryen die metten standaerde quam te Brucghe ghewapent up de maert, ende hij brochte in zinen handen den standaert van Oorscamp ambocht ende daer omme was hem den roosen hoed ghezet up thooft[n].

8 mei 1438 §[o] Item up den achsten dach van meye[p] ende // was donderdach, zo quam quam

[a] Jooris Everdey *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] *Er is een vlek boven* dach.
[d] Item XXXVIII *onderstreept met rode inkt*.
[e] Ende tsanderdaechs *onderstreept met rode inkt.*
[f] Vincent Scuetelare *onderstreept met rode inkt.*
[g] -te … begraven *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*
[j] eerst … state *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*
[m] Aernout de Best *onderstreept met rode inkt.*
[n] hem … thooft *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[p] Item … meye *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCIII r°a]

meester Jan van Bourgognen[a], de nieuwe proost van sinte Donaes[b], binnen der stede van Brucghe ende dede doe zine entree te sinte Donaes ter presencie van der princesse ende van vele groote heeren, Nota[c]. Ende

10 mei 1438 tsaterdaechs daer naer de taerwe galt te Brucghe XXXII s. gro. ende XXXIIII s. gro. thoed[d].

11 mei 1438 §[e] Item up den zondach[f] daer naer ginghen sachternoens alle de collegen van Brucghe in processien in sint Janshuus[g], daer was de heere van Lyledaem[h] ontgraven ende ghedreghen sinte Donaes ende daer begraven. Ende

12 mei 1438 sanderdaechs daer naer was daer de huutvaert ghedaen in de presencie van der princesse ende vele meer andere heeren[i].

25 mei 1438 §[j] Item tsondaechs daer naer den Ascencioensdach[k], doe waren de wet ende alle de dekenen van ambochten ende neeringhen vergadert sachternoens sinte Donaes[l] in den choor, ende daer was ghezonghen vighelie over tjaerghetide van den Picaerden ende Walen die tsjaers te vooren te Brucghe versleghen waren, verdroncken ende onthooft. Ende

26 mei 1438 smaendaechs daer naer[m], zo was daer ghezonghen een messe van requiem over de zielen van alle de voors. dooden, ende daer offerde de wet[n] wet[n] van Brucghe VI hoofmannen[o] ende alle de dekenen[p] ende alle de eerlicste van der stede. Ende de stede van Brucghe betaelde alle de costen van den jaerghetide van mijn heere van Lyledaem ende van den Picaerden tsjaers te vooren[q].

---

[a] meester … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] sinte Donaes *onderstreept met rode inkt.*
[c] Nota *onderstreept met rode inkt.*
[d] te … thoed *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … zondach *onderstreept met rode inkt.*
[g] sint Janshuus *onderstreept met rode inkt.*
[h] heere van Lyledaem *onderstreept met rode inkt.*
[i] ende … heeren *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … Ascencioensdach *onderstreept met rode inkt.*
[l] sinte Donaes *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … naer *onderstreept met rode inkt.*
[n] wet *onderstreept met rode inkt.*
[o] VI hoofmannen *onderstreept met rode inkt.*
[p] alle de dekenen *onderstreept met rode inkt.*
[q] Lyledaem … vooren *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item voort zo es te wetene[b] omme dat de Oosterlinghen qualike ende
[f°CCIII r°b] scoffierlike gheantiert // waren ter Sluus up den Tryniteitsdach snachs int
3 juni 1436 jaer XIIII[C] XXXVI[c] ende van hueren lieden bet dan LX doot[d] ghesleghen. Ende omme dat int zelve jaer tZwin ghestakijts was zo trocken zij met huerleder comescepe in andere landen ende scuweden tlant van Vlaenderen. Ende die van Vlaenderen beseffende dat hemleden zeere bejeghende, zij trocken int jaer van XXXVIII[e] bij den prinche ende tractierden zo bij den prinche ende de vier leden van den landen van Vlaenderen ende de voors. Oosterlinghen, van hueren ghescille eens waren ende van eenen acoorde, ende de prinche beseghelde den pais ende doe quamen zij in Vlaenderen[f].

I[g]tem int voors. jaer[h] es te wetene hoe dat de coninc Karel van Vranckerijcke[i] zant vrau Kateline, zijnder dochtere, naer zijn belofte bij den hertoghe van Bourgognen omme te vulcommene het huwelic van huer ende van den heere van Chaerloos, sone van den hertoghe Philips van
juni 1438 Bourgognen, ende dit ghesciede in de maent van wedemaent. Ende de coninc[j] voors. zant zijn dochtere uut zinen landen met harde ooghe ende eerlijcken gheselscepe, te wetene[k],
de eerdsbisscop van Riemen,
de grave van Vendon,
een jonghelinc van den hertoghe van Borbon[l], ende meer andere groote hedele heeren omme huer te convoyerene, met meer vrauwe van Rutsefoort, ende vele meer andere hedele vrauwen ende joncvrauwen,
[f°CCIII v°a] ende quamen by[m] lanchede van tiden in de stede van Camerijcke[n] // daer zou hooghelike ontfaen was ende ghevestiert van den eerlicsten van der stede. Ende was daer ghezonden van den hertoghe van Bourgognen weghe

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[c] int XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[d] dan LX doot *onderstreept met rode inkt.*
[e] jaer van XXXVIII *onderstreept met rode inkt.*
[f] quamen … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Initiaal in rode inkt.*
[h] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[i] coninc … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende de coninc *onderstreept met rode inkt.*
[k] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Borbon *onderstreept met rode inkt.*
[m] ende quamen by *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Camerijcke *onderstreept met rode inkt.*

om haer te ontfane, de grave van Nyvers[a] ende van Stampes, de cancelier van Bourgognen[b] ende andere groote menichte van hedele heeren ende van vrauwen, de graefnede van Namen, mevrauwe van Crevecuer, mevrauwe van Houbordijn[c] ende meer andere hedele vrauwen. Ende dese twee partyen van eerscepien toochden malcanderen in de stede van Camerike groote heere in tonfanghen dheen den anderen. Ende principalicke om mervrauwe Kateline, sconijncx dochtere van Vranckerijcke[d], daer omme dat al ghedaen was hout zijnde omtrent X jarer[e]. Ende was ghebrocht in eener oosbare[f] zeere rijckelic vercleet ende verchiert. Ende in wat stede dat zou quam zom beeteeden van hueren perden X of XII hedelen mannen[g] in tincommen van der poorten van der stede, de welke hilden huerleder handt an de voors. oosbare daer zou in zat ende also der neffens gaende tot dat zou daer of ghebeet was voor huer logijst[h].

Hier volcht hoe de grave Philips ontfinc vrau Katheline, omme te hebbene ten huwelicke de grave van Chaerloos, sinen sone[i].

[f°CCIII v°b] I[j]tem de grave Philips[k] hilt zinen staet in de stede van Sintomaers ende trac met grooter menichte van hedelen heeren ende rudders ende joncheeren van der stede ende hij quam te velde ende al daer ontfinc hijse ende // festierdese zeere waerdelike te haren incomste, de voors. vrau Kateline[l], scoonijncx dochtere van Vranckerijcke, ende hemleden allen die met huer daer commen waren. Ende hij liedese in de stede van Sintomaers daer dat huwelic ghesloten was van zinen sone Chaerles van Valoys[m] ende Kateline, ende daer waren vele groote blyde ghenouchten ghedaen, van dansinghen ende van batementen ende van stekene bij zonderlinghe daghen ende vele meer andere ghenouchten ten coste van den hertoghe Philips van Bourgognen. Ende waren de beroupers uter name van den hertoghe Philips,

[a] de … Nyvers *onderstreept met rode inkt.*
[b] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] de … Houbordijn *onderstreept met rode inkt.*
[d] mervrauwe … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[e] X jarer *onderstreept met rode inkt.*
[f] eener oosbare *onderstreept met rode inkt.*
[g] X … mannen *onderstreept met rode inkt.*
[h] was … logijst *onderstreept met rode inkt.*
[i] Hier … sone *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in rode inkt.*
[k] Item … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[l] de … Kateline *onderstreept met rode inkt.*
[m] Chaerles van Valoys *onderstreept met rode inkt.*

de heere van Crijcky[a] jeghen alle de gone diere quamen[b].

7 juli 1438

§[c] Item up den zevensten dach van hoymaent[d], doe was onthooft bij den souverein Pieter Christiaens[e], deken van den sceppers te Malen. Ende up de zelve tijt[f] zo starf so zeere te Brucghe datter up zommeghe dach waren XXXVI lijcken[g]. Ende binnen den zelven jare zo storven te Brucghe wel XXIIII^{M} personen van der pestelencie[h].

1 november 1438

§[i] Item de heeren van den Vryen[j] omtrent Alderhelighendach, deden aresteren ende vanghen de vrylaten die hemleden te Brucghe hadden ghedaen bescriven omme poorters te zine zonder consent van hemleden. Ende zij waren daer omme ghecondampneirt ende ghewijst den prinche te ghevene C^{M} ryders[k] te IIII s. gro. tsic daer of dat zyleden die hemleden

[f°CCIIII r°a]

hadden bescriven poorters van Brucghe die moesten // wel naer gheven tvierendeel van haren goede, te wetene[l], dheene gaf X pont[m], dander LX pont[n], de derde C pont[o] ende dalder minste gaf X pont[p]. Ende daer waren XXI vrylaten[q] die de prinche hadde in een brievekin, die begheerde hij hendelicke te hebbene te hemwaert ende zine wille daer mede te doene. Ende aldus zo moesten de vrylaten also wel van huerleder mesdaet ghepuniert zijn als die van Brucghe[r].

28 november 1438

§[s] Item de princhesse[t] quam te Brucghe svrydaechs naer sinte Katelinendach[u], ende zou begheerde te hebbene van die van Brucghe II^{C} II^{C}

[a] de … Crijcky *onderstreept met rode inkt.*
[b] alle … quamen *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Item … hoymaent *onderstreept met rode inkt.*
[e] Pieter Christiaens *onderstreept met rode inkt.*
[f] up … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[g] XXXVI lijcken *onderstreept met rode inkt.*
[h] wel … pestelencie *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[k] C^{M} ryders *onderstreept met rode inkt.*
[l] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[m] X pont *onderstreept met rode inkt.*
[n] LX pont *onderstreept met rode inkt.*
[o] C pont *onderstreept met rode inkt.*
[p] X pont *onderstreept met rode inkt.*
[q] XXI vrylaten *onderstreept met rode inkt.*
[r] ghepuniert … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[s] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[t] Item de princhesse *onderstreept met rode inkt.*
[u] sinte Katelinendach *onderstreept met rode inkt.*

duust rijders[a] die zij den prinche sculdich waren ter cause van den payse. Maer omme de groote sterfte dat ghezijn hadde, ende omme zommeghe poorters ende andere die uut Brucghe ghevloen waren omme de beroerte die in Brucghe was[b], ende zommeghe andere die ghevloen waren van sculden, ende ooc omme den dieren tyd wille, ende was bij den prinche gheordineirt ende ghestelt een keliote binnen der stede van Brucghe omme de penninghen daer of te ghecrighene, om den prinche daer mede te betalene zijn voors. II[C] duust rijders[c]. Ende de keliote zoude beghinnen in den advend, IIII jaer lanc ghedurende[d].

30 november 1438

Hier naer volcht hoe vele dat up alle maniere van grane ghestelt was, ende up alle maniere van comescepe, pont ghelt.[e]

	Eerst van een hoet taerwe	VIII gro.[f]
	Een hoet aerweten	VIII gro.[g]
	Een hoet zouts	VIII gro.[h] //
[f°CCIIII r°b]	Een hoet rugghe	VIII gro.[i]
	Een hoet gheerste	IIII gro.[j]
	Een hoete evene	II gro.[k]
	Een hoet vitsen	IIII gro.[l]
	Een hoet boonen	IIII gro.[m]
	Een hoet lisaets	IIII gro.[n]
	Een hoet raepsaet	IIII gro.[o]
	Een hoet mostaert zaet	IIII gro.[p]
	Een hoet colen	VI gro.[q]

[a] II[C] duust rijders *onderstreept met rode inkt.*
[b] die … was *onderstreept met rode inkt.*
[c] zijn … rijders *onderstreept met rode inkt.*
[d] in … ghedurende *onderstreept met rode inkt.*
[e] Hier … ghelt *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[f] VIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[g] VIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[h] VIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[i] VIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[j] IIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[k] II gro. *onderstreept met rode inkt.*
[l] IIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[m] IIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[n] IIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[o] IIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[p] IIII gro. *onderstreept met rode inkt.*
[q] VI gro. *onderstreept met rode inkt*

Voort[a] van coyen, calveren, scapen, zwijnen[b], van houte[c], van turven[d], van vissche[e], van harijnghe[f], ende van alle maniere van comescepe zal men gheven van elken scilde te wetene II s. gro.[g] voor de scilt XII miten[h]

Ende waren doe burchmeesters van der stede[i]

[j]Lodewijc van Rooden[k]
Jacop Adoorne[l]

6 dec. 1438 en 6 januari 1439 Item tsaterdaechs daer naer[m] ende naer dertiendach galt de taerwe te Brugghe, thoed XIX s. gro.[n] Ende van diere tijt voorwaert so slaetse tot **5 april 1439** Paesschen toe. Ende tot sint Jansmesse bleeffe altoos gheldende omtrent. **24 juni 1439** XII s. gron.[o]

1439 Dit ghesciede binnen den jare XIIII[C] XXXIX.[p]

24 juni 1439 I[q]tem omtrent sint Jansmesse[r] mids zomers, quam te Calis[s] de cardinael van van Ingheland, ende hij dede maken tusschen Gruelinghe ende Calis, daer

[f°CCIIII v°a] men tracteyt ghehouden zoude hebben tusschen den tween // coninghen van Vranckerijcke ende van Inghelant ende ooc tusschen den landen van Inghelant ende den landen van Vlaenderen. Ende vrau Ysabeele[t], de graefnede van Vlaenderen, dede ooc maken een huus[u], daer de ghedeputeirde van Vlaenderen haerleder tracteyt metten voors. cardinalen

[a] Voort *onderstreept met rode inkt.*
[b] coyen … zwijnen *onderstreept met rode inkt.*
[c] houte *onderstreept met rode inkt.*
[d] turven *onderstreept met rode inkt.*
[e] vissche *onderstreept met rode inkt.*
[f] harijnghe *onderstreept met rode inkt.*
[g] II s. gro. *onderstreept met rode inkt.*
[h] XII miten *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … stede *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Voor deze twee regels met telkens een naam staat een tekeningetje, wat zeer uitzonderlijk is in dit handschrift.*
[k] Lodewijc van Rooden *in schrifttype littera hybrida formata.*
[l] Jacop Adoorne *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[m] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[n] XIX s. gro. *onderstreept met rode inkt.*
[o] XII s. gron. *onderstreept met rode inkt.* gron. *sic.*
[p] Dit … XXIX *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[q] *Initiaal in blauwe inkt.*
[r] Item … Jansmesse *onderstreept met rode inkt.*
[s] quam te Calis *onderstreept met rode inkt.*
[t] Ende vrau Ysabeele *onderstreept met rode inkt.*
[u] maken een huus *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[62] nastelinc = *soort plant, nestel. Uit: MNW.*

houden zouden. Als de cardinael te Calis quam met XXIX scepen[a], ende daer quamen met hem de aerdsbisscop van Jorc, de bisscop van Noortwijc[b] ende van sinte Denijs, ende noch viere andere personen te wetene de hertoghe van Orlyens die XXIIII jaer in Inghelant ghezijn hadde[c], ende de hertoghe van Noortvelt, de grave van Saccevoorde ende de grave van Excevoorde[d].

17 juli 1439

I[e]tem up sinte Alexiusdach[f] ende al de weke daer naer het reyende zo zeere in Vlaenderen ende zonderlinghe int Noort Vrye dat gheen mensche doe hout zijnde LXXX jaer of meer[g] in eenen smenschens levene zo groot water daer ghezijn hadde. Men mochte van den grooten watre noch varen noch keeren, noch te waghene noch te voet gaen tusschen Brucghe ende Houdenburch[h].

24 juni 1339

§[i] Item voort omtrent sint Jansdach[j] , de cardinael van Aerke ende alle dat concilie van Basele die verweten den paeus Eugenius[k] als een destruweirder van der heligher kerke ende daer toe onprofitelic als een symonac onghelovich. Ende zij daechden hem ter concilie te commene up de peyne van ghepriveirt ende of gheset te sine van zinen paeuscepe.

[f°CCIIII v°b]

§[l] Item up den zelven tijt[m] quamen eerlycke // boden ende prelaten ende vele edele lieden ende notable mannen uut Grieclant in de stede van

29 juni 1439

Florence bij den paeus Eugenius[n] die doe daer was. Ende up sinte Pieter sinte Pauwels[o]dach, zij vielen hem te voet ende te ghenade ende begheerden absolucie van hem van dat zij bet dan V[C] jaren hadden[p] ghezijn heriten ende ghedoolt in dat helich kerstin ghelove. Ende de paeus namse in

[a] Als … scepen *onderstreept met rode inkt.*
[b] de aerdsbisscop … Noortwijc *onderstreept met rode inkt.*
[c] te … hadde *onderstreept met rode inkt.*
[d] de hertoghe … Excevoorde *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in blauwe inkt.*
[f] Item … Alexiusdach *onderstreept met rode inkt.*
[g] LXXX … meer *onderstreept met rode inkt.*
[h] Brucghe ende Houdenburch *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Jansdach *onderstreept met rode inkt.*
[k] Eugenius *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[n] Eugenius *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … Pauwels *onderstreept met rode inkt.*
[p] dan … hadden *onderstreept met rode inkt.*

ghenaden. Ende zij beloofden voor den paeus van Roome onderdanich te zine ende te houdene de pointen ende articulen van den kerstin ghelove. Ende van grooter blysscepen drouch men up sinte Pieter sinte Pauwelsdach processie generael in de stede van Florence[a]. Ende de paeus Eugenius[b] ghinc in de processie metten patriaercke van Griecken ende van Constantinoble. Ende binnen XIIII daghen daer naer[c] starf de patriaercke binnen der stede van Florence[d].

§[e] Item omtrent den zelven tijd[f] de nieuwe keyser van Noorenberghe starf ooc. Ende ooc [g] int zelve jaer de heere van de Veere, amyrael van Hollant[h] ende van Zeelant[i], hadde een groote vlote van scepen vul ballijnghen, roovers ende manslachteghe lieden hute diversche landscepen, de welke roofden de cooplieden, ende zonderlinghe de Oosterlinghen ende den Spaejaerden[j] van Castylgen. Ende dese roovers quamen bij der Sluus te Blanckeberghe, te Heys, te Ostende[k] ende in meer andere plaetsen ende
[f°CCV r°a] roofden de zeelieden visschers ende namen haerleder scepen ende // ooc tghewant[63] van haren scepen, ende vinghen de lieden ende rentsoneirdesen[l].

21 september 1439

§[m] Item daer naer up sinte Matheusdach[n] quamen de Zeelanders in Cassant Cassant ende roofden bet dan III[C] scepen[o] ende braken der lieder huusen, ende sloughen de scrijnen opene ende namen al dat zij vonden ende voerdent al in Zeelant. Ende binnen den zelven jare voor Alderhelighendach tconsilie[p] van Bazele dede den paeus Eugenius[q] of zetten van zinen paeusscepe als onprofitelic ende onnable omme paeus of eenich prelaet te sine, want hij

[a] up … Florence *onderstreept met rode inkt.*
[b] Eugenius *onderstreept met rode inkt.*
[c] XIIII … naer *onderstreept met rode inkt.*
[d] binnen … Florence *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … tijd *onderstreept met rode inkt.*
[g] starf *doorstreept met rood.*
[h] int … Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Zeelant *onderstreept met rode inkt.*
[j] Spaejaerden *sic.*
[k] bij … Ostende *onderstreept met rode inkt.*
[l] -ghen … rentsoneirden *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … Matheusdach *onderstreept met rode inkt.*
[o] dan III[C] scepen *onderstreept met rode inkt.*
[p] tconsilie *onderstreept met rode inkt.*
[q] Eugenius *onderstreept met rode inkt.*

was een symonac[a] ende een wouckerare ende een onghelovich herijte ende verweten dat den voors. Eugenius[b].

§[c] Item up den zelven dach[d] de cardinael van Archecline, president van den consilie generael in Bazele[e], nam met hem XXII prelaten[f], onder bisscoppen, bisscoppen, abten ende proosten. Ende ginghen onder hemleden in een conclave besloten VII daghen[g] lanc[h], doe deden zij den paeus al te malen of stellen van zinen paeusscepe ende zij vermalendidene daer ende comdampneirden ten eewighen verdervenesse. Ende zij cozen den heere Amedeus[i] die wel VII jaer lanc hermite[j] ghezijn hadde ende daer te vooren hadde hij ghezijn hertoghe van Savoye. Ende dese Amedeus[k] was eendrachtelic van den voors. cardinalen ende noch XXXII cardenalen[l] ende prelaten paeus ghecozen, ende zij gaven hem de name Felyx[m], dit

[f°CCV r°b]

5 november 1439

ghesciede up den donderdach // naer Alderhelighendach, de welke voors. zake te vele zeere onghezien was, ende es een disposicie omme te makene scisme in de helighe kerke ende groote dolinghe[n].

12 december 1439

I[o]tem tsaterdaechs naer sinte Niclaeusdach[p] quamen XV Spaensche[q] scepen gheladen met frute, met olye ende met azyne ende met anderen goede, omme te commene in Vlaenderen. Ende als zij quamen voor Blanckeberghe[r], de roovers van Zeelant quamen hemleden te ghemoete om hemleden te roovene ende zij stelden hemleden der tjeghens ende zij vochten zeere, maer de Zeelanders bleven te boven ende zij namen de Castilianen ende al tgoet datter in was. Ende zij stelden de levende

[a] symonac *onderstreept met rode inkt.*
[b] verweten … Eugenius *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Item … dach *onderstreept met rode inkt.*
[e] van … Bazele *onderstreept met rode inkt.*
[f] XXII prelaten *onderstreept met rode inkt.*
[g] -clave … daghen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Hierna staat* daden zij den paeus*, maar het is niet duidelijk of deze woordgroep onderstreept of doorstreept is met zwarte inkt. Het is wel zeker met een stippellijn onderstreept met zwarte inkt.*
[i] Amedeus *onderstreept met rode inkt.*
[j] hermite *onderstreept met rode inkt.*
[k] Amedeus *onderstreept met rode inkt.*
[l] XXXII cardenalen *onderstreept met rode inkt.*
[m] Felyx *onderstreept met rode inkt.*
[n] helighe … dolinghe *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Initiaal in rode inkt.*
[p] Item … Niclaeus- *onderstreept met rode inkt.*
[q] XV Spaensche *onderstreept met rode inkt.*
[r] voor Blanckeberghe *onderstreept met rode inkt.*

Castilianen up tlant de wel[a] ginghen al de wijntere duere te Brucghe ende helders om haerleder brood[b].

8 februari 1440

§[c] Item de princesse[d] quam te Brucghe up den vastenaventdach[e] omme te hebbene de reste van II[C] duust rijders[f] die up de keljote ghezet waren. Maer omme de groote sterfte dat ghezijn hadde, ende omme dat vele lieden uut Brucghe ghevloen waren van aermoede ende dat zij neerijncloos waren, zo en conste men de keljote[g] niet ghecrighen noch de penninghen die men haer tachter was ende daer omme was gheordineirt dat elc huus dat zoude gheven weke ghelt[h], ende elc persoon van den huuse, theer naer heer ende naer state van den goede toter tijt dat de reste van den voors. penninghen betaelt[i] zouden worden.

[f°CCV v°a]

Item[j] omtrent dezen zelven tijt[k] zo zant de coninc van Naverne zinen abassaduers tot den hertoghe van Bourgognen omme te hebbene ten huwelicke de joncvrauwe van Cleven[l] van den weken[m] ons prinche oom was, ende quamen up de voors. tijt bij den hertoghe van Bourgognen in zine stede van Duway omtrent XXIIII mannen te perde[n] ghesonden als abassaduers van den coninc van Naverne omme te tractierene van den voors. huwelicke mijns heeren nichte van Bourgognen. Ende dat metten[o] erfachtighen zone van Naverne[p]. Ende waren notable persoonen die hier tlast of hadden. Ende daer was ooc mede de coninc van wapenen van den coninc van Naverne[q] welc tracteit was belet, ende gheduerde een sticke tijts, ende ten hende zo waren de zaken ghexpegiert. Ende het voors. huwelic was gheconsenteirt bij den hertoghe Philips voors. ende daer naer zo wart

[a] *We vermoeden dat hier eigenlijk* welke *moest hebben gestaan.*
[b] helders … brood *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Item de princesse *onderstreept met rode inkt.*
[e] vastenavent *onderstreept met rode inkt.*
[f] II[C] duust rijders *onderstreept met rode inkt.*
[g] de keljote *onderstreept met rode inkt.*
[h] weke ghelt *onderstreept met rode inkt.*
[i] *De eerste* e *van* betaelt *werd langs boven bijgeschreven*.
[j] *Geen paragraafteken, maar twee rode schuine strepen in de marge.*
[k] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[l] de … Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[m] weken *werd langs boven bijgeschreven. We vermoeden echter wel dat er eigenlijk* welken *had moeten staan*.
[n] van … perde *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Dittografie van* metten*.*
[p] van Naverne *onderstreept met rode inkt.*
[q] coninc van Naverne *onderstreept met rode inkt.*

de joncvrauwe van Cleven[a] ghezonden zo heerlicke met grooten gheselscepe onder de bewarenesse van hueren broedere tot den voors. coninc, waer zou minlike ende eerlijcke ontfanghen was[b].

1440 Dit ghesciede binnen den jare van XIIII[C] XL.[c]

24 juni 1440 I[d]tem omtrent sint Jansdach mids zomers, Amedeus[e], de nieuwe paeus, quam met grooten state van prelaten van princhen van hedelen ende notable lieden in grooten ghetale in Basele, voor hem quam een wit courssier[f] [64] twelke hadde up hem thelighe sacrament[g], ende hij zanc zelve de hoofmesse in paeusseliken // ghewaden. Ende up sinte Pieter sinte

[f°CCV v°b]

29 juni 1440 Pauwelsdach[h] daer naer, dheel[i] Nycoel Pysselin[j], een quaet fel tyrant van der heligher kerken de welke vele landen, steden ende casteelen bij foortsen ende met crachte ghewonnen hadde, ende specialicke de stede van Bolloenge. Dese heere Nycoel Pysselin[k] was upper capetein van den hertoghe Philips van Melanen ende hij meende te winnene de stat van Florence daer de paeus Eugenius[l] in was ende hij was wel staerc van V[M] vroomer mannen al ghewapent onder te voet ende te perde[m].

§[n] Item die van Florence[o] wordens gheware zij baden de Venecianen omme

29 juni 1440 omme hulpe ende secours. Dese partien vergaderden up sinte Pieter sinte Pauwelsdach ende zij vochten bet dan X hueren lanc. Ende de Florentinen ende Venecianen[p] behilden tvelt ende hadden victorie. Ende zij ghecreghen wel III[C] paerden zonder die versleghen ende die ghevanghen waren, te wetene wel III duust. Ende de Florentinen ghecreghen weder zommeghe

[a] joncvrauwe van Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[b] -lijcke ontfanghen was *onderstreept met rode inkt.*
[c] Dit … XL *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Initiaal in blauwe inkt.*
[e] Item … Amedeus *onderstreept met rode inkt.*
[f] courssier *onderstreept met rode inkt.*
[g] thelighe sacrament *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … Pauwelsdach *onderstreept met rode inkt.*
[i] dheel *sic.*
[j] dheel Nycoel Pysselin *onderstreept met rode inkt.*
[k] Dese … Pysselin *onderstreept met rode inkt.*
[l] Eugenius *onderstreept met rode inkt.*
[m] ghewapent … perde *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item … Florence *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende … Venecianen *onderstreept met rode inkt.*

steden ende fortressen die dheer Nicoel Pisselin te vooren ghewonnen hadde[a].

12 juli 1440

§[b] Item up den XIIsten dach van hoymaent daer naer, doe begonste[c] te zine tAken[d] grooten aflaet, ende daer was een onghetallic volc commen ten ute diversche landen. Ende de peilgrinen beclommen de huusen omme de reliken te ziene, daer was een groot huus dat beclommen was van den lieden? het zanc ende tviel ter heerden daer bleven XIX lieden dood[e] ende

[f°CCVI r°a]

bet dan LXXX ghequest[f], // de zommeghe braken huerleder beenen, de zommeghe de aermen, andere de handen etc[g].

21 juli 1440

§[h] Item up den XXIsten dach van hoymaent anno XIIII[C] XL[i] tjeghens den avent zo was in Wervike een groot scadelic vier ende afgrijselic, ende daer verberrenden meer dan dusentich huusen. Ende sdaechs daer[j] naer quam in de stede van Brucghe sachternoens de aerdsbisscop[k] van Riemen ende al de stede ghinc tjeghen hem in processien[l].

Hier naer volghet hoe dat de hertoghe van Orliens wart ontsleghen ende ghedelivereirt uten handen van den coninc van Inghelant.[m]

I[n]tem in desen tiden[o] zo hebt ghij wel hooren zegghen ende vertrecken hoe dat bij eeneghe ende diversche abassaduers, also wel van den coninc van Vranckerijcke[p] als bij den hertoghe van Bourgognen[q] hadden ghezijn ghezonden, bij den heeren van den coninc van Inghelant up meeninghe te tractierene van payse tusschen den tween conincrijcken. Ende ooc mede

[a] die … hadde *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … begonste *onderstreept met rode inkt.*
[d] tAken *onderstreept met rode inkt.*
[e] XIX lieden dood *onderstreept met rode inkt.*
[f] LXXX ghequest *onderstreept met rode inkt.*
[g] -meghe … etc. *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … XL *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … naer *onderstreept met rode inkt.*
[k] Aerdsbisscop *onderstreept met rode inkt.*
[l] tjeghen … processien *onderstreept met rode inkt.*
[m] Hier … Inghelant *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[n] *Initiaal in rode inkt.*
[o] Item … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[p] Van Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[q] van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

om de ontslakijnsche van Kaerle, hertoghe van Orliens[a], de welke abassaduers hadden wel lettel ghebesoengiert. Ende omme dat men van den Inghelschen niet en conste ghecrighen eeneghe antdwoorde van den welken men mochte hebben eeneghe hope te ziene omme tot eene fondacie te commene of tot eeneghe tracteyte van payse noch ooc mede omme te ontslane den hertoghe van Orlyens, ten hadde ghezijn dat hadde

[f°CCVI r°b] gheweist ten grooten scade ende prejudicie // van der coninc van Vranckerijcke ende zijnder eerlichede. Ende de Inghelschen[b] en wilden niet commen noch overstaen te gheenen appointemente ten ware dat alle de questien die zij hadden hehadt in Vranckerijcke ende specialicke in thertoochscip van Gwyenne ende van Normandien, hemleden bleve vrij ende vranc, zonder die te houdene van den voors. coninc van Vranckerijcke. Ende hier of was de coninc van Vranckerijcke[c] wel te binnen hij ende zinen raed of andersins en zouden zij niet hebben gheaccordeirt. Ende up tsic van den hertoghe van Orliens[d], zo en waren dInghelschen niet zeere gheneghen, noch begheerden te leveren den voors. hertoghe van Orliens. Ende dat was ter causen omme de goede wedden die zij hadden voor zine costen. Want zij zeere wel betaelt waren, ende dat was een cause dat zij hem zo langhe hilden prysonier, also eeneghe Inghelschen wel openbaerden die wisten tsecreit van den coninc. Ende ooc voor waer die van den coninc van Vranckerijcke ende ooc de gone die hadden het gouvernement van der eerlichede van den hertoghe van Orlyens; zij hadden over langhen tijt gheraemt hier te vooren den voors. hertoghe niet te zendene de voors. penninghen. Want het es wel te bemoedene haddet also ghesciet, dat hij vele eer zoude hebben ghezijn ontsleghen dan hij was. Want dInghelschen[e] zijn van diere maniere[f] dat wanneer dat zij moeten zijn in een groot verlech van costen der ducht of vriese in zij dat weder te ghecrighene zij doent zeere noode of niet. Maer niet min, ic gheloove[g] dat al twelke dat men dede het was al tot eender goede meeninghe, ende omme //

[f°CCVI v°a] te onderhoudene de heere an beeden ziden[h].

[a] hertoghe van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende de Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[c] of … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[e] Want dInghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[f] van diere maniere *onderstreept met rode inkt.*
[g] ic gheloove *onderstreept met rode inkt.*
[h] te … ziden *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item dit tracteit[b] aldus gheduerende ende in den zelven tijt. De hertoghe Philips van Bourgognen[c] altoos hebbende groote begheerte ende wille omme te helpene ende te verlossene den hertoghe van Orlyens[d], also vele om de maechscepe van den[e] bloede dat zij malcanderen bestonden als te diere waer omme. Want bij also dat hij weder quame in Vranckerijcke, dat zyleden zouden mueghen bliven goede warachtighe ghetrauwe vrienden dheen metten anderen. Ende dat alle de oorloghe ende de wreethede die gheweist hadde in verledene tiden ter causen ende middele van huerleder beeder vaders begraven zijnde zoude bliven thouder ende vergheten zonder dat te willene teenegher tijt te vermanene[f].

§[g] Item dit dede de hertoghe Philips van Bourgognen[h] ten vele stonden blijcken, ende dese materie voor ooghen legghen bij zommeghe personen van den hertoghe van Orlyens, zijn lieden zijnde ende ooc andere persoonen, de welke mueghende waren den voors. hertoghe van Orlyens te moghen helpene omme te comme uter vanghenesse daer hij was bij den coninc van Inghelant[i].

§[j] Item de hertoghe Philips van Bourgognen[k] dede ooc vernemen an zommeghe personen die den hertoghe van Orlyens voors. hadden te bewarene in Ingheland, dat hij mochte weten hoe ende in wat manieren dat
[f°CCVI v°b] de saken zouden // mueghen commen tot eenen goeden hende. Ende betvoort zijnde doe dede hij voor hoghen legghen den hertoghe van Orliens[l] of hij zoude willen nemen een zijnder nichte dochtere[m] van zijnder zustere, hertoghinne van Cleven[n], de welke hij hadde binnen zinen huuse. Ende ooc oft zo ware dat men conste tractieren van zijnder ontslakinghe van der vanghenesse dat hij ontquame, of hij dan zoude zijn content ende tevreden zijn hem te acoorderene, ende te alyerene van als thals metten voors.

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item dit tracteit *onderstreept met rode inkt.*
[c] De … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] den … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Er staat tweemaal* den.
[f] te vermanene *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] -nesse … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[l] den … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Eigenlijk staat er* dochtero*, maar het gaat om een schrijffout.*
[n] hertoghinne van Cleven *onderstreept met rode inkt.*

hertoghe van Bourgognen[a] zonder te eenegher stont te makene of te doen makene eenich verhael tjeghens den hertoghe Philips van Bourgognen[b] of den zinen in eenegher manieren omme de questien boven verhaelt van den tiden verleden bewarende in al de heere van den coninc van Vranckerijcke ende zijn sone den dalphin[c].

§[d] Item de hertoghe van Orliens[e] overmerckende, de groote servitute daer in hadde gheweest zo langhe een tijt in dat groote dangier dat hij hadde ghehadt ende noch mochte hebben, zo wart hij gheneghen daer toe te verstane. Ende ter stont[f] so bleefs hij bij sprake van den prinche, dat also ghesciede, dat de hertoghe Philips van Bourgognen[g] mochte ende wilde helpen dat hij ghedelivereirt worde uut dien servitute hij ware te vrede te nemene zijn voors. nichte tot eener wive. Ende van den anderen also vele te

[f°CCVII r°a] doene metten voors. hertoghe // Philips van Bourgognen[h] van alle zine begheerte dat hij by redene van als zoude zijn tevreden ende content[i].

§[j] Item naer dese beloften[k] men begonste van nieus te tractierene nerstelicke met den coninc van Inghelant[l] ende met die van zinen rade, zo dat zij doe alle ghezaemder hant partye an beeden ziden wel tevreden waren zo dat zij doe alle ghezaemder handt ooc accordeirden by middele ende in deser manieren dat de hertoghe van Bourgognen gaf zine zeghele den coninc van Inghelant[m] voor de somme van[n], de welke tracteiten ghedaen ende gheaccordeirt in der manieren boven int langhe verhaelt, de voornoomde hertoghe van Orliens[o] was ghestelt in clare deliveranche ende ontsleghen. Ende bdaer naer[p] dat hij hadde hooghelijcke belooft in hem te te

[a] voors. … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] Vranckerijcke … dalphin *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende ter stont *onderstreept met rode inkt.*
[g] dat … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] tevreden ende content *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … beloften *onderstreept met rode inkt.*
[l] den … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[m] den … Inghelant *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Er werd blanco ruimte gelaten, maar het bedrag werd niet ingevuld.*
[o] hertoghe van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende daer naer *onderstreept met rode inkt.*

ghenoughene in also vele als hijs vermochte in den pais fynale, tusschen den tween coninghen ende haerleder conincrijcke. Ende hij also an den coninc van Inghelant ende andere zinen oorlof nemende, hij vertrac van der stede van Louven[a], toter stede van Calis wel voorsien van goeden saufcondute. Ende van daer zo was hij gheleet te Grevelinghe. Ende daer waren bij hem omme hem te gheleedene de heere van Cornewaelge, monseigneur Robert de Ros[b], ende meer andere hedelen uut Inghelant.

[f°CCVII r°b] Ende onderweghe Grevelighe zo trac tjeghens hen // de voors. hertoghe Philips van Bourgognen[c] met scoonen state, daer maecten zij groote blijsscepe, ende zij toochden malcanderen groote minne als zij vergadert waren. Ende es te wetene[d] dat de hertoghe van Orlyens[e] omme dat hij ghelost was van der vanghenesse so verblide de hertoghinne van zijnder comste. Ende daer naer quamen zij te zamen omme den hertoghe van Orlyens te ziene, ende te wellecommene[f] ende quamen tot hem. Ende aldoe aldoe was daer groote blijsscepe ghetoocht ghelijc als vooren ende alle de gone die daer waren, maecten groote blijsscepe ende toochden groote minne dheen den anderen. Ende zij namen malcanderen in den arem van grooter minne. Ende omme de groote blysscepe die zij hadden dheen van den anderen zo waren zij een langhe wile zonder te mueghen spreken of een woort te zegghene[g].

§[h] Item corts daer naer[i] de hertoghe van Orlyens zeide te menegher stont « Scoon broeder, scoon neve[j], ic behoore hu te beminnene boven alle anderen princhen van der conincrijcke ende mijn scoonder nichte hu wijf, want en ware ghij ende zou ic ware ghebleven tallen daghe int dangier van mijnder weder partye ende vianden. Ende aldus[k] ic en hebbe gheen beter vrienden dan hu beeden[l] ».

[a] hij … Louven *onderstreept met rode inkt.*
[b] de heere … Ros *onderstreept met rode inkt.*
[c] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[e] hertoghe van Orlyens *onderstreept met rode inkt.*
[f] *De* me *lijkt te zijn doorstreept met rood, maar omdat het woord dan niet meer logisch zou lijken hebben we die streep genegeerd.*
[g] of … zegghene *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[j] scoon broeder … neve *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende aldus *onderstreept met rode inkt.*
[l] beter … beeden *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[63] ghewant = [*derde verklaring, bij uitbreiding] alles wat men voor een bepaald doel nodig heeft. Uit: MNW.*
[64] corsier = *ros, renner, harddraver. Uit: MNW.*

§[a] Item up twelke de hertoghe van Bourgognen verantdwoorde[b] dat hem
[f°CCVII v°a] zeere verwouch dat hij niet heer hem en conste ghehelpen, want // hij groote begheerte over lanc ghehadt hadde omme hem te verlossene, zulke vele redenen waren daer ghezeit ten vele stonden onder die twee groote princhen.

§[c] Item omme welke comste[d] al tvolc dat voor hoghen was van beeden den princhen waren ooc zeere verblijt. Ende specialicke omme de comste van den hertoghe van Orlyens[e], de welke hadde ghezijn zo langhe tijt presonier in den handen van den Inghelschen. Ende es te wetene[f] dat de voors. hertoghe van Orlyens was prysonier van svrydaechs voor
28 oktober 1440 Alderhelighendach anno XIIII[C] XV[g] tot in de maent van novembre anno XIIII[C]
november 1440 XL[h]. Ende daer zo waren voor ooghen de abassaduers. §[i] Te wetene[j],
de eerdsbisscop van Riemen, groot cancelier van Vranckerijcke,
de eerdsbisscop van Verboove,
de grave van Vendomois.
Ende vele meer andere heeren, de welke persoonen elc naer zinen thoer, also hem daer vindende[k] ghekeert van zijnder vanghenesse, daden hem aldaer blyde ontfanginghen. Ende specialicke de bostaert van Orliens, zijn broedere. Ende van daer quamen zij Sintomaers te watre ende zij logierden in de abdie van sinte Bertins[l] daer dat de hertoghe van Orlyens[m] ende de
[f°CCVII v°b] Inghelsche heeren die met hem daer quamen. Ende waren chierlic elc[n] in tsine ghelogiert te Weynsche. Ende daer was hij ooc van den // hertoghe van Bourgognen ende van zijnen lieden in de voors. stede weder eerlic ontfaen. Ende hem waren ghedaen van die van der stede vele groote presentacien. Ende alle daghe zo quamen die lieden van Vranckerijcke ende also wel uut Picaerdien omme hem te ziene, ende ooc vele andere heeren van zijnder heerscepie die ooc zeere waren verblijt van zinen wederkeerene[o].

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … verantdwoorde *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item … comste *onderstreept met rode inkt.*
[e] hertoghe van Orlyens *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[g] anno XIIII[C] XV *onderstreept met rode inkt.*
[h] anno XIIII[C] XL *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Er stond eigenlijk* vindendende *maar de laatste* -nde *is doorstreept met rood.*
[l] van sinte Bertins *onderstreept met rode inkt.*
[m] de … Orlyens *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Hier zit een vlek boven.*
[o] -blijt … wederkeerene *onderstreept met rode inkt.*

Hier volcht hoe dat de hertoghe van Orliens was versocht van de hertoghe Philips van Bourgognen om dat hem soude ghelieven te sweerene den pais van Atrecht.[a]

I[b]tem int zelve jaer M CCCC XL[c] zo was versocht van den hertoghe Philips an den[d] hertoghe van Orliens[e] omme te nemene in huwelike de joncvrauwe van Cleven[f], nichte van den hertoghe van Bourgognen, also ende in der maniere alsoot was ghetracteirt bij huerleder lieden, doe zo verantdwoorde de hertoghe van Orlyens[g] « Al datter was gheseit ende gheaccordeirt up dien tijt als ic prijsonier was, dat willic onderhouden ». Ende aldoe dese zaken aldus gheconcludeirt ende ghesloten. So ghenochden hem de voors. twee hertoghen ende huerleder volc te gane in den choor van der kercken van sinte Bertins[h], in welke kerke zo was ghebrocht het voors. tractreit, in
[f°CCVIII r°a] Latine[i] ende in Fransoise[j]. Ende // daer zo wast over luut ghelesen. Eerst in Latine[k] ende daer naer in Fransoise, by meester Jan Trouckon[l], aerdchideake van Bruesele in Brabant, present beede de hertoghen ende eerdsche bisscoppen ende andere bisscoppen. Ende daer zijnde met grooter menichte van rudders ende joncheeren ende eerlicke persoonen, poorters ende meer andere officiers van beede de partien. Ende ten hende alle dinghen ghelesen zijnde, de hertoghe van Orliens beloofde[m] al daer ende hij zwoer zeere hooghelic up eenen bouc ende up een crucifix, twelke hilt in zijn handen, de eerdschbisscop van Riemen[n], van al tsamen verleden al wel ende ghetrauwelicke te onderhoudene het voors. tracteit van allen pointen, ghewert het article twelke sprac van der doot van den hertoghe van Bourgognen, hij zeide[o] dat hij daer inne behoorde gheëxcuseirt te zine. Ende zwoer bij zijnder ziele[p] hij en hadde noyt daer inne gheconsenteirt. Maer het was hem zeere leet alst hem ter kennesse quam aengaende ende

[a] Hier … Atrecht *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] *Initiaal in blauwe inkt.*
[c] Item … XL *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Dittografie van* den .
[e] hertoghe van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[f] de … Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[g] de … Orlyens *onderstreept met rode inkt.*
[h] van sinte Bertins *onderstreept met rode inkt.*
[i] in Latine *onderstreept met rode inkt.*
[j] Fransoise *onderstreept met rode inkt.*
[k] Eerst in Latine *onderstreept met rode inkt.*
[l] in … Trouckon *onderstreept met rode inkt.*
[m] De … beloofde *onderstreept met rode inkt.*
[n] de … Riemen *onderstreept met rode inkt.*
[o] hij zeide *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende … ziele *onderstreept met rode inkt.*

merckende dat bij diere dood het conincrijcke warde in meerder dangiere dan dat was van te vooren. Ende de hertoghe van Orliens[a] aldus ghezeit hebbende, zo was gheroupen de grave van Dunoys[b], bestaert van Orliens[c], omme te doene den heed voors. de welke delahierde een lettel, maer ter stont bi der bevele van zinen broeder de hertoghe van Orliens hij dede den

[f°CCVIII r°b] heed. Ende dat ghedaen zijnde, de voors. hertoghe // van Orliens[d] beloofde al daer te trauwene de joncvrauwe van Cleven voors. ende ter stond zo daden zij daer ondertrauwe dheen metten anderen in den handen van den eerdsbisscop van Verboove.[e]

De feeste van den hertoghe van Orliens ende mer joncvrauwen van Cleven int corte.[f]

I[g]tem de grave Philips van Bourgognen[h] zant bi zinen lieden in diversche plecken omme te hebbene provisie omme te fornierene[65] de feeste van der brulocht. Ende de prinche betaelde alle de costen van den heere van

3 december 1440 Orliens ende van zinen lieden ende naer den zaterdach van sinte Andriesdach[i] zo trauwede de hertoghe van Orliens[j] ende me joncvrauwe van

4 december 1440 van Cleven[k] malcanderen. Ende tsanderdaechs welke was zondach zo was ghehouden de feeste ende de waerdicheit van der kerke zeere heerlicke ende het was zeere hedelic om zien. Ende de hertoghe van Bourgognen[l] leede zijnder nichte huer houdende an de luchter zide ende arem. Ende an de rechter zijde zo leedese monseigneur Jan de bostaert van Simpol[m], heere van Oubourdijn, de welke hilt de mauwe van der bruud. Ende een groot vrauwe ghenaemt [n] drouch de kerle[66] van achtere, de welke was zeere rijckelic. Ende daer achter[o] zo volchden de heere van Orlyens[p], de

[a] Ende … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[b] grave van Dunoys *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[d] de … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[e] -bisscop van Verboove *onderstreept met rode inkt.*
[f] De … corte *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] *Initiaal in rode inkt.*
[h] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] van sinte Andriesdach *onderstreept met rode inkt.*
[j] de … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[k] joncvrauwe van Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende …Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[m] monseigneur … Simpol *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Er werd blanco ruimte gelaten voor de naam, maar die werd echter niet ingevuld.*
[o] Ende daer achter *onderstreept met rode inkt.*
[p] de … Orlyens *onderstreept met rode inkt.*

welke leede de hertoghinne van Bourgognen[a]. Ende daer naer volchden
[f°CCVIII v°a] vele heeren ende vrauwen[b]. // Ende daer was bereet eene groote costelicke maeltijt ende gheduerde achte daghen lanc. Ende daer waren vel manieren van ghenouchten ghedaen als van hoverene[67], dansinghene, steicspelen ende andere ghenouchten[c].

Dit ghesciede naer dat de hertoghe van Orliens feeste ghehouden was Sintomaers anno XL.[d]

I[e]tem zo waren een ghetal van eerbaer lieden ende eerbaer mannen van der stede van Brucghe[f], die quamen eerlijcke als ghecommiteirde bij den ghemeenen buucke van der stede in de stede van Sintomaers[g] omme dat zij begheerden minlike, dat de hertoghe van Bourgognen, huerleder heere, van den welken zij noch niet wel in gracien waren. Ende baden hem oetmoedelike, ende ooc bij andere diversche heeren, dat hem gheliefde te commene in zijn stede van Brucghe, niet tjeghens staende dat zij waren gheaccordeirt met hem. Nochtans hadde hij ghezeit dat hij nemmermeer in de voors. stede van Brucghe commen zoude, ten ware dat een meerder heere dan hij hem daer in zoude leeden[h]. Ende doe so versochten de voors. eerbaer notable mannen van Brucghe an den hooghe ende mueghende hertoghe van Orliens[i] dat hij bij zijnder gracie, hem zoude ghelieven te doene dese begheerte an den hertoghe Philips van Bourgognen[j] dat hij te Brucghe in zijn stede wilde commen, ende hij was te vreden van der voors.
[f°CCVIII v°b] begheerte. Ende ghinghen corts daer // hemleden bereende[68] ende ordinierende ende scieden te gader van Sintomaers. ende quamen binnen corten tiden, alsoot gheordineirt was te Brucghe, ende waren daer zeere blydelijcke ontfaen. Ende die van Brucghe bedancten grootelicke den hedelen hertoghe van Orliens van zijnder diligencie die hij dede an den hertoghe Philips voors[k]. Ende die van Brucghe betoochden grootelicke

[a] de Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] heeren ende vrauwen *onderstreept met rode inkt.*
[c] steicspelen … ghenouchten *onderstreept met rode inkt.*
[d] Dit … XL *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in blauwe inkt.*
[f] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[g] van Sintomaers *onderstreept met rode inkt.*
[h] ten … leeden *onderstreept met rode inkt.*
[i] an … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[j] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] hertoghe Philips voors. *onderstreept met rode inkt.*

heere ende reverencie den voornoomden hertoghen ende hertoghinne met al hueren ghezelscepe, sulke chierheit dat noyt prinche daer te vooren ghetoocht en was[a].

De maniere hoe onse gheduchtich heere ende prinche ontfanghen was tot sijnder incomste binnen sine stede van Brucghe den XIsten dach in decembre anno M CCCC XL.[b]

11 december 1440

§[c] Eerst zo trocken[d] tjeghens onsen gheduchten heere ende prinche buten der stede van Brugghe de wet van Brucghe[e], als burchmeesters, scepenen, raden, tresoriers[f] ende andere, met alle den dienaers van der stede van Brucghe, als pensoonarisen, clercken, serjanten, scadebeletters ende garsoenen[g].

§[h] Item de VI hoofmannen[i] van der poorterye, dekenen[j] ende ghezwooren van allen ambochten ende neeringhen van der zelver stede. Elc hoofman[k] ende elc deken waren ghestelt met X persoonen[l], de welke daer toe

[f°CCIX r°a]

ghecozen waren, de notabelste van elken hoofmanscepe // ende van den ambochten. Ende trocken up een velt buten der palen van Brucghe[m] buten den drie coninghen[n], daer zij alte gader waren XIII^{C} of meer, verbeidende de[o] comste van onsen gheduchten heere ende prinche. Ende tjeghens zijne comste zo stelden zij hem in scoonder ordenanche, alle baervoets, bloots hoofs, zonder capproen ende onghegort. Ende in dien staet zijnde als zij vernamen als onse gheduchtich heere bij hemleden was nakende, so knielden zy up haerleder knien, ende leiden hare handen te gadere. Ende dit was al daer ghedaen voor mijn gheduchtich heere ende prinche, te presencie van den hertoghe van Orliens ende de hertoghinne[p] ende vele vele

[a] vooren … was *onderstreept met rode inkt.*
[b] De … XL *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Eerst zo trocken *onderstreept met rode inkt.*
[e] de wet van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[f] burchmeesters … tresoriers *onderstreept met rode inkt.*
[g] als … garsoenen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … hoofmannen *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Er stond eerst* dekekene(n), *maar de tweede* ke *werd doorstreept met rood*.
[k] Elc hoofman *onderstreept met rode inkt.*
[l] met X persoonen *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[n] drie coninghen *onderstreept met rode inkt.*
[o] XIII^{C} … de *onderstreept met rode inkt.*
[p] de hertoghinne *onderstreept met rode inkt.*

andere heeren ende vrauwen[a]. Te wetene[b],
de grave van Nyvers,
de grave van Stampes,
de joncheere van Cleven,
de grave van Bagy,
de grave van Simpol,
Mijn heere cancelier,
de bisscop van Doorneke.
Ende meer andere, zo was hem ghebeden verghevenesse voor alle andere zaken naer den inhoudene van den payse ende woorden daer inne begrepen. Bij den zelven ons gheduchtich heere bekent de voors. stede[c]. Ende dit ghedaen zijnde zo gaven zij over de voors. van der wet onsen gheduchteghen heere ende prinche, de slotelen van der[d] poorten van der
[f°CCIX r°b] stede. Ende ons gheduchtich heere // vergheven hebbende alle zaken met zoeten, vriendeliken ende blyden zinne, ende in der goeder maniere, zo stonden de voors. van der stede up ende trocken an een zyde omme hemleden te scoyene, ende weder te ghereedene naer hem in stede te commene[e].

§[f] Item als al tghuent dat voors. es[g] ghesciet was, zo stonden an dheen zide up tselve velt de baghinen[69] van Brucghe met reliken ende huer beste cappen ende ornamenten. Ende waren ter voors. processie drie abten: de abt van der Doest, de abt van den Eechoute, de abt van den Zoetendale. Ende stappans de verghevenesse ghedaen zijnde, zo zonghense met blyden zinnen.

Te deum laudamus[h]

Ende keerden weder omme al zijnghende voor onsen gheduchten heere ende prinche toter poorten[i].

[a] ende vrauwen *onderstreept met rode inkt.*
[b] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[c] Bij … stede *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Het gaat om een datiefvorm maar het kan zowel om een enkelvouds- als een meervoudsvorm gaan. Het lidwoord is dan respectievlijk* der *of* den.
[e] -dene … commene *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … es *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Uitspraak in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … poorten *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCIX v°a]

§[a] Item tjeghens onse voors.[b] gheduchteghen heere ende prinche zo reden uter stede van Brucghe de baelju, de schouteeten[c], elc met zinen state ende vele diversche heeren ende rudders met heerlijcken state. Ooc reden diversche cooplieden. Te wetene[d] de cooplieden van der Duutscher Hanse[e], alle ghecleet in rooden habiten ende zwarte capproenen gheackelt ghecapt ende zwarte velte hoeden daer up, al nieuwe, toten ghetale van C ende XVI perden[f]. Ende voor hemleden reed meester Herman, ooc ghecleet // met rooden lakene, ende zyn pert verderct toten eerden metter wapene van den keyser tusschen twee messagiers voor hem hebbende metter zelver wapene, ende achter hem viere cleene paedgen ghecleet ghelijc den anderen.

§[g] Item de cooplieden van Spaengen[h] waren alle ghecleet met root ende groen laken ondersneden cleederen, al nieuwe ghemaect toten ghetale van XLVIII perden[i]. Ende achter hemleden VIII cleene paedgen, die ghecleet waren met zyden cleederen root ende groen ondersneden, al nieuwe daer toe ghemaect[j].

§[k] Item de cooplieden van Melanen[l] waren ooc ghecleet zeere ryckelic met rozende ghegreinde cleederen. Ende haerleder cnapen met nieuwe persche cleederen, voor hemleden hebbende een errault vercleet met eenen tornicle van den wapene van den hertoghe van Melanen[m].

§[n] Item de cooplieden van Venegen[o] waren alle ghecleet met zyden cleederen van Damaste persch. Ende haerleder cnapen met perschen lakenen cleederen, al niewe daer toe ghemaect toten ghetale van veertich peerden of meer[p].

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[c] de baelju … schouteeten *onderstreept met rode inkt.*
[d] Te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[e] -scher Hanse *onderstreept met rode inkt.*
[f] C … perden *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … Spaengen *onderstreept met rode inkt.*
[i] van XLVIII perden *onderstreept met rode inkt.*
[j] al … ghemaect *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … Melanen *onderstreept met rode inkt.*
[m] wapene … Melanen *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item … Venegen *onderstreept met rode inkt.*
[p] ghetale … meer *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCIX v°b]

§[a] Item de cooplieden van Luuc[b] ginghen te voet tjeghens onsen voors. gheduchtighen heere ende prinche, alle ghecleet met nieuwe graeuwe cleederen ende hoeden. De welke cooplieden waren weder in commende achter onsen prinche te perde, ende huerleder cnapen bij hemleden te voet. // Ende hadden voor hemleden haerleder loodgier ghecleet met graeuwen, met eenen capproene boven wit ende beneden root naer de wapenen van Luuc, zeere rijckelic[c].

§[d] Item de cooplieden van Geneveren[e] die ghinghen ooc te voet tjeghens den prinche alle ghecleet met graeuwen zyden cleederen van Damast, al nieuwe daer toe ghemaect toten ghetale van XXXVI[f]. Ende huerleder cnapen met graeuwe nieuwe cleederen[g].

§[h] Item de cooplieden van Florence[i] ghinghen te voet tjeghens onsen gheduchteghen heere, alle ghecleet met blaeuwe zijden lakene[j] toten ghetale van XXII[k]. Ende huerleder cnapen met nieuwe blaeuwe cleederen ende graeu capproenen met niewe velten hoeden[l].

§[m] Item de cooplieden van Catheloengen[n] waren alle ghecleet heerlijcke met met rozeide cremezine, wullen cleederen ende haer cnapen nieuwe persche cleederen. Ende een moryaen[o] [70] voor hemleden gaende ghelijc een errault[p] errault[p] vercleet met eenen zijden abijt ondersneden graeu ende persch ende blaeu, voor hem hebbende de wapene van Aragon[q]. Ende ginghen also wandelen achter strate toter comste van onsen gheduchten heere. Ende doe ginghen zij in een huus up de maert daer de voors. wapene van Aragon[r] eerlicke

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Luuc *onderstreept met rode inkt.*
[c] wapene … rijckelic *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … Geneveren *onderstreept met rode inkt.*
[f] van XXXVI *onderstreept met rode inkt.*
[g] cnapen … cleederen *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … Florence *onderstreept met rode inkt.*
[j] met … lakene *onderstreept met rode inkt.*
[k] XXII *onderstreept met rode inkt.*
[l] ende … hoeden *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … Catheloengen *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende een moryaen *onderstreept met rode inkt.*
[p] een Errault *onderstreept met rode inkt.*
[q] van Aragon *onderstreept met rode inkt.*
[r] Aragon *onderstreept met rode inkt.*

ghemaect was in een rood laken voor thuus hanghende in drie paercken[a].

[f°CCX r°a]

§[b] Item de cooplieden van Poortigale[c] waren // neffens de Carthalanen in een ander huus up de maert, daer dat vooren eerlicke stonden de wapene van Poortigale. Ende int weder commen van der nacien, zo was by der Muelenbrucghe een huus vercleet met rooden lakene. Ende daer up ghestelt de wapene van Melanen in drie paercken[d].

§[e] Item de cooplieden van Florence[f] int wederkeeren, na dat zij langhe te voet gheweist hadden jeghens onsen gheduchten heere bleven staende voor een huus ghenaemt Casselberch[g] bij der Burchpoorte in scoonder ordenancie met huerleder ghezelscepe[h].

§[i] Item de cooplieden van Geneveren[j] hadden in schelijcx up de maert een een huus, daer de poortegaloisen huer staet hilden ende hadden voor hemleden een cleet van scilderien van sinte Jooris eerlicke ghestoffeirt.

§[k] Item de cooplieden van der Duutscher Hanze[l] int schelijcx int wederkeeren, mesgaders de cooplieden van Spaengen bleven staende te perde[m] in scoonder ordenancie reke an reke an beeden zyden van der maert; te wetene de cooplieden van der Duutscher Hanze an de oostzyde van der maert ter nieuwer hallen waert. Ende de cooplieden van den Spaenjaerden[n] stonden an de west zyde ten huuse waert tot dat ons gheduchtich heere ende al zyn ghezelscip leden was[o].

[a] hanghende … paercken *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … Poortigale *onderstreept met rode inkt.*
[d] -pene … paercken *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … Florence *onderstreept met rode inkt.*
[g] -naemt Casselberch *onderstreept met rode inkt.*
[h] -nancie … ghezelscepe *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Geneveren *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … Hanze *onderstreept met rode inkt.*
[m] te perde *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ende … Spaenjaerden *onderstreept met rode inkt.*
[o] heere … was *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCX r°b] §[a] Item alle de huusen van der Cruuspoorte[b] // tot mijns heeren hove an beeden zyden van der straten waren eerlycke behanghen met rooden lakene ende met tapitserie, ende ooc al de maert. Ende de nieuwe halle[c] was behanghen met gheheele lakenen root, blaeu ende wit[d].

§[e] Item alle de clocken[f] van der stede luweden ende beyaerden zeere hooghelicke ende eerlicke van dat ons gheduchtich heere ter poorten was tot dat hij in zijn hof was[g].

§[h] Item ter Cruuspoorte boven up den thorren[i] waren wel LXXX trompers[j] met zelverin trompen ende VI claroenen[k] de welke van dat zij onsen gheduchten heere zien mochten zo begonsten zij te trompene, ende trompten hooghelijcke ende eerlijcke tot dat hij de poorte langhe leden was. Ende doe ginghen zij bij der zytstraten tot up de maert in de Mutse halle daer verbeiden zij de comste van onsen gheduchten heere ende prinche, ende aldaer staende in scoonder ordenancie bleven weder trompende tot dat ons gheduchtich heere ende zyn gheselscip leden was over de maert[l].

§[m] Item van der Cruuspoorte[n] toten hove toe van onsen gheduchtich heere ende prinche zo waren telken houcke van der strate an beeden zijden ghespeilt ende ghetoocht zeere rijckelicke persenagen[o] in der manieren hier hier naer volghende[p].

§[q] Item eerst so was gheordineirt ter Cruuspoorte staende[r] up viere wielen
[f°CCX v°a] een foreest[a] // ghelijc eenen busch al groene daer in dat stont een

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … Cruuspoorte *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … halle *onderstreept met rode inkt.*
[d] met … wit *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … clocken *onderstreept met rode inkt.*
[g] poorten was … was *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … thorren *onderstreept met rode inkt.*
[j] LXXX trompers *onderstreept met rode inkt.*
[k] VI claroenen *onderstreept met rode inkt.*
[l] -selscip … maert *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … Cruuspoorte *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Een tweede* g *werd weggekrabd*.
[p] persenagen … volghende *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Item … staende *onderstreept met rode inkt.*

persenage van sint Janbaptiste[b], ghecleet met eenen ruden velle den arem

Tekstverklarende noten

[a] foreest *onderstreept met rode inkt.*
[b] van sint Janbaptiste *onderstreept met rode inkt.*

[65] fornierene < *fernieren* < *fineren = verfijnen. Uit: MNW.*
[66] kerle = *lang overkleed voor zowel mannen als vrouwen. Uit: MNW.*
[67] hoverene < *hoven = hof houden, feest vieren, een vrolijk leven leiden, verteringen maken; aanzitten van een feest, dineren. Uit: Verdam.*
[68] bereende < *beredenen = bepalen, afspreken. Uit: MNW.*
[69] bagine = *begijn, zuster van een vrije geestelijke orde. Uit: MNW.*
[70] moryaen = *moor. Uit: Verdam.*

bloot ende ghegort ende ghecleet met eenen scaeps velle, twelke recht voor de processie ghevoert was. Ende daer stont voor den busch ghescreven. §[a] *Ecce vox clamantis in deserto: parate viam Domino* [b].[71] Ende was trechte teecken dat ons gheduchtich heere in quam te dien hende dat elc ware bereet te ontfane[c].

§[d] Item voor de poorte was de hystorie van Job ghemaect[e] in levende persenagen zittende up eenen messinc al naect in zine kettinichede. Ende bij hem drie van zinen vrienden an dheen zijde, ende zijn wijf an dander zijde hem begripende. Ende Job[f] die hadde altoos te hemwaert, gode danckende ende lovende van al. Ende voor de stage stont ghescreven. §[g] *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum* est [h].[72] Ende was een beteeckenesse dat de stede van Brucghe in kettinichede gheweist hadde. Ende up de stage waren twee spelieden met haerpen[i].

§[j] Item daer naer thende van der Peperstrate[k] waren up een staedge gheordineirt viere propheten elc hebbende in zijn handt een rolle daer in dat in dheerste rolle stont ghescreven. §[l] *Plebs tua letabitur in te* [m].[73] Ende in dander stont ghescreven §[n] *Princeps Dei est apud nos* [o].[74] Ende in de derde
[f°CCX v°b] rolle stont ghescreven *Omnia que locutus est Dominus faciemus* [p].[75] // Ende in de vierde rolle stont ghescreven §[q] *Venite et revertemur ad dominum* [r].[76] Ende waren dese progheten vriendelike ghemaect van habiten ende hoeden up thooft also propheten betaemt na der houder wet, de welke propheten telken dat eeneghe heeren daer vooren leden zonghen zeere blijdelycke. Ende voor haerleder staedge stond ghescreven §[s] *Hec est dies quam fecit*

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Ecce… Domino *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] dien … ontfane *Latijnse uitspraak in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … ghemaect *onderstreept met rode inkt.*
[f] Job *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Dominus dedit … est *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] spelieden met haerpen *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … Peperstrate *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Plebs … te *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[o] Princeps … nos *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[p] Omnia … faciemus *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Venite … Dominum *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[s] *Paragraafteken in blauwe inkt.*

dominus exaltemus[a] *et letemur in ea* [b].[77]

§[c] Item daer naer voor tgodshuus voor sint Obrechs[d], was ghetoocht de hystorie van Abraham[e], hoe dat hij bij den bevelene van gode offerde zinen sone Ysac[f], hem willende met eenen zweerde thooft of slaen voor den outaer[78]. Ende een inghel bachten staende houdende tzweert, ende zegghende de woorden die voor de staedge ghescreven stonden §[g] *Nunc cognovimus quia timeas Dominum* [h] [79], twelke beteeckende dat de stede van Brucghe ghewillich gheweist hadden ende gheobegiert ten bevelene van onsen gheduchten heere. Ende by de staedge waren drie spelieden, een haerpe, een luute ende een doucheyne.

§[i] Item daer naer thende van der Roostrate[j] waren up[k] een staedge IIII propheten[l], elc hebbende een rolle in zijn handt. Ende in dheerste rolle stont stont ghescreven §[m] *Miseraciones euis super omnia opera eius* [n].[80] Ende in dander stont ghescreven §[o] *Yratus est Dominus et misericors* [p].[81] §[q] *Cui*
[f°CCXI r°a] *provus est // misericordiam benedictur* [r].[82] Ende in de vierde rolle stont ghescreven. §[s] *Miseracionum recordabor* [t].[83] Ende waren zeere vriendelike vriendelike ghecleet ghelijc dheerste viere. Ende zonghen als vooren. Ende voor haerleder staedge stont ooc ghescreven. *Hec est dies ut supra* [u].[84]

§[v] Item daer naer thende van Scheerzeghersstrate[w], zo was ghemaect de de

[a] exaltemus *sic.*
[b] Hec … ea *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item … Obrechs *onderstreept met rode inkt.*
[e] Abraham *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ysac *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Nunc … Dominum *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item … Roostrate *onderstreept met rode inkt.*
[k] up *werd langs boven bijgeschreven.*
[l] IIII propheten *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Miseraciones … eius *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[p] Yratus … misericors *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Cui … benedictur *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[s] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[t] Miseracionum recordabor *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[u] Hec … supra *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[v] *Paragraafteken in rode inkt.*
[w] Item … Scheerzeghersstrate *onderstreept met rode inkt.*

boom van Jesse, te wetene een persoon[a] ligghende te bedde, ende uut hem sprutende eenen grooten boom, ende up elken tac zittende een cleen kindekin met eenen witten abijtkin ghecroont. Ende in den middel van den boome so was een jonc maechdekin[b] twelke beteeckende onse vrauwe de moeder gods die uten gheslachte van Jesse ghecommen was[c].

§[d] Item daer naer thende van de Vulderstrate[e] waren ooc up een staedge IIII IIII propheten[f] gheordineirt elc hebbende in zyn handt een rolle. Ende in deerst rolle stont ghescreven §[g] *Diligite justiciam quia judicatis terram* [h].[85] Ende in dander rolle stont ghescreven. §[i] *Facta est leticia magna in populo* [j].[86] Ende in de derde rolle stont ghescreven. §[k] *Letus moriam quia vidi faciem tuam* [l].[87] Ende in de vierde rolle stont ghescreven. §[m] *Querite faciem eius semper* [n].[88] Ende waren alle vriendelike ghecleet ghelyc dandere. Ende voor huerleder staedge stont ghescreven. *Hec est dies et supra* [o].[89] Ende waren dese propheten de beste zanghers van der kercke[p].

[f°CCXI r°b]

§[q] Item daer naer thende van de Kerseboomstrate[r] zo was ooc een rijckelic rijckelic staedge gheordineirt, de historie van Ester[s], hoe dat Ester ghecozen ghecozen was boven alle andere maechden ende waren levende personen staende zonder verporren als oft beelden ghezijn hadden ende daer was voor de staedge ghescreven §[t] *Amavit eam rex plus quam omnes mulieres* [u].[90] Ende was eene beteeckenesse dat onse gheduchtich heere vercozen hadde onse gheduchteghe vrauwe boven alle andere vrauwen ende up de staedge

[a] een peroon *onderstreept met rode inkt.*
[b] jonc maechdekin *onderstreept met rode inkt.*
[c] gheslachte … was *onderstreept met rode inkt*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … Vulderstrate *onderstreept met rode inkt.*
[f] IIII propheten *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Diligite … terram *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Facta … populo *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Letus … tuam *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Querite … semper *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[o] Hec … supra *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[p] zanghers … kercke *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Item … Kerseboomstrate *onderstreept met rode inkt.*
[s] de … Ester *onderstreept met rode inkt.*
[t] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[u] Amavit … mulieres *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

waren drie spelieden te wetene een oorghele, een haerpe, ende een luute[a].

§[b] Item daer naer thender beilke[c] zo was up een staedge rijckelicke verciert de ystorie hoe dat Ester de conighinne[d] haer verstoutede te commene voorden coninc Assuerus ende verbat al tvolc van Indea twelke in grooter vreese was, ende mids der minne die hij te haerwaert hadde, vraechde haer. §[e] *Eve est peticio tua hester ut detur tibi* [f 91] , twelke daer voor de stage stage ghescreven stont. Ende Ester bad voor de verlossenesse van den volke van Indea met dese woorden. §[g] *Da michi popillum*[h] *meum, pro quo obsecro* [i].[92] Ende dit stont daer ooc ghescreven, ende dit was ooc met levende personen staende zonder verporren als oft ghesneden beilden gheweist hadden. Ende was de beteeckenesse[j] hoe dat onse gheduchteghe gheduchteghe vrauwe, de stede van Brucghe ende al tvolc verbeden hadde tjeghens onsen gheduchten heere ende prinche. Ende up de stagen[k] waren ooc een haerpe, een lute, een doucheyne.

[f°CCXI v°a]

§[l] Item daer naer thende van de Ganstrate[m] zo was up een staedge gheordineirt de historie van Magdaleene[n] hoe dat zoe in Symoens huus viel te voeten van onsen heere omme dat hij alle hare mesdaden vergheven hadde, ende daer stont ghescreven §[o] *Dimittuntur tibi peccata jaulta quoniam dilexit multum* [p].[93] Ende waren ooc levende personen staende in continancie als oft beelden ghezijn hadden, ende was een beteeckenesse dat onse gheduchtich heere alle de mesdaden van der stede van Brucghe te hemwaerts hadde. Ende up dese staedge waren ooc drie spelieden een haerpe, een lute ende een doucheyne[q].

---

[a] te … luute *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … beilke *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ester de conighinne *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Eve … tibi *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] popillum *sic.*
[i] Da … obsecro *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende … beteeckenesse *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende … stagen *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … Gaustrate *onderstreept met rode inkt.*
[n] de … Magdaleene *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[p] Dimittuntur … multum *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[q] lute … doucheyne *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item daer naer bij der fonteyne van den Jacopinen[b], so was up een staedge ghemaect de historie van der gheboorte van onsen heere Jhesus Christus[c] in ghelijcke personen oft beelden ghezijn hadden, te wetene ende Joseph[e] by der gheboorten van onsen heere, een inghel bringhende bootscepe, ende de eerderkins met eender rolle daer in ghescreven stont §[f] *Annunciabo vobis gaudium quia hodie scietis quia venit Dominus* [g].[94] Ende boven hooghe in den voye van den Jacopinen was eenen troon hemelwys ghemaect daer inghelen in zonghen ende groot licht ende blexeme uut ghevende, ende een inghel zinghende §[h] *Gloria in excelsis deo* [i].[95] Ende de eerderkins[j] beneden zijnde ende uppewaerts ziende in goeder continacie oft oft beelden ghezyn hadden, twelke beteeckende de blysscepe van der comste van onsen gheduchtich heere ende prinche. Ende den staedge toe
[f°CCXI v°b] behoorende // waren ooc drie spelieden, een haerpe, een lute ende een doucheyne[k].

§[l] Item daer naer up de muer van den Jacopinen[m] zo was een historie van Onzer Vrauwen[n] ende sinte Dominicus[o], hoe zij eens waerven verbaden tvolc jeghens gode die tvolc plaghen wilde, ende daer waren ooc drie spelieden, een oorghele, een lute ende een haerpe zeere wel spelende.

§[p] Item daer naer up de zelve muer[q] up een staedge, was ghemaect de hystorie van Sacheus[r], hoe dat onse heere met zinen appostelen commende te Jherico waert[s], ende Sacheus[t] clam up eenen boom ende als als

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Jacopinen *onderstreept met rode inkt.*
[c] onsen … Christus *onderstreept met rode inkt.*
[d] Maria *onderstreept met rode inkt.*
[e] Joseph *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Annunciabo … Dominus *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Gloria … deo *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende de eerderkins *onderstreept met rode inkt.*
[k] lute … doucheyne *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … Jacopinen *onderstreept met rode inkt.*
[n] Onzer Vrauwen *onderstreept met rode inkt.*
[o] sinte Dominicus *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[q] Item … muer *onderstreept met rode inkt.*
[r] de … Sacheus *onderstreept met rode inkt.*
[s] te Jherico waert *onderstreept met rode inkt.*
[t] Sacheus *onderstreept met rode inkt.*

hem god sach hij zeide §[a] *Sachee festinatis descende quia hodie in domo tua opportet me manere* [b]*.* [96] Ende Sacheus[c] neder commende onze heere nammene in zinen aerme, ende ginghen also in een huus daer ghemaect, ende daer stont ghescreven *Hodie huic domini salus facta es* [d].[97] Ende beteeckende dat de comste van onsen gheduchten heere binnen zijnder stede van Brucghe, was de salichede van der stede[e].

§[f] Item ter Muelenbrucghe[g] was ghemaect ende ghestelt een stede van scilderien, dat beteeckende de stede van Brucghe. Ende daer boven up eenen zetel zat de coninc David spelende up een haerpe, ende boven zinen hoofde stont ghescreven. §[h] *Misericordias Domini in eternum cantabo* [i].[98]

[f°CCXII r°a] Ende uter stede quamen // vele maechdekins eerlicke ende chierlicke ghepareirt roupende tjeghens onzen gheduchteghen heere comste « Noël, Noël »[j].[99] Ende boven der stede stont ghescreven *Letemur cor querecium Dominum* [k].[100] Ende binnen der stede waren vele spelieden van diverschen instrumenten, als oorghelen, luuten, aerpen, doucheynen, ende andere spelieden[l].

§[m] Item[n] daer naer thende Bogaertsstrate[o] ende der Rudderstrate[p], ende twee straten noch achtervolghende, waeren ghemaect vier staedgen. Ende dheerste staedge hadde drie paercken[q] daer inne dat scoone persenagen ghetoocht waren, drie wercken van ontfaermachticheden, bij levende lieden staende zonder verporren als oft ghesneden beilden gheweist hadden. Eerst[r] een rijcman die spijsde den aermen die hongher hadde ende daer

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Sachee … manere *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] Sacheus *onderstreept met rode inkt.*
[d] Hodie … es *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] van Brucghe … stede *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item ter Muelenbrucghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Misericordias … cantabo *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] Noël, Noël *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[k] Letimur … Dominum *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[l] doucheynen … spelieden *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item *onderstreept met rode inkt.*
[o] Bogaertsstrate *onderstreept met rode inkt.*
[p] Rudderstrate *onderstreept met rode inkt.*
[q] drie paercken *onderstreept met rode inkt.*
[r] Eerst *onderstreept met rode inkt.*

was ghescreven §[a] *Erusivi et dedisti michi manducare* [b].[101] In tweeste[c] een rijc man ende gaf drincken den aermen die zeere dorstede. Ende daer stont ghescreven §[d] *Citivi et dedisti michi bibere* [e].[102] Ende in therde hoe dat een rijcman maecte den aermen cleederen ende cleede den naecten ende daer stont ghescreven *Nudus eram et coperiusti me* [f].[103]

§[g] Item dander staedge[h] hadde ooc drie paercken[i] daer dat ooc met ghelijcken persenagen ghetoocht waren die wercken van ontfaermachticheden. Eerst dat een rijc man ontfinc den aermen te[j] gaste, ende daer stont ghescreven §[k] *Hospes eram et collegisti me* [l].[104] Ende in //

[f°CCXII r°b]

tweeste[m] hoe dat een rijcman visenteirde den aermen ghevanghene, ende daer stont ghescreven §[n] *In carcere eram et visitasti me* [o].[105] Ende in therde therde hoe dat een rijcman visenteirde den aermen ziecken. Ende daer stont ghescreven §[p] *Infirmus sum et visitasti me* [q].[106]

§[r] Item de derde staedge[s] hadde ooc een paerc daer in dat ghetoocht was bij scoonder ordenanche ende ghelijcke persoonen dat vijfte werc van ontfaermachticheden. Hoe dat een rijc man[t] dede den aermen dooden begraven ende ter eerde doen, ende daer stont ghescreven §[u] *Dum orabas orabas et sepeliebas obtuli oracionem tuam coram Domino* [v].[107]

§[w] Item in de vierde staedge[x] hadde ooc een paerc daer in dat van ghelycke ghelycke

---

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Erusivi … manducare *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] In tweeste *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Citivi … bibere *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[f] Nudus … me *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item dander staedge *onderstreept met rode inkt.*
[i] drie paercken *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Er stond eerst* de, *maar het werd doorstreept met rood*, te *is er dan boven geschreven.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Hospes … me *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[m] tweeste *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[o] In … me *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in rode inkt.*
[q] Infirmus … me *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[r] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[s] Item … staedge *onderstreept met rode inkt.*
[t] Hoe … man *onderstreept met rode inkt.*
[u] *Paragraafteken in rode inkt.*
[v] *Dum … Domino in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[w] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[x] Item … staedge *onderstreept met rode inkt.*

personen. God ons heere in zijn mueghentede, also de voors. wercken van ontfaermachticheden ghedaen hadden voor hem knielende een vrauwe presenterende, daer in dat stont ghescreven §[a] *Venite benedicti pateis mei quia diu hec nem ex hiis fratribus meis mimicis fecisti michi fecistis* [b].[108] De welke personen beteeckende de ontfaermichede die ons gheduchtich heere ghedaen hadde der stede van Brucghe, ende daer up waren vele maniere van spelieden ende andere instrumenten[c].

§[d] Item daer naer bij der Burchpoorte[e] was ooc een staedge ghemaect, daer daer de ystorie ghetoocht was[f] hoe Joachim van der temple versteken was. Ende hoe dat de inghelen Joachim[g] bootsceipten[h] in dese woorden in
[f°CCXII v°a] ghelijcke personen // als vooren. Ende daer stont ghescreven §[i] *Noli timere Joachim, Anna uxor tua concipiet et pariet filiam et ergo tibi signo cum veneris ad portam auream habeas ea in tibi obviam* [j].[109] Ende de Burchpoorte de welke eerlicke ende chierlicke vergout was van boven tot beneden daer zoo ghemoetede Anna[k] ende Joachim[l] deen den anderen in ghelijcke personen oft beilden ghzyn hadden ende daer boven waren vele kijnderen wel zijnghende ooc spelende met oorghelen, aerpen ende luten. Welke ystorie beteeckende de concepcie van Onser Vrauwen[m]. Mids dat onse gheduchtich heere in dien dach in commen zoude. Ende was ooc ten propooste[n], dat de stede van Brucghe die versteken ende uter gracie van onsen gheduchteghen heere gheweist hadde, weder ghecommen was te zijnder ghenaden ende gracie[o].

§[p] Item in de zelve burch[q] stont een pilaer ghemaect van steenen, ende een een

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Venite … fecistis *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[c] vele … instrumenten *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[e] Item … Burchpoorte *onderstreept met rode inkt.*
[f] daer … was *onderstreept met rode inkt.*
[g] Joachim *onderstreept met rode inkt.*
[h] bootsceipten *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Noli … obviam *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[k] Anna *onderstreept met rode inkt.*
[l] Joachim *onderstreept met rode inkt.*
[m] Welke … Vrauwen *onderstreept met rode inkt.*
[n] ten propooste *onderstreept met rode inkt.*
[o] -naden ende gracie *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[q] Item … burch *onderstreept met rode inkt.*

proper casteelkin, ende voor dat casteelkin stont een naect maechdekin[a], chierlicke ghemaect, twelke piste de meeste deel van dien daghe ypocras[b].

§[c] Item voor de steen was een staedge ghemaect[d] in de voorme van eender caerkere presenterende de vanghenesse van sinte Pieter[e]. Ende daer waren rudders de kaerker wachtende, ende een inghel die leede sinte Pieter daer hute, ende hij daer ute zijnde ontspronghen hem zyn boyen. Ende hij zanc
[f°CCXII v°b] met luder stemmen. Ende het stont daer ooc ghe- // screven §[f] *Nunc scio vere, quia misit deus Angelum suum et eripuit me* [g] [110], twelke ghedaen was ter heeren van den hertoghe van Orliens die langhe in Inghelant ghevanghen gheweist hadde ende nu verlost es. Ende was wel ten propooste van der stede van Brugghe die ooc langhe in verdriete ghezijn hadde ende die bij der comste van onzen voors. gheduchten heere ende prinche vertroost ende verlost was[h].

§[i] Item up de maert voor dhalle[j] was een eerlicke fonteyne ghemaect met eenen pilare in de middele dricantich, ende daer up waren een vraukin in haer cuers[k], uut haren borst ghevende melc[l]. Ende een zotkin[m] ghevende uut zinen fleitkinne rooden wijn[n]. Ende een wildeman[o] ghevende uut zinen stocke wit wijn[p] daer ute dat alle de lieden droncken zo wiet gheliefde gheduerende al den dach ende meestendeel al den nacht. Ende int watre van der fonteine[q] waren vlietende drie zeerudders ende drie mareminnen. Ende in de voors. fonteyne waren ooc ghemaect VI cleyne staedgekins, boven bedect met barderen vul gaten gheboort, daer in dat jonghe kijnderen waren wel zinghende ende die alduere zonghen, binnen der tijt dat de

[a] een naect maechdekin *onderstreept met rode inkt.*
[b] piste … ypocras *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item … ghemaect *onderstreept met rode inkt.*
[e] van sinte Pieter *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Nunc … me *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] ende verlost was *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … dhalle *onderstreept met rode inkt.*
[k] een … cuers *onderstreept met rode inkt.*
[l] melc *onderstreept met rode inkt.*
[m] zotkin *onderstreept met rode inkt.*
[n] rooden wijn *onderstreept met rode inkt.*
[o] wildeman *onderstreept met rode inkt.*
[p] wit wijn *onderstreept met rode inkt.*
[q] Ende fonteine *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXIII r°a]

princhе over de maert leet. Ende dese voors. fonteine was VI cantich[a], ende up elken cant stont eenen leeu metter wapene van Vlaenderen an den hals hanghende[b]. Ende in den claeu een baniere metter wapene van Brucghe[c]. Ende boven up den pilaer in de middele van // den voors. drie beelden stont een vreemt mannekin met eenen zweerde ende eenen buekelare altoos scermende voor de heeren[d].

§[e] Item voor tcaeshuus[f] was ooc een staedge ghemaect daer up dat de resureccie[g] vanonsen heere God ghetoocht was bij levende lieden als oft beelden gheweist hadden. Ende daer stont ghescreven *Ecce, ego vobiscum sum usque ad consummacionem seculi* [h] [111], twelke beteeckende onsen gheduchteghen heere mids zijnre ghenade ende ontfaermichede met deser stede wesen wilde teewighen daghe[i].

§[j] Item daer naer voor een lootghietershuus[k] stont een proper springhende fonteyne ghevende hute goeden wijn[l]. Ende zomwile huten huuse met twee conduten[112] speytende watre tot in de middel van der strate[m].

§[n] Item daer naer thende van den muer[o] van ons gheduchs heeren hove zo was ghemaect een scoone rijckelicke poorte ende die casteel wijs van houte al ghestoffeirt van scilderien boven ghecroont. Ende up de houcken boven, ende up de appelen met banierkins metter wapene van Brucghe. Ende an dese poorte waren XIIII carteelen[p] up de upperste staedge. Ende in elc carteel stont een baniere[q] rijckelic ghestoffeirt metter wapenen van den landen van onsen gheduchten heere ende princhе ende zijn title te wetene

[a] Ende … cantich *onderstreept met rode inkt.*
[b] van … hanghende *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[d] -lare … heeren *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item voor tcaeshuus *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Inktvlekje boven de tweede* r.
[h] Ecce … seculi *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] deser … daghe *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … lootghietershuus *onderstreept met rode inkt.*
[l] goeden wijn *onderstreept met rode inkt.*
[m] watre … strate *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item ... muer *onderstreept met rode inkt.*
[p] XIIII carteelen *onderstreept met rode inkt.*
[q] een baniere *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[71]
[72]
[73]
[74]
[75]
[76]
[77]
[78] outaer = *altaar. Uit: MNW.*
[79]
[80]
[81]
[82]
[83]
[84]
[85]
[86]
[87]
[88]
[89]
[90]
[91]
[92]
[93]
[94]
[95]
[96] Luc.19
[97]
[98]
[99]
[100]
[101]
[102]
[103]
[104]
[105]
[106]
[107]
[108]
[109]
[110]
[111]
[112] conduut = *ieder middel om de een of andere vloeistof ergens heen te geleiden, dus zowel kanaal, waterleiding, een pijp of buis, waardoor een vloeistof loopt, als afvoerbuis en dgl. Uit: MNW.*.

an elc carteel de wapene van eenen lande. An dheerste[a] de wapene van Bourgognen[b], //

[f°CCXIII r°b]

an dandere[c] de wapene van Lottryck[d],
an therde[e] de wapene van Brabant[f],
an tvierde de wapene van Limborch[g],
an tvijfste de wapene van Vlaenderen[h],
an tseste de wapene van Arthois[i],
an tsevenste de wapene van Bourgognen[j].
Ende an dander zeven karteelen an dander zijde stonden, te wetene[k],
an dheerste[l] de wapene van Henegauwe[m],
an dandere[n] de wapene van Hollant[o],
an therde[p] de wapene van Zeelant[q],
an tvierde[r] de wapene van Namen[s],
an tvijfste[t] de wapene van Vrieslant[u],
an tseste[v] de wapene van Salines[w],
an tsevenste[x] de wapene van Mechelen[y].
Ende up de nederste staedge boven der poorte an beeden zijden, stont eenen grooten leeu[z] van eender zijde metter wapene ende baniere van den voors. gheduchteghen heere ende princhе also hijse voert an beeden zijden.

[a] An dheerste *onderstreept met rode inkt.*
[b] van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] An dandere *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Lottryck *onderstreept met rode inkt.*
[e] An thende *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Brabant *onderstreept met rode inkt.*
[g] van Limborch *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Arthois *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[l] An dheerste *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Henegauwe *onderstreept met rode inkt.*
[n] An dandere *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[p] An therde *onderstreept met rode inkt.*
[q] van Zeelant *onderstreept met rode inkt.*
[r] An tvierde *onderstreept met rode inkt.*
[s] van Namen *onderstreept met rode inkt.*
[t] An tvijfste *onderstreept met rode inkt.*
[u] van Vrieslant *onderstreept met rode inkt.*
[v] An tseste *onderstreept met rode inkt.*
[w] van Salines *onderstreept met rode inkt.*
[x] An tsevenste *onderstreept met rode inkt.*
[y] van Mechelen *onderstreept met rode inkt.*
[z] grooten leeu *onderstreept met rode inkt.*

Ende den leeu an dander zyde[a] met eender baniere[b] metten wapene van onser gheduchten[c] vrauwe ende princesse. Ende up dese poorte waren[d] ten ten incomste van den prince voors. vele diversche spelieden, als trompers, hoogheluut[e] ende trompetten[f] al de wijle duere, dat ons gheduchtich heere ende al zyn gheselscip daer duere leet, ende speilden tot dat hij al duere was. Ende gheduerde van de clocke twee naer de noene tot bij den viven van den avende.

[f°CCXIII v°a]

§[g] Item voor de poorte van hove[h] van onsen // gheduchten heere ende prinche was ghemaect een groot kemel ende daer up zittende een vreemt mannekin met eenen Sarasijnchen habite[i] hebbende in dhant een flasghelkin daer ute dat liep meestendeel al den dach zoete wijn van welken elc drincken mochte wien dat gheliefde als vooren[j].

§[k] Item daer bij up een staedge[l] was ghespeilt de transfiguracie van onsen heere up den berch van Tabor[m], daer Moyses ende Helias hem vertooghe den drie waerven van den appostelen, te wetene, sinte Pieter, sinte Jan, sinte Jacop[n]. Ende daer vooren stont ghescreven de woorden die sinte Pieter zeide *Domine bonum est, hic nos esse* [o]. [113] Ende dit was ghedaen by by levende lieden, cotinencie[p] houdende ghelyc beilden. Ende was een memorie ende een vermaen, dat onsen gheduchten heere binnen zijnder stede van Brucghe gheliefde te blivene ende in zijn hof te houdene. Ende up dese voors. staedge waren ooc diversche spelieden. Ende alle de voors. persenagen waren zo heerlic ende zo chierlic ende met zo properen ordenache ghemaect ende ghespeilt daelc elc diet sach daer in verbliden mochte[q].

---

[a] dander zyde *onderstreept met rode inkt.*
[b] baniere *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Vreemd dat er niet gheduchter staat want het gaat om een vrouwelijke datiefvorm; mogelijk gaat het hier om een historisch taalkundige fout.*
[d] Ende … waren *onderstreept met rode inkt.*
[e] trompers, hoogheluut *onderstreept met rode inkt.*
[f] trompetten *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … hove *onderstreept met rode inkt. Erna lijkt er een* w *te staan, doorstreept in rood.*
[i] Sarasijnschen habite *onderstreept met rode inkt.*
[j] gheliefde als vooren *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Item … staedge *onderstreept met rode inkt.*
[m] up … Tabor *onderstreept met rode inkt.*
[n] te … Jacop *onderstreept met rode inkt.*
[o] Domine … esse *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[p] cotinencie *sic.*
[q] sach … mochte *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXIII v°b]

§[a] Item de wet van Brucghe[b] met al hare dienaers volchden onzen voors. gheduchten heere tot in zijn hof omme hem te wellecommene. Ende ghemoeteden onse voors. gheduchten heere in de groote zale vooren, de welke zeere blijde was. Ende naer dat hij bij der voors. wet ghewellecomt was alsoot behoorde, zo dede onse gheduchtich heere bij den souverein baelju // van Vlaenderen de slotelen van der poorte van der stede die hem buten ghegheven waren weder gheven[c] zegghende[d] dat hij groot betrauwen hadde in hemleden ende was wel vroylic ende blyde. Ende naer dat was gheroupen al de zale duere met blijsscepen[e], Noël Noël [f].[114]

§[g] Item snavens[h] zo waren achter strate van der[i] stede van Brucghe vele ende diversche scoone vieren ghemaect, eeneghe waren ghemaect casteele wijs in den middel ende up den vierhoucken, ende hadden staende boven een pryeel al groene, andere vieren up wielen ende up andere manieren ghemaect. Ende waren ooc vele vieren in diversche straten[j]. Ende Ende de huusen waren behanghen met lakene, verscildert metter wapene van den prinche ende princesse. Ende telken huuse waren drie wassene toortsen[k] met pipers ende met trompers. De joncvrauwen[l] ende vrauwen[m] van der strate dansten ende honeirden in een huus daer omtrent[n].

§[o] Item voor andere diversche huusen[p] was eerlicke gheviert van wassene toortsen ende dat met grooter menichte al de stede duere. Ende zonderlinghe up de Buerse, up scoonijncx brucghe, up de maert, in de Burch, in den Braemberch, in Dhoudenburch[q], in de Hoochstrate, in sinte sinte

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] weder *en* gheven *vallen buiten de kolom.*
[d] zegghende *onderstreept met rode inkt.*
[e] duere met blijsscepen *onderstreept met rode inkt.*
[f] Noël Noël *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item snavens *onderstreept met rode inkt.*
[i] der *langs boven bijgeschreven.*
[j] Ende … straten *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Er is rode inkt boven de eerste* o *van* toortsen.
[l] De joncvrauwen *onderstreept met rode inkt.*
[m] vrauwen *onderstreept met rode inkt.*
[n] -den … omtrent *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in rode inkt.*
[p] Item … huusen *onderstreept met rode inkt.*
[q] up de Buerse … Dhoudenburch *onderstreept met rode inkt.*

Jacopsstrate, in de Hudevettersplaetse, ten Hoye[a] ende eldere, twelke scoone ende ryckelic was om ziene[b].

[f°CCXIV r°a]

§[c] Item ons gheduchtich heere ende vrauwe[d] // ende de heere van Orliens[e] ende andere heeren ende vrauwen reden snavens van strate te strate overziende de blysscepen ende de eerlicheden van den vieren ende abatementen. Ende waren van der stede weghe ghegheven twee prijsen voor de straten ende ghezelscepen die scoonst ende eerlicxt vierden ende de blijtste chiere maecten, daer of dat de eerste prijs was een zelverin scale[f] scale[f] van een Trois maerc, de welke hadden die van der buerse. Ende dander prijs[g] was een zelverin scale, van een Vlaems maerc ende hadden die van scoonijncx Brucgghe[h].

§[i] Item noch boven desen[j] zo waren boven up diversche torren, te wetene[k] wetene[k] van Onze Vrauwekerke[l], sinte Salvatoorskerke[m], sinte Jacopskerke[n], sinte Christofelskerke[o], sinte tOuburghenkerke[p], sinte Gilliskerke[q]. Ende up den belfroot van der houde halle[r] in de stede van der wederhaven, ende vanekins[115] die of ghedaen waren, zo waren ghestelt groote lanternen met groote kersen die daer in barnenden alden nacht, duer twelke zeere eerlic, vreemde ende wonderlic om ziene[s].

12 december 1440

§[t] Item smaendaechs daer naer[u] zo was te Brucghe up de maert een heerlic heerlic steicspel in hooghe zadelen van vele diversche heeren, joncheeren ende

[a] Hoochstrate … Hoye *onderstreept met rode inkt.*
[b] twelke … ziene *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Item … vrauwe *onderstreept met rode inkt.*
[e] de … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[f] een zelverin scale *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende dander prijs *onderstreept met rode inkt.*
[h] ende … Brucgghe *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … desen *onderstreept met rode inkt.*
[k] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[l] Onze Vrauwekerke *onderstreept met rode inkt.*
[m] Salvatoorskerke *onderstreept met rode inkt.*
[n] Jacopskerke *onderstreept met rode inkt.*
[o] Christofelskerke *onderstreept met rode inkt.*
[p] tOuburghenkerke *onderstreept met rode inkt.*
[q] Gilliskerke *onderstreept met rode inkt.*
[r] belfroot … halle *onderstreept met rode inkt.*
[s] zeere … ziene *onderstreept met rode inkt.*
[t] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[u] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*

poorters van Brucghe. Ende hadde den danc van buten, de heere van Waverijn[a]. Ende van binnen de joncheere van Cleven[b], de welke ons
[f°CCXIV r°b] gheduchtich // heere ende prinche altoos ghedient hadde van der speere. Ende een groot open hof van dansene ende van hoverene was snavens ghehouden in mijns heeren hof, daer de joncvrauwen van Brucghe ontboden waren[c].

13 december 1440 §[d] Item sdisendaechs daer naer[e] zo was noch up de voors. maert een eerlic steicspeil in zadelen van oorloghe van vele diversche heeren ende joncheeren ende poorters van Brugghe. Ende hadde den danc van buten, Perchevael[f] scheeren sone van Halewijn[g]. Ende van binnen een scilt cnape cnape ghenaemt Ardenoys[h] wiens roup was Bertezon[i]. Ende snavens was een rijckelic hof ghehouden int Ghizelhuus[j]. Daer onse gheduchtich heere ende vrauwe ende de heere van Orliens ende de hertoghinnen zinen ghezelnede, mesgaders meer andere heere ende vrauwen haten ende honeirden daer[k].

14 december 1440 §[l] Item zwonsdaechs daer naer volghende[m], zo was noch up de voors. maert een rijckelic speicspeel[n] ghehouden in platte zadelen[o] van vele heeren, joncheeren ende poorters van Brucghe ende hadde den danc van buten ende van binnen Guiljane Doutines, zone van den canselier[p].

17 december 1440 §[q] Item tsaterdaechs daer naer[r], zo reed de heere van Orliens[s] ende vele andere heeren ende joncheeren mesgaders de wet van Brucghe elc met

[a] de … Waverijn *onderstreept met rode inkt.*
[b] joncheere van Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[c] -vrauwen … waren *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[f] Perchevael *onderstreept met rode inkt.*
[g] van Halewijn *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ardenoys *onderstreept met rode inkt.*
[i] Bertezon *onderstreept met rode inkt.*
[j] int Ghizelhuus *onderstreept met rode inkt.*
[k] vrauwen … daer *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … volghende *onderstreept met rode inkt.*
[n] speicspeel *sic.*
[o] platte zadelen *onderstreept met rode inkt.*
[p] binnen … canselier *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[s] van Orliens *onderstreept met rode inkt.*

zinen state tjeghens den heere van Chaerloos ons sprinchens sone, ende mijn vrauwe zijn ghezelne scoonijncx dochtere van Vranckerijcke de welke
[f°CCXIV v°a] doe van Bruesele quamen. // Ende waren hemleden ooc ghetoocht alle zelve spelen, als vooren verhaelt es al van der Cruuspoorte toten hove van onsen gheduchteghen heere ende prinche met grooter cheerlicheden[a].

18 december 1440

§[b] Item tsondaechs daer naer[c], zo was noch up de maert een eerlic steicspeil[d] in hooghe zadelen van vele heeren ende joncheeren. Ende bleven de voors. lanteernen staende[e] up de torren van der kerken ende up dhalle voors. verlicht met kersen, die meest alden nacht bernenden, uutghesteken de lanterne up Onser Vrauwenthor om dies wille datse te broken was van den winde[f].

Davit gode van al[g]

19 december 1440

I[h]tem smaendaechs daer naer[i] vertrac de heere van Orliens[j] mesgaders mevrauwe zine ghezelnede[k], de dochtere van den grave van Cleven[l], van der stede van Brucghe, de welke onlancx daer te vooren hij huutghecommen zijnde, als ghevanghene van den coninc van Inghelant. Ende sichtent ghetrauwet hebbende alsoot vooren blijct de voors. joncvrauwe van Cleven binnen der stede van Sintomaers[m], de princesse, onse gheduchteghe vrauwe, brochte gheleet van boven der grooter zalen van haren hove tot beneden. Ende daer halp zouse in haren waghen zetten, ende worden dheen den anderen minlic cussende int oorlof nemen met weenenden ooghen, twelke zeere deerlic was om ziene. Ende ten welken sceedene meneghen traen ghelaten was van vrauwen ende van
[f°CCXIV v°b] joncvrauwen ende andere diet zaghen. Ende onse gheduchtich heere //

[a] heere … cheerlicheden *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[d] steicspeil *onderstreept met rode inkt.*
[e] lanteernen staende *onderstreept met rode inkt.*
[f] om … winde *onderstreept met rode inkt.*
[g] Davit … al *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in rode inkt.*
[i] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[k] -vrauwe zine ghezelnede *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[m] joncvrauwe … Sintomaers *onderstreept met rode inkt.*

ende prinche connoyhierdese[a] alle beede tot binnen zijnder stede van

Ghend daer zij eerlijcke ende minlike ontfanghen waren. ende ons gheduchten prinche hemleden te Ghend gheconnoyhiert hebbende, ende daer wat spacie ghezijn hebbende van daghen hij connoyhierdese voort tot buter stede van Ghend omtrent een mile weichs, ende daer zo namen zij oorlof dheen van den anderen. Ende zij onder hem beeden[b] namen daer an te doene van nu voorden al dat mueghelic ware van doene dheen voor den anderen. Ende van daer zo vertrac de hertoghe van Orliens[c] met zinen state toter stede van Doorneke daer hij eerlicke ontfanghen was ende vele hedele mannen ende vrauwen. Ende ooc wel VII paedgekins[d] hedellieder kijnderen waren ontfaen te zinen dienste, ende deden hem groote bede dat zij met hem in zinen dienst mochten zijn[e].

§[f] Item corts daer naer[g] zo waren hem ghepresenteirt XXIIII mannen[h] van Bollenoys wel gheabelgiert ende wel te perde, de welke zouden zijn zijn archiers ende bewarers van zinen lichame. Dese ende alle dandere die boven ghenoomt zijn waren alle ontfaen ende onthouden van zinen huuse ende altoos zo multiplierden zine dienaers zo vele als zij quamen te Doorneke dat hij wel III[C] perden[i] hadde up zinen cost. Ende vele lieden begheerden zine oordene te draghene specialicke in Picaerdien. Ende vele
[f°CCXV r°a] lieden begheerden hem te dienene ende dat up // hope twelke dat zij hadden dat was als hij commen zoude by den coninc van Vranckerijcke dat hij hebben zoude uutnemende groot regiment int scoonijncx rijcke van Vranckerijcke[j] bij den welken de hertoghe van Orliens zelve die liet hem also also dyncken[k] ende het was ooc zijn meeninghe, nochtans voorwaer daer waren eeneghe wijse mannen de welke dachten al de contrarie dat also niet en zoude ghevallen, alsoot ooc dede[l].

[a] Ende … connoyhierdese *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende … beeden *onderstreept met rode inkt.*
[c] de … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[d] wel VII paedgekins *onderstreept met rode inkt.*
[e] zij … zijn *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[g] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[h] XXIIII mannen *onderstreept met rode inkt.*
[i] wel III[C] perden *onderstreept met rode inkt.*
[j] scoonijncx … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[k] de … dyncken *onderstreept met rode inkt.*
[l] zoude … dede *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item weit voorwaer[b] datter eeneghe waren, de welke secretelike zeiden zeiden

dat zij den hertoghe van Orliens zouden hebben gheraden dat hij vele eer toten coninc zoude hebben ghetrocken dan hij dede. Ende anderwaerven[c] [116], zo dochten eeneghe dat de gone de welke die de coninc regierden ende langhe gheregiert hadden daer te vooren gheduerende den tyt van zonderlinghe oorloghe. Ende zij en zouden niet ghedoghen willen also langhe als zijt vermochten dat yement anders dan zijleden zouden hebben tregiment. Maer zouden vinden maniere omme hemleden te orderhoudene in den zelven staet ende gouvernement alsoot gheweist hadde. Ende al wast zo dat de voors. hertoghe hem was zeere na maechscepe dan al dandere ende dat hij hadde vele leden om scoonijncx rijcke. Niet te min[d] het heift over langhen tyt ghezien gheweist dat in al zulke groote heeren altoos
[f°CCXV r°b] heift ghezijn groote hatye ende nyd. Ende dat groote // heeren dickent hebben ghegheven dheen den anderen van travers, dat es te verstane te tooghene dat zij niet en meenen[e].

I[f]tem de hertoghe van Orliens vertreckende van Doorneke int voors. jaer[g] van XL reysende te Valencine ende van daer te Kennoyt[h], daer ghinc hij zijn scoonnichte, de graefnede Margriete[i] duwagiereghe van Henegauwe die die hem festierde zeere blydelike. Ende zou gaf hem een ghifte ende hij trac van daer te Camerike[j] daer hem ooc waren ghegheven vele groote ghiften. Ende noch boven dien de stede gaf hem V[C] goudin croonen[k]. Ende van daer daer zo zoude hij hebben ghetrocken sinte Quintins, maer eeneghe van zinen lieden deden hem te verstane datter vreese in stac daer te treckene, want het onder weghe al veroorloocht was. Ende ooc mede dat zij zouden moeten passeren te zeere bij de fortressen van mijn heere van Lucenburch, grave van Lingni de welke noch niet en hadde ghedaen den heed van den

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item weit voorwaer *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende anderwaerven *onderstreept met rode inkt.*
[d] Niet te min *onderstreept met rode inkt.*
[e] te … meenen *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in blauwe inkt.*
[g] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[h] te Kennoyt *onderstreept met rode inkt.*
[i] Margriete *onderstreept met rode inkt.*
[j] te Camerlike *onderstreept met rode inkt.*
[k] hem … croonen *onderstreept met rode inkt.*

pays van Atrecht[a]. Ende om dese cause, ende ooc om te treckene bet versekert, hij ontboot bij hem eeneghe hedele mannen van der maerche van Camersys ende van huerleder[b] lieden omme te helpen convoyerene den

hertoghe van Orliens. Maer het en was niet van nooden te duchtene voor den heere van Lucenburch[c], ende dat omme twee redenen. Theerste was dat hij wel te vullen van desen beraden was metten hertoghe van //
[f°CCXV v°a] Bourgognen, ende den heere van Lucenburch de welke hadde ghezijn te Brucghe binnen der tyt dat de[d] hertoghe van Orliens daer hadde ghezyn. Ende zy hadden te gadere vele minlike conversacie ghehadt van vele zaken, aldus zo ne hadde de heere van Lucenburch in gheender manieren hem willen eeneghe scade of moyte doen. De tweeste redene was[e] dat binnen dat de hertoghe van Orliens[f] was te Camerijcke[g], de voors. heere van Lucenburch[h] lach in zijn casteel van Gwyse zeere tonder van grooter ziecte, hij versciet van der weerelt ende hij starf van diere ziecte[i].

§[j] Item den hertoghe van Orliens[k] was ghebrocht de mare van zijnder dood in de stede van Camerijcke om twelke hij noch daer bleef twee daghen meer dan hij meende te blivene. Ende dede den gouverneurs van der stede bidden, dat zyleden hem wouden kiesen tot eenen verweerere van huerleder stede in de stede van mijn heere van Lucenburch de welke diet hier vooren ghezien hadde ende was overleden. Ende hij zoude hem doen confirmeren van den coninc van Vranckerijcke also men es ghecostumeirt, van welken versoucke zij hem excuseirden ten besten dat zy mochten zegghende dat zijt niet en zouden durven doen het ne ware hij oorlove van[l] den bisscop[m].

[a] den … Atrecht *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Er lijkt een* b *boven de* e *te zijn geschreven, maar het is zeer onduidelijk.*
[c] Maer … Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[d] de *werd langs boven bijgeschreven.*
[e] De … was *onderstreept met rode inkt.*
[f] hertoghe van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[g] Camerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[i] -relt … ziecte *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Dittografie van* van.
[m] doen … bisscop *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXV v°b]

I[a]tem als de hertoghe van Orliens[b] vertrac van Camerycke[c] te sinte Quintins[d] ende also te Noyon te Compiengen te Sentelys[e]. // Ende daer naer zo trac hij te Parijs[f] daer hij een wyle bleef. Ende waer hij quam men dede hem heere als of hij hadde gheweist de persoon van den coninc van Vranckerijcke[g] of zijn sone den dalphin. Ende het volc hadde langhe begheert hem te ziene van zijnder verlossinghe van der vanghenesse, ende hem te hebbene in zine vryhede also zij daden[h].

§[i] Item hier omme was[j] zyn meeninghe te treckene bij den coninc te cortsten cortsten dat hij mochte maer hij hoorde zulke nieumare om twelke hij delahierde een langhe tijt wel een jaer of meer, ende de cause was dese. Om dat de coninc hadde vernomen van al de maniere die de voors. hertoghe hadde ghehouden binnen der tijt dat hij[k] was ghekeert uut Inghelant ende van der alyanche, ende den heed de welke hij hadde ghedaen metten hertoghe van Bourgognen Ende ooc mede van zijnder oordene die hij ontfaen hadde. Ende in schelijcx[l] dat de hertoghe van Orliens[m] hadde ghenomen in zijn ghezelscip ende in zijn huusghesinde groote menichte van lieden van den landen van den hertoghe van Bourgognen, de welke in tiden verleden groote oorloghe hadde ghehouden up sconijncx rijcke van Vranckerijcke[n]. Ende den coninc was ooc ghezeit[o] dat alle de alyance diere ghemaect was, was te zijnder bejeghentede ende den gonen die tot zinen rade waren[p].

[f°CCXVI r°a]

§[q] Item voort es te wetene[r] dat met die twee hertoghen, te wetene van den hertoghe van Orliens[a] ende van den hertoghe van Bourgognen[b] // waren

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[c] Camerycke *onderstreept met rode inkt.*
[d] Quintins *onderstreept met rode inkt.*
[e] Noyon … Sentelys *onderstreept met rode inkt.*
[f] te Parijs *onderstreept met rode inkt.*
[g] coninc van Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[h] hebbene … daden *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item … was *onderstreept met rode inkt.*
[k] dat hij *werd langsboven bijgeschreven.*
[l] Ende in schelijcx *onderstreept met rode inkt.*
[m] hertoghe van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[o] den … ghezeit *onderstreept met rode inkt.*
[p] ende … waren *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Item … wetene *onderstreept met rode inkt.*

ghaliert met andere groote heeren te wetene de hertoghe van Bertaengen, de hertoghen van Alenchon[c], ende andere de welke hadden gheproponeirt[117], als doe den coninc te stellene al nieuwe gouvernuers ende dat van nu voordan zijn conincrijcke zoude ghegouverneirt worden bij hemleden ende andere diet hemleden ghelieven zoude te stellene. Ende hij

Tekstverklarende noten.

113

114

115 vanekins < *vane, vaen = vaan, vaandel, banier. Uit: MNW.*
116 anderwaerven = *andermaal, ten tweeden male ; een andere maal, op een andere keer, bij een andere gelegenheid. Uit: MNW.*
117 proponeren = *voorstellen. Uit: MNW.*

[a] van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[b] van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] de hertoghe … Alenchon *onderstreept met rode inkt.*

en zoude gheen andere staet houden noch mueghen doen dan bij den consente ende bij den rade van die voors. heeren. De welke coninc[a] hoorende ende gheneghen was tallen tiden vele diversche manieren te hoorene zine regnacie gheduerende also men hem dicwile dede te verstane, ende gheloofde lichtelike al dat tghuent dat men zeide van der zaken boven verhaelt int langhe dat al waer was dat gheloofde hij zeere wel ende specialike als hij verstont, ende belief dat dese twee hertoghen, te wetene, Bertaengen ende Alenchon[b], hadden ontfaen de oordene van den hertoghe van Bourgognen, doe zo wart hij in meerder duchten dan hij was van te vooren van tghuent dat boven verhaelt es. Omme welke maniere hij was zeere qualike te vreden. Niet jeghens staende[c] dat hij hadde gheordineirt dat men zoude hebben ghegaen ende ghetrocken tjeghens den hertoghe[d] van Orlyens[e].

§[f] Item de coninc aldus ghenouch ghesproken hebbende tot zinen lieden[g] de
[f°CCXVI r°b] welke hem hadden ghebrocht de nieumare van zinen weder- // keerene, om dat de coninc[h] bij dien apetijt ghecreech omme hem te ziene. Ende was gheinformeirt om de cause boven ghenoomt ende ghescreven. Ende de voors. coninc[i] en wilde niet datter yement tjeghens riden zoude. Ende wilde de hertoghe van Orliens bij den coninc commen[j] dat hij quame met zinen daghelicschen huusghesinde ende zonder daer mede te commene die waren van den landen van den hertoghe van Bourgognen voors[k].

I[l]tem de hertoghe van Orliens[m] dit wetende ende dat up dese maniere moeste toe gaen, hij trac uut Parys te Orlyens ende van daer te Blois up zine andere eerlicheden, daer hij was noch vele eerlicker ontfanghen dan hij noch elders gheweist hadde van zinen vassalen ende ondersaten. Ende

[a] De welke coninc *onderstreept met rode inkt.*
[b] te … Alenchon *onderstreept met rode inkt.*
[c] Niet jeghens staende *onderstreept met rode inkt.*
[d] tjeghens den hertoghe *onderstreept met rode inkt.*
[e] Orlyens *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item … lieden *onderstreept met rode inkt.*
[h] dat de coninc *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … coninc *onderstreept met rode inkt.*
[j] de … commen *onderstreept met rode inkt.*
[k] -toghe … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Initiaal in blauwe inkt.*
[m] Item … Orliens *onderstreept met rode inkt.*

hem waren ghegheven vele giften ende rijckelicke presentacien in diversche eerlicheden[a].

§[b] Item nu behouft ons noch weder te sprekene[c] een lettel van myn heere van Lucenburch[d], grave van Lingni, de welke alsoot gheseit es hier vooren starf in zyn casteel te Gwijsen de welke alsoot ghezeit es, ende van daer was zijn lichame ghevoert in een waghene ende beweicht van zinen volke zeere eerlicke in de kerke van Onser Vrauwen te Camerijcke[e] waer hij was ghestelt up twee scraghen binnen den choor. Ende binnen den eersten avent[f] men zanc de vigelien[g] ende de commandacien ende hij was
[f°CCXVI v°a] ghewaect tot sanderdaechs dat men ghinc doen de messe over de // ziele zeere solempnelicke, ende daer waren een groot ghetal van toortsen ende kersen ronds omme tlijc. Ende al zijn volc was in zwarte habiten, ende ooc die de toortsen ende de kerssen hilden, ende de messe ghedaen zijnde, hij was begraven buten den choor zeere bij een van zinen voorsaten ghenaemt monseigneur Walrave de Lucenburch, heere van Lingni[h] ende van Kennoit[i]. Ende es in andere plaetsen breedere ende te vullen ghezeit dat hij van levende live ter dood quam zonder ghedaen te hebbene de coninc van Vranckerijcke[j] of zine ghedeputeirde den heed van de pais van Atrecht[k] hoe wel dat hij te vele stonden daer toe vermaent hadde ghezyn. Ende sichtent
6 januari 1441 jaer van XXXV[l] dat die zelve pais gheconfirmeirt was omtrent XIII avent anno M CCCC XL[m], doe hij overleet alsoot boven ghescreven es, hadde onderhouden ende bewaert zine steden, fortressen ende al tland zonder dat gheen dan desen drie pointen te wetene van Vranckerijcke, Inghelant, Bourgognen[n] hem hadden ghedaen eeneghe roof of grief of zeere lettel want al de Inghelschen en waren anders niet begheerende dan omme hem te ghelievene ende vrienscepe te doene omme dat hij noch niet en was van hemleden vervreemt. Ende dat hij noch niet ghedaen en hadde zinen eed

[a] rijckelicke … eerlicheden *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … sprekene *onderstreept met rode inkt.*
[d] heere van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[e] van … Camerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[f] den eersten avent *onderstreept met rode inkt.*
[g] de vigelien *onderstreept met rode inkt.*
[h] monseigneur … Lingni *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Kennoit *onderstreept met rode inkt.*
[j] de … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[k] heed … Atrecht *onderstreept met rode inkt.*
[l] Ende … XXXV *onderstreept met rode inkt.*
[m] XIII … XL *onderstreept met rode inkt.*
[n] van … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

van den pais van Atrecht. Ende hadden te hemwaert[a] groot betrauwen omme te hebbene zine bystandichede ende hulpe ende dat hemleden van
[f°CCXVI v°b] nooden ware. Ende in schelijcx[b] hij hilt dat vaste te // hebbene haerleder hulpe jeghens hem allen de welke hem zouden willen deren of scade doen. Ende aenziende als van Bourgognen[c], lettel wasser zy waren al wel gheneghen om hem lieve te doene in alle zine zaken. Niet jeghens staende dat de hertoghe van Bourgognen[d] een langhe tijt up hem was vergramt omme de overdraginghe de welke men hem dickent dede. Niet jeghens staende[e] den pronc tusschen hem beeden, die ne barstede doe niet ute dat zo varre ghecommen hadde dat by fayten gheopenbaert hadde ghezyn, maer het verkeerde zo dat hij vercreech de goetwillichede ende de gracie van den hertoghe van Bourgoengen[f].

§[g] Item als van den Fransoisen zide[h] ende specialicke van den capeteinen de welke onderhilden ende leededen de lieden van wapenen zij duchteden ooc zeere om dat hij was zo over vaeljant van zinen persone. Ende om dat hij tallen daghen was wel voorsien van lieden van wapenen omme hemleden te wederstane daden zij eeneghe scade. Ende zij wisten wel, hadde hijse ghevonden up zine eerlichede te zynder avantaege, hy hadse bedorven zonder te hebbene eeneghe ontfaermenesse. Ende als zij moesten commen up zine eerlichede zij gaven hem bezegheltede ende beloften zine ondersaten niet te mesdoene twelke zij dickent deden. Ende
[f°CCXVII r°a] ooc mede[i] hij was te vreden hemleden te laten met // payse up dese condicie. Nochtans voorwaer[j] een lettel tyts voor zine dood, de coninc van Vranckerijcke hadde ghesloten met zinen rade omme hem niet te ghevene meer respyt van den heed te doene. Ende de coninc was al bereed[k] up hem te commene met al zine mueghentede om hem te doen doene zinen heed van den pais van Atrecht maer de almueghende god die belettedet al want hij versciet van der werelt[l] aldus weet god al dinc te belettene, aldus ende in

[a] Ende … hemwaert *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende in schelijcx *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] Niet jeghens staende *onderstreept met rode inkt.*
[f] -ghe van Bourgoengen *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … zide *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende ooc mede *onderstreept met rode inkt.*
[j] Nochtans voorwaer *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende … bereed *onderstreept met rode inkt.*
[l] van der weerelt *onderstreept met rode inkt.*

deser manieren zo hende meer Jan van Lucenburch[a] de welke van zyn eeneghe persoon hadde ghezyn wel rudderlic ende hooghe van state, ende zeere ontsien in allen plecken daer men hem kende ende hij was oud omtrent vichtich jaer. Ende zeere corts naer zyn overliden, een persoon[b] ghenaemt Heerein de Monchy[c] de welke hij hadde te bewarene ghegheven tcasteel van Couchy, ende die leverdet in de handen van den hertoghe van Orliens bij middele van een groote somme van penninghen[d] die hij daer of ontfinc, ende ne wildet niet leveren noch stellen in den handen van den grave van Simpol, maech ende haeldijnc van den voors. heere van Lucenburch[e]. Ende ooc de heere van Nelles, van Beulien[f] ende van Vermendois[g], verstaken Lyon de Vendonne[h], de welke was huerleder gouvernuer, ende alle andere de welke waren in de voors. plecken, als van mijns heeren van Lucenburchs weghe. Ende stelden daer in de lieden van mijn heere van Motagoul[i] huerleder natuerlic heere. ende alle de andere

[f°CCXVII r°b]

steden // en fortressen waren ghelevert, ende ghestelt in de clare obediencie van den grave van Simpol van den gonen diese hadden te bewaren[j].

Hier volcht hoe de hertoghinne van Bourgognen, gheselnede van den hertoghe Philips, trac te Aloen by den coninc van Vranckerike anno XL.[k]

I[l]tem in dien tiden[m] de hertoghinne voors. Ysabeele[n] de welke was dochtere van den coninc van Portigale[o], trac bij den voors. coninc te Alon[p], wel eerlicke met state ende met scooner gheselscepe van rudders ende joncheeren also wel van den raedslieden ende ooc ghestoffeirt met vrauwen ende met joncvrauwen. Ende om dat zou ten besten niet en was ghezont zo was zoe ghevoert up een oosbare ende daer quamen tjeghens

[a] meester … Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[b] een persoon *onderstreept met rode inkt. Dittografie van* persoon.
[c] Heerein de Monchy *onderstreept met rode inkt.*
[d] een … penninghen *onderstreept met rode inkt.*
[e] heere van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[f] ooc … Beulien *onderstreept met rode inkt. Bij* Beulien *is er tussen de* e *en* u *iets weggekrabd.*
[g] Vermendois *onderstreept met rode inkt.*
[h] Lyon de Vendonne *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Motagoul *onderstreept met rode inkt;* Motagoul *sic.*
[j] Simpol … bewaren *onderstreept met rode inkt.*
[k] Hier … XL *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[l] *Initiaal in blauwe inkt.*
[m] Item … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[n] Ysabeele *onderstreept met rode inkt.*
[o] den … Portigale *onderstreept met rode inkt.*
[p] te Alon *onderstreept met rode inkt.*

huer ghereden uut der stede van Alon[a] wel een mile wechs te wetene Arthus du Bertaenge, grave van Ritsemont[b] conincstable van Vranckerijcke[c] de welke hadde ghetrauwet de zustere van den hertoghe van Bourgognen, de welke grave beweichde huer tot in de voors. stede ende ooc mede tot bij den coninc, die ontfinc ende wellecomdese ghenouch hoochschelike, ende zo dede ooc zijn sone den dalphin ende meer andere hedelen. ende naer dese ontfanginghe[d], doe was zou beweicht in de abdie van sinte Maertins daer zou was in was ghelogiert. Ende daer naer zou was ten vele stonden bij den coninc omme hem te biddene eeneghe pointen daer mede dat zou was ghelast van den hertoghe Philips hueren man. Also wel van den pais generale van den tween coninckrijcken[e] te wetene van Vranckerijcke ende //

[f°CCXVII v°a] van Inghelant. Ende ooc als van den sticke van den hertoghe van Orliens[f]. Ende ooc mede omme de fortresse van Morthaguul[g] toebehoorende mijn heere van Commerchy[h], twelke noch in handen hilt Guillemet de Hynau[i], ende ooc andere lieden wilen van den lieden[j] van mijn heere van Lucenburch[k] ende zeiden zij en woudent niet leveren den gonen diet an hemleden hadde versocht van scoonijncx weghe het ne ware bij oorlove van den hertoghe van Bourgognen. Om twelke wedersegghen[l] zo waren ghegaen, een groot ghezelscip van scoonijncx lieden up de condicie daer vooren te legghene ciedge also was den raed up hope dat men zoude mueghen vercrighen dat men mochte tractieren van deser questie voort het vertrecken van der voors. hertoghinne de welke noch dede ende versochte meer beden toten coninc maer zeere lettel was haer gheconsenteirt, niet min zou hilt haer Paesschen in de stede van Laoen, daer zou hilt eerlicken staet. Ende zou was dickent ghevisenteirt van groote heeren ende andere hedelen van sconijncx weghe[m].

[a] van Alon *onderstreept met rode inkt.*
[b] Arthus … Ritsemont *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … ontfanginghe *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Dittografie van* coninc-.
[f] hertoghe van Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[g] fortresse van Morthaguul *onderstreept met rode inkt.*
[h] Commerchy *onderstreept met rode inkt.*
[i] Guillemet de Hynau *onderstreept met rode inkt.*
[j] *De eerste* e *werd langsboven bijgeschreven.*
[k] van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[l] Om twelke wedersegghen *onderstreept met rode inkt.*
[m] heeren … weghe *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item in schelijcx[b] zo ghinc bij den coninc[c] te Laon, Jane van Bethune[d], graefnede van Lingny[e] ende vicontesse van Menaulx[f], de welke coninc was wel te vreden ende ontfincse wel danckelic ende blydelicke. Ende dese voors. graefnede verliefde an den coninc al huere eerlichede die zou was houdende van den coninc. Ende ooc mede zou maecte tracteit metten coninc ende zine commessarisen van also vele alst huer aengaen mochte van huer goet muebel twelke haer bleven was van haer man twelke men

[f°CCXVII v°b] zeide dattet was ghecon- // fuskiert omme dat hij was ghesceeden van levende live ter dood, als contrarie den coninc van Vranckerijcke om twelke zou betaelde een groote somme van penninghen. Ende midsdien zo bleef zou met payse, ende daer of hadde zou goede brieven van den coninc. Ende also ghedaen hebbende zou vertrac in haer eerlicheden. Ende toten coninc quamen vele lieden omme te doene ymage ende hem te dienene de welke hij onthilt ende beloofde hemleden te doene groote duecht want hij hadde wille de vercommende zomer te makene een groote armee jeghens den Inghelschen[g].

1441 Dit ghesciede binnen een jare van XLI.[h]

Hier volcht hoe de hertoghinne van Bourgognen oorlof nam an den coninck van Vranckerike.[i]

I[j]tem int beginsel van dese jare[k] Karel coninc van Vranckerijcke zijnde te Laoen[l] daer hij hadde ghehouden zinen Paesschen doch int hof ende hospitael van den zelven bisscop van der voors. stede van Laoen. Ende es te wetene dat hij daer houdende was grooten rijpen raet up beede de begheerten de welke hadde ghedaen de hertoghen van Bourgognen ende die van hueren rade waren. Ende ten hende van desen rade fynalicke huer was lettel of niet gheconsenteirt van huer begheerte om twelke zou was wat

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item in schelijcx *onderstreept met rode inkt.*
[c] bij den coninc *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Bethune *onderstreept met rode inkt.*
[e] Lingny *onderstreept met rode inkt.*
[f] vicontesse van Menaulx *onderstreept met rode inkt.*
[g] armee … Inghelschen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Dit … XLI *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] Hier … Vranckerike *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in rode inkt.*
[k] Item … jare *onderstreept met rode inkt.*
[l] te Laoen *onderstreept met rode inkt.*

onpacient, ende zou vernam wel claerlike ende so deden ooc hueren raed
[f°CCXVIII r°a] dat de // gouvernuers van den coninc, en hadden niet wel in gracien den hertoghe van Bourgognen huer man noch zinen ghewercken. Ende om dat zou zeide[a] dat zou daer langhe bleve, ten hadde haer niet gheprofiteirt aldus aldus nam zou oorlof an den coninc ende bedancte hem zeere van der heere, ende van der goeder ontfanginghe die hij huer ghedaen hadde. Ende daer naer zou zeide « Mijn heere ende coninc[b], van alle de beden ende begheerten die ic an hu ghedaen hebbe gheen van al zo en hebdi nu gheconsenteirt naer mijn avijs de welke nochtans waren redelic [c]».

§[d] Item up twelke de coninc verantdwoorde[e] hoosschelic zegghende « Scoon zustere[f] dat es ons leet, want andersins en mocht niet wesen want wij wij zo vijndent in onsen raed. Up twelke[g] wij hebben sprake ghehadt ten vele tiden van huwer begheerte want het zoude ons commen te alte grooten grieve dat te consenterene ». Naer dese woorden[h] zou nam oorlof alsoot vooren verhaelt es ende zo dede zou ooc an zinen sone den dalphin. Ende zou sciet van daer ende zo quam logieren sinte Quintins[i] met hueren state. Ende ghelyc als vooren zo gheleede de grave van Ritsemont conincstable van Vranckerijcke de hertoghinne voors. weder omme een groote mile, ende meer andere groote heeren, ende zou ghinc haer noenmaeltijt houden int casteel van Cammersijs. Ende up die huere ende tyt zo waren ghegaen eeneghe lieden van den coninc rooven in tlant van Henegauwe, ende in de
[f°CCXVIII r°b] maertse daer // omtrent. Ende sij leededen mede een grooter proye van roove van perden, coyen ende vele beesten ende vitaelge ende ander goed. Ende zij waren haestelicke gheachterhaelt van der hertoghinnens lieden de welke deze versloughen vive of zesse. Ende dandere[j] die sauveirden[118] hemleden by foorsen van wech te loopen huteghesteken twee die achterhaelt waren ende ghevanghen ende gheleet te Quesnoy daer de hertoghinne van Bourgognen ginc logieren ende daer was hertoghe Philips[k]

[a] Ende … zeide *onderstreept met rode inkt.*
[b] zou … coninc *onderstreept met rode inkt.*
[c] avijs … redelic *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … verantdwoorde *onderstreept met rode inkt.*
[f] zegghende scoon zustere *onderstreept met rode inkt.*
[g] Up twelke *onderstreept met rode inkt.*
[h] Naer dese woorden *onderstreept met rode inkt.*
[i] sinte Quintins *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ende dandere *onderstreept met rode inkt.*
[k] hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*

haer man ende daer zou hem verhaelde[a] al tghuent dat zou hadde ghevonden an den coninc van Vranckerike ende an zinen raed. Ende voorwaer[b] de meeste menichte van den hedelen die met hem hadden gheweist int voors. voyage ne waren niet also goet Frans in huerleder wederkeeren als zij waren als zij daerwaert trocken omme eeneghe woorden ende maniere die zij zaghen ende hoorden in huerleder sceeden.

§[c] Item de grave Philips van Bourgognen[d] peinsende in hem zelven om dit voors. overbringhen. Ende aviseirde[e] met eeneghe van zinen nausten rade, dat hem wel was van nooden hem ende zine landen te houden versekert ende wel verwaert van lieden van oorloghe, overmerckende dat men cleener occusoene de Fransoisen zouden varijncx[119] ghenesen zijn om hem te doene grief ende scade. Niet te min daer waren altoos tusschen dese twee partien[f] vaeliant wyse eerbaer mannen die altoos begheerden ende
[f°CCXVIII v°a] onderhilden omme dese twee heeren te houdene in payse // ende in eendrachtichede, ende specialike van scoonijncx zyde. Ende de bisscop van Riemen[g] was zeere gheneghen altoos ten besten te sprekene. Ende als de hertoghinne voors. van daer was vertrocken alsoot boven verhaelt es zo waren altoos van daghe te daghe eeneghe personen van heeren gaende ende keerende van deender partie of van dandere die altoos wilden onderhouden dacoort, ende al dat wel ghedaen mochte zijn tusschen hen beeden om pais te behoudene[h].

Hoe dat de hertoghe van Orliens weder keerde huut Vranckerike bij den hertoghe van Bourgognen[i].

I[j]tem int zelve jaer[k] als de hertoghe van Orliens voors. weder keerende uut Vranckerijcke te Hesdijnc[l] by den hertoghe van Bourgognen[m]. Ende als de

[a] hem verhaelde *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende voorwaer *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende aviseirde *onderstreept met rode inkt.*
[f] Niet … partien *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Riemen *onderstreept met rode inkt.*
[h] tusschen … behoudene *onderstreept met rode inkt.*
[i] Hoe … Bourgognen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] *Initiaal in blauwe inkt.*
[k] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[l] te Hesdijnc *onderstreept met rode inkt.*
[m] hertoghe van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

hertoghe van Bourgognen besief van zijnder comste hij trac jeghens hem ende zij maecten groote blysscepe dheen den anderen ende beede te gadre, ende zij trocken binnen der stede van Esdinc daer de hertoghe was

1 november 1441

VIII daghen. Ende daer hilt de hertoghe van Orliens de feeste van Allenhelighen[a] ende binnen desen tijt zo hilden dese voors. twee hertoghen grooten raed up tghuent dat zij voor ooghen hauden, ende sloten te gadere dat zij corts weder zouden vergaderen in de stede van Nyvers met meer andere groote princhen ende heeren van der croone van Vranckerijcke. Ende die dachvaert ghepasseirt de hertoghe trac van daer duer Simpol,

[f°CCXVIII v°b]

ende hij reed in de // stede van Atrecht daer hij waerdelike was ontfanghen ende ghevestiert van alle de staten van der stede. Ende hem waren ghegheven rijckelicke giften. Ende als de hertoghe van Orliens van dane sciet hij trac te Parijs waert[b].

1442

Dit ghesciede binnen den jare M CCCC XLII[c].

§[d] Item int beginsel van den voors. jare[e] de keyser van Oostrycke[f] quam te Besanche in ghezelscepe van vele groote hedele princhen, ende met scoonen state om den keyser te visenterene[g].

Hoe Pieter Rynault was seere vertasserende den landen van den hertoghe van Bourgognen ende van den grave van Stampes[h].

I[i]tem ghij hebt wel hooren vertrecken, hoe dat Pieter Rynault was ghelogiert up tcasteel van Milluy[j] twelke es up twee milen naer de stede van Baeuvais, de welke plecke hij hadde ghedaen repareren ende verstaercken, ende hij hadde wel bij hem II[C] vechtender mannen[k] al stercke zackemans vigorues ende gherade, metten welken hij liep zeere dickent in diversche plecken, ende al tghuent dat zij consten ghecrighen binnen den casteele ende de pale van dien, also wel up scoonincx landt als helders was ghevoert wech

[a] Ende … Allenhelighen *onderstreept met rode inkt.*
[b] trac … waert *onderstreept met rode inkt.*
[c] Dit … XLII *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … jare *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Oostrycke *onderstreept met rode inkt.*
[g] keyser te visenterene *onderstreept met rode inkt.*
[h] Hoe … Stampes *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in rode inkt.*
[j] Item … Milluy *onderstreept met rode inkt.*
[k] II[C] … mannen *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXIX r°a]

ende ghenomen in huerleder fortresse ende casteel. // Ende specialicke zo hadde hij gheloopen ende altoos liep van daghe te daghe up de steden ende tlant van der eerlicheden van den hertoghe van Bourgognen[a] ende den grave van Stampes ende van meer andere heeren van deser partien. Ende in schelijcx zo passeirde hij het watre twelke was XII of XVI milen[b] van huerleder staerchede. Ende zij quamen ooc in de casselrie van Pyrone, Mondedier[c] ende Roye[d], daer zij ghecreghen goede prysoniers de welke zij stelden up groot rentsoen[120] rechs of hadde ghezijn in den tijt dat oorloghe was in tiden voors. van welken mijns heeren volc was zeere verlast. Ende aldus zo wast den hertoghe Philips van Bourgognen alle daghe gheclaecht omme twelke hij zeere was mespayt. Ende om dese cause zo zant de voors. hertoghe tot den coninc ende ooc om meer andere questien die hem van nooden ware. Ende de ghedeputeirden verhaelden den coninc[e] de destruccie de welke tlant hadde ende baden den coninc dat zij daer of mochten hebben provisie. Up twelke de coninc verantdwoorde[f], also hij tanderen tiden ghedaen hadde up ghelijcke questie, dat hem zeere leet was. Ende hij en wasser niet wel in te vreden ende hij zeide dat de hertoghe van Bourgognen of wierpe haerleder fortressen of waer hijse vonde in zine eerlichede dat hijse te nieuten dade by zinen lieden. Ende de coninc zeide[g] hij zoude ghebieden zyn capeteynen van der maertse daer omtrent dat zij

[f°CCXXIX r°b]

hem- // leden gheen bijstandichede noch secours en zouden doen, noch ne gheen faveur tjeghens den lieden van den hertoghe van Bourgognen[h].

I[i]tem up twelke verantdwoorde de hertoghe van Bourgognen[j] dat hij was wel te vreden ende hij bepeinsde hem dat also varinc als hij eerst mochte, dat hij zoude vinden maniere omme te makene tracteit met eeneghe capeteynen van den Inghelschen up de maertse van Normandien, dat zijleden[k] mochten gaen te nieuten doen ende verdriven den voors. Pieter Rynault[l] ende zine lieden. Ende als de hertoghe van Bourgognen[m] ghenouch was versekert van

[a] hertoghe van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] XII … milen *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Pyrone, Mondedier *onderstreept met rode inkt.*
[d] Roye *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … coninc *onderstreept met rode inkt.*
[f] Up … verantdwoorde *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … zeide *onderstreept met rode inkt.*
[h] den lieden … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in blauwe inkt.*
[j] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] *De* l *van* leden *lijkt oorspronkelijk een* b *te zijn geweest waarbij de buik van de* b *een beetje werd weggekrabd.*
[l] den … Rynault *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[118] sauveirden < *sauvure : redding, behoud. Uit: Verwijs en Verdam.*
[119] varijncx = *snel, spoedig. uit: Verwijs en Verdam.*
[120] renstoen = *het redden van het leven door het betalen van een zekere som, lijfsbehoud, losgeld, losprijs. Uit: Verwijs en Verdam.*

beede de partyen dat zij hem ende zinen lieden gheen grief ne zouden doen ter causen boven verhaelt. Hij, de welke doe was in zijn lant van Bourgognen, liet weten den grave van Simpol[a] ende van Stampes de welke hadden het gouvernement van zinen landen ende maertse van Picaerdien. Dat dese voors. graven zouden vergaderen also vele volcx als zij mochten lieden van wapenen. Ende dat hijse zoude beeden voor tcasteel van Milly. Up twelke de voors. grave[b] dede groote nerstichede ende vergaderde up een cort XII[C] vechtender[c] mannen, rudders, joncheeren, ende andere mannen van wapenen, de vroomste van Picaerdien. Ende waren mede dese naervolghende heeren[d].

Walrand du Moureul,
Gwy de Roye,
Jan de Angiers, //
[f°CCXXIX v°a] de heere van Savences,
Symoen de la Lain,
Jan de Applecourt,
Chaerles du Rutsefort,
monseigneur Colaert de Melun,
de heere van Neufvile,
Hue de Meulun[121].[e]

Ende was de vergaderinghe van den voors. heeren ende meer andere hedele mannen ghedaen in de stede van Amyens. Ende in welke plecke[f] was gheladen up waghenen vele abeliementen van oorloghe, ende zij vertrocken in scoonder ordenancie van daer te Beuvais daer zij waren ontfaen eerlicke. Ende tghemeene volc ginc logieren in de doorpen daer omtrent. Ende van dane trac de voors. grave voor tcasteel van Milly[g] ende dede logieren zijn volc al toot voor de poorte die zij ontwee braken. ende was zeere staerc huerleder bescut van der voors. fortresse an de specialicke van den nederhove twelke zij daer te vooren zeere hadden vermaect, ende ghestaerct van eecken boomen ende andere groote houten. Ende die van binnen begonsten hen zeere te weerene ende[h] vromelicke,

[a] den … Simpol *onderstreept met rode inkt.*
[b] Up … grave *onderstreept met rode inkt.*
[c] XII[C] vechtender *onderstreept met rode inkt.*
[d] waren … heeren *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Regel onderstreept met rode inkt.*
[f] *Dittografie van* plecke.
[g] voor … Milly *onderstreept met rode inkt.*
[h] Ende … weerene *onderstreept met rode inkt.*

also wel van bussen als van andere engienen van artelgerien dienende ter oorloghe metten heere van Stampes. Ende in die scoffultuere[122] bleef daer dood mjn heere Mayhu van Humeres[a], ende de lieden van den grave van
[f°CCXXIX v°b] Stampes,de welke hadden ghelaten huer perden de meeste deel // in de stede van Beuvais van welker stede ende ooc van der stede van Amyens zonden alle daghe vitaelge toter voors. siedge. Ende gheduerde de ciedge naer dat de engienen van oorloghe hier voren verclaerst daer hadden ghezyn groote scade ghedaen up de voornoomde fortresse van den nederhove hier vooren verhaelt zo was ghedaen van den gonen die daer siedge hilden een groot ende hart assault up tvoors. casteel. Int welke casteel[b] van dheen zide ende ooc van dander zide waren ghedaen zeere groote vaeljante profaetsen. Onder den welken de heere van Savences[c] hadde den prijs. Niet min[d] die van binnen weerden hem zeere crachtelicke ende vromelicke. Ende want de bespringhers ziende dat zij tcasteel niet en consten noch en mochten ghecrighen zonder groot verlies of scade van haren lieden, zo wast dat zij deinsden. Ende daer blever dood van den bespringhers in dat assault VIII of tiene ende eene ghequets van den verweerers. ende daer naer de zelve verweerers ziende ende merckende dat zij niet langhe zouden mueghen houden tcasteel. Ende ooc omme dat zij niet en hadden hope omme te hebbe secours, zo maecten zij tracteit van den ghecommiteirden van den grave van Stampes, by deser condicie[e] dat zij zij zouden mueghen vertrecken ende draghen al huerleder goet met
[f°CCXX r°a] hemleden ende mids dien zo zouden zij moeten leveren // tvoors. casteel ende fortresse[f] in twelke men dede steken tfier ende al te nieute doen. Ende dit ghedaen zijnde, de grave van Stampes[g] ende zijn lieden vertrocken in den goeden ter plecke van daer zij commen waren. Ende de zelve grave hadde gheweist wel drie weken int voors. siedge voor Milluy[h], van welke voyage ende profaetsen die ghedaen waren up tcasteel[i] daer of dat de scamel landslieden hadden gheweist berooft ende ghepilgiert worden zeere verblijt als zij metter waerheden wisten dat zij verjaecht ende uten casteel ghesteken waren[j].

[a] mijn … Humeres *onderstreept met rode inkt.*
[b] Int welke casteel *onderstreept met rode inkt.*
[c] de … Savences *onderstreept met rode inkt.*
[d] Niet min *onderstreept met rode inkt.*
[e] grave … condicie *onderstreept met rode inkt.*
[f] fortresse *onderstreept met rode inkt.*
[g] de … Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[h] voor Milluy *onderstreept met rode inkt.*
[i] up tcasteel *onderstreept met rode inkt.*
[j] -teele ghesteken waren *onderstreept met rode inkt.*

1443 Dit ghesciede binnen den jare van XLIII.[a]

Hoe de grave van Stampes quam in Bourgognen bi den hertoghe Philips van Bourgognen omme hem te vermanen dat hij trecken soude in thertoochscip van Lucenburch.[b]

V[c]oort es te wetene[d] int voors. jaer dat de hertoghinne van Lucenburch[e] die tanderen tiden hadde ghetrauwet Antheunis van Brabant, ende hertoghe Jan van Beyeren beede overleden ende dood die ooc ooms waren, dheende van der vaderlike zyde[f], ende dander van der moederlike zyde[g] van den hertoghe Philips van Bourgognen[h], deden groote clachten an den zelven hertoghe van hueren lieden ende ondersaten van den zelven hertoochscepe
[f°CCXX r°b] van Lucenburch omme dat zij niet en wilden obengieren // ende betalen huer van hare renten. Ende by speciale die van Lucenburch[i] ende die van Tyonvile[j] ende andere plaetsen daer omtrent de welke hem hadden ghemaect rebel ende inobedient tjeghens huer hertoghinne. Ende zou versochte ende badt zeere oetmoedelike. Ende om de heere van zijn ooms die zou ghehadt hadde in huwelicke daer zou haer mede ghedreghen hadde zeere eerbaerlike, dat hij wilde huer helpen in huer groote noot so dat zou ware gheobegiert ende ghestelt in huere heerscepie of andersins zou zoude moeten bedwonghen zijn te levene in groote kettinichede ende aermoede. Ende de hertoghe Philips van Bourgognen[k] verantdwoorde de hertoghinne, zijnder moye, zeere heerlicke dat hij huer met goeder herten helpen zoude tjeghens die van Lucenburch bij alle weghen ende middelen van redenen zo hij goedelicx mochte, omme twelke de hertoghinne hem zeere bedanckede[l].

§[m] Item de hertoghe Philips[n] dede vergaderen zinen raed omme avis ende

[a] Dit … XLIII *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[b] Hoe … Lucenburch *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*.
[c] *Initiaal in blauwe inkt.*
[d] Voort … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[f] vaderlike zyde *onderstreept met rode inkt.*
[g] moederlike zyde *onderstreept met rode inkt.*
[h] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[i] die van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[j] Tyonvile *onderstreept met rode inkt.*
[k] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[l] hertoghinne … bedanckede *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … Philips *onderstreept met rode inkt.*

maniere hier up te hebbene. In den welken raet[a] was gheraemt ende ghesloten dat de hertoghe Philips van Bourgognen[b] zenden zoude an die van Lucenburch[c] zinen messagiers hemleden bevelende dat zij zouden de hertoghinne doen alle obediencie so zij sculdich waren van doene. Ende waert dat zij dat zo niet en daden dat de voors. hertoghe van Bourgognen[d]
[f°CCXX v°a] huer helpen zoude dat zij huer // obegieren zouden met al zynder macht. Van den welken bevelene[e] die van Lucenburch niet en wilden hooren noch obegieren eenichsins hoe wel dat zij dicwile daer toe vermaent waren ende an hemleden begheert[f].

§[g] Item omme hemleden te onderhoudene[h] zij versaghen hemleden van volke van wapenen binnen huer stede, te wetene[i] van hertoghe Willem van Sassen[j], die hemleden zeide ende over drouch alle dinc van den hertoghe van Lucenburch. Ende hij zant daer een van zinen maechscepe van Lucenburch ghenaemt de grave van Clingy[k] met VII[C] of VIII[C] lieden[l] van wapenen uten Duutsche landen ende men leidse in garnisoene in de stede van Lucenburch, ende in de stede van Tyonvile ende in andere steden ende fortressen daer omtrent die hemleden waren ghejonstich[m] [123].

§[n] Item dese lieden van oorloghe[o] daer ghecommen zijnde, zij begonsten te te loopene ende te doene groote oorloghe die steden die ghebleven waren in der onhobedicie[124] van mervrauwe de hertoghinne, ende bij dien zo worde dat lant zeere in ghescille ende in groote tribulacie daer omtrent.

§[p] Item de hertoghe van Bourgognen[q] wetende ende vernemende van daghe te daghe huer quade propoost, wille, ende voortstel sloot in hem

[a] In … raet *onderstreept met rode inkt.*
[b] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[d] hertoghe van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[e] Van … bevelene *onderstreept met rode inkt.*
[f] toe … begheert *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … onderhoudene *onderstreept met rode inkt.*
[i] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Sassen *onderstreept met rode inkt.*
[k] de … Clingy *onderstreept met rode inkt.*
[l] VII[C] … lieden *onderstreept met rode inkt.*
[m] die … ghejonstich *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[o] Item … oorloghe *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in rode inkt.*
[q] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

zelven up hemleden te doene oorloghe. Ende omme dese zake ende cause
[f°CCXX v°b] // hij screef letteren an den grave van Valkenberch, an de joncheere van Salmarijs[a], an Hendric van Thour[b] ende an vele andere hedelen van den landen van Lucenburch ende andere maertsen daer omtrent van welken de meeste menichte hilt de partie van der voors. hertoghinne[c], die hemleden wilden houden ende voughen ter hulpe ende jonste van haer omme te makene oorloghe up alle de gone die huer contrarie waren. Ende dese voors. heeren zeiden[d] dat hij cortelinghe zoude zenden van zine lieden van oorloghe. Ende daer naer dat hij commen zoude in zijn properen persoon omme te ghecrighene dat voornoomde hertoochscip van Lucenburch, ende dat zij zouden verjaghen ende uutsteken dat ander volc van wapenen dat te Lucenburch was ende in andere plecken, van den welke begheerte van hertoghe van Bourgognen zij waren zeere wel ghepait, daer toe te verstane ende toe obegierene. Ende naer dat zij hadden ontseit die van Lucenburch[e] zij begonsten te lopene ende te doen oorloghe up die van Lucenburch. Ende binnen desen tiden de hertoghe van Bourgognen[f] zant andere grave van Stampes in Piacerdien, ende liet hem weten dat hij zoude doen vergaderen groote menichte van volke van wapenen omme te bringhene in Bourgognen an hem, twelke hij dede. Ende al zijn wapeninghe was ghereet ende hij dede
[f°CCXXI r°a] hemleden trecken sinte Quintins in Vermendois // ende hij trac zelve mede in persone, ende met hem waren dese naervolghende persoonen[g]

Willem de Moureul,
Gwy de Roye,
De heere van Humeres,
De heere van Savences,
De heere Symoen de la Lain,
De heere van Neufvile,
Gabbaen Quyreit,
De heere Antheunis Wissoen,
Jan de Applicourt,
ende vele andere hedele rudders ende joncheeren, ende waren al tsamen

[a] an … Salmarijs *onderstreept met rode inkt.*
[b] Hendric van Thour *onderstreept met rode inkt.*
[c] voors. hertoghinne *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … zeiden *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[g] met … persoonen *onderstreept met rode inkt.*

omtrent XII[C] mannen van wapenen[a]. Ende hij trac van sinte Quintins[b] te Laoen[c] omme te passerene zeere by den graefscepe van Rithers. Maer als hij was omtrent Monthagul[d] ende Sysonne[e], zo was hem ghezeit dat eeneghe capeteynen van den coninc van Vranckerijcke die waren ghelogiert te Monthagu[f] ende in de plecke van Sysonne[g], de welke cortelinghe gheweist hadden in tlant van Rithers[h] ende dat zij daer ghedaen hadden groote scade. Om twelke de grave van Stampes up hemleden was zeere gram[i] ende mespait, want een lettel tijts hier te vooren de zelve capeteynen van den coninc hadden gherooft in Bourgognen. Ende zij hadden belooft dat zij niet meer en zouden commen logieren in eeneghe landen toebehorende

[f°CCXXI r°b] den herto- // ghe van Bourgognen voors[j].

§[k] Item de grave van Stampes[l] ontboot hemleden dat zij zouden trecken buten zinen weghe, ende hij zelve wilde commen logieren te Montagu[m] twelke zij niet en wilden doen, omme twelke tusschen hemleden rees eene groote onghenouchte. Ende was gheordineirt bij den grave van Stampes[n] ende van zinen rade dat men up hemleden loopen zoude, ende also wast ghedaen. Ende de capeteinen van den coninc[o] waren zeere berooft van hueren goede als van perden ende andere goede juweelen in Picaerdien ende lettel zo warer daer versleghen of ghequets. Ende daer wasser vele van sconijncx lieden ghevanghen ende daer naer waren zij ghelaten gaen, ende hemleden was weder ghegheven wat van huerleder goede. Ende bij speciale[p] zo was daer weder ghegheven tgoet van den uppersten capetein ende zij vertrocken also haestelicke als zij consten. Om welke rekeninghe[q] de coninc ende zijn sone de dalphin en waren niet wel ghepait, om dat men hemleden aldus ontstelt ende of ghezet hadde in zijn lant. Ende omme dat

[a] XII[C] … wapenen *onderstreept met rode inkt.*
[b] sinte Quintins *onderstreept met rode inkt.*
[c] Laoen *onderstreept met rode inkt.*
[d] Mothagul *onderstreept met rode inkt.*
[e] Sysonne *onderstreept met rode inkt.*
[f] Monthagu *onderstreept met rode inkt.*
[g] Sysonne *onderstreept met rode inkt.*
[h] Rithers *onderstreept met rode inkt.*
[i] de … gram *onderstreept met rode inkt.*
[j] -ghe … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in rode inkt.*
[l] Item … Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[m] Montagu *onderstreept met rode inkt.*
[n] den … Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[o] van den coninc *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende bij speciale *onderstreept met rode inkt.*
[q] Om welke rekeninghe *onderstreept met rode inkt.*

de dalphin[a] hadde ghedaen doen ten grieve van die van Dygon[b] omme die van diepe te secoursene ende te helpene, daer of dat hier naer zal zijn verclaert. Niet min[c] de zaken bleven also ghedaen. Ende de grave van
[f°CCXXI v°a] Stampes[d] // vertrac tot up de maertse van Bourgognen ende trocken in de maertse van Langhers ende Montsanghen. Ende binnen desen tiden[e] de grave van Stampes[f] ende de meeste deel die met hem waren trocken an den hertoghe van Bourgognen te Dygon daer zij zeere wel waren ontfaen. Ende zij waren daer een termijn van tiden zo langhe dat de hertoghe van Bourgognen hem ghereede omme te treckene met machte up thertoochscip van Lucenburch[g].

Hoe de hertoghe Philips van Bourgognen trac te Lucenburch omme te stellene thertoochscip voors. in der obediëncie van der hertoghinne, sijnder moye[h].

I[i]tem zo es van nooden te verstane[j] hoe dat de hertoghe van Bourgognen[k] dede groote ghesceepe omme te treckene in thertoochscip van Lucenburch. Ende men zochte daghelicx vele middelen omme te wetene of men zoude connen vinden manieren van tracteyte ende payse tusschen de hertoghinne van Lucenburch ende den gonen die haer rebel waren ten welken middele men conste niet ghecommen noch vinden. Ende omme dese cause, de hertoghe van Bourgognen[l] die ghereede hem met grooter macht omme te oorloghene up den rebellen ende den gonen die desobisant waren den voornoomden hertoghinne. Ende de hertoghe van Bourgognen[m] zant metten metten eersten up die van Lucenburch, mijn heere Symoen de la Lain[n] met
[f°CCXXI v°b] IIII[C] voch- // tender mannen, de welke hem vergaderden metten grave van Valkenberch[o] ende andere hedele mannen van zinen lande ende maertse

[a] de dalphin *onderstreept met rode inkt.*
[b] Dygon *onderstreept met rode inkt.*
[c] Niet min *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[f] grave van Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[g] thertoochscip van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[h] Hoe … moye *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in rode inkt.*
[j] Item … verstane *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[l] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[n] mijn … Lain *onderstreept met rode inkt.*
[o] grave van Valkenberch *onderstreept met rode inkt.*

die ghealengiert waren metten hertoghe van Bourgognen[a] ende zij worden ghelogiert te Laoen, ende in andere steden die de partie hilden van der hertoghinne. Ende zij daer commen zijnde zij hoopten ende meenden by eeneghe middelen te bringhene ter obediencie de stede van Tyonvile in twelke zij misten. Om dat de grave de Clijt[b] ende den gonen van zine partien de welke hadden ghetrocken de stede te hemwaerts, ende zij stelder inne volc van wapenen omme de stede te helpene ende te houdene. Ende corts daer naer[c] zo quam de grave van Clingny[d] ghestoffeirt met grooter mueghenthede van caretten ende andere abeljementen van oorloghe logieren zeere bij der stede van Dorlem daer hij meende siedge te legghene. Ende also worde tusschen dese twee partien zeere ghevochten zo datter eeneghe dood bleven ende zom ghequets. Ende daer naer de zelve grave[e] duchtede de groote macht van den hertoghe van Bourgognen ende hij vertrac in Lucenburch ende binnen dien zo waren tusschen hemleden vele coursen ghedaen dheen jeghens dandere. Ende de Picaerden[f] liepen dicwile tot voor de poorte van Lucenburch[g].

§[h] Item corts daer naer de hertoghe Philips van Bourgognen[i] trac te Dygon
[f°CCXXII r°a] wel // ghestoffeirt van rudders ende van joncheeren. Ende hij quam toter stede van Ywijs[j] twelc es een dheel van Lucenburch[k] ende hij worde daer ghelogiert, daer hij in hem zelven vernam ende sloot omme te stellene siedge gheseit voor een casteel ghenaemt Villgy[l] twelke was ghestoffeirt van van vele zackemans die langhe tyt daer te vooren daer gheweist hadden ende daden van daghe te daghe vele crachten ende tirandise den scamel volke van dien lande. Ende huerleder capetein was ghenaemt Jacotijn du Baeumondt[m]. Ende omme dat casteel te bespringhene zo hadden last Gwy de Roye[n], de heere van Savences, Hughe van Assemerch al[o] capeteynen, capeteynen,

[a] metten … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] Om … Clijt *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … naer *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Clingny *onderstreept met rode inkt.*
[e] zelve grave *onderstreept met rode inkt.*
[f] Ende de Picaerden *onderstreept met rode inkt.*
[g] -wile … Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Ywijs *onderstreept met rode inkt.*
[k] Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[l] Villgy *onderstreept met blauwe inkt.*
[m] Jacotijn du Baeumondt *onderstreept met rode inkt.*
[n] Gwy de Roye *onderstreept met rode inkt.*
[o] heere … al *onderstreept met rode inkt.*

de welke ginghen belegghen het voornoomde casteel met V[C] mannen[a] van wapenen. Ende daer waren ghebrocht groote engienen de welke foorteselicke zeere vele scade deden up tvoors. casteel[b], ende zij zeiden dat zij behoorden de joncheere van Commersys[c], de welke Commersys also hier vooren ghezeit es hadden gheweist int graefscip van den dalphin ende hadden gheholpen nemen de bastijlge van diepen. Ende in dat siedge zo deden zij te verstane dat zij waren wel dusentich vechtender mannen, onder welken zo waren dese drie capeteynen, Roussin, Pieter ende Robert, ende

[f°CCXXII r°b] vele andere // ruters van oorloghe. Ende zij trocken bij diversche dachvaerden ende zij ghenaecten voor de siedge. Ende onder al up eenen nuchtentstont zo sloughen zij up tvoors. casteel, ende metten eersten so staken zij hem daer inne zonder te vindene eenich wederspoet of lettel, maer de gone die tlast hadden van den voornoomde siedge hoorende tgheruchte stelden hem met haesten in goeder ordenancie ende begonsten hem te stellen tjeghens huer weder partie zo dat zij cortelicke uut staken ende verjaechden de partye uten casteele up tpleyne velt. ende daer begonsten zij zeere te vechtene onder twelke hem vromelicke daer hadden de heere Gibaen Quireet. Ende Hughe de Longhevile[d], metten drie capeteynen hier vooren ghenoomt, de welke heere Gabbaen[e] was commen eenen dach voor dandere, ende hadde hemleden gheadverteirt dat commen zoude de joncheere van Commersys. Hendelicke[f] dat de heere van Commersys ende zijn gheselscip ziende dat zij lettel profyts mochten doen van daer langhe te blivene zij vertrocken zeere haestelike ende keerden te Commersys waert. Ende daer blever doot van zijnder zyde, VIII of tiene personen[g] ende vele ghequets. Ende van den gonen die de siedge leiden,

[f°CCXXII v°a] so bleef dood een edel- // man ghenaemt Gautier de Pamaux[h]. Ende met dien zo vertrac Jakemyn de Beaumond[i] ende die van den casteele van Arthois binnen der tijt dat men de vechtinghe dede zij abandoneirdent, ende gavent over corts daer naer bij deser condicie dat zij zouden mueghen vertrecken met al huerleder goede[j].

[a] V[C] mannen *onderstreept met rode inkt.*
[b] casteel *onderstreept met rode inkt.*
[c] Commersys *onderstreept met rode inkt.*
[d] Gibaen … Longhevile *onderstreept met rode inkt.*
[e] Gabbaen *onderstreept met rode inkt.*
[f] Hendelicke *onderstreept met rode inkt.*
[g] VIII … personen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Gautier de Pamaux *onderstreept met rode inkt.*
[i] Jakemyn de Beaumond.
[j] -ghen … goede *onderstreept met rode inkt.*

I[a]tem de hertoghe van Bourgognen[b] die dede daer in logieren zine lieden ende ooc up de frontuere van Lucenburch[c]. ende daer trac de grave van Stampes[d] met vele capeteynen ende lieden van oorloghe te Hays[e] twelc een groote stede es ende tanderen tiden heift gheweist een besloten stede, ende daer was hij een sticke tyts. Ende tvolc van wapene dede groote loopinghe up hare vianden, de welde[f] vianden up hemleden lettel achteden want de Duutschen die hem hilden te Lucenburch ende in andere steden. Want als zij quamen te velde tjeghens de Picaerden[g] zij en wilden hemleden niet zetten te voet hoe lettel hoe velen dat zij waren zij bleven altoos te perde. Want zij ne vochten niet dan te perde met huerleder cranekeniers ende also vullekin als zij zaghen de ghenaecte van den Picaerden, zij keerden ende vloon ende zomtyts de zommeghe waren de storte of ghestelen ende vele versleghen twelke die Duutschen verwonderden want huerleder costume niet en was also te oorloghene[h].

[f°CCXXII v°b]

§[i] Item de hertoghe van Bourgognen[j] die hadde met hem vele wijse ende subtile lieden // ende hilt vele met zine ghetrauwe mannen rade hoe men zoude mueghen commen te hende van desen oorloghe. Ende hem wart gheseit dat men zoude mueghen belegghen bij nachte de stede van Lucenburch daer hij naer hoorde ende was ghepait dat men dat doen zoude bij alle manieren also men bed conste. Ende omme dit te doene zo was men gaen zien de plecke ende daer toe waren gheordineirt twee hedele mannen dheene van den landen van Bourgognen[k], ghenaemt Willem Grenault[l]. Ende Ende dander Robert de Miramond[m] gheboren van Picaerdien[n]. Ende met hemleden eenghe andere, de welke dicwile ginghen zien ende bespien hoe[o] dat zijt zouden mueghen doen ende hemleden daer toe voughen nader maniere van oorloghe. Ende die van binder stede van Lucenburch deden

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[d] grave van Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[e] te Hays *onderstreept met rode inkt.*
[f] welde *sic.*
[g] de Picaerden *onderstreept met rode inkt.*
[h] costume … oorloghene *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] landen van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[l] Willem Grenault *onderstreept met rode inkt.*
[m] Robert de Miramond *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Picaerdien *onderstreept met rode inkt.*
[o] hoe *werd langs boven bijgeschreven.*

Tekstverklarende noten.

[121] Meulun < *Melun = De hoofdstad van het Franse departement Seine-et-Marne.*
[122] scoffeltuere = *nederlaag, het lijden van verlies in de strijd, het verslagen worden, slachtpartij; verwoed gevecht, waarin aan beide zijden vele doden vallen, heftige strijd. Uit: MNW.*
[123] ghejonstich < *gonstich = goedgunstig, genegen, welwillend. Uit: MNW..*
[124] onhobedicie < *onobediëncie = ongehoorzaamheid. Uit: MNW.*

cleen hauwet. Ende doe zo waren daer eeneghe met grooten leederen ende zouden up clemmen ende besien te hueren ghemake de staet van der stede. Ende daer naer zij vertrocken secretelicke ende gavent te kennen den hertoghe van Bourgognen[a], de welke sloot ende zeide, dat men de stede belegghen zoude up dat men mochte. Ende dit liet hij weten den grave van Stampes[b] ende andere capeteynen die daer waren dat wel zine wille was dat men dat doen zoude. Ende dat hij zijns zelfs persoons mede
[f°CCXXIII r°a] trecken zoude omme hemleden // te helpene waert van noode. Ende de hertoghe was te Herlon[c]. Ende de grave van Stampes was te Hays[d], de welke grave van Stampes als hij wiste de wille van den hertoghe van Bourgognen, hij vergaderde zijn volc ende gaf hemleden te kennen de wille van den hertoghen, ende vraechde hemleden of zij dat raden zouden zoo te doene. Ende doe zo was tusschen hemleden groote arguacie[125] ende eeneghe die vreesden van dat te doene by vele redenen, maer in thende zij sloten alle ghemeenelike te doene tghuent dat de hertoghe van Bourgognen gheordineirt hadde want hem zo gheliefde ghedaen te zine[e].

I[f]tem voort was gheordineirt[g] ende gheavisieirt wie men dat last zoude gheven te doene, ende daer toe waren ghestelt, eerst myn heere Gabbaen Quireeit, Willem de Grevant ende Robert de Miramond[h] ende met hemleden LXXX mannen[i] van wapenen. Ende daer naer zo was met hemleden de heere van Savences in huerleder ghezelscip die nochtans doe zeere ziec was. Ende zij quamen also hemelike als zij consten up een alf mile naer Lucenburch daer zij hem stelden te voet ende ginghen toter plecke die daer gheordineirt was. Ende zij daer commende so hadden zij gheordineirt de gone die eerste beclemmen zouden de stede. Ende zij namen dheen de
[f°CCXXIII r°b] anderen handt bij goeder ordenancie. Ende als al dinc wel ghereet // was men begonste te rechtene die leederen om te clemmene, ende zy clommen alsoot gheordineirt was. Ende men badt den heere van Savences, dat hij zoude bliven te voet omme te doene onderhoudene tghuent dat gheordineirt was ende omme te doen clemmen die daer toe gheordineirt waren twelke hij

[a] hertoghe van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[b] grave van Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[c] te Herlon *onderstreept met rode inkt.*
[d] te Hays *onderstreept met rode inkt.*
[e] hem … zine *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in blauwe inkt.*
[g] Item … gheordineirt *onderstreept met rode inkt.*
[h] mijn … Miramond *onderstreept met rode inkt.*
[i] LXXX mannen *onderstreept met rode inkt.*

daer wel dede te passe, want daer en was een mensche niet hij en wilde wel bestiert zijn bij den rade van hem[a].

§[b] Item als mijn heere Gabbaen Quireet, Robert de Myramond[c], ende meer andere waren binnen der stede, zij namen eeneghe die tauwet deden, ende zij maecten maniere of zijse dooden wilde. Waert dat zij eeneghe gheruchte deden. Ende corts daer naer[d] zij ginghen breken een poorte ende hildense open. Omme de heere van Savences[e] ende II[C] mannen die hem volchden ende quamen in de voors. stede ende begonste te roupene « ville gaengie, ville gaengie[f] » van den welken roup die van der stede waren zeere verstoort, ende riepen in vele plecken « Maerme[g] ». Ende de heeren hier vooren ghenoomt quamen up de maert niet tjeghens staende datter vele waren up de maert omme de maert te verwaren, de welke cleene weere deden. Ende onder als was ghequets mijn heere Gabbaen Quireet[h]. Ende van den gonen die weere deden zo warer dood ghesleghen maer twee lieden. Ende al dander vloen te casteel waert ende zom vloon ute der stede ende omtrent.

[f°CCXXIII v°a]

§[i] Item corts daer naer[j] de grave van Stampes[k] de welke men hadde laten weten, dat de stede ghewonnen was. Ende haestede doe hem zo zeere te commene. Ende als hij commen was, zo was gheordineirt dat men zoude zenden lieden van wapenen voor tcasteel ende hoe dat ment beclemmen zoude die daer in waren te ghecrighene. Maer zij hadden eerst ghesteken tfier in alle de huusen van d[er][l] straten die voor tcasteel stonden ende daer waren verbarrent vele scoone huusen, ende vele perden van lieden van wapene die daer ghelogiert waren, de welke hem hadden betrocken int casteel. Ende vele andere waren vertrocken in de neder stede[m]. Ende als zij vernamen dat huerleder stede verloren was zij vertrocken ende ghinghen te

[a] bij … hem *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … Myramond *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … naer *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Savences *onderstreept met rode inkt.*
[f] *uitspraak onderstreept met rode inkt.*
[g] Maerme *onderstreept met rode inkt.*
[h] mijn … Quireet *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Het gaat om een datief, maar het kan zowel een enkelvouds- als meervoudsvorm zijn. Het lidwoord zou dan respectievelijk* der *of* den *zijn.*
[m] Ende … stede *onderstreept met rode inkt.*

Tyonvile, ende abandoneirden al huerleder goed. Ende up dien dach quam de hertoghe van Bourgognen te Lucenburch[a]. Ende daer naer begonsten zijn lieden te logieren bij ordenancie in de voors. stede van Lucenburch. Ende in welke stede waren ghevonden vele rijcdommen twelke al was ghebutineirt van den gonen die de stede ghewonnen hadden. Ende was gheordineirt[b] dat men dat zoude deelen ende butyneren elc naer zinen staet ende elc zoude hebben zijn porcie zonder fraude, de welke ordenancie men niet en hilt, want lettel van den cleenen state hadden lettel profijts. Ende die gheordineirt waren omme te delene die hilden tbeste deel, omme de welke
[f°CCXXIII v°b] fraude ende // bedroch vele claechden dheen den anderen zegghende, dat men hemleden toochde quade exemple omme hemleden te aventuerene in anderen tiden huerleder lichamen niet min wat claghen dat zij deden zij moesten te vreden zijn. Ende waren noch bedwonghen bij eede ende over te bringhene ende te leverene al tghuent dat zij ghevonden ende ghehadt hadden[c].

I[d]tem hier of hadde de commissie te doene de heere van Humeres ende als de grave van Clijt[e] trac int voornoomde casteel van Lucenburch[f] bij nachte, zo trac hij secretelike uten casteele te voet te Tyonvile, twelke casteel was ghewonnen drie weken daer naer. In de welke tijt[g] was ghedood bij die van binnen mijn heere Jan de Bastaerd van Dampiere[h], van een ghescot die hem ghescoten was in zijn hooft. Ende de heere van Savenses[i] die besporghen hadde het voorcasteel was ghequets grievelike van eener couluevre in zijn borst om twelke hij in vreese was van stervene, maer bij de goede nerstichede van surgienen hij wart weder ghenesen, ende hij quam weder int garnisoen. Ende in thende van den voornoomde drie weken de grave van Clijt[j] tracteirde metten ghecommiteirden van den hertoghe van Bourgognen[k] zo dat hij vertrocken zoude met zinen lieden uten casteele van
[f°CCXXIV r°a] Lucenburch // behouden huer lijf zonder hiet mede te draghene van haren

[a] dach … Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende was gheordineirt *onderstreept met rode inkt.*
[c] zij … hadden *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Initiaal in rode inkt.*
[e] grave van Clijt *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[g] In … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[h] mijn … Dampiere *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Savenses *onderstreept met rode inkt.*
[j] de … Clijt *onderstreept met rode inkt.*
[k] hertoghe van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

goede. Ende hier mede zo zoude hij ooc over gheven de stede van Tyonvile. Ende hier mede zo[a] trac hij in[b] zijn lant met grooter blaeute ende confusie van hem ende van zinen volke. Ende bij desen de hertoghe van Bourgognen[c] ghecreech vulcommelike obediencie[d] van den hertoochscep van Lucenburch[e] met zinen toe behoorten binnen corten tijt ende met cleender verliese van volke[f].

§[g] Item de hertoghinne ghezelnede van den grave Philips[h] ende met huer de hertoghinne van Lucenburch waren in de voors. stede de welke tanderen tiden hadden ghemaect tracteit metten hertoghe van Bourgognen dat hij zoude zijn leven lanc hebben ende ghebruken al trecht dat zou hadde, ende hij zoude haer gheven alle jare de somme van[i] vrancken Franscher munte. Ende in welken tiden[j] de hertoghe Philips[k] van Bourgognen dede publiereren[l], dat niement van wat state dat hij ware zouden doen moyte of eeneghe foortse de heere van dien landen noch an zijn volc die daer waren in zijn ghezelscip van de voors. maertsen van den Duutsche lande, ende van den voornoomde hertoochscepe van Lucenburch. De welke publicacie[m] was te broken van een van zinen archiers ghenaemt Le petyt Escotte, de welke nam moyte an mijn heere Bernaert de Borset, ende hij quetste hem
[f°CCXXIV r°b] zeere. Om twelc tfayt de hertoghe Philips[n] // van Bourgognen de vanghen den archier[o]. Ende niet tjeghens staende dat vele van zinen heeren, ende ooc mijn heere Bernaert zelve voor hem baden, dat hij hem niet mesdoen en wilde. Nochtans hij dede hem hanghen hoe wel dat hij hem zeere beminde omme den goeden dienst die hij hem tanderen tiden ghedaen hadde, maer hij deit principalicke omme andere exemple te ghevene, dat zij sine gheboden niet breken en zouden[p].

[a] Ende … zo *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Er is een vlekje boven* in.
[c] Ende … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[d] obediencie *onderstreept met rode inkt.*
[e] Lucenburch *onderstreept met rode inkt.*
[f] -der … volke *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Er werd blanco ruimte gelaten voor het bedrag van de som, maar deze werd niet ingevuld.*
[j] Ende … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[k] Philips *onderstreept met rode inkt.*
[l] dede publiereren *onderstreept met rode inkt.*
[m] De welke publicacie *onderstreept met rode inkt.*
[n] de hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[o] den archier *onderstreept met rode inkt.*
[p] sine … zouden *onderstreept met rode inkt.*

I[a]tem als de hertoghe Philips van Bourgognen[b] hadde gheweist een zeker termijn in Lucenburch, hij stelde omme te regierene ende te gouvernerene de voors. stede ende thertoochscip van Lucenburch. Een zijn sone, de bastaerd ghenaemt Cornelis[c], ende met hem Filgebert de Wauwre[d], ende andere hedele mannen, ende vele van der stede van Lucenburch, die quamen wedre bij gracie in stede. Ende hemleden was weder ghegheven zom van hueren goede. Ende bij speciale eeneghe huusen die hemleden toebehoorden. Ende aldus[e] zo vertrac de hertoghe Philips van Bourgognen van daer in zijn landt van Brabant, ende elc trac te zijnen landen van den voors. heeren, die met hem daer gheweist hadden in de voors. reyse, ende de voors. hertoghe Philips hadde de victorie[f].

1444 Dit ghesciede binnen den jare XIIII[C] XLIIII[g].

[f°CCXXIV v°a] Dit es tseste Toysoen ghehouden[h] te Ghent. Ende dit waren de heeren die doe daer de oordene ontfinghen anno XLIIII[i].

Eerst hertoghe Philips van Bourgognen[j] etc.,
Jan heere van Robais ende van Arsele[k],
Hughe de Lannoy, heere van Sanctus[l],
Karel hertoghe van Orliens[m],
Jan de Latremoelge, heere van Inneles[n],
Antheunis van Croy, grave van Porchieu[o],
Jacop van Bremuelx, heere van Regul[p],
Pieter van Betsermont, heere van Charny[q],

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] Cornelis *onderstreept met rode inkt.*
[d] Filgebert de Wauwre *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende aldus *onderstreept met rode inkt.*
[f] de … victorie *onderstreept met rode inkt.*
[g] Dit … XLIIII *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] *Er staat eigenlijk* ghehougheden, *maar de tweede* ghe *werd doorstreept met rode inkt.*
[i] Dit … XLIIII *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[j] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Arsele *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Sanctus *onderstreept met rode inkt.*
[m] Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[n] heere van Inneles *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Porchieu *onderstreept met rode inkt.*
[p] heere van Regul *onderstreept met rode inkt.*
[q] van Charny *onderstreept met rode inkt.*

Jan van Crey, heere van Tours[a],
Frederic, grave van Nyvers[b],
Antheunis de Meluun, heere van Antoenge[c],
Jan van Vergy, heere van Forettes[d],
Boudin van Noyere, heere van Casteleet[e],
Karel van Bourgognen, grave van Chaerloos[f],
David van Bremuelx, heere van Camplite[g],
Gwiliebert de Lannoy, heere van Wuicevael[h],
Lodewijc, hertoghe van Alenchon[i],
Boudin de Lannoy, heere van Molenbais[j],
Philips, heere van Ostervant[k],
Symoen de la Lain, heere van Houte[l],
Tibaut, heere du Mescasteel[m],
Jan Bostaert van Simpol, heere van Houbordijn[n],
Matheus van Fois, grave van Commingys[o].

[f°CCXXIV v°b] Dit ghesciede binnen den jare XIIII[C] XLV[p].

1445

I[q]tem int voors. jaer[r] hadde de keyser Frederic, de derde van diere name eenen cancelier die ghenaemt was Jasper[s] ende hij hadde den hertoghe Philips van Bourgognen[t] in grooter werden, zo dede hem ooc de hertoghe van ghelycken. Ende screven malcanderen eerbare groetenesse. Ende de cause was dat de hertoghe Philips gheerne conversacie metten keyser

[a] van Tours *onderstreept met rode inkt.*
[b] van Nyvers *onderstreept met rode inkt.*
[c] heere van Antoenge *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Forettes *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Casteleet *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[g] van Camplite *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Wuicevael *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Alenchon *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Molenbais *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Ostervant *onderstreept met rode inkt.*
[l] van Houte *onderstreept met rode inkt.*
[m] du Mescasteel *onderstreept met rode inkt.*
[n] heere van Houbordijn *onderstreept met rode inkt.*
[o] grave van Commingys *onderstreept met rode inkt.*
[p] Dit … XLV *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[s] Jasper *onderstreept met rode inkt.*
[t] Philips van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

ghehadt hadde van[a] twelke staet hier wat meer besceets, van desen, maer het behoort hier te volghene. So varre dat skeysers cancelier Jaspar[b], den hertoghe screef dat hij den keyser zoude commen volghen hij zoude hem ghehulpich wesen den keyser te doen sprekene. Ende bij dusdaneghe woorden so maecte de hertoghe zine gheereescepe. Ende hij liet zijn wijf mervrauwe Ysabeele[c] ende hueren raed zijn landen regieren ende bewaren, ende hij trac naer tDuutsche lant omtrent met XL perden[d] omme bij den keyser te commene. Ende hier zo latic den hertoghe riden ende zijn voyaedge doen secretelike. Ende ic wille voort scriven, wat ghesciede binnen der tijt dat hij wech was[e].

[a] van *valt buiten de aflijning van de kolom.*
[b] Jaspar *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ysabeele *onderstreept met rode inkt.*
[d] met XL perden *onderstreept met rode inkt.*
[e] der … was *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten.

[125] arguacie = *tegenwerping, redetwist, gekijf. Uit: Verwijs en Verdam.*

§[a] Item omtrent den zelven tijt[b] zo en besaengierde men met vele
[f°CCXXV r°a] aengaende de oorloghe of andere zwaren zaken, // fayten van oorloghe, maer men triumpheirde in allen plaetsen met blijsscepen[c].

§[d] Item de keyser Frederic[e] te wetene Eugenius[f] versciet van der weerelt
22 februari 1448 den XXIIsten dach van sporche anno XLVII[g], de welke XV jaer ghezeten hadde ende van tconcilie van Basele zeere vervlucht was. Doe was binnen der stat van Roome, eenen paeus ghecozen in Eugenius stede de welke hiet Nicholaus[h]. Ende dese Nicholaus[i] was gheboren van Geveure, ende hij zat VIII jaer paeus. Ende hij dede cesseren de twist van Eugenius of Scisma der heligher kerken[j].

§[k] Item dese Nicholaus[l] ghecreech groote gheoorsamichede over al dat elken mochte verwonderen, dat al zulke een simpel man van gheboorten also mochte die overhant ghecrighen ende houden tjeghens den hertoghe van Savoyen, die wel meer maech[126] was of zwagher met allen princhen ende heeren van al kerstenheit, duere[m].

§[n] Item corts daer naer Nicholaus[o] eendrachticheit es ghecommen. Want Felix[p] heift gheweken ende zijn recht over ghegheven, want theift Gode van hemelrijcke al so ghelieft. Dese Nicholaus[q] was docteur in der godheit, ende in allen dinghen werlic, groot ende subtijl van begrijpe. Ende dese Nicholaus
[f°CCXXV r°b] wart binnen eenen jare bisscop van Bonnen, cardinael ende paeus, des //
6 maart 1448 smaendaechs up den VIsten dach van maerte. Ende up den XIXsten dach in
19 maart 1448 maerte[r] zo was hij ghecroont, ende hij dede maken eene nieuwe munte,

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[c] in … blijsscepen *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … Frederic *onderstreept met rode inkt.*
[f] Eugenius *onderstreept met rode inkt.*
[g] den … XLVII *onderstreept met rode inkt.*
[h] hiet Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[i] Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[j] Eugenius … kerken *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item dese Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[m] heeren … duere *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item … Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[p] Felix *onderstreept met rode inkt.*
[q] Dese Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[r] Ende … maerte *onderstreept met rode inkt.*

ende hij slouch goet payement[a].

§[b] Item hij heift vele vervallen van edeficien ghedaen vermaken[c]. Ende hij heift eenen groot muer doen maken omtrent tpalais te Roome. Ende hij heift zeere verbetert de mueren van der stede van Roome omme de vreese van den Turcken. Ende hij versciet van der weerelt int jaer van LV[d], also men hier naer wel hooren zal[e].

1448 I[f]tem int zelve jaer van XLVIII[g], hertoghe Philips en besoengierde binnen diere jaerschaere niet aengaende de oorloghe, maer hij hilt hem altoos in de Duutsche landen also ghij hier naer wel verstaen zult bij diversche redenen daer toe dienende.

§[h] Item up den XXIXsten dach van april int jaer van XLIX[i] up sinte
29 april 1449 Joorisdach snuchtens tusschen drien ende vieren, zo ghesciede eene groote eertbevinghe in Vlaenderen[j] ende meest te Brucghe ten tween posen posen dat de huusen scuddeden ende dansten zeere. Ende de scepen die int watre laghen die spronghen up ende neder, omme twelke menich mensche wonderlicke zeere vervaert[127] was[k].

1450 Dit ghesciede binnen den jare van XIIII[C] L.[l]

[f°CCXXV v°a] §[m] Item int jaer XIIIIC L[n] was gheordineirt dat guldin jaer[o] twelke men heet tjaer van gracien, ende wart met grooter devocie ghehouden over al kerstenheit. Ende tvolc ghinc te Roome[p] met grooter scaren. Ende dese paeus Nicholaus[q] ziende, een rooze[r] die hij ghebenedyt hadde up den

[a] nieuwe … payement *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … vermaken *onderstreept met rode inkt.*
[d] int … LV *onderstreept met rode inkt.*
[e] hier … zal *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Initiaal in blauwe inkt.*
[g] Item … XLVIII *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … XLIX *onderstreept met rode inkt.*
[j] eertbevinghe in Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[k] -nich … was *onderstreept met rode inkt.*
[l] Dit … L *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … L *onderstreept met rode inkt.*
[o] dat gulden jaer *onderstreept met rode inkt.*
[p] te Roome *onderstreept met rode inkt.*
[q] Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[r] een rooze *onderstreept met rode inkt.*

zondach van alf vastene, die men den roofdach heet. Ende dit voors. guldin jaer was int vierde jaer van den paeus Nicholaus[a].

§[b] Item corts daer naer[c] omtrent den IIII hueren naer de noene, zo was te Brucghe een groot onghetempert wedere van aghelsteenen also groot als okernueten[d] ende van diversche manieren waren zij ghemaect, zom ghelijc aensichten, zom met langhe polalien[128], zom tutewijs[129] twelke een groot wonder was om ziene. Ende deden groote scade an de huusen ende vruchten, ende ooc van lijnwade dat te bleeckene lach dat was zeere diepe in dheerde ghevonden van der ghewichte van den aghelsteenen, ende braken vele glase veinsteren van kerken ende diversche huusen ende gheduerde omtrent twee hueren[e].

Hier volcht tsevenste toysoen ghehouden te Berghen in Henegauwe. Ende dit waren de heeren die daer de oordene hilden[f].

Eerst Philips van Bourgognen, grave van Vlaenderen etc.[g],
Alfonce, coninc van Aragon, ende van Cecilie[h],
Gwiliebert de Lannoy, heere van Wikenael[i],
[f°CCXXV v°b] Hughe de Lannoy, heere van Sanctus[j],
Karel, hertoghe van Orliens[k],
Anthuenis, heere van Croy[l],
Pieter van Betfremont, heere van Charny[m],
Jan van Croy, heere van Tours[n],
Antheunis van Melun, heere van Antoenge[o],
Jan van Vergy, heere van Fyenes[p],
Boudin van Noyere, heere van Casteel[q],

[a] van … Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … naer *onderstreept met rode inkt.*
[d] van … okernueten *onderstreept met rode inkt.*
[e] ende … hueren *onderstreept met rode inkt.*
[f] Hier … hilden *in schrifttype littera hybrida formata* en *onderstreept met rode inkt.*
[g] grave … etc. *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Cealie *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Wikenael *onderstreept met rode inkt.*
[j] Sanctus *onderstreept met rode inkt.*
[k] Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[l] Croy *onderstreept met rode inkt.*
[m] van Charny *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Tours *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Antoenge *onderstreept met rode inkt.*
[p] van Fyenes *onderstreept met rode inkt.*
[q] heere van Casteel *onderstreept met rode inkt.*

Karel van Bourgognen, grave van Chaerloos[a],
Andreu, de heere van Humeres[b],
Lodewijc, hertoghe van Alenchon[c],
Boudin de Lannoy, heere van Molenbais[d],
Philips, heere van Ternaut[e],
Jacop, heere van Cricky[f],
Symoen de la Lain, heere van Houte[g],
Tibaut, heere van Nuefcasteel[h],
Jan bostaert van Simpol, heere van Oubourdijn[i],
Matheuse van Fois, heere van Comines[j],
Fransois van Borsele, grave van Ostervant[k],
Fynault, heere van Breeroode[l],
Hendric van Borsele, heere van der Vere[m],
Jan, heere van Anxcy[n].

1451 I[o]tem int jaer van LI[p] zo stelde de paeus Nicholaus[q] zine gracie ende aflaten aflaten in de stede van Mechelen[r] ghelyc als of men hadde ghegaen te Roome, ende daer trac menich dusentich mensche uur der stede van Brucghe, ende ooc uut andere landen twelke zeere devoot was om ziene. §[s]

[f°CCXXVI r°a] Item int zelve jaer[t] so waren vele boomen // uter heerden ghewayt in diversche plecken, van den grooten aghelsteenen die daer te vooren ghevallen waren. Ende ooc het coorne up de velden was ooc al ter neder ghevelt. Ende vele groote scade ghesciede in tlant van Vlaenderen[u].

[a] Karel … Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[b] Humeres *onderstreept met rode inkt.*
[c] van Alenchon *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Molenbais *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Ternaut *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Cricky *onderstreept met rode inkt.*
[g] van Houte *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Neufcasteel *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Oubordijn *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Comines *onderstreept met rode inkt.*
[k] van Ostervant *onderstreept met rode inkt.*
[l] Breeroode *onderstreept met rode inkt.*
[m] heere van der Vere *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Ancxy *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Initiaal in blauwe inkt.*
[p] Item … LI *onderstreept met rode inkt.*
[q] Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[r] van Mechelen *onderstreept met rode inkt.*
[s] *Paragraafteken in rode inkt.*
[t] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[u] in … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*

24 juni 1451

§[a] Item int zelve jaer[b] zo quam sint Jansdach mids zomers up den Sacramensdach[c] twelke noyt niet vele ghezien en was. Ende in den zelven tiden[d] de hertoghe Philips van Bourgognen[e], uten landen van Vlaenderen langhen tyt ghezijn hebbende omme de keyser Frederic[f] te sprekene alsoot vooren blijct, de welke hij zo scaerpelic volchde, dat hij dickent up een mile naer bij hem was twelke de keyser wel wiste. Maer de keyser[g] trac altoos zo zo langhe zo hooghere twelke hem de cancelier zeere scaemde. Om twelke[h] twelke[h] de voors. cancelier[i] quam toten hertoghe Philips[j] hem biddende dat dat hij niet belghen[130] en wilde, hij ne conste de fortunen niet beletten. Ende hij bad den hertoghe dat hij niet hoogher volghen en zoude, want hij hadde verstaen dat hem de keyser vanghen zoude als hij hem hadde daer hij hem hebben wilde[k].

§[l] Item de hertoghe dit verstaende[m] bedancte hertelicke den cancelier. Ende

[f°CCXXVI r°b] Ende corts daer naer met vele zoete ende vriendelike // woorden namen zij oorlof dheen an dander ende elc trac te zinen lande waert. Ende aldus zo vertrac de prinche also hemelic als hij conste, met zinen gheselcepe. Ende de voors. prinche aldus wederkeerende gaf gheen steden te kennene wie hij was, maer ghelogiert hebbende hij dede al omme wel betalen ende trac voort zo varre dat hij meneghe Duutsche stede wel bezien hadde. Ende hij quam te Cuelene[n] ende van daer reed hij in Bourgognen[o] also dat hij wel VI jaer lanc uut Vlaenderen was[p], waer inne dattet volc zeere murmureirde[131] ende zeiden dat de hertoghe Philips dood was. Ende van dien opynioene waren de meestedeel van Ghent, ende zeiden vele confuse woorden contrarie zine eerlichede, twelc de prinche niet wel en nam. Ende nam dit grootelicke te zijnder cleenicheit ende hij claechdet secretelicke eeneghen van zinen heeren, de welke den prinche rieden, dat hij een keljote van zoute

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[c] up den Sacramensdach *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[e] hertoghe … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[f] Frederic *onderstreept met rode inkt.*
[g] Maer de keyser *onderstreept met rode inkt.*
[h] Om twelke *onderstreept met rode inkt.*
[i] cancelier *onderstreept met rode inkt.*
[j] hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[k] daer … wilde *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … verstaende *onderstreept met rode inkt.*
[n] te Cuelene *onderstreept met rode inkt.*
[o] in Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[p] VI … was *onderstreept met rode inkt.*

up stellen zoude in tlant van Vlaenderen. Ende hij zant ande vier leden van Vlaenderen zine opene mandementen aengaende[a] den zoute[b], als waer by de viere leden versaemden te Ghent. Ende die van Ghent[c] die zeiden noch om leven noch om sterven ne wilde zijn dat niet consenteren te gheenen fine. Ende zeiden waert dat yement van den andere leden daer in consenteirden, zij zoudense houden over haer vianden ende aldus so versciet dese versaminghe.

[f°CCXXVI v°a] Hier beghint de oorloghe van die van Ghend[d].

§[e] Item de princhе trac binnen Rijsele[f] ende hij ontbood die van Ghend bij hem, de welke daer trocken ende tjeghens hem spraken, ende de princhе bleef altoos bij den zoute. Maer de ghedeputeirde van Ghend[g] zeiden dat zij daer of gheen last en hadden. Ende doe sprac de princhе hij en zoude nemmermeer in Ghend commen voor hem tsout gheconsenteirt ware, ende daer mede scieden zij. Ende als zij thuus quamen zij gavent te kennen wat zij van den princhе verstaen hadden[h].

§[i] Item die van Ghent[j] dat hoorende zij verstonden wel dat hemleden de princhе over den hals wilde, ende al by quaden rade. Ende zij droughen over een dat zij eene wapeninghe maken wilden also zij daden. Ende zij cozen viere capeteynen, te wetene[k]
Lievin Bone,
Jan Willay,
Jacop Meus,
Een mesmakere, ghezeit Brillekin[l], ende zij dysineirden haer stede van Ghend contrarie den princhе. Ende zij sloughen te velde up de coutere binnen Ghend. Ende zij vinghen meester Boudin de Vos, ende deden hem groote scoffierichede, ende zij wilden hem onthoofden up een scavoot, maer hij was verbeden ende gheleit langhen tijt in de vanghenesse. Ende zij

[a] *Er staat eigenlijk geen afkortingsteken voor de eerste* n*, maar ik vermoed dat die er wel moet staan.*
[b] aengaende den zoute *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[d] Hier … Ghend *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … Rijsele *onderstreept met rode inkt.*
[g] Maer Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[h] kennen … hadden *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[k] te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[l] Brillekin *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXXVI v°b] ontboden al hare // casselrien. Ende vinghen den goeden heere van Praet[a] ende besaten zelve zijn huus ter Woestine. Ende zij deden een ghebod doen, dat niement binnen Ghent ambochten doen zoude, ende maecten groote beroerte[b].

1452 Dit selve ghesciede[c] binnen den jare XIIII[C] LII[d].

§[e] Eerst trocken zij ute[f] met grooter menichte uter stede van Ghent ende zij quamen toter Moerbrucghe up een mile naer Brucghe, ende zij zonden hare ghedeputeirde te Brucghe waert omme troost, bijstant ende secours te hebbene van die van Brucghe[g].

§[h] Item dit vernemende meer Lodewijc van den Gruuthuuse[i], ende de hofmeestere Pieter Bladelin[j], die men zeit leestmakere[k], ende zij dede stappans alle de poorten van Brucghe sluten zo datter niement uut noch in en mochte. Want menich quaet mensche was in Brucghe; hadden zij hute ghemueghen zij zouden metten Ghentenaers ghealigiert hebben, aenghezien dat alle de dekenen brieven ghezonden waren van die van Ghent twelke groot quaet in zoude ghebrocht hebben. Maer God gaf de gracie[l], dat alle de poorten van Brucghe ghesloten waren. Ende die voors. heeren ginghen zelve ter poorten, vraghende « Ghij heeren van Ghend[m], ghelieft huleden » ende zij gaven antdwoorde, dat zij gheerne binnen Brucghe commen wilden, eten ende drincken ende wel betalen.

[f°CCXXVII r°a] §[n] Item daer up gaven antdwoorde de voors. heeren deser manieren[o]: « Gheminde vrienden weit dat wij niement binnen onser stede in laten willen ende specialicke volc van wapenen, maer wij zullen hu gheerne brood ende

[a] heere van Praet *onderstreept met rode inkt.*
[b] doen … beroerte *onderstreept met rode inkt.*
[c] de *langs boven bijgeschreven.*
[d] Dit … LII *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Eerst … ute *onderstreept met rode inkt.*
[g] hebbene … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … Gruuthuus *onderstreept met rode inkt.*
[j] Pieter Bladelin *onderstreept met rode inkt.*
[k] leestmakere *onderstreept met rode inkt.*
[l] Maer … gracie *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ghij … Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in rode inkt.*
[o] Item … manieren *onderstreept met rode inkt.*

bier zenden in de plecke daer ghij neder ghesleghen zyt. Ende dat ontfanghen hebbende wy raden hu te vertreckene, of ghy zult zien dat men huleden van daer helpen zal[a] ».

§[b] Item die van Ghent[c] dit hoorende dat zij gheen secours van die van Brugghe ghecrighen en consten zy braken up ende zy trocken zeere verstoort weder te Ghent waert. Ende doe zij wech waren doe dede men

27 mei 1452

eerst de poorte open ende dit was up den Synschenavent[d].

I[e]tem de hedelen ende de notablen van Brucghe[f], die baden der ghemeente dat zij gheene alianche met die van Ghend maken en zouden. Ende schelijcx die van Ypere[g], ende die van den Vryen[h], maer dat elc stille zitten zoude ende hem nieuwers mede moyen contrarie sprinchens heere ende waerdichede. Ende dit hadden die van Ghend wel verdient jeghens die van Brucghe want in tiden dat die van Brucghe in tribulacien waren naer de Calis

[f°CCXXVII r°b]

reyse also hier vooren wel verhaelt es doe lieten die van // Ghent die van Brucghe ongheholpen ende dat was noch in goeden onthoude[i].

§[j] Item die van Ghent[k] ginghen hemleden grotelicke fortifieren ende staerc maken. Zij dolven een groote diepe gracht ende wyde omtrent Meetkerke, ende zij maecten alle omme drayboomen ende bollewercken daer zij alle passagen mede besloten[l].

§[m] Item zij trocken huute[n] ende zij ghecreghen tcasteel van Gavere[o], ende tcasteel van Scendelbeke ende tcasteel van Poucke ende meer andere vaste huusen, daer zij capeteynen ende volc up stelden omme hemleden te verweerene tjeghens de princhе[p].

---

[a] men … zal *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[d] dit … Synschenavent *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in rode inkt.*
[f] Item … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Ypere *onderstreept met rode inkt.*
[h] die … Vryen *onderstreept met rode inkt.*
[i] dat … onthoude *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[l] daer … besloten *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … huute *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Gavere *onderstreept met rode inkt.*
[p] -weerene … princhе *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item doe ten tiden reeser een ghezelcip up dat men hiet Groentente[b] haerleder capetein was de bastaert Blanstrein[c] die vele quaets in Vlaenderen dede, aldus zo wordet een rydende oorloghe binnen Vlaenderen. Want die van Ghend roofden ende pilgierden[132] al dat buten sloten was. Ende zij roofden de stede van Gheersberghe, de stede van Ardenburch[d] ende zij staken XII waerven tfier der inne. Ende zij roofden Oostburch[e] ende de gronde ende al de prochien daer omtrent also wel in haer zelfs casselrie als in de casselrie van Brucghe. Ende alle die zij wisten die metten prinche toe waren, die deden zij presecucie ende verdriet.

[f°CCXXVII v°a]

§[f] Item de Groentente[g] quam te Brucghe tot voor de poorte, ende zij verbarrenden Zevecote[h], ende de Drie Coninghen[i], ende de Drie Brauwers[j]. Ende zij roofden de coyen, perden, scapen[k], ende al tkateylicke goet[l] dat zij zij ghecrighen consten, ende lieper mede te Ghend waer metten roove[m].

§[n] Item ten hende[o], zo stelden hem de edelen van sprinchens volke ter weere, ende de heeren van den Vryen diere[p] ghelijcke, ende hadden menighe scarmutsinghe tjeghens die van Ghend ende vele van den quaden die waren altemet ghevanghen ende an boomen ghehanghen in diversche plecken[q].

§[r] Item die van Ghent[s] hadden groot ghebrec van zoute[t] ende van wine[u], want men cochte een sticke tyts een stoop wyns XXXVI g.[v]. Ende de de

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … Groentente *onderstreept met rode inkt.*
[c] de bastaert Blanstrein *onderstreept met rode inkt.*
[d] de … Ardenburch *onderstreept met rode inkt.*
[e] Oostburch *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Paragraafteken in rode inkt.*
[g] Item de Groentente *onderstreept met rode inkt.*
[h] Zevecote *onderstreept met rode inkt.*
[i] de drie coninghen *onderstreept met rode inkt.*
[j] drie brauwers *onderstreept met rode inkt.*
[k] coyen, perden, scapen *onderstreept met rode inkt.*
[l] al tkateylicke goet *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ghend … roove *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[o] Item ten hende *onderstreept met rode inkt.*
[p] *Boven die laatste* e *is een inktvlekje*
[q] ghehanghen … plecken *onderstreept met rode inkt.*
[r] *Paragraafteken in rode inkt.*
[s] Item … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[t] van zoute *onderstreept met rode inkt.*
[u] van wine *onderstreept met rode inkt.*
[v] XXXVI g. *onderstreept met rode inkt.*

vraukins van Ghent[a] quamen scamelike te Brucghe waert ende cochten zout zout by alve viertalen, zom min zom meer, ende droughen dat te Ghent waert twelke hemleden dickent van den heeren ghenomen was. Ende al tland volc vloot met zinen goede in andere besloten steden[b].

I[c]tem dese oorloghe[d] aldus langhe gheduerende, het verdroot zeere den hertoghe Philips. Ende hoe wel dat hijt noode dede, hij trac in thende te velde met grooten volke, ende hij slouch nedere bij den casteele van
[f°CCXXVII v°b] Gavere[e]. Ende de // capetein van Gavere was een maetsenaere van Ghend Ghend ende hiet Aernoud van der Spoete[f]. Hij was zo secretelicke toe ghesproken dat hij van den casteele ghinc, ende trac binnen Ghend daer dede hij trompet slaen dat al dat stoc draghen[g] mochte dat zoude gaen te Gavere waert, zegghende[h] « de prinche en es niet voorsien van volke, het es nu tijt hem te bevechtene », daer maecten hem alle man ghereet omme te treckenen met onspreliken volke. Ja, de wijfs van Ghend die dwonghen huerleder mans ute te treckene. Hoe houd dat zij waren, zij moesten volghen[i].

Dus ghesciede den strijt van Gavere[j].

§[k] Item aldus commende te velde[l], de prinche met zinen volke daer tjeghens tjeghens wel voorsien zijnde, daers[m] rees een vreeselicke bataelge, want de prinche stond wel voor hooghen hoe dat die van Ghend[n] dootsloughen zinen lieven sone Cornelis de bostaerd[o], te Replemonde, ende meer andere hedelen. Ditte al overdinckende beval zinen heercracht vromelic in die van Ghent te smitene[133], twelke so scoffierlicke ende hittelicke[134] ghedaen was datter nauwelicke niement en ontghinc van den Ghentenaers maer worden doot ghesleghen zonder ontfaermen. Ende menich hondert sporghen in

[a] Ende … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[b] in … steden *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in rode inkt.*
[d] Item dese oorloghe *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Gavere *onderstreept met rode inkt.*
[f] Aernoud … Spoete *onderstreept met rode inkt.*
[g] *De* r *werd ertussen gefoefeld.*
[h] zegghende *onderstreept met rode inkt.*
[i] waren … volghen *onderstreept met rode inkt.*
[j] Dus … Gavere *in schrifttype littera hybrida formata onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … velde *onderstreept met rode inkt.*
[m] daers *sic*
[n] die van Ghend *onderstreept met rode inkt*
[o] Cornelis de bostaerd *onderstreept met rode inkt*

Tekstverklarende voetnoten

[126] maech = *bloedverwant. Uit: MNW*
[127] vervaert = *ontsteld, verschrikt. Uit: MNW*
[128] polalien : *niet gevonden in MNW, in Verdam of in Verwijs&Verdam*.
[129] tutewijs = spits toelopend. Uit: MNW.
[130] belghen < *belginge = boosheid, kwaadheid. Uit: MNW.*
[131] murmureirde <*murmure(e)ren = morren. Uit: MNW.*
[132] pilgeren = *plunderen. Uit: MNW.*
[133] smitene = *met kracht slaan, slagen geven. Uit: MNW.*
[134] hittelicke = *driftig. Uit: MNW.*

[f°CCXXVIII r°a]

Scelde, ende verdroncken, vele // wasser ghevanghen ende gherensoneirt, maer tghetal was zonder nommere van den dooden. Och, wat rauwen was binnen Ghend alsoot recht was. Ende riepen alle « de capetein van Gavere heift ons verraden want hij dede ons te verstane dat de prinche gheen volc bij hem en hadde daer hij valschelike an gheloghen heift[a] ».

§[b] Item die van Ghend ziende[c] dat zij aldus verwonnen waren van sprinchens lieden, hemleden dochte goet, dat zij tjeghens den prinche oetmoedelicke gaen zouden, ende hem de slotelen van der stede draghen. Maer eeneghe ontrieden dat, vreesende de hitte van sprinchens gramscepe. Maer voorwaer hadde de prinche binnen Ghend ghetrocken, hij hadde de stede ghewonnen zonder belettinghe. Maer de hedele prinche ghecreech al zulke compassie in therte up al zijn doode volc, dat hem de tranen uut braken van grooten jammere want het was doch al zijn volc. Ende desen

23 juli 1453

bloedeghen strijt gheviel int jaer M CCCC LIII, up eenen maendach den XXIIIsten dach in hoymaent, tincarnacioen in Latine[d].

Consilia lathomi deflent Ghend, corde perfecto.[e]

Dit es ghetranslateirt uten Walsche in Vlaemsche van den brief die mijn gheduchten heere zant om die van Ghend sanderdaechs naer de victorie[f].

[f°CCXXVIII r°b]

An hu, nu onze ondersaten[g], inwonende binnen der stede Ghend, die hu ghewillicheit ghemaect hebt onse vianden, rebelle ende over hoorighe. Doende opene oorloghe jeghens ons ende onse ondersaten ende landen zonder te hebben redene of waer omme dat te doene. Aenghezien ende overghemerct[h] dat van der tijt dat wij ghecommen zijn an de eerlichede van Vlaenderen, wij ghehadt hebben onse voors. stede in zonderlinghe recommandacien, voor alle andere onse steden, van wat landen ende eerlicheden dat zij zijn, ghevende mildelike onse stede van Ghend vele vryheden ende rechten. Ende voort boven dien[i] hu onderhoudende in huwe

[a] hij … heift *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … ziende *onderstreept met rode inkt.*
[d] den … Latine *onderstreept met rode inkt.*
[e] Consilia … perfecto *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[f] Dit … victorie *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] An … ondersaten *onderstreept met rode inkt.*
[h] Aengezien … overghemerct *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … dien *onderstreept met rode inkt.*

privilegen, hu ghegheven bij ons ende onse voorsaten, graven van Vlaenderen. Ende hu bewisende goede redene ende justicie wij betrecken hu. Al eist zo dat bij der hulpe van onsen ghebenediden[135] sceppere, die bij zijnder gracien ons victoriencx ghemaect heift tjeghens huleden in strijde ende in dachvaerden begrepen, ende bestaen van huwer zyde ende die wij ghehadt hebben tjeghens huleden. Ende natuerlike ten dachvaert van gisteren van Gavere, also elkerlijc weet, daer wij of den zelven onzen sceppere gheven ende zegghen lof, gracie ende danc. Niet min wij die scuwen willen de menschelike bloetsturtinghe. Ende die begheeren hu onse
[f°CCXXVIII v°a] onderzaten die ontweicht zijt qualic beleet ende bedroghen, weder // te bringhene ten weghe van onderdaniceden van ons die zijn u prinche ende natuerlic heere. In dien[a] dat wij commen mueghen teenen goeden payse ende eendrachtichede also ghij ghedaen hebt ten tiden als wij commen zijn an de voors. eerlichede van Vlaenderen. Ende zonder aensien tiden te hebbene up huwe voorstellinghe ende in tghuent daer ghij punicie in verdient hebt van live ende van goede. Wij hebben ons ghenocht[b] ende gheneghen zijn tot alle dachvaerden die ghehouden ghezijn hebben ter handelinghe van den payse. Ende zij altoos ghewillich hu gracie te doene ende hu ontfaermichede te bewijsene voor figuer van justicien omme te commene tot eenen goede acoorde van deser oorloghe bij huleden up ghestelt. Ende specialicke[c] ter laetster dachtvaert onlancx ghehouden te Risele[d], ter presencie van onser lieven ende andere gheminden sone grave van Chaerloos[e], ende onsen lieve ende gheminden neve de grave van Stampes[f] ende andere van onsen rade. Ter welker dachvaert[g] mesgaders huwe ghedeputeirde hebben gheaviseirt ghezijn zekere articulen omme te commene ter preseccie van deser jeghenwordegheliker oorloghe. Bij den welken articulen[h] hu ghedeelt waren onse gracien zonder yement te nopene an huwe voors. previlegen hu ghegheven also voors. es. Maer was
[f°CCXXVIII v°b] gheaviseirt, dat de wet // van onser stede van Ghend[i] voordan vermaect wezen zoude binnen der zelver onser stede naer tinhouden van huwe previlegen voors. Ende te dien hende dat justicie ghetoocht zij, also wel den aermen als den rycken zonder te aensiene de personen. Ende also wast

[a] In dien *onderstreept met rode inkt*.
[b] Wij … ghenocht *onderstreept met rode inkt.*
[c] Ende specialicke *onderstreept met rode inkt.*
[d] te Risele *onderstreept met rode inkt.*
[e] grave van Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[f] de … Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ter welker dachvaert *onderstreept met rode inkt.*
[h] Bij articulen *onderstreept met rode inkt.*
[i] van Ghend *onderstreept met rode inkt.*

gheordineirt ende gheaviseirt[a] dat de statuten ende ordenancien ende bannen voordan ooc ghedaen zouden zijn ter presencie van onsen baelju ende daer in consenteirden na der voormen van der previlegen. Ende aengaende de kennesse van huwen poorters, ende van den gonen die tjeghens hem mesdoen mochten, zo zoude ooc als ghelijcx ghedaen zijn alsoot vooren verclaerst es in de zelve articulen achtervolghende tinhouden van den zelven previlegen. Ende alleenlic aengaende den aghepoorters[b], also wel omme die te vercrighen als ghelijcx alsoot verclaerst es in zekere previlegen van zalegher ghedachten de grave Gwij van Vlaenderen[c]. Ende voort al eist zo dat bij den zelven articulen daer ghij in meent ende bemoed zekere steden wesende van huwer casselrien, de welke nochtans naer redene afghetrocken behooren te zine, huwe mesdaed aenziende[d], ten eewighen daghen van huwer casselrien. Ooc heift ghezeit gheweist, dat [f°CCXXIX r°a] zonder anders yet te ordinerene, de questien van // dien bliven zouden in state staende een alf jaer gheduerende. Ende dat ten hende van den zelven termine daer of gheappointiert zoude worden bij vriendeliken weghe, of bij weghen van justicien. Bij consente van hu ende ons. Ende al eist zo[e] dat boven dien by den zelven articulen niet gheaviseirt en heift gheweist, dan eeneghe pointen dienende ende aengaende uwer welvaert ende ghemeenen oorboor ende regemente van onser voors. stede van Ghent. Ende ooc ons deels aengaende de eerlike ende profitelicke beteringhe, omme de remissie ende verbuerte van huwen live ende goede, die hu vergheven zijn zouden. Niet min[f] also wij ooc wel verstaen hebben dat onder onder tdecxsels als ghij vertroct[g] van onser voors. stede van Risele[h], dat men hadde ghedaen te verstane dat bij den voors. articulen, wij uutwaren om huwe previlegen te weerene ende te nieuten te bringhene, twelke wij noyt en pijnden te doene. Ende ghij hebt ter causen van doen onse gracie wederzeit, daer wij ons grootelic in verwonderen. Dit niet jeghensstaende[i] wij wij omme de heere van onsen ghebenediden sceppere die de weckere es van payse. Begheerende te tractieren ende alle onsen ondersaten zenden vriendelic bij hu dezen jeghen wordighen officier van wapenen, brijnghere

[a] Ende … gheaviseirt *onderstreept met rode inkt.*
[b] Ende … aghepoorters *onderstreept met rode inkt.*
[c] De … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Er staat eigenlijk een afkortingsteken te weinig boven* ‘aeziede’.
[e] Ende … zo *onderstreept met rode inkt.*
[f] Niet min *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Tussen de* c *en de* t *van* vertroct *werd iets weggekrabd.*
[h] stede van Risele *onderstreept met rode inkt.*
[i] Dit niet jeghensstaende *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXXIX r°b] van deser jeghen // wordighe lettere. Bij den welken[a] wij hu jammeren ende manen dat ghy jeghenwordelic comt ende hu bekeert te onser onderdanicheit. Ende ons doet also goede ende ghetrauwe ondersaten, sculdich zijn van doene haren prinche ende natuerliken heere. Wij zijn ende wesen bereed omme hu te ontfanghene, ende hu te verghevene huwe ghebreken, mesdaden ende groote verbuerten tonswaert ghedaen ende tjeghens onser hoocheit ende eerlichede. Behoudelic ende mids dien[b] dat van huwen weghe vulcommen zij tinhouden van den articulen begrepen ende gheaviseirt ter voors. dachvaert ghehouden in onse voors. stede van Risele, van welke articulen de copie heift zijn ghegheven huwen voors. ghedeputeirden. Ende noch boven dien wij presenteren hu dat ghij de copie daer of zien wilt ende ghetranslateirt in huwe tale ende sprake ende gheemeenscap[c] daer of met ons, of met onsen lieden hebben wilt. Wij willen hu gheven goet ende ghetrauwe gheleede dan eeneghe die ghileden jeghenwordelic bij onseleden zenden wilt, omme te bewisene tinhouden van den articulen, ende andere zaken den payse aengaende. Daer in willen wij zo doen dat God ende al de weerelt gheware worden zal ende dattet an ons niet houden en sal goeden pais ende goede hoede sal tsamen ghevocht

[f°CCXXIX v°a] ende ghestelt zijn. In dese jeghenwordighe oorloghe de welke // ons verdriet omme de zake ende redene voors. In teecken van dien[d], wij hebben doen placken onzen zeghele van secrete an dese jeghenwordighe, ende andere ghelijcke letteren ghehanghen, te velde in ons. Eer[e] up den dicendach,

24 juli 1453 XXIIII in hoymaent, anno M CCCC LIII[f].

Hier volcht tinhouden van den payse van Ghend ghetrocken uten Fransoise in Vlaemsche[g].

P[h]hilips bij der gracie Gods hertoghe van Bourgognen etc[i]. An alle jeghenwordighen ende naercommende, also naer de victorie die wij bij der gracien Gods ghehadt hebben in den stryd van Gavere jeghens die van onser voors. stede van Ghend, ende haren medepleghers, maendaghe

[a] Bij den welken *onderstreept met rode inkt.*
[b] Behoudelic … dien *onderstreept met rode inkt.*
[c] gheemeenscap *sic*.
[d] In … dien *onderstreept met rode inkt.*
[e] te … Eer *onderstreept met rode inkt.*
[f] XXIIII … LIII *onderstreept met rode inkt.*
[g] Hier … Vlaemsche *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] *Initiaal in blauwe inkt.*
[i] Philips … etc. *onderstreept met rode inkt.*

23 juli 1453 laetsleden XXIII in hoymaent[a]. De zelve van onser stede van Ghent zonden bij ons in ons heer van Gavere[b] haer ghedeputeirde in grooten ghetale, den

26 juli 1453 XXVIsten dach van der zelver maent[c], ons oedmoedeliken biddende ende begheerende, dat wij hebbende compassie ende deernesse up hemleden ende up dat aerme volc. Ende omme te scuwene de groote bloetsturtinghe van den menschen. Ende die verdervenesse van onser stede van Ghend ons ghelieven wilde hemleden te deelene van onsen gracien ende ontfaermicheden. Ende hemleden wilden vergheven haer ghebreken,

[f°CCXXIX v°b] mesdaden ende groote // verbuerten ende mesgripen, dat zij ghehadt hadden tjeghens ons ende onser eerlike hoocheit, zegghende[d] dat zij gheene macht noch vromichede en hadden omme ons daer of al zulke moghelike beterijnghe te doene, noch weerdich wesen omme te beteren hare groote mesdaden, ten ware by onsen gracien hemleden ghewilleghelic beteringhe te doene de diversche zaken naer haerleder macht ende vromichede. Ende ooc te vulcommene zekere pointen by den welken dese voors. oorloghe begonnen heift ghezijn. Waer up wij beroert van compassien ende deernessen, ende zonder te willen letten up haerleder ghebreken ende groote mesdaden ende zonderlinghe dat in maendaghe nu laetstleden. Doe alle de raedslieden scepenen ende andere van onser voors. stede van Ghend met al haerleder medepleghers trocken uut onse voors. stede in wapeninghen ende quamen in bataelge tjeghens ons, hebben ontfanghen haerleder voors. presentacie also ende in der manieren hier naer volghende[e].

Dit sijn de presentacien die die van Ghent presenteirden hueren natuerlicken heere ende princhе hertoghe Philips van Bourgognen omme teene goeden payse te commene. Ende ooc omme te commene tot sijnder gracie. Nota[f].

Eerst aengaende de vernieuwinghe van der wet van Ghend[g] presenteren ende zijn ghepait dat de zelve vernieuwinghe ghedaen zij naer de voorme ende maniere van den coninc Philips van den jare M CCCC ende een[h].

[a] Maendaghe … hoymaent *onderstreept met rode inkt.*
[b] heer van Gavere *onderstreept met rode inkt.*
[c] den … maent *onderstreept met rode inkt.*
[d] zegghende *onderstreept met rode inkt.*
[e] in … volghende *onderstreept met rode inkt.*
[f] Dit … Nota *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[g] Eerst … Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[h] jare … een *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXXX r°a] Ende // zonder dat de upper deken van den neeringhen ende de deken van der weverie hemleden yet moyen zullen of onderwijnden[136] in de zelve verniewinghe. Noch van der electie van den kiesers verclaerst int voors. previlege. Noch dat zij niet moghen nomen den kiesers eeneghe te kiesene om scepenen of raden ghecozen te sine. Ende ooc zo en sullen zy hemleden onderwinden, noch moyen in de antieringhe ende jueredixcie van der wet noch in vonnessen, die hij scepenen of raden ghedaen zullen zijn, noch present wesen in de camere van scepenen. Ende als zij hemleden beraden zullen omme vonnessen te makene[a] up de ghedinghen voor hemleden hanghende, noch ne zullen ooc daer niet voor ooghen of daer bij zijn als men den kiesers kiesen sal. Maer zullen hemleden alleenlic moyen ende onderwinden in tghuent dat noopt of aengaet huerleder officie. Ende waert bij ondercrupinghe of by eeneghe beloften te nemene, zij hem verstaercten of vervoordeden, te doen prociderene of te appointerene eeneghe zaken metten voors. scepenen, of dat zij daer bij wezen wilden, omme te nomene den voors. kiesers van der stede of belet doen den zelven van der wet in huerleder officie in dat zouden de voors. dekenen ofghestelt zijn ende verlaten wesen van huerleder officie ende dekenscepe ende gherekent onnable omme in wetten te zine, ende voort ghepuniert naer de

[f°CCXXX r°b] gheleghentede van den // zaken. Ende zal men voordan voortgaen in de voors. vermakinghe van der wet, naer tinhouden van der voors. previlegen, nemende ende kiesende XXVI notable personen[b] ende vroom van der stede, zonder yement te aensiene zynder woninghe. Ende zonder dat de voors. vier kysers zullen mueghen tghetal van XXVI personen[c] huten te wetene uten drie leden van der stede maer zal wezen in de mueghentede van den voors. kiesers te nemene, ende te kiesene naer huerleder avijs, tvoors. ghetal van XXVI persoonen[d], van der alder vroomsten ende notabelste van der stede. Ende zal voort in de macht van den houde scepenen bliven te kiesene die viere goede redelike mannen van der stede weghe, zulke als hemleden in huerleder consciencie goet dincken zal omme de eleccie te doene van den nieuwe scepenen ende raden zonder dat de voors. dekenen noch andere hemleden daer of onderwinden zullen. Niet tjeghens staende alle de andere costumen der contrarie. Ende als nu zijn ghepait de voors. van Ghent, dat zonder te verbeidene talf ougst, men de

[a] Ende … makene *onderstreept met rode inkt.*
[b] XXVI notable personen *onderstreept met rode inkt.*
[c] van XXVI personen *onderstreept met rode inkt.*
[d] XXVI persoonen *onderstreept met rode inkt.*

de voors. wet vermaken zal naer tinhouden van der voors. previlege als voors. es. Ende dat de wet also vermaect blive tot den voors. alf ougste naest commende, ende zal also ghedueren tot alf ougste, anno M CCCC LIIII[a].

15 augustus 1453 tot 15 augustus 1454

§[b] Item aengaende der poorterye[c] van der stede van Ghend omme de vervolginghe ende onderhoudinghen van haren poorters ende portessen //

[f°CCXXX v°a]

sullen die ghebruken ende useren naer tinhouden van hueren previlegen ende anders niet. Ende niet jeghensstaende alle costumen daer contrarie[d].

§[e] Item aengaende den ban[f] die men te Ghend doen zal, scepenen zullen niet mueghen noch sculdich zijn voort an die te doene zonder consent of ottroy van minen gheduchten heere of van zinen baelju van Ghend. Ende waert datter de baelju niet wesen en wilde[g], noch metten voorscepenen niet voorhooghen commen, om den voors. ban te doene als hijs versocht wezen zoude, de voorscepenen van Ghent[h] moghen hem dies beclaghen voor minen gheduchten heere, wesende binnen den lande. Ende in zine absencie voor de lieden van zinen rade om daer in te voorsiene alsoot behooren zoude. Ende up dat beede partien ghehoort zijnde bevonden wort, dat de zelve baelju in ghebreke ghezijn heift, hij zal verlaten zijn van zijnder officie, ende een andere in zijn stede ghestelt worden. Ende daer toe ghepuniert naer gheleghentede van den zaken.

§[i] Item aengaende de ordenancien[j] ende statuten, de voors. scepenen van Ghent[k] ne sullen niet mueghen, noch sculdich zijn voordan te makene, eeneghe ordenance of statuten, zonder oorlof ende consent van onsen gheduchten heere ende prinche, of zinen baelju van Ghend, verclaersende

[f°CCXXX v°b]

van // onweerden ende te nieuten de ordenanchen ende statuten die bij den voors.[l] scepenen ghemaect hebben ghezijn zonder consent of ottroy van van

[a] alf … LIIII *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … poorterye *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … contrarie *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item … ban *onderstreept met rode inkt.*
[g] de …wilde *onderstreept met rode inkt.*
[h] De … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Er zit een vlek boven ordenancien waardoor het niet helemaal duidelijk is.
[k] Item … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[l] *er staat* voor *maar er moet waarschijnlijk* voors. *staan.*

onsen voors. gheduchten heere of van zinen baelju van Ghent[a].

§[b] Item aengaende de kennesse van den offciers[c], de welke kennesse mijn gheduchtich heere zecht hem toe behoordende etc. Dese voors. van Ghent[d] hebben gheordineirt ende gheaccordeirt dat de voors. kennessen in alle cryminele of civile saken, aengaende den voors. officiers ter causen van huerleder officie nemen of anevaerden, ende van al tghuent datter an hanct of aengaen mach, zal zijn ende toe behooren minen gheduchtich heere alleene ende in al. Ende oft ghebuerde dat eeneghe van den zelven officiers onder tdecxsels van huerleder officie nemen of anevaerden eeneghe kennessen up warachtighe poorters van Ghend, andersins of in andere sticken dan in de zaken verclaerst int voors. previlege van den grave Gwy[e]. Dese voors. baelju van Ghent[f] zal daer toe ghestelt zijn ende de macht hebben van mijns gheduchs heeren weghe, up de clachte van den voors. van Ghend, te ordinerene ende te bedwinghene den voors. officiers te wederstellene ende te latene de voors. kennesse scepenen van Ghend naer tvoors. previlege, ende so hij bevinden sal ghedaen te zinen met
[f°CCXXXI r°a] redenen // partyen ghehoort. Ende worde de zelve baelju daer in ghebreke vonden[g], de selve scepenen zullen hem eeneghen beclaghen voor onsen gheduchteghen heere, up dat hij binnen den lande zij, ende in zine absencie voor zinen raed. Ende mijn gheduchtich heere of zinen raed sullen dan daer in voorsien also met redenen daer toe behooren sal. Ende worden de voors. officiers ghebrekelic daer in vonden, zij zullen verlaten wesen van huerleder officie ende andere in huerleder stede ghestelt. Ende boven dien ghepuniert naer de qualecheit van den zaken[h].

§[i] Item aengaende de kennessen van fayten[j] ende mesdaden ghedaen bij eeneghe poorters van Ghent. De voors. van Ghent acorderen, bij also dat eeneghe warachteghe poorters daden eenich fayt of mesdaet, huut ghedaen de vrye steden van wetten, dat de voors. mesdadighe, warachtich poortere

[a] of … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … officiers *onderstreept met rode inkt.*
[d] Dese … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[e] van … Gwy *onderstreept met rode inkt.*
[f] Dese … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … vonden *onderstreept met rode inkt.*
[h] -puniert … zaken *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … fayten *onderstreept met rode inkt.*

of porteresse zijnde, zullen mueghen kiesen te wetten betrocken te zine van huerleder mesdaet of fayte voor de scepenen van Ghend of in de jurediccie ende heerlichede daer tfait ghesciet es, zonder dat de voors. van Ghend te mueghen betrecken te haerleder waerts de kennesse van den voors. fayte of mesdaet. Noch ooc van fayten van den welken eeneghe van huerleder warachteghe poorters zouden bedreghen mueghen zijn. Al waert ooc dat de principael van den fayte haerleder poorter ware. Ende ne zullen maer
[f°CCXXXI r°b] kennesse hebben // dan up huerleder poorters alleenlic die de voors. fayten of mesdaden ghedan zullen hebben, ute ghesteken de vrye steden van wetten also vooren verclaerst es[a].

§[b] Item aengaende de placaten[c] ende beslotene brieven van die van Ghend, die zij scriven an den officiers van minen gheduchtighen heere, ende andere, zullen an hem voordan scriven, ende onder scriven beneden zouder boven of in thooft van den brieve te scrivene ende zullen hem daer in beleeden ende voordan zeghelen, also dandere drie leden van Vlaenderen, ende anders niet[d].

§[e] Item voort presenteren, dat bij haerleder hoofmannen, scepenen ende dekenen metten gonen die commen zullen van mijn voors. gheduchtich heere of mijn heere van Chaerlois zijn sone omme te roupene ghenade, zijn zullen doen bringhen huerleder banieren, ende die presenteren minen gheduchten heere, ende hem die leveren omme daer mede zine wille te doene, in teeckene ende maniere van beteringhe van huerleder maesdaet[f], dat zij tjeghens hem up ghe[…]en[g] ende ghedreghen hebben de v[…][h] banieren[i].

§[j] Item als van den witte capproenen van der voors. stede van Ghend[k], ne zullen niet meer huseren te hebbene de voors. witte capproenen noch van andere lieden van zulker condicie van wat manieren dat zij ghenoomt

[a] wetten … es *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … placaten *onderstreept met rode inkt.*
[d] leden … niet *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] in … maesdaet *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Er zit een vlek hierboven*.
[h] *Opnieuw een vlek. We vermoeden dat hier* voors. *hoort te staan.*
[i] v[…] banieren *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] Item … Ghend *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXXXI v°a]

zouden // worden. Ende hebben hier voortyts dat bij quader costumen upghestelt tjeghens redene ende dat ghehuseirt onder tdecxsels van te doene excecucie van huerleder vonnessen die men doen zal, de welke costume zal wesen te nieuten ende of gheleid. Maer omme de excecucien[a] van den vonnessen die men doen zal, dat zal zijn bij zulker maniere alsoot behooren sal zijn ghedaen te zine. Ende mijn gheduchtich heere zal daer toe stellen zinen baelju van Ghend, of zinen stedehoudere[b].

§[c] Item als van beroupen van zaken[d] ende van processen in ghebrocht, ende hanghende voor de wetten, of andere officien van der stede ende casselrien van Oudenaerde[e], van Curtrijcke, van den graefscepe van Haelst, van den lande van Waes, ende van IIII ambochten, van Biervliet, van Dendermonde, ende andere binnen den landen van Vlaenderen, ende die van Ghent ne zullent niet meer useren[f].

§[g] Item aengaende de voors. steden ende casselrien van Curtrijcke[h], van Oudenaerde[i], van Biervliet[j], van Dendermonde[k], van Aelst[l], ende van den voors. landen van Waes[m], ende van IIII ambochten[n]. De welke steden, casselrien ende landen, mijn gheduchtich heere wille dat zij bliven eewelic ende teewighen daghen vrij ende exempt van der macht auctoriteyt ende casselrien van Ghent, omme der redene wille vooren verhaelt, van mijn

[f°CCXXXI v°b]

gheduchtich heeren weghe, etc. §[o] De voors. van Ghent zijn ghepait[p] // dat de voors. steden, casselrien ende landen bliven zullen in al zulken state als zij nu ten tiden zijn zonder daer in yet ghedaen of vernieut te zine an dheen zijde noch an dandere, gheduerende den tyt van eenen alven jare, ingaende ende gherekent van den daghe dat de voors. van Ghend ghedaen zullen hebben tghuent dat zij sculdich zijn van doene onsen voors. gheduchten

[a] Maer … excecucien *onderstreept met rode inkt.*
[b] baelju … stedehoudere *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in rode inkt.*
[d] Item … zaken *onderstreept met rode inkt.*
[e] casselrien van Oudenaerde *onderstreept met rode inkt.*
[f] ne … useren *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[h] Item … Curtrijcke *onderstreept met rode inkt.*
[i] Oudenaerde *onderstreept met rode inkt.*
[j] Biervliet *onderstreept met rode inkt.*
[k] Dendermonde *onderstreept met rode inkt.*
[l] Aelst *onderstreept met rode inkt.*
[m] landen van Waes *onderstreept met rode inkt.*
[n] IIII ambochten *onderstreept met rode inkt.*
[o] *Paragraafteken in rode inkt.*
[p] De … ghepait *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

135 en 136 zie algemeen document voor tekstverklarende noten!!!!!

heere, omme de eerlicke beteringhe den welken tijt hanghende. Ende metten eersten dat men zal mueghen doen. In dese materie[a] zal gheappointiert worden ende gheordineirt bij vriendelike weghen of bij justicien also hier naer gheaviseirt zal worden. Ende daer in dat mijn gheduchtich heere ende die van Ghent ghepait zullen zijn zonder emmer dat die van Ghend in dese zaken hemleden zouden willen helpen, van der gracie die mijn gheduchtich heere hemleden doen zal van huerleder mesdaden ende verbuerten, noch dat de voors. gracien hemleden profiteren mach of mijn gheduchtich heere predicieren aengaende de zaken van den voors. steden ende casselrien van Curtrijcke[b] ende van Dendermonde, Aelst, Biervliet[c] ende den landen [d] van Waes[e], ende van IIII ambochten[f] daer of dat boven mencioen ghemaect es. Ende zullen boven dien de voors. van Ghent bliven in sulke recht als zij daer in mueghen hebben ende sculdich
[f°CCXXXII r°a] zijn van // hebbene ter tijt van nu.[g]

§[h] Item aengaende de eerlicke beteringhe[i], zij presenteren ende bidden, ende haerleder hoofmans ende raedslieden van den zelve hoofmans, metten scepenen van der houder wet ende van der nieuwer wet, ende met hare dekenen, al tsamen[j]. Ende andere van den poorters ende inwonende van Ghend, toten ghetale van II^{M} lieden[k] ten nieuten zullen commen voor mijn voors. gheduchtich heere of mijn heere van Chaerlois zinen zone een alf mile buter stede, ten zulken daghe alst mijn gheduchtich heere ghelieven zal te ordinerene ende te verclaersene, dats te wetene[l] den voors. hoofmans ende raedslieden al naect in huerleder hemden ende nedercleenderen ende alle anderen onghescoit baervoet ende bloots hoofs, ende zullen alle vallen up huerleder knien, voor minen voors. gheduchteghen heere, of zinen voors. zone. Ende in zulke state wesende alst voors. es[m] zullen zegghen ende doen zegghen lude bij der mondt van eeneghe van hemleden in Fransoise dat zij valschelic ende aerghelic als rebelle ende overhoorighe ende

[a] In dese materie *onderstreept met rode inkt.*
[b] Curtrijcke *onderstreept met rode inkt.*
[c] Dendermonde, Aelst, Biervliet *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Hier staat* was *doorstreept met rood.*
[e] van Waes *onderstreept met rode inkt.*
[f] IIII ambochten *onderstreept met rode inkt.*
[g] hebbene … nu *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … beteringhe *onderstreept met rode inkt.*
[j] al tsamen *onderstreept met rode inkt.*
[k] van II^{M} lieden *onderstreept met rode inkt.*
[l] dats te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … es *onderstreept met rode inkt.*

grootelic begripende jeghen minen voors. gheduchteghen heere ende zijn hoocheit ende eerlicheit, zij hebben hem ghestelt in wapene, ende ghemaect hoofmans up minen gheduchteghen heere uploop te doene ende zine lieden. Ende hebben hem ghedaen vele onbehoorlike zaken ende
[f°CCXXXII r°b] weghen // van fayte, daer of dat zij hem betrauwen ende begheeren in alder oetmoedichede gracie ende ghenade, an minen gheduchtich heere. Ende an hem begheeren vanghenesse[a], verghevenesse, gracie ende ontfaermichede[b].

§[c] Item aengaende den drie poorten[d], te wetene, de twee poorten van der zelver stede, dheene gheheeten de Piercellepoorte[e] ende dander de Overpoorte[f], duer welke twee poorten de voors. van Ghent uut trocken ende scieden van Ghend van der ryviere van der Scelde omme te belegghene Oudenaerde. Ende de derde poorte gheheeten de Hospitaelpoorte[g] die staet ter zyde van den lande waerts, duer welke poorte de voors. van Ghend trocken omme te gane te Replemonde, ende uploop te doene minen voors. gheduchteghen heere ende zine wapeninghen. De voors. van Ghent presenteren[h] ende zijn ghepait[i] dat dese voors. twee poorten daer de welke de voors. van Ghent uut trocken omme te belegghene Oudenaerde, ende
13 april 1452 dat was up eenen donderdach naer Paesschen int jaer van LII[j], zullen zijn ende bliven ghesloten altoos ende teewighen daghen telken donderdaghe van den jare in zulker manieren dat uut dese voors. twee poorten die ghesloten zullen zijn alsoot voors. es up den voors. donderdach, en sal daer niement hutgaen noch in commen van der stede. Ende zijn ooc ghepait dat de voors. andere poorten in eewegher ghedinckenesse zal ghesloten ende
[f°CCXXXII v°a] toe ghemaets // wesen, ende ten eewighen daghe ghecondampneirt zijn zonder die te mueghen open doen noch ooc bij der zelve poorte makene eeneghe uutganc of inganc binnen der stede ten zy bij der goeder ghelieffte van mijn voors. gheduchteghen heere ende prinche, of zinen naercommers, graven, graefneden van Vlaenderen[k].

---

[a] vanghenesse *werd onderlijnd met een zwarte stippellijn.*
[b] gracie ende ontfaermichede *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] De … poorten *onderstreept met rode inkt.*
[e] de Piercellepoorte *onderstreept met rode inkt.*
[f] de Overpoorte *onderstreept met rode inkt.*
[g] de Hospitaelpoorte *onderstreept met rode inkt.*
[h] De … presenteren *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Er is wat rode inkt op* ghepait.
[j] int … LII *onderstreept met rode inkt.*
[k] -mers … Vlaenderen *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item aengaende de restitucien van scaden ende achterdelen[b] toe commen mijn voors. gheduchtich heere, van quetse ende verminderinghe van zinen domeynen in zinen landen van Vlaenderen ende van Henegauwe ter causen van der oorloghe. De voors. van Ghent[c] mesgaders den anderen leden zullen vergaderen te diere waer omme ende tsamen spreken, omme te aviserene eeneghe weghen ende consenteren ende accorderen eeneghe saken die ghenouch zijn daer mijn gheduchtich heere hem of ghepait houden zal[d].

§[e] Item omme de profitelicke beteringhe[f] presenteren de voors. van Ghend, bij also dat de voors. leden accorderen ende aviseren met die van Ghent eeneghe redelike zaken van den welke mijn gheduchtich heere hem ghepait hout omme de restitucien van zinen scaden ende achterdelen daer of dat in tvoors. article vermaen ghedaen es, de voors. profitelicke beteringhe zal wesen II^{C} dusent ryders[g], ende bij also dat de voors. leden niet en accorderen up de voors. restitucien, van den voors. scaden in der maniere
[f°CCXXXII v°b] dat mijn gheduchtich heere ghepait zij so zal de voors. be- // teringhe wesen III^{C} duust goudin ryders.[h]

§[i] Item noch ter causen van de reperacie noch breedere te sprekene[j], ende omme te weder stichtene diversche kercken ghescent in Vlaenderen ende bedorven, zonderlinghe de kerke van Replemonde, omme te makene up ghehevene crucen enden boghen, ende ooc fundacien van messen te Replemonde voors., ende altoos daer dat mijn gheduchtich heere ghelieven zal de voors. van Ghent presenteren mijn gheduchtich heere te betalene vichtich duust ryders.[k]

§[l] Item aengaende[m] de pointen ende articulen die ghepasseirt waren te Ghent bij den ghedeputeirden van der voors. stede van Ghendt met mijn

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … achterdelen *onderstreept met rode inkt.*
[c] De … Ghent *onderstreept met rode inkt.*
[d] gheduchtich … zal *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] Item … beteringhe *onderstreept met rode inkt.*
[g] II^{C} dusent ryders *onderstreept met rode inkt.*
[h] -teringhe … ryders *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … sprekene *onderstreept met rode inkt.*
[k] heere … ryders *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item aengaende *onderstreept met rode inkt.*

heere van Doorneke de bisscop ende andere raedslieden van onsen gheduchtich heere, aengaende diversche dolinghen als doe ghedaen uter name van mijn gheduchtich heere de welke articulen zij gheteeckent metten handteecken, van meester Jan Rijm, meester Gillis Papal, meester Pieter Goetghebuer[a]. De voors. van Ghend zijn ghepait dat de gone van den voors. articulen die niet begrepen en zijn, noch gheappointiert hier boven, de[b] welke mijn gheduchtich heere uut nemen wille, zullen bij de voors. van Ghend al danckelic wesen ende gheconsenteirt also zij ghepasseirt zijn, ende gheteeckent bij den voors. clercken van der stede.

Hier volcht den voetval van die van Ghent[c].

[f°CCXXXIII r°a] Item[d], naer der handt, de voors. van onser stede van Ghent, hebben ons ghebeden ende an ons versocht, dat wij ons wilden ghesaten bij der stede van Ghent up een alf mile naer, ter zulker plaetsen alst ons goet dincken zoude, omme te ontfanghene van der voors. stede, obediencie ende onderdanichede ende daer toe eerlicke beteringhe alsoot begrepen ende verclaert staet in een van den voors. articulen van der zelver presentacie. Twelke wij hemleden accordeirden dat die van onser stede, die gone die voor ons commen zouden om dat te doene, wesen zoude up den dach van

19 juli 1453 heden den XIXsten dach van deser maent[e], date van desen lettere, up de noene van den zelven daghe, twelke zij ghedaen hebben an ons roupende ende begheerende ghenade, ende ons overbringhen de hare banieren alsoot verclaerst es in de voors. articulen. Ende dit ghedaen zijnde wij hebben hemleden ghezeit ende ghedaen zegghen bij onsen brieven ende ghetrauwen ruddere, ende cancelier heere Niclaeus Rolin, heere van Anthunes[f], behoudelic dat zij vulcommen tinhouden van den voors. articulen, articulen, wij hemleden ghegheven onse brieven van gracien ende van remissen. Ende dat wij sullen doen openbaren over al in onsen landen van Vlaenderen ende elders goed ende vasten pais ende alles versekerthede

[f°CCXXXIII r°b] om onsen inwonende, van onser voors. stede van // Ghent. Ende omme den gonen die hemleden in wapenen ghedient hebben, ende oorloghe met hemleden ghedaen hebben houdende ter tijt van nu huwer partye. Ende

[a] van … Goetghebuer *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Dittografie van* de.
[c] Hier … Ghent *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] Item *onderstreept met rode inkt.*
[e] den … maent *onderstreept met rode inkt.*
[f] cancelier … Anthunes *onderstreept met rode inkt.*

achtervolghende den vulcommene van den inhoudene van den voors. articulen alle de gone die hem droughen als scepenen, ende hoofmans, de groote dekenen ende de cleene, ende andere in grooter menichte presenterende haer lichame, ende alle de ghemeente van onser stede van Ghend van waerden houdende ende lovende al tghuent dat bij huerleder ghedeputeirde ghedaen ende ghepresenteirt ghezijn hadde, hebben belooft dat te vulcommene van pointe te pointe. Ende ons daer of opene letteren ghegheven in goede voormen, ghezeghelt metter zeghele van onser stede van Ghend. §[a] Doen te wetene dat wij[b] alle dese zaken an ghemerct, ende omme de redene vooren verhaelt, ende principalike omme de heere ende reverencie van onsen ghebenediden God ende sceppere, hebbende ooc compassie ende dernesse up onze voors. stede van Ghend ende ons volc daer in verkeerende van onser zelver wijshede, auctoriteit ende vulcommene moghenteit, den voors. inwonenden van onser stede van Ghendt. Also wel den hoofmannen, raedslieden, ende andere van wat condicie of van wat state dat zij zijn, die hemleden in de wapene ghedient hebben ende oorloghe met hemleden gheleet, ende hare partie ghesustineirt hebben ter tijt van nu alsoot voors. es[c], jeghens ons ende onse
[f°CCXXXIII v°a] onderdanighe ondersaten, hebben vergheven, // quite ghescolden ende of ghedweghen, ende bij desen jeghenwordighe letteren vergheven quite scelden ende of dwaen, nu ende teeweghe daghen alle de mesdaden fayten ende hoverorichedeen, die zij of eeneghe van hemleden hebben of mueghen ghedaen hebben omme ter causen ende van der oorloghe ghescillen ende rebellicheden by hemleden ghedaen jeghens ons of onsen landen ende ondersaten in wat manieren dattet zij, zonder dat ter causen van dien hemleden nemmermeer eeneghen heesch, of vervolch ghedaen worde, cryminele of civile. Ende te dien hende[d] datttet goeden vasten pais zij in onsen landen van Vlaenderen, ende dat om tfait van der voors. oorloghe, hier naermaels niet ne rijse of ghevalle eenich ghekijf, ghedinghe of ghescil tusschen den voors. van onser stede van Ghent ende andere onsen ondersaten. Van onsen wijsheit auctoriteit ende vulcommene macht hebbende. §[e] Hebben gheordineirt[f] ende ordineren dat elkerlic van dheen zide ende van den anderen zal weder keeren met vulcommen rechten in zijn

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Doen … wij *in schrifttype littera hybrida formata* en *onderstreept met rode inkt.*
[c] alsoot voors. es *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … hende *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Hebben gheordineirt *in schrifttype littera hybrida formata* en *onderstreept met rode inkt.*

huusen renten, pachten, leenen erve ende onroerende goeden, ende elkerlijc sal daer of ghebruken ende zullense hebben ende anevaerden metten laste ende in zulken state als zijse jeghenwordelic vinden sullen zonder die andersins te hebbene of te heesschene. Ende worden eeneghe kateylen ghevonden in de voors. huusen die daer in waren voor de voors.
[f°CCXXXIII v°b] oorloghe toe behorende // den voors. huuse, de voors. kateylen sullen hem bliven. Ende als van den andere cateylen[a] ghevonden in de voors. huusen sculden, achterstellen, huushueren ende vruchten, ontfanghen ghenomen ende vergadert voor de date van dese jeghenwordighe letter, daer en zal men nemmermeer of mueghen maken eeneghen heesch of vervolch an dheen zide noch an dander zide. Ende diere ghelycke willen wij ende het ghelieft ons also ghedaen te zine. Aengaende de vruchten ende profiten van den beneficien van der lieden van d[er][b] kercken ghegheven ende vercreghen in de voors. oorloghe ende rebellichede gheduerende van welke vruchten ende profiten ontfanghen van den beneficien, ne sal ooc gheen vervolch ghedaen zijn an dheen zide noch an dandere. §[c] Voort hebben wij gheordineirt[d] ende ordineren van onsen voors. wijsheden auctoriteit ende vulcommene macht dat alle de bannen, verclaersinghen van ordenancien ende statuten ghemaect binnen onser stede van Ghent den tijt van der voors. oorloghe gheduerende; ne zullen omme de rebellichede van gheender weerden zijn. Ende de welke[e] wij als niet zijnde hebben wederroupen ende wederroupen ende maken van nieuten ende onweerden, niet alle dese zelve jeghenwordighe lettre. Ende ten dien hende dat ditte eene zake zij vast ende ghestade teewighen daghen, hebben ghedaen
[f°CCXXXIIII r°a] stellen onsen zeghele an dese jeghenwordighe // lettre, ende ghelijcke lettren ghegheven in ons eere, voor onse stede van Ghendt den laetsten
31 juli 1454 dach in julet int jaer van gracien, als vooren M CCCC LIIII[f]. Ende aldus gheteeckent bij minen heere den hertoghe[g].

Jo de mabuege[h]

[a] Ende … cateylen *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Het betreft hier een datief, maar het kan zowel een enkelvouds- als meervoudsvorm zijn, waarbij dan respectievelijk het lidwoord* der *en* den *hoort.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Voort … gheordineirt *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende de welke *onderstreept met rode inkt.*
[f] van Ghendt … LIIII *onderstreept met rode inkt.*
[g] gheteeckent … hertoghe *onderstreept met rode inkt.*
[h] Jo de mabeuge *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

Ende desen pais aldus ghesciet zijnde[a] so was in Vlaenderen groote blijsscepe alst recht was. Ende corts daer naer zo ordineirden die van Ghend[b] ende stelden up een costelic scietspeil, van der voetboghe[c] ende waren ooc costelicke prijsen daer mede te winnene, ende daer quamen scotters huut allen diversche steden, met scoonen state[d].

I[e]tem hertoghe Philips[f] vul van wijsheden ende victoriens, hij en was niet vergetende zinen dooden grootheere de hertoghe Philips le Hardy[g], de welke in Bourgognen begraven was buten te Dygon ter Saertruesen, welc cloostere hij zelve maken dede. Maer over hem en was noch gheen chierlicke tombe naer zine princelicke waerdichede, dies dede nu dese hertoghe Philips een rijckelicke tombe maken van latoene[h], ende was ghemaect te Bruesele bij een meestere gheheeten Jacop de Coperslaghere, ende wart ghestelt te Saertruesen buten Dygon, zeere waerdelijcke up tgraf
1455 van den hertoghe Philips le Hardy. Anno LV[i].

§[j] Item int zelve jaer[k] zo starf de paeus Nicholaus[l], een zeere excellent
[f°CCXXXIIII r°b] docteur in der // godheit, ende een groot fondateur van der heliher kerken, zeere devoot. Ende int zelve jaer[m] doe starf de bisscop Relof van Hutrecht[n]. Ende doe wart van den ghemeenen capitle ende rade van der stede ende der sticht van Hutrecht ghecozen heer Ghiselbrecht van Breeroode, domproost ende proost van Houdemeester tUtrecht[o]. Ende hij hadde ghezonden te Roome omme de cofirmacie[p]. Ende binnen diere tijt zo zijn ghecommen hertoghen uut Hollant bij den hertoghe Philips voors., ende zij zeiden « Ghenadich heere, eist dat[q] Ghiselbrecht van Breeroode bisscop

[a] Ende … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[b] die van Ghend *onderstreept met rode inkt.*
[c] een … voetboghe *onderstreept met rode inkt.*
[d] allen … state *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Initiaal in blauwe inkt.*
[f] Item hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[g] de … Hardy *onderstreept met rode inkt.*
[h] dies … Latoene *onderstreept met rode inkt.*
[i] van … LV *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[l] Nicholaus *onderstreept met rode inkt.*
[m] Ende … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[n] de … Hutrecht *onderstreept met rode inkt.*
[o] heer … tUtrecht *onderstreept met rode inkt.*
[p] cofirmacie *sic.*
[q] *Na* dat *werd iets weggekrabd, vermoedelijk* ghij.

wort, zo eist te duchtene dat ghij verliesen zult hu lant van Holland ende dat ment hu uter handt nemen zal willen by naerhede » [a].

§[b] Item hertoghe Philips dese informacie horende[c], hij zant rechtevoort den bisscop van Hutrecht te Roome waert[d] an onsen helighen vader den paeus van Roome omme den confirmacie van zinen bastaerd sone David[e], de welke doe bisscop was van tHarenburch. De welke confirmacie hij vercreech, ende hij brochse den hertoghe Philips voors.[f]. Ende de hertoghe

31 oktober 1455

voors. trac up der Alderhelighenavent in Hollant[g] met zinen sone, den heere van Chaerlois, ende vele meer andere heeren, ende ooc metten bisscop David ende met vele volcx van wapenen[h].

11 april 1456

[f°CCXXXIIII v°a]

§[i] Item int jaer M CCCC LVI[j] omtrent XIIII daghen naer Paesschen, zo quam quam de hertoghe Jan van Cleven in Den Haghe[k], om een goed // middel te te maken tusschen den hertoghe Philips, zinen oom, ende den elect ende der stede van Hutrecht, de welke hertoghe van Cleven omme deser cause wille VI waerven ghereist hadde binnen der stede van Hutrecht[l].

§[m] Item binnen deser tijt[n] zo zijn zommeghe van Amelsvoort ende van Renen ghecommen in Den Haghe in Hollant bij den bisscop David[o] ende zij brochtent zo verre, dat bisscop David zant mijn heere Adriaen van Borsele met meer andere te Renen om dat te bewarene. Ende de castelein van der Horst[p] compareirde met meer Adriaen voors., waert dat men de somme van VII[M] Rijnsche guldenen weder gheven wilde[q], daer hij tvoors. casteel mede beleent hadde. Hij zoude den bisscop David dat slot over gheven[r], ende de

---

[a] -len by naerhede *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … horende *onderstreept met rode inkt.*
[d] den … waert *onderstreept met rode inkt.*
[e] David *onderstreept met blauwe inkt.*
[f] hertoghe Philips voors. *onderstreept met rode inkt.*
[g] in Hollant *onderstreept met rode inkt.*
[h] David … wapenen *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … LVI *onderstreept met rode inkt.*
[k] zo … Haghe *onderstreept met rode inkt.*
[l] hadde … Hutrecht *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[n] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[o] bisscop David *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende … Horst *onderstreept met rode inkt.*
[q] van … wilde *onderstreept met rode inkt.*
[r] den … gheven *onderstreept met rode inkt.*

de voors. somme was hem betaelt. Ende de bisscop David[a] zant zijn saudenieren int voors. slot. Ende niet langhe daer naer, so reed de bisscop David met vele volcx van wapenen omme de stede van Amelsvoort in te nemene[b].

22 juli 1456

I[c]tem int zelve jaer up sinte Marien Magdaleenen[d]dach, doe reed de hertoghe Philips van Bourgognen uten Haghe[e] in zijn vul arnasch met vele volcx van wapenen omme voor Hutrecht te treckene ende daer met machte in te commene. Ende het was een ghemeene eervaerd[137] al Hollant duere uutgheroupen, ende hij bleef VIII daghen of meer binnen der stede van

[f°CCXXXIIII v°b]

Leyden. Ende daer was de hertoghe van // Cleven ende de joncheere van Montfoorde, Jan van Revesse[f], de doom deken, ende Jacop Pruus[g] zijn broeder, om een goed middel te makene tusschen den hertoghe van Breeroode ende den bisscop David daer zo vele toe ghedaen was dattet up een goede mate ghebrocht was[h].

§[i] Item van daer zo reden[j] de hertoghe van Bourgognen[k] met eenen grooten grooten eercrachte te Woerden[l], van Woerden te Yzelsteen[m] ende van daer daer quam de grave van Stampes ende mijn heere Antheunis, bastaert van Bourgognen, met vele Picaerden ende Vlaminghen ende Brabanders ende daer was een tracteyt ghemaect. Als dat die van Hutrecht, den hertoghe van Bourgognen ende den bisscop David zinen sone met minnen ende met vrienscepen ontfanghen zouden, twelke also ghesciede. Ende de hertoghe van Bourgognen met allen zinen edelen, quamen zo costelike metten bisscop David[n] tUtrecht binnen, dat een wonder was, ende de wet van Hutrecht ende alle de collegen deden den hertoghe ende den bisscop groote waerdicheit ende reverencie. Ende mijn heere Ghisebrecht van

[a] bisscop David *onderstreept met rode inkt.*
[b] van … nemene *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in blauwe inkt.*
[d] Item … Magdaleenen *onderstreept met rode inkt.*
[e] uter Haghe *onderstreept met rode inkt.*
[f] Jan van Revenesse *onderstreept met rode inkt.*
[g] Jacop Pruus *onderstreept met rode inkt.*
[h] up … was *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] *Er lijkt een letter weggewerkt te zijn na die eerste* e. *Vermoedelijk een tweede e want de* –en *lijken er aangeplakt te zijn tussen de* d *en de* de. *Vermoedelijk had men dus eerst de enkelvoudsvorm* reed *geschreven.*
[k] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[l] te Woerden *onderstreept met rode inkt.*
[m] te Yzelsteen *onderstreept met rode inkt.*
[n] bisscop David *onderstreept met rode inkt.*

Breeroode[a] zoude weder wesen domproost, ende proost te Houdemuester tUtrecht. Ende ooc zoude hij wesen proost van sinte Donaes in Brucghe[b]. Voort zoude hij wesen raed van Holland en hebben dobbel wedden zonder weder zegghen te zinen live. Ende daer boven so zoude men hem gheven
[f°CCXXXV r°a] voor de costen // die hij ghedaen hadde, dusentich goudin leeuwen. Aldus was de pais ghemaect. Ende daer bleef boorghe vooren de hertoghe van Cleven[c].

§[d] Item de hertoghe Philips van Bourgognen[e] trac van daer met al zinen ghezelscepe duer Ghelderland, ende hij ghinc ligghen voor Deventer[f] metten bisscop David omme daer met machte in te commene. Ende hij lach daer vooren omtrent VIII weken[g] daer men niet vele bedreef. Want die van Deventer[h] staken eenen dijc inne omme sprinchens volc te verdrinckene. Maer daer was eenen vriendeliken pais ghemaect als dat de bisscop David zoude hebben als zulke macht over de stede van Deventer ghelijc als zijn voorsaten ghehadt hadden, behoudelic dat de stede van Deventer zoude bliven bij alle hare rechten ende previlegen.

11 februari 1457 I[i]tem int zelve jaer den ellevensten dach van sporche[j] zo ghelach de jonghe princesse[k], ghezelnede van den grave van Chaerlois[l], in de stede van Bruesele van eender jonghe dochtere. Ende Lodewijc de dalphin van Vranckerijcke[m], die hiefse met meer andere heeren ende vrauwen, ende tkijnt was ghenaemt Marye[n]. Ende up den zelven tijt was te Napels eene groote eerdbevinghe, datter wel XL duust menschen bedorven, ende de huusen ende boomen vielen omme. Ende daer was groot jammer in tlant,
[f°CCXXXV r°b] ende gheduerde langhe. // Ende de voors. David van Bourgognen[o] worde

[a] Ende … Breeroode *onderstreept met rode inkt.*
[b] sinte … Brucghe *onderstreept met rode inkt.*
[c] -toghe van Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Paragraafteken in rode inkt.*
[e] Item … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[f] voor Deventer *onderstreept met rode inkt.*
[g] VIII weken *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Deventer *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Initiaal in blauwe inkt.*
[j] Item … sporche *onderstreept met rode inkt.*
[k] jonghe princesse *onderstreept met rode inkt.*
[l] van … Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[m] Lodewijc … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[n] Marye *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[o] David van Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende noten

[137] eervaerd < *heervaert = een door de overheid namens de vorst aangekondigde krijgstocht. uit: MNW.*

eerdsbisscop van Tharenburch. Ende daer naer bisscop van Utrecht int jaer
1457 van LVI[a].

§[b] Item int voors. jaer van M CCCC LVI[c] doe de hertoghe Philips voor Deventer lach, up den zelven tyt zo vloot de dalphin van Vranckerijcke uut Vranckerijcke[d]. Ende hij quam in Vlaenderen om hem te berghene onder den hertoghe Philips[e] voor zijns vaders aensichte. Ende de hertoghe Philips, noch ligghende voor Deventer als hij vernam de comste van des scoonijncx sone van Vranckerijcke, hij volchde hem zelven te bet om pais te makene ende hij quam te Vlaenderen waert[f].

Hier volcht hoe de dalphin in Vlaenderen quam an den hertoghe Philips van Bourgognen[g].

§[h] Item hertoghe Philips[i] te Vlaenderen waerts commende omme den dalphin te ontfanghene, also hij eerlicke dede. Ende hij brochte met[j] hem den voors. dalphin, ghenaemt Lodewijc van Valois[k], binnen der stede van Brucghe daer hij weerdelike ontfanghen was met grooten triumphen, daer de wet van Brugghe, de poorterye ende alle de ambochten stonden van der Bouveryepoorte tot mijns heeren hove, daer toe ghestoffeirt met wassene toortsen, al berrende, elc in tsijne daer, dat ooc scoone stomme persenagen ghetoocht waren zeere ryckelic ende vele[l].

[f°CCXXXV v°a] §[m] Item dese voors. dalphin[n] hadde te wive // des hertoghen dochtere van Savoyen, de welke vrauwe corts daer naer ghelach te Geneppe[o] van eenen jonghen sone ende was gheheeten Joachim, maer hij starf zeere jonc[p].

[a] bisscop … LVI *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … LVI *onderstreept met rode inkt.*
[d] uut Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[e] onder … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[f] hij … waert *onderstreept met rode inkt.*
[g] Hier … Bourgognen *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[i] Item hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[j] met *langs boven bijgeschreven.*
[k] Lodewijc van Valois *onderstreept met rode inkt.*
[l] waren … vele *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … dalphin *onderstreept met rode inkt.*
[o] te Geneppe *onderstreept met rode inkt.*
[p] Joachim … jonc *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item de hertoghe Philips van Bourgognen[b] hilt den voors. dalphin ende al dat met hem quam wel V jaer lanc[c] grootelic te zinen coste, ende hij dede hem groote reverencie, want altoos reed hij beneden hem[d].

16 juni 1457

§[e] Item up den helighen Bloedach anno LVII[f] was de voors. dalphin te Brucghe ende omme zine wille was gheordineirt een excellente processie van spelen ende van eerlicheden. Ende alle de costelicke crucen van goude ende van zelvere die waren mede ghedreghen, ende vele zelvere trompetten ende vergulden nappen, twelke al zeere chierlic was om zien, daer of dat de voors. dalphin groot verwonderen in hadde hoe zulke rychede binnen der stede van Brucghe wesen mochte[g].

§[h] Item in den zelven tiden[i], zo reed de dalphin voors. al omme van stede te stede, tlant van Vlaenderen wel beziende daer dat lettel duechden naermaels of commende was also men hier naer wel hooren zal. Ende als dese voors. dalphin vijf jaer lanc[j] onder den hertoghe Philips[k] gheweist hadde doe starf de coninc Karel van Vranckerijcke die men hiet de

[f°CCXXXV v°b]

Goedertiere. Ende als her- // toghe Philips dat verhoorde, zo heift hij vergadert groote macht van heeren ende van princhen. Ende hij is metten dalphin[l] ghetrocken in Vranckerijcke[m] ende den dalphin ghedaen crooneren

1458, 1459, 1460

crooneren gheweldich coninc van Vranckerijcke[n]. Ende int jaer LVIII, LIX, LX, zo waren vele triumphen binnen allen landen[o] ende de landen waren meest alle in payse ende regneirde groote comescepe, ende alle manieren

1461

van vitaelgen waren grooten coop. Ende int jaer M CCCC LXI zo[p] was de dalphin, ghenaemt Lodewijc de Vallois, ghecroont ende gheweldich coninc ghemaect van Vranckerijcke, present den hertoghe Philips alst blijct int incarnacioen

---

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item …Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[c] wel .. lanc *onderstreept met rode inkt.*
[d] -rencie … hem *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[f] *Er is een rode vlek tussen* L *en* VII. Item … LVII *onderstreept met rode inkt*
[g] Brucghe wesen mochte *onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[j] vijf jaer lanc *onderstreept met rode inkt.*
[k] hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[l] dalphin *onderstreept met rode inkt.*
[m] Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[n] coninc van Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … landen *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende … zo *onderstreept met rode inkt.*

hier volghende[a].

M[b] enschen pijnt gode dancbaer te zine
C[c] ommen es ons zo zoete een tijt
C[d] ouver[138] van coorne, vul van wijne
C[e] laer zomer ende drooghe om ons profijt
C[f] oninc ghecroont net zonder strijt
L[g] eift nu de dalphin in Vranckerijc
C[h] hristus moets wezen[i] ghebenedijt
I[j] n vele jaren was dies ghelijc

Hier naer volcht een ghemeene cruusvaert[k].

1464

[f°CCXXXVI r°a]

§[l] Item int jaer ons heeren M CCCC LXIIII[m] doe was een cruusvaerd gheordineirt bij den paeus Pius van Roome om te treckene up de Turcken, daer menich duust kerstene menschen hem toe ghemaect hadden ende te vullen bereet[139]. Ende de paeus voors. trac selve // mede omme te Venegen te commene. Maer aenghesiende de outhede van den hertoghe Philips[n], ende ooc dat hij ziec ende cranc was, zo zant hij in zine stede die vroome capetein mijn heere Antheunis[o], de bastaert van Bourgognen. Ende als de voors. bastaert ghecommen was te Maercelgen[p] in Provenchen zo zeide hem de hertoghe van Calabren « Vercoorne[140] neve[q], dese cruusvaert en zal niet voortgaen, want de Venecianen zijn meer metten Turken toe dan met ons kerstenen ». Ende als de voors. paeus ghecommen was tot Anchona[r] zo starf hij daer, ende daer mede zo ghinc dese reyse te nieuten. Ende als de voorseide bastaert de reyse verloren zach, zo quam hij

[a] alst … volghende *onderstreept met rode inkt.*
[b] M *in rode inkt.*
[c] C *in rode inkt.*
[d] C *in rode inkt.*
[e] C *in rode inkt.*
[f] C *inrode inkt.*
[g] L *in rode inkt.*
[h] C *in rode inkt.*
[i] *Er is een blanco plaats (alsof er iets is weggekrabd) tussen* we- *en* –zen.
[j] I *in rode inkt.*
[k] Hier … cruusvaert *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[m] Item … LXIIII *onderstreept met rode inkt.*
[n] van … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[o] mijn heere Anthuenis *onderstreept met rode inkt.*
[p] te Maercelgen *onderstreept met rode inkt.*
[q] Vercoorne neve *onderstreept met rode inkt.*
[r] Anchona *onderstreept met rode inkt.*

wedere bij zinen vadere, den hertoghe Philips, hem alle zaken verclaersende[a].

§[b] Item in den zelven tiden[c], zo was de heere van Chaerloos zelde bij zinen vadere, want daer waren eeneghe heeren bij den hertoghe Philips, zinen vadere, die hem vermaecten tjeghens hem. Ende de voors. heere van Chaerlois[d] wel wetende wie dat zine vianden waren, hij dede zo vele met subtijlheden als dat hij Jan Coustein[e] ghecreech, de welke hij voeren dede van Bruesele te Replemonde[f], ende al daer was hij onthooft. Ende in den zelven tiden[g] hadde hertoghe Karel ghetrauwet een dochtere van Bourbon[h], die hem drouch een dochtere ghenaemt Marye[i], ende was gheboren te Bruesele in Brabant, alst voors. etc.

[f°CCXXXVI r°b] §[j] Item de hertoghe Philips[k] vernemende van der dood van Jan Coustein hij hij wart zeere verstoort[l], also dat hij wat tyts uut zijns vaders hooghen wesen wesen moeste, ende hij trac ligghen te Goerkem in Hollant. Ende corts daer naer was den pais ghemaect bij diversche heeren[m].

Hier naer volcht hoe dat de dalphin te Parijs als ghecroont[n] coninc van Vranckerijkcke in quam met sinen state zeere rijckelic[o].

31 augustus 1464 §[p] Item up den laetsten dach van ougst[q] naer de noene, de dalphin[r] onlancx ghecroneirt zijnde eer dat hij te Parijs zijne entree dede, zo trac[s] uut Parijs met zinen state de hertoghe Philips van Bourgognen grave van Vlaenderen

[a] -toghe … verclaersende *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[c] Item … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ende … Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[e] Jan Coustein *onderstreept met rode inkt.*
[f] Replemonde *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … tiden *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Bourbon *onderstreept met rode inkt.*
[i] Marye *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in rode inkt.*
[k] Item … Philips *onderstreept met rode inkt.*
[l] *De laatste twee letters zijn niet zo duidelijk.*
[m] naer … heeren *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Eigenlijk staat er* gheroont, *zonder* c *dus.*
[o] Hier … rijckelic *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[p] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[q] Item … ougst *onderstreept met rode inkt.*
[r] de dalphin *onderstreept met rode inkt.*
[s] *Hierna staat* hij, *doorstreept met rode inkt.*

de welke hadde III[C archiersa] van eender levereye[141] ende ooc met XVI cleene[b] pagekins, elc oudt zijnde omtrent XII jaer[c], ghecleet met ziden cleederen ghewrocht met costelike borduere ende de paerden van den pagekins waren met gulden laken overcleet tot den voeten toe[d].

§[e] Item hertoghe Philips[f] hadde up zijn hooft een hoet van fluweelen laken ghemaect ende ghevoert met sabels, ende tpert daer hij up zat, hadde van den hoofde tot over de nuese een costelic juweel met eender struufere, werdich zijnde also men zeide C ende vichtich dusentich croonen[g], metten ghesteenten die de hertoghe Philips van Bourgognen an hadde an zijn joorneye, zeere rijckelic om zien[h].

§[i] Item daer naer trac huute Karel, grave van Chaerloos[j], ende mijn heere
[f°CCXXXVI v°a] Antheunis, de bastaert[k] van // Bourgognen, zeere costelic ende chierlic. Ende daer naer de grave van Stampes[l].

§[m] Item de huusen[n] daer de coninc vooren liden zoude als hij quam te Parijs, die waren zeere scoone behanghen met costelicke tapijtsen, ende men ghinc tjeghens den coninc ter poorten van Parijs met processien van gheesteliken lieden, ende de bisscop van Parijs[o] met die van zijnder kerke zeere costelic ende alle de religieusen met huerleder habiten[p].

§[q] Item de prelaten[r] ende de heere van den parlemente, ende ooc advocaten ende procuruers reden met grooter menichte jeghens den coninc. Ende ooc zo reden der tjeghens de poorters van der stede van Parijs[s].

---

[a] III[C] archiers *onderstreept met rode inkt.*
[b] XVI cleene *onderstreept met rode inkt.*
[c] XII jaer *onderstreept met rode inkt.*
[d] gulden … toe *onderstreept met rode inkt.*
[e] *Paragraafteken in rode inkt.*
[f] Item hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[g] C … croonen *onderstreept met rode inkt.*
[h] zijn … zien *onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in rode inkt.*
[j] Item … Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[k] Anthuenis de bastaert *onderstreept met rode inkt.*
[l] daer … Stampes *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item de huusen *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … Parijs *onderstreept met rode inkt.*
[p] ende … habiten *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[r] Item de prelaten *onderstreept met rode inkt.*
[s] van der … Parijs *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item als de coninc te Parijs quam[b] doe was hij ghecleet met eenen fluweelen kerle[142], ende hij hadde up zijn hoof een cleen zwart capproenkin naer de Duutsche ghise[143] daer of dat die lieden van Parijs zeere verwonderden dat hij niet costelicker int abijt en was. Ende hij zat up een cleen perdekin[c] ende hij hadde XIII pagekins[d] wel ghecleet, maer niet zo costelic als de paedgekins van den voors. heeren. Ende als de coninc was binnen Parijs so trac hij metten heeren ter kercken van Onser Vrauwen ende daer sprac hij zijn bedinghe. Ende zijn bedinghe ghesproken hebbende, doe trac hij logieren int parlement te Parijs[e]. Ende in de voorsale van den
[f°CCXXXVI v°b] parlemente up // een tafle[f] van marbere[g], was een aventmael bereet omme te gaen etene. Ende omtrent de middele van der tafle zo ghinc de coninc zitten[h]. Ende neffens hem up de rechter zyde zat de hertoghe van Orliens[i]. Ende an de luchter zijde zat de hertoghe Philips van Bourgognen[j]. Ende daer naer mijn heere van Bourbon[k]. Ende daer naer mijn heere van Chaerlois[l]. Ende als de maeltijt ghedaen was so ghinc men hoveren[144] ende ende dansen in de zale, ende daer quam onghetallic volc omme de triumphe te zine. Ende de coninc voors. metten voors. heeren bleef te Parijs ligghende VII weken lanc of daer omtrent. Ende alle daghe de hertoghe van Bourgognen[m] ende mijn heere van[n] Chaerlois[o] ghinghen of reden tot sconijncx hove, elc met zine archiers daer de lieden van Parijs zeere in verwonderden omme dat de heere van Orliens ende de heere van Borbon gheen archiers en hadden als zij ten hove quamen[p].

§[q] Item int zelve jaer[r] quam de coninc van Vranckerijcke te Doorneke ende was daer XIIII daghen. Ende van Doorneke zo trac de coninc te Risele[s], ende daer was de hertoghe Philips van Bourgognen ten steicspele dat men

[a] *Paragraafteken in rode inkt.*
[b] Item … quam *onderstreept met rode inkt.*
[c] up … perdekin *onderstreept met rode inkt.*
[d] XIII pagekins *onderstreept met rode inkt.*
[e] int … Parijs *onderstreept met rode inkt.*
[f] *Eigenlijk staat er* taflle, *maar we vermoeden dat dit een verstrooidheid van de scribent is.*
[g] van marbere *onderstreept met rode inkt.*
[h] de coninc zitten *onderstreept met rode inkt.*
[i] de … Orliens *onderstreept met rode inkt.*
[j] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[k] mijn … Bourbon *onderstreept met rode inkt.*
[l] mijn Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[m] de … Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[n] *Dittografie van* van.
[o] mijn … Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[p] als … quamen *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[r] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[s] te Risele *onderstreept met rode inkt.*

heet spinette[145] ende maecten daer groote chiere dheen metten anderen[a].

[f°CCXXXVII r°a]

§[b] Item omtrent de zelve tijt[c], zo trac de coninc voors. metten hertoghe Philips te Hesdijnc[d]. // Ende van Hesdijnc trac de coninc te Orlyens[e] ende altemet quam de coninc visenteren den hertoghe Philips van Bourgognen te Hesdijnc[f].

§[g] Item Paulus, een Venetiaen, was Eugenius zusters zone[h], ende was paeus ghecozen in de stede van den paeus Pius int jaer voors. ende hij bezat VII jaer ende was de tweeste van diere name[i].

§[j] Item binnen den zelven[k] tijt[l] zo vertrac de hertoghe Philips[m] haestelicke van Hesdinc[n] ende hij quam te Rysele want hij de Fransoisen ten besten niet en betraude. Ende corts daer naer[o], de coninc van Vranckerijcke zant een abassade te Rijsele[p] an den hertoghe Philips van Bourgognen, de welke zeiden dat de coninc zeere verwonderde waer omme[q] dat hij zo haestich was omme te vertreckene[r] van Hesdinc zonder te sprekene metten coninc, of te laten weten den coninc dat hij vertrecken wilde, dat hem wonder gaf[s].

§[t] Item de abassaden begheerden an den hertoghe Philips van scoonijncx weghe[u] dat hij verbieden zoude zinen sone, Karel van Chaerloos[v], dat dat hij gheene alianche en zoude maken metten hertoghe van Bertaengen.

---

[a] groote … anderen *onderstreept met rode inkt.*
[b] *Paragraafteken in rode inkt.*
[c] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[d] te Hesdijnc *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … Orlyens *onderstreept met rode inkt.*
[f] hertoghe … Hesdijnc *onderstreept met rode inkt.*
[g] *Paragraafteken in rode inkt.*
[h] Item … zone *onderstreept met rode inkt.*
[i] was ... name *onderstreept met rode inkt.*
[j] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[k] *Na* zel- *staat er* tijt, *met rood doorstreept.*
[l] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[m] hertoghe Philips *onderstreept met rode inkt.*
[n] van Hesdinc *onderstreept met rode inkt.*
[o] Ende … naer *onderstreept met rode inkt.*
[p] te Rijsele *onderstreept met rode inkt.*
[q] Waer omme *onderstreept met rode inkt.*
[r] *Eigenlijk staat er* vetreckene.
[s] -trecken … gaf *onderstreept met rode inkt.*
[t] *Paragraafteken in rode inkt.*
[u] Item … weghe *onderstreept met rode inkt.*
[v] Karel van Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*

Ende doe de grave van Chaerlois daer zijnde[a], andwoorde ter stont dat hij niet laten en zoude te makene alianche metten hertoghe van Bertaengen ende zeide ooc, waert dat hij God ende zijn vader te vriende hadde dat hij
[f°CCXXXVII r°b] niet // verscieten en zoude van den coninc van Vranckerijcke[b].

Hier beghint de reyse van Monthery. Nota[c]

1465 I[d]tem int jaer M CCCC LXV[e], de coninc Lodewijc van Vranckerijcke vergheten hebbende de groote vrienscepe dye de hertoghe Philips van Bourgognen[f] hem ghedaen hadde, hij zachte warringhe tjeghens den voors. voors. hertoghe. Ende hij ontbood hem als ghenoot van der croone bij hem te commene. Maer mids de houtheit ende ziecheit die hij hadde hij zanter Karel van Chaerloos zinen zone[g] den welken hij wel voorsien dede van vroome capeteynen ende vele volcx van wapenen. Aldus de grave van Chaerloos commende in Vranckerijcke[h] met zinen hedelen ende vele volcx van wapenen, daer of dat de grave van Simpol capetein generael of was[i]. Ende zij sloughen neder in een scoon velt an den berch van Monthery[j]. Ende hadden hem zelven daer besloten met haren carrijnen tjeghens den uploop van den coninc van Vranckerijcke. Ende es waer dat de meeste heeren van der croone belooft hadden den voors. heere van Chaerloos bijstandicheit[k] te doene tjeghens den coninc van Vranckerijcke. Te wetene[l]
de hertoghe van Berrij, scoonijncx broedere,
de hertoghe van Bertaengen,
de hertoghe van Calabren,
de hertoghe van Borbon.

Maer eer dat dese hertoghen bij den grave van Chaerloos[m] te velde quamen, so quam de coninc Lodewijc van Vranckerijcke met grooter //

[a] Ende … zijnde *onderstreept met rode inkt.*
[b] verscieten … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[c] Hier … Nota *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[d] *Initiaal in blauwe inkt.*
[e] Item … LXV *onderstreept met rode inkt.*
[f] dye Bourgognen *onderstreept met rode inkt.*
[g] Karel … zone *onderstreept met rode inkt.*
[h] Aldus … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[i] grave … was *onderstreept met rode inkt.*
[j] van Monthery *onderstreept met rode inkt.*
[k] *De* ij *werd met rood aangestipt.*
[l] Te wetene *onderstreept met rode inkt.*
[m] bij … Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*

[f°CCXXXVII v°a]

macht, wel met drie mannen tjeghens een. Ende quam over den berch van Monthery[a], ende hij quam onversien up de grave van Chaerlois[b] als dat daer eenen zwaren bloedeghen stryt[c] [d] ende de grave van Chaerlois[e] was een sticke tijts in grooter vreesen, want voor zijn ooghen sach hij doot slaen zine lieve rudders ende dienaren, te wetene mijn heere Philips de la Lain, mijn heere Philips Dougis[f] ende noch meer andere. Also datter quam eenen Fransois[g], ende hij greep den grave van Chaerlois[h] bij zinen cleederen ende hij zeide « Rende vous Chaerles, Rende vous[i] » ende hij quetstene omtrent zijn kele, maer doe quam beziden in ghesleghen met zinen volke de grave van Simpol[j]. Ende daer worden zo vele Fransoisen versleghen als dat de coninc met letter menichte vloot in een stedekin buten Parijs omtrent VII milen, daer was de coninc drie daghen ende van Corbeux quam de coninc te Parijs. Ende aldus zo hadde de grave van Chaerloos de victorie ende behilt tvelt met zinen hedelen. Ende waren de principaelste heeren die metten grave van Chaerlois de bataelge wonnen, te wetene[k]

de grave van Simpol met zijn drie zonen,
mijn heere van Ravenstein,
mijn heere Antheunis, de bastaert van Bourgognen.

Ende zij laghen noch drie daghen daer naer up tvoors. velt[l], omme te

[f°CCXXXVII v°b]

verantdwoorden huerleder partie ende dese voors. // strijt gheviel den

16 juli 1465

XVIsten dach van hoymaent int jaer M CCCC LXV[m].

Chaerles verdreef den coninc net
Te Mont le Hery zestiene julet[n].

[a] van Monthery *onderstreept met rode inkt.*
[b] up … Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[c] bloedeghen stryt *onderstreept met rode inkt.*
[d] *Buiten de aflijning werd hier met lichte zwarte inkt* wel *bijgeschreven.*
[e] grave van Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[f] mijn heere Philips de … Dougis *onderstreept met rode inkt.*
[g] Fransois *onderstreept met rode inkt.*
[h] van Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[i] Rende … vous *onderstreept met rode inkt.*
[j] de … Simpol *onderstreept met rode inkt.*
[k] Chaerlois … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[l] drie … velt *onderstreept met rode inkt.*
[m] maent … LXV *onderstreept met rode inkt*
[n] Te … julet *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*

I[a]tem naer dat de grave van Chaerloos[b] hadde ghehouden tvelt drie daghen zo trac hij te Stampes ende hij daer zijnde zo quamen bij hem dese naervolghende heeren. Te wetene[c],
de hertoghe van Berry, broeder van den coninc van Vranckerijcke,
de hertoghe van Bertaengen,
de hertoghe van Borbon,
de hertoghe van Calabre,
de grave van Armenjac,
de grave van Foys,
de grave van Douverijn,
de grave van Dammaertijn. Ende noch vele andere heeren ende princhen de welke heeren hadden belooft ende ghezeghelt, te gadere ende dheen metten anderen, bijstant te doene jeghens de coninc van Vranckerijcke. Maer zij en quamen den grave van Chaerlois niet te hulpe[d], noch en mochten omme de groote weere dat scoonijncx volc van Vranckerijcke hadde ghestelt up den wech[e], daer dese voors. hertoghen ende graven liden zouden waer of dat hier naer noch breeder mencioen maken sal van der voorseide reyse, nota[f].

[f°CCXXXVIII r°a]

Dit was theerste dat tscacrament ghedreghen was met processie generale anno M CCCC LXV[g].

4 september 1465

§[h] Item up den vierden dach van septembre[i] zo quam nieumare van den grave van Chaerlois dat hi in goeden gezonde ende in state was. Ende om Gode van dien te danckene, zo was gheordineirt ende ghedreghen eene devote processie generale, met scoonen state ende waerdelike dat waerde helich sacrament[j] ten cloostere van sinte Clare bedancken de gode van der goeder mare[k].

[a] *Initiaal in blauwe inkt.*
[b] Item … Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[c] naervolghende … wetene *onderstreept met rode inkt.*
[d] Maer … hulpe *onderstreept met rode inkt.*
[e] up den wech *onderstreept met rode inkt.*
[f] reyse, nota *onderstreept met rode inkt.*
[g] Dit … LXV *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[h] *Paragraafteken in rode inkt.*
[i] Item … septembre *onderstreept met rode inkt.*
[j] helich sacrament *onderstreept met rode inkt.*
[k] de … mare *onderstreept met rode inkt.*

I[a]tem binnen der tijt[b] dat de coninc was in Normandien[c] zo keerde de grave van Chaerloos metten hertoghen voors. ende meer andere heeren die met hem ghezeghelt hadden, weder te Parijs waert, ende hij quam weder voor Parijs in zijn huus gheheeten « te Conflans », besloten met waghenen ende met vele volcx van wapenen, dat hij wel beslouch bij eender Franscher mile het welke was al volc van den grave van Chaerlois. Ende hertoghe van Berrij[d] was met zinen volke van wapenen te sinte Moors. Ende de grave van Simpol[e] was met zinen volke te Pont Flaucou[f]. Ende de hertoghe van Bertaengen die lach te sinte Denijs II milen van Parijs, metten hertoghe van Calabren. Ende de hertoghe van Borbon lach in een stedekin ghenaemt[g]. Ende zij laghen omtrent Parijs drie weken, ende binnen deser tijt so sprac men van payse. Niet min[h] daghelicx so deden zij sprijncreijsen ende coursen, de lieden van wapene van den // coninc tjeghens de lieden van wapene van den hertoghe van Chaerlois. Ende den pais was ghemaect[i] tusschen den coninc ende den heere van Chaerloos metten andere heeren die van der ordenancie waren in thende van der maent van octobre anno M CCCC LXV[j].

[f°CCXXXVIII r°b]

oktober 1465

§[k] Item naer dat den pais ghemaect[l] was zo quam de coninc buten Parijs[m] in de kerke van sinte Anthuenis[n] ende daer quam ooc de grave van Chaerloos[o]. Zij groeten ende spraken malcanderen zeere minlike toe in teeckene van payse ende vrienscepe[p].

§[q] Item int zelve jaer[r] van LXV als de grave van Chaerlois voor Paris lach, zo zo starf zijn tweeste wijf, Elisabeth[s], de dochtere van Lodewijc, de hertoghe van

[a] *Initiaal in rode inkt.*
[b] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[c] Normandien *onderstreept met rode inkt.*
[d] van Chaerlois … Berrij *onderstreept met rode inkt.*
[e] Ende … Simpol *onderstreept met rode inkt.*
[f] te Pont Flaucou *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … ghenaemt *onderstreept met rode inkt. Blanco ruimte gelaten, maar de naam werd niet ingevuld.*
[h] Niet min *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ende … ghemaect *onderstreept met rode inkt.*
[j] maent … LXV *onderstreept met rode inkt.*
[k] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[l] Item … ghemaect *onderstreept met rode inkt.*
[m] buten Parijs *onderstreept met rode inkt.*
[n] sinte Anthuenis *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[p] van payse ende vrienscepe *onderstreept met rode inkt.*
[q] *Paragraafteken in rode inkt.*
[r] Item … jaer *onderstreept met rode inkt.*
[s] Elisabeth *onderstreept met rode inkt.*

oktober 1465

Borbon[a], in de stede van antdwoorde in de bamesse maert. Ende zou was begraven int tcloostere ende in de abdie van sinte Mechiels[b] met scoonder obsequien naer haer betaemte. §[c] Memorie[d] dat men moet weten dat als alle dinc gheappointiert was tusschen den coninc ende den grave van Chaerlois aengaende de reyse van Montheyri[e], dat doe int voors. jaer den

november 1465

XVsten dach van novembre[f] scieden alle de hertoghen, graven ende andere heeren die van der aliance waren van den graven van Chaerlois, elc trac te zinen lande waert. Ende de grave van Simpol bleef bij den coninc van Vranckerijcke[g] om dat hij was by den voors. payse ghemaect conincstable van Vranckerijcke.

[f°CCXXXVIII v°a]

Dit es theerste dat Karele grave van Chaerloos an nam om te treckene int lant van Ludicke[h].

§[i] Item men moet weten[j] dat also varinc als de grave van Chaerlois vertroc vertroc van Vranckerijcke ende den pais ghemaect was tusschen den coninc ende de voors. heeren, elc trac de zinen lande waert. So dat de grave van Chaerloos voors.[k] met al zijnder armee trac in tlant van Ludicke om hemleden te bevechtene, van haerleder meshuusen[l].

19 december 1465

§[m] Item int zelve jaer up den XIXsten dach in decembre[n] zo quam de heere van Chaerlois[o] voor de stede van Sintruden ende zij lieten hem binnen commen zonder moyte, ende hij bleeffer drie weken lanc. Ende mijn heere van Ravenstein[p] trac binnen Burchloon[q] zonder slach of zonder stoot. Ende doe trac mijn heere van Chaerloos[r] voor tcasteel van Heerre[s], Heerre[s],

---

[a] Lodewijc … Borbon *onderstreept met rode inkt.*
[b] in … Mechiels *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[d] Memorie *onderstreept met rode inkt.*
[e] van Montheyri *onderstreept met rode inkt.*
[f] den novembre *onderstreept met rode inkt.*
[g] Ende … Vranckerijcke *onderstreept met rode inkt.*
[h] Dit … Ludicke *in schrifttype littera hybrida formata en onderstreept met rode inkt.*
[i] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[j] Item … weten *onderstreept met rode inkt.*
[k] So … voors. *onderstreept met rode inkt.*
[l] -vechtene … neeshuusen *onderstreept met rode inkt.*
[m] *Paragraafteken in rode inkt.*
[n] Item … decembre *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Chaerlois *onderstreept met rode inkt.*
[p] Ende … Ravenstein *onderstreept met rode inkt.*
[q] Burchloon *onderstreept met rode inkt.*
[r] mijn … Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[s] van Heerre *onderstreept met rode inkt.*

toebehoorende meer Rache van Herre[a] twelke hij wan ende te nieuten dede met zinen ghezelscepe[b].

I[c]tem binnen deser tijt[d] zo laghen in een doorp hiet Welle[e] wel V[M] Groenetenten van Ludicke[f] die altoos beletteden dat gheen wijn noch vitaelge te Brabant waerts commen mochte. Ende zij waren eens ute ghetrocken omme te verradene des princhens sone van Oraengen, ende den maerscalc van Loreyne, de welke[g] heeren met cleender menichte laghen in een doorpkin tusschen Borchloon ende Sintruden[h], maer die voornoomde capeteynen wordens gheware, ende zij trocker vroomelike tjeghen. Ende mijn heere van Ravenstein quam uut Burchloon[i] ende hij hilp
[f°CCXXXVIII v°b] // bevechten dese Groentente, zo datter van der Groentente wel VIII[C] versleghen[j] waren, ende dander vloon in eenen busch[k].

§[l] Item daer naer trac mijn heere van Ravenstein onder Tongren[m]. Ende mijn mijn heere van den Gruuthuuse[n] lach in een groot scoon clooster. Ende mijn mijn heere van Chaerloos[o] lach betvoort an dander zijde[p], zo varre dat die van Tongren uut quamen tot haren uterste bollewercken. Ende de heeren wordens gheware. Ende specialicke mijn heere Adolf van Cleven[q], die slouch hemleden of omtrent LX mannen[r], ende dander die liepen ter stede waert ende lieten achter hem[s] bagagen[t].

[a] Rache van Herre *onderstreept met rode inkt.*
[b] nieuten … ghezelscepe *onderstreept met rode inkt.*
[c] *Initiaal in blauwe inkt.*
[d] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[e] hiet Welle *onderstreept met rode inkt.*
[f] V[M] … Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[g] de welke *onderstreept met rode inkt.*
[h] Borchloon ende Sintruden *onderstreept met rode inkt.*
[i] mijn … Burchloon *onderstreept met rode inkt.*
[j] VIII[C] versleghen *onderstreept met rode inkt.*
[k] ende … busch *onderstreept met rode inkt.*
[l] *Paragraafteken in rode inkt.*
[m] Item … Tongren *onderstreept met rode inkt.*
[n] mijn … Gruuthuuse *onderstreept met rode inkt.*
[o] van Chaerloos *onderstreept met rode inkt.*
[p] an dander zijde *onderstreept met rode inkt.*
[q] mijn … Cleven *onderstreept met rode inkt.*
[r] LX mannen *onderstreept met rode inkt.*
[s] *De inkt is hier wat vervaagd, niet helemaal duidelijk dus.*
[t] ter … bagagen *onderstreept met rode inkt.*

§[a] Item up den zelven tijt[b] zant mijn heere van den Gruuthuuse[c] zijn trompette an mijn heere van Ravenstein[d], claerlic zegghende dattet pais was tusschen onsen gheduchteghen heere ende die van Ludicke. Ende binnen[e] den zelven avende[f] zo ontboot mijn gheduchtich heere alle zine capeteynen[g] capeteynen[g] bij hem te commene up eenen berch ligghende tusschen Burchloon[h] ende Ludicke[i], omme den voetval van die van Ludicke te ontfanghene[j] daer dat de Ludekenaers beloofden hem een groote somme van penninghen die zij altemet betaelden. Ende zij gaven goede mannen in ostage. Ende mijn gheduchtich heere beloofde alle zijn garnisoenen uten landen te leedene, daer hij groote heere an beghinc, want zij waren des

januari 1466 anderdaechs snoens al uuten voors. lande van Ludeke, in laumaent LXV[k].

[a] *Paragraafteken in blauwe inkt.*
[b] Item … tijt *onderstreept met rode inkt.*
[c] mijn … Gruuthuuse *onderstreept met rode inkt.*
[d] Ravenstein *onderstreept met rode inkt.*
[e] van … binnen *onderstreept met rode inkt.*
[f] avende *onderstreept met rode inkt.*
[g] capeteynen *onderstreept met rode inkt.*
[h] Burchloon *onderstreept met rode inkt.*
[i] Ludicke *onderstreept met rode inkt.*
[j] voetval … ontfanghene *onderstreept met rode inkt.*
[k] anderdaechs … LXV *onderstreept met rode inkt.*

Tekstverklarende voetnoten bij Filips de Goede

[138] couver = *voorraad, overvloed. MNW.*
[139] bereet = *klaar, gereed, bereid. MNW.*
[140] vercoorne = *uitverkoren, boven anderen verkoren. Uit: MNW.*
[141] leverye = *de bijzondere kenmerkende kleding die een heer geeft aan zijn dienaar, is vaak in de kleuren van de heer. MNW.*
[142] kerle = *lang overkleed voor zowel mannen als vrouwen. MNW.*
[143] ghise = *wijze, manier, gewoonte. MNW.*
[144] hoveren = *feest vieren, hofhouden. MNW.*
[145] spinette < *espinette = naam van een vereniging van ridders te Rijsel, die vermaarde steekspelen hield. MNW.*

Tekstverklarende voetnoten bij Filips de Goede

[1] opynionen < *opinioen = mening, plan, bedoeling* of *mening, oordeel, uitspraak. Uit: MNW*
[2] vergheven = *vergiftigd, door vergif om het leven gebracht. Uit: MNW.*
[3] saudenier = *hij die in iemands soldij staat, een gewapend huurling, soldaat. Uit: Verdam.*
[4] barbacaminghe < *barbacane = voormuur of buitenwerk aan een vesting of een kasteel. Uit: Verdam.*
[5] scicht < *schicht = pijl, schicht, werpschicht. Uit: MNW.*
[6] oorsbare < orsbare = *overdekt bed dat door en tussen twee paarden of muilezels, één voor en één achter, gedragen wordt. Uit: MNW.*
[7] divise < *devise = kenteken, kenmerk. Uit: MNW.*
[8] baene = *naam van een Franse wijn, genoemd naar de stad Beane, Beaume, Beaune. Uit: MNW.*
[9] dwane < *dwaninge < dwainge = watertje, spoeling. Uit: MNW.*
[10] vierstaen = *kleurweg, streepweg. Uit: Verdam.*
[11] *In tegenstelling tot de vorige keren dat* glavien *voorkwam, wordt het hier in z'n tweede betekenis gebruikt, nl. een met een lans gewapend strijder; een ridder met zijn bediening, een kleine afdeling ruiterij. Uit: Verdam.*
[12] leverheter < levereter = *scheldwoord te Gent, gegeven aan de overheid in 1432, die beschuldigd werd zich met het goed van anderen te verrijken. Uit: MNW.*
[13] *We vermoeden dat het hier een verstrooidheidsfout van de scribent betreft en dat er* zuster *had moeten staan.*
[14] vonte = *vont, doopvont. Uit: MNW.*
[15] Aryen < *Ariën = Aire-sur-la-Lys, een stad en gemeente in het Franse departement Nauw van Calais, aan de Leie.*
[16] vont = *hier gebruikt in de betekenis van listig gevonden middel om een verplichting te ontgaan. Uit: Verdam.*
[17] renchon < *rantsoen = het loskopen van zichzelf, het redden of behouden van zijn leven door het betalen van een zekere som of het voldoen aan een bepaalde voorwaarde, lijfbehoud. Uit: MNW.*
[18] scroede < *schrode = een afgesneden of afgeknipt stuk van de een of andere stof, strook band; zwachtel. Uit: MNW.*
[19] vermuzeelt < *vermuseelt = vermomd. Uit: MNW.*
[20] kelnare = *kelder. Uit: Verdam*
[21] faelge = *gebrek, schaarste; fout, misslag; bedrog, valsheid; slechte afloop, mislukking. Uit: Verdam.*
[22] beseven = *inzien, begrijpen. Uit: MNW.*
[23] borderen = *1. een steekspel, wapenoefeningen, een spiegelgevecht houden. 2. schertsen met iemand. Uit: MNW.*
[24] hauwette = *wacht, wachtpost, schildwacht. Uit: MNW.*
[25] schroder = *snijder, kleermaker. Uit: Verdam*
[26] stoop = *naam van een vaatwerk voor natte waren, kruik, kan. Uit: MNW.*
[27] tyc = *overtrek over een kussen of peul. Uit: MNW*.
[28] cousscеppere = *kousenmaker. Uit: MNW.*
[29] naelde = *te Brugge, naam van alle ambachten die werk met de naald verrichten. Uit: Verdam.*

[30] Is eigenlijk meester Jan Vindegoedt. Uit: DUMOLYN J., *De Brugse Opstand van 1436-1438*, p. 186 en 205.
[31] cume = *met moeite, nauwelijks. Uit: MNW.*
[32] ghetayceirt < *taxeren = het aandelen bepalen van iemand in een geldelijke last, de prijs of de waarde van iets bepalen. Uit: MNW.*
[33] porrenen = *zich in beweging zetten, op weg, op mars, op reis gaan. Uit: MNW.*
[34] verstorberen = *ontstemmen, boos maken Uit: MNW.*
[35] beromde < *beroemen = roem dragen op, roemen; pochen, pralen; zich verhoovaardigen, trots zijn. Uit: MNW.*
[36] tilike < *tidelijc = slechts voor een tijd gedurende, tijdelijk;* of: *tijdig, vroegtijdig, vroeg;* of: *gepast, geschikt, in overeenstemming zijnde met de (tijds)omstandigheden. Uit: MNW.*
[37] yssuwe < *issue = recht door het stedelijk bestuur geheven van erfenissen in de stad die aan personen daarbuiten toevallen. Uit: Verdam.*
[38] ghemoit = *gehinderd; afgemat, vermoeid. Uit: MNW.*
[39] moyte = *ontmoeting. Uit: Verdam.*
[40] bedeghen (waren) = *geworden (waren). Uit: MNW.*
[41] theer < te eer?. *Uit: MNW.*
[42] dat de coe varre over de waghen ghespronghen was *= zegswijze?*
[43] singette < *signet = klein zegel, zegelring. Uit: Verwijs en Verdam.*
[44] mortierstock = *de ijzeren stamper in een vijzel. Uit: MNW.*
[45] scroodere = *lakensnijder. Uit: MNW.*
[46] vermat = *zich verboederen, zich niet van anderen onderscheiden. Uit: MNW*.
[47] vliende < *vlieden = vluchten, dus: vluchtend. Uit: MNW.*
[48] vaerwers = *ververs. Uit: MNW.*
[49] ostagier = *gijzelaar. Uit: MNW.*
[50] bedieden = *duidelijk maken. Uit: MNW.*
[51] glenden = *rasterwerk aanbrengen. Uit: Verdam*
[52] thunen = *omheining, vlechtwerk van teen ; door de tuin omsloten ruimte, werf. Uit: Verdam*.
[53] foelden = *OVT van folen, foelen. Grappen maken, boerten, stoeien, schertsen, gekheid maken met. Uit: MNW.*
[54] bijstier < *bijsterie = het wild heen en weer lopen. Uit: Verdam*
[55] ostage = *gijzeling, onderpand. Uit: MNW*.
[56] naelde = *te Brugge, naam van alle ambachten die werk met de naald verrichten. Uit: Verdam.*
[57] devyse = *kenteken, kenmerk. Uit: MNW.*
[58] freminuer = *minderbroeder. Uit: MNW.*
[59] pingoen = *wimpel, vaan. Uit: MNW.*
[60] theercost = *levensonderhoud. Uit: MNW*.
[61] beten = *van een rijdier of wagen afstijgen. Uit: Verdam*.
[62] nastelinc = *soort plant, nestel. Uit: MNW.*
[63] ghewant = [*derde verklaring, bij uitbreiding] alles wat men voor een bepaald doel nodig heeft. Uit: MNW.*
[64] corsier = *ros, renner, harddraver. Uit: MNW.*
[65] fornierene < *fernieren < fineren = verfijnen. Uit: MNW.*
[66] kerle = *lang overkleed voor zowel mannen als vrouwen. Uit: MNW.*

[67] hoverene < *hoven = hof houden, feest vieren, een vrolijk leven leiden, verteringen maken; aanzitten van een feest, dineren. Uit: Verdam.*
[68] bereende < *beredenen = bepalen, afspreken. Uit: MNW.*
[69] bagine = *begijn, zuster van een vrije geestelijke orde. Uit: MNW.*
[70] moryaen = *moor. Uit: Verdam.*
[71] Bijbel (Mt. 3, 3).
[72] Bijbel (Job. 1, 21).
[73] Bijbel (Psal. 84, 7).
[74] Bijbel
[75] Bijbel (Exod. 24, 7).
[76] Bijbel (Osee. 6, 1).
[77] Bijbel (Psal. 117, 24).
[78] outaer = *altaar. Uit: MNW.*
[79] Bijbel (Gen. 22, 12).
[80] Bijbel (Psal. 144, 9).
[81] Bijbel (Psal. 59, 3).
[82] Bijbel (Prov. 22, 9).
[83] Bijbel (Isah. 63, 7).
[84] Bijbel (Psal. 117, 24).
[85] Bijbel (Sap. 1, 1).
[86] Bijbel (1 Makk., 4, 58).
[87] Bijbel (Gen. 46, 30).
[88] Bijbel (1 Par. 16, 11).
[89] Bijbel (Psal. 117, 24).
[90] Bijbel (Est. 2, 17).
[91] Bijbel (Est. 7, 2).
[92] Bijbel (Est. 7, 3).
[93] Bijbel (Lc. 7, 47).
[94] Bijbel (Lc. 2, 11-12).
[95] Bijbel (Lc. 2, 14).
[96] Bijbel (Lc. 19, 5).
[97] Bijbel (Lc. 19, 9).
[98] Bijbel (Psal. 88, 2).
[99] Bijbel ?
[100] Bijbel (1 Par. 16, 10).
[101] Bijbel (Mt. 25, 35).
[102] Bijbel (Mt. 25, 35).
[103] Bijbel (Mt. 25, 36).
[104] Bijbel (Mt. 25, 35).
[105] Bijbel (Mt. 25, 36).
[106] Bijbel (Mt. 25, 36).
[107] Bijbel (Tob. 12, 12).
[108] Bijbel (Mt. 25, 34).
[109] Bijbel
[110] Bijbel (Act. 12, 11).
[111] Bijbel (Mt. 28, 20).

[112] conduut = *ieder middel om de een of andere vloeistof ergens heen te geleiden, dus zowel kanaal, waterleiding, een pijp of buis, waardoor een vloeistof loopt, als afvoerbuis en dgl. Uit: MNW.*
[113] Bijbel
[114] ?
[115] vanekins < *vane, vaen = vaan, vaandel, banier. Uit: MNW.*
[116] anderwaerven = *andermaal, ten tweeden male ; een andere maal, op een andere keer, bij een andere gelegenheid. Uit: MNW.*
[117] proponeren = *voorstellen. Uit: MNW.*
[118] sauveirden < *sauvure : redding, behoud*. *Uit: Verwijs en Verdam.*
[119] varijncx = *snel, spoedig. Uit: Verwijs en Verdam*.
[120] renstoen = *het redden van het leven door het betalen van een zekere som, lijfsbehoud, losgeld, losprijs. Uit: Verwijs en Verdam.*
[121] Meulun < *Melun = De hoofdstad van het Franse departement Seine-et-Marne.*
[122] scoffeltuere = *nederlaag, het lijden van verlies in de strijd, het verslagen worden, slachtpartij; verwoed gevecht, waarin aan beide zijden vele doden vallen, heftige strijd. Uit: MNW.*
[123] ghejonstich < *gonstich = goedgunstig, genegen, welwillend. Uit: MNW..*
[124] onhobedicie < *onobediëncie = ongehoorzaamheid. Uit: MNW.*
[125] arguacie = *tegenwerping, redetwist, gekijf. Uit: Verwijs en Verdam.*
[126] maech = *bloedverwant. Uit: MNW.*
[127] vervaert = *ontsteld, verschrikt. Uit: MNW.*
[128] polalien = niet in MNW of in verwijs en verdam
[129] tutewijs = als vlechten?? zie MNW tute, 2e verklaring
[130] belghen < *belginge = boosheid, kwaadheid. Uit: MNW.*
[131] murmureirde <*murmure(e)ren = morren. Uit: MNW.*
[132] pilgeren = *plunderen. Uit: MNW.*
[133] smitene = *met kracht slaan, slagen geven. Uit: MNW.*
[134] hittelicke = *driftig.Uit: MNW.*
[135] ghebenediden = *zegenen van God; zegen over iemand afsmeken, iemand zijn zegen schenken; de zegen over iemand uitspreken, zegenen, wijden; loven, verheerlijken. Het woord wordt hier echter als adjectief gebruikt en betekent in dat geval: gezegend, zalig; geloofd, geprezen, heerlijk. Uit: Verdam.*
[136] onderwijnden = *het ondernemen, iets op zich nemen, zich ergens toe zetten; zich bemoeien met iets. Uit: MNW.*
[137] eervaerd < *heervaert = een door de overheid namens de vorst aangekondigde krijgstocht. Uit: MNW*.
[138] couver = *voorraad, overvloed. Uit: MNW.*
[139] bereet = *klaar, gereed, bereid. Uit: MNW.*
[140] vercoorne = *uitverkoren, boven anderen verkoren. Uit: MNW.*
[141] leverye = *de bijzondere kenmerkende kleding die een heer geeft aan zijn dienaar, is vaak in de kleuren van de heer. Uit: MNW.*
[142] kerle = *lang overkleed voor zowel mannen als vrouwen. Uit: MNW.*
[143] ghise = *wijze, manier, gewoonte. Uit: MNW*.
[144] hoveren = *feest vieren, hofhouden. Uit: MNW.*

[145] spinette < *espinette = naam van een vereniging van ridders te Rijsel, die vermaarde steekspelen hield. Uit: MNW.*

Glossarium van de toponiemen

Aelst	Aalst, stad in België.
Aen	Ham, gemeente in het departement Somme in Frankrijk.
Aerckeem	Arnhem, stad in Nederland (provincie Gelderland).
Aerelbeke	Harelbeke, stad in België.
Aertrijcke	Aartrijke, deelgemeente van de gemeente Zedelgem in België.
Alenchon	Alençon, gemeente in Frankrijk (departement Orne).
Alkemare	Alkmaar, stad in Nederland (provincie Noord-Holland).
Alo(e)n	Laon, stad in Frankrijk (departement Aisne).
Alverne	Auvergne, centraal in Frankrijk gelegen streek met als hoofdstad Clermont-Ferrand.
Amelsvoorde	Amersfoort, stad in Nederland (provincie Utrecht).
Amyens	Amiens, stad in Frankrijk (departement Somme).
Anchona	Ancona, stad in Italië.
Angelomme	Angoulême, stad in Frankrijk (departement Charente).
Ansoere	Han-sur-Nied, gemeente in Frankrijk (departement Moselle).
Antdwoorpen	Antwerpen, stad in België.
Antedam	Amsterdam, hoofdstad van Nederland.
Anxcy	Annecy, stad in Frankrijk (departement Haute-Savoie).
Aragoene	Aragon, regio in Spanje met als hoofdstad Zaragoza.
Ardenburch	Aardenburg, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Ardoye	Ardooie, gemeente in België.
Arien	Aire-sur-la-Lys, gemeente in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
Armenjac	Armagnac, oude provincie in Frankrijk (departementen Gers en Landes).
Arsele	Aarsele, dorp in België.
Arthois	Artois (Artesië), voormalig graafschap in Frankrijk met als centrum Arras (Atrecht) (departement Pas-de-Calais).
Assenbrouc(kx)	Assebroek, deelgemeente van Brugge, stad in België.
Atrecht	(of Arras), stad in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
Avengon	Avignon, stad in Frankrijk (departement Vaucluse).
Axcele	Axel, stad in Nederland (provincie Zeeland).
Ayeghem	Aaigem, deelgemeente van de gemeente Erpe-Mere in België.
Baesroode	Baasrode, gemeente in België.
Baeumont	Hénin-Beaumont, is een gemeente in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
Baeuvais	Beauvais, is een gemeente in Frankrijk (departement Oise).

Bar (in loreyne)	Bar-le-Duc, gemeente in Frankrijk (departement Meuse).
Bassevelde	Bassevelde, deelgemeente van de gemeente Assenede in België.
Bazele	Bazel, stad in Zwitserland.
Beermont	Biermont, gemeente in Frankrijk (departement Oise).
Beernem	Beernem, gemeente in België.
Belle	Bailleul, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Bengu	Saint-Gengoux-de-Scissé, gemeente in Frankrijk (departement Saône-et-Loire).
Berghen	Bergen, stad in België.
Berry	Berry, voormalig graafschap in Frankrijk met als centrum Bourges (departementen Indre en Cher).
Bertaenge	Bretagne, regio in Frankrijk met als hoofdstad Rennes.
Betfort	Bedfort, district in het graafschap Bedfordshire in Engeland.
Bethune	Béthune, stad in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
Bevere	Beveren, stad in België.
Beyeren	Beieren, Duitse deelstaat, met als hoofdstad München.
Biervliet	Biervliet, dorp in Nederland.
Blanckeberghe	Blankenberge, stad in België
Blangy	Blangy-Tronville, gemeente in Frankrijk (departement Somme).
Blois	Blois, stad in Frankrijk (departement Loir-et-Cher).
Bonnen	Bonn, stad in Duitsland.
Borbon	Bourbon, gemeente in Frankrijk (departement Allier).
Borsele	Borsele, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Bouchicaut	Boekhoute, deelgemeente van de gemeente Assenede in België.
Bourburch	Beaubourg, oude gemeente in Frankrijk, thans opgenomen in Croissy-Beaubourg (departement Seine-et-Marne).
Bourges	Bourges, stad in Frankrijk (departement Cher).
Bourgognen	Bourgondië, regio in Frankrijk met als hoofdstad Dijon.
Bouvines	Bouvines, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Brabant	Brabant, (twee) provincie(s) in België met als hoofdsteden Brussel en Waver.
Bredene	Bredene, gemeente in België.
Brucghe	Brugge, stad in België.
Bruesele	Brussel, hoofdstad van België.
Buc	Buc, gemeente in Frankrijk (departement Yvelines).
Buenen	Boulogne-sur-Mer, stad in Frankrijk (departement Pas de Calais).
Burchloon	Borgloon, stad in België.
Calabre	Calabrië, regio in Italië met als hoofdstad Catanzaro.
Calis	Calais, stad in Frankrijk.

Camerijcke	Kamerijk (Cambrai), stad in Frankrijk (departement Nord).
Camerlant	(C)Ammerland, district in de Duitse deelstaat Nedersaksen.
Cantewieghe	Canterbury, stad in het graafschap Kent in Engeland.
Cassant	Cadzand, dorp in Nederland (provincie Zeeland).
Cassele	Kassel, stad in Frankrijk (departement Nord).
Casteleet	Kasterlee, gemeente in België.
Castylgen	Castilië, regio in Spanje.
Catheloengen	Catalonië, regio in Spanje met als hoofdstad Barcelona.
Cecilien	Sicilië, Italiaans eiland met als hoofdstad Palermo.
Chaerloos	Charleroi, stad in België.
Chaertres	Chartres, stad in Frankrijk (departement Eure-et-Loir).
Charny	Charny, gemeente in Frankrijk (departement Côte d'or).
Chatelion sur le Cheyne	Châtillon-sur-Seine, gemeente in Frankrijk (departement Côte d'Or).
Clarence	Clarence (Cyllene), dorp / haven in Griekenland (Peleponnesus).
Clemskerke	Klemskerke, deelgemeente van de gemeente De Haan in België.
Cleven	Kleef, stad in de Duitse deelstaat Noord-Rijnland-Westfalen.
Clijt	Kleit, deelgemeente van de gemeente Maldegem in België.
Coccie / Coxcie	Koksijde, gemeente in België.
Collengon	Cologne, gemeente in Frankrijk (departement Gers).
Comene	Komen, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Comines	Komen, deelgemeente van de gemeente Komen-Waasten in België.
Compiengen	Compiègne, stad in Frankrijk (departement Oise).
Constantinoble	Constantinopel (Istanboel), stad in Turkije.
Coolkerke	Koolkerke, deelgemeente van de stad Brugge in België.
Coucekare	Koekelare, gemeente in België.
Coussi	Coussey, gemeente in Frankrijk (departement Vosges).
Cronenburgh	Kronenburg, gemeente in Duitse deelstaat Noord-Rijnland-Westfalen.
Croy	Croy, buurtschap in de gemeente Laarbeek in Nederland (provincie Noord-Brabant).
Cuelene	Keulen, stad in Duitsland.
Curtrycke	Kortrijk, stad in België.
Cypers	Cyprus.
Delft	Delft, stad in Nederland (provincie Zuid-Holland).
Dendermonde	Dendermonde, stad in België.
Denemarcke	Denemarken.
Deventer	Deventer, stad in Nederland (provincie Overijssel).

Deyinse	Deinze, stad in België.
Dixmude	Diksmuide, stad in België.
Doorneke	Doornik (Tournai), stad in België.
Dorcestere	Dorchester, stad in het graafschap Dorset in Engeland.
Dorlem	Dahlem, gemeente in Duitse deelstaat Nedersaksen.
Dortrecht	Dordrecht, stad in Nederland (provincie Zuid-Holland).
Douverijn	Dover, stad in het graafschap Kent in Engeland.
Dudzeele	Dudzele, deelgemeente van de stad Brugge in België.
Dunoys	Lutz-en-Dunois, gemeente in Frankrijk (departement Eure-et-Loire).
Duunkerke	Duinkerke(n) (Dunkerque), stad in Frankrijk (departement Nord).
Dygon	Dijon, stad in Frankrijk (departement Côte d'Or).
Dynant	Dinant, stad in België.
Eddinghen	Edingen, stad in België.
Eecke	Eke, deelgemeente van de gemeente Nazareth in België.
Eecke	Eke, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Eeclo	Eeklo, stad in België.
Eesene	Essene, deelgemeente van de gemeente Affligem in België.
Egmont	Egmond, voormalige gemeente in Nederland (provincie Noord-Holland).
Espergauwen	Haspengouw, regio in de provincie Limburg en Vlaams- en Waals-Brabant in België.
Eu	Eu, gemeente in Frankrijk (departement Seine-Maritime).
Excestre	Exeter, stad in het Engelse graafschap Devon.
Excevoorde	Eksaarde, deelgemeente van de stad Lokeren in België.
Eyentonghere	Tongeren, stad in België.
Fiburch	Fribourg, gemeente in Frankrijk (departement Moselle).
Fienes	Fiennes, gemeente in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
Florence	Firenze, stad in Italië.
Freren	Freren, stad in de Duitse deelstaat Nedersaksen.
Gaternessen	Gaternesse, oude gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Gavere	Gavere, gemeente in België.
Geneppe	Geneppe, gemeente in België.
Geneven	Genève, stad in Zwitserland.
Gheersberghe	Geraardsbergen, stad in België.
Gheldere	Gelre, regio in Nederland.
Ghend	Gent, stad in België.
G(h)istele	Gistel, stad in België.
Glousestre	Gloucester, district in het graafschap Gloucestershire in Engeland.

Goorkeem	Gorinchem, stad in Nederland (Zuid-Holland).
Goude	Gouda, stad in Nederland (provincie Zuid-Holland).
Grevelinghe	Grevelingen, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Grieclant	Griekenland.
Groede	Groede, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Groenevoorde	Groensvoorde, huidige gemeente Waddinxveen in Nederland. (provincie Zuid-Holland).
Guleke	Gulik, voormalig hertogdom in Duitsland, met als hoofdplaats Jülich.
Gwysene	Guise, gemeente in Frankrijk (departement Aisne).
Hallen	Halle, stad in België.
Hays	Les Hays, gemeente in Frankrijk (departement Jura).
Helzaten	Elzas, regio in Frankrijk (departementen Haut-Rhin en Bas-Rhin).
Henegauwe	Henegouwen, provincie in België.
Herlon	Heerlen, gemeente in Nederland (provincie Limburg).
Hesdijnc	Hesdin, gemeente in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
Heyle	Heille, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Hollant	Holland, streek in het westen van Nederland.
Honsdam	Damme, stad in België.
Houcke	Hoek, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Houdewatre	Oudewater, stad in Nederland (provincie Utrecht).
Houttave	Houtave, gemeente in België.
Hulst	Hulst, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Husy	Ussy, gemeente in Frankrijk (departement Calvados).
Inghelant	Engeland.
Jabbeke	Jabbeke, gemeente in België.
Jherusalem	Jeruzalem, hoofdstad van Israël.
Lannoy	Lannoy, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Laoen	Laon, stad in Frankrijk (departement Aisne).
la Layn	Lallaing, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Langhedoc	oude provincie in Frankrijk (departementen Hérault, Gard en Aude).
Leyen	Leiden, stad in Nederland (provincie Zuid-Holland).
Lichtervelde	Lichtervelde, gemeente in België.
Liledaem	L'Isle Adam, gemeente in Frankrijk (departement Val-d'Oise).
Limborch	Limburg, provincie in België en Nederland.
Lincghe	Link, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Lisseweghe	Lissewege, deelgemeente van de stad Brugge in België.
Lombaersie	Lombardsijde, deelgemeente van de gemeente Middelkerke

	in België.
Loo	Loo, gemeente in Nederland (provincie Gelderland).
Loppeen	Loppem, gemeente in België.
Loreynen	Lotharingen, regio in Frankrijk (departementen Ardennes, Meuse en Moselle).
Lucenburch	Luxemburg, provincie in België. Groothertogdom Luxemburg.
Ludicke	Luik, stad en gelijknamige provincie in België.
Luuc	Luik, stad en gelijknamige provincie in België.
Luzijts	Lutz-en-Dunois, gemeente in Frankrijk.
Lykerke	Liedekerke, gemeente in België.
Machon	Mâcon, stad in Frankrijk (departement Saône-et-Loire).
Maestrecht	Maastricht, stad in Nederland (provincie Limburg).
Maldeghem	Maldegem, gemeente in België.
Mariekerke	Mariekerke, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Massene	Pont-et-Massène, gemeente in Frankrijk (departement Côte d'Or).
Mechelen	Mechelen, stad in België.
Melanen	Milaan, stad in Italië.
Melun	Melun, stad in Frankrijk (derpartement Seine-et-Marne).
Middelburch	Middelburg, stad in Nederland.
Moerkerke	Moerkerke, deelgemeente van de stad Damme in België.
Molenbais	Molenbaix, gemeente in België.
Mondedier	Saint-Didier-au-Mont-d'Or, gemeente in Frankrijk (departement Rhône).
Mons	Bergen, stad in België.
Montereau	Montereau, gemeente in Frankrijk (departement Seine-et-Marne).
Monthéry	Montheries, gemeente in Frankrijk (departement Haute-Marne).
Montfoorde	Montfoort, stad in Nederland (provincie Utrecht).
Montorguul	Montorgueil, de toren van Montorgueil tussen Bouvines en Namen.
Namen	Namen, stad en gelijknamige provincie in België.
Napels	Napels, stad in Italië.
Naverne	Navarra, regio in Spanje, met als hoofdplaats Pamplona.
Nicopolis	Nikopol, stad in Bulgarije.
Nieneve	Ninove, stad in België.
Nieumuestre	Nieuwmunster, deelgemeente van de gemeente Zuienkerke in België.
Nieupoort	Nieuwpoort, stad in België.
Noorenbergh	Neurenberg, stad in Duitse deelstaat Beieren.
Noortwijc	Noordwijk, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Normandien	Normandië, historische provincie in Frankrijk (departementen

	Seine-Maritime, Eure, Orne, Calvados en Manche).
Nyvers	Nevers, stad in Frankrijk (departement Nièvre).
Onfleur	Honfleur, gemeente in Frankrijk (departement Calvados).
Ongherien	Hongarije.
Oo(r)scamp	Oostkamp, gemeente in België.
Oostburch	Oostburg, oude gemeente in Nederland (Sluis) (provincie Zeeland).
Oostkerke	Oostkerke, deelgemeente van de stad Damme in België.
Oostrycke	Oostenrijk.
Orlyens	Orléans, stad in Frankrijk (departement Loiret).
Ostende	Oostende, stad in België.
Ostervant	Oostervant, oude gemeente in Nederland (Zeeland).
Oubourdijn	Haubourdin, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Oudenaerde	Oudenaarde, stad in België.
Parijs	Parijs, hoofdstad van Frankrijk.
Pennebrouc	Pembroke, stad in Wales.
Picardien	Picardië, regio in Frankrijk (departementen Somme, Oise en Aisne).
Po(o)rtigale	Portugal.
Poelgen	Polen.
Polleem	Pulheim, gemeente in Duitse deelstaat Noord-Rijnland-Westfalen.
Ponthieu	Ponthieu, oud Normandisch gewest (departement Somme).
Poperinghe	Poperinge, stad in België.
Poucke	Poeke, deelgemeente van de gemeente Aalter in België.
Poytiers	Poitiers, stad in Frankrijk (departement Vienne).
Praghen	Praag, hoofdstad van Tsjechië.
Quesnoy	Le Quesnoy, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Raceghem	Ressegem, deelgemeente van de gemeente Herzele in België.
Rache	Flines-lez-Raches, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Ramscappelle	Ramskapelle, gemeente in België.
Ravenstein	Ravenstein, oude stad in Nederland (provincie Noord-Brabant).
Renen	Rhenen, stad in Nederland (provincie Utrecht).
Replemonde	Rupelmonde, deelgemeente van de gemeente Kruibeke in België.
Riemen	Rieme, dorp bij Ertvelde, deelgemeente van Evergem in België.
Rithers	Rethel, gemeente in Frankrijk (departement Ardennes).
Ritsemont	Richemont, gemeente in Frankrijk (departement Seine-Maritime).
Robais	Roubaix, stad in Frankrijk (departement Nord).
Roeselare	Roeselare, stad in België.
Roome	Rome, hoofdstad van Italië.
Roone	Rhône, departement in Frankrijk.

Rotterdamme	Rotterdam, stad in Nederland (provincie Zuid-Holland).
Rutsefoort	Ruddervoorde, deelgemeente van de gemeente Oostkamp in België.
Ruwaen	Rouen, stad in Frankrijk (departement Seine-Maritime).
Rysele	Rijsel (Lille), stad in Frankrijk (departement Nord).
Salines	Mechelen, stad in België.
Salkemarc	Salisbury, stad in het graafschap Wiltshire.
Sampangen	Champagne, historische provincie in Frankrijk.
Savoien	Savoie, historische regio in Frankrijk (departementen Savoie en Haute-Savoie).
Scendelbeke	Schendelbeke, deelgemeente van de gemeente Geraardsbergen in België.
Scoondycke	Schoondijke, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Scoonhove	Schoonhoven, stad in Nederland (provincie Zuid-Holland).
Scoors	het Schoor, gebied in de gemeente Winsum in Nederland (provincie Groningen).
Scotlant	Schotland.
Simpol	Saint-Paul, gemeente in Frankrijk (departement Oise).
sinte Claren	Clairmarais, gemeente in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
sinte Denijs	Saint-Denis, deelgemeente van de stad Bergen in België.
sinte Lauwereins	Sint-Laureins, gemeente in België.
sinte Omaers	Sint-Omaars, stad in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
sinte Quintins	Saint-Quentin, stad in Frankrijk (departement Aisne).
sinte Rykier	Saint-Riquier-en-Rivière, gemeente in Frankrijk (departement Seine-Maritime).
Sintruden	Sint-Truiden, stad in België.
Slabry	Salisbury, stad in het graafschap Wiltshire.
Sluus	Sluis, stad in Nederland (provincie Zeeland).
Snelleghem	Snellegem, deelgemeente van de gemeente Jabbeke in België.
Spaengen	Spanje.
Stampes	Etampes, gemeente in Frankrijk (departement Île-de-France).
Stavere	Stavoren, gemeente in Nederland (provincie Friesland).
Steenhuuse	Steenhuize-Wijnhuize, deelgemeente van de gemeente Herzele in België.
Steenkerke	Steenkerke, deelgemeente van de gemeente Veurne in België.
Mude	Sint-Anna-ter-Muiden, gemeente in Nederland (provincie Zeeland).
Tharenburg	Terwaan, gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Ternaut	Turnhout, stad in België.
Thorout	Torhout, stad in België.

Thour	Tours, stad in Frankrijk (departement Indre-et-Loire).
Tielt	Tielt, stad in België.
Toreynen	Touraine, historische provincie in Frankrijk (departementen Indre-et-Loir, Loir-et-Cher en Indre).
Troys	Troyes, stad in Frankrijk (departement Aude).
Tyonville	Thionville, gemeente in Frankrijk (departement Moselle).
Utrecht	Utrecht, stad en gelijknamige provincie in Nederland.
Uutkerke	Uitkerke, deelgemeente van de stad Blankenberge.
Valkenberch	Valkenburg, gemeente in Nederland (provincie Limburg).
Vassenare	Wassenaar, gemeente in Nederland (provincie Zuid-Holland).
Vaudémont	Vaudémont, gemeente in Frankrijk (departement Meurthe-et-Moselle).
Vendon	Verdon, gemeente in Frankrijk (departement Marne).
Veneghen	Venetië, stad in Italië.
Vere	Veere, stad in Nederland (provincie Zeeland).
Vianen	Vianen, stad in Nederland (provincie Utrecht).
Viliers	Villiers, gemeente in Frankrijk (departement Indre).
Virtuns	Virton, stad in België.
Virtuus	Vertus, gemeente in Frankrijk (departement Marne).
Vlaenderen	Vlaanderen.
Vlaseloo	Vladslo, deelgemeente van de stad Diksmuide in België.
Vlisseghem	Vlissegem, deelgemeente van de gemeente De Haan in België.
Vlissinghe	Vlissingen, stad in Nederland (provincie Zeeland).
Vranckerycke	Frankrijk.
Vrieslant	Friesland, provincie in Nederland.
Vuerne	Veurne, stad in België.
Walgheren	Walcheren, landstreek in Nederland (provincie Zeeland).
Wendune	Wenduine, deelgemeente van de gemeente De Haan in België.
Weynsche	Wijns, gemeente in Nederland (provincie Friesland).
Wittoen	Wissant, gemeente in Frankrijk (departement Pas-de-Calais).
Woerden	Woerden, stad in Nederland (provincie Utrecht).
Ypere	Ieper, stad in België.
Zantgate	Zandgat (Sangatte), gemeente in Frankrijk (departement Nord).
Zeelant	Zeeland, provincie in Nederland.
Zeldeghem	Zedelgem, gemeente in België.
Zevenberghe	Zevenbergen, stad in Nederland (provincie Noord-Brabant).
Zieseele	Sijsele, deelgemeente van de stad Damme in België.
Zwolmen	Zwalm, gemeente in België.
Zwolmen	Zwalm, gemeente in België.